THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Samlede Afhandlinger

af

R. Keyser.

Christiania.

P. T. Mallings Forlagsboghandel.

1868.

JL65
.H3
Copy 1

117774
'08.

P. T. Mallings Bogtrykkeri.

Forord.

Efter at Subskriptionsindbydelsen til R. Keysers „Efterladte Skrifter" var udstedt, modtog baade Forlæggeren og undertegnede Udgiver fra flere Sider Opfordring til at fuldstændiggjøre denne Samling af Keysers hidtil utrykte Arbeider ved en ny samlet Udgave af hans tidligere trykte mindre Afhandlinger. Dette Supplement leveres i nærværende Bind, der indeholder alle de mindre Afhandlinger, som Keyser selv har udgivet og som ikke alt er optagne i „Efterladte Skrifter," med Undtagelse af de, som det af forskjellige Grunde ikke kunde ansees hensigtsmæssigt at udgive paany for en større Læsekreds, og hvoraf heller ikke nogen ny Udgave antages nødvendig.

De i dette Bind optagne Afhandlinger er trykte Ord til andet efter den af Keyser selv besørgede Udgave, dog saaledes, at den i „Efterladte Skrifter" overensstemmende med Forfatterens seneste Skrivebrug antagne Retskrivning er gjennemført ogsaa her, og Citaterne forandrede efter senere Udgaver af de benyttede Kilder, hvor dette fandtes tilstedeligt. Den første Udgaves Sidetal er overalt i denne Udgave anførte øverst paa Siden.

Afhandlingen om den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen er egentlig, som allerede bemærket i Forordet til de i „Efterladte Skrifter", andet Binds første Afdeling, trykte Forelæsninger over „Norges Rets- og Statsforfatning i Middelalderen", Indledningen til en ældre, efter en forskjellig Plan anlagt, Bearbeidelse af disse Forelæsninger. Afhandlingens væsentlige Indhold er vistnok indtaget i den senere Omarbeidelse, men jeg tror dog det vil bifaldes, at jeg har benyttet Anledningen til at udgive den paany, da den sidste Bearbeidelse

efter sin Plan ikke har kunnet give den sammentrængte klare Oversigt over Udviklingens Gang, som denne Afhandling indeholder.

Ved Afhandlingen om Norges Rigsvaaben og Flag, som slutter denne Samling, maa endelig bemærkes, at den er et Leilighedsskrift, fremkaldt ved det af Repræsentanten Byfoged Engelbrecht Finne til Storthinget i 1842 fremleverede Forslag til Lov om denne Sag. Keysers Afhandling oversendtes af Finne den 23de April 1842 som Bilag til Forslaget til Storthingets Konstitutionskommitte. Dennes Indstilling om Sagen til Odelsthinget, afgiven 20de August s. A., gik ud paa, at Forslaget med dets Bilag skulde oversendes den da arbeidende Kommission til Revision af Unionsbestemmelserne mellem Norge og Sverige til Afbenyttelse, hvilket bifaldtes ved Odelsthingets Beslutning af 16de September. Afhandlingen har udentvivl havt væsentlig Indflydelse paa Affattelsen af den kongelige Resolution af 20de Juli 1844 om Rigets Vaaben og Flag, hvis Bestemmelser i de fleste Punkter komme overens med de af Keyser i Afhandlingen fremsatte Anskuelser.

Christiania, September 1868.

O. Rygh.

Indhold.

Side

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab . . . . . . 3—246

Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen . . . 249—399

Indledning 251

I. Asetroens Læresætninger . . . . 254—263

1. Verdens Tilblivelse 254
2. Verdens Opholdelse 256
3. Guderne og Gudeboligerne 256
4. Det Ondes Udbredelse; Verdens Forfald 260
5. Gudernes og Verdens Undergang 262
6. Gimle og Naastrønd; Verdens Gjenfødelse 263

II. Aselærens Udtydning . . . . 263—294

7. Om Aselærens Fortolkning i Almindelighed 263
8. Om Skabelseslæren 266
9. Om Yggdrasil 270
10. Om Aselærens mythiske Verdensinddeling 273
11. Om Guderne 275
12. Om Verdens Forfald 285
13. Om Tilstanden efter Døden 288
14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelse 291
15. Overblik 293

III. Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv 294—399

16. Religionens Tjenere 294
17. Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse 299
18. Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse 308
19. Gudebilleder 318
20. Hellige Bygninger 324
21. Den hedenske Gudstjeneste 331
22. Dyrkelse af Afdøde og af Naturgjenstande 340
23. Ed; Tvekamp og Berserksgang; Ordaler eller Gudsdomme . . 343

Side
24. Trolddom 361
25. Udforskning af det Tilkommende; Spaadom 372
26. Anden Overtro 384
27. Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaand 391
28. Asetroens Forfald 397
Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen . . . . 403—451
Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag . . . . 455—480

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.

(Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie VI S. 263—462. 1839.)

Det er en erkjendt Sandhed, at hos det enkelte Menneske Fødsel og Slægtskabsforholde hyppig have en afgjørende Indflydelse paa Udviklingen af dets Charakteer og Retningen af dets Livs Virksomhed. At det Samme er Tilfældet med Folkefærdene, — at deres Folkecharakteer, deres Dannelses hurtigere eller langsommere Udvikling og deres Indgriben i Verdensbegivenhedernes Gang i høi Grad er betinget af deres Afstamning og Folkeslægtskab, — vil Ingen negte, der med Opmerksomhed har gransket Historien. Det kan saaledes ingenlunde ansees for et unyttigt Arbeide, naar Historieforskeren stræber at forfølge et Folks Herkomst endog i dets fjærneste Spor.

Arbeidet er imidlertid vanskeligt. Det fører ham nemlig som oftest hen i et Tidsrum af Folkets Tilværelse, da det, saalangt fra at have Dannelse nok til i Skrift eller historiske Sagn selv at skildre sin Tilstand, tvertimod neppe engang er blevet sig bevidst som et eget selvstændigt Heelt.

Vel have de fleste Folk visse mythiske Sagn om deres Herkomst og Oprindelse; men ikke at tale om, at disse Sagn ofte ere aabenbar falske, saa ere de i fast alle Tilfælde høist vanskelige at tyde historisk, og maa i det Hele behandles med den skarpeste Kritik for ikke at vildlede. De dreie sig almindelig om Eet af To, enten om en Fremstilling af Folket som Landets Afkom (Autochthoner, Aboriginer), som paa en Maade fremvorne af selve Jorden, de bebo, eller om en ældgammel Indvandring. Med Hensyn til det første Slags maa vi bemerke, at en ældgammel Mythe, der forestiller den hele Menneskeslægts første Stamfædre som oprundne af Jorden, — en Mythe, til hvilken

man hos saa mange Folkefærd finder Spor — lettelig kan af det enkelte Folk være tagen i en mere indskrænket Betydning og overført paa det selv alene i Forhold til det Land, som det i længere Tid har beboet. Man kan derfor ei altid fra Tilværelsen af et saadant Sagn med Sikkerhed slutte, at Folket er sit Lands Urbeboere. Med Hensyn til det andet Slags kan en herskende Stammes, eller vel endog en eneste Herskerfamilies Indvandring være bleven forvexlet med det hele Folks. Gaar man overhoved ud fra den, som det synes, i alle Hensseender vel begrundede Anskuelse, at den hele Menneskeslægt er oprunden af een Rod, at den fra eet Punkt, hvor nu end dette skal søges, efterhaanden har spredt sig over hele Jorden, — saa er det klart, at der udenfor dette Punkt aldrig kan blive Tale om noget Folk som Landets Afkom, i dette Begrebs strengeste Betydning, men kun om en indvandret Befolkning, — noget, hvortil man ogsaa ved en reen historisk Undersøgelse næsten altid vil komme tilbage.

Det er altsaa klart, at man i Undersøgelsen af et Folks Herkomst trænger til en fastere Grundvold at bygge paa, end den, som hine mythiske Sagn afgive; og en saadan Grundvold finde vi deels i Sprogenes indbyrdes Forhold, deels i historiske Vink enten hos Folket selv, eller hos fremmede Folkefærd, med hvilke det er kommet i fjernere eller nærmere Berørelse, — Vink, der ofte, uden ligefrem at paapege Folkets Oprindelse, alligevel antyde Retningen af dets Udbredelse og saaledes middelbart lade os slutte til dennes Udgangspunkt.

Sprogforholdene ere dog overhoved det sikkreste Grundlag, og det, hvorfra man, saa at sige, nødvendig maa gaa ud for at vinde visse fuldkommen faste Støttepunkter, hvortil man siden kan hefte sig for ei at svæve alt for vidt ud paa Gisningernes store Tumleplads. Sproget er nemlig det skarpeste Udtryk af et Folks Eiendommelighed, og Sprogslægtskab — vel at merke, naar det er et indre Slægtskab, fremtrædende i Sprogenes Grundvæsen, i deres Bygning — antyder altid Folkeslægtskab. Sprogene afgive derfor upaatvivlelig ikke alene den fasteste Inddelingsgrund, naar det gjælder om at henføre de enkelte Folk til visse store Afdelinger, men og den sikkreste Ledetraad, naar man vil udfinde deres Herkomst eller indbyrdes Slægtskabsforhold. Vi bemerke som en almindelig antagen og i Erfaringen fast begrundet Re-

264 265
gel ved Undersøgelser af denne Art, at jo mere bestemt et Sprogs Formlære er, desto ældre og mere ublandet maa Sproget selv ansees for at være, og at følgelig, hvor der handles om at udlede et Sprog af et andet, det i ovennævnte Henseende fuldkomnere altid maa antages som Stammesproget for det mindre fuldkomne; aldrig omvendt[1]).

Dette være sagt om deslige Undersøgelser i Almindelighed. I nærværende Undersøgelser, hvis særegne Gjenstand er det norske Folk, staa ovenberørte Hjælpemidler til vor Raadighed, idet vi dog derhos tillige mødes af alle de Vanskeligheder, der ere antydede som almindelig forbundne med deres Afbenyttelse.

See vi først hen til Landet, som Nordmændene bebo, da finde vi her fra de ældste Tider, hvortil dets Historie naar, ved Siden af dem et andet Folkefærd, nemlig Finnerne eller Lapperne, dog kun i ringe Antal og førende et usselt Nomadeliv i Landets nordligste Udkanter. Nordmænd og Finlapper ere imidlertid, uagtet de beviseligen i meget mere end eet Aartusinde have været hinandens Naboer og staaet i mangehaande Berørelser, alligevel endnu indbyrdes grundforskjellige i Sprog og Levemaade. Der kan imellem dem ikke blive Tale om nogen Afstamning, ei engang om noget Folkeslægtskab uden det allerfjærneste. I Norges tvende Nabolande derimod, Sverige og Danmark, finde vi én Befolkning, hvis nære Slægtskab med Nordmændene ved første Oiekast er indlysende. Gaa vi videre, saa finde vi, at det Samme er Tilfældet, skjønt i ringere Grad, med alle de saakaldte tydske Folkefærd. Dette Slægtskab bliver det først nødvendigt paa det nøiagtigste at bestemme; og her maa Sprogene i den ældste Form, hvori vi nu kjende dem, tjene os til Veiledning.

Følgende den store Sproggransker Rasks System inddele vi Sprogene, og med det Samme Folkene, i visse vidtomfattende Hovedafdelinger, hvilke vi benævne Ætter; disse igjen i Klasser, med Underafdelinger af Stammer, Grene og enkelte Folk eller Sprog[2]).

[1]) Jfr. J. Grimms Deutsche Grammatik 1ster Th. (Gøttingen 1819) S. XXVI —XXXVII; Rask: om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 34 ff.

[2]) Rasks Samlede Afhandlinger I 4.

Rask antager otte Sprog- eller Folkeætter[1]); men af disse komme i nærværende Undersøgelse kun tvende i Betragtning, som de, til hvilke alle europæiske Sprog lade sig henføre.

Den ene af disse Ætter, hvilken her for os er den merkeligste, dannede i Oldtiden og danner tildeels endnu en Linie fra det indiske Hav til det atlantiske, gjennem det sydvestlige Asia til Europa, over hvis allerstørste Deel den er udbredt. Dens egentlige Middelpunkt, hvorfra den ligesom har spredt sig til begge Sider, ere Landene i Syd for Imaus eller det gamle Iran d. e. omtrent de nuværende persiske og indiske Høilande. Den synes derfor mest passende at kunne benævnes den iraniske[2]).

Den anden Æt strækker sig over hele det midlerste og nordlige Asia, samt findes adspredt paa enkelte Steder i Europa, især i det østlige. Den ligger i Asien for største Delen paa Nordsiden af den iraniske, og dens Middelpunkt ere overhoved de Egne, som af de gamle Iranier betegnedes med Navnet Turan, nemlig det nuværende Tartari og Mongoli. Vi kalde med Hensyn hertil og i Modsætning af den iraniske denne Æt den turaniske[3]).

Den iraniske Æt kan bekvemt deles i 7 eller 8 Klasser, af hvilke de trende tilhøre Asia, nemlig: 1) den hindostanske, hvortil det bekjendte Sanskrit hører; 2) den dekanske eller sydindiske, ogsaa benævnt den tamuliske; 3) den mediske, hvortil det ældgamle Zend-sprog og det nuværende Persiske foruden mange flere Sprog hører; — de øvrige tilhøre Europa, nemlig: 4) den keltiske, i Oldtiden udbredt over en stor Deel af Vesteuropa, nu ikkun tilbage i de yderste Udkanter af samme, og deelt i tvende Stammer: den britiske eller kymriske i Wales og Bretagne, og den gæliske i Høiskotland og paa

[1]) Rask l. c. II 265 ff.

[2]) Andre benævne denne Æt den kaukasiske. Rask forkaster dette Navn paa Grund af, at de nuværende Beboere af de kaukasiske Bjergegne for største Delen høre til en anden Æt; han kalder den derimod den sarmatiske (Saml. Afh. I 5). Men Navnet Sarmater tillagdes af de Gamle i Hovedsagen den se-nere saakaldte slaviske Folkeklasse, og denne kan ingenlunde ansees for at indtage en saa udmerket Plads, at den hele Æt, hvortil den hører, efter den skulde opkaldes. Jeg har her brugt Navnet iranisk, med Hensyn til Ættens formeentlige Stammeland.

[3]) Rask kalder denne Æt den skytiske (Saml. Afh. l. c.)

266 267
Irland; 5) den thrakiske (frygiske), hvilken kan deles i 3 Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske, hvortil man maaskee kunde føie en 4de, nemlig den getiske (daciske); fra denne Klasse stamme igjennem det latinske de nyere saakaldte romanske Sprog; 6) den germaniske, om hvis Underafdelinger nedenfor udførligere skal handles; 7) den slaviske, til hvilken Polsk, Russisk og mange flere østeuropæiske Sprog høre; — til disse syv Klasser føies endelig endnu af Nogle: 8) den lettiske i Lithauen og nærmest tilgrændsende Egne; denne Klasse kan dog maaskee ligesaavel ansees underordnet den thrakiske, og for en Green af dennes getiske Stamme[1]).

Den turaniske Æt deler sig i en Mængde Klasser, hvis Grændser imidlertid endnu ere temmelig ubestemte. Af europæiske Sprog henregnes til denne Æt: det kantabriske eller vaskiske, ikkun tilbage i enkelte Egne af det nordlige Spanien; det ungarske eller magyariske, de tschudiske (finske) Sprog, nemlig finlandsk, estisk o. fl., og endelig finlappisk[2]).

Det er et ældgammelt Sagn blandt Nordmændene, hvis Rigtighed vi ikke have den ringeste Grund til at betvivle, at det Sprog, som de i deres ældre historiske Tid talede og skrev, med dem var indbragt i Norden[3]). Dette Sprog, som almindeligst benævntes norrœna, norrœn túnga d. e. norsk Sprog[4]), ogsaa undertiden dönsk túnga, har i sin gamle rene Form et skarpt Præg af Eiendommelighed, af ikke at være

[1]) Jfr. Rasks Saml. Afh. I 5. II 268. Den Klasse, som jeg har benævnt germanisk, kalder Rask gotisk. Grunden, hvorfor jeg har troet ikke at burde bruge denne Benævnelse, vil sees af det Følgende. Den skarpsindige J. Thunmann i sit Skrift: Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker (Berlin 1772), antager de lettiske Sprog for at være fremkomne ved en Blanding af gotisk, finsk og slavisk. At dette er urigtigt, synes Rask tilfulde at have godtgjort (Undersøgelse om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 144—159). Han antager de lettiske Sprog for at udgjøre en egen Klasse; men seer man hen til den paafaldende Lighed, især i Sprogbygning, som Rask beviser at finde Sted imellem dem og det græske, saa maa man fristes til snarere at antage dem for en blot Underafdeling af den thrakiske Sprogklasse, i hvilket Fald det da bliver rimeligst at henføre dem til en gammel getisk eller dacisk Stamme af denne Klasse.

[2]) Rasks Saml. Afh. II 269.

[3]) Dette Sagn ville vi nedenfor komme til nærmere at omtale.

[4]) Betydningen af Ordet norrœnn som norsk er tilstrækkelig beviist i den lærde Afhandling, der findes i Saml. til det norske Folks Hist. 2det Bind; see S. 409 ff.

fremkommet ved nogen Sprogblanding. Det henfører sig bestemt til den *iraniske Sprogæt* og til den Klasse af samme, hvilken vi have benævnt den *germaniske*, og til hvilken vi desforuden henregne alle de *tydske Sprog*. Det er altsaa denne Klasses Underafdelinger og disses indbyrdes Forhold, som vi her nøiere skulle bestemme.

Betragte vi først de forskjellige *tydske Sprog* i deres ældste os bekjendte Tilstand, saa finde vi, at de lade sig henføre i 3 Hovedgrene: den *gotiske*, den *overtydske* og den *nedertydske*. Den *gotiske* kjende vi fra enkelte Levninger af det Sprog, som Øst- og Vestgoterne under deres Herredømme i Sydeuropa have talet. Til samme Green have uden Tvivl det *vandaliske* og *gepidiske* Sprog hørt, om hvilke det heder, at de i Grunden vare eet med Goternes; ligesom ogsaa det *rugiske* og det *burgundiske*. Den *overtydske* Green kjende vi især fra Levninger af det gamle *allemanniske* og *frankiske*; og til samme Green have ogsaa det *longobardiske* og *bayerske* hørt. Den *nedertydske* omfatter det gamle *saxiske*, *angelsaxiske* og *frisiske*. Af disse trende tydske Sproggrene røber den gotiske i sine skarpe Eiendommeligheder og sin bestemte grammatikalske Form den høieste Ælde; den overtydske nærmer sig den heri sterkt og danner ligesom et Mellemled imellem den og den nedertydske, i hvilken saare meget af den grammatikalske Bestemthed, som man i hine bliver var, er gaaen tabt. Den gotiske Green er for øvrigt allerede tidlig forsvunden af Sprogenes Række; men de tvende andre have igjennem mangfoldige Afledninger, Delinger og Overgange, samt under idelige Forandringer af deres Grændser indtil denne Dag vedligeholdt sig[1]).

[1]) Den her anførte Inddeling bruger J. Grimm i sin Deutsche Grammatik, og den synes at burde foretrækkes for Rasks. Denne deler sin *germaniske* (d. e. tydske) Sprogstamme kun i tvende Hovedgrene: *overgermanisk* og *nedergermanisk*, idet han under den første indbefatter *møsogotisk*, der svarer til Grimms *gotisk* (see Rasks Angelsaxiske Sproglære Fort. S. 32, og hans Unders. om d. gl. nord. Sprogs Oprindelse S. 65). Navnet *Møsogotisk* har sin Oprindelse deraf, at de betydeligste Levninger, vi af dette Sprog have i Behold, ere Brudstykker af en Bibeloversættelse, forfattet af en vis Ulfilas, der ved Aar 370, under Keiser Valens, var Biskop hos de dengang i *Møsia* boende *Vestgoter*. Grimm (Deut. Gram. I S. XLV—XLVII) gjør imidlertid opmerksom paa, at denne Benævnelse er urigtig, eftersom det Sprog, i hvilket Ulfilas's Bibeloversættelse er affattet, ingenlunde har været

Hvad det norrøne eller oldnorske Sprog angaar, da havde det, forsaavidt det af skriftlige Levninger kjendes, i sin reneste og fuldkomneste Form hjemme i Norge og de fra Norge i en historisk Tid befolkede Lande, blandt hvilke det vigtigste var Island. Det strakte sig imidlertid tillige i mindre og større Afændringer, der neppe kunne benævnes andet end Sprogarter, over Sverige og Danmark. Afændringen, der fornemmelig yttrer sig i Formlærens aftagende Bestemthed, er mindst i de gamle svenske Sprogarter, nemlig det Svenske i det egentlige Svealand og det Svensk-Gøtiske i Gøtaland; derimod sterkere i de gamle danske Sprogarter — Skaansk, Sjælandsk og Jydsk — og af disse igjen sterkest i den sidstnævnte; — altsaa øiensynlig i stigende Grad, altsom Landet, hvori enhver Sprogart brugtes, i sammenhængende Strækning fjærner sig fra Norge og nærmer sig til Tydskland. Det er altsaa i fuldkommen Overeensstemmelse med de sande Forholde, at Sprognavnet norrœna (norsk) i den gamle Talebrug omfatter ikke alene Rodsproget, det egentlige Oldnorske i Norge og dets Kolonilande, men ogsaa dets Afledninger, de gamle svenske og danske Sprogarter. Hvad Benævnelsen dönsk túnga (dansk Sprog) angaar, der undertiden bruges af de Gamle som eenstydende med norrœna og i samme Udstrækning, da maa det uden Tvivl ansees for et Ud-

eget for de i Møsia boende Vestgoter alene, men har været almindeligt for hele det gotiske Folk, baade Øst- og Vestgoter; hvilket kan bevises deraf, at et gammelt Dokument, udfærdiget blandt Østgoterne i Italien omtrent paa Kong Theodoriks Tid, netop er skrevet i samme Sprog. Gotisk bliver altsaa utvivlsomt dets rette Benævnelse, ligesom det ogsaa paa Grund af sine mange Egenheder maa ansees for at repræsentere en egen selvstændig Green af den tydske Sprogstamme. — Med Hensyn til Underafdelingerne af de trende Hovedgrene, da finder en og anden Ubestemthed Sted, eftersom der paa meget nær ei findes Sproglevninger fra alle de ældre tydske Folkefærd. At Vandalernes og Gepidernes Sprog have hørt til den gotiske Hovedgreen, kan man slutte af den med disse Folk velbekjendte byzantinske Historieskriver Procopius, der udtrykkelig siger, at bemeldte Folk havde Sprog tilfælles med Øst- og Vestgoterne, og at dette Sprog af Grækerne kaldtes gotisk (Proc. de bello Vandalico I 2). At det Samme har været Tilfældet med Rugiernes Sprog, maa man formode af det nære Slægtskab, som ifølge samme Historieskriver var imellem dem og Østgoterne (Proc. de bell. Gothico III 2). Med Hensyn til Burgundernes Sprog kan det maaskee være tvivlsomt, enten det har hørt til den gotiske eller overtydske Green. Underafdelingerne af denne og den nedertydske ere forøvrigt bestemtere. Jfr. J. Grimm Deutsche Gram. I S. L.

tryk, der har sin Oprindelse udenfor vort Norden og skriver sig fra Middelalderens engelske, franske og tydske Skribenters omfattende Brug af Navnet dansk, hvilken af norske og islandske Forfattere stundom er bleven efterlignet; den er saaledes mindre eiendommelig og derhos aldeles ubegrundet i de virkelige Sprogforholde. — Fra dette oldnorske nedstammer for øvrigt det nu brugelige norske, svenske og danske; kun paa Island har det vedligeholdt sin gamle Form i Hovedsagen uforandret.

Udenfor de allerede antydede Grændser strakte det norrøne Sprog sig ikke. I Norden og Osten begrændsedes det af de lappiske og tschudiske Sprog, hvilke vi allerede kjende som tilhørende en anden Sprogæt; i Vesten, i Landene hiinsides Nordsøen, hørte Ursprogene til den keltiske Klasse, og maatte først langt hen i Tiden tildeels vige for et tydskt Sprog (Angelsaxisk). I Syden alene finde vi saa langt tilbage i Tiden som vore historiske Minder naa, at det norrøne Sprog har stødt sammen med mere beslægtede, nemlig de tydske, og nærmest de nedertydske.

Betragter man nu nærmere Forholdet imellem det norrøne Sprog i dets ældre Afarter og de ovennævnte tydske Sproggrene, da merker man strax en sterk Lighed imellem de nedertydske Sprog paa den ene Side og de tilstødende danske Sprogarter paa den anden; men det er derhos aabenbart, at det er Yderledene af tvende Sprogrækker, som her i ganske forskjellige Retninger mødes, og som gjensidig have virket paa hinanden uden dog at sammenknytte sig. De danske Sprogarter henføre sig ligesaa bestemt til det oldnorske, som den nedertydske Sproggreen til de tvende andre tydske Sproggrene. Det er de nyeste fra Roden paa begge Sider fjærneste Sprog, som her støde sammen, og deres mest paafaldende Lighed er udvortes, hentydende paa Blanding. Om Afstamning ad denne Vei fra nogensomhelst af Siderne kan der altsaa ei blive Tale. Dette forhindrer imidlertid ikke, at en Afstamning alligevel kunde have Sted igjennem et Led høiere oppe i en af Sprogrækkerne, og man skulde i saa Fald snarest vente at finde et saadant Forhold imellem det Gotiske og det egentlige Oldnorske. Disse staa nemlig hver for sig aabenbart som det første og ældste bekjendte Led i sin Række. Imellem dem finder man vistnok ogsaa det største indre Slægtskab, der især viser sig i deres fuldkomne og charak-

teristiske Formlære. Men der findes paa den anden Side i hvert af dem væsentlige Grundegenheder, som gaa igjennem den hele Række, hvortil hvert hører, og som ei kunne forklares ved en Afstamning. Vi maa altsaa slutte, at de omhandlede tvende Sprogrækker ere tvende hinanden sideordnede Sprogstammer, oprundne af een Rod, og vi benævne den sterkere med sine 3 Hovedgrene: den tydske Stamme; den svagere, der kun bestaar af eet Sprog i flere Afændringer og Afledninger: den norrøne eller oldnorske[1]).

Begge tilsammentagne ansee vi, som allerede er bemerket, for at udgjøre een Sprogklasse. Kjendte vi begge Stammers fælles Rod i et navngivet Sprog, saa havde vi i dette Navn ogsaa den naturlige Benævnelse for den hele Klasse. Men et saadant fælles Rodsprog kjendes ikke mere. Vi maa derfor andensteds fra søge et Navn, hvormed vi passende kunne betegne den; og dette tilbyder sig formeentlig i Benævnelsen germanisk. Romernes Germania og Germani omfattede nemlig, som bekjendt, mere end Tydskland og det tydske Folk; Benævnelsen udstraktes ogsaa til vort Norden og overhoved til alle de Folkefærd, som man fandt beslægtede med det nuværende Tydsklands Beboere, hvorimod den hos de bedre Geographer adskilte sig temmelig skarpt fra Benævnelserne sarmatisk og keltisk. Det maa altsaa een Gang for alle bemerkes, at i nærværende Undersøgelse Navnet germanisk bruges i mere udstrakt, Navnet tydsk i mere indskrænket Betydning[2]).

[1]) Hovedkjendemerkerne, hvorved den norrøne Sprogstamme skjelner sig fra den tydske, antages i Almindelighed at være følgende: a) I den første føies den bestemte Artikel som Endestavelse til Substantiverne, hvilket ei finder Sted i noget Sprog af den tydske Stamme. b) I den norrøne have Verberne en egen reflexiv-reciprok Form, hvilken i de nyere deraf oprundne Sprog tildeels er gaaen over til et reent Passivum. Denne Form er aldeles fremmed for den tydske Stamme; thi Passivum i det gotiske er nogen ganske andet (jfr. J. Grimms D. Gr. S. 599—601). c) I den norrøne Stamme ender Verbernes Infinitiv paa en Vokal, i den tydske derimod paa Consonanten n; dog med Undtagelse af det frisiske Sprog, hvilket her nærmer sig den norrøne. d) I alle Sprog af den tydske Stamme forekommer hyppigen Forsatsen ge i Begyndelsen af Ordene, hvortil intet svarende findes i den norrøne Stamme. e) Endelig er i Constructionsmaade og Periodebygning den ene temmelig forskjellig fra den anden. Se Rasks Veiledning til det Islandske Sprog Kbhvn. 1811, Fort. S. XVIII jfrt. med Sammes Angelsaxiske Sproglære Fort. S. 7—10; J. Grimms Deut. Gram. I S. LI.

[2]) Rask benævner Sprogklassen i det Hele den gotiske og dens tvende Stam-

Det er udenfor al Tvivl, at den germaniske Sprogklasse, ligesom alle de øvrige europæiske Klasser af den iraniske Sprogæt, har i det Hele udbredt sig fra Østen mod Vesten. I denne Retning er det ogsaa aabenbart, at dens tydske Stamme i sin særegne Gang har udbredt sig over Tydskland og derfra over England. Den norrøne Sprogstamme viser sig derimod, efter hvad ovenfor er udviklet om dens Forhold til den tydske, at have udbredt sig over vort Norden fra Nord mod Syd. Den kan følgelig ei være indkommen fra Tydskland, men maa have gaaet sin særegne Vei fra Østen af paa Østersøens Nordside og først efter at have befæstet sig i den norsk-svenske — eller af Skribenterne almindelig saakaldte skandinaviske Halvøs nordligere Dele, derfra udbredt sig videre i Retning mod Syden indtil det Punkt, hvor vi finde den i dens Yderled, den dansk-jydske Sprogart, at møde den tydske.

Vi have nu seet det norrøne eller oldnorske Sprogs Slægtskabsforholde og Gangen i dets Udbredelse. Men hvad der i saa Henseende er sagt om Sproget, maa og gjælde om Folket eller Folkestammen, hvem Sproget tilhørte. Vi have altsaa af det ovenfor Udviklede Anledning til at slutte, at den store germaniske Folkeklasse af den iraniske Æt har udbredt sig i Europa fra Østen; at den tidlig har deelt sig i tvende Hovedstammer, af hvilke den ene — den tydske — fremdeles i sin Udbredelse har fulgt en

mer den germaniske og den skandinaviske (see Rasks Undersf. om det gl. Nordiske Sprogs Oprindelse S. 70—72; Angelsaxisk Sprogl. Fort. S. 32; Saml. Afh. I 5. II 268). Da imidlertid Navnet gotisk hos de Gamle aldrig findes brugt i en saa omfattende Betydning, som den Rask her tillægger det, og da desuden det gotiske Sprog (Rasks Møsogotisk) efter hans egen Tilstaaelse, saalangt fra at være Kilden for de tvende Sprogstammer, tvertimod paa det bestemteste henfører sig til den ene af dem, nemlig den tydske (Rs. germaniske), — saa maa formeentlig Benævnelsen gotisk for den hele Sprogklasse ansees ikke alene som upassende, men endog som vildledende. J. Grimm har meget rigtig bemerket dette (Deut. Gram. I S. XXXVIII); men naar han igjen paa sin Side, skjønt han indrømmer (l. c. S. LI), at den norrøne Sprogstamme staar sideordnet og modsat den egentlige tydske (omfattende gotisk, overtydsk og nedertydsk), alligevel udstrækker Benævnelsen tydsk (Deutsch) som almindelig ogsaa til den førstnævnte Sprogstamme, — saa kan dette ligesaa lidet billiges. Jeg har altsaa til at betegne den hele Sprog- og Folkeklasse benyttet Navnet germanisk, der virkelig af de romerske Geographer fra det 1ste Aarh. e. Chr. bruges i en tilsvarende vidtløftig Betydning.

vestlig Retning; den anden derimod — den *norrøne* — er ad den nordligere Vei kommen til den skandinaviske Halvø, og har over denne saavel som over sydligere liggende Lande lige til Tydsklands Grændse udbredt sig i en Retning *fra Nord mod Syd*.

De Slutninger, hvortil vi her ere komne, afgive flere vigtige og sikkre Støttepunkter for det Følgende af vor Undersøgelse.

Vi henvende for det første Opmerksomheden paa det nøie Sammenhæng, hvori *Norge* ifølge det Ovenanførte med Hensyn til sin Befolknings Oprindelse staar med sine tvende Nabolande *Sverige* og *Danmark*. Den Folkestamme, hvem det *norrøne* Sprog tilhører, strakte sig over dem alle, — noget, som ogsaa deres ældre historiske Minder meer eller mindre udtrykkelig erkjende. Det vil altsaa let indsees, at man i en Undersøgelse som nærværende umulig kan heel igjennem betragte noget af de trende Lande aldeles særskilt.

De norsk-islandske Historieforskere og Sagamænd have opfattet dette Forhold overhoved rigtig. Idet de nemlig alle udtale sig for en Befolkning ved Indvandring, lade de fleste og bedste af dem denne udstrække sig over hele vort Norden. At vi nu først og fremst raadspørge vore egne Sagaer med Hensyn til denne Begivenhed, er i sin Orden; det kommer imidlertid an paa ogsaa at vurdere deres Beretning.

De Sagaer, som meddele Underretninger om en Indvandring i Norden, kunne ikke antages for at være opskrevne før allertidligst i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; muligen kunne de i mundtligt Foredrag være et Par Aarhundreder ældre. Men hos romerske Forfattere fra det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning finde vi Lands- og Folkenavne i vort Norden, der tydelig vise, at den Folkestamme, om hvilken her handles, allerede dengang var bosat der, idetmindste i visse Egne[1]). Dens Indvandring er altsaa en Begivenhed, som bevíselig ligger meer end 1000 Aar fjærnet fra de Sagamænds Tid, som give os de første Beretninger om den. De hensætte den ogsaa selv til Begyndelsen af vor Tidsregning, men vide ikkun meget sparsomt

¹) Plinius's Nerigos, Tacitus's Sviones, om hvilke Navne og deres Betydning vi forøvrigt komme til at tale udførligere længer hen i Afhandlingen.

at udfylde det lange Tidsrum af 800 Aar, som ligger imellem Indvandringen og den egentlige historiske Tidsalder i Norden. Allerede disse Omstændigheder maa nødvendig opfordre Historiegranskeren til Varsomhed — til ikke ubetinget at fæste Lid til Sagaernes Beretning i dette Punkt, de maa nu for Resten være saa fortrinlige som de ville.

Sagaernes Beretninger om en Indvandring i Norden kunne henføres til tvende Klasser: den ene, som lader den strække sig over hele vort Norden og derhos sætter den i Forbindelse med Odin og Aserne; — den anden, som nærmest tager Hensyn til Norge og lader Odin uberørt.

Idet vi nu henvende vor Opmerksomhed paa den første Klasse, finde vi i denne tre Beretninger, som fortjene at komme i Betragtning.

I. Den første, som er ganske kort, findes i et Brudstykke af en Skindbog, der antages at være fra det 14de Aarh.[1]), samt ordret indtaget i den saakaldte Rymbegla, et Skrift af blandet Indhold[2]). Denne Beretning lyder i Hovedsagen som følger:

„Alle sandfærdige Frasagn i det norrøne Sprog begynde med Tyrkers og Asiamænds Nedsættelse i Norden (norðrit). Thi det er vist, at det Sprog, som vi kalde Norrøna, kom med dem hid nord, og gik dette Sprog over Saxland, Danmark, Svithjod, Norge og en Deel af England. Anføreren for dette Folk var Odin, Thors Søn. Han havde mange Sønner, og til Odin regne mange Mænd sin Æt. Han gav sine Sønner Lande og gjorde dem til Høvdinger. En af hans Sønner er nævnt Skjold, hvilken tog sig det Land, som nu heder Danmark. Men den Gang, da Asiamændene nedsatte sig der, benævntes disse Lande Gotlande (Goðlönd), og Folket Gotthiod (Goðþjóð). Der blev bestemt visse Grændser imellem Skjold og Ingifreyr, hans Broder, hvilken besatte (bygði) det Rige, som nu kaldes Sverige (Svíaríki)." Odin og hans Sønner vare vise og troldkyndige, og nogle af dem bleve dyrkede som Guder. Skjolds Sønnesøn var Frode, i hvis Tid der herskede en almindelig Fred. „Da blev Christus født."

II. Den anden Beretning findes i Indledningen til den yngre,

[1]) Fornmanna Sögur XI 412; Scriptores rer. Danic. med. ævi II 34.
[2]) Rymbegla (Haun. 1801) III 1. S. 316—318.

eller saakaldte Snorres Edda. Den er vidtløftig og saare uordentlig; vi gjengive her i Korthed dens Hovedindhold.

Forfatteren afhandler først Verdens Skabelse, Noas Deling af Jorden imellem sine Sønner, den babyloniske Taarnbygning, ved hvilken den øverste Bygmester var Zoroastres, alt Afguderis Ophavsmand, og siden tilbedet under Navnet Baal, samt endelig Sprogenes Adsplittelse i 72, nemlig ligesaa mange, som der havde været Bygmestere ved Taarnbygningen (Kap. 1—2). Ved Opnævningen af de tre Verdensdele kalder han Europa med et andet Navn: Enea (Kap. 3). Omtrent midt i Verden „der som vi kalde Tyrkland" blev den berømteste af alle Stæder, Troja, bygget. Der var 12 Hovedsprog og 12 Kongeriger med een Overkonge. Did regne alle udmerkede Mænd i den nordre Verdensdeel (Europa) deres Æt, og sætte Stadens (Trojas) Høvdinger i Gudetal. Fra Jupiter, Saturnus's Søn, stammede i 6te Led — Dardanus, Herikon, Tros, Ilus, Laomedon — Trojas Overkonge (höfuðkonungr) Priamus, hvem man har gjort til Vodin (Odin). Den store Berømmelse, som Trojanerne (Trójumenn) indlagde sig i Kampen mod Grækerne og hele den nordlige og østlige Verdens (Europas og Asias) Styrke, foranledigede, at deres Efterkommere gave sig deres Hædersnavne; og især var dette Tilfældet med Romerne, „der i mange Maader have været de berømteste Mænd efter deres (Trojanernes) Dage." Saaledes gjorde og Odin, da han for den romerske Hærfører Pompejus, der herjede i Østen, flygtede „fra Asia hid i den nordlige Verdensdeel (norðrhálfuna); han gav nemlig sig og sine Mænd deres (Trojanernes) Navn og sagde, at Priamus havde hedt Odin, men hans Dronning Frigg, efter hvem Riget, i hvilket Staden (Troja) stod, siden kaldtes Frigia" (Kap. 4—8). — Munon eller Mennon, en Konge i Troja, var gift med Troan, Overkongen Priamus's Datter. Deres Søn hed Tror; „ham kalde vi Thor." Han opfødtes hos en Hertug Loricus i Tracia, „som vi kalde Thrudheim." Han for vide om Landene, overvandt Kjæmper og Drager. I Verdens nordlige Deel traf han og egtede Spaakvinden Sibil, „som vi kalde Sif," og hvis Æt Ingen kjender. Fra Thor stammede i 21de Led, — Loride, Henrede (rettere Eindride), Vingethor, Vingener, Modi, Magi, Cespheth (rettere Sescef), Bedvig, Athra „som

vi kalde Annar," Itermann, Heremod, Skjalldun, „som vi kalde Skjold," Bjaf, „som vi kalde Bjar (rettere Bør)," Jat, Gudolf, Fjarlaf, „som vi kalde Fridleif," — Vodin, „som vi kalde Odin" (Kap. 9). — Odin vidste af sin Spaadomsaand, at hans Navn i den nordre Deel af Verden vilde blive hædret over alle Kongers. Han drog derfor did fra Tyrkland med en Mængde Folk, unge og gamle, Karle og Kvinder, samt mange Kostbarheder. De standsede ei, før de kom nord i det Land, „som nu er kaldet Saxland." Der dvælede Odin længe og tilegnede sig Landet (Kap. 10). Han satte der til Styrere sine tre Sønner. Den ene hed Veggdegg, han raadede for Ostersaxland, og fra ham stammede i tredie Led — Vitrgils, Victa — Heingest (Hengist). Den anden Beldegg, „som vi kalde Balder," havde det Land, „som nu hedder Vestfal;" fra ham stammede i femte Led — Brand, Frjothigar, „som vi kalde Frode," Freovit, Yvigg — Gevis, „som vi kalde Gave." Odins tredie Søn er nævnt Sigge; hans Søn Rerer. Han og hans Æt, Vølsungerne, raadede for det Land, „som nu er kaldet Frakkland" (Kap. 10). — Derpaa drog Odin imod Nord til Reidgotaland, „som nu heder Jotland (Jylland)," og tilegnede sig der saa meget Land, som han vilde. Der satte han sin Søn Skjold til Styrer, fra hvem Skjoldungerne stamme. Siden drog han nord did, „som nu heder Svithjod." Da den derværende Konge, Gylfe, spurgte til „de Asiamænd, som kaldtes Aser (Æsir)," drog han dem imøde og bød Odin slig Magt i sit Rige, som han selv vilde. „Odin syntes, at der var et skjønt Land, og udkaarede han sig et Borgsted (borgarstað) paa den Plads, som nu heder Sigtunir. Han forordnede der Høvdinger og indsatte, i Ligning med hvad der havde været i Troja, tolv Forstandere (höfuðmenn) i Staden for at dømme Landslov; og saaledes ordnede han al Ret, som før havde været i Troja, og som Tyrkerne (Tyrkir) vare vante." Derpaa for han imod Nord, „indtil Søen mødte ham, hvilken man troede omgav alle Lande." Der, i det Land, „som nu heder Noregr," satte han sin Søn Sæming til Styrer, og „fra ham regne Norges Konger, Jarler og andre Høvdinger deres Æt, eftersom siges i Haaleygjatal." Fra Odins Søn Yngve derimod, som blev Konge i Svithjod, stammede Ynglingerne. „Aserne giftede sig eller sine Sønner der indenlands, og disse Ætter bleve talrige, saaledes at de spredte

sig over Saxland samt alle de nordfor liggende Egne, og Asiamændenes Sprog blev eget i alle disse Lande. Og det synes Mænd at kunne skjønne af deres opskrevne Slægtsnavne, at disse Navne have fulgt dette Sprog, og at Aserne have ført Sproget hid nord i Verden, i Norge og i Svithjod, i Danmark og i Saxland" (Kap. 11)[1]).

Dette er Hovedindholdet af Beretningen i Fortalen til den yngre Edda. I den nøieste Forbindelse hermed staar en Epilog til samme (eptirmáli Eddu), hvilken ligeledes til yderligere Oplysning udtogsviis meddeles.

Forfatteren opmuntrer de unge Skalde til at benytte Bogen (Edda), for at skaffe sig Forraad af Digterudtryk samt lære at fatte de ældre Kvads dunkle Billeder. Men derhos advarer han dem som christne Mænd ikke at ansee disse Sagn (Eddamytherne) for sande „anderledes end som her findes i Bogens Begyndelse, hvor der er fortalt om Menneskenes Forvildelse fra den rette Tro og dernæst om Tyrkerne, hvorledes de Asiamænd, som Aser ere kaldede, opspandt disse Frasagn af Tildragelserne i Troja, i den Hensigt, at Landsfolket skulde ansee dem for Guder." Forfatteren gaar derpaa videre i sin Fortolkning. Priamus Konge i Troja var en stor Høvding over al Tyrkernes Hær, og hans Sønner de mest udmerkede i Hæren. Brimis Sal er Priamus's Hal; Ragnarøk: Kampen for Troja; Thor er Hektor, Midgardsormen er Achilles, Ale er Hellenus, Fenrisulven er Pyrrhus (Achilles's Søn); Surts Lue er Trojas Brand, og Vidar er Æneas, som undkom fra Troja og siden udførte store Gjerninger[2]).

III. Den tredie Beretning endelig, hvilken er bleven tillagt mest Vigtighed, er den, som findes i de 18 første Kapitler af Snorre Sturlasøns Ynglingasaga. Den er i sit Hovedindhold følgende:

Det sorte Hav (Svartahaf) skiller de tvende af Verdens tre Hoveddele fra hinanden; paa dets østlige Side ligger Asia, paa dets vestlige Europa eller, som Nogle kalde den, Enea. Nord for det sorte Hav strækker sig det store eller kolde Svithjod (Svíþjóð in mikla eða in kalda), hvis nordlige Deel ligger ubebygget formedelst Kulde. Der er mange Folkefærd og mange Sprog. Nord fra de Fjelde, som danne Ydergrændsen for alt beboet Land, falder igjennem Svithjod en

[1]) Snorra-Edda. Ed. Arnam. I 2—30.
[2]) Snorra-Edda I 224—228.

Aa, hvis rette Navn er Tanais, men som fordum kaldtes Tanakvisl eller Vanakvisl (kvísl betegner i det oldnorske Sprog: Forgrening, forgrenet Løb af en Flod). Den løber ud i det sorte Hav. Ved dens Mundinger laa Vanaland eller Vanaheim (Vanernes Land, Hjem). Denne Aa skiller Europa fra Asia. — Østen for Tanakvisl i Asia laa Asaland eller Asaheim (Asernes Land eller Hjem) med Hovedborgen Asgaard, hvor der var et stort Offersted (blótstaðr). Høvdingen i denne Borg var Odin; og tolv Tempelforstandere (hofgoðar), der benævntes díar eller dróttnar, forestode Offringerne og Rettergangen. Odin var tryllekyndig og en stor Kriger; han var stedse seiersæl og skjenkede ogsaa sine Mænd Seier, overalt hvor de paakaldte ham; han var vidtbereist og tilegnede sig mange Riger. Han angreb Vanerne, og der var længe Strid imellem disse og Aserne. Striden endtes ved et Forlig og en Forening, hvorved de Ypperste af Vanerne, Njørd og hans Søn Frey, optoges blandt Asernes Diar, og Datteren Freyja blev Offerprestinde (blótgyðja). — Fra Nordost mod Sydvest gaar en stor Fjeldstrækning, der skiller det store Svithjod fra andre Riger, og paa denne Fjeldstræknings sydlige Side er der ikke langt til Tyrkland, hvor Odin havde store Eiendele. Paa den Tid fore Romernes Hærførere vide om Verden og undertvang alle Folk. Mange Høvdinger flygtede for dem fra sine Eiendomme. Odin vidste af sin Tryllekyndighed og Spaadomsaand, at hans Afkom skulde bygge den nordre Deel af Verden. Derfor satte han sine Brødre Vile og Ve over Asgaard, men for selv med alle Diar og meget andet Folk først til Gardarike (Rusland), derpaa til Saxland, og satte der sine Sønner til at raade for Landene. Siden for han nord til Havet og tog Bolig paa det Sted, som nu heder Odinsey paa Fjon (Fyen). Da sendte han Asakvinden Gefjon nord over Havet for at søge efter Lande. Hun kom til Gylfe og fik af ham et Pløieland. Dette førte hun ved Hjælp af fire til Øxne omskabte Jøtner (Kjæmper) ud i Havet ligeoverfor Odinsey, og blev det kaldet Selund (Sjæland). Skjold, Odins Søn, som fik Gefjon til Egte, boede der siden i Hleidra. Paa det Sted, hvor Landet var udrevet, blev der en Sø kaldet Løgeren (eg. Søen, d. e. nuv. Mælaren). — Da Odin hørte, at der øster hos Gylfe var et godt Land, for han did og tog, ifølge et Forlig med Gylfe, Bostad ved Mælaren (Löginn), paa det

Sted, „som nu kaldes gamle Sigtunir (fornu Sigtúnir)," og gav Hofgoderne (Tempelforstanderne) Bopæle. Njørd boede i Noatun, Frey i Uppsal, Heimdal paa Himinbjørg, Thor i Thrudvang, Balder i Breidablik. Ved Odin og Aserne blev Tryllekyndighed og Skaldekunst indført i Norden (norðrlönd), samt de Love og Sedvaner, som før havde været blandt Aserne. Over hele Svithjod betaltes Odin Skat. Med Skade, der havde forladt sin første Mand Njørd, avlede Odin Sønnen Sæming, fra hvem igjen Ladejarlerne stammede. „Dette Svithjod kaldte de (Aserne) Mannheimar (Menneskernes Hjem); men det store Svithjod kaldte de Goðheimar (Gudernes Hjem), og om Godheim fortalte de mange Tidender og mange Undere." — Odin døde Sotdød i Svithjod. „Han lod sig merke med Spydod og tilegnede sig alle vaabenbidte Mænd; han sagde sig at vende hjem til Godheim for der at modtage sine Venner." Svearne troede, at han var dragen til det gamle Asgaard, hvor han skulde leve evindelig. Da begyndte man paany at paakalde Odin. „Det var Tro, at han ofte aabenbarede sig før store Slag; han gav da Nogle Seier, og Nogle indbød han til sig." Han havde befalet, at man skulde brænde de Døde, og hans eget Lig blev brændt. „Det var deres Tro, at jo høiere Røgen steg i Luften, des mere anseet i Himmelen var den, der brændtes." — Njørd blev Svearnes Styrer efter Odin og vedligeholdt Offringerne. I hans Dage var der Fred og gode Aaringer; derfor troede Svearne, at han raadede for Aarsvext og Velstand. Efter ham blev Frey „Drotten over Svearne;" han tog sit Sæde i Uppsal og reiste der et stort Tempel (hof). I hans Dage begyndte Frodes Fred. Da han døde, vilde Svearne ei brænde hans Lig, fordi de troede, at Fred og gode Aaringer vilde vedblive, „saalænge Frey var i Svithjod." De kaldte ham Verdens Gud og offrede siden til ham for Frugtbarhed og Fred. Frey kaldtes med et andet Navn Yngve; heraf Hædersnavnet Ynglinger, som tillagdes hans Æt. Hans Søn Fjølner raadede efter ham for Svearne og Uppsals Tempel[1]).

[1]) Foruden de her omtalte tre Beretninger findes andre af samme Slags i den saakaldte Sörla þáttr, der findes indskudt i den vidtløftige Olaf Tryggvessøns Saga, som er udgiven i Skaalholt (II Kap. 17. Flatøbogen, udg. af Unger I 275), samt i Begyndelsen af Sturlaug Starfsames Saga (Kap. 1), udgiven i 3die Deel af Fornaldar Sögur (S. 592). Begge disse Sagaer ere aldeles

Betragte vi nu disse tre Beretninger under Eet, da see vi, at de alle ere enige i, at et Folk, hvilket de benævne Aser, Asiamænd eller Tyrker, et Par Menneskealdre f. Chr. under en Odins Anførsel er indvandret fra Asia i vort Norden; — at denne Indvandring er skeet over Saxland d. e. over det nordlige Tydskland, som Odin først underlagde sig, hvorpaa han siden besatte Danmark, saa Sverige og endelig Norge; — at Konge- og Høvdingeætterne i alle disse Lande stammede fra Odin; — og endelig at denne og enkelte af hans Ledsagere der bleve dyrkede som Guder. — Dette er altsaa at ansee for Hovedpunkterne i denne Indvandrings Historie, og dem maa vi først undersøge noget nøiere.

Spørger man om Hjemmelen for dem, da bliver Svaret, at Beretningerne selv slet ingen saadan anføre. Dette maa allerede forekomme underligt, især hos Snorre, som for Resten altid er omhyggelig for at paapege sine Kilder, og som igjennem det øvrige af sin Ynglingasaga, til hvilken Beretningen om Odins og Asernes Indvandring knytter sig, stedse anfører gamle Digte til Hjemmel. Havde han ogsaa med Hensyn til Indvandringen havt saadanne for sig, hvorfor har han da ikke paa sin sedvanlige Viis anført dem? Odin og Aserne ere os imidlertid andensteds fra bekjendte. Den ældre Eddas mythiske Digte dreie sig om dem. De fremstilles dog her ikke som Mennesker, ikke som jordiske Høvdinger; de fremstilles som Guder, og Odin som den høieste Verdensgud. Her findes ei ringeste Spor til hverken Asiamænd eller Tyrker; her nævnes ei nogen Indvandring, meget mindre beskrives Retningen af en saadan. Men disse Eddadigte ere selv fra Hedenskabets Tider og udtale Hedenskabets Anskuelser. Hvorledes kunne vi hermed forene Beretningen om Odin som Hærfører og Aserne som en Folkestamme? De hedenske Nordmænd kunne ei have forestillet sig dem saaledes. Vel tænkte de sig, at disse høiere Væsener stundom aabenbarede sig for Menneskene, naar det gjaldt vigtige Begivenheder; vel tillagde de dem, for igjennem Billedet at tydeliggjøre sig deres Væsen, menneskelige Egenskaber, ja menneskelige Ufuldkommenheder; vel betragtede de, i egte

uden historisk Verd, og hvad den her omhandlede Beretning angaar, da indeholder den ikke i nogen af dem andet, end hvad som findes i de ovenfor anførte. Jeg har saaledes troet at kunne forbigaa dem.

hedensk Aand, sine jordiske Styrere som omgivne med en Afglands af Guddommen, som gudebaarne af Herkomst; men Forestillingen om Aserne som forgudede Mennesker er aabenbar stridende mod Asalæren i sin Egthed, saaledes som den i Eddadigtene fremstilles. Der er altsaa ikke den ringeste Sandsynlighed for, at der nogensinde have været til Sagn eller Sange fra Hedenskabet, der have fremstillet Odin og Aserne som menneskelige Personer, som en Høvding med sit Folk; og de christne Sagamænd ere saaledes fuldkommen undskyldte, naar de ei anføre slige som Hjemmel for Beretningen om en Indvandring, hvilken efter deres Begreber uadskilleligen knyttede sig til hine Navne. Men hvad anden Hjemmel skulde de vel kunne have for Begivenheder, der ligge mindst 900 Aar forud for Christendommens Indførelse i Norden, uden den, som af deres hedenske Forfædre var dem overdraget? — Vi kunne altsaa ei tvivle om, at hine Beretninger endog i deres Hovedpunkter ere uhistoriske.

Dermed være det imidlertid ikke sagt, at de ere forsætlig opdigtede. Dette tro vi ingenlunde. De ere uden Tvivl fra først af fremkaldte ved en Stræben hos de christne Sagamænd efter at forklare sig selv og Andre Asalæren paa en Maade, der bragte den i nogenlunde Samklang med Christendommen og saaledes gjorde dens Bevaring i Erindringen uskadelig. Tidens Aand maatte her strax lede dem til en historisk Anskuelsesmaade, og var Asalæren først bragt ind paa Historiens Enemerker, saa afgav den snart Alderdomsforskerne en rig Kilde for historiske Sammenstillinger og Gisninger.

Christendommens Udbredere maatte naturligviis ønske Asalæren udryddet. For Folket og dets Høvdinger var den imidlertid, endog efter Christendommens Antagelse, af stor Betydning, og det især i tvende Henseender: først som Kilden, hvorfra deres Digtekunst hentede største Delen af sine kunstige og, ifølge dens Væsen, uundværlige Omskrivninger og Billeder; dernæst som oplysende deres mest udmerkede Slægters Herkomst i dens ældste Led. Digtekunsten i sin gamle Form var dybt indvævet i Nordmændenes hele Folkeliv; og Høvdingerne vilde nødig give Slip paa den guddommelige Herkomst, der i Folkets Øine gav dem saa megen Glands, uden idetmindste at sætte noget paa en Maade tilsvarende i Stedet. Asalæren kunde altsaa ikke saa let

og snart udryddes af Folkets Minde, som Christendommens første Lærere gjerne ønskede. Digtene, der omfattede og fremstillede det hedenske Religionssystem, vedbleve at erindres, skjønt Christendommen grundfæstedes; og Konger og Høvdinger fandt fremdeles Behag i at høre sig priiste af Skaldene i hedenske Billeder, og deres Slægt opført til Hedendommens Guder, til Aserne. Nu kom i Slutningen af det 11te Aarhundrede Tiden, da man begyndte at føre i Pennen, hvad der før havde været betroet det levende Sagn. Her udfordredes større Varsomhed for ikke at blive miskjendt af fanatiske christne Lærere. Vilde man skrive om Odin og Aserne og om de gamle dem vedkommende hedenske Lærdomme, da maatte dette skee paa en Maade, der klart viiste, at man heri ei ledede af hedenske Forestillinger.

Christendommen havde knyttet et nærmere videnskabeligt Baand imellem Norden og det øvrige Europa. Nordmændene i Norge og paa Island vare blevne bekjendte med flere af Tydskernes, Frankernes og Engelskmændenes videnskabelige Frembringelser. Selv den ældre romerske Literatur havde fundet Veien til dem. De gamle Romere satte som bekjendt en Ære i at kunne regne sin Herkomst til Troja. De keltiske Britter efterabede dem i senere Tider heri, idet deres Lærde udfandt, at Folket stammede fra en Koloni af Trojanere under Anførsel af en Brutus, Æneas's Sønnesøn. Da Frankerne og Saxerne efter Christendommens Indførelse fik indenlandske Historieskrivere, søgte disse deres Folks Oprindelse ad samme Vei og udledede den fra Troja. Det Samme blev endelig ogsaa Tilfældet med Nordmændene, som nedsatte sig i det franske Normandie. Deres ældste Historieskriver Dudo fra det 10de Aarhundrede omtaler deres Nedstammelse fra Trojanerne, hvilke under Antenors Anførsel vare komne til Norden[1]). Naar han siger, at Normannerne selv gjorde sig til af denne Herkomst, saa viser det sig aabenbare, at Beretningen grunder sig paa Misforstaaelse af Folkets hedenske Sagn. Naar nemlig de franske Lærde hørte de norske Høvdinger med Stolthed nævne sig Asernes og Odins Sønner, fortolkede de dette om en asiatisk Herkomst, fandt i Navnet Odin en Fordreining af Antenor og havde saaledes, i Lighed med

[1]) Dudo i Duchesne Historiæ Normannorum Scriptores antiqui p. 63; jfr. Guilelmus Gemeticensis IV. 1. c. p. 218.

279 280

Opspindet om Frankernes egen trojanske Oprindelse, ogsaa en trojansk Herkomst rede for Normannerne. Disse saaledes meer og meer udspredte Meninger om en trojansk Befolkning i Europa smittede ogsaa paa de norsk-islandske lærde Historieforskere i det 11te og 12te Aarhundrede, og det saameget lettere, som de netop aabnede Adgang til igjennem en historisk Fortolkning af Asamytherne at kunne bevare disse kjære Oldtidsminder fra Forglemmelse uden Anstød mod Christendommen. At dele Herkomst med de berømte Romere og andre Europas merkverdigste Folkefærd maatte derhos forekomme dem som hæderligt. De indlemmede altsaa med Glæde deres eget Folk i den almindelige europæisk-trojanske Stamtavle, og brugte nu alle de Hjælpekilder, fremmede og indenlandske, som stode til deres Raadighed, for at bestyrke og nærmere udvikle den engang opfattede Mening. De tillagde Europa det andet Navn Enea til Minde om den trojanske Æneas, Romernes formeente Stamfader. Trojanernes Navn Teukrer forvexlede de med deres egen Tidsalders bekjendte Folkenavn Tyrker, og det trojanske Rige blev i deres Udtryk Tyrkland. Odin, som de ei mere kunde betragte fra samme Standpunkt, som deres hedenske Forfædre, blev gjort til en mægtig Konge i dette Tyrkland, hvilken efter sin Død var bleven forgudet. Aserne, hvis Navn forklares ved Asiamænd, Asiater, blev eenstydende med Tyrker, Odins Undersaatter og Ledsagere; og de 12 Asaguder omskabtes til 12 Høvdinger og Offerprester blandt Folket.

Af engelske Krøniker, hvilke de norsk-islandske Historiegranskere oftere findes at have raadført sig med, viiste det sig, at Angelsaxerne opførte sine Kongeætter — oprindelig i samme Betydning som de hedenske Nordmænd — til Voden, i hvem man lettelig gjenkjendte Odin. Denne maatte følgelig ogsaa have opholdet sig i Angelsaxernes ældre Hjem, i Saxland. Dette bestemte deres Mening om Indvandringens Retning: den var gaaet igjennem Tydskland og Danmark og derfra videre mod Norden. I de gamle Ættetal nævnes Fred-Frode i Hleidra som tredie Mand fra Odin, og under denne Frode skulde efter de hedenske Sagn en gylden Lykkens, Fredens og Rigdommens Tid falde[1]).

[1]) See det gamle hedenske Digt Grottasöngr (Kvernsangen) i Snorra-Edda I 378—390 og i Udg. af den ældre Edda.

Det samme sagde det christelige Sagn om den Tid, paa hvilken Christus fødtes. Dette var nok til at gjøre Frode til Christi Samtidige, og hermed var da tillige Odins og Asiamændenes Indvandringstid bestemt til et Par Menneskealdre før Christus. Man maatte have en Grund for hans Udvandring fra det ældre Hjem; denne fandt man ganske naturlig i Romernes Erobringer i Asia, hvilke netop indtraf paa den udregnede Indvandringstid.

Vi have her for os alle Beretningens Hovedpunkter, og det vil formeentlig af det Anførte være klart, hvorledes de aldeles uden nogen virkelig historisk Grundvold have kunnet fremstaa. En saadan Opfatning og Forklaring af Asalæren spore vi allerede i de ældste norsk-islandske skriftlige Optegnelser. Are Frode (f. 1067 † 1148) i sin Íslendingabók, der ogsaa benævnes Schedæ og antages at være skreven omtrent 1120[1]), udleder i sit eget Slægtregister Ynglingernes Æt fra en Yngve Tyrkekonge (Tyrkja konungr)[2]); og det gamle Langfedgatal, der neppe er stort yngre med Hensyn til Optegningstid, har ved Voden det Tillæg: „ham kalde vi Odin; fra ham ere de fleste Kongeætter komne i Verdens nordre Deel (í norðrhálfuna heimsins). Han var Tyrkekonge (Tyrkja konungr). Han flygtede for Romerne hid nord[3]).“ I Begyndelsen af det 12te Aarh. maa vi altsaa antage, at den historiske Forklaring af Asalæren allerede har været i fuld Gang og i sine Hovedpunkter uddannet.

Betragte vi nu særskilt Fortalen til den yngre Edda, da finde vi der det paapegede Forklaringssystem strengt fulgt og udviklet tildeels med Hensyn paa Fortalens særegne Bestemmelse, nemlig at forebygge en uchristelig Opfattelse af de hedenske Myther, som udgjøre selve Verkets Indhold. Dette Hensyn udtaler Epilogen, der uden Tvivl er af samme Forfatter som Fortalen, tydelig. Alt hvad der tilhører den nærmere Udvikling af de ovenfor opstillede Hovedpunkter, skyldes imidlertid ikke Eddafortalens Forfatter. Med Hensyn til Slægtrækkerne fandt han en ældre Forarbeider i Optegneren af Langfedgatal.

Det kunde ikke undgaa de norsk-islandske Alderdomsforskeres Op-

[1]) Müllers Saga-Bibliothek I 35.
[2]) Ares Islendingabok Kap. 12.
[3]) Scriptores rer. Dan. I 3.

merksomhed, at der med det antagne Forklaringssystem blev i genealogisk Henseende et stort Hul at udfylde. De hedenske Ættetal gik ikkun op til Odin, og hans Tidsalder var bestemt til det 1ste Aarh. før Christus; men Trojas Undergang, vidste man, laa længer tilbage i Tiden. Hvorledes skulde man nu føre Slægtrækken op til selve Troja?

Her kom tvende Omstændigheder dem ypperlig til Hjælp. Først fandt de i de angelsaxiske Ættetal en Navnrække paa Vodens Forfædre lige op til Sceaf, om hvem det hed, at han var en Søn af Noa, født i Arken[1]). Dernæst fandt de i selve Asamytherne et Navn, der paa den ene Side i Lyden mindede om Troja, og paa den anden Side var ganske udenfor deres gamle Ættetal, altsaa godt kunde betegne en af Odins ældste Stamfædre, og saaledes danne Udgangspunktet for den trojanske Slægtrække. De norsk-islandske Alderdomsforskere maatte, efter deres engang antagne System, til Troja, før de kunde komme til Arken; og desuden fandt de vel, at den angelsaxiske Række af Odins Forfædre i sig selv var altfor kort til at naa op til Syndfloden. De satte altsaa nærmest foran Odin de angelsaxiske Slægtled op til Sceaf (deres Seskef); dernæst toge de af sine egne hedenske Myther de Navne, som stode i Forbindelse med Thor, baade hans egne mythiske Tilnavne og Navnene paa hans tvende Søn-

[1]) Script. r. Dan. I 6—9. Det her af Chronicon Saxonicum udtagne angelsaxiske Slægtregister er i de omhandlede Led i opadgaaende Række følgende: Voden, Frithuvald, Freavine, Frithuvulf, Finn, Godvulf, Geat, Tætva, Beav, Sceldvea, Heremod, Itermon, Hathra, Hvala, Bedvig, Sceaf, om hvilken sidste det heder: „se væs geboren in thære earce Noe" (han var født i Noæ Ark)." De tilsvarende nedadgaaende Led ere i Langfedgatal følgende: Seskef, Bedvig, Athra, Itermann, Heremotr, Scealdna, Beaf, Eat, Godulfr, Finn, Frealaf, Voden (see Script. r. Dan. I 3). Ved at sammenholde disse tvende Slægtregistre overbevises vi let om, at Langfedgatal har taget de omhandlede Slægtled enten af Chronicon Saxonicum eller af et andet lignende angelsaxisk Skrift. Alle Navnenes angelsaxiske Form falder strax i Oinene. Langfedgatal er igjen Eddafortalens Kilde (s. ovf. 15 f.). Andre tilsvarende Slægtregistre, udtagne af forskjellige angelsaxiske Forfattere, findes i Turners History of the Anglo-Saxons (5th edit.) I 278—279. Ved at sammenholde disse indbyrdes finder man en stor Vaklen i de her nævnte Led, som i nogle Slægtregistre ere flere, i andre færre. At de Led, som ere ældre end Voden, i Hovedsagen have sin Oprindelse fra christne Historieforskeres vrange Anskuelser og Fortolkninger af Angelsaxernes gamle hedenske Myther, kunne vi ei betvivle; men vi kjende nu ikke mere disse Myther, og kunne saaledes ei nærmere paapege Forvanskningens Beskaffenhed.

ner, og forlængede hermed Slægtrækken opad fra Sceaf; endelig satte de i dens Spidse Thor selv, hvis Navn de fandt at være en Fordreining af Tror, og som de gjorde til en Søn af Memnon (Munon) med en Datter af Trojaner- eller Tyrkekongen Priamus[1]).

Fra denne havde man nu den trojanske Kongerække op til Saturnus samt dennes Fader Coelum (Himmelen), af hvem man dannede Celius, og for at fuldstændiggjøre det Hele gik man til Slutning over i de bibelske Slægtled og kom saaledes til Noa. Saavidt Langfedgatal[2]).

Eddafortalens Forfatter har optaget dette genealogiske System uforandret, kun med Udeladelse af Leddene imellem Saturnus og Noa samt med Tilføielse af en norsk Omskrivning paa nogle af de angelsaxiske Navne. Imidlertid maatte han ifølge sin Plan stræbe at udvikle nærmere, hvorledes den virkelige Historie var bleven forvansket til et hedensk Troessystem. Dette har han just ikke skilt sig fra paa den bedste Maade; alligevel har rimeligviis hans Udvikling været fyldestgjørende for største Parten af hans samtidige Landsmænd. Trojaner- eller Tyrkekongen Priamus var da efter hans Mening den, der fra først af forgudedes under Navnet Voden, og i Trojas eller det trojanske Riges Indretning finder han Forbilledet for Mytherne om Aserne i det Hele, de 12 store Asaguder og deres Himmelboliger. Fra denne ældre Voden eller Odin stammede en yngre Tyrkehøvding, som tillagde sig hiins Navn og guddommelige Hæder. Hvor det Tyrkland har ligget, som udgjorde denne Odins Rige, indlader han sig ikke paa at bestemme videre, end at det hørte til Asia.

[1]) I Langfedgatal ere Ledene imellem Priamus og Sceaf følgende: Memnon, gift med Priamus's Datter, Tror, „som vi kalde Thor," Hloridi, Einridi, Vingethor, Vingener, Moda, Magi, Sescef (Sceaf). Af disse Navne ere de tre første Thors Tilnavne (see Snorra-Edda, Skaldskaparmál Kap. 75, I 553); Vingner var Thors Fosterfader (ibid. Kap. 4, I 252); Mode og Magne vare, som bekjendt, hans Sønner, der, ifølge Eddamytherne, efter Ragnarøk i den fornyede Verden skulde indtage sin Faders Plads.

[2]) Script. rer. Dan. I 2—6. Leddene imellem Noa og Saturnus ere her: Japhan (Javan), Zechim (Kithim), Ciprus, Celius. — I Harald Haarfagers Ættetal i Flatøbogen lyde de saaledes: „Japhet, Japhan, Zechun, Ciprus, Cretus eller Telius (rettere Celius)." See Snorra-Edda udg. af Rask S. 367, hvormed stemmer Kong Sverrers Slægtregister i samme Codex; see Fornmanna Sögur VIII 2. [jvfr. Ungers Udg. af Flatøbogen I 26. II 534].

Den Vandring til Norden, som Odin ledede, var efter Forfatterens Begreb en Folkevandring. Hvorpaa han grunder sin Mening om dens Retning igjennem Saxland, viser sig tydelig af de tvende første af ham anførte saxiske Ættetal, der udgaa fra Voden. Vi gjenfinde dem begge i de angelsaxiske Krøniker[1]). Det tredie, Vølsungernes, har han hentet af norske Kilder, men henført i Klasse med de tvende foregaaende, paa Grund af at Sagnet satte Skuepladsen for denne Kongeæts Bedrifter for en Deel i tydske Egne.

Med Hensyn til Besættelsen af Danmark seer man, at han støtter sig til Sagn om Skjoldungerne i Hleidra og deres Stamfader Skjold, Odins Søn. Navnet Reidgotland, hvilket han anfører som Jyllands (Jótlands) ældre Benævnelse, peger sammesteds hen, som den kortere Beretnings Udsagn: „at Danmark ved Asiamændenes Indvandring benævntes Gotland og Folket Gotthiod" — nemlig til et vistnok ældgammelt, men dunkelt Sagn om en ældre Befolkning i disse Egne. Betydningen af dette merkelige Vink komme vi til at udvikle nærmere paa et andet Sted i denne Afhandling.

Gylfe — et Navn, som for Resten hos de gamle Digtere hyppig bruges i den almindelige Betydning: Konge —, dennes Sammenstød med Odin, og hvad der iøvrigt hermed staar i Forbindelse, er aabenbare hentet deels fra et endnu tilværende mythisk Vers af et Digt, som tillagdes den hedenske Skald Brage den gamle, — et Vers, hvis rette Betydning i den afrevne Form, hvori vi nu besidde det, neppe lader sig udfinde[2]) —; deels fra en, rimeligviis ogsaa meget gammel Indklædning af visse Asatroens Hovedlærdomme, hvilken vi, dog uden Tvivl i en nyere Form, have for os i den yngre Eddas Gylfaginning.

Grunden til den almindelige Mening, som ogsaa vor Forfatter hylder, at Odin tog sit Hovedsæde i Svithjod (det nuværende Uppland), kan neppe have været nogen anden end den, at her, først i Sigtun siden i Uppsal, virkelig har været et berømt Tempel for Odin og Aserne, i dobbelt Henseende merkeligt for Nordmændene: som Udgangspunktet for deres gudebaarne Kongeæt, Ynglingerne, og som det sidste Sæde

[1]) See Turner Hist. of the Anglos. I 277. 279.
[2]) Snorres Yngl. S. Kap. 5; Snorra-Edda, Gylfaginning Kap. 1.

for Asernes Dyrkelse, hvilket i henved 100 Aar overlevede Nordens øvrige Asatempler [1]).

Til Norge maatte endelig Odin føres for at kunne blive Stamfader for Ladejarlernes berømte Æt, der havde sin Oprindelse fra Haalogaland og udledededes fra ham igjennem en Søn Sæming i den norske Skald Eyvind Skaldaspilders Kvad, Haaleygjatal.

Forfatteren slutter med en Bemerkning om det norrøne Sprogs Udbredelse, hvilken aldeles svarer til hvad der i den korteste Beretning indeholdes. Dette Sprog lød i Nordmændenes religiøse og historiske Digte fra Hedendommens fjærneste Tider; til det knyttede sig deres Skaldekunsts hele Eiendommelighed; i det havde de ældste ligesaavel som de yngste Navne i det nordiske Ættetal hjemme; det taltes i de her omhandlede Forfatteres Tid, skjønt i forskjellige Mundarter, over alle de tre nordiske Riger; — disse Omstændigheder maatte ligefrem lede til den Slutning, at det norrøne Sprog i sin Oprindelse og Udbredelse var uadskillelig bundet til Asalæren og til den Folkestamme, som havde indbragt denne i Norden. Dette var noget, som allerede Hedningerne maatte føle, og det hedenske Sagn omtale. De christne Alderdomsforskere opfattede og udtrykte naturligviis Sagen overeensstemmende med deres almindelige Synsmaade: Odins Folk, Asiamændene eller Tyrkerne, havde ført det norrøne Sprog med sig ind i Norden, og Sproget havde udbredt sig i samme Retning, som Folket og dets Høvding havde vandret. Med denne Opfatning kunde de naturligviis ei undgaa at antage Sproget for ogsaa at have strakt sig over Saxland, hvor de jo tænkte sig Odin at have hersket og Asiamændene boet, før de kom til Danmark. At denne sidste Slutning, ligesom og den med Hensyn til Retningen af Sprogets Udbredelse, strider ligefrem imod hvad vi ovenfor ifølge selve Sprogets Beskaffenhed samt dets Forhold til den tydske Sprogstamme have antaget, vil let sees. En feilagtig Slutning fra hine Alderdomsforskeres Side var imidlertid her saare undskyldelig.

[1]) Man antager almindelig, og det uden Tvivl med god Grund, at Uppsala Tempel ei er blevet ødelagt forend i det tidligste under Kong Inge Steinkelsson, eller omtrent ved Aar 1100. Vist er det, at Adam af Bremen, der skrev i Slutningen af det 11te Aarh., omtaler det som endnu dengang tilværende og i stort Ry. Adamus Brem. de situ Daniæ &c. c. 233. ed. Lindenbrogii p. 61. [Lappenbergs Udg. i 8. S. 200.]

284 285

Vi komme nu til Beretningen i Ynglingasaga, hvilken man uden Tvivl med Rette har tillagt Snorre Sturlasøn, og som baade paa Grund af denne Forfatters velfortjente Ry og ved det Behagelige i selve Fremstillingsmaaden har tiltrukket sig mest Opmerksomhed. Det er denne Beretning, der fortrinlig er lagt til Grund for alle den nyere Tids Gisninger om Odin som historisk Person. Hovedgrundlaget for den er imidlertid umiskjendelig det samme som for de tvende ovenfor behandlede, kun at det i nærværende ligger noget mere skjult.

Man antager i Almindelighed, at Fortalen til den yngre Edda er nyere end Snorres Tidsalder, følgelig ogsaa nyere end den Beretning i Ynglingasaga, som vi her have for os. Ganske afgjort er det vistnok ikke; men om nu og saa var, da gjælder det kun om Fortalen i dens ydre Form, ei om det egentlige Hovedindhold. At dette er ældre end Snorres Tid, ja jævngammelt med de ældste norsk-islandske skriftlige Optegnelser, tro vi ovenfor at have beviist. At den Anskuelse af Asalæren, som deri udtaler sig, skulde have været Snorre ubekjendt, da han sammensatte sin Ynglingasaga, er altsaa i sig selv ikke troligt. Vel fremtræder ikke Troja, Tyrker og Asiamænd under disse Navne i hans Beretning, men han kjender dog Europas fra Æneas hentede Benævnelse Enea, samt veed, at Odin har havt store Eiendomme i Tyrkland, og at han saavelsom Aserne ere udgangne fra Asia. Han anfører ei de angelsaxiske Slægtled; men han veed dog, at Odin paa sin Færd til Norden har været i Saxland og der sat sine Sønner til Styrere. Hans Mening om Udgangspunktet og Retningen af Asernes Indvandring i Norden grunder sig altsaa aabenbare paa de samme historiske Sammenstillinger, som Beretningen i Eddafortalen. Men Snorre, der besad en for sin Tidsalder ualmindelig Smag og historisk Kritik, samt derhos upaatvivlelig nøie kjendte Asalæren i alle dens Enkeltheder, saavidt som den til hans Tid kunde kjendes, — maatte finde meget i det for ham liggende ældre historiske System deels urimeligt, deels ufuldstændigt. Den smaalige Overførelse af Asamytherne paa Troja og de trojanske Begivenheder har rimeligviis stødt baade hans Smag og Kritik; han forbigaar den derfor, eller rettere opstiller i Stedet for Troja et jordisk Asgaard og Asaland i Asia paa hiin Side af Tanais. Fremstillingen af Odins og Asernes

Vandring som en fuldkommen Folkevandring har uden Tvivl forekommet ham lidet at rime sig med dens hurtige Fremskridt, naar den nemlig i een Mands Levetid skulde gaa fra Asias Grændser over Rusland og Tydskland til det nordligste Norge. Han søger at hjælpe herpaa ved at fremstille Aserne snarere som en Koloni af prestelige Høvdinger med en tryllekyndig Overprest i Spidsen, end som en vandrende Folkestamme. Med det samme maatte naturligviis al Tale om det norrøne Sprogs Indførelse ved denne Indvandring bortfalde; Snorre omtaler kun den med Asalæren saa nøie sammenvævede Skaldekunst som indbragt i Norden med Aserne. — Disse ere i det Væsentlige Snorres Forandringer i det ældre System; men at de ikke bringe hans Beretning den virkelige Historie et eneste Skridt nærmere, saalænge det gamle falske Hovedgrundlag staar uforandret, vil formeentlig Enhver indrømme.

Ere vi først paa det Rene hermed, saa kunne vi med Hensyn til Enkelthederne i Snorres Beretning fatte os i Korthed. De dreie sig om tre Hovedpunkter: 1) geographiske Oplysninger; 2) Inddragelse af flere enkelte Asamyther paa Historiens Enemerker for at gjøre Beretningen mere underholdende; og endelig 3) dens Sammenknytning med den egentlige Ynglingasaga.

De geographiske Oplysninger har han upaatvivlelig i Hovedsagen hentet fra udenlandske Skribenter, maaskee fornemmelig Jornandes, og anvendt dem til — med Navnefortolkning og Navnefordreining[1]) — at bestemme Beliggenheden af Asernes og Vanernes Boliger. At han med sit „store eller kolde Svithjod" vil udtrykke Middelalderens latinske Scythia magna, er aabenbart. Hiin Benævnelse skriver sig dog neppe fra Snorre; den er uden Tvivl ældre og maaskee i sin Oprindelse en Fordreining af Navnet Tzjud-þjóð eller nærmere den oldnorske Udtale Siuþjóð d. e. Tschudernes Folk eller Land, til det mere bekjendte Svíþjóð, [ved hvilket Svearnes Folk og Land betegnedes (egentlig sammentrukket for Svía-þjóð), og fra hvilket det altsaa for Tydeligheds Skyld maatte skilles ved Tillægget: „det store." Herom ville vi længere ude i Afhandlingen komme til at handle noget udførligere. Naar Snorre senere gjør det store Svithjod til Godheim d. e. Gudernes Hjem, i Modsætning af det egentlige Svithjod som Mannheim

[1]) f. Ex. Tanais til Tanakvisl, og dette igjen til Vanakvisl.

285 286
d. e. Mændenes Hjem eller Verden, — saa er dette aabenbare en falsk Fortolkning af de hedenske Sagn om en Gudeverden i Himmelen modsat den jordiske Menneskeverden. Hiin Gudeverden var naturligviis tillige Asernes Verden eller Gaard, Ásheimr, Ásgarðr. Den henflyttedes i Snorres Beretning til Jorden; men Forfatteren synes dog at have forglemt denne Henflytning, naar han senere anviser de Døde, som vare henvandrede til Odin — til hans Godheim eller gamle Asgaard — Plads i Himmelen. Hvad endelig Navnene paa de Boliger angaar, som Odin skjenker sine Tempelforstandere, sine Diar (egentl. tívar, der i den ældre Eddas Digte betegner: Guder), da gjenfinde vi ogsaa dem alle, paa det jordiske Uppsal nær, i det gamle Eddadigt Grimnismaal[1]) som Benævnelser paa de enkelte Guders særegne Himmelboliger.

Snorre fuldstændiggjør Beretningen, idet han indfører i den Vanerne som et Folk og fremstiller disses mythiske Kamp med Aserne — hvilken paa flere Steder i de gamle Eddadigte berøres[2]) — som en historisk Begivenhed. Hvad han fortæller om Odins ældre Reiser og om hans Forhold til sine Brødre Vile og Ve, er ligeledes taget af en Mythe, der i Eddadigtene antydes[3]). Beskrivelsen af Odins Aands- og Legemsfuldkommenheder samt hans Tryllekunster er tagen af det gamle Haavamaal[4]). At Forfatteren lader ham i Danmark tage Sæde paa Fyen, er uden Tvivl blot foranlediget ved Navnet Odinsey, som vistnok synes at vidne om, at han der har været dyrket. Den mythiske Beretning om Sjælands Tilblivelse støttes paa det forhen omtalte dunkle Vers af Brage den gamle, hvortil ogsaa Fortællingen om Forholdet imellem Odin og Gylfe tildeels knytter sig. Hvad der siges om den Skat, Odin lod sig betale, er uden Tvivl blot et Forsøg paa at forklare Oprindelsen til den Afgift, som fra ældste Tider findes at være erlagt til de hedenske Templer (hoftollr). Omstændighederne ved Odins Død ere endelig en Fremstilling af visse for Asatroens Tilhængere egne Meninger og Skikke, hvilke ellers oftere i de gamle Hedendommens Sagn skildres.

Det stod nu tilbage for Snorre at knytte den hele Beretning om

[1]) Grimnismál 4—17.
[2]) Völuspá 22; Œgisdrekka 33—36.
[3]) Œgisdr. 26.
[4]) Haavamaals to sidste Afdelinger: Loddfafnismál og Rúnatalsþáttr Óðins.

Odins og Asernes Indvandring i Norden til den egentlige Ynglingasaga, hvilken han for Resten har grundet paa det gamle Kvad Ynglingatal af den norske Skald Thjodolf af Hvin, Harald Haarfagers Samtidige. For at bane sig Veien hertil er det uden Tvivl, at han har indført Vanerne i sin Beretning og omtalt dem som et Folk; thi til denne Klasse af Gudevæsener hørte ifølge Asalæren Frey, efter Snorres Mening den samme som Yngve, Ynglingeættens Stamfader, hvilken ellers af Andre (saaledes i den korteste Indvandringsberetning og i Eddafortalen) gjøres til en Søn af Odin[1]). Var det antaget, at

[1]) Her er en i Øine faldende Vaklen i de gamle Ættetal. Are Frode har de første Led af Ynglingerne saaledes: „Yngvi Tyrkjakonungr, Njörðr Svíakonungr, Frayr, Fjölnir“ (Schedæ Kap. 12); Langfedgatal: „Óðinn, Njörðr, Yngvi-Freyr, Fjölnir“ (Scr. r. D. I 4.); Ættetallet ved Enden af Fundinn Noregr: „Burri er réð fyrir Tyrklandi, Burr, Óðinn Ása konungr, Freyr, Njörðr, Freyr, Fjölnir“ (Fornaldar Sögur II 12); det gamle svenske Registrum Upsaliense: „Inge, Naroch, Froy, Fjolm“ (Geijer Svea-R. Häfd. I Tab. II til S. 452). — At Tilnavnet Yngvi er gammelt for Frey og skriver sig fra Hedendommen, sees deraf, at den her omtalte Thjodolf af Hvin, der var Hedning, i et mythiskt Digt kaldet Haustlöng benævner Guderne „áttir Ingifreys“ d. e. Ynge-Freys Slægtninger (Snorra-Edda, Rasks Udg. S. 121; Ed. Arnam. I 312); ligesom man vel og maa antage, at den i Œgisdrekka 43 forekommende Benævnelse paa Frey: Ingunnar Freyr, i Grunden er den samme (jfr. Ynglingasaga Kap 20) og egentlig betegner: Ungdommens eller den ungdommelige Frey, — en Benævnelse, som godt passer paa den sig stedse foryngende Frugtbarheds Gud. Merkeligt er det ellers, at selve Digtet Ynglingatal vel nævner den Kongeæt, som det besynger: Freys Afkom (Freys afspringr. Yngl.-S. 23; Freys áttungr. ibid. 33), men dog ikke synes at have opført hverken Navnet Frey eller Navnet Yngve som et eget Led i Slægtrækken foran Fjølner; idetmindste anføres af Snorre intet Vers af Digtet før det om sidstnævnte Konge. At Snorre og hans Forgjængere i at udlede Ynglingernes Herkomst fra Frey netop have gaaet efter hine Udtryk i Digtet, er høist rimeligt; men om de heri have truffet det Rette, er maaskee tvivlsomt. De gamle hedenske Skalde anvende ofte i sine Omskrivninger Gudernes Navne paa en meget ubestemt Maade; saaledes Thjodolf i Haustløng, naar han, som ovenfor anført, kalder Aserne overhoved: „Freys Slægt;“ saaledes Eyvind Skaldaspilder, naar han i sit Haaleygjatal kalder Haakon Jarl Grjotgardssøn: „Freys áttungr“ d. e. Freys Ætling (Snorre Harald Haarf. S. Kap. 13), uagtet han paa et andet Sted i samme Digt tydelig angiver Haakons Stamfader Sæming at være Odins Søn (Ynglingasaga Kap. 9). Eyvinds Mening med Udtrykket „Freys áttungr“ kan altsaa ikke være anden, end blot: den Gudebaarne, den fra Guderne stammende; og hvad forhindrer vel at forklare Thjodolfs; „Freys afspringr“ og „Freys áttungr“ paa samme Maade? De hedenske Skalde have saaledes uden Tvivl i sine Ættetal i Grunden intet andet villet sige, end at de Høvdingeætter, som de opregnede, havde sit Udspring fra Guderne, eller, hvad der betyder det Samme, fra Odin, alle Guders,

Ynglingerne i Uppsal stammede fra Frey, saa var heraf en naturlig Følge, at denne og hans Fader Njørd maatte sættes som Herskere i *Svithjod* og gjøres til Odins Eftermænd i denne Verdighed. Frey, Frugtbarhedens Gud, blev saaledes, ganske i den øvrige Fortolknings Aand, gjort til en Konge, under hvem Svearne uafbrudt nøde Fred og gode Aaringer, og hvem de derfor efter hans Død paakaldte for fremdeles at beholde denne Lykke. Mytherne om hans Søster Freyja bleve, i et lignende Tilsnit, for Fuldstændigheds Skyld vedføiede. Hvad der endelig fortælles om Freys Død og Begravelsesmaade, har muligen sin Grund i en ældgammel Skik, at de Mænd, som i levende Live fortrinligen dyrkede denne Fredens Gud, lode sig i Døden høilægge ubrændte med sine Skatte [1]).

Med Fjølner, der gjøres til Freys Søn, begynder den paa Ynglingatal grundede Saga [2]).

Før vi forlade denne Klasse af Beretninger om Nordens Bebyggelse, hvilken vi nu tro tilstrækkeligen at have drøftet, maa vi tilføie den Bemerkning, at vi her intet Spor finde til nogen historisk Forklaring af Eddalærens *Dverge*, *Jøtner*, *Alfer* og lignende mythiske Væsener (naar undtages *Vanerne* i Snorres Beretning), som Folkefærd, der have dannet Nordens *forodinske Befolkning*. Til en saadan Forklaring finder man derimod Spor i den, i sin nærværende Form rigtignok hverken meget gamle eller meget paalidelige, *Hervararsaga*, hvor det (Kap. 1) heder: „Førend Tyrker og Asiamænd kom til Norden (norðrlönd), beboede *Riser* og *Halvriser*

alle Slægters Fader (jfr. Gylfaginning Kap. 9 i Snorra-Edda Ed. Arnam. I 54). Skaldenes christelige Fortolkere have tillagt Resten, og forøvrigt hver forklaret de gamle Udtryk, som ham syntes bedst. Ynglingenavnet som Ætnavn kan følgelig vel have en ganske anden Oprindelse end fra Guden *Freys* Tilnavn

[1]) Den herhen hørende Fortælling om Freys Høi med Dør og tre Vinduer o. s. v. (see Ynglingasaga Kap. 12) er uden Tvivl et gammelt Æventyr, opfundet af Christendommens første Lærere. Som saadant viser den sig tydelig paa et andet Sted, hvor den forekommer, nemlig i Olaf Tryggvesøns S. udg. i Skaalholt II 50. [Flatøbogen I 403.]

[2]) Med Hensyn til Beretningen i det Hele maa vi ellers henvise til P. E. Müllers ypperlige Verk: Critisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagnhistorie, eller om Troværdigheden af Saxos og Snorres Kilder. Kbhvn. 1823. S. 184—195.

Verdens nordre Deel (norðrhálfuna). Da (nemlig ved Asiamændenes Ankomst) skede megen Blanding imellem Folkene; Riserne fik sig Kvinder fra Mannheim, men nogle (Riser) giftede did sine Døttre." — Ved Riserne forstaaes her aabenbare Eddamythernes Jøtner; men Forklaringen af disse som et Folk maa visseligen ansees for ligesaa uefterrettelig, som hele den øvrige historiske Forklaring af Asalæren. Ty vi til dennes Kilde, da finde vi i Jøtnerne under alle deres forskjellige Benævnelser intet uden mythiske Urvæsener, hvilke som den grovere Verdensmateries Aander overhoved staa fiendtlige mod Aserne som de skabende eller rettere ordnende og opholdende Kræfter i Naturen. Jøtnerne forestilles tillige i denne Egenskab som ældre end Aserne, og de maatte følgelig i Folketroen være til paa ethvert Sted, hvor man syntes at spore deres Virkninger, og det som Urvæsener, bundne paa en Maade til selve Landet og ældre end al Bebyggelse. Dette mythiske Forhold har hos Asalærens christelige Fortolkere, der i Aserne kun saa en indvandret Folkestamme, ganske naturlig avlet Forestillingen om Jøtnerne eller Riserne som ældre Beboere eller Urbeboere i de Lande, hvilke hine besatte, samt givet Anledning til den Mængde af Middelalderens Æventyr, hvori disse Væsener spille Hovedrollen. — At det samme blev Tilfældet med Alferne, Eddalærens Luft- og Jordaander, kan saa meget mindre undre os, da der virkelig fandtes en Stamme eller et Fylke af Nordmændene, der benævntes Alfer. Men dette sidste Navn findes at være oprundet fra Beliggenheden af denne Stammes Bopæle ved en stor Elv (Raumelfr); det betegner altsaa Elvboere, og har saaledes i Grunden intet at gjøre med det mythiske Alfenavn. Hvad Dvergene (ogsaa benævnte Svartalfer) angaar, da er det først af de nyere Tiders Historieforskere, at disse ere fremdragne i Historien som et Folk.

Vi gaa nu over til den anden Klasse af Sagaberetninger om en Indvandring i Norden. Under denne regne vi tvende indbyrdes meget overeensstemmende Fortællinger, begge bekjendte under Navnet Fundinn Noregr d. e. det fundne Norge[1]). Vi fremsætte først Be-

[1]) De findes bedst udgivne i Rafks Snorra-Edda ved Slutningen, og i Fornaldar sögur 2den Deel; mindre nøiagtig er den ældre Udgave i Björners Kämpadater. Ogsaa trykte i Olaf Tryggvesøns Saga udg. i Skaalholt I 214 ff. II 331 ff. [Flatøbogen I 21—29. 219—220]

retningen i sit Hovedindhold efter den vidtløftigere Bearbeidelse, og tilføie derpaa Afvigelserne i den kortere.

„Nu skal berettes, hvorledes Norge først bebyggedes, og hvorledes Kongeætterne der og i andre Lande ere oprundne, og hvi de kaldes Skjoldunger, Budlunger, Bragninger, Odlinger, Vølsunger eller Niflunger." Fornjot havde tre Sønner: Hler (Hav), der raadede for Søen, Loge (Lue), der raadede for Ilden, Kaare (Kári Frostvind), der raadede for Vindene. Fra Kaare stammede gjennem tvende Led — Jøkul (Isbjerg), Snær (Snee) — Thorre og hans tre Søstre, Fønn, Drifa og Mjøll (alle disse tre Navne betegne Snee). Thorre var en berømt Konge; han raadede for Gotland (rigtigere Jotland), Kønland og Finnland. Kønerne (Kvænerne) offrede til ham for godt Aar, det er hos dem Snee og Skiføre. Dette Offer var ved Midvinter, og derfor kaldtes Maaneden Thorremaaned (Þorramánaðr). Thorre havde to Sønner Nor og Gor og en Datter Goe, efter hvem den næstfølgende Maaned blev opkaldet. Goe blev borte, og hendes Brødre droge ud for at opsøge hende. Nor holdt store Slag paa Kjølens vestlige Side, fældede fire Konger, Vee og Vei, Hunding og Heming, og underlagde sig Landet lige til Søen. Han for derpaa op lige til Kjølen og saa syd igjennem Østerdalene (Eystridalir), Vermeland og langs Væneren til Havet; alt Landet i Vest for denne Grændse tilegnede han sig; „dette Land er nu kaldet Noregr". Ved Midvinter kom han til Heidmørk, hvor han fandt en Konge Rolf i Berge (í Bergi), en Søn af Svade Jøtun af Dovre og Aashild, Datter af Kong Eystein, som længe havde raadet for Heidmørk. Rolf havde bortrøvet og egtet Goe; nu gav han sig under Nor, der siden egtede hans Søster Hødd. Derpaa for Nor atter vest til Havet og traf der i en Fjord, „som nu kaldes Norafjord," sin Broder Gor, der da var kommen nord fra Dødehav (Dauðahafi, maaskee rettere Dumbshafi d. e. Ishavet) og havde tilegnet sig alle Øer paa sin Vei, baade beboede og ubeboede. Brødrene skiftede Riget imellem sig, saaledes at Nor skulde have alt Fastlandet „nord fra Jøtunheim og syd til Alfheim," men Gor skulde have alle Øer, „som laa i Bagbord for hans Ellide (Skib), naar han for nordfra langs Landet." — Nu opregner Fortællingen Gor „Søkonges" Affkom med Navne, som

alle findes at være brugte af de gamle Skalde som Benævnelser for Søkonger. — Derpaa følger Nors Æt. Hans Sønner vare Thrond, Gard, med Tilnavn Agde, og Raum. Den første fik efter sin Fader det efter ham opkaldte Throndheim; hans Afkom nævnes ikke. — Gard havde mange Sønner, der nævnes, og fra hvilke Kongeætterne i det vestlige Norges Fylker, Nordmøre, Søndmøre, Fjordene, Sogn, Hordaland, Rogaland og Agder, udledes. — Raum fik hele det østlige Norge samt Raumsdal; fra hans Sønner, der ogsaa opregnes, og det med Navne, der for største Delen svare til Fylkerne, over hvilke deres Ætmænd raadede, udledes alle Høvdingeætter i disse Dele af Landet (Kap. 1—2). — En af Raums Sønner var Ring, der raadede for Ringerike og Valdres; hans Søn igjen Halfdan den gamle. Da Halfdan modtog Kongedømmet, gjorde han et stort Offer og udbad sig, at han maatte leve 300 Vintre i sit Kongedømme. Han fik det Svar, at han ei skulde leve meer end een Mandsalder; men i 300 Vintre skulde ingen utigin Mand (d. e. som ei bar Konge- eller Jarlsnavn) og ingen Kvinde fødes i hans Æt. Han var en stor Kriger. I Austrveg (Landene om Østersøen) fældede han i Tvekamp en Konge Sigtrygg og egtede Alfny (Almveig), en Datter af Eymund, Konge i Holmgaard (Rusland). De ni første Sønner, han avlede med hende, „hvilke alle siges at have været jævngamle," faldt i Strid uden at efterlade Børn; men de vare saa berømte, at deres Navne siden brugtes som Betegnelse for Konger (alle de opregnede Navne ere virkelig ogsaa i Digtersproget Kongebenævnelser). Dernæst avlede de atter ni Sønner, fra hvilke nedstamme de efter dem opkaldte Ætter: Døglinger (fra Dag), Bragninger (fra Brage), Skilfinger eller Skjoldunger (fra Skelfer og dennes Søn Skjold), Hildinger (fra Hilder), Siklinger (fra Sigar), Lofdunger (fra Lofde), Audlinger (fra Aude), Budlunger (fra Budle), Niflunger eller Gjukunger (fra Næfil). Disse Ætter — paa Siklingernes, Audlingernes og Niflungernes nær — lader Fortællingen samles i Harald Haarfager (Kap. 2). — Derpaa tilføies flere Ættetal, nemlig (Kap. 3): fra Alf den gamle, Konge i Alfheim (uvist om samme Person, som i Kap. 2 kaldes Finnalf den gamle og gjøres til en Søn af Raum, Nors Søn) igjennem Ragnar Lodbrok til Harald Haarfager (i Alt 11 Led); — fra Harald

den gamle, Søn af Valdar den milde Hroarssøn, igjennem Ivar Vidfadme til Harald Haarfager (ogsaa i Alt 11 Led); — dernæst (Kap. 4) fra Kong Burre, der raadede for Tyrkland, igjennem Odin, Frey og Ynglingerne; — (Kap. 5) fra Odin igjennem Skjold og Fredfrode; — og endelig (Kap. 6) fra Adam igjennem Trojanerkongerne, Thor o. s. v., Odin, Skjold o. s. v., Ivar Vidfadme — alle tre Ættetal til Harald Haarfager. — Til Slutning vedføies (Kap. 7—9) to Ættetal, et nedadgaaende, et andet opadgaaende, fra Harald Haarfager til Olaf Haakonssøn, der „forsvandt" (hvarf) Aar 1387.

Den anden Bearbeidelse af denne Beretning, der egentlig udgjør Indledningen til en Fortælling om Orknøernes Jarler, have vi kaldet den kortere, fordi den udelader de fleste Slægtregistere; i Fremstillingen af Nors Tog er den derimod udførligere. Dens væsentligste Afvigelser ere: Begyndelsen, der handler om Fortællingens Øiemed, mangler; det heder derimod strax: „Fornjot har en Konge hedt; han raadede for Jotland, som kaldes Finnland og Kvænland; det er i Øst for den Havbugt, som gaar ind lige mod Gandvik (det hvide Hav), og som vi kalde Helsingjabotn (den nuværende botniske Bugt)." I det næstfølgende Slægtregister indskydes et Led, nemlig Froste. — Nor og Gor tiltræde sin Reise tre Vintre efter at Goe er forsvunden. — Gors Reise gaar igjennem Helsingjabotn, Aalandshav og Østersøen til Danmark, hvor han paa Hlesey (Lesø) træffer Frænder, Ætmænd af Hler den gamle. Han fortsætter derpaa sin Reise, men spørger intet til sin Søster. — Nor og hans Følge foretage Reisen paa Ski; de bagenfor (d. e. i Øst for) Finnmark boende Lapper vilde hindre dem Overfarten, men bortskræmtes ved deres Trolddom, da de saa deres Vaaben og hørte deres Hærskrig. Nor kom nu vest over Kjølen ned til en stor Fjord og underlagde sig efter heldige Kampe (med hvem nævnes ikke) det omkringliggende Land, „som nu kaldes Throndheim." Sine Mænd lod han undertvinge Møre. Selv drog han over Fjeldet (Dovrefjeld) syd igjennem Dalene til Søen Mjørs (Mjøsen). Her fik han spurgt, at hans Mænd i Vesten vare blevne overvundne af en Konge Sokne, „der raadede for det nu saakaldte Soknadal." Han drog derfor over Valdres til Sogn, hvor han mødte Sokne,

overvandt og fældede ham. Han dvælede en Stund paa det Sted, „som nu heder Norafjord," og her kom hans Broder Gor ham til Mødes sydfra. De deelte nu Landet; Nor skulde have Fastlandet, Gor Oerne. Derpaa for Nor til Oplandene og fandt paa Heidmørk sin Søster, som Rolf af Bjarg (or Bjargi), Svade Jotuns Søn norden fra Dovre (hans mødrene Æt nævnes ei her), havde bortrøvet fra Kvænland. Det kom til Tvekamp imellem Nor og Rolf, men da de længe havde kjæmpet uden at nogen af dem var bleven saaret, forligtes de, og Rolf fik Goe til Egte. „Derfra vendte Nor tilbage nord til det Rige, som han havde under sig lagt; det kaldte han Norvegr. Han raadede for det, medens han levede, men hans Sønner efter ham. De skiftede Landet imellem sig. Rigerne bleve mindre alt eftersom Kongerne bleve flere, og deeltes saaledes i Fylker." Om Gor bemerkes derpaa, at han kaldtes Søkonge, at hans Sønner Heiter og Beiter vare urolige Mænd, der ofte angrebe Nors Sønners Rige. Beretningen slutter endelig med et Ættetal paa fem Led fra Heiter til Ragnvald Jarl den mægtige, hvilket ikke findes i den vidtløftigere Bearbeidelse.

Vi have her for os en Beretning, som i Middelalderen synes at have været lidet paaagtet, medens derimod enkelte Nyere paa den have bygget saa at sige hele Norges Fylkeshistorie før Harald Haarfager. Vi maa først undersøge dens Optegningstid, dernæst dens Kilder.

Begge Bearbeidelser af Fortællingen findes i det bekjendte islandske Pergamentshaandskrift Flateyjarbók, der er skrevet i Aarene 1387—1395. Saavidt vides, forekommer ingen af dem i noget andet gammelt Haandskrift; og ikke heller gives nogen nyere Afskrifter af dem, som røbe anden Oprindelse end fra Flateyjarbók[1]). Af denne Codex's Nedskriver ere ogsaa aabenbare de tvende sidste Slægtregistere i den vidtløftigere Bearbeidelse (Kap. 7—9), samt maaskee de nærmest foregaaende (Kap. 3—6). Det øvrige af Fortællingen er imidlertid i sine Hovedpunkter ganske sikkert meget ældre end Flatøbogens Nedskrivelsestid.

Islands Landnamabok (Fortællingen om Islands Bebyggelse ved Nordmændene) giver her en vigtig Oplysning. Dette ypperlige

[1]) Fornaldar-sögur II S. V.

292 293

Skrift haves — som af nyere Lærde er oplyst — i fire Bearbeidelser: den ældste i Hovedsagen af Are Frode og hans Samtidige Kolskegg Asbjørnssøn, altsaa fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; — den anden af Sturla Thordssøn og flere hans lærde Samtidige, fra den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede; — den tredie af den bekjendte norske og islandske Lagmand Hauk Erlendssøn, omtrent samtidig med den foregaaende, eller fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede; — den fjerde er kun en nyere Sammenstøbning af de førnævnte tre[1]). I alle disse Bearbeidelser af Landnamabok forekommer et Ættetal, hvori Landnamsmanden Bødvar Hvites (fra Vors) Stamfædre opregnes, og hvori den 10de af disse opad er Rolf Konge af Berg (or Bergi)[2]). I den ældste Bearbeidelse standses ved denne uden noget videre Tillæg. Den anden tilføier om Rolf, at han var Svases (Svades) Søn nord fra Dovre og gift med Goe, efter hvem Goemaaned er opkaldet. Den tredie endelig lægger endnu hertil, at Goe var en Søster af Gor og Nor, efter hvem Norge er opkaldet. — Tillæggene i den anden og tredie Bearbeidelse berøre aabenbare Hovedpunkterne i Fundinn Noregr. Vi maa altsaa slutte, at en Fortælling, i Hovedsagen stemmende med den, vi nu have under dette Navn, allerede har været til ved Slutningen af det 13de Aarhundrede, samt at den da ikke har været anseet for noget blot Opspind af Samtidige. Men paa den anden Side taler den ældste Bearbeidelse af Landnamabok ikke et eneste Ord om Rolfs Forfædre eller hans Giftermaal, og Are Frode havde dog den bedste Leilighed til at faa Bødvar Hvites Ættetal saa fuldstændigt, som til hans Tid var muligt, da han, efter hvad man andenstedsfra veed[3]), havde mange af sine vigtigste Efterretninger fra Odd, en Sønnesøn af Hall paa Sida, der atter var en Sønnesøn af bemeldte Landnamsmand Bødvar Hvite[4]). Fortællingen var altsaa ikke den i alle gamle Sagn saa kyndige Are bekjendt; ja, hvad mere er — og hvad der strax maa vække nogen

[1]) See Fortalerne til de tvende kjøbenhavnske Udgaver af Landnámabók, samt fortrinsviis Professor F. Magnusens skarpsindige Undersøgelser i Grønlands historiske Mindesmærker, I 11—41 [jfr. Fortalen til Ísl. sögur 1843 I].

[2]) Landnámab. IV 7.

[3]) Jfr. Fortalen til Snorres norske Kongesagaer.

[4]) Landnámab. IV 7.

Mistanke om dens Troverdighed — den kan ikke heller ansees for at have været i Ares Tid kjendt i Sidaætten, som dog nedstammede fra en af de deri forekommende Hovedpersoner. — Fortællingen maa saaledes, ligesom den er ældre end Slutningen af det 13de Aarhundrede, paa den anden Side være yngre end Midten af det 12te, noget som ogsaa bestyrkes derved, at Folkenavnet Lapper i dens kortere Bearbeidelse forekommer; et Navn, som ei kan paavises brugt i vort Norden førend i Slutningen af dette Aarhundrede (hos Saxo); og vi feile følgelig neppe ved at antage den for at være sammensat i Tidsrummet ved 1200. Den kunde da i Sturlas og Hauks Tid være gammel nok til at have Krav paa disse Lærdes Opmerksomhed [1]).

Vi spørge hernæst om Fortællingens Kilder. Selv paaberaaber den sig ingen saadanne, ligesaalidet gamle Sagn som Digte. Imidlertid finde vi en Deel af den virkelig at grunde sig paa en ældre Overleverelse. — Der findes blandt den ældre Eddas Digte et i flere Henseender meget merkeligt Kvad, benævnt Hyndluljod d. e. Hyndlas Sang, i hvilket en Jotunkvinde Hyndla forestilles, paa Gudinden Freyjas Bøn, at opregne hendes Yndlings og Dyrkers Ottars Æt, hvorved hun ogsaa kommer til at berøre andre berømte Hovdingeætter. Den Ottar, som Digtet angaar, nævnes derpaa som en Søn af Innstein, hvilken af selve Slægtrækken sees ingen anden at være end den berømte Helt af dette Navn, som fulgte Kong Alf eller Half af Hørdaland og selv var en Søn af en hørdsk Jarl, Alf den gamle.[2]) Kvadet, som maa antages at være digtet for Ottar eller til hans Minde, er altsaa tilblevet i Norge; og da det nævner Harald Hildetand og hans Stifbroder Randver[3]), men hverken dennes Søn Sigurd Ring eller Sønneson, den berømte Ragnar Lodbrok, maa man antage, at det ei er forfattet senere end ved Aar 700 efter Chr., hvad ogsaa Kong Halfs rimelige Levetid bestyrker. I dette gamle Digt, det eneste hedenske Kvad i Eddasamlingen, hvis Alder man nogenlunde kan bestemme, heder det:

[1]) P. E. Müller i sit Sagabibliothek (I 443) antager den for ældre end Midten af det 12te Aarh. At dette neppe kan være rigtigt, tror jeg fremlyser af det Anførte.

[2]) Hyndluljóð 12 sfrt. med Halfs Saga Kap. 10.

[3]) Hyndluljóð 27.

„Ali (Álfr eller Hálfr?) var før
sterkest blandt Mænd,
Halfdan end før
høiest blandt Skjoldunger.
Heiberømte Slag
de Tappre vandt;
hans Stordaads Ry
sig vidt som Himlen strakte.

Forenet med Eymund,
den ypperste af Mænd,
Sigtrygg han fælded'
med svale Klinge;
Almveig han egted',
den herligste Kvinde;
de avled' og eied'
atten Sønner.

Derfra stamme Skjoldunger,
derfra Skilfinger,
derfra Odlinger,
derfra Ynglinger (eller Ylfinger),
derfra Hauldbaarne,
derfra Hersbaarne,
det bedste Mandvalg
under Midgard (d. e. paa Jorden)[1].

Vi have her for os alle Hovedpunkterne af Fortællingen om Halfdan den gamle, som i Fundinn Noregs vidtløftigere Bearbeidelse paa en Maade udgjør et Afsnit for sig. Vi finde den ogsaa mere i det enkelte stemmende med Fundinn Noregr, dog uafhængig heraf, i den Deel af den yngre Edda, som benævnes Skaldskaparmaal eller Skalda, hvilken neppe er yngre end Midten af det 13de Aarh.[2]). Sagnet om Halfdan er saaledes ældgammelt og har været udbredt. — Sammenholde vi det nu i dets tre forhaandenværende Bearbeidelser, saa bliver det høist sandsynligt, at den i Hyndluljod er den umiddelbare eller middelbare Kilde til de tvende andre. I Digtet nævnes ei Halfdans Fader eller Forfædre, ligesaa lidet som hans Rige eller

[1]) Hyndluljóð 14—16.
[2]) Snorra-Edda I 516—522.

Skuepladsen for hans Bedrifter; — kun forstaar man, at han tilhørte det Folk, blandt hvilket Kvadet selv er digtet. De fra ham stammende Ætter nævnes kun i Almindelighed som omfattende alt, hvad der var udmerket af Konger og Høvdinger i Norden. Idet begge de andre Bearbeidelser tilføie Beretningen om Halfdans Offring og den dermed i Forbindelse staaende Spaadom, følge de uden Tvivl gamle til Hyndluljod knyttede Sagn. Men med deres øvrige Tillæg forholder det sig uden Tvivl anderledes. Navnene paa Halfdans ni ældste Sønner — hvilke de begge anføre i samme Orden og med samme tilføiede Oplysning, og som alle befindes at være almindelige Digterbenævnelser for Konger, — ere aabenbare i sin Oprindelse blotte Appellativer, udtrykkende Kongens eller Anførerens Kald, Verdighed eller Egenskaber. Ligedan forholder det sig med Navnene paa de ni yngre Sønner — i hvilke ogsaa begge Beretninger stemme med hinanden, ikkun at Skalda anfører Yngve og Ynglingerne, hvor Fundinn Noregr har Skelfir og Skilfinger — de ere dannede af gjængse Digterbenævnelser for Konge- eller Høvdingeætter, Benævnelser, som vistnok sjældnest have sin Rod i et Personsnavn, derimod oftest i en eller anden Egenskab, som man tillagde Ætten i Almindelighed eller dens Stamfader i Særdeleshed[1]).

Der er altsaa den største Grund til at antage, at alle disse bestemte Personsnavne, hvilke Hyndluljod slet ikke kjender, kun ere Fostere af en falsk historisk Gisning, hvormed man har villet fuldstændiggjøre det gamle Sagn. Dette Tillæg til Sagnet maa imidlertid være ældre end baade Skaldas og Fundinn Noregs Affattelsestid, da det i begge er optaget. Skalda indskrænker sig forøvrigt til at nævne de fra Halfdans Sønner stammende Ætter, samt ganske enkelte udmerkede Led af dem; den taler Intet om deres Sammenstød i Harald Haarfager; den forlænger ei heller Ættetallet op over Halfdan den gamle, ligesaa lidet som den nævner et Ord om, hvor denne Konges Rige har været beliggende; det eneste Træk, hvorved Begivenhederne lokaliseres, er det, at Halfdans Toge henlægges til Austrveg, og hans Svigerfader Eymund kaldes Konge i Holmgaard, — Omstændigheder, hvori den stemmer med Fundinn Noregr, og som følgelig ogsaa synes at hvile paa

[1]) Jfr. Müllers Sagabibl. II 444 f., hvor en saadan Forklaring af de her omhandlede Navne findes fremsat.

et ældre Sagn. — Hvad der i Fundinn Noregr findes om Halfdan Gamles Herkomst er, ligesom de fuldstændige Ættetal fra hans Sønner, ganske eget for dette Skrift. Men kun i tvende Punkter finde vi, at dets Beretning her støtter sig til Hyndluljod, nemlig i Beretningen om Dags Egteskab med Thora Drengjamoder (Heltemoder) og deres Børn (jfr. Hyndl. 18), samt i Beretningen om Arngrims Egteskab med Eyfura (jfr. Hyndl. 23); men i Digtet siges — vel at merke — hverken, at Dag var Halfdan Gamles Søn, eller at Arngrim var Dags.

Flere af Nordens berømteste Høvdingeætter samledes virkelig i Harald Haarfagers Person; at de Led af disse, som Fundinn Noregr anfører — især de Harald nærmeste — ere rigtige, have vi ingen Grund til at betvivle; men om disse Ætter virkelig have baaret de Ætnavne, som her tillægges dem, er ligesaa usikkert, som det at Kong Halfdan den gamle har havt Sønner med de her opgivne Navne.

Hvad vi af denne Deel af Fortællingen kunne slutte, indskrænker sig altsaa dertil: at Halfdan den gamle er en historisk Person, hvis Navn i en fjærn Hedenold har været i et glimrende Ry, baade formedelst hans Bedrifter, og fordi han ansaaes for Stamfader til Norges berømteste Høvdingeætter.

Fundinn Noregr angiver Halfdan den gamle for en Søn af Ring og en Sønnesøn af Raum, Nors Søn. Dette er egentlig Baandet, hvorved Fortællingen om Halfdan og hans Æt knytter sig til Beretningens første Afdeling, der ogsaa for en stor Deel er af genealogisk Indhold. At ommeldte Halfdans Nedstammelse ikke med et eneste Ord antydes hverken i Hyndluljod eller Skalda, er allerede bemerket. Af de fra Nor udgaaende Ættetal findes kun eet bestemt at støtte sig til hiint Digt, nemlig Innsteins eller rettere hans Faders, Alf den gamles[1]); men i Digtet opføres dette ikke længer end til Svan den rode; i vor Fortælling gjøres Svan til en Søn af Finnalf den gamle, Raums Søn, Nors Sønnesøn, og Svans Moder angives at være Svanhild Guldfjæder, en Datter af Dag Dellings Søn (Dagen, Morgenrødens

[1]) Man maa formode, at der er en Feiltagelse i Fundinn Noregr, naar Alfs Sønner kaldes Ingemund og Eystein; snarere burde det vel være Innstein og Utstein. Leddene ovenfor Alf vise tydelig, at ingen anden er meent end den Alf den gamle, som baade i Hyndluljod og Halfs Saga angives for Innsteins Fader.

Søn) og Sol, Mundilfares Datter. De sidste Navne ere alle udtagne af de gamle Asamyther [1]), og i det Hele maa de Led, som ligge ovenfor Svan, blive os mistænkelige, eftersom de ei findes i Digtet. Et Par andre af hine Ættetal gjenfinde vi i Landnamabok, dog kun i deres yngste, Landnamstiden (Islands Bebyggelsestid) nærmeste Led [2]). Det af dem, som gaar længst tilbage, nemlig Landnamsmanden Ingemund den gamles [3]), naar dog kun til Jøtunbjørn, om hvilken der bruges Udtrykket „norðan or Noregi" d. e. fra det nordlige Norge, men han nævnes ei som Søn af Raum eller Sønnesøn af Nor, hvortil han han i Fundinn Noregr gjøres.

Ligedan forholder det sig med det Ættetal fra Gor, Nors Broder, til Ragnvald Mørejarl, som findes ved Enden af Fundinn Noregs kortere Bearbeidelse; i Landnamabok, hvor det ogsaa forekommer, ere de tre første Led (Gor, Heiter, Sneide) udeladte, saaledes at Halfdan den gamle, Ragnvalds Oldefader, staar i Spidsen [4]).

I alle disse Ættetal have vi altsaa ligeledes den gyldigste Grund til at tvivle om de ældste Leds Egthed. Naar vi videre sammenligne de i denne Deel af Fortællingen forekommende Ættetal med dem i Beretningen om Halfdan den gamle, da spore vi med Hensyn til Længden de største Uovereensstemmelser. Ifølge de sidste stammer Harald Haarfager i 16de til 11te Led fra Nor; i de første derimod finde vi Samtidige af Harald at stamme i 7de, ja i 5te Led fra samme Nor. Hertil kommer, at om vi endogsaa holde os til det længste Ættetal, kunne vi dog ikke faa Nor længere tilbage i Tiden end omtrent 500 Aar før Harald Haarfager d. e. imellem 300 og 400 efter Chr. Men til Navnet Noregr, der dog efter selve Beretningen skulde have sin Oprindelse fra Nor, finde vi allerede Spor i det 1ste Aarh. efter Chr.

Disse Omstændigheder antyde aabenbare en stor Unøiagtighed i Angivelsen af de ældste Led, for ikke at sige disses fuldkomne Uegthed.

Endelig ligesom vi sporede i de fra Halfdan den gamle udgaaende

[1]) Jfr. den ældre Eddas Vafþrúðnismál 22—25. Den yngre Eddas Gylfaginning Kap. 11 S. 56.

[2]) Jfr. Landnámabok I 3. II 19. III 2. V 12.

[3]) Landnámab. III 2. Vatnsdœla S. 1.

[4]) Landnámab. IV 8.

297 298
Ætter en Stræben efter at danne Kongenavne af Ætnavne, saaledes spore vi i dem fra Nor en Stræben efter at danne Kongenavne af Landskabsnavne, eller rettere efter at udlede Navnene paa norske Fylker fra gamle Konger, som forestilles der at have raadet. Throndheim har saaledes Navn efter en Thrond, Hørdaland efter en Hørd, Rogaland efter en Rugalf, Raumarike og Raumsdal efter en Raum, Alfheim efter en Alf, Hadaland efter en Hød o. s. v. Vistnok staar det ikke til at negte, at ligesom Gaarde og Bygdelag ikke sjælden findes at være opkaldte efter Personer, saaledes kunde ogsaa et noget større Landstrøg undertiden faa Navn efter en merkelig Høvding — som f. Ex. Gudbrandsdalen rimelig synes at have Navn efter en Gudbrand —; ikke heller er det uden Exempel, at medens et Folk endnu er i en vandrende Tilstand, dets enkelte mindre Stammer undertiden opkaldes efter Stammehøvdinger; men at dette skulde finde Sted ikke alene med saa vidtløftige, allerede forlængst beboede Landstrøg, som de, hvorom i Fundinn Noregr er Tale, men ogsaa med saa mange, og det ovenikjøbet i et Tidsrum af blot to Menneskealdere — alle Navnene ere nemlig efter Nors Sønner og Sønnesønner — det er ligesaa utroligt, som at det almindelige Landsnavn, der omfatter de efter visse Høvdinger opkaldte Landskabers Navne, netop skulde være hentet fra Navnet paa samme Høvdingers Fader. — Af alt dette tilsammentaget fremlyser umiskjendelig en vilkaarlig Sammenstilling af historiske Gisninger, og vi nødsages til at fælde en lignende Dom om Nors Sønner og Sønnesønner, som ovenfor om Halfdan den gamles: at de deels ere reent ud skabte af Landskabs- eller Stammenavne[1]), deels ere Begyndelsesleddene i bekjendte Slægtrækker, hvilke Forfatteren vilkaarlig har underordnet en indbildt fælles Stamfader.

Vi komme nu til denne Stamfader selv, til Nor, hans Herkomst og Reise. Beretningen herom, der udgjør Fundinn Noregs væsentlige Deel, er ogsaa egentlig Hovedsagen for os i nærværende Undersøgelse.

Af det Ovenanførte vil det allerede være klart, at der fra de gamle norske Ættetal aldeles ikke kan hentes nogen Hjemmel for, at

[1]) Hvor overmaade tilbøieligt det norske Folkesagn er til saaledes at skabe Personers eller gamle Høvdingers Navne af Stedsnavne, er noksom bekjendt.

en Nor virkelig har været til. Spørgsmaalet bliver nu: gives der nogen anden Hjemmel for hans historiske Tilværelse?

Hertil maa svares, at udenfor Fundinn Noregr nævnes han ikke i et eneste af vore gamle Digte eller Sagaer, naar undtages paa det allerede omtalte Sted i Landnamabok, hvilket Sted imidlertid, som vi have seet, rigtig betragtet snarere maa antages at vidne imod end for hans Ret til at optages i Historien. Nors historiske Betydning staar altsaa og falder med Troverdigheden af Fundinn Noregs Beretning om ham, og denne maa allerede efter det forhen Udviklede forekomme os meget mistænkelig. — Der findes i den ikke det ringeste Spor til et ældre poetisk Grundlag; ikke heller har den i sin Form og Tone noget af hvad der pleier charakterisere det egte historiske Oldsagn.

See vi nu hen til Nors Herkomst, da angives hans første Stamfader at være Fornjot. Dette Navn forekommer i Skalda og ellers i gamle Digte som en Jøtunbenævnelse[1]); og da det egentlig betegner: den gamle Besidder, Urbesidderen, — kunne vi ikke betvivle, at derunder oprindelig har været betegnet Urjøtunen Ymer, Asamythernes Verdensmaterie, af hvis Krop Aserne, d. e. de skabende og ordnende Naturens Magter, forestilles at danne Jorden og dens nærmeste Omgivelser, og fra hvem den hele Jøtunslægt d. e. efter Asadyrkernes Forestilling: de skadevoldende Kræfter i Naturen, — troedes at nedstamme. I denne Betydning kaldes Stormen (Kaare), Havet (Hler) og Ilden (Loge) virkelig i de gamle Digte Fornjots Børn[2]). I samme Betydning kunde og Frost (Froste), Iis (Jøkul) og Snee (Snær) siges at stamme fra Fornjot; thi Jøtnerne vare overhoved efter Asamytherne vinterlige Væsener — deraf deres Navn: Rimthurser.

Stige vi nu længer ned i Fornjots Æt, til Snærs Børn, saa finde vi Sønnen at bære det Navn, som de gamle Nordmænd tillagde Midvintermaaneden (fra Midten af Januar til Midten af Februar), nemlig Thorre, Døttrene at bære Navne, der alle betegne forskjellige Slags Snee. Navnet Thorre (Þorri) betegner egentlig: Hovedstyrke,

[1]) See Snorra-Edda 1 290. 549.
[2]) Jfr. P. E. Müllers Sagabibliothek II. 435.

— i sig selv en passende Benævnelse paa den Maaned, der omfatter den haardeste Deel af Vinteren. At denne Maaned personificeret henføres til Jøtnernes Æt, og Sneen i sin forskjellige Beskaffenhed kaldes dens Søster, passer meget vel i en kalendarisk Mythe, ligesom og at den næstfølgende Vintermaaned, Goe (fra Midten af Februar til Midten af Marts), gjøres til den foregaaendes Datter.

I det hele Ættetal fra Fornjot af lige ned til Thorre see vi altsaa intet andet end personificerede Naturkræfter, Naturgjenstande og Maaneder, — en Række af betydningsfulde og i Betydning nær beslægtede Navne, hvilken maa ansees for ligesaa urimelig i Historien, som den kan være passende og rigtig i en physisk eller kalendarisk Mythe.

Fornjots Rige kaldes Jotland (Gotland i den vidtløftigere Bearbeidelse maa uden Tvivl være en Skriv- eller Læsefeil), der sættes i Forbindelse, eller (efter den kortere Bearbeidelse) gjøres til Eet med Finnland og Kvænland d. e. med Landene mellem den botniske Bugt og det hvide Hav. Man finder ikke andensteds disse Lande betegnede med hiint Navn; men vel sætte de æventyrlige Sagaer i disse Egne et Rige Jøtunheim, som de have skabt af den saaledes benævnte mythiske Jøtnernes Verden, hvilken ifølge Asalæren dannede Menneskeverdenens yderste Omgivelse mod Norden. Vi kunne ei betvivle, at det netop er dette Jøtunheim, hvilket Fundinn Noregr mener med sit Jotland, og det saa meget mindre, som det senere hen ved Bestemmelsen af Nors Riges Udstrækning udtrykkelig heder, at det omfattede alt Norges Fastland „nord fra Jøtunheim."

At Jøtnernes Stamfader hersker i Jøtnernes Verden, i Jotunheim, er som Mythe, betragtet fra Asatroens Standpunkt, ganske rigtigt. Men var hiint først indført paa Historiens Enemerker, saa maatte ogsaa hans Rige anvises en Plads paa den bekjendte Jord, og dertil valgtes naturligviis de Egne, hvor det christne Folkeæventyr, der var traadt i Asatroens Sted, allerede havde henlagt Jøtnernes Hovedhjem. Jøtnerne forbleve imidlertid for de christne Nordmænd i Grunden at være, hvad de for deres hedenske Forfædre havde været, nemlig Trolde, Væsener af en mere ondartet, om end i legemlig Henseende kraftigere Natur end Menneskene. Fra saadanne Væsener kunde det neppe være

vor Forfatters Hensigt at lade sin Fortællings Helt, den antagne Stamfader for Norges Høvdingeætter, have sin Oprindelse. Han maatte derfor gjerne ville ombytte et Navn, der altfor levende mindede om hine Væsener, med et mere historisk, som dog lignede det; saaledes satte han i Steder for Jøtunheim et Jotland, hvilket han — vistnok med en næsten ubegribelig Forglemmelse baade af mythiske og historiske Forholde — befolkede med de til hans egen Tid i disse Egne bekjendte Indbyggere, nemlig Kvænerne. Heraf reiser sig aabenbare det Forvirrede i Beretningen, idet man af dens Sammenhæng ligefrem maa udlede, at Norges herskende Befolkning skulde være af kvænsk Herkomst, noget der dog vist ligesaa lidet har været Forfatterens Mening, som det ellers i Historien eller Sprogforholdene finder nogen Bestyrkelse.

Saaledes er det da beskaffent med den Æt og den Egn, fra hvilken Fundinn Noregr lader sin Nor oprinde og udgaa. Betragte vi nu Beretningen om selve Toget, saa see vi let, at her ikke egentlig er Tale om Bebyggelse af et forhen ubeboet Land, men om en Erobring. Erobrerne Nor og hans Broder Gor udgaa fra Landene mellem den botniske Bugt og det hvide Hav. Deres Reises Hensigt er kun at opsøge en forsvunden Søster; til en saadan Reise er det ei rimeligt, at de have medtaget nogen stor Hær, og mindst Rimelighed er der i, at en saadan skulde ledsage Nor, der tog Landveien paa Ski over Kjølen. Desuagtet optræder han strax paa denne Fjeldstræknings vestre Side som Erobrer, beseirer i en Hast sine Modstandere og har inden eet Aar underlagt sig Throndheim. Derpaa gjør han en Reise langs Norges Østgrændse lige til Gøtaelvens Udløb og tilegner sig nu uden Videre alt Landet i Vest for denne Grændse Man skulde her næsten tro, at Forfatteren har glemt, at han strax tilforn taler om Norge som allerede befolket. Nors Reise langs Grændsen ligner næsten meer en islandsk Landnamsmands Færd, naar han omfor det Stykke ubeboet Land, som han kaarede til Bosted for sig og sit Følge, end en Erobrers Tog, som med Vaabenmagt undertvinger et vidtløftigt Land. Den egentlige Hensigt af Reisen er imidlertid forglemt; først efter den i en Fart fuldendte Erobring gjenfinder Nor sin Søster midt inde i Landet paa Hedemarken hos en der boende Konge, der altsaa skulde have gjort en Reise lige til Egnene ved det hvide Hav for at bort-

føre hende. — Med Hensyn til Gors Reise, da see vi, at de tvende Bearbeidelser ere uenige. Naar den kortere lader ham drage igjennem den botniske Bugt og de danske Farvande, skulde man næsten tro, at det var paa Grund af Navnet Hlesey (Hlers Ø), der mindede om den gamle Hler, at den lader ham tage denne Vei. Navnet Norafjord, der efter Sagaskriverens Mening skulde minde om Nor, har naturligviis givet Anledning til at sætte Brødrenes Møde paa dette Sted, ligesom hele Kampen med Sokne, om hvilken den kortere Bearbeidelse veed at fortælle, uden Tvivl blot skriver sig fra Nødvendigheden at lade Nor først erobre den Egn, hvor det var antaget, at Brødrene mødtes — nemlig Soknadal, hvis Navn, der synes at maatte udledes af sókn Slag, Strid, desuden i sig selv fremkaldte Forestillingen om der udførte Krigsbedrifter. — Ingen, som med Opmerksomhed betragter denne Beretning om Brødrenes Tog, vil vel kunne negte, at den i sig selv bærer det sterkeste Præg af at være en Opdigtelse.

Det Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarlig: af hvad Folkestamme vare de Erobrende? og af hvad Folkestamme Landets ældre Indbyggere? — Af Beretningens Sammenhæng skulde man ligefrem slutte, at de Første vare Kvæner, altsaa et finsk eller tschudisk Folk; de ældre Indbyggere maatte man da antage for egentlige Nordmænd. Men i saa Fald hvor urimeligt er det ikke, at en liden Hob Eventyrere af Kvæner i en Haandvending skulde undertvinge et Folk, hvilket Historien ellers skildrer os som høist krigersk, og heri som i Dannelse de tschudiske Folkefærd langt overlegent? hvor urimeligt, at ikke ellers noget Spor til de norske Høvdingeætters kvænske Herkomst skulde gives? — Men at Nor og Gor samt deres Følge skulde have været Kvæner, er neppe heller Fortællingens Mening. Den antager sikkert, sin forvildende Udtryksmaade uagtet, at Erobrerne have været af samme Folkestamme som Nordmændene i Almindelighed. Dog, endog i saa Fald, hvor usandsynlig er ikke Erobringens Hurtighed og alle de øvrige med den forbundne Omstændigheder?

Og nu Norges Opkaldelse efter Nor? — At Navnet Noregr eller Norvegr (sammentrukket for Norðrvegr) betegner: den nordlige Egn, det nordlige Strøg, og følgelig ikke har sin Oprindelse

fra nogen Persons Navn, men af Landets nordlige Beliggenhed, falder af sig selv let i Øinene, og skal længere henne blive yderligere udviklet. Men det at udlede ethvert Lands Navn fra en Person — en første Konge eller Erobrer — var allerede i meget gammel Tid heel sedvanligt og i Middelalderen en Modesag for Historiegranskerne. En lignende Tilbøielighed hos Folkesagnet kom dem heri ofte til Hjælp. Denne Lyst har sat Navne som Angul, Francus, Brutus, Dan o. fl. i Spidsen for enkelte Folkefærds Historie; — og der kan neppe være nogen Tvivl om, at den ogsaa har skabt vor Nor, et Navn, som hverken har nogen Betydning i det oldnorske Sprog, eller for Resten nogensinde har været brugeligt blandt Nordmændene.

Men — vil man spørge — ere da ogsaa Navnene Gor og Rolf af Berge uhistoriske? — Hvad det første angaar, da binder det sig i Grunden til Historien blot ved det Ættetal, som den kortere Bearbeidelse af Fundinn Noregr anfører, fra ham til Ragnvald Mørejarl. Men denne Ragnvalds Nedstammelse bliver strax mistænkelig, baade derved at Ættetallet kun udgjør fem Led imellem ham, Harald Haarfagers Samtidige, og Gor, som altsaa skulde have levet blot i det høieste 200 Aar før denne Konge, — og især derved, at Landnamabok, som ovenfor er bemerket, ikke veed at opregne Ragnvalds Forfædre længere end til hans Oldefader Halfdan, og det uagtet tvende af Islands berømteste og paa Historiegranskere rigeste Ætter, Sidumændene og Sturlungerne, stammede fra hiin norske Jarl[1]. De tvende Led ovenfor Halfdan, Sneide og Heiter, ere begge almindelige Digterbenævnelser for Søkonger; det samme er Tilfældet med alle de øvrige Navne paa Gors Sønner og Sønnesønner, som i Fundinn Noregr forefindes[2]): hvortil endnu kommer den Merkelighed, at alle disse Navne synes hentede fra Skibet og Søfarten[3]). Disse Omstændigheder tilsammentagne maa vel overbevise os om, at ligesom Gors Tog er et fuldkomment Opspind, saaledes er ogsaa hans Navn, ligesaavel som hans uhistoriske Sønners og Sønnesønners, uretteligen indskudt i Ættetallene, og følgelig er hans historiske Tilværelse heraf ubeviselig.

1) Landnámab. IV 8—9.

2) Den yngre Edda Ed. Arnam. I 546—548.

3) Müllers Sagab. II 439.

302 303
— Paa den anden Side findes Navnet Gor, hvilket dog forresten ikke kan paapeges som brugeligt blandt Nordmændene, i Skalda blandt Søkongernes Benævnelser [1]). En Maaned, den første i Vinteren fra Midten af Oktober til Midten af November, benævntes i gamle Dage Gor-Maaned [2]), og en temmelig betydelig Ø ved Raumsdalens Kyst hedte i ældre Tider Gorsin (nu Gossen), hvilket Navn man forklarer ved Gorsey d. e. Gors Ø. Disse Omstændigheder bevise imidlertid i Grunden ligesaa lidet; thi Maanedsnavnet eller Ønavnet kunde fuldt saa vel antages at have foranlediget Kongenavnet som omvendt; det første endog saa meget mere, som det er et fuldkomment Sidestykke til hvad Fortællingen har gjort med Thorre og Gor; — og Navnets Optagelse blandt Søkongebenævnelserne i Skalda kan meget let være foranlediget netop ved Beretningen i Fundinn Noregr, som vistnok i sin første Sammensætning er ældre end hiint Skrift. Udenfor Skaldas Erindringsvers (indeholdende en Opregning af Digterbenævnelser paa forskjellige Gjenstande), hvori Gors Navn forekommer blandt Søkongernes, findes det, saavidt bekjendt, ikke nogensteds brugt i de gamle Digte. — Alt dette giver vel den gyldigste Grund til at slutte, at Gor er ligesaa uhistorisk som hans Broder.

Hvad Rolf af Berge angaar, da forholder det sig uden Tvivl anderledes. Til ham regnede Sidumændene paa Island sin Æt, og hans historiske Tilværelse har den kyndige Are Frode, efter hvad ovenfor er viist, antaget. At der ti Mandsaldre, eller omtrent 300 Aar, før Harald Haarfager har levet en Konge eller Høvding af dette Navn paa Hedemarken, er altsaa høist sandsynligt. Endogsaa den Omstændighed, som Landnamaboks ældste Bearbeidelse lader uberørt, at Rolf kaldes en Søn af Svade Jøtun, synes at have sin Grund i et gammelt Folkesagn. Nordlig paa Hedemarken findes nemlig en meget betydelig Gaard af Navnet Berg, i ældre Tider kaldet á Bergi. Den Deel af Hedemarken, hvori den ligger, kaldtes i gamle Dage Svadabu (omtrent det nuværende Ringsaker Prestegjæld [3]). Antage

[1]) Den yngre Edda I 547.
[2]) ibid. I 510.
[3]) See Munthes geographiske Anmerkninger til J. Aalls Oversættelse af Snorre I 33; jfr. Thaarups Mag. II 279.

vi nu, hvad der næsten synes utvivlsomt, at det er hiin Gaard, der har været Rolfs Sæde, og af hvilken han har taget Navn, saa see vi tillige strax en Forbindelse mellem ham og Navnet Svade. Vi have al Anledning til at tro, at ligesom Navnene Svadi og Svasi forvexles med hinanden [1]), saaledes have de i Grunden samme Betydning og samme Rod, nemlig det gamle Ord sváss, blid, behagelig [2]); — at følgelig Svadabu oprindelig har betegnet: det blide Bosted. Men nu vide vi, at de hedenske Nordmænd antoge, at Bygdelag eller endog større Landstrøg hvert havde sit overnaturlige beskyttende Væsen, som de benævnte Landvætte, og som de uden Tvivl oftest ansaa for at være et Jøtunvæsen [3]). At man ved at benævne en saadan særegen Skytsaand betjente sig af et Navn, der svarede til Egnens, som han troedes at beskytte, var ganske naturligt, ligesom og at saadan en Skytsaand tidt i Folketroen blev Stamfader for Bygdelagets styrende Høvdingeæt. Rolf, som det første bekjendte Led af en berømt Æt i Svadabu gjordes saaledes i Sagnet til en Søn af Egnens Landvætte, Jøtunen Svade; og at denne sidstes Oprindelse igjen herledes fra Dovre, er rimeligviis et dunkelt Vink om, at Egnen har faaet sine første Beboere nordenfjelds fra. Vi maa overhoved bemerke, at naar Jøtner ikke alene i Fundinn Noregr, men og i andre mere paalidelige gamle Sagaers Ættetal indblandes, eller optræde som første Stamfædre, — da maa dette sikkerligen betragtes fra samme Synspunkt, hvorfra vi her have seet Svade, og kan saaledes ei anføres som Beviis for Jøtnernes Tilværelse i Oldtiden som virkeligt Folk. — Paa Grund af alt det Anførte kunne vi ei andet end antage Rolf af Berge for en historisk Person, skjønt vi derfor ligefuldt forkaste hans Forhold til Nor og Gor og Goe som et blot Opspind.

Vi have nøie og i det Enkelte betragtet Fundinn Noregr, og tro nu at kunne fælde vor Dom over Skriftet i det Hele. Dets Grundlag er formeentlig den genealogiske Deel, og denne er ikke af ringe Vigtighed, da den indeholder Ættetal, som vi andensteds fra ikke kjende, og om hvis Paalidelighed i Hovedsagen vi ei have Aarsag til

[1]) Landnámab. IV 7.
[2]) Jfr. den ældre Eddas Vafþrúðnismál 17 og 18.
[3]) Jfr. Landnámab. IV 12.

at tvivle; den er i ſine Grundbeſtanddele gammel, men giver ingen umiddelbar Oplysning om det os foreliggende Emne. Paa denne genealogiſke Grundvold har Forfatteren ſtræbt at bygge et hiſtoriſk Verk, der ikke alene ſkulde ſamle alle Ættetallene i et fælles Udſpring, men ogſaa give Norges Hiſtorie et i hans Tanker passende Udgangspunkt i ſelve Landets Bebyggelſe; — Indledningsordene til Fortællingens vidtløftigere Bearbeidelſe angive tydelig nok dette Oiemed. Frugten af denne Beſtræbelſe blev Beretningen om Nor og hans Tog — en uordentlig og ukritiſk Sammenſætning af misforſtaaede kosmogoniſke og kalendariſke Myther, indvævet med forvendte Folkeſagn, og endelig fuldſtændiggjort til et afrundet Heelt ved de vilkaarligſte og løſeſte Gisninger. Den Vilkaarlighed, ſom fremlyſer af det hele deri fremſtillede Syſtem, gjør det umuligt at forfølge dette Punkt for Punkt i dets Udvikling, ſaaledes ſom det tildeels har ladet ſig gjøre med det paa Aſamytherne byggede; — men dets fuldkomne Upaalidelighed i ſelve Hovedſagen er ligefuldt indlyſende, og vi tør ſaaledes ikke engang derpaa bygge nogen Formodning om Tilværelſen af et gammelt norſk Folkeſagn, der fremſtillede Landets Bebyggelſe ſom foregaaen i en Retning fra Norden mod Syden, om endogſaa en ſaadan Retning forekommer os beviſelig af andre Grunde.

Vi have underſøgt de Beretninger i vore gamle Sagaer, der ligefrem angaa den herſkende Folkeſtammes Indvandring i Norden, og ikkun fundet i dem enten Misforſtaaelſe af gamle hedenſke Myther, eller Udtryk af visſe for Tidsalderen almindelige vrange hiſtoriſke Anſkuelſer. — Men der findes andre Udladelſer deels i Sagaerne, deels i de gamle Eddadigte, hvilke uden ligefrem at angaa hiin Indvandring alligevel give vigtige Vink med Henſyn til dens Retning. Disſe maa vi nærmere betragte.

Vore Sagaer betegne Nordens Beboere ved tre Folkenavne: Norðmenn (ogſaa norrœnir menn eller Noregsmenn), Danir og Svíar. Paa den Tid, Sagaerne bleve ſkrevne, betegnede disſe tre Navne allerede igjennem flere Aarhundreder Indbyggerne i tre forſkjellige Riger: Norge (Norvegr, Noregr, Noregsveldi), Danmark (Danmörk,

Danaveldi) og Sverige (Svíþjóð, Svíaríki, Svíaveldi); og i lignende Betydning, nemlig som Benævnelse for Indbyggerne i de Lande, der senere udgjorde hine Riger, bruge Sagaerne dem for det meste, endog naar Talen er om Tildragelser ældre end de tre Rigers Opkomst. At de imidlertid have erkjendt disse tre Folks indbyrdes nære Slægtskab, idet de have tillagt dem alle det samme Sprog, nemlig det norrøne eller oldnorske, er allerede ovenfor bemerket. Desuden fremlyser ei utydeligen af deres Beretninger, at før ovennævnte Begivenhed, der som bekjendt indtraf mod Slutningen af det 9de Aarhundrede og foraarsagedes ved flere Smaastaters eller rettere underordnede Stammers (Fylkers) Forening, ingen skarp Adskillelse imellem de tre Folkenavne har fundet Sted; tvertimod, at de da kun have betegnet Afdelinger af samme Hovedstamme, hvilke saalangt fra at være hinanden fremmede, eller hver for sig nøie begrændsede, meget mere ideligen færdedes om hinanden, vare indviklede i hinanden ved de nærmeste Familieforholde imellem deres Høvdingeætter, og skiltes kun ad i Navn, forsaavidt som man nærmere vilde betegne de forskjellige Hovedstrøg, i hvilke de satte sig fast.

Stige vi op over Sagaernes Tidsalder, da ville vi finde dette Stamforvandtskab imellem de tre Folk bestemtere antydet. I de historiske Digte i den ældre Edda, af hvilke de fleste ganske sikkert ere ældre end de tre førnævnte Rigers Oprindelse, tillægges aldrig den Folkestamme, blandt hvilken selve Digtene have hjemme og fra hvilken den Sagnrække, som er deres Emne[1]), paa en Maade udgaar, noget eget bestemt Navn; den betegnes kun under almindelige Benævnelser som Folk, Mænd eller andre hermed eenstydende. Den modsættes imidlertid en anden Folkestamme, som med et almindeligt Navn benævnes Suðrœnir d. e. Sydlige, Sydligboende, under hvilket igjen tvende andre Folkenavne, Húnar og Gotnar, indbefattes. Ved det første af disse Navne maa man, som senere vil vise sig, ingenlunde tænke paa de historisk merkverdige mongoliske Huner; det andet, der i Hovedsagen falder sammen med det ligeledes i samme Digte forekommende Gotþjóð eller Goðþjóð, betegner aabenbare Goterfolket. De Egne,

[1]) Nemlig Sagnrækken om Volsunger og Gjukunger.

hvor disse Suðrœnir havde hjemme, benævnes overhoved Suðrvegir d. e. de sydlige Veie, det sydlige Strøg[1]).

Disse Navne ere os af høieste Vigtighed, idet de bestemt antyde, hvorledes den ubenævnte Folkestamme i Forhold til hine Suðrœnir

[1]) At paapege alle de Steder i Eddadigtene, hvor Benævnelsen Suðrœnn forekommer, er formeentlig overflødigt; vi holde os kun til de med Hensyn til dens Forhold til Navnene Húnar og Gotnar mest oplysende. — I Eddadigtet Sigurðarkviða Fafnisbana III 4 benævnes Vølsungen Sigurd Fafnersbane lige efter hinanden først inn suðrœni, siden húnskr konungr, og ellers oftere i Digtet inn húnski (8. 18. 63). I flere Eddadigte tillægges ham desuden denne sidste Benævnelse, ligesom ham og hans nærmeste Forfædre Navnet Húnkonungar d. e. Hunerkonger (Atlamál 98; Guðrúnarhvöt 3. 6). Paa den anden Side omtales Hunerkongen Atles Undersaatter under Navnet suðrþjóðir, hvilket er eenstydende med suðrœnir (Atlakviða 14), og hans Sendemand benævnes seggr inn suðrœni (ibid. 2). At de saakaldte Húnar tillige have været benævnte suðrœnir, maa altsaa ansees for afgjort.

Med Hensyn til Navnet Gotnar bemerke vi, at det tillægges deels det Folk, over hvilket Niflungerne eller Gjukungerne herskede, deels Jørmunreks Undersaatter. Saaledes kaldes paa den ene Side Gunnar Gjukesøn Gotna þjóðan d. e. Goternes Konge (Atlakviða 20), og hans Moder Grimhild gotnesk kona (Guðrúnarkviða II 17), ligesom og Gjukes Arv og Goternes Styrke eller Mængde (Gota mengi) sammenstilles (Br. af Brynhildarkviðu 8); medens paa den anden Side ogsaa Jørmunreks Folk benævnes Gotnar (Hamðismál 23) og Godþjóð (Guðrúnarhvöt 8. 16). — At det er to forskjellige Grene af Goternes Folk, som her omtales, den første vestligere, den anden østligere boende, er rimeligt; men nærmere at bestemme dette Forhold er her Sagen uvedkommende. Forholdet imellem Navnene Gotnar og Suðrœnir er det derimod, som skal oplyses, og dette er ikke vanskeligt. Thi naar det om Sigurd Fafnersbane, der blev dræbt af Gjukungerne under sit Ophold hos dem, heder, at han laa dræbt „á suðrvega“ (Guðrúnarkviða II 8); og det ved Beretningen om, hvorledes Hunerkongen Atle vil gifte sin Søster Oddrun med Gunnar Gjukesøn, bruges Udtrykket „suðr gefa“ d. e. gifte i Syden (Oddrúnargrátr 17); — saa tilkjendegives derved tydelig, at de Gotnar, over hvilke Gjukungerne herskede, boede i Syd for Hunerne, der dog allerede vare suðrœnir, og at Gjukungernes Rige hørte til Suðrvegir, altsaa laa inden disse Sudrøners Enemerker. — At de Gotnar, der beherskedes af Gjukungerne, henhørte under de saakaldte Suðrœnir, maa saaledes ansees som utvivlsomt; og at det samme har været Tilfældet med Jørmunreks Gotnar eller Godþjóð, kunne vi saameget sikkrere slutte, som vi af andre historiske Kilder vide, hvilken Konge og hvilket Folk dette er — nemlig den berømte Hermanrik og de Goter, som under hans Herredømme, i det 4de Aarh. e. Chr., dannede et mægtigt Rige i Landene mellem det sorte Hav og Østersøen.

Húnar og Gotnar have altsaa begge været regnede for Suðrœnir, men da der nu derhos bestemt skjelnes imellem de to første Navne, saa er det tillige klart, at de have betegnet tvende særskilte, men dog stamforvandte Folk, og at det tredie Navn har som det almindelige Stammenavn omfattet begge.

har betragtet og benævnt sig. Den var og kaldte sig Norrœnir d. e. Nordligboende; og i fuldkommen Overeensstemmelse hermed benævnes i Eddadigtene de Egne, hvori den meest færdedes og havde sit Hjem, i bestemt Modsætning til Suðrvegir: Norðrvegir d. e. de nordlige Veie, det nordlige Strøg, ja endog ligefrem Noregr, hvilket aabenbare er samme Navn i en sammentrukken Form[1]. — Hvor Folkenavnet Danir forekommer, hvilket ikkun finder Sted i tvende Eddadigte, der bære Præg af at være blandt de yngre i Samlingen, modsættes ogsaa det Suðrœnir og hefter sig altsaa ved Norrœnir[2].

Vi have her for os tvende Navne, Norvegr og Norrœnir, hvilke, ligesom de have sin Rod i det oldnorske Sprog, saaledes ogsaa paa det bestemteste knytte sig til Norge og Nordmændene som dette Lands og dette Folks særegne Navne i en historisk Tidsalder De ere aabenbare et Udtryk af Folkets eller Folkestammens Bevidsthed, at være nordligstboende i en videre Kreds af indbyrdes beslægtede Folkefærd, til hvilken den vel paa Grund af Lighed i Sprog og Seder følte sig at henhøre, men af hvilken den dog derhos betragtede sig som en fuldkommen selvstændig Afdeling, paa en Maade modsat alle de øvrige sydligere boende Folk. Navnene ere altsaa oprundne af et Forhold, hvori Norge og Nordmændene endnu kunne siges at befinde sig.

I Eddadigtene finde vi imidlertid umiskjendelige Spor til en Udstrækning af disse Navne udenfor det historiske Norges Grændser. De fremstille Konge- og Høvdingeætter, hvilke vi af selve Fremstillingen see, eller andensteds fra vide, at have hersket i Lande, senere indbefattede under Benævnelserne Sverige og Danmark, — som oprundne af og raadende for den Folkestamme, hvilken modsættes Suðrœnir og altsaa betegnes som Norrœnir. Det gamle genealogiske Digt Hyndluljod

[1]) I Digtet Helgakviða Hundingsbana I 4 bruges Udtrykket Norðrvegir til at betegne det Strøg, i hvilken Helten Helges store Bedrifter stedse skulde mindes; men derved kan ei menes nogen anden Egn, end netop den, hvor Kvadet, der synger hans Priis, — altsaa ogsaa den ubenævnte Folkestamme — selv har hjemme. — I Digtet Helgakviða Hjörvarðssonar 31 forekommer „Noregr“ som Navnet paa Helge Hjørvardssøns Hjem, hvorom han sporger sin Broder Hedin, der var faren hjemmefra „suðr á lönd“ d. e. á suðrveg, for at finde ham. — Begge de nævnte Kvad maa ansees for at være blandt de ældste i Eddasamlingen, og det første udmerker sig især som et af dem, hvori Asatroen kraftigst fremtræder.

[2]) Helreið Brynhildar 11; Guðrúnarkviða II 13. 19.

vidner især heel igjennem herom[1]). Vi kunne følgelig ikke betvivle, at det er den Folkestamme, der omfatter foruden de egentlige Nordmænd ogsaa Sviarne og Danerne, hvilken i de ældste Tider i sin Heelhed betegnede sig ved Navnet Norrœnir, ligesom den benævnte de Lande, hvor den som herskende tog fast Sæde, i Almindelighed Norðrvegir; — Navne, som først senere ere blevne særegne for Norge og dets Indbyggere. Norrœnir menn eller, hvad dermed er ganske ligetydende, Norðmenn (Nordmænd), var altsaa det Navn, hvormed Folkestammen, som et sluttet Heelt, i en fjærnere Oldtid, før Opkomsten af de tre Riger, betegnede sig; og det var naturligviis i Overeensstemmelse med dette almindelige Stammenavn, at den ogsaa benævnte sit Sprog i en ligesaa omfattende Betydning Norrœna eller norrœnt mál.

Eddadigtene oplyse os imidlertid om mere end blot om Stammens almindelige Navn. Naar vi i dem see de norrøne Høvdingeætter forplantede ind paa den sudrøne Folkestammes Enemerker, ja endogsaa i dette Forhold selv benævnte suðrœnir efter det Folk, de beherskede[2]); — naar vi see Asatroen, der uadskillelig knytter sig til den

[1]) Hyndluljóð, der maa antages at være digtet omtrent ved 700 e. Chr. og i Norge (see ovenfor S. 40), nævner vel hverken Folk eller Lande; men de Høvdingeætter, som der opregnes, og hvis Oprindelse henføres til Aserne, ere for en stor Deel af andre historiske Mindesmerker bekjendte ikke alene som raadende i Norge, men ogsaa i Sverige og Danmark. — At vi finde Begivenhederne lokaliserede efter anførte Synsmaade i de vistnok oftest meget gamle prosaiske Forklaringer og Udfyldninger, der ledsage Eddadigtene, ligesom og i Vølsungasaga, der gjør den samme Sagnkreds, som vi i de historiske Eddadigte besidde, til sin Gjenstand, og heri oftest støtter sig til disse Digte, — er heller ikke uden Vegt, skjønt man vist ikke bør stole alt for meget paa denne Lokalisering, hvor den gaar i det Enkelte.

[2]) Det er aabenbart af Eddadigtenes Fremstilling i det Hele, at Vølsungeætten egentlig er oprunden fra den ubenævnte Stamme, som modsættes Suðrœnir; men alligevel fremstilles den som virkende og herskende blandt disse, især Hunerne; — Sigurd Fafnersbane benævnes, som ovenfor bemerket, inn húnski, inn suðrœni, og hans Forfædre Húnkonungar. Naar Sigurd paa et eneste Sted, og det i et af de aabenbar yngre Digte (Helreið Brynhildar 11) kaldes „víkingr Dana“ d. e. Danernes eller den danske Viking, saa sigtes dermed upaatvivlelig til et gammelt Sagn, som baade de prosaiske Tillæg til Eddadigtene og ligeledes Volsungasaga har optaget, at han var opfostret i Danmark, ligesom han paa begge de anførte Steder gjøres til en Halvbroder af Helge Hundingsbane, hvis Rige her lægges i Danmark (see den ældre Eddas Sinfjötlalok og Völsunga saga 8—13). At Helge og Sigurd vare Halvbrødre, begge Sønner af Vølsungen Sigmund, antydes ellers i selve Eddadigtene

norrøne Folkestamme, kraftigen fremtrædende i dennes Høvdingeætters Liv, medens det endnu rører sig paa Norðrvegir, derimod tilbagetrædende og endelig ligesom forsvindende i en dunkel Baggrund, alt som det flytter sig længere ind paa Suðrvegir[1]); — og naar vi endelig sætte begge Dele i Forbindelse med det nærmest ovenfor udviklede, — saa feile vi vistnok ikke ved heri at finde Retningen af den norrøne Folkestammes Udbredelse temmelig bestemt antydet. Vi see Folkestammen, udgaaende fra et Hjem høit oppe i Norden, virksomt at bevæge sig mod Syden og ligesom vælte sig ind over en anden sydligere boende Stamme.

Hvilken Folkestamme Eddadigtene betegne under Navnet Suðrœnir, er heller ikke utydeligt. Vi finde nemlig i selve Digtene det bekjendte tydske Folkenavn Goter indbefattet under denne Benævnelse, — et andet tydsk Folkenavn, Burgunder (Borgundar), sat i umiskjendelig Forbindelse dermed[2]), — og endelig Rhinen omtalt som vedrørende Stammens Enemerker[3]). Desuden vide vi, at Nordmændene i en langt sildigere Tid, i det 12te og 13de Aarhundrede, benævnte Tydskerne overhoved Suðrmenn[4]), hvilket Navn maa ansees som aldeles eenstydende med suðrœnir menn og allerede forekommer brugt istedet for

[1]) Det vil uden Tvivl være indlysende for Enhver, der læser Eddadigtene og Vølsungasaga med Opmerksomhed, at i Sagnene om Helge Hundingsbane, om Vølsungeættens Oprindelse og Sigurd Fafnersbanes Ungdom — altsaa der hvor Oldsagnet saa at sige bevæger sig i sit Hjem — der har Alt et mere mythisk Præg, idet Odin og Aserne oftere selv lade sig tilsyne og i sin Aabenbaring kraftig gribe ind i den fra dem oprundne Vølsungeæts Skjebne. I Sagnene om Gjukungerne, Atle og Jørmunrek ere Aserne selv borttraadte fra Skuepladsen; man merker blot Virkningen af den Forbandelse, de have lagt paa Fafners Guld.

[2]) Borgunderne (Borgundar) nævnes i Atlakviða 18, idet Hunerne, som omgave Atle, kaldes deres Venner — „vinir Borgunda." Dette Udtryk er vist ikke uden Betydning. Det lader os slutte til et meget nært Forhold imellem de tvende her nævnte Folkefærd, og Hunerne kjende vi allerede tilforn som suðrœnir.

[3]) Gjukungernes Rige, der regnes til Suðrvegir, strakte sig til Rhinen. Om Sigurd Fafnersbane, der faldt for Gjukungerne i deres Hjem, heder det, at han blev dræbt „sunnan Rinar" d. e. Syd for Rhinen (Br. af Brynhildarkviðu 11), ved Rhinen sige Gjukungerne, at de have sine Stridsmænd (Atlakviða 17), og i dens Vande siges de at have skjult sin Arv eller Skat (ibid. 27).

[4]) Sverrers Saga 103. 104; Haakon Haakonssøns Saga 109. 193.

dette i et af Eddadigtene[1]). Navnet Suðrœnir er altsaa i Eddadigtene aabenbare en almindelig Benævnelse for den tydske Folkestamme, til hvilken da ogsaa de der forekommende Huner have hørt[2]), og Suðrvegir Navnet paa de Lande overhoved, i hvilke den var bosat. Men da intet af disse Navne, eller noget dertil svarende, findes nogensinde at have været brugt af Tydskerne selv, saa maa man antage, at ogsaa de have hjemme hos den norrøne Folkestamme, og at følgelig Benævnelserne Norrœnir og Suðrœnir, der gjensidig betinge hinanden, begge have sin Oprindelse i de Forholde, hvori denne Stamme som et Heelt følte sig at være kommen, efter at den under sin Udbredelse i Norden var stødt sammen med den tydske.

Før dette Sammenstød maa vi antage, at den norrøne Stamme, i Lighed med hvad man finder at have været Tilfældet hos saa mange andre, kun har benævnt sig Folk eller Mænd, og taget denne Benævnelse i en udmerkende Betydning. Den tydske Stamme har, som i det Følgende nærmere skal udvikles, betegnet sig selv som et Heelt paa samme Maade. Sprogenes Lighed maatte nødvendig for-

[1]) Guðrúnarkviða III 6.

[2]) Hvilket tydsk Folk ved Eddadigtenes Húnar egentlig betegnes, lader sig neppe bestemt afgjøre. Ifølge disse Digte boede de, som før er anmerket, i Nord for de Gotnar, over hvilke Gjukungerne herskede, og som skulle have boet ved Rhinen (see ovenfor S. 55); Gjukungerne maa ride over en stor Skov, kaldet Myrkviðr d. e. den mørke Skov, da de skulle besøge Hunerkongen Atle i hans Rige (Atlakviða 13); Atles Sendemænd, der fare til Gjukungerne for at indbyde dem, sætte over en Fjord, som benævnes „fjörðr Lima" (Atlamál 4); en Ø Hlesey lægges endelig i Nærheden af Atles Kongesæde (Oddrúnargrátr 30). — Om man end ikke ved Navnene Hlesey og fjörðr Lima vil forstaa Læsø og Limfjorden, saa ere alligevel de øvrige Angivelser tilstrækkelige til at vise, at Eddadigtene sætte Hunernes Bopæle i Jylland eller det nordvestlige Tydskland. At i de sidstnævnte Strøg ogsaa virkelig har boet et Folk, saaledes benævnt, herom synes de mange herværende Stedsnavne, der minde om Huner, og især den almindelige Benævnelse Hünengräber eller Hünenbedden paa et vist Slags der forekommende ældgamle Gravsteder tydelig at vidne. Skulde maaskee de for sin Vildhed berygtede Heruler være Eddadigtenes Huner? At en Green af dette Folk lige hen i det 6te Aarh. e. Chr. har boet i Varnernes og Thüringernes Naboskab, altsaa omtrent i ovennævnte Egne, maa ansees for sikkert (af Theodorik, Østgoternes Konge, har man et Brev stilet under Eet til: Herulernes, Varnernes og Thüringernes Konger, see Cassiodori Varia III 3); ligesom det og af Jornandes's og Procopius's Efterretninger, hvilke vi senere hen skulle omtale, sees, at Heruler have staaet i Berørelse med Danerne.

aarsage, at dette ved Stammernes Sammenstød fra begge Sider bemerkedes, og denne Omstændighed i Forbindelse med mange flere kunde ei andet end overtyde begge Stammer om deres indbyrdes Slægtskab. Tvende sideordnede Stammer af Mænd havde her mødt hinanden, og en særskilt Betegnelse for hver af dem udfordredes. Vor Stamme hentede paa en meget naturlig Maade denne Betegnelse af de lokale Forholde; den kaldte Tydskerne suðrœnir menn, Suðrmenn og sig selv i Modsætning hertil norrœnir menn, Norðmenn. Strøget, paa hvilket enhver af Stammerne færdedes, adskiltes i Navnet overeensstemmende med samme Hensyn; men her var Grændsen mere ubestemt og naturligviis afhængig af hver enkelt Stammes Udbredelse eller Tilbagetrængning.

Undersøgelsen af vore norske Oldsagn har altsaa i Hovedsagen ledet os til samme Slutninger, som vi ovenfor have uddraget af Sprogforholdene, nemlig at den Folkestamme, som vi herefter i Overeensstemmelse med dens egen ældgamle og eiendommelige Udtryksmaade ville benævne den norrøne eller Nordmænd, er med Hensyn til Oprindelse sideordnet den tydske; at den har udbredt sig over de tre Lande Norge, Sverige og Danmark i Retningen fra Nord mod Syd; og endelig at den efter sit Sammenstød med den tydske, i visse Egne, har tilbagetrængt denne og væltet sig ind over dens Enemerker.

Forholdet imellem begge Stammer er saaledes i Almindelighed oplyst. Til at udfinde de nærmere Omstændigheder ved samme maa de vigtigste Hjælpemidler hentes fra udenlandske Kilder.

Det er bekjendt, at i det 8de og især i det 9de samt Begyndelsen af det 10de Aarhundrede — altsaa strax før eller netop ved de Tider, da de tre Riger Norge, Sverige og Danmark fremstode i Norden — hele det vestlige Europa hjemsøgtes og herjedes af store Vikingeskarer, som kom nordenfra, og benævntes af den Tids Skribenter, der oftest skreve paa Latin, vexelviis Normanni (Nordmænd) og Dani (Daner).

Af de paalideligste samtidige franske og tydske Skribenters Udtryk fremlyser tydeligen, at de ansaa begge hine Navne for at betegne eet og samme Folkefærd; thi ofte omvexles Benævningerne i een og samme

310 311

Fortælling, og hyppig forklares det ene Navn ved det andet[1]). De berette desuden, at Nordmændenes Land dengang strakte sig mod Syd lige til Eideren, hvor det stødte til Saxernes[2]) — de sætte følgelig Nordmænd som Beboere af Danmark. De ansee endelig Norge for denne Folkestammes egentlige Hjem og angive Nordmændenes Oprindelse herifra som Grund, hvorfor de kaldte det af dem besatte Neu-

[1]) Digteren Hermoldus Nigellus, der beskriver den danske Konge Haralds Daab ved Keiser Ludvig den frommes Hof Aar 826, og selv var Samtidig, udtrykker sig saaledes om Nordmændene:

„Hi populi porro veteri cognomine Deni
Ante vocabantur et vocitantur adhuc.
Nort qvoqve Francisco dicuntur nomine manni,
veloces, agiles armigeriqve nimis." (Script. r. Dan. I 400.)

At han har kaldet Navnet Nortmanni fransk, vil sikkert kun sige, at dette Navn brugtes almindeligst hos de Franske, medens Andre derimod (f. Ex. Angelsaxerne) hyppigen benævnte dem Deni. -- Eginhard, der levede i den første Halvdeel af det 9de Aarh., siger i Keiser Karl den Stores Levnet (Kap. 14): „Ultimum qvoqve contra Nordmannos, qvi Dani vocantur -- bellum susceptum est." (Duchesne hist. Francorum scriptores II 98). — Munken Abbo af St. Germain, en samtidig Skribent, bruger i sit Digt om Paris's Beleiring af Nordmændene i Aarene 886 og 887 Udtrykkene Dani og Normanni om hinanden, dog oftere det første (Script. rer. Dan. II 76—106). — De gamle Annales Bertiniani [Annales Einhardi] udtrykke sig i Fortællingen om Godofrids Krig med Karl den Store Aar 810 saaledes „Imperator, Aqvisgrani adhuc degens et contra Godefridum regem expeditionem meditans, nuntium accepit, classem ducentarum navium de Nortmannia Fresiam appulisse - - Danosque victores tributum victis imposuisse." (Duchesne hist. Franc. script. III 170). Her kaldes det Land, hvorfra Danerne kom, Nortmannia. — Geographen af Ravenna, der troes at have været af gotisk Slægt og at have levet i Slutningen af det 9de Aarh. (Depping hist. des expéditions mar. des Norm. II 256) udtrykker samme Mening, men paa en modsat Maade, idet han sætter Nordmænd som Beboere af Danmark: „Nortmannorum patria, qvæ et Dania ab antiqvis dicitur" (Ravennatis Anonymi geographia I 11); og senere hen: „iterum juxta ipsos Serdufennos, ad litus Oceani, est patria, qvæ dicitur Dania --- qvæ Dania modo Nordmannorum dicitur patria" (ibid. IV 13). Vi bemerke, at Ordet „patria" hos denne som hos flere Middelalderens Skribenter bruges eenstydende med terra og betegner Land.

[2]) At Nordmændenes Land i Syd antoges at støde sammen med Saxernes, sees af Meginhard, Munk i Fulda, fra Midten af det 9de Aarh., naar han saaledes beskriver Saxernes Grændser: „a meridie Francos habentes et partem Thuringorum --- a septentrione vero Nordmannos, gentes ferocissimas;" og at Eideren regnedes for Grændsen imellem begge Folk, sees af en gammel Krønike om Ludvig den fromme, hvor det heder: „cum Egidoram fluvium transiissent, devenerunt in terram Nortmannorum" (Citat i Deppings hist. des expéd. marit. des Norm. II 260).

stria Northmannia (Normandie)[1]. Franskmændene og Tydskerne maa altsaa have antaget Benævnelsen Nordmænd for almindelig for den hele Folkestamme; og idet de franske Skribenter, i at forklare dette Navn ved septentrionales homines, beraabe sig paa Folkets eget Sprog, antyde de tillige, at det var den Benævnelse, hvormed Stammen, idetmindste hyppigst, betegnede sig selv[2].

Ogsaa Engelskmændene brugte om hine Vikinger Benævnelserne Nordmænd og Daner som eenstydende. I ældre Tider synes det første Navn i England som i Frankrige at have været det almindeligste[3]; senere derimod er Navnet Dani, eller paa Angelsaxisk Dene, Denas, det forherskende, især hos engelske Skribenter yngre end Aar 1000, d. e. fra eller efter det Tidsrum, da Danmarks Konger Svend Tveskjæg og Knut den mægtige herskede i England. Men at Engelskmændene — endog længere hen i Tiden — have havt samme

[1]) I en gammel fransk Krønike „De gestis Normannorum in Francia" fra Slutningen af det 9de eller Begyndelsen af det 10de Aarh. heder det: „Northmanni procedentes de Scanzia insula, qvæ Northwegia dicitur;" og Krøniken ender med følgende Ord: „Postea Carolus Simplex Rodoni (Rolloni?) Neustriam tradidit, qvam Northmanniam Northmanni vocaverunt, eo qvod de Northvegia egressi essent" (Script. rer. Dan. II 1. 9).

[2]) Hvorledes de Franske forklarede Navnet Northmanni, sees af Aimoinus, Munk i Klosteret St. Germain des Prés (St. Germani de Pratis) omtrent 884, i hans Beskrivelse over et Angreb af Nordmændene paa dette Kloster i Aaret 846. Han udtrykker sig saaledes: „Gens Danorum, qvi proprie Northmanni i. e. septentrionales homines appellantur" (Script. rer. Dan. II 20). At denne Forklaring af Navnet er hentet af det saaledes benævnte Folks eget Sprog, siger udtrykkelig Glaber Rodulfus, en fransk Historieskriver fra Midten af det 11te Aarh.: „Qvi videlicet Normanni nomen inde sumpsere, qvoniam raptus amore primitus egressi ex aqvilonaribus partibus audacter occidentalem petiere plagam. Siqvidem lingva illorum propria Nort aqvilo dicitur, Ment qvoqve populus appellatur. Inde vero Normanni qvasi aqvilonaris populus denominatur." (Glaber Rodulfus I 5, hos Duchesne hist. Franc. script. IV). Det samme maa ogsaa antages at være Meningen af Hugo af St. Victors Ord, naar han siger: „Northmanni lingva barbara dicti sunt, qvasi homines septentrionales" (Script. rer. Dan. II 18).

[3]) I de saakaldte Annales Asserii, fra Begyndelsen af det 10de Aarh., benævnes de nordiske Folk, som hjemsøgte England, hyppigst med det ubestemte Navn Pagani d. e. Hedninger, ofte ogsaa Normanni eller Nordimanni, sjældnere derimod Dani. De to sidste Navne bruges som fuldkommen eenstydende, idet de ofte ombyttes med hinanden, og Udtrykket „Normanni sive Dani" paa flere Steder forekommer (See Asserii annales hos Th. Gale I under Aarene 787. 839. 860. 878. 884. 893. 903 o. fl. St.).

312 313
Mening om disse Daners Herkomst, som Frankerne, det sees tydelig af et Træk i Vilhelm Erobrerens Historie. Denne Konge, som Aar 1066 fra Normandie bemægtigede sig den engelske Throne, lod nemlig kort efter sin Regjerings Tiltrædelse alle Høvdinger og Lovkyndige i hele sit Rige sammenkalde til et stort Møde for at undersøge og bringe Enhed i Landets forskjellige Love. England var dengang inddeelt i tre Lagdommer, hvert med sin særskilte Lov, nemlig: Merchenelag (den merciske Lov), Vestsexenelag (den vestsaxiske Lov) og Denelag (den danske Lov), af hvilke den sidste, der gjaldt i Østangeln og nogle flere østlige Strækninger i England, var aldeles uafhængig og i mange Stykker forskjellig fra de tvende andre, egentlig engelske Love. Nu siges der, at Vilhelm yndede denne *danske Lov* mest, just fordi den havde sin Oprindelse fra *Norge*, hvorfra han selv og hans normanniske Baroner stammede; derfor vilde han have den gjældende over det hele Land. Denne Danelag gjaldt i de Dele af England, som vare besatte af *Daner*, og havde sit Navn efter dem; men erkjendtes denne Lov for oprunden fra *Norge*, maatte vel og det samme erkjendes om Folket, der havde medbragt den, og hvis Navn den bar[1]). Saaledes var

[1]) Disse Oplysninger om *Danernes* Herkomst ere især hentede fra de gamle engelske Love. Det vigtigste Sted i denne Henseende findes i de saakaldte *Edvard Confessors Love*, en Samling, der, om den end i den Form, vi nu have den, ei skulde være ældre end fra det 12te Aarhundredes senere Halvdeel (see Phillips Englische Reichs- und Rechtsgeschichte seit der Ankunft der Normannen I 122 ff.), alligevel indeholder mange ældgamle, høist merkelige Bestemmelser og paalidelige Efterretninger. Stedet lyder saaledes: „Erat etiam *lex Noricorum* et *Danorum*: Norfolk, Suffolk, et Grantabridgeshyre et Deira - - - qvam cum Rex Wilhelmus audisset cum aliis sui regni legibus, maxime appretiatus est eam, et præcepit, ut observaretur per totum regnum. Proferebat enim, qvod antecessores ejus et omnium baronum fere Normannorum *Norwegienses* extitissent, et qvod de *Norweja* olim venissent. Et hac auctoritate leges eorum, cum profundiores et honestiores omnibus aliis essent, præ cæteris regni sui legibus asserebat se debere seqvi et observare" — (Wilkins's Samling af angelsaxiske Love S. 207; R. Schmid: Die Gesetze der Angelsachsen 1 298 2den Udg. 513 f.). Dette oplyses ydterligere ved det saakaldte Chronicon Lichfeldense, hvor det heder: „Anno Guilielmus regni sui qvarto apud Londonias consilio baronum suorum fecit summoniri per universos Angliæ comitatus omnes nobiles, sapientes et sua lege eruditos, ut eorum leges et consvetudines audiret. Et licet idem rex Willielmus leges Northfolkiæ et Suffolkiæ, Grantbrigiæ et Deiræ, ubi qvondam maxima pars Danorum et Norwegensium inhabitabant, prius magis approbaverat et eas per totum regnum observari præceperat, pro eo qvod omnes antecessores ejus, et fere omnes

da ogsaa i Engelskmændenes og de i England bosatte Daners Mening Daner og Nordmænd samme Folkestamme, og oprundne fra Norge — en Mening, som i Grunden ogsaa den saakaldte saxiske Krønike udtrykker, naar den fortæller, at Nordmænd fra Hørdaland (Hereðaland) vare de første Danske, som ankom til England [1]).

barones Normanniæ Norwegenses extitissent, et qvod de Norwegia olim venissent; sed postea ad preces communitatis Anglorum rex adqvievit, qvi deprecati sunt, qvatenus permitteret sibi leges proprias et consvetudines antiqvas habere, in qvibus vixerant patres eorum, et ipsi in eis nati et nutriti sunt, scilicet leges sancti regis Edwardi" (Wilkins's Saml. af angelsaxiske Love S. 216). I Vilhelm Erobrerens Love (Wilkins's Saml. S. 219—227, R. Schmid: Die Gesetze der Angelsachsen I 174—188 2den Udg. I 322—351), der ere forfattede i det gamle franske Sprog, som dengang taltes i Normandie, forekommer ofte Danelæ (Denalag) som modsat Merchenelæ (Mercenalag) og Vestsexenelæ (Vestsexenelag). Hvad der ved disse Navne skal forstaaes, viser et Sted i Henrik 1stes Love: „Regnum Anglia trifariam dividitur in regno Britanniæ, in Vestsexam, et Mircenos et Danorum provinciam - - - Legis etiam Anglicæ trina est partitio ad superiorem modum: alia enim Vestsaxiæ, alia Mircena, alia Denelaga est" (Wilkins's Saml. S. 239; R. Schmid: Die Gesetze d. Angels. I 227). Det angelsaxiske Lag svarer altsaa til det oldnorske Lög og betegner baade Lov og det Distrikt, hvori en vis Lov gjælder, et Lagdømme. I tre saadanne var England under de første normanniske Konger deelt, og det ene var den saakaldte Denalag, hvilken holdtes for at være oprunden fra Norge. Denne Denalag var ellers gammel i England, og meget ældre end Knut den mægtiges Herredømme. Af Udtrykkene i Kong Eadgars Love, fra den senere Halvdeel af det 10de Aarhundrede, kan sluttes, at den allerede dengang bestod som uafhængig. Det heder nemlig her: „Volo etiam, ut temporalia statuta apud Danos observentur juxta optimam, qvam eligere possunt, formam legum; apud Anglos autem observetur, qvod ego et sapientes mei ad maxime vetustas leges meas addidimus pro necessitate totius nationis;" og senere hen: „Deinde volo, ut in usu sit apud Danos qvam optima eligi possit lex" (Latinsk Oversættelse i Wilkins's Saml. S. 80 og 81; Schmids Saml. I 104. 106. 2den Udg. 194. 196). Danerne i England havde følgelig allerede dengang sine egne Love, som de selv havde Ret til at give sig. Deres Forhold til det engelske Rige grundede sig egentlig paa en Overeenskomst imellem Kong Alfred og Kong Guthrun (Gudrød?) af Aar 878, ved hvilken der tilsikkredes denne sidste, der lod sig døbe, og de Nordmænd eller Daner, som fulgte ham, Bopæle i Østangeln og Northumberland, altsaa netop i de Egne, hvor Denalag siges siden at have gjældet (Wilkins's Saml. S. 47). Denalagens Ælde i England maa saaledes antages at stige op til Danernes eller Nordmændenes første Nedsættelse der i Landet i det 9de Aarhundrede, og denne Lov var det, som i den almindelige Mening ansaaes oprunden fra Norge.

[1]) (ann. 787). „Cuomon ærest III scipu Norðmanna of Hereðalande - - - þæt væron þa ærestan scipu Deniscra monna, þe Angelcynnes lond gesohton" (Chronicon Saxonicum ed. Ingram p. 78 ed. Thorpe I 97).

Sviarne, Sveones, omtales sjældnere hos ovennævnte Folkeslags Historieskrivere fra hine Tider. De henregnes imidlertid, naar de nævnes, ogsaa til Nordmændene og indbefattes under deres Stammenavn[1]). At Navnet Sviar maatte sjældnere komme de vesteuropæiske Folkefærd for Øre, var en naturlig Følge af, at den Green af Nordmændenes Stamme, som saaledes benævntes, og senere, efter at have erhvervet Herredømmet over de svenske Gøtlande, kom til at danne et eget Rige, Svíaríki, Svíaveldi, ikke dengang strakte sig til Nordsøen og saaledes ikke heller kunde komme til at tage en synderlig virksom Deel i hine Vikingetoge, hvorved de øvrige Nordmænds Navn blev saa bekjendt i det vestlige Europa.

Vi have nu seet, hvilke Meninger der udtale sig hos det vestlige Europas Historieskrivere fra 9de, 10de og 11te Aarhundrede med Hensyn til Nordmændenes Folkeslægtskab; at nemlig lige ned i det 10de Aarhundrede endnu Daner og Sviar indbefattedes under det fælles Stammenavn Nordmænd; at Nordmændenes Stamme i det 9de Aarhundrede strakte sig i Syd til Eideren, hvor den mødte de nedertydske Saxer, men at dens egentlige Fædreneland ansaaes for at være Norge. Her er med klare Ord bekræftet, hvad vi allerede af vore egne Sagaer have havt Anledning til at slutte med Hensyn til Forholdet imellem de tre Folkenavne, Norðmenn, Svíar og Danir, før Opkomsten af de trende Riger i Norden; — her er desuden henpeget til den samme Retning af den norrøne Folkestammes Bevægelse, nemlig fra Nord mod Syd, hvilken vi i vore egne ældste Sagn og endnu bestemtere i Sprogforholdene have fundet antydet; — endelig er her udtrykkelig angivet baade en bestemt Grændse for Stammens Udbredelse mod Syd til et vist Tidspunkt og Navnet paa det Folk, med hvilket den paa denne Kant stødte sammen. Vi have altsaa i en fuldkommen historisk Tidsalder fundet et sikkert Fodfæste, og vi ville nu i vor Undersøgelse stige høiere op i Tiden, holdende os fremdeles til udenlandske Kilder.

---

[1]) Eginhard, i hans Vita Caroli magni, yttrer sig, idet han omtaler Østersøen (Kap. 12), saaledes: „hunc (sinum) multæ circumsedent nationes, Dani siqvidem ac Sveones, qvos Nordmannnos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent" (Duchesne hist. Franc. scriptores II 98).

Det er en historisk Begivenhed, som ingen Tvivl er underkastet, at største Delen af Sydbritannien i det 5te og 6te Aarhundrede efter Chr. (450—586) blev besat af krigerske Folkesværme, der siges at være komne fra Germania, og for hvilke efter en langvarig Kamp Landets ældste Beboere, de keltiske Briter, forsaavidt de ikke underkastede sig de Indvandredes Herredømme, maatte vige til de vestlige Bjergegne og til Gallien. Seierherrerne indførte i det erobrede Land deres Sprog og deres Love, og oprettede efterhaanden otte Riger.

De gamle engelske Skribenter ere enige i at betegne disse Britanniens Erobrere som trende Folk med Navnene: 1) Geátas eller Jótas, lat. Vitæ eller Gioti, d. e. Jyder; 2) Seaxan, lat. Saxones d. e. Saxer; 3) Ængle, lat. Angli, d. e. Angler [1]). Det Sprog, de indførte, var det saakaldte saxiske eller angelsaxiske. Om

[1]) Man antager, ifølge de bedste Historieskriveres Vidnesbyrd, at Angelsaxerne i Aaret 449 e. Chr. først kom til Britannien; men i næsten halvandet hundrede Aar maatte de kjæmpe med de Indfødte, før de bleve Englands Herrer. Briteren Gildas, som skal have levet omtrent Aar 580, kalder disse Fremmede: „ferocissimi illi nefandi nominis Saxones, deo hominibusqve invisi“ (Gildæ historia c. 23, i Th. Gales hist. Britannicæ scriptores I 15). Nennius, ligeledes en Briter, der levede omtrent Aar 820, fortæller deres Ankomst med følgende Ord: „Interea venerunt tres chiulæ a Germania in exilio pulsæ, in qvibus erant Hors et Hengist, qvi ipsi fratres erant“ (Nennii eulogium Britanniæ c. 28, hos Gale I 105). Beda, en Angler, død Aar 735, siger om dem: „advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine sunt Cantuarii et Victuarii, hoc est ea gens, qvæ Vectam tenet insulam, et ea, qvæ usqve hodie in provincia occidentalium Saxonum Vitarum natio nominatur‘ (Bedæ hist. eccles. gentis Anglorum I 15). Det i denne Bedas Fortælling forekommende mindre bekjendte Navn Vitæ er ikke, som Nogle have formodet (Suhm om de fra Norden udvandrede Folk II 10; Joh. Smiths Udg. af Beda, Canterbury 1722 fol. p. 52), en Afskriverfeil for Jutæ, men virkelig en gammel Benævnelse for de til England udvandrede Jyder. I Kong Alfreds angelsaxiske Oversættelse af Bedas latinske Verk gjengives dette Navn ved Geátas, hvilket i andre angelsaxiske Skrifter (f. Ex. i Digtet om Bjovulf udg. af Thorkelin Kbhvn. 1815) betegner et Folk i vort Norden. — Ethelwerdus fra det 10de Aarh. siger: „ergo illa advectio ex tribus provinciis, qvæ tum eminentiores habebantur Germaniæ, venisse leguntur, hoc est de Saxonia, Anglia atque Giota. Cantuarii de Giotis traxerunt originem“ (Ethelwerdus l. I. i Henr. Savilii rer. Angl. script. 833). Endelig heder det i Chronicon Saxonicum, ved Aar 449: „þa comon þa menn of þrim mægðum Germanie of Eald-Seaxum, of Anglum, of Jotum. Of Jotum comon Cantvare and Vihtvare - - and þæt cynn on Vest-Sexum þe man nu gyt hæt Jutnacynn“ (Chronicon Saxonicum ed. Ingram p. 14, ed Thorpe p. 20).

315 316
deres ældre Bopæle sige de samme Skribenter, at Saxernes var i det saakaldte Gamle Saxen (Eald-Sexe) d. e. det nordvestlige Tydskland, Anglernes i det Slesvigske, og Jydernes nordenfor dem i det nuværende Jylland, som de paa Latin benævne Giota [1]).

Angler og Jyder boede altsaa i det 5te Aarhundrede nordenfor Eideren, følgelig i Lande, som vi ovenfor have seet, at Nordmændene eller den norrøne Folkestamme i det 9de Aarhundrede var i Besiddelse af, og som i sildigere Tider regnedes under Riget Danmark. Man vil naturligviis spørge, om disse Angler og Jyder hørte til den norrøne Stamme?

Hvad Anglerne angaar, da er Spørgsmaalet let besvaret; thi om man end ikke vil udelukkende støtte sig til alle engelske Skribenters eenstemmige Udsagn, at de vare fra Germania, hvilket hos dem er eenstydende med Tydskland, saa har man i deres Sprog, det angelsaxiske, hvilket paa det bestemteste henfører sig til den nedertydske Green af den tydske Sprogstamme [2]), det uimodsigeligste Vidnesbyrd om deres tydske Herkomst, altsaa at de ikke hørte til den norrøne Stamme.

[1]) Om disse Folkefærds ældre Bopæle siger Beda (I 15): „De Saxonibus, i. e. ea regione, qvæ nunc antiqvorum Saxonum cognominatur, venere orientales Saxones, meridiani Saxones, occidui Saxones. Porro de Anglis, h. e. de illa patria, qvæ Angulus dicitur, et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Vitarum et Saxonum perhibetur, orientales Angli &c.“ — Hermed stemmer Chronicon Saxonicum, naar den siger om Angelen (Angle): „se á siðđan stod westig betwix Jutum and Seaxum“ (Chron. Sax. ed. Ingram p. 15). — Ethelwerdus (l. I) siger: „Qvippe de Saxonia, qvæ nunc vulgo Ealdsexe nuncupatur - - - - venere tribus, qvæ apud Anglos modo ita dicuntur: Eastsexan, et Sutsexan, et Vestsexan - - - Anglia igitur de provincia venere orientales Angli, medii Angli, Mercii qvoqve et tota gens Northanhimbrorum. Porro Anglia vetus sita est inter Saxones et Giotos, habens oppidum capitale, qvod sermone Saxonico Slesvic nuncupatur, secundum Danos vero Haithaby.“ — Disse Steder vise tydeligen nok, hvorledes de tre omhandlede Folks Bopæle have været beliggende for hinanden, og hvilke Lande de have indtaget.

[2]) See ovenfor S. 8. — Sammenligner man det angelsaxiske Sprog i England med det gammelsaxiske i Tydskland (see J. Grimms Deutsche Gram.), da vil man finde, at disse tvende nedertydske Sprog komme hinanden meget nær. Men da de Saxer, der droge over til Britannien, af den saxiske Stamme boede Anglerne nærmest, saa har uden Tvivl deres Sprog stemmet endnu mere med Anglernes, end de Efterblivendes, hvis Sprog det egentlig er, vi kjende i det Gammelsaxiske. Man kan saaledes med god Grund antage, at de til Britannien udvandrende Angler og Saxer kun have adskilt sig ved en ubetydelig Dialektforskjel, der i det for begge Stammer fælles angelsaxiske Skrift-

Med Hensyn til Jyderne, da vidne ogsaa om dem de engelske Skribenter, at de vare af samme Stamme som Angler og Saxer. Deres Sprog har man al Grund til at antage for at have været det almindelige angelsaxiske; thi Jyderne vare Beboere af Kent og Stiftere af det kentiske Rige; men de kentiske Love, de ældste af alle angelsaxiske, ere i det almindelige angelsaxiske Sprog, og alle de kentiske Konger have egte tydske Navne [1]. Endelig var der en gammel Lov af den vestsaxiske Konge Ina (688—725), hvori han tilstaar Jyderne (Guti), hvis de kom til hans Land, samme Rettigheder som Anglerne, paa Grund af at de tre Folk Saxer, Angler og Jyder vare Brødre; og Edvard Confessors Lov, i hvilken denne Kong Inas Bestemmelse anføres, lægger til, at disse tre Folk altid siden med fælles Kraft

sprog ganske bortfaldt. Det bliver imidlertid derhos rimeligt, at Anglernes Dialekt har været den overveiende, efterdi deres Stamme udgjorde Hovedstyrken af de Indvandrende og tog den største Deel af Landet i Besiddelse — at det altsaa er den, som vi nærmest lære at kjende i det Angelsaxiske.

[1]) Kent var, som ovenfor viist, beboet af Jyder (Viter). Det var det ældste af de otte angelsaxiske Riger og stiftet af Anføreren Hengest, hvis Efterkommere der regjerede. En af disse, Ethelbert († 616), var den første blandt de angelsaxiske Konger, der gav sit Folk skrevne Love (Bedæ hist. eccles. II 5). Men Ethelberts Love, ligesom og de senere kentiske Kongers Hlotheres († 685) og Vihtreds († 725) ere affattede i det almindelige angelsaxiske Sprog (see Wilkins's Saml. p. 1—13). Der er ingen Grund til at tro, at disse Konger, de første angelsaxiske, der udstedte deres Love skriftlig, dertil skulde have benyttet sig af noget andet Sprog end netop deres Undersaatters, Jydernes, for hvilke Lovene vare givne. Man maa altsaa slutte, at Jyderne have talt samme Sprog som Anglerne, hvilket ogsaa Beda synes at bekræfte, naar han, for at udtrykke, at Ethelberts Love ei vare affattede paa Latin, men i Landsfolkets eget Sprog (Beda l. c.), siger, at disse Love vare skrevne „Anglorum sermone". — Det er desuden verdt at lægge Merke til, som end ydermere Bestyrkelse for den anførte Mening om de til Britannien udvandrende Jyders Sprog, at alle de kentiske Konger, lige fra Hengest af, have angelsaxisk-tydske Navne; og disse Konger vare sikkerligen ikke af anden Stamme end netop Jydernes — noget som ogsaa temmelig tydeligen tilkjendegives af Nennius (Eulogium c. 28, hos Gale I 105), idet han sætter som Hengests første Stamfader Gudesønnen Geat (Geata, qvi fuit ut ajunt filius Dei), hvilket Slægtskab i Virkelighed vel ikke udtrykker andet, end at Hengest hørte til den Stamme, der uden Tvivl oprindeligen og rigtigst benævntes Geátas, eller med en Udtale, mere stemmende med den nuværende engelske, Gwitas (hvoraf Vitæ er en latiniseret Form), men senere Geotas og Jotas. — Om Forbyttelsen i den angelsaxiske Retskrivning af a og o, see Rasks Angels. Sprogl. S. 2; samt om den rimelige angelsaxiske Udtale af ge foran a og o, sammest. S. 6 og 7.

havde kjæmpet mod Daner og Nordmænd[1]). Her sættes ikke alene Jyderne som Brødre og Beslægtede af de tydske Saxer og Angler, men endog i bestemt Modsætning til Nordmændene, som disses Fiender. Jyderne, som nedsatte sig i Britannien, have altsaa ligesaavel som Anglerne hørt til den tydske Folkestamme.

[1]) Det omtalte Sted af Edvard Confessors Love lyder saaledes: „Britones vero Armorici, cum venerint, in regno isto suscipi debent et in regno protegi sicut probi cives. De corpore regni hujus exierunt qvondam, de sangvine Britonum regni hujus. Guti vero similiter, cum veniunt, suscipi debent et protegi in regno isto, sicut conjurati fratres, sicut propinqvi et proprii cives regni hujus. Exierunt enim qvondam de nobili sangvine Anglorum, scilicet de Engra civitate, et Anglici de sangvine illorum, et semper efficiuntur populus unus et gens una. Ita constituit optimus Ina rex Anglorum, qvi electus fuit in regem per Angelum - - - - Universi prædicti (Angli, Saxones, Guti, Britones) semper postea pro communi utilitate coronæ regni in simul et in unum viriliter contra Danos et Norwegienses semper steterunt, et atrocissime unanimi voluntate contra inimicos pugnaverunt &c.“ (Wilkins's Saml. p. 206; Schmids Saml. I 296 2den Udg. 512). — Skjønt denne Kong Inas merkelige Bestemmelse ikkun findes i en Lovsamling, der maa ansees for at være istandbragt temmelig sildig (see ovenfor S. 63), saa er der dog ingen Grund til at tvivle om dens Egthed, da den saa nøie passer baade til K. Inas Stilling og til hans Tidsalder. Han herskede nemlig foruden over de egentlige Vestsaxer ogsaa over Briterne i Cornwallis (see Lingards History of England. Paris 1826. I 160) og over den Deel af Jyderne, der var bosat i Vestsex (see ovenfor S. 66). Det var saaledes naturligt, at han søgte at vinde begge disse Folkefærds Hengivenhed ved at begunstige deres Landsmænd. At Bestemmelsen skulde skrive sig fra Edvard Confessors Tid, eller i det Hele være yngre end de angelsaxiske Rigers Forening, og kun være tilskreven Ina for at give den Ældens Ærverdighed, — eller at den skulde være et blot Opspind af den, der foranstaltede Lovsamlingen; — det er, det ene som det andet, urimeligt at antage. Thi naar Talen var om England i Almindelighed, hvilket man i saa Fald maatte forudsætte, da passede Udtrykket „cum veniunt &c.:“ hverken paa Jyderne i Kent, som selv boede i en Deel af England og indbefattedes under det engelske Folk, eller paa Jyllands daværende norrøne Indbyggere, der ikke længer kunde ansees som Angelsaxernes Brødre, men tvertimod maatte henregnes blandt deres Fiender. Bestemmelsen kan saaledes vistnok ikke frakjendes K. Ina. At Benævnelsen Angler bruges, da dog Ina egentlig var Saxernes Konge, maa ei støde os; begge Benævnelser blandedes nemlig allerede paa hans Tid med hinanden, og Ina bruger i sine paa Angelsaxisk affattede Straffelove (Wilkins's Saml. p. 14—27; Schmids Saml. I 14—31 2den Udg. 20—56) altid Benævnelsen Angler (Englisc man) som almindelig for Angler, Saxer og Jyder, i Modsætning til Briter eller Waliser (Vealh, Vilisc man). Samleren af de saakaldte Edvard Confessors Love har øiensynligen optaget Bestemmelsen, rimeligviis ordret, blot for at tilkjendegive, af hvilke Bestanddele det engelske Folk og Rige allerede fra ældgammel Tid har været sammensat.

Men er dette afgjort, saa see vi jo endnu i det 5te Aarhundrede tydske Folkefærd som Slesvigs og Jyllands Beboere. Den norrøne Stamme udstrakte sig følgelig den Tid paa meget nær ikke saa langt imod Syden, som vi et Par Aarhundreder senere finde den at have strakt sig. Først i det mellemliggende Tidsrum maa den i de ovennævnte Egne være bleven bosat, efter at have overvældet ældre Beboere af den tydske Stamme.

Hvad vi nu have beviist om de til Britannien indvandrede Jyders tydske Herkomst, leder os atter et Skridt videre i vor Undersøgelse.

Disse tydske Jyder benævnes, som vi ovenfor have seet, af angelsaxiske Skribenter, enten: Geátas, med tilsvarende latinsk Navn Vitæ, eller: Jótas med tilsvarende latinsk Gioti og Guti — Navne som sikkerligen kun i Skrivemaaden ere forskjellige, men i Udtalen paa det nærmeste have faldet sammen; det Land, hvorfra de udgik, det nuværende Jylland, benævnes paa Latin Giota, hvilket svarer til det Navn, som vi finde, at Angelsaxerne i det 9de Aarhundrede i deres eget Sprog have tillagt det, nemlig Gotland [1]). Alle disse Navne kunne ikke andet end minde os om det baade i Oldtiden og endnu i Norden saa udbredte Folkenavn Goter.

Ifølge vore gamle Sagaers Udsagn kaldtes hele Danmark i den ældste Tid Gotland (Eygotaland og Reiðgotaland) [2]); og det sydlige Sverige, som i Sagaerne benævnes Gautland, bærer endnu Navnet Gøtland, Gøtarike. Man kan ikke betvivle, at Goter

[1]) Saaledes benævnes Jylland i Beskrivelsen over Nordmanden Ottars Reise, foretagen efter Opmuntring af den engelske Konge Alfred (871—900), hvilken Beskrivelse denne Konge har optaget i sin angelsaxiske Oversættelse af Orosius. See Script. rer. Dan. II 115 og 117; Rasks Saml. Afh. I 320 og 322.

[2]) See de ovenfor S. 272—74 anførte Beretninger af Rymbegla og af Fortalen til den yngre Edda, hvortil endnu kan føies følgende Udsagn i Skalda: „Skjöldr hét sonr Óðins, er Skjöldungar eru frá komnir, hann hafði atsetu ok réð löndum þar sem nú er kölluð Danmörk, en þá var kallat Gotland;" og paa et andet Sted: „Í þann tima var kallat alt meginland þat er hann (Óðinn) átti Reiðgotaland, en eyjar allar Eygotaland: þat er nú kallat Danaveldi ok Svíaveldi." Snorra-Edda, Rasks Udg. S. 146 og 195. [Ed. Arnam. I 374. 530.]

have beboet disse vidtløftige Lande, der bære deres Navn, Lande, som vi see den norrøne Folkestamme i det 9de Aarhundrede at have inde. Spørgsmaalet bliver nu: vare disse Goter selv af den norrøne Stamme?

Besvarelsen af dette Spørgsmaal er afhængig af, hvorvidt Goterne i Norden vare samme Folk, som de i Syden historisk merkelige Goter.

I Undersøgelsen heraf møde os strax tvende høist vigtige Omstændigheder. Historieskriveren Jornandes fra Midten af det 6te Aarhundrede, selv af gotisk Herkomst, levende blandt Goterne i Italien og vel bekjendt med deres Oldsagn, anfører som et saadant, at disse Goter i den fjærne Oldtid vare udgangne fra Scanzia d. e. fra vort Norden, og, som det umiskjendelig viser sig af hans Beskrivelse, netop fra de Lande, som endnu benævnes efter dem, nemlig det svenske Gøtaland [1]). Dernæst fortæller den byzantinske Historieskriver Procopius — der er samtidig med og tildeels deeltog i de Begivenheder, han beskriver, og overhoved lægger for Dagen et temmelig nøie Bekjendtskab til de barbariske Folkefærd, med hvilke Romerne dengang havde at skaffe —, at den romerske Hærfører Belisarius, da Goterne af Keiser Justinian forlangte en Deel af Nedre-Italien, svarede dem, idet han afslog deres Fordring: „at Romerne allerede havde overladt Goterne sin gamle Eiendom Britannia" [2]). Disse Belisarius's Ord kunne neppe ansees for at udtrykke andet end den Mening, at de Folkefærd, som i det foregaaende Aarhundrede havde sat sig fast i Britannia, og vel især de saakaldte Gioti, Guti eller Vitæ d. e. Jyderne, hørte til samme Stamme som de Goter, med hvilke han kjæmpede og underhandlede i Italien.

Begge disse Omstændigheder drage aabenbare et sterkt Baand imellem Goterne i Syden og Goterne i Norden. Naar man nu derhos merker sig, at ligesom de i Britannien indvandrende tydske Jyders Navn Gioti eller Guti og det nuværende Jyllands angelsaxiske Navn Gotland gjenfindes i vore gamle Sagaers ældste Benævnelse for hele Danmark, nemlig Gotland; — saaledes gjenfindes deres andet Navn Vitæ ikke alene i det Navn Vitland, som, ifølge en

[1]) Jornandes de rebus Geticis ed. Lindenbr. p. 81 og 83.

[2]) Procopius de bello Gothico II 6.

tydsk Annalists Vidnesbyrd, gaves Jylland endnu i det 11te Aarhundrede af dets egne Indbyggere[1]), men ogsaa i Navnet Vitaslet d. e. Viternes Slette, der i danske paa Latin skrevne Kroniker fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede tillægges Sjæland og flere danske Øer som et ældre Navn[2]); — naar man videre betænker, at dette Navn Viter ogsaa gjenfindes i Benævnelsen Vitland, som af den angelsaxiske Reisebeskriver Wulfstan i det 9de Aarhundrede tillægges Kysten i Øst for Veixelen[3]), og som lige ned i det 13de Aarhundrede skal have været tillagt Preussens Kystland imellem Veixel og Pregel[4]), — at altsaa dette Navn, som vi have al Grund til at antage for at være i Udtalen det samme som det angelsaxiske Geátas, gjenfindes i Egne, hvor netop de sydlige Goter, ifølge Jornandes's Vidnesbyrd, toge sine første Bopæle efter at have forladt Scanzia[5]); — saa maa vi sikkerlig indrømme, at de allervegtigste Grunde tale for, at Goterne i Syden og Goterne i Norden egentlig have udgjort eet Folkefærd, skjønt sandsynligviis deelt i flere Grene.

Føier man nu endelig hertil, at i vore gamle Eddadigte Navnene Gotnar og Goðþjód aldrig bruges om den Folkestamme, som ansaa sig for Norrœnir, men tvertimod henføres til den modsatte Benævnelse Suðrœnir[6]), — at Goðþjód aabenbare er en oldnorsk Form af Navnet Gut-þiuda,

1) Den saakaldte Annalista Saxo, der antages at have levet i den første Halvdeel af det 12te Aarh., siger: „Eodem tempore Daniam cismarinam, qvam Uitland incolæ appellant, rex Otto subjiciens tributo in tres divisit episcopatus &c.“ Navnene paa Biskopsdømmerne „Sliaswig. Rippa, Arhusan“ vise, at det netop er Jylland som menes, hvilket ogsaa bekræftes ved hans senere Tillæg: „qvod (fretum) ab orientale pelago ingrediens longis anfractibus inter Funem (Fyen) et Vidland protenditur in boream &c.“ See Eccards Corpus historicum medii ævi I 282.

2) Det saakaldte Chronicon Erici regis og Annales Esromenses i Script. rer. Dan. I 150 og 223; om hvilke mere nedenfor.

3) „Seo Visle (Veixel) is svide mycel ea, and hio to lid Witland and Weonodland (Venden). And þæt Witland belimped to Estum.“ Strax tilforn har Forfatteren sagt, at „Weonodland“ strakte sig med Øst lige til Veixelens Munding. Vitland laa altsaa paa denne Flods østlige Side. Script. rer. Dan. II 119; Rasks Saml. Afh. I 324.

4) J. Thunmann: Untersuchungen über die alte Gesch. einiger Nordischen Völker S. 37 53.

5) Nemlig Egnene omkring Veixelflodens Munding. Jornandes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83 jfrt. m. p. 98.

6) See ovenf. S. 54.

hvormed man veed, at de sydlige Goter i deres eget Sprog betegnede sig, — og at Gotnar upaatvivlelig staar i samme Forhold til et gotisk Navn Gutans, af hvilket man maa antage den første Deel af Navnet Gut-þiuda, (det gotiske þiuda, svarende til det oldnorske þjóð, betegner Folk) at være dannet[1]); — erindrer man derhos, at de sydlige Goter (hvad deres Sprog uimodsigelig beviser) hørte til den tydske Folkestamme[2]), og at de fra Jylland til Britannien indvandrede Goter eller Jyder ligeledes vare tydske[3]), — saa kan man neppe længer være tvivlsom med Hensyn til Besvarelsen af Spørgsmaalet om Nordmændenes og Goternes ældste Forhold til hinanden i Norden: Goterne hørte ikke til den norrøne, men til den tydske Folkestamme.

Vi ere her komne til en Slutning, som vistnok reent ud strider imod hvad de fleste af Nordens nyere Historikere have antaget, men som forhaabentlig alligevel vil findes fast begrundet baade i Sprogenes Forhold til hinanden og i Historiens Udsagn.

[1]) See Recension af Geijers Svea-Rikes Häfder i Götting. gel. Anzeigen 56tes Stück Apr. 1828. — Hos de senere norsk-islandske Skalde er Navnet Gotnar, der i den ældre Eddas Digte bestemt betegner et vist Folk, gaaet over til en almindelig ubestemt Digterbenævnelse paa Mænd. Af denne senere Tiders Skaldebrug kan intet Beviis hentes for, at den norrøne Folkestamme virkelig har benævnt sig eller været benævnt Goter. — Man har endogsaa paastaaet, at Navnet Gautar har været brugt i en saadan omfattende Bemerkelse, og søgt Beviis herfor i et Vers af Eyvind Skaldaspilder (Snor. Haakon d. Godes S. Kap. 27), hvori denne skal kalde den norske Konge Haakon Adalsteins-Fostre Gauternes Konge (F. Magnusen Edda-Lære III 87). Men rigtig fortolket indeholder Verset slet ikke denne Benævnelse (see Versets Fortolkning i Noregs Konunga Sögur VI 25 og i Fornmannasögur XII 30). Snarere skulde man i saa Henseende kunne beraabe sig paa et Vers af Thjodolf af Hvin (Snorres Yngl. S. Kap. 51), hvori det heder om den vestfoldske Konge Eysteins Gravsted:

„Þar er elkaldr — Vöðlu straumr
hjá jöfur gauzeum — at vági kemr.“

hvilket almindelig oversættes saaledes: „der hvor den iiskolde Vadlas Strøm ved den gøtiske Konge (d. e. ved hans Grav) falder i Søen“. Men Adj. gauzeum kan her ligesaavel henføres til vági, og Meningen bliver da: „der hvor den iiskolde Vadlas Strøm ved Kongens Grav falder i den gøtiske Sø;“ hvilken sidste Benævnelse af Digteren passende kan tillægges den inderste Deel af Nordsøen (ellers kaldet Jótlandshaf d. e. det jydske Hav), som skyllende op til Vestergøtland.

[2]) See ovenfor S. 8.

[3]) See ovenfor S. 69.

Vi finde altsaa tydske Goter som de ældre Beboere i Danmark og det sydlige Sverige, hvor de maa være blevne undertvungne eller fortrængte af den nordenfra kommende norrøne Folkestamme. — Dette Forhold paapeges ogsaa, og det ei ganske utydelig, i gamle Sagn, som ikke alene norsk-islandske Skrifter, men endog danske paa Latin skrevne Kroniker fra Middelalderen have bevaret.

I hine siges nemlig, at Danmark i ældre Tider hed Gotland, men at Navnet Danmark først opkom, efter at Odin og hans Ledsagere der havde taget Bopæl og erholdet Herredømmet — det vil sige, efter at den Folkestamme, som medbragte den odinske Religion eller Asadyrkelsen, hvilken Stamme tillige, ifølge samme Sagn, medbragte det oldnorske Sprog, Norrøna, var indvandret i disse Lande, og der var bleven den herskende[1]).

Det danske Sagn beretter, at en Dan, der kom fra Sverige, først herskede over Sjæland med tilliggende mindre Øer, dengang under Eet kaldte Vithesleth d. e. Viternes Slette, og at han siden, da han havde hjulpet Jyderne mod deres Fiender, ogsaa fik Jylland og Fyen under sit Herredømme, hvorpaa hele hans Rige efter ham blev kaldet Danmark og dets Indbyggere Daner[2]).

[1]) See ovenfor S. 14 og 70.

[2]) Det saakaldte Chronicon Erici regis, der antages at være skrevet omtrent 1288 (Script. r. Dan. I 149), begynder med følgende Beretning: „Dani, ut testantur veteres historiographi, tempore Saruch, proavi Abrahæ, regnum, qvod nunc Dania dicitur, intraverunt, venientes de Gothia - - - Qvod autem qvidam dicunt, Danos a Danaitis i. e. Græcis venisse, verisimile est, sed usqveqvaqve certum non est, nisi ab initio dicti sunt Dani, sed qvælibet terra habuit nomen speciale, qvod habet adhuc, donec tempore David regis habuerunt regem Dan. Nam tempore illo Dan, filius Humblæ, de Svecia veniens, regnavit super Sialandiam, Monen, Falster et Laland, cujus regnum dicebatur Withesleth. Eo tempore rex qvidam potentissimus ad invadendum Jutos venit. Qvo audito, Juti, timentes valde, locum, qvi adhuc Kowirki dicitur, fossatis et fragis ligneis munierunt, miseruntqve nuncios ad Dan regem Withesleth, ut eis ferret auxilium, pollicentes ei, victoriam si reportaret, dominium super se. Qvi cum suis veniens, apud Kowirki hostibus occurrit, occisis plurimis, et reliqvis in fugam actis. Dominus Jutorum factus Dan, cum Jutis Fyoniam, Scaniam ac omnes alias insulas Daciæ sibi subjugavit, et postmodum, communi omnium decreto, regnum suum Daniam et incolas Danos a se, qvi Dan dicebatur, appellavit.“ (Script. rer. Dan. I 149. 150). Hermed stemme i Hovedsagen de saakaldte Annales Esromenses fra Begyndelsen af det 14de Aarh. De vigtigste Afvigelser ere, at de ei omtale Danernes Komme fra Gothia, hvorved Chron. Erici regis aabenbare for-

At Viterne vare Goter, er ovenfor viist; og at Kong Dan her er det i Sagnet personificerede Folk Daner, denne Green af den norrøne Stamme, vil neppe Nogen negte, der er fortrolig med Oldsagnets Natur og Middelalderens Krøniker. Det norske og danske Oldsagn stemme altsaa i dette Stykke paa det Merkeligste med hinanden.

Blandt Sviarne maa ogsaa et lignende Sagn have ladet sig høre; thi den gamle svenske Lov erklærer Sveriges Rige for sammensat fra Hedenold af Svea- og Gøtaland, og den første indenlandske svenske Historieskriver Ericus Olai, der levede i det 15de Aarhundrede og skrev paa Latin, antager Gøternes Rige for det ældre [1]).

Vi see tydelig i alle disse Sagn den norrøne Stamme nordenfra vælte sig ind over de tydske Goter og underlægge sig deres Lande. Det danske Sagn synes derhos nærmere at angive Retningen af Danernes Indvandring, — at de først kom til det senere Danmark fra Egne, som ved de Tider, da Sagnet nedskreves, hørte til Sverige i vidtløftig Forstand, og at først Skaane, dernæst Sjæland, men senere Fyen og Jylland besattes af dem; noget, som uden Tvivl ogsaa Jornandes antyder, naar han i sin Opregning af Scanzias Beboere omtaler Dani som nedstammende fra Svethidi [2]).

Men her have vi jo netop den Retning, hvortil vi ovenfor have seet, at Sprogforholdene tydeligt henpegede, idet de gamle svensk-gøtiske Mundarter meest nærme sig Rodsproget, det egentlige norrøne eller oldnorske, samt danne ligesom en Overgang til de gamle danske Mundarter, af hvilke igjen den jydske ligger Stammesproget fjærnest [3]).

Nordmændene have naturligviis kun lidt efter lidt udbredt sig over og faaet Fodfæste i Goternes Land. Man maa antage, at smaa Hobe først have trængt sig derind og siden trukket større Skarer

staar det svenske Gøtaland; at de nævne som Dans Fader Ypper „in Upsala civitate Svethiæ rex" og tillægge denne tre Sønner, Nori, Østen og Dan; de benævne endelig Jydernes Angriber Augustus, imod hvilken de søgte Hjælp hos Dan, der af sin Fader var sat over Withesleth, hvorved forstaaes det samme som i førstnævnte Krønike (Script. rer. Dan. I 223—224).

[1]) Geijer Svea-Rikes Häfder I 432.

[2]) Suethidi, cogniti (rigtigere end Cogeni) in hac gente reliqvis corpore eminentiores, qvamvis et Dani ex ipsorum stirpe progressi &c. Jornandes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83.

[3]) Jfr. S. 9.

efter sig. Det var for dem en Flytning fra rydere Egne og et ublidere Himmelstrøg til Lande mere begunstigede af Naturen, men ogsaa mere blottede for naturligt Forsvar. De ældre Beboere have efterhaanden maattet vige for dem, eller underkaste sig dem. At saaledes en Blanding af Stammerne, paa de forskjellige Steder sterkere og svagere, maatte opstaa, var naturligt. At af Blandingens Grundbestanddele den norrøne har været den forherskende, vise Sprogene; men denne Grundbestanddeel maatte tabe meer og meer af sin Kraft, jo videre Blandingen fortsattes.

Ikke overalt gave Nordmændene de undertvungne Lande nye Navne; paa mange Steder beholdtes de ældre Landsnavne, og de nyere Beboere, tildeels blandede med de ældre, vænnede sig efterhaanden til at nævnes med disses Navn, dog nærmere formet efter det oldnorske Sprogs Fordringer. Saaledes fremstode nyere Gautar eller Gøter og nyere Jotar eller Jyder af den norrøne Stamme. At for Resten i Sydsverige, hvor dog, efter Sproget at dømme, Nordmændene maa have nedsat sig i større Tal, end i Danmark, alligevel det ældre Lands- og Folkenavn, Goternavnet nemlig, vedligeholdt sig, medens det i Danmark tildeels maatte vige for et nyere, maa uden Tvivl ansees for noget ganske tilfældigt.

Det er høist sandsynligt, at man maa søge Roden til Navnet Daner, angelsaxisk Denas, latinsk Dani, i den tydske Sprogstamme. I det Angelsaxiske finde vi Ordet þen eller þane, som eenstydende med þegn eller þegen, at betegne ikke alene en fri Undersaat (i hvilken Betydning det svarer til det oldnorske þegn, der modsættes þræll), men ogsaa en Høvding, en Magnat, som dog er en høiere Overherre underkastet. Paa Latin oversættes det hyppig ved thanus, og dette Ord bruges igjen næsten eenstydende med det senere baro, dog saaledes at dette sidste uden Tvivl tilkjendegiver en mere udvidet Magt[1]). Det synes nu meget rimeligt, at, da Nordmændene besatte det senere saa-

[1]) Ordene thainus og thanus forklares af Spelman: „ei qvi servitutem servit contrarius"; altsaa i Grunden enhver fri Mand. Men især betegnede det dog de fornemmere af disse, hvilke efter Normannernes Komme til England bleve kaldte barones, og havde sin egen Jurisdiktion. „Habebant enim thani liberas qvasdam jurisdictiones, qvas vel hodie courts barons appellamus." Glossarium til Wilkins's Samling af angelsaxiske Love p. 428.

kaldte Danmark, en stor Deel af de ældre gotisk-tydske Beboere ere forblevne der, dog som Nordmændenes Undergivne, maaskee endog i et Slags Livegenskab. For disse ældre Beboere bleve altsaa de hos dem bosatte Nordmænd virkelig Thaner eller Herremænd, og det Navn, der oprindelig gaves dem af de Undertvungne, blev siden af dem selv antaget og gik over den hele Green af den norrøne Stamme, som trængte længst frem mod Syden og mest blandedes med Tydskerne. Af Folkenavnet Daner udsprang Landsnavnet Danmörk d. e. Danernes Skovland. Dog har, som man seer, deres oprindelige og mere omfattende Navn Nordmænd ei gaaet i Glemme hos dem, før efter at denne Green af Stammen i Slutningen af det 9de Aarhundrede kom til at danne et Heelt for sig, et eget samlet Rige, hvis Indbyggere nu i Navnet maatte skjelne sig fra Nordmændene i Norge, hvilke til samme Tid ligeledes kom til at udgjøre et Rige.

Vi have saaledes bestemt Forholdet imellem Nordmænd og Goter, og gaa nu over til at betragte de Efterretninger om Nordeuropa og dets Folkefærd, som Grækerne og Romerne fra vor Tidsregnings 1ste til dens 6te Aarhundrede have skjenket os.

Igjennem ufuldstændige Fortællinger af søfarende Græker havde allerede et Par Aarhundreder før vor Tidsregning et dunkelt Rygte om Europas nordlige Lande og Have naaet til denne Verdensdeels sydlige kultiverede Folkefærd. Men disse enkelte og i sig selv vistnok høist mangelfulde Efterretninger, hvilke vi senere skulle komme til nærmere at granske, misforstodes, fordreiedes og opfattedes overhoved med en Eensidighed, som dog ikke kan undre os, naar vi kjende Tidsalderens høist indskrænkede geographiske Kundskaber og dens Mangel paa virkelige Erfaringer — en Mangel, hvorpaa man forgjæves sogte at bøde ved forskjellige meer og mindre skarpsindig udtænkte Theorier.

Det var først ved Begyndelsen af vor Tidsregning, at der for den romerske Verden opgik et noget klarere Lys over Nordeuropa.

I de Krige, ved hvilke J. Cæsar bragte Gallia under Romernes Herredømme, bleve disse først opmerksomme paa, at der i Øst for Rhinen boede en vidtstrakt sterk og krigersk Folkestamme, i Sprog og

Seder forskjellig fra de keltiske Galler. Det var Tydskerne. Enkelte Hobe af dem, hvilke havde overskredet Rhinen og besat Flodens vestlige Bred, benævntes af Gallerne Germaner [1]). Romerne udstrakte dette Navn ikke alene til hele den tydske Folkestamme, om hvilken de snart erfarede, at den var udbredt over alle Landene imellem Rhinen og Veixelen (Vistula), men ogsaa til de nordligere boende Folkefærd, som de efterhaanden, mest middelbart ved Rygtet, lærte at kjende, og som vistnok vare Tydskerne nær forvandte. Landet Germania og de germaniske Folkefærd strakte sig efter deres Begreber ligesaa vidt mod Norden, som den beboede Verden. De erkjendte meget snart, at de mangfoldige saakaldte germaniske Folkefærd maatte henføres til visse Hovedgrene; men at de egentlig udgjorde tvende store Hovedstammer, derom kunde Romerne saameget vanskeligere danne sig noget klart Begreb, som de aldrig kom i nogen stadig umiddelbar Berøring med den fjærnere Hovedstamme, nemlig den norrøne.

Romernes Forsøg at udstrække deres Herredømme ogsaa paa Rhinens østlige Side strandede paa Tydskernes Tapperhed og Frihedsfølelse. De Toge, som Augustus's Stifsønner Drusus og Tiberius og senere Drusus's Søn Germanicus i den første Fjerdedeel af det 1ste Aarhundrede e. Chr. gjorde over Rhinen og lige henimod Elben, vare imidlertid af største Vigtighed for Udvidelsen af Romernes Kjendskab til Lande og Folk i hine Egne. Baade Drusus og Tiberius foretoge desuden Søtoge fra Rhinen, den første til Ems's (Amisia), den anden til Elbens (Albis) Munding. Ved disse bleve Romerne umiddelbart bekjendte med den kimbriske Halvø (Jylland), om hvilken de tilforn kun havde havt dunkle Sagn [2]).

Men allervigtigst i denne Henseende var uden Tvivl det Tog, som Germanicus Aar 16 e. Chr. gjorde med en stor Flaade fra Rhinens Munding til Mundingen af Ems. Da han nemlig, efterat have trængt ind i Landet til Veseren (Visurgis), om Høsten igjen indskibede sin Hær og vilde vende tilbage samme Vei, som han var kommen, blev Flaaden overfalden af en frygtelig Storm og ganske splittet. Germanicus's eget Skib strandede paa Chaukernes Kyst imellem Veser og

[1]) Taciti Germania c. 2.
[2]) Plinii hist. nat. II 67.

325 326
Elben; de øvrige kastedes ud i det aabne Hav og spredtes vidt omkring, nogle til Britanniens Kyster, de fleste til fjærne Øer. Efterhaanden kom dog igjen en Deel af disse Skibbrudne tilbage og havde nu Andere at fortælle om de Lande og Have, de havde seet. Nogle af dem maa være drevne hen paa den kimbriske Halvøes østre Side, ja lige ind i Østersøen; thi det heder, at Angrivarierne, et tydsk Folk, som boede i Nord for Elben og dengang var Romernes Bundsforvandte, løskjøbte mange af de Skibbrudne fra de indenfor boende (ab interioribus) og sendte dem tilbage til sine Landsmænd [1]). Romerne fik altsaa ved denne uheldige Begivenhed Kundskab om nordlig beliggende Lande og Have — Alt efter deres Begreb henhørende til Germania — hvilke de tilforn ikke havde kjendt uden høist af et dunkelt Rygte. Man finder imidlertid intet sikkert Spor til, at de have benyttet disse tilfældige Opdagelser for at knytte nye varige Forbindelser.

Ogsaa ad en anden Retning erholdt uden Tvivl Romerne, omtrent ved samme Tid, nærmere Kundskab om Østersøens nordostlige Deel, og hertil gav Ravhandelen Anledning. Allerede i en fjærnere Oldtid var denne dreven, som det lader, meest tillands og ved Mellemhandel fra det nuværende Preussens Kyster til det adriatiske Hav. Men i Keiser Neros Tid (54—68 e. Chr.) gjorde en romersk Ridder selv en Reise fra Pannonia til Ravkysten for at besørge et større Indkjøb af denne kostbare Vare [2]). Det kan ikke feile, at denne Reise, og siden en i længere Tid fortsat Handel ad samme Vei, maa have betydelig udvidet Romernes Kundskaber om hine Egne, hvilke de ligeledes indbefattede under Germania.

Endelig indtraf ogsaa ved denne Tid, under Keiser Claudius (41—54 e. Chr.), Britannias Omseiling af en romersk Flaade, som paa dette Tog skal have betvunget de hidtil ubekjendte Orcades (Orknøerne) og saa i det Fjærne det ved et ældre dunkelt Rygte bekjendte Thule, sneedækket og vinterligt, beliggende i et vindstille, tykt og tungt Hav [3]).

[1]) Taciti ann. II 23–24; jfr. Mannerts Geogr. der Griechen und Römer III (2te Aufl.) 279.

[2]) Plinii hist. nat. XXXVII 3.

[3]) Taciti Agricola 10. — Om disse Opdagelser i Almindelighed jfr. Mannerts Geogr. d. Griech. und Röm. III 296—330.

Paa disse Opdagelser, satte i Forbindelse med ældre græske Geographers ufuldstændige Angivelser og ofte falske Gjetninger, samt lempede efter deres egne indskrænkede Begreber om Jordkloden i det Hele, — grunde sig de Efterretninger om vort Norden, som vi finde hos de kort efter hinanden levende geographiske Skribenter, Romerne Pomponius Mela (der skrev ved Midten af det 1ste Aarhundrede e. Chr.), den ældre Plinius († 79 e. Chr.) og C. Cornelius Tacitus (der skrev omtrent ved Aar 100 e. Chr.), samt Grækeren Claudius Ptolemæus (der levede og skrev i Alexandria henimod Midten af det 2det Aarh. e. Chr.), hvilke Efterretninger vi nu noget nærmere skulle undersøge. — Vel levede ogsaa den græske Geograph Strabo († omtrent 17 e. Chr.) i Begyndelsen af dette Tidsrum; men for ham synes Samtidens Opdagelser med Hensyn til Norden at have været ubekjendte. Han tilhører i denne Deel af sin Jordbeskrivelse ganske en ældre Tid, og kommer saaledes paa nærværende Sted ikke i Betragtning [1]).

Mela lader, ligesom hans Forgjængere, de græske Geographer, og med nærmest Hensyn til Eratosthenes's dengang almindelig antagne Theori om Jordklodens Beskaffenhed [2]), det store Ocean omgive den hele vestlige og nordlige Deel af Europa, ligefra Herkules's Støtter (det nuværende Stræde ved Gibraltar) indtil det yderste Skythia, hvor han tænker sig det at staa i Forbindelse med det kaspiske Hav, og saa videre, indtil det forener sig med det østlige Ocean, der omflyder Indien, saaledes at hele Jordens Nordkyst lige fra sidstnævnte Land til Herkules's Støtter kunde beseiles. Afstanden imellem det

[1]) Man jævnføre vor G. Schønings Afhandling om de gamle Grækers og Romeres rette Begreb og Kundskab om de nordiske Lande, særdeles om det af dem saakaldte Scandinavia, i det Kbhvnske Videnskabers Selskabs Skrifter 9de Deel (Kbhvn. 1765. 4.) S. 151—360. Denne Afhandling fortsættes i 10de Deel (Kbhvn. 1770. 4.) ved en Afh. angaaende hvad Begreb og Kundskab man har havt om de nordiske Lande efter Ptolemæi og indtil de saakaldte middlere Tider S. 206—248, saa og i 12te Deel (Kbhvn. 1779. 4.) S. 1—50, samt endvidere i det efter hans Død trykte Stykke i Ny Samling af samme Selskabs Skrifter 2den Deel (Kbhvn. 1783. 4.) S. 1—24, hvilket sidste Stykke handler om Procopius's Beretninger.

[2]) Mannert: Einleitung in die Geogr. der Alten S. 221.

sorte Hav (Pontus Euxinus) og det kaspiske Hav paa den ene Side og det nordlige Ocean paa den anden forestiller han sig langt mindre, end den i Virkelighed er.

Da han antager Oceanet umiddelbart at naa op til Germanias og Sarmatias Kyster, maa han betragte alle de Lande, han har hørt omtale i Nord for disse, som Øer, — en Forestilling, der vedligeholdt sig blandt Sydeuropæerne langt ind i Middelalderen. I sin Beskrivelse over Landene ved dette Ocean gaar han fra Vesten, fra Herkules's Støtter nemlig, mod Østen. Han taler i al Korthed om det indre Germania, skildrer Beboernes Seder og Levemaade i Almindelighed, men indlader sig ikke paa at nævne de enkelte Folkeslag.

Ovenfor Floden Elben (Albis) — siger han — er den store codaniske Bugt (Codanus sinus), opfyldt med en Mængde større og mindre Øer, saaledes at Havet mere har Udseende af adspredte Floder. Paa det omgivende Land bo Kimbrer (Cimbri) og Teutoner (Teutoni); bortenfor dem Germanias yderste Folk, Hermoner (Hermones). Han forlader derpaa Germania og gaar videre til Sarmatia, som han synes at lægge vestenfor Floden Veixel (Visula), hvilken allerførst af ham nævnes. Han kommer derifra til Scythia, hvis nordlige Deel er ubeboelig formedelst Snee og Kulde, og hvor han tænker sig de ripæiske Bjerge strække sig omtrent i Retning med Oceanet. Endelig standser han ved det kaspiske Hav og gaar nu over til at opregne Øerne i Oceanet, ligeledes fra Vest mod Øst. Han omtaler Britannia og den i Nord for samme liggende Juverna (Irland), Orcaderne og flere af de britiske Øer. Han kommer derpaa til Øerne i den codanske Bugt, af hvilke han kun navngiver Scandinovia (eller efter en anden Læsemaade Codanonia), den største og frugtbareste af dem, beboet af Teutoner. Lige over for Sarmatia ligge Øer, der ved lavt Vand ere landfaste. Her bo Oæoner (Oæones), der leve af Fugleæg og Havre, Hippopoder (Hippopodes) med Hestefødder og Satmaler (Satmali, eller efter en anden Læsemaade Panoti) med Øren saa store, at de i dem kunne hylle deres hele Krop. Ligeover for Scythia's Kyst ligger Thule, omtalt i græske og romerske Digte; her sees Solen ved Sommersolhverv

hele Natten. Fra Thule gaar han over til at omtale Øen Talca eller Talge i det kaspiske Hav [1]).

Denne hele Beskrivelse røber endnu meget dunkle og tildeels falske Forestillinger om Norden. Man seer ikke tydelig, om Forfatteren ved sin codanske Bugt har tænkt sig Havet i Vest for Jylland med dets mange smaa Øer, eller Østersøen. Navnet Codanus forklares uden Tvivl rigtigst som en Forvanskning af Godanus d. e. den gotiske, og hentyder altsaa paa Goterne som et deromkring boende Folk. Det Land, der danner Bugten, kan man ei antage at være noget andet end Jylland, eller, som Romerne kaldte det, den kimbriske Halvø, og paa den er det følgelig han anviser Kimbrer og Teutoner deres Bolig. Om disse Folkenavne kunne vi med Sikkerhed paastaa, at intet af dem vedkommer den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til Kimbrerne komme vi længere hen til at fremsætte vor Mening. Navnet Teutoner betegner neppe noget bestemt Folkefærd, men deels den tydske Folkestamme som et Heelt, deels en Hovedgreen af den, nemlig den nedertydske. Mela har aabenbare intet tydeligt Begreb havt om de forskjellige Grene af den tydske Folkestamme, og vi kunne saaledes af de her forekommende Udtryk ei slutte videre, end at det er tydske Folkefærd, om hvilke han taler [2]).

Bortenfor d. e. i Øst for Kimbrerne og Teutonerne sætter Mela Hermonerne, som han kalder det yderste af Germanias Folkefærd. At dette Navn ligeledes betegner en større Green af den tydske Stamme (den overtydske Green), vil senere vise sig ved Undersøgelsen af Plinius's og Tacitus's Beretninger. Deres Bopæle maa efter nærværende Beskrivelse søges i det østlige eller nordostlige Tydskland.

Med Hensyn til Melas Scandinovia eller Codanonia svæver man atter i Uvished, om han dermed mener den nordlige Deel af Jylland, hvilken han har anseet for en Ø, eller nogen af de østenfor liggende danske Øer eller endelig det Sydlige af det nuværende Sverige. Men hvorledes end Mela selv har tænkt sig det, saa bliver det høist rimeligt, at de Underretninger, paa hvilke han bygger, egentlig have gjældt det sidstnævnte Land, hvor de senere, bedre underrettede, Geo-

[1]) Pomponius Mela de situ orbis III 3—6.

[2]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—290.

grapher bestemt lægge deres Scandinavia og Scandia. Ogsaa her sætter han som Beboere Teutoner, altsaa tydske Folk.

Længer mod Østen bevæger han sig i en Fabelverden, som han, efter Navnene at dømme, maa have fundet i ældre græske Beretninger, for hvilke igjen Misforstaaelser eller Opdigtelser, eller maaskee en Blanding af begge Dele ligger til Grund.

Ogsaa Thule har Mela fra Grækerne; og om dette gaadefulde Lands Beliggenhed hverken giver han sine Læsere, eller synes han selv at have havt noget tydeligt Begreb. Man finder i det Hele i Melas Beskrivelse umiskjendelige Spor til, at han har hørt om de nye Opdagelser i Norden, som Romerne i hans Tid havde gjort; men tillige, at de Underretninger, han derom erholdt, have været meget ufuldstændige.

Langt bedre underrettet om Norden er Plinius, der selv en Stund havde opholdet sig i Frisernes og Chaukernes Land[1]), og som tydelig sees at have benyttet Erfaringer, indhentede ad meer end een af de oven omtalte Veie.

Plinius støtter sig i sine Anskuelser af Jordkloden i det Hele til de græske Geographers Theori og stemmer i saa Henseende med Mela. Efter at have beskrevet Landene ved Middelhavets Nordkyst i Retningen fra Vest mod Øst, og dernæst Landene i Nord for det sorte Hav, gaar han over de riphæiske Bjerge, hvis Beliggenhed han tænker sig ligesom Mela, og følger derpaa Europas ydre Kyst langs det nordlige Ocean, fra Øst mod Vest lige til Gades og Herkules's Støtter.

I denne Beskrivelse støder han først paa flere Øer ved Scythias Kyst. Han veed imidlertid kun efter forskjellige ældre græske Forfattere at nævne to, nemlig Raunonia, beliggende een Dags Seilads fra Scythia, ved hvilken Ø's Kyster der fandtes Rav, og den umaadelig store Baltia eller Basilia. Han har ogsaa hørt tale om Øer i disse Egne, paa hvilke bo Ooner, Hippopoder og langørede Fanesier. Han anfører fremdeles efter navngivne ældre græske Kilder, at det nordlige Ocean udenfor Scythia kaldes Amalchius, hvilket Navn i de derboende

[1]) Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 311.

Folks Sprog skulde betegne det sammenfrosne; men at det af Kimbrerne kaldes Morimarusa d. e. det døde Hav, lige til Forbjerget Rubeas, udenfor hvilket det benævnes Cronium.

Fra Ingævonernes Stamme (gens Ingævonum) — siger han — hvilken er den første (fra Østen regnet) til Germania hørende, blive Underretningerne bestemtere. Det store Sævo Bjerg (immensus Sævo mons), ikke mindre end de riphæiske Bjerge, danner her lige til Kimbrernes Forbjerg (Cimbrorum promontorium) en stor Bugt, som kaldes Codanus og er opfyldt med Øer, af hvilke den mest bekjendte er Scandinavia, „hvis Størrelse endnu er uudforsket." Ikkun en Deel af den er, saavidt bekjendt, beboet af Hillevionernes Stamme (Hillevionum gens), der er fordeelt i 500 Hereder (pagi) og kalder Landet en anden Verden. Af en lignende Størrelse holder man Eningia (efter en anden Læsemaade Epigia) for at være, og Nogle berette, at denne beboes lige til Floden Vistula af Sarmater, Veneder, Scirer og Hirrer. Der skal være en Bugt, som kaldes Kylipenus (sinum Cylipenum vocari), og i dens Munding skal Øen Latris ligge; i Nærheden deraf skal være en anden Bugt Lagnus, der støder til Kimbrerne. Kimbrernes Forbjerg, der stikker langt ud i Havet, danner en Halvø, der kaldes Cartris. Der udenfor (inde d. e. i Vesten) ere ved Romernes Krige 23 Øer blevne bekjendte, blandt hvilke Burchana og Glessaria. Den sidste er bleven tillagt dette Navn af de romerske Soldater, fordi de der fandt Rav; af Barbarerne kaldes den Austrania.

Ved hele dette Hav (nemlig i Vest for den kimbriske Halvø) — siger han videre — bo germaniske Folkefærd lige til Floden Scaldis (Schelde). Af Germanerne ere der fem Folkeslag (genera): 1) Vindili, til hvilke høre Burgundiones, Varini, Carini, Guttones; 2) Ingævones, til hvilke høre Cimbri, Teutoni og Chauci; 3) Istævones, nærmest Rhinen; 4) Hermiones, til hvilke høre Svevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci; 5) Peucini Basternæ, grændsende til Dacia. Disse Folkeslags Beliggenhed mod hinanden indlader han sig ikke paa nærmere at bestemme. De vigtigste Floder, som falde ud i det nordlige Ocean, nævner han ligeledes fra Øst mod Vest: Guttalus (Pregel?),

330 331
Vistula (Veixel), Albis (Elben), Visurgis (Veser), Amisius (Ems), Rhenus (Rhin), Mosa (Maas). I det Indre af Landet strækker sig den herkyniske Aas (Hercynium jugum).

Plinius beskriver derpaa Britannia og Hibernia med rundt om liggende mindre Øer, blandt hvilke de 40 Orcades og de 30 Hæbudes. Den yderste af alle bekjendte Øer er Thule, hvor der ved Sommersolhverv ei er nogen Nat, ligesom om Vinteren ingen Dag, hvilket Nogle — anmerker han — tro at finde Sted i hele sex Maaneder ad Gangen. Nogle — siger han — nævne endnu andre Øer: Scandia, Dumna, Bergi og den største af alle Nerigos, fra hvilken man kan seile til Thule. En Dags Seilads fra Thule er det frosne Hav (mare concretum), der af Nogle kaldes Cronium[1]).

Hvor mangelfulde end disse Plinius's Beretninger i sig selv kunne være, saa ere de dog de mest omfattende, som vi fra hine Tider have med Hensyn til vort Norden. — Hvad han først anfører om Øerne og Havet ved den skythiske Kyst, siger han selv er hentet af ældre græske Kilder, uden Tvivl fornemmelig paa første og anden Haand fra Grækeren Pytheas fra Massilia, som henved 400 Aar i Forveien havde gjort tvende Reiser i de nordeuropæiske Farvande og beskrevet disse. Alt dette passer følgelig paa ældre Forholde end de, som fandt Sted til Plinius's Tid, og staar, som det synes, endogsaa tildeels i Modsigelse med hvad han senere hen, støttende sig til nyere Opdagelser, fortæller. Hvorledes han har tænkt sig, at det Ældre og Nyere her burde forenes, er ikke let at sige; rimeligviis har han ikke engang selv, med sin Tidsalders indskrænkede Begreber om Landenes sande Beliggenhed, merket Vanskelighederne, og altsaa ikke heller stræbt at udjævne dem. Han har kun anført hvad han fandt optegnet fra ældre Tider, ubekymret, om disse geographiske Navne passede til hvad han hørte berette om sin egen Tids Forholde. Vi skulle senere hen under Eet betragte, hvad der er os levnet af Pytheas's Efterretninger om Norden, og opsætte til da at omhandle disse Plinius's Angivelser.

Først ved Ingævonerne, ved Germania, siger Plinius selv, at hans Fortælling grunder sig paa sikkrere Efterretninger, hvormed

[1]) Plinii hist. nat. IV 13—16.

han intet andet kan mene end sin egen Tidsalders Opdagelser gjennem Romernes Krige, Søtoge og Handelsreiser[1]).

Naar vi betænke, at Plinius i sin Beskrivelse her gaar fra Østen mod Vesten, saa kunne vi ei andet end antage hans codaniske Bugt for Østersøens vestlige Deel, og hans Halvø Cartris med det kimbriske Forbjerg for det nordlige Jylland. Vel findes ikke her noget, som svarer til hans store Bjerg Sævo; men det bliver høist sandsynligt, at han har misforstaaet et Rygte om den store norske Fjeldstrækning og hensat denne paa den kimbriske Halvø.

Plinius's Scandinavia er sikkert den sydlige Deel af den norsk-svenske Halvø. Folkenavnet Hilleviones minder om de norske Elfarbúar d. e. Elvboere, almindelig kaldte Alfer, hvilke fra ældgammel Tid boede i Alfheim (Álfheimar) i det sydøstlige Norge mellem Gøtaelv i Syd og Raumelv (Glommen) i Nord og havde sit Navn af sine Bopæle ved sidstnævnte store Elv[2]). Det er høist sandsynligt, at Plinius's Kjendskab til Scandinavia fortrinlig skriver sig fra Beretninger af de efter Germanicus's Tog hjemkomne Skibbrudne, af hvilke nogle, efter at være ved Stormen kastede langt ud i det vide Hav og norden om Jylland, siden ved Vind og Strøm kunne være drevne ind til Kysten i Nord for Gøtaelven, altsaa til det Land, hvor Alferne boede. Hillevionerne kaldte deres Land en anden Verden. For at forklare os denne merkelige Beretning, maa vi gjenkalde i Erindringen Benævnelserne norrœnir menn og Norðrvegr, hvormed Nordmændene som Folkestamme betegnede sig og det Land, de havde inde, i Modsætning til suðrœnir menn og Suðrvegr, hvorved de betegnede den tydske Folkestamme og dens Land. Tacitus beretter, at Tydskerne i deres gamle Folkesange udledede deres Herkomst fra Guden Tuiscon, Jordens Søn, og hans Søn Mannus[3]). Dette antyder umiskjendelig, at den tydske Folkestamme til at betegne sig selv som et Heelt oprindeligen har brugt Benævnelser som de gotiske þiuða d. e. Folk (svarende til det oldnorske þjóð) og mans eller mannos d. e. Mænd (det oldnorske menn)[4]); at den altsaa i

[1]) Plinii hist. nat. II 67 og 108 jfr. m. XXXVII 3.
[2]) See ovenfor S. 34.
[3]) Taciti Germ. 2.
[4]) J. Grimms Deutsche Gram. (2te Ausg.) I 602 og 610.

332 333 Modsætning til andre Folkestammer har anseet sig for Folk eller Mænd i udmerkende Betydning. Men netop det samme har været Tilfældet med Nordmændenes Stamme; derom vidne baade de ovenanførte Benævnelser paa deres Folk og Land, og desuden Navnet Mannheimr d. e. Mændenes Hjem eller Verden, hvilket de i engere Betydning tillagde deres eget Hjem; thi i det oldnorske Sprog betyder Ordet heimr baade Hjem og Verden — Begreber, som hos mindre dannede Folk let flyde sammen. Hillevionernes Udsagn, at deres Land var en anden Verden, viser tydeligen, at man her er paa Grændsen imellem tvende store Folkestammer, der hver for sig have benævnt sig som et Heelt med det udmerkende Navn Mænd, og dog anseet sig for indbyrdes forskjellige, for modsatte hinanden. Ved Gøtaelven ophører det gotiske Navn, det Navn, som umiskjendelig vidner om en ældre tydsk Befolkning. Nord for denne Elv begyndte med Alfernes Fylke, med Alfheim, Nordmændenes Hjem i Norden; begyndte deres Norðrvegr, modsat Suðrvegr d. e. deres nordlige Strøg, modsat det sydlige eller Tydskernes; — kort deres egentlige Mannheimr eller Verden. I de norrøne Alfers Mund bliver altsaa det Udtryk, som Plinius tillægger sine Hillevioner, ganske naturligt. Vi fornemme deri en Stræben hos Landets Beboere, at gjøre det ret indlysende for de Fremmede, at de henhørte til en egen Folkestamme, forskjellig fra den Romerne bekjendte tydske, til hvilken disse have været tilbøielige til at henregne dem. — Hvad Alferne sagde om den Folkestamme i det Hele, hvortil de hørte, det misforstode Romerne som noget, der gjaldt Alferne alene. En lignende Misforstaaelse synes at stikke i Beretningen om de 500 Hereder, som Hillevionerne skulde bebo. Og hvorledes kunde Misforstaaelser undgaaes her, hvor der handledes mellem Folk af ganske forskjelligt Tungemaal? Endogsaa om Romerne have havt Tydskere med sig som Lodser eller Tolke, saa maa man vel antage, at en Tydskers Sprog fra Rhinlandene var saa forskjelligt fra Nordmændenes, at den mundtlige Meddelelse mellem de Skibbrudne og Landsfolket endda havde sine store Vanskeligheder.

Der er saaledes formeentlig al Grund til at antage, at Plinius's Hillevioner ere de norske Alfer, at følgelig den norrøne Folkestamme allerede til hans Tider har strakt sig i Syd lige til Gøta-

elven, hvor Grændsen har været imellem dem og de tydske Goter; — hvorhos det tillige er rimeligt, at fra Alferne ere, ved hjemkomne romerske Skibbrudne, Efterretninger ei alene om dem selv, men ogsaa om andre Lande i Norden komne til Plinius's Kundskab.

Navnet Scandinavia er uden al Tvivl en latiniseret Form af et gammelt gotisk Navn, svarende til det oldnorske Skáney, hvormed, som bekjendt, det nuværende Skaane betegnedes. Men Romerne udstrakte Navnet langt videre og betegnede dermed hele den sydlige Deel af den norsk-svenske Halvø, og saa vidt mod Norden, som den var dem bekjendt. At de overførte paa det Hele netop den sydligste Deels Navn, kan man neppe forklare anderledes end deraf, at dette først kom dem for Øre, og det rimeligviis over Østersøen. Et Parti af de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog er efter al Sandsynlighed kommet lige ind i dette Hav; det var disse, som Angrivarierne siden løskjøbte og sendte tilbage til deres Landsmænd. De have maaskee strandet paa den skaanske Kyst og saaledes lært den at kjende; de have hørt Landets Navn og hjembragt det med sig. Om end ikke noget i selve Navnet har ledet dem til at ansee Landet for en stor Ø, saa har det været nødvendigt for den romerske Geograph at gjøre det dertil for at faa det passet ind i de gjængse geographiske Systemer, som ikke tillode ham at antage Fastland i Nord for den germaniske, sarmatiske og skythiske Kyst. Er vor Mening rigtig, at Hillevionerne ere de norske Alfer i Nord for Gøtaelven, saa kunne vi umulig antage, at det er ifølge deres eget Udsagn, at Plinius gjør dem til Beboere af Scandinavia. De have vist aldrig angivet sig som Indbyggere af Skáney eller Skaane. Men de Romere, som bragte Efterretningen om dem til sine Landsmænd, havde erfaret, at det Land, Hillevionerne beboede, var samfast med en vidtløftig Landstrækning mod Syden. Denne Underretning satte Geographen i Forbindelse med hvad han havde hørt om Scandinavia: dette blev nu gjort til Ø „af uudforsket Storhed,“ og Hillevionerne satte som et Folk paa samme. Han ansaa dem ikke for det eneste Folk der; han siger tvertimod, at de kun beboede en Deel af Øen, men vare det eneste Folk der, som han kjendte af Navn.

Plinius er, ved at omtale Scandinavia, kommen ud af sin egentlige Retning fra Øst mod Vest. Han er i sin Beskrivelse kommen til-

333 334
bage paa den kimbriske Halvøs Østside, ind i den codanske Bugt, og fortfarer nu at meddele de nye Opdagelser, som her vare gjorte, uden at bekymre sig om deres Uovereensstemmelse, idetmindste i Navnene, med de ældre græske Beretninger, som han ovenfor har anført. Alt, hvad han nu fortæller, synes især at grunde sig paa Efterretninger af de fra Østersøen hjemkomne Romere.

Eningia eller Epigia kan ikke betegne andet end Landene ved Østersøens østlige Kyst. Om Navnet maaskee skulde være en Fordreining eller en Afskriverfeil for Finningia, og saaledes fortrinlig betegne det nuværende Finland, lader sig neppe afgjøre. Forfatteren maa atter, for at blive sit System tro, gjøre denne Landstrækning til en Ø, „ikke mindre end Scandinavia," og det uagtet han selv tydeligen røber, at hans Hjemmelsmænd ei have havt denne Anskuelse, men tænkt sig det som et Fastland, der „beboedes lige til Vistula (Veixel)" d. e. indesluttede Østersøens østlige Kyst lige til hiin Flod. Som Beboere af denne Kyst nævner han Sarmater, Veneder, Scirer og Hirrer. De to første Navne ere noksom bekjendte og betegne — det første fortrinlig, det andet udelukkende — Folk af den slaviske Stamme. Det tredie forekommer flere Aarhundreder senere som Navn paa et — rimeligviis tydsk — Folk, der i Folkevandringernes Tid var nær forenet med Rugierne[1]).

Paa disse Kanter sætter vor Forfatter Bugten Cylipenus. Dette Navn, udtalt Kylipenus, minder uvilkaarlig om Folkenavnet Kylpingar, hvilket i vore gamle norske historiske Mindesmerker forekommer som Betegning for et Folk i det nuværende nordlige eller nordvestlige Rusland, et østligt Nabofolk til Finnerne[2]). Navnet Kylpingaland findes ogsaa at have været brugt af de gamle Nordmænd som eenstydende med Gardarike eller dettes nordlige Deel[3]). Man maa herved

[1]) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 341. Denne lærde og grundige Forfatter antager vel, at Plinius sætter ovennævnte fire Folk som Beboere af Østersøens Kyst i Vest for Veixelen (l. c. S. 313 og 317); men lægger man nøie Merke til Sammenhængen i Plinius's Beretning, saa kan man her ikke tvivle om, at han gaar fra Østen mod Vesten, og følgelig er Talen aabenbare om Landene i Øst for Vistula. Mannerts Paastand, at Plinius slet intet vidste om den østlige Halvdeel af Østersøen (l. c. S. 325), er altsaa urigtig.

[2]) Egils Saga 10.

[3]) Werlauff Symbolæ ad geogr. med. ævi p. 9; Rymbegla III 9 32.

ledes til den Formodning, at sinus Cylipenus egentlig er en Latinisering af et oldnorsk Navn Kylpingabotn, eller af et dertil svarende gotisk, hvormed disse Folk dengang have betegnet en af de fra Østersøen i det nuværende Rusland indskjærende Bugter. Plinius har aabenbare udstrakt Navnet til hele den østlige Deel af Østersøen lige til hans Scandinavia's Sydspidse. — Øen Latris, som skal ligge ved denne Bugts Munding, passer da paa Sjæland. Her lægge vore gamle Sagaer det berømte Kongesæde Hleiðrar. Dette Navn har neppe sin Rod i det oldnorske Sprog, uagtet man letteligt seer, at det er beslægtet med det norske Gaardsnavn Hlaðir; i det Gotiske derimod betegner Ordet Hleiþra ligefrem et Tabernakel, et Tempel[1]). Romerne have hørt Goterne omtale deres hellige, paa en Ø beliggende Offersted, deres Hleiþra, og have strax gjort dette til hele Øens Navn. — Nær herved er Bugten Lagnus, der støder op til Kimbrerne d. e. til den kimbriske Halvøs nordlige Deel (thi nordlig paa den jydske Halvø tænkte man sig egentlig Kimbrerne at bo, som sees af Tacitus's og Ptolemæus's Beretninger). Beliggenheden passer aldeles paa det nuværende Kattegat, og Navnet synes med en ubetydelig Forvanskning at være det gotiske Ord lagus (omtrent svarende til det oldnorske lögr), Sø, Hav[2]). Man merker altsaa tydelig paa selve Lands- og Havsnavnene hos Plinius, at de tydske Goter da have været Beboerne af de danske Øer og af den sydlige Deel af det nuværende Sverige, ligesom vi ogsaa vide, at de baade dengang og før tillige boede paa Østersøens sydlige Kyst. Det var følgelig ganske i sin Orden, om dette Havs vestlige Deel af Romerne benævntes efter dem Godanus eller Codanus, hvis ikke dette Navn maaskee snarere er en latiniseret Form af et tydsk, der har betegnet det samme.

Plinius er nu i sin Beskrivelse kommen tilbage til den kimbriske Halvø og gaar i sin oprindelige Orden over paa dens vestlige Side. De 23 Øer, han her omtaler, ere Øerne ved Friisland og ved Sønderjyllands eller Hertugdømmet Slesvigs Vestkyst. I Navnet Burchana gjenkjende vi den nuværende Ø Borkum ved Mundingen af Bugten Dollart i Nærheden af Staden Emden.

[1]) J. Grimms Deut. Gr. I 603.

[2]) J. Grimms Deut. Gr. II 464.

De nordlige Lande, som Plinius hidtil har beskrevet, ansaa han for Dele af Germania, eller vidste idetmindste ikke bestemt at skjelne dem herfra. — Hans Inddeling af Germanerne i fem Hovedfolkeslag røber tydelig, at han har hørt omtale forskjellige Grene af den tydske Folkestamme; men han har neppe opfattet Forgreningen rigtig. De Hovedgrene, til hvilke Tydskerne selv henførte sig, vare — som senere vil sees af Tacitus's Beretning — ikkun de trende: Ingævoner, Istævoner og Hermioner. Plinius's første Klasse, Vindiler, og femte Klasse, Peuciner, skriver sig upaatvivlelig fra en Forvexling af Navne paa enkelte Folkefærd med Navne paa større Afdelinger af Stammen; og ligesom Vindilerne (Vandaler hos Tacitus) med de derunder henførte Folk bør gaa ind under Ingævonernes Green, saaledes synes Peucinerne at have hørt til Hermionernes. For Resten er vistnok heller ikke hans Fordeling af de enkelte tydske Folkefærd under de trende virkelige Hovedgrene ganske paalidelig. Saa meget fremlyser imidlertid af hans Beretning, at Ingævoner (derunder indbefattet Guttoner eller Goter) fortrinlig have dannet Befolkningen i Landene om den codanske Bugt d. e. i det nuværende Danmark og sydlige Sverige, og at denne Green af den tydske Folkestamme igjen mod Norden stødte til Hillevionerne, et Folk af en anden Stamme, nemlig den norrøne.

Fra Germania gaar Plinius til Britannia, og kommer herved ad en anden Vei atter tilbage til det skandinaviske Norden, især dets nordligere Egne. Hovedpunkterne i denne hans Beskrivelse ere: Thule, Nerigos og Scandia.

Sandsynligviis udspringer hans Bekjendtskab til de af ham saaledes benævnte Lande af tre Kilder: af Grækernes ældre Fortællinger om Thule, af Hillevionernes eller de norske Alfers Beretning til de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog, og endelig af de Opdagelser, som vare gjorte, da den romerske Flaade under Keiser Claudius's Regjering omseilede Britannia.

Den første Kundskab om det i det høieste Norden beliggende Thule have Sydeuropæerne uden Tvivl erholdet ved Pytheas fra Massilia og over Britannia; deraf den Forbindelse, hvori disse tvende Lande altid sættes med hinanden. De nærmere Omstændigheder herved skulle

vi nedenfor betragte, naar vi komme til at handle om Pytheas og hans Beretninger om Norden. At Plinius her følger den ældre Forestilling, er saa meget mere at undskylde, som det maatte være ham bekjendt, at den romerske Flaade paa sin Omseiling af Britannia havde seet, eller idetmindste troet at see hiint sneedækkede Land. Der er, baade ifølge Plinius's og Andres Beskrivelse, al Anledning til at tro, at man ved Thule oprindelig har villet betegne det nordlige Norge; men i samme Forhold som de Gamles geographiske Kundskaber vare ufuldstændige, vare ogsaa deres Begreber om dette Lands sande Beliggenhed vaklende. Snart tænkte man sig det fjærnere, snart nærmere Britannia, hvilken Ø man forestillede sig af en langt videre Udstrækning mod Nordost, end den virkelig har; snart ansaa man det reent ud som et Fabelland. Plinius yttrer ingen Tvivl om dets Tilværelse, ligesaa lidet som om det sammenfrosne Havs, hvilket skulde være i dets Nærhed.

Men han har ogsaa hørt tale om andre Øer i disse Farvande og om den største af dem alle, Nerigos. Man kan her umulig miskjende en latinsk eller græsk Form af Navnet Norvegr eller Noregr, det Navn, som Nordmændene selv gave deres egentlige Hjem i Norden, og som i sin Oprindelse staar i en uadskillelig Forbindelse med deres Folkenavn og historiske Forholde. Navnet, som hverken forekommer før eller senere hos de græske og romerske Geographer, er sandsynligviis først kommet Romerne for Øre hos Hillevionerne. De i Havsnød omtumlede Romere, som vi antage senere at være strandede paa Hillevionernes eller Alfernes Kyst, have havt det sydvestlige Norges langt ud i Havet synlige Høider i Sigte. De maatte lettelig skjønne, at de her saa et Land af en overordentlig vid Udstrækning. Ved at drives for Storm og Strøm længer imod Øst tabte de dette Land af Sigte — en naturlig Følge af dets sterke Indbøining mod Nordost. De havde altsaa efter deres Mening passeret en uhyre stor Ø. Da de endelig strandede paa Alfheims Kyst og hos Beboerne søgte Underretning om det Land, de i Forbifarende havde seet, er dem blevet svaret, at dette var Norðrvegr. Romerne havde nu deres Ø Nerigos. Have nu Indbyggerne videre søgt at gjøre dem begribeligt, at Landets Kyst strakte sig vidt mod Norden og var omgiven af mange Øer, at det

337
var fuldt af Bjerge (i det Oldnorske björg); have de desuden nævnt enkelte Punkter af Landet ved Navn, saa kunde Romerne lettelig ved Misforstaaelse skabe sig i Tankerne andre Øer, som Bergi og Dumna. Betydede de dem endelig, at i Landets nordligste Deel Solen ved Midsommer ikke gik ned, og ved Midvinter ikke kom over Synskredsen, og at man for did søveis — thi dengang som langt senere var uden Tvivl længere Landreiser noget usedvanligt i Norge —; saa havde Romerne atter en ny fjærnt i Norden beliggende Ø, i hvilken Plinius, naar han hørte de Hjemkomnes Beretning, naturligviis ikke kunde andet end gjenkjende det berømte Thule, til hvilket man altsaa kunde seile ligesaavel fra Nerigos som fra Britannia.

I det Scandia, som Plinius ved denne Leilighed nævner, er det høist rimeligt, at der ikke stikker noget andet Land, end netop det samme, som han før har benævnt Scandinavia. Alferne have vidst at fortælle Romerne ei blot om Landet i Nord, men ogsaa om det nærmeste i Syd. De have i deres Sprog omtalt det nuværende Skaane under Navnet Skáney; dette gjorde Romerne til Scandia. Plinius har ikke under dette Navn villet erkjende det samme Land, som han igjennem andre Kilder havde hørt benævne Scandinavia. Han maatte nu gjøre dette Scandia til en egen Ø, og da Navnet engang i den Beretning, han her nærmest fulgte, var sat i et Slags Forbindelse med Nerigos, og dette igjen med det oprindelig fra Britannia bekjendte Thule, saa kan man ikke undres paa, at han henfører denne hele Samling af nys opdagede Lande, eller efter hans Begreb Øer, til Britannia og ikke til Germania.

Vi see let, af hvilken overordentlig Vigtighed Plinius's Efterretninger ere, naar man opfatter dem i deres rigtige Sammenhæng og med stadigt Hensyn til deres Kilder, saavel som til Forfatterens geographiske Begreber i Almindelighed. Vi finde hos ham uden Sammenligning flere og bedre Oplysninger om vort Norden, end hos nogen anden græsk eller romersk Geograph, ikke alene før hans Tid, men endog igjennem mange paafølgende Aarhundreder. Det var sammenstødende Tilfælder, som satte Plinius i denne Henseende paa det Punkt, hvorpaa vi see ham at staa. En stor Deel af de i hans Tid hændelsesviis gjorte Opdagelser hverken benyttedes eller forfulgtes. Mange af

de Landsnavne i vort Norden, som Plinius veed at nævne, forsvinde ligesaa snart som de ere hørte; men den indre Sammenhæng borger for hans Troverdighed.

Tacitus var maaskee med Hensyn til vort Norden ligesaavel, ja i visse Retninger endog bedre underrettet end Plinius, men han var Historieskriver, ikke Geograph. Han giver i sit med Rette berømte Skrift om Germania en Skildring af Folkene, ikke af Landene. At han med Taushed forbigaar meget, som af Plinius omtales, dertil maa man søge Grunden ikke i Uvidenhed eller Mistro, men ene deri, at en saadan Beretning ikke laa i hans Plan.

Det er aabenbart, at Tacitus henregner til sit Germania alt det af vort Norden, som til hans Tid var Romerne bekjendt; maaskee Thule undtaget, og hvad som dermed tænktes at staa i Forbindelse, hvilket han ifølge sin Tids Anskuelse nærmere maatte henføre til Britannia, og derfor her lader uomtalt[1]).

Af Tacitus's forhen omtalte Beretning, at de gamle Tydskere i deres Folkesange udledede deres Stamme fra den af Jorden fødte Gud Tuiscon og dennes Søn Mannus, maa vi slutte, at Stammen, naar den vilde betegne sig i det Hele med et almindeligt Navn, har brugt Ord i sit eget Sprog, som have udtrykt Begrebet Folk eller Mænd. Af et saadant Ord — det gotiske þiuda eller noget tilsvarende i et af de andre tydske Sprog — synes ligesom den nu brugelige Benævnelse, Deutsche, saaledes ogsaa Romernes Teutones eller Teutoni at maatte udledes. Det bliver altsaa en Vildfarelse hos de gamle Geographer, naar de gjøre dette sidste til Navn for et enkelt Folk af den tydske Stamme; Teutoner i saadan Bemerkelse have uden Tvivl aldrig været til, men vel et tilsvarende tydsk Navn, hvorunder den hele vidtløftige Folkestamme, og vel fortrinligviis dens nedertydske Green, stundom selv indbefattede sig, og hvis Betydning Ro-

[1]) At Thule ikke var Tacitus ubekjendt, men at han tænkte sig det paa en Maade som henhørende til de britanniske Øer, sees af hans Agricola 10. At han ei omtaler Scandinavia, har uden Tvivl sin Grund deri, at han her blot kjendte Landets Navn, men intet vidste at anføre om de der boende Folks Seder og Charakteer; og Skildringen af Folkene er som sagt hans Hovedsag.

338 339
merne misforstode. — Navnet *Germaner* er efter Tacitus's Udsagn i sin Oprindelse *keltisk* og tillagt Stammen af Gallerne[1]).

Tacitus beretter videre, at de gamle tydske Folkesange gave *Mannus* tre Sønner, efter hvis Navne Germanerne deelte sig i *Ingævoner* (Ingævones), nærmest Oceanet, *Hermioner* (Hermiones), de midterst boende, og *Istævoner* (Istævones), de øvrige; dog bemerker han, at Nogle ogsaa antoge flere af de enkelte Folkenavne for lige saa gamle og ligeledes udsprungne fra Guderne[2]).

Vi see heri en af *Tydskerne* selv udtalt Erkjendelse, at deres Folkestamme fra ældgammel Tid deelte sig i *trende Hovedgrene*. Men denne Forgrening var, ifølge Tacitus's Udtryk, uafhængig af den bestaaende Inddeling i Folkefærd, eller, om man saa vil benævne det, Stater. Dens Grundvold maa altsaa have ligget dybere, ligesom og dens Særkjende maa have været for Stammen selv i det Hele sterkt i Øine faldende. Vi mindes her uvilkaarlig om de tre ved deres *Sprog* sig adskillende Grene af den tydske Stamme, hvilke vi have fundet at bestaa saa langt tilbage i Tiden, som vi kunne forfølge det tydske Sprog, og hvilke vi maa antage allerede ved Stammens Indvandring fra Østen at have udgjort tre Hovedafdelinger af den, nemlig: *den gotiske*, *den overtydske* og *den nedertydske* — og det kan neppe ansees for en ugrundet Formodning, at denne Forgrening netop svarer til den hos Tacitus antydede. Af nærværende Beretning, sammenholdet med ovenanførte hos Plinius, tro vi altsaa at kunne slutte, at *Ingævonerne* (det indre Lands Folk?)[3]) betegne *den gotiske Green*[4]), *Istævonerne* (Vestfolket?), nærmest Rhinen, *den nedertydske Green*, og

[1]) Tac. Germ. 2.

[2]) Tac. Germ. 2.

[3]) Grimms Deut. Gr. (1ste Ausg.) 1ster Th. S. XLIII.

[4]) Mod denne Forklaring af *Ingævonerne* strider ingenlunde Tacitus's Angivelse af deres Bopæle „*nærmest Oceanet*;" thi Østersøen var for ham, ligesaavel som Nordsøen, Oceanet, og man tænkte sig uden Tvivl paa de Tider hiint store Hav netop saa meget aabnere og vildere, som man kom længere mod det ubekjendte Østen. For Tacitus, ligesom for Plinius, vare alsaa Ingævonerne Beboere af Germanias, med Hensyn til Romerne, fjærneste Kyster, og af de ved disse formeentlig beliggende Øer. At derimod denne Green med Hensyn til de vestligere, ved det rette aabne Ocean boende Nedertydske, af disse deres egne Stamforvandte, der naturligviis bedre kjendte de sande Forholde, benævntes „*det indre Lands Beboere*" (hvis ellers denne Forklaring af det høist dunkle Navn er rigtig) — det var ganske i sin Orden.

Hermionerne (hvis Navn aabenbare har sin Rod i det gotiske ermana og gammel-overtydske irmin, hvilke Ord igjen svare til det oldnorske jörmun, der synes at betegne Jorden) den overtydske Green. Forøvrigt tager Tacitus i sin paafølgende Opregning af de enkelte germaniske Folk intet Hensyn til hine tre Hovedgrene.

Han begynder (Kap. 28) sin specielle Beskrivelse med de vestlig boende Folk, af hvilke han sidst omtaler Frisii, der bo fra Rhinen af til Oceanet. Dette — siger han — havde Romerne beseilet, men vare dog ikke komne til de Herkules's Støtter, om hvilke der gik et Rygte. Drusus manglede ikke Mod og Villie til at opsøge dem, men Oceanet forhindrede ham (Kap. 34).

Germania — siger han videre — danner mod Norden en stor Bøining (in septentrionem ingenti flexu redit), og der bo først Chauci (Kap. 35); ved Siden af dem (mod Østen inde i Landet) Cherusci og Fosi (Kap. 36). Paa den samme Bøining af Germania, nærmest Oceanet, bo Cimbri, „nu et lidet, men meget berømt Folk" (Kap. 37).

Han gaar derpaa over til at omtale Svevi, hvilke — siger han — have den største Deel af Germania inde. De udgjøre ikke eet Folk; men mange Folkefærd indbefattes under dette almindelige Navn (Kap. 38). De ældste og ædleste af dem skulle være Semnones. Hos disse er der i en hellig Skov et Offersted, hvilket alle Folkefærd af samme Stamme besøge ved deres Affendinger. Det er et mægtigt Folk og anseer sig selv for Svevernes Hoved (Kap. 39). — Longobardi ere et tappert Folk, der uagtet sin ringe Talrighed veed at forsvare sig imod de mægtigere omkringboende Folkefærd. Næst dem bo Reudigni, Aviones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones og Nuithones imellem Floder og Skove. Der er intet merkeligt ved dem, uden at de alle dyrke Hertha d. e. Moder Jord (Terra mater). De tro, at hun tager Deel i de menneskelige Anliggender og drager om blandt Folkene. Paa en Ø i Oceanet er der en hellig Skov; og her findes den Gudinden indviede Vogn, som er tækket med et Klæde, og som ikkun een Prest maa røre. Han fornemmer, naar Gudinden indfinder sig i sin Helligdom, og ledsager ærefrygtsfuld hendes af Køer trukne Vogn. Da er der Glæde og Høitid paa hvert Sted, som hun hædrer med sit

Besøg. Da hvile alle Vaaben, og der hersker en almindelig Fred. Endelig, naar Gudinden er mæt af Omgangen med de Dødelige, ledsager Presten hende tilbage til hendes Tempel. Derpaa aftoes Vognen og Klæderne, og — hvis man vil tro det — Guddommen selv (numen ipsum) i en skjult Sø. Træle gaa hermed tilhaande, hvilke strax derpaa druknes i samme Sø. Heraf en hemmelighedsfuld Rædsel, en hellig Uvidenhed om hvad det er, som Ingen seer uden med Tab af Livet (Kap. 40). — Denne Deel af Sveverne — vedbliver han — strækker sig til Germania's mindre bekjendte Egne (Kap. 41). Han forlader dem for at omtale de Romerne nærmere boende sveviske Folkefærd. Han begynder med Hermunduri ved Albis's (Elbens) Udspring, nævner derpaa, idet han gaar mod Sydost, Narisci, Marcomanni, Qvadi og flere i samme Strøg boende Folk (Kap. 41–42). Idet han derpaa atter vender sig mod Norden, bemerker han, at Svevia gjennemskjæres af en stor Fjeldstrækning. Paa hiin Side af denne (d. e. nordenfor den) indbefattes under Lygiernes vidtstrakte Navn flere Folkeslag, af hvilke han opregner de mægtigste. Bortenfor (i Nord for) Lygii bo Gotones, der styres af Konger med noget mere uindskrænket Magt, end hos de øvrige germaniske (tydske) Folk, dog uden at deres Frihed derved er tilintetgjort (Gotones regnantur, paullo jam adductius, qvam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem). Næst dem bo ved Oceanet (protinus deinde ab Oceano) Rugii og Lemovii. Alle disse Folkefærds Særkjende er: runde Skjolde, korte Sverd, og at de styres af Konger (Kap. 43).

Dernæst (mod Norden) ere i selve Oceanet Svionernes Stater (Svionum civitates), der foruden ved deres Folkerighed og Vaaben ogsaa ere mægtige ved Flaader. Deres Skibe have begge Stavne lige, saaledes at de med hvilken Stavn de ville kunne lægge til Land. De bruge ikke Seil og fæste ikke Aarerne ved Siderne, for at Skibene kunne være des mere bevægelige. Rigdom er anseet blandt dem, og de have een Hersker over sig, som de ere pligtige at adlyde. Vaaben ere ikke hos dem som hos de øvrige Germaner i hver Mands Haand; men de ligge gjemte, og det under en Træls Bevogtning. Oceanet verner nemlig mod pludselige Overfald af Fiender, og det stemmer med Kongens Fordeel, ikke at vække Ustyrlighed blandt de Orkesløse ved at

give dem Vaaben i Hænde (Kap. 44). — Paa hiin Side af Svionerne er et andet Hav, tungt og næsten ubevægeligt, hvilket med Rette troes at omgive og ende Jorden, fordi der den nedgaaende Sols sidste Glands vedvarer lige til dens Opgang, saa klar, at den fordunkler Stjernerne. Man tror ogsaa der at høre Gudernes Røst og see deres Skikkelser og straalekrandsede Hoveder. Længere naar hverken Rygtet eller den sande Natur (Kap. 45).

Han gaar nu over til at omtale det sveviske Havs østlige Kyst. Her bo Aestyi, der i Skikke og Seder ligne Sveverne, men i Sprog mere nærme sig Britannerne. De dyrke Gudernes Moder og bære som Tegn paa deres Tro Vildsvinebilleder, hvilke de mene beskytte dem, endog midt iblandt deres Fiender. Jærn er sjældent hos dem; deres almindelige Vaaben er Køller (fustes). De dyrke Jorden med mere Flid, end Germanerne ellers pleie, og ere de Eneste, som paa deres Kyst samle Ravet, hvilket de selv kalde glesum, og sælge det. — Til Svionerne støde Sitonernes Folk (Svionibus Sitonum gentes continuantur), ikkun forskjellige deri, at de beherskes af en Kvinde. Her ender Svevia (Kap. 45).

Peucinernes, Venedernes og Fennernes Folkefærd veed han ei ret, om han skal henføre til Germanerne eller Sarmaterne. — Peucini, „som ogsaa Nogle kalde Bastarnæ," er han, paa Grund af deres Sprog, Seder og Bopæle, mest tilbøielig til at regne for Germaner. — Venedi sværme som Røvere i Skovene og Bjergegnene imellem Peuciner og Fenner; de ligne imidlertid Germanerne deri, at de have Huse, bære Skjolde og gaa meget til Fods, tvertimod Sarmaternes Skik, der stedse leve paa deres Heste og Vogne. — Fenni ere yderst vilde og fattige. De have ikke Vaaben, ikke Heste, intet Huus og Hjem (non penates); deres Føde er Urter, deres Klædning Skind, deres Leie Jorden. Til sine Pile sætte de al sin Lid, og af Mangel paa Jærn give de disse Od af Been. De leve af Jagten, og paa Jagten færdes saavel Kvinder som Mænd. Deres Boliger ere sammenflettede Grene. I denne Levemaade føle de sig lykkelige og rolige. „Trygge for Menneskene, trygge for Guderne, have de opnaaet hvad der ellers er det vanskeligste — det at de ei engang have noget at ønske." — Det Øvrige — siger Tacitus til Slutning — er

fabelagtigt, Hellusier nemlig og Oxioner med Menneskehoveder og Dyrekroppe. Hvorvidt heri er noget Sandt, vil han ei afgjøre (Kap. 46).

Dette er Hovedindholdet af Tacitus's Beretning, forsaavidt som den angaar vort Norden. Ved at sammenholde den med Plinius's fremlyser, at nærværende Forfatter har i visse Maader havt nøiagtigere Underretninger om Østersøens østlige Deel, medens han derimod om den vestlige har havt høist dunkle Begreber. Dette antyder uden Tvivl, at han for største Delen har hentet sine Kundskaber om hine Egne af romerske Handlendes Beretninger, der have faret den ovenfor omtalte Handelsvei til Lands fra Pannonia til Ravkysten paa Østersøens sydøstlige Side; deraf hans nøie Kjendskab til hele Rækken af østgermaniske Folkefærd lige fra Kvaderne til Gotonerne, lige fra Pannonias Nordgrændse til Veixelens Munding. Hans Beskrivelse tjener derfor her til at fuldstændiggjøre Plinius's, ligesom igjen denne med Hensyn til Østersøens nordvestlige Deel tjener til at oplyse Tacitus's.

Tacitus viser, at han har kjendt det Land, hvis yderste Kyst han antager Kimbrerne at bebo, som en fra Germania imod Norden i Oceanet udgaaende stor Halvø. Han synes imidlertid at have tænkt sig denne langt mindre fremspringende, og i Syden langt bredere og med Hovedlandet mere sammenfaldende, — følgelig ogsaa Østersøen i Sydvest langt mindre indskjærende, end i Virkelighed er Tilfældet. Hertil maa man nødvendig tage Hensyn ved Bestemmelsen af de Folkefærds Boliger, som han længer nedenfor hensætter i disse samme Egne.

Til sine Svever henfører han alle det østlige Germania's Folkefærd, samt alle de Folk, han havde hørt omtale som boende mod Nordost. Han søger i sidstnævnte Egne Intet uden enten Germaner eller Sarmater, og som Skjelnemerke imellem disse tvende Folkeklasser opstiller han ikkun den større Raahed og den fuldkomne nomadiske Levemaade blandt de sidste. Naar han veed om et Folk i hine Egne, at det dyrker Jorden, eller dog har faste Boliger, eller at det færdes til Fods, og ikke stedse er til Hest eller lever paa Vogne, — saa er dette ham nok for at henføre det til Germanerne, eller idetmindste antage, at de ei ere Sarmater. Dette maa vi aldrig lade

ud af Sigte, naar vi ville betragte hans Udsagn fra det rette Standpunkt. For Resten er det høist rimeligt, at han, endogsaa hvad virkelig germaniske Folk angaar, udstrækker Svevernes Navn for vidt.

Det første sveviske Folk, han omtaler, er Semnonerne. Hvad enten man nu antager, at et enkelt bestemt Folk herved betegnes, eller at Navnet har været almindeligt for alle sveviske Folkeslag i en vis Egn, hvorfra tillige de sydligere boende Svever troede at have sit Udspring, saa bliver Beliggenheden af denne Egn neppe tvivlsom. Den maa søges sydlig i det nuværende Brandenburgske, eller i de midterste Oderegne[1]). — Næst Semnonerne nævner han Longobarderne. Om disse vide vi med Bestemthed, at de ved Tacitus's Tider boede i de nedre Elbegne, uden Tvivl mest paa denne Flods østlige eller nordlige Side, afskaarne fra det nordvestlige Ocean ved de mellemboende Angrivarier og Chauker[2]). — Derpaa opregner han som deres nærmeste Naboer syv Folk, om hvilke han intet andet merkeligt veed at berette, end at de tilbade Gudinden Hertha d. e. Jorden. Spørgsmaalet bliver nu: hvor skal man hensætte disse?

Betænke vi, at de, efter hele Sammenhængen af Tacitus's Beretning, have boet i Nord for Longobarderne og Semnonerne; at de ei kunne have strakt sig længer i Vest end til Elben, paa hvis vestlige Side Chaukernes Land begyndte, og ei længer i Ost, end omtrent til Vestgrændsen af det nuværende Pommern, hvor Rugierne, som siden skal vises, maa have boet, — saa indsee vi, at Intet af det nuværende Tydskland bliver tilovers for dem, uden det Meklenburgske og Holsteen. Men dette synes at være en temmelig indskrænket Plads for syv Folkefærd. De have upaatvivlelig strakt sig længere mod Norden og udgjort Beboerne af hele det nuværende Danmark. Tacitus synes selv at antyde dette, naar han kalder deres Bopæle „de mindre bekjendte Egne af Germania (secretiora Germaniæ);" thi vist er det, at man ikke sporer hos ham mindre Kjendskab til noget Sted i hans Germania, end netop til Landene ved Østersøens vestlige Ende, om hvis Beliggenhed han desuden — efter hvad ovenfor med Hensyn til Kimbrerne er anført

1) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 331—334.
2) Jfr. Mannert l. c. 170—177.

343 344

— ganske vist har gjort sig en aldeles feilagtig Forestilling. Flere af de Navne, han giver paa disse Folkefærd, ere os vel aldeles ubekjendte; men Variner eller Varner vide vi dog med Vished at have i senere Tider boet i det vestlige af det nuværende Meklenburgske og maaskee for en Deel i Holsteen[1]); og Angler finde vi endnu i det 5te Aarh. som Beboere af det nuværende Slesvigske[2]). I Navnet Nuitones endelig gjenkjende vi Viterne, denne Green af Goterne, som vi have seet endnu i det 5te Aarh. at være det nuværende Jyllands, og i ældre Tider ogsaa de danske Øers Beboere[3]). Men forholder dette sig saaledes, da kunne vi ei heller være i Tvivl om, hvor vi skulle søge den Ø, paa hvilken Hertha (Gotisk airþa, Høitydsk erda d. e. Jorden[4]) dyrkedes. Her oplyse Plinius og Tacitus hinanden. Det Hleiðra, det Tempel, som gav hiin Forfatter Anledning til at benævne Øen, hvorpaa det laa, Latris, bliver da den Herthas Helligdom, som Tacitus omtaler, og Øen det senere Sjæland. Man kan følgelig ogsaa af Tacitus's Beretning slutte, at tydske og fortrinlig tydsk-gotiske Folkefærd dengang have beboet hele det nuværende Danmark, og at Hleidra paa Sjæland, den gotiske Gudinde Herthas Tempel, har været deres fornemste Helligdom.

Efter at være gaaet tilbage mod Syden til Donauegnene, vender han sig atter fra Kvaderne af mod Norden, og kommer saaledes først til de mange lygiske Folkeslag, som boede i de øvre Veixelegne, fra denne Flods Udspring til omtrent ved Midten af dens Løb[5]), og derpaa til Gotonerne d. e. Goterne, hvilke altsaa ifølge hans Forestilling boede i de nedre Veixelegne, i det nuværende Vestpreussen og nordlige Polen. Han siger vel ikke udtrykkelig, at de have strakt sig til Oceanet, men dette bliver dog af hans Beskrivelse i det Hele rimeligt. Han sætter dem i Forbindelse med Rugierne og Lemovierne, der bo ved Kysten. Det sidste Navn kjende vi for Resten ikke; men om Rugierne vide vi, at de boede i det nuværende Pommern, hvor Øen Rügen endnu i sit Navn minder

[1]) Mannert l. c. 335.
[2]) See ovenf. S. 67; jfr. Adelungs Aelt. Gesch. d. Deut. S. 224.
[3]) See ovenfor S. 72.
[4]) J. Grimms Deut. Gram. III 379.
[5]) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 375—378.

om dem, og at de senere i Syden stode i mangehaande Berørelse med Goterne, ja regnedes for et gotisk Folk[1]).

Det er aabenbart, at Tacitus her taler om den samme Green af den tydske Folkestamme, som Plinius anseer for en Hovedgreen og benævner Vindiler eller Vandaler. Man maa antage, at Tacitus under sine Gotoner indbefatter ogsaa Vandaler, hvilke han kun een Gang i Forbigaaende nævner uden at bestemme deres Boliger[2]), — og Burgunder, Plinius's Burgundiones, hvilke han aldeles ikke omtaler. Han betegner altsaa ikke utydeligen Goterne som Hovedfolket i hine Egne; men en gotisk Hovedgreen af den tydske Folkestamme kan han ei vel antage, da han engang har opstillet sine Svever som en saadan med meget vidtstrakte Grændser. De gotiske Folk blive saaledes i hans Beskrivelse tilsyneladende adspredte; men Sagens sande Sammenhæng kan ikke være tvivlsom, naar vi med Opmerksomhed sammenholde hans Beretning med Plinius's. Gotiske Folkefærd, indbefattende Viter, Vandaler, Burgunder og Rugier, have dengang i en sammenhængende Række strakt sig fra Veixelegnene over Østersøens Sydkyst og langt ind i vort Norden. Uden Tvivl har deres østlige Grændse været den nuværende Flod Pregel, som i langt sildigere Tider skilte det efter Goterne eller Viterne opkaldte Vitland fra det østenfor liggende Samland[3]). Denne Omstændighed giver ogsaa sterk Formodning om, at Floden Guttalus, som Plinius sætter i Øst for Vistula[4]), og hvis Navn synes dannet af Goternes, netop er den nuværende Pregel. Mod Syden maa de gotiske Folk have strakt sig temmelig langt, da Tacitus paa et andet Sted sætter Gotonerne ved Aar 19 e. Chr. i umiddelbar Berøring med det marcomanniske Rige i det nuværende Bøhmen[5]). Mod Norden kjender han ikke noget Folk imellem dem og Svionerne. At disse ere Sviarne (Svíar), hvilke vi vide hørte til den norrøne Stamme, kan ikke

[1]) Procopius de bello Gothico III 2; jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 333.

[2]) Tac. Germ. 2.

[3]) See ovenf. S. 72; jfr. J. Thunmanns Unters. über d. alte Gesch. einiger Nord. Völker S. 53 f.

[4]) See ovenfor S. 84.

[5]) Tac. ann. II 62—63.

345 346

betvivles; Navn og Beliggenhed vise det paa det Bestemteste. Men Sviarnes Navn strakte sig sikkert dengang ikke videre mod Syden end det egentlige Svithjods (nu Svealands) Grændser. Vi kunne saaledes ogsaa af Tacitus's Beretning med temmelig Sikkerhed slutte, at Rækken af gotiske Folkefærd til hans Tider har strakt sig over Skaane og det nuværende svenske Gøtaland d. e. over Plinius's egentlige Scandinavia.

Tacitus har — som ovenfor er yttret — uden Tvivl hentet sine Efterretninger om hine Egne fra romerske Handlende, som have besøgt Ravkysten og altsaa været i Gotonernes Naboskab, ja vel endogsaa i deres eget Land. Naar disse Romere hørte omtale Sviarne som de gotiske Folkefærds Naboer i Norden, som et Folk, der især var mægtigt og frygteligt ved sine Søtoge, som boende hiinsides Østersøen, d. e., efter Romernes Begreb, paa en Ø i Oceanet, — saa kunde let Misforstaaelser med Hensyn til den sande Afstand imellem Sviarne og Goterne opkomme i deres Forestillinger, og disse Misforstaaelser gjennem deres Beretninger videre forplantes. Man sporer i Beskrivelsen af disse Egne hos Tacitus som hos Plinius en Vaklen, der maa ansees for en nødvendig Følge af det Vanskelige i at forene deres Tidsalders virkelige Erfaringer med de bestaaende, yderst feilagtige, geographiske Theorier. Hine pegede umiskjendelig hen paa Østersøens sande Beskaffenhed som en stor Bugt, mod Norden indesluttet af et vidtløftigt fra Østen fremskydende Fastland; disse derimod fastsatte som noget aldeles uomtvisteligt, at Havet i Nordost for Germania var selve Oceanet, der strømmede ind fra Østen, og at følgelig alle Lande i Nord for dette Hav ikkun vare Øer i Oceanet.

Tacitus anfører som Særkjende for de gotiske Folkefærd, at de styredes af Konger med en temmelig udstrakt Myndighed, dog saaledes at Folkets Frihed alligevel agtedes. Dette svarer fuldkommen til hvad vi lære af den senere Tids Historie. De gotiske Folk havde da virkelig Konger, og den kongelige Verdighed var endog bunden til visse fortrinlig anseede Ætter, uden just derfor at være arvelig i Ordets strengeste Betydning. Dette var et ikke uvigtigt Skjelnepunkt i deres Forfatning, sammenlignet med de øvrige tydske Folkefærds, med hvilke Romerne til Tacitus's Tid stode i nærmere Berøring. Thi

disse synes ikke at have havt nogen egentlig monarchisk Regjering. Deres Fyrster og Høvdinger vare for det meste valgte for Tilfældet[1]). 346

Tacitus gaar fra Gotonerne over til at omtale Svionernes d. e. Sviarnes Stater (eller maaskee rettere Folkefærd), beliggende i selve Oceanet. Hans Udtryksmaade antyder, at han har hørt disse Svioner omtale som en stor Stamme, deelt i mange mindre Afdelinger. Hans Hjemmelsmænd maa her antages at have havt sine Underretninger fra Goterne paa Østersøens Sydkyst, og for disse kunde neppe den norrøne Stammes vide Udstrækning mod Norden være ubekjendt. Men de kjendte naturligviis bedst den Green af Stammen, med hvilken de over Østersøen stode i umiddelbar Forbindelse, nemlig Sviarne. Hvad Folkefærd af samme Stamme de for Resten kunde have hørt omtale, henførte de, som det ofte gaar i saadanne Tilfælder, under dette Navn. At altsaa i Tacitus's Beretning under Navnet Sviones den norrøne Folkestamme i sin Heelhed betegnes, endskjønt Navnet er laant fra en enkelt Green af Stammen, — det kan man formeentlig med god Grund antage. Det er gaaet Tacitus med Sviarne, ligesom det er gaaet Plinius med Hillevionerne eller Alferne. I Grunden er det vistnok een og samme Folkestamme, om hvis Tilværelse begge Forfattere have erholdet et Nys; men den Førstes Hjemmelsmænd have truffet til nærmest at kjende dens østlige, den Sidstes, dens vestlige Green.

I Svionernes Forfatning var, ifølge Tacitus's Fremstilling, Monarchiet endnu sterkere fremtrædende, end i de gotiske Folkeslags, ja endog grændsende til en fuldkommen Uindskrænkethed. Fraregnet Misforstaaelser og Overdrivelser, kan der ligge noget Sandt til Grund for Beretningen. Det er en utvivlsom Sag, at hos den norrøne Stamme var fra ældgammel Tid Folkestyrernes Verdighed i strengeste Forstand arvelig, under hvilketsomhelst Navn den end fremtræder. Allerede denne Omstændighed maatte give mindre underrettede Fremmede, især naar de hos sig selv kun vidste af valgte Konger, et høiere Begreb om hine Styreres Uindskrænkethed. Hertil kommer, at hos de norrøne Folkefærd, medens Asatroen herskede, den prestelige Verdighed stedse var forenet med det verdslige Høvdingdømme — no-

[1]) Tac. Germ. 7. 9.

get, som ikke synes at have fundet Sted blandt den tydske Stamme ved den her omhandlede Tid [1]). At ogsaa dette maatte give Konge- og Høvdingeverdigheden hos hine en forøget Glands, begribes let. Vel finde vi, at i den historiske Tid, imod Hedenskabets Slutning, den prestelige Myndighed traadte i Skyggen for den verdslige; men dette hindrer ikke, at i en fjærnere Oldtid Forholdet kan have været omvendt [2]) og den prestelige Verdighed ikke alene givet Høvdingens Magt dens fasteste Støtte, men endog i enkelte Tilfælder hævet den høit over de Skranker, hvormed Folkets Frihed i Almindelighed omgav den. Betænker man dette, saa har man ikke ondt ved at forklare sig, hvorledes der hos Fremmede kunde udsprede sig overdrevne Rygter om Kongemagtens Uindskrænkethed hos Sviarne. Ogsaa Beretningen om Forbudet hos dem imod at bære Vaaben i Fredstid er rimeligviis en Misforstaaelse af den blandt Nordmændene fra ældgammel Tid almindelige Skik, at være vaabenløse ved alle Offringer og andre under Religionens Beskyttelse staaende Forsamlinger.

At Tacitus ikke skjelner Sviarne fra Tydskerne som henhørende til en anden Folkestamme, men henfører dem til Sveverne, er en nødvendig Følge af den vide Udstrækning, han og hans Samtidige give Germania, samt af hans Anskuelse af vort Norden og dets Beboere i Almindelighed. Han er virkelig her mere at undskylde end med Hensyn til andre Folkefærd, som han henfører til Sveverne, uagtet de dog beviseligen hørte til Folkestammer langt mindre beslægtede med den tydske, end den norrøne Stamme var. — Hans Beretning viser for øvrigt, at sidstnævnte Folkestamme ikke var uden Dannelse. Den drev Søfart og udgjorde Stater med ordentlig Regjering. Den var altsaa dengang ikke ganske nykommen i sine Bopæle; den maa have havt Tid til at befæste og ordne sig der.

Hiinsides Svionerne mod Norden kjender ei Tacitus noget Land; her er det ubevægelige Hav, som man tænkte sig yderst at omgive Jorden. Han har hørt Sagn om de glimrende Nordlys i hine Egne — Luftsyn, hvilke Sydboerne have forklaret sig som Gjenskin af Gudernes Verden.

[1]) Tac. Germ. 7. 11.
[2]) Jfr. Geijers Svea-R. Häfd. I 494.

Paa Østersøens eller, som han kalder den, det sveviske Havs østlige Side sætter han Æstyerne. At dette er samme Navn som senere Tiders Ester, kan man ei betvivle; og hermed betegnes endnu, som bekjendt, et i hine Egne boende Folk af den tschudiske Stamme. Men Navnet synes i sin Oprindelse at være tydsk og at betegne Østligboende. Tacitus henfører ogsaa sine Æstyer til Sueverne. Man kunde altsaa heraf fristes til at slutte, at Tacitus's Æstyer vare et tydsk Folk, i hvis Bopæle senere hen Tschuder vare indvandrede, hvilke man havde vedblevet at benævne med de ældre Indbyggeres Navn. Flere have ogsaa antaget dette, og fundet den vigtigste Støtte for deres Mening i den af Tacitus angivne Benævnelse for Ravet hos dette Folk, nemlig glesum, hvilket er et fordreiet tydsk Ord[1]). — Uden Tvivl forholder dette sig dog anderledes. At Tacitus kalder Æstyerne et germanisk og navnlig svevisk Folk, er aldeles intet sikkert Beviis for, at de virkelig vare det. At de havde faste Bopæle, ja endog dyrkede Jorden, at de i det Hele ikke vare ganske raa og udannede — dette maatte strax bevæge ham til at antage dem for ikke at være Sarmater; følgelig kunde de, efter hans Anskuelse, intet andet være end Germaner. Han er jo senere paa lignende Grunde tilbøielig til ogsaa at antage Venederne herfor; og om disses slaviske, altsaa ugermaniske Herkomst har der neppe været opkastet nogen grundet Tvivl. — Ikke heller Navnet glesum er noget sikkert Beviis for, at Tacitus's Æstyer ere virkelige Germaner. Ravet findes, som bekjendt, ikke alene paa den Kyst, hvorom her er Tale, men ogsaa paa mange andre Steder ved Østersøen og Vesterhavet. Plinius beretter, at Romerne selv havde paa deres Krigstoge erfaret, at det fandtes ved Germanias Nordvestkyst, og derfor givet en af Øerne der Navnet Glessaria[2]). Man maa imidlertid af Tacitus's Udtryk slutte, at den Kyst, paa hvilken Æstyerne boede, var det eneste Sted, hvor man til hans Tid gjorde dets Opsamling til en Næringskilde. Didhen var det ogsaa, at den romerske Ridder i Neros Tid drog for at gjøre et Opkjøb af det, og hvor han forefandt det i en uhyre Mængde[3]).

[1]) Saaledes Adelung i hans älteste Gesch. d. Deutschen S. 202—204, Thunmann i hans Unters. über d. alte Gesch. ein. Nord. Völker S. 35. 197, o. Fl.

[2]) Plin. hist. nat. IV 13. XXXVII 3.

[3]) Plin. hist. nat. XXXVII 3.

Derfra var det, at Romerne og Grækerne allerede længe før ad en Handelsvei, der gik over Pannonia, havde faaet det. Men denne Handelsvei gik imellem tydske Folkefærd, og Handelen dreves upaatvivlelig for en stor Deel ved Tydskere som Mellemmænd [1]. Tydskerne benævnte Ravet gles; Romerne hørte dette Navn af dem og optoge det endog tildeels ved Siden af deres eget, succinum. Hvor let kunde ikke under disse Omstændigheder en Misforstaaelse indsnige sig hos Tacitus, der ikke selv havde været paa Ravkysten, men maatte have sine Efterretninger om den af en Anden? Han vidste, at Tydskerne kaldte Ravet gles, og at dette Navn havde hjemme i deres Sprog; han vidste, at denne Naturfrembringelse samledes som en Handelsvare hos Æstyerne alene, og disse antog han, paa Grund af deres Levemaade, for Tydskere. Maatte det nu ikke næsten uvilkaarlig paatrænge sig ham, at hiint tydske Navn var oprundet hos det, i hans Tanker, tydske Folk, hvor Tingen, som det betegnede, egentlig havde hjemme?

Man seer let, hvor usikkre begge de Beviisgrunde ere, som man af Tacitus selv kan hente, for at hans Æstyer vare et tydsk Folk. For det Modsatte derimod have vi et saare vegtigt Beviis i hvad han beretter om deres Sprog, at dette nemlig ikke lignede Svevernes, men mere nærmede sig Britannernes. Man sporer her tydelig, at Tacitus's Kilde har været en Romer, og at denne har fundet Æstyernes Sprog merkelig forskjelligt fra de ham bekjendte Germaners. Han har tilforn hørt keltiske Britanner tale, og har nu ved at høre Æstyerne troet at fornemme en Lighed i Klangen af deres Sprog med det britanniske. Videre kan man vist ikke tænke sig en i Handelsanliggender reisende Romer at være gaaet i sine Sprogundersøgelser. Om en blot Dialektforskjel kan her umulig være Tale; den vilde en Romer neppe engang have bemerket, hvis han forøvrigt havde seet, at Æstyerne og de Tydskere, med hvem de stode i Berøring, kunde indbyrdes forstaa hinanden uden Tolk.

Æstyerne have altsaa ikke talt noget tydsk Sprog; de have følgelig heller ikke hørt til den tydske Folkestamme. Men forholder dette sig saaledes, da er intet rimeligere, end at Tacitus's Æstyer

[1]) Plin. l. c.

er det samme tschudiske Folk, som endnu benævnes Ester og bor paa Østersøens østlige Kyst i det efter dem opkaldte Estland. Dets Navn er imidlertid aabenbare af tydsk Oprindelse og har neppe nogensinde været optaget af Folket selv, hvilket endnu kalder sig Maa Rahwast d. e. Landets Folk[1]).

Ved Tacitus's Tid beboede Ester — som vi see — den egentlige Ravkyst d. e. den østpreussiske Kyst omkring det kuriske Hav; de strakte sig altsaa meget længere mod Vesten, end de nu gjøre. Uden Tvivl har den nuværende Pregel (Guttalus) dannet Grændsen imellem dem og Goterne. Plinius indbefatter dem rimeligviis under sine Sarmater.

Sitonerne ere et af de dunkleste Folk i Tacitus's Beskrivelse; det omtales kun med faa og utydelige Ord og nævnes for Resten hverken før eller siden. At de vare Svionernes Naboer, siges tydelig; og at de have været deres østlige Naboer, maa man slutte af Sammenhængen, hvori de omtales. Uden Tvivl er det Forfatterens Mening, at de boede imellem Æstyerne og Svionerne, og vi skulde i saa Fald søge dem ved Østersøens nordostlige Ende d. e. omtrent i det nuværende Finland. Det eneste Træk i deres Forfatning, hvorved Tacitus et Øieblik dvæler, er det, at de styredes af en Kvinde. Dette er imidlertid merkeligt og leder os paa et — vistnok temmelig usikkert — Spor.

Ved ovenfor at omtale Tacitus's Æstyer kom vi til den Slutning, at disse vare de tschudiske Ester, og at følgelig den tschudiske Folkestamme allerede dengang var bosat ved Østersøens østlige Kyster. Men til denne Folkestamme høre foruden Esterne ogsaa det nuværende Finlands Beboere. Disse have saa langt op i Tiden, som Historien kjender dem, deelt sig i tre Folk: Kareler (i det tschudiske Karjalaiset d. e. Hyrdefolk; i det oldnorske Kyrjálar) i Landets østlige Deel, Hæmer (i det tschudiske Hæmelaiset, som egentlig skal

[1]) See Strahls Gesch. d. russ. Staates I 43. — En med det her Udviklede i Hovedsagen stemmende Mening fremsætter F. W. Schubert i sin Afhandling: „Das Land Preussen und seine Bewohner vor dem Kriege mit den zum Christenthum übergegangenen Polen und vor der Herrschaft des Deutschen Ordens,“ hvilken findes i „Historische und literärische Abhandlungen der königl. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg. Dritte Sammlung.“

betyde: det vandrige Lands Folk) i dets sydvestlige Deel og Kvæner (i det tschudiske Kainulaiset d. e. Lavlandets Folk; i det oldnorske Kvenir) i dets nordvestlige Deel, i det nuværende Østerbotten[1]). Alle disse Folk ere paa det nærmeste beslægtede baade indbyrdes og med Esterne, saaledes at de endogsaa tale næsten samme Sprog, kun i noget forskjellige Mundarter[2]). Man maa følgelig slutte, at de ere indvandrede i Landene ved Østersøens Østside paa samme Tid som Esterne, altsaa før Tacitus's Tider; og at Kvænerne igjen af dem have været de fra Østen tidligst indvandrede, det synes deres Bopæles Beliggenhed længst imod Nordvest at vise. Men Kvænernes Navn finder man allerede tidlig at have givet Anledning til Sagnet om et Kvindeland, et Amazonland i Norden. Paulus Diaconus, som skrev i den 2den Halvdeel af det 8de Aarhundrede, omtaler et saadant Sagn[3]); den noget yngre Geograph af Ravenna synes at have kjendt det[4]); ja Adam af Bremen, der skrev i Slutningen af det 11te Aarhundrede og for øvrigt havde mange gode Efterretninger om vort Norden, drager ikke dette Kvindefolks Tilværelse, endog paa hans Tider, i ringeste Tvivl[5]). Det er ikke usandsynligt, at et lignende Sagn allerede paa Tacitus's Tider var i Omløb blandt de tydske Folkefærd, igjennem hvilke han fik sine Underretninger om hine Egne, og at dette har givet Anledning til hans Fortælling om et her boende Folk, der beherskedes af en Kvinde.

Navnet Sitones, som han tillægger Folket, synes at bestyrke denne Formodning. Folkenavnet Tschuder (Russisk Czjud) har nærmest hjemme hos Slaverne. Men med et lignende Navn have uden Tvivl ogsaa Nordmændene og Tydskerne oprindelig betegnet samme Folkestamme i dens Heelhed, skjønt de senere, idetmindste Nordmændene, holdt sig ved de underordnede Folkenavne, Kvæner, Kyrjaler, Ester, o. s. v., og glemte det almindelige. I vore gamle Sagaer tillægges

[1]) See Lehrbergs Untersuchungen zur Erläuterung der ältern Geschichte Russlands S. 145—155.

[2]) Rasks Samlede Afhandlinger I 15, og Sammes Undersøgelse om det nordiske Sprogs Oprindelse S. 100.

[3]) Paulus Diaconus de gestis Longobardorum I 15.

[4]) Anonymus Rav. 1, 12. IV, 4.

[5]) Adamus Bremensis de situ Daniæ c. 222, 224. 228. 232. [IV. 14. 19. 25.]

nemlig oftere, især naar Talen er om en meget fjærn Fortid, Landene overhoved i Øst for Sverige (det nuværende europæiske Rusland) Navnet Svíþjóð med Tillæg hin mikla d. e. det store[1]) (naturligviis til Adskillelse fra det mindre, egentlige Svithjod), og det forklares som eenstydende med Cithia d. e. Scythia[2]). At Navnet Svíþjóð i denne Betydning skulde være at udlede af Folkenavnet Svíar, kan ei antages; det maa skrive sig fra et andet, i Lyden lignende, hvilket i Tidens Løb ganske er faldet sammen med det mere bekjendte. Men her frembyder sig netop Navnet Tschuder, hvis tydsk-gotiske Form vi uden Tvivl have, latiniseret og maaskee noget forvansket, i det Folkenavn Tuidi (for Tzuidi?), som hos Jornandes findes i Opregningen af de Folkefærd, som den gotiske Konge Hermanrik i det 4de Aarh. efter Chr. underlagde sit Herredømme[3]). Det oprindelige, men med Tiden mindre bekjendte, Navn Tzuid-þjóð (Tschuderfolk) have Nordmændene sammenblandet med det bekjendte Svíþjóð (d. e. Svía-þjóð, Sviafolk); og af en tilsvarende tydsk Form har Tacitus, som igjennem Tydskere fik Underretning om Folket, dannet Navnet Sitones. — Det Hele er vistnok kun en Gisning, men som dog formeentlig er bygget paa en ikke ringe Grad af Sandsynlighed.

Her ender Tacitus's Svevia. Vi see, hvilken vidtløftig Bemerkelse han giver dette Navn. At han derunder indbefatter Folkefærd, som slet ikke vare tydske, vil af det Foregaaende være tydeligt. Det er endog et stort Spørgsmaal, om han ikke selv med Hensyn til de virkelig tydske Folk, som han henregner til Sveverne, farer vild i Brugen af dette Navn. Det synes nemlig at betegne omsværmende, vandrende Folk; og det er sandsynligt, at ved og for Tacitus's Tid ethvert tydsk Folk, som paa Grund af Omstændighederne — ofte af Lyst til bedre Boliger, oftest trungne ved andre Stammers Fremrykken — var i en vandrende Tilstand, har benævnt sig saaledes ved Siden af deres rette Folkenavn. Egentligst har det maaskee betegnet den overtydske Green af Stammen (Hermionerne), der senere synes

1) See ovenfor S. 30.
2) Fornmanna sögur XI 414.
3) Jornandes de reb. Get. (ed. Lindenbr.) p. 103.

at være kommen til Ro end den nedertydske. Romerne ved Rhinen og Donau misforstode Navnets Betydning; de ansaa det for et vidt omfattende Stammenavn, og da de merkede, at disse saakaldte Svever kom fra Nordost, var det naturligt, at de i disse Egne satte deres egentlige Hjem, og følgelig henførte under dem alle der boende Folkeslag, hvis Navne efterhaanden bleve dem bekjendte. Saaledes har Tacitus tænkt sig det; han henregner nemlig aabenbare under Sveverne ikke alene de tvende Hovedgrene af den tydske Stamme, den gotiske og den overtydske (Ingævoner og Hermioner), men ogsaa alle fjærnere i Østen og Norden boende Folk, for saavidt som han ansaa dem for germaniske. — Af det virkelige Forhold kan man imidlertid let forklare sig, hvorledes Navnet i sin vidtløftige Betydning hastig maatte forsvinde. Thi saasnart et Folk fandt et fast Hjem, ophørte det at være svevisk i Navnets tydske Betydning — ophørte følgelig ogsaa at kalde sig saa. Ikkun eet overtydsk Folk, en Green af Allemannerne i det sydvestlige Tydskland, beholdt i sildigere Tider Navnet Svever, og hos dem gik det endog over til et virkeligt Folkenavn, af hvilket de senere Navne Schwaber og Schwaben ere udsprungne [1]).

Tacitus omtaler til Slutning nogle Folkefærd, om hvilke han ikke ret veed, enten han skal henføre dem til Germanerne eller Sarmaterne.

Peucinerne eller Bastarnerne anseer han paa Grund af deres Levemaade for Germaner, hvilket de vel ogsaa have været. Man finder, at de have boet i de østlige karpatiske Egne, paa Dacia's nordøstlige Grændse lige ned mod Ister [2]).

Venederne er han ogsaa tilbøielig til at antage for Germaner; men her feiler han aabenbare. Dette Folk, hvilket ogsaa Plinius nævner, og som siden har en fast Plads i Jordbeskrivelsen, er intet andet end senere Tiders Vender, den vestligste Green af den store slaviske eller sloveniske Folkestamme, altsaa Sarmater i dette Navns mere indskrænkede, men uden Tvivl egentligste Betydning. Tacitus

[1]) Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 39—46. 241 ff.
[2]) Mannert l. c. 394—397. Adelung, i sin Aelteste Gesch. der Deutschen S. 279, erklærer dem, uden Tvivl med Uret, for Galler.

siger, at de sværmede om i Skovene imellem Peuciner og Fenner. De maa altsaa da have været Romerne bekjendte som Germanernes Naboer i det Indre af Landene i Øst for Veixel. De kunne efter hans Beskrivelse ikke have strakt sig længere imod Vesten end omtrent det nuværende Littauen; de vare følgeligen Peucinernes nordlige Naboer, Lygiernes og Goternes østlige, og afskares endnu, som det lader, fra Østersøen ved mellemboende gotiske og tschudiske Folkefærd. Men dette var kun den nordvestlige Green af den store slaviske Folkestamme, som for Resten allerede dengang i mange Forgreninger maa have opfyldt det Indre af det nuværende Rusland, endog temmelig langt mod Norden, og udgjort Hovedmassen af de saakaldte Sarmater[1]).

Tacitus har uden Tvivl Navnet Venedi fra Tydskerne; thi hos tydske Folkefærd finde vi de senere mod Vesten, langs Østersøens Sydkyst, fremtrængende Slaver stedse benævnte Wenden. Nordmændene, der ogsaa over Østersøen kom i Berøring med dem, kaldte dem Vindar. Tschuderne synes endog under deres Navn at have indbefattet hele den slaviske Folkestamme, idet de endnu kalde de slaviske Russer Vænelainen d. e. Væner- eller Venderfolk[2]). Man har af denne Omstændighed Grund til at slutte, at Navnet Vender egentlig har sin Oprindelse fra Tschuderne, med hvilke ogsaa Stammen efter al Rimelighed længst og nærmest har staaet i Berøring. Fra Tschuderne og navnlig Esterne er det blevet Tydskerne og Nordmændene bekjendt. Hvert Folk lempede Navnet efter sit Sprogs Fordringer og anvendte det paa den Deel af Stammen, som de først lærte at kjende. Slaverne selv derimod have neppe benævnt sig saaledes; derimod synes Navnet Slovener hos dem at have hjemme som almindeligt Stammenavn; thi det betyder i deres eget Sprog Talende, og er saaledes en fuldkommen Modsætning til det almindelige Navn, med hvilket de i ældre Tider betegnede alle Fremmede, eller anderledes talende, nemlig Njemzer d. e. Stumme[3]).

Har man ret gjort sig fortrolig med Betydningen og Udstrækningen

[1]) Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. IV 172—177.
[2]) Geijer Svea-R. Häfder I 504; Rasks Saml. Afh. II 282.
[3]) Strahl Gesch. d. russ. Staates I 10, jfr. Lehrbergs Untersuch. S. 177—178.

353 354
af Tacitus's Veneder, saa bliver det lettere at forklare sig hvad han til Slutning beretter om Fennerne, et Folk, som han selv synes at have anseet for saa fuldkommen ugermanisk, som det i Virkeligheden er. Naar man læser hans Beskrivelse af dette Folkefærds Levemaade, saa kan man ikke andet end gjenkjende Procopius's og Jornandes's Skridefinner, vor Tids Finner eller Finlapper, hvis Navn altsaa her for første Gang forekommer i Historien.

Man har i Almindelighed troet — og det kan synes saa ved første Oiekast — at, ifølge Tacitus's Beretning, Finnerne ved hans Tid maatte antages at have boet i langt sydligere Egne, end nu er Tilfældet, nemlig et Sted i det nuværende russiske Polen eller deromkring. Men nøiere betragtet, bliver Forholdet uden Tvivl ganske anderledes.

Der ere tvende Hovedpunkter i Tacitus's Beskrivelse, hvorfra vi maa gaa ud i Bestemmelsen af Finnernes Bopæle: 1) de laa paa hiin Side af Venederne; og 2) de laa paa Grændsen af en Fabelverden, altsaa i en Udkant af Jorden. At det sidste virkelig er Forfatterens Mening, det kan man med Bestemthed slutte af den Overgang, han gjør fra Finnerne til de fuldkommen fabelagtige Hellusier og Oxioner, paa hvis Tilværelse han selv ikke tror. De kunne altsaa ikke have boet i Ost for Venderne; thi her var jo, efter Tacitus's Begreb, Sarmaternes Hjem, og endnu ingen Fabelverden; endnu mindre kunne de have boet i Syd for Venderne, hvor Lande og Folk dog den Tid vare Romerne temmelig vel bekjendte. Finnerne maa altsaa have boet paa hiin Side af Venederne, — paa hiin Side af den vidt mod Osten og Norden udstrakte slaviske Folkestamme, — i en nordlig Retning.

Nu kommer hertil, at Tacitus betegner Folket ved et Navn, som hverken har hjemme i dets eget Sprog, eller i noget af de beslægtede tschudiske, eller i de slaviske, men hvis Rod maa søges enten i det tydske eller i det oldnorske. Kundskaben om Folket maa altsaa antages at være kommen til Romerne igjennem Tydskerne — og, efter alle Forholde at dømme, igjennem de østlig boende Tydske, der igjen maa have lært det at kjende enten umiddelbart eller igjennem et andet Folk, der benævnte det Finner. Men antage vi, at Fin-

nerne boede i Osten omtrent i Linie med selve Tydskerne, da finder ingen af Delene Sted; thi her kunde disse jo umulig lære Folket at kjende uden enten igjennem de slaviske Vender eller de tschudiske Ester, og Ingen af disse benævnte det Finner.

Der bliver følgelig ingen anden Udvei end at søge Finnerne i en nordlig Retning fra Germania, og her komme vi da ligefrem til de samme Egne, hvor Procopius i det 6te Aarhundrede rigtig sætter deres Boliger, og hvor de endnu bo — nemlig i de nordligste Dele af den skandinaviske Halvø. Her stødte de i Tacitus's Tider sammen med Nordmændene, en Stamme, som virkelig benævnte dem Finner, og igjennem hvilken de tydske Goter kunde lære dem at kjende under dette Navn.

At Tacitus her ikke havde let ved at opfatte de sande Forholde, og følgelig ei heller kunde fremstille dem tydelig, kan ei forekomme os underligt. Han forestilte sig — ligesom sine fleste Samtidige — Jorden efter Eratosthenes's System: Ostersøen mod Osten i aaben Forbindelse med det nordlige Ocean, i hvilket vort Nordens Lande laa som store Oer, og dette Ocean rykket i det Mindste tre Gange nærmere det sorte og det kaspiske Hav, end virkelig er Tilfældet. Hvilke vrange Begreber om de enkelte Landes Beliggenhed imod hinanden maatte ei af et saadant System fremgaa? De Beretninger, paa hvilke han har bygget sin Skildring af Finnerne, have rimeligviis ikke berørt disse i nogen Forbindelse med Svionerne. Der var altsaa ingen Grund for ham til at sætte dem paa nogen af de indbildte Oer i Oceanet. Men tænkte først Tacitus sig dem som boende paa Fastlandet, saa var strax det rette Forhold paa den mest forvildende Maade forrykket, og deres Bopæle flyttede meget for langt imod Osten og Syden. Oceanets nordøstlige Kyst var de fabelagtige Folkefærds Sæde. Indenfor disse maatte han tænke sig sine Finner. Venedernes sande Udstrækning, og at de i Grunden udgjorde Eet med Hovedmassen af Sarmaterne, — derom seer man, at han ei havde noget Begreb. Disse Egnes Lande og Folk bleve saaledes i hans Forestillinger paa den allerurigtigste Maade sammenrykkede, og imellem Peuciner og Finner blev blot en Landstrækning af ganske middelmaadigt Omfang givet Venederne til Tumleplads.

354 355

Tacitus's Beretning berigtiger sig imidlertid selv; og naar vi læse den med Opmerksomhed, kunne vi umulig fare vild med Hensyn til Beliggenheden af Finnernes Bopæle.

Finnerne (d. e. Finlapperne) ere altsaa et meget gammelt Folk i vort Norden, hvilket allerede paa Tacitus's Tider var fortrængt til dets yderste Kanter. Deres Navn har man almindelig udledet af Ordet fen, som ikke alene i det oldnorske, men ogsaa i flere tydske Sprog betegner Sump, Myr. Det skulde altsaa være dem tillagt af Nordmændene eller af Tydskerne, fordi disse Folkestammer først lærte dem at kjende som Beboere af et sumpigt Land. Sikker er imidlertid ingenlunde denne Udledning af Navnet; thi i det oldnorske Sprog burde det da hede Fenar, ikke hvad virkelig er Tilfældet, Finnar. — Man kan formeentlig paa en anden Maade lettere forklare det. Ordet Finnr har stedse i det oldnorske Sprog ved Siden af Betydningen som Folkenavn ogsaa betegnet en Troldmand. Man har antaget, at dette havde sin Grund i det Ry for Tryllekyndighed, som Finnerne havde faaet blandt Nordmændene; at altsaa Ordet som Folkenavn var ældre. Men det omvendte Forhold er dog i sig selv rimeligere. Finnr kan nemlig bekvemt udledes af finna, der baade betegner: finde, udfinde, og: vide, forstaa. Det kan saaledes oprindelig have betydet en Viismand, eller, hvad hermed i hine uoplyste Tider for det meste var eenstydende, en Troldmand. Ordet fjölkunnugr betyder jo ikke heller efter sin Sammensætning andet end meget vidende, men er dog det almindelige Udtryk for troldkyndig. Det er noksom bekjendt, at Finnerne altid have sat en Ære i at ansees for troldkyndige, og man veed, hvorledes Overtroen til alle Tider har kommet deres egne Bestræbelser i denne Henseende til Hjælp. Da Nordmændene først stødte sammen med dem, kan en eller anden Omstændighed være indtruffen, der hos hine vakte høie Begreber om deres Tryllekyndighed. Nordmændene ansaa dem for et Folk af Troldmænd og tillagde dem i sit Sprog et Navn, som udtrykte dette, nemlig Finnar.

Saa meget er i alle Tilfælde vist, at Navnet Finner aldrig har været optaget af Folket selv, skjønt de have anseet det for hæderligt, medens de derimod have betragtet det dem senere tillagte Navn Lapper for et Skjældsord. Selv kalde de sig Same, hvilket Navn imid-

lertid heller ikke kan forklares af deres eget Sprog og følgelig ikke synes at skrive sig fra dem selv. Men det gjenkjendes i Navnene Suomenmaa, hvormed de nuværende tschudiske Finlændinger betegne Finland, og Suomalaiset, hvormed de betegne sig selv som Folk. Roden til disse Navne er det tschudiske Ord suo, der betegner Myr eller Sump.

Det kan ingen Tvivl være underkastet, at Finlapperne engang i den fjærne Fortid have havt hele det nuværende Finland inde, men ere derfra efterhaanden blevne fordrevne mod Norden af dets nuværende tschudiske Beboere, der ere indvandrede fra Syden og Østen. Man veed, at endnu i det 14de Aarhundrede Flokke af nomadiske Finlapper havde sit Tilhold i Landets indre og nordlige Dele, hvorfra de først senere ganske ere fortrængte. Derfor betegner ogsaa Ordet Tschude hos dem en Fiende, uagtet man af Sprogene bestemt kan slutte til et gammelt nær Folkeslægtskab imellem dem og den tschudiske Stamme. Da de tschudiske Folkefærd, Kvæner, Jemer og Kareler, begyndte at vandre ind, kaldte disse, paa Grund af Landets naturlige Beskaffenhed, de forefundne Indbyggere Suome eller Suomalaiset d. e. Myrbeboere, og Landet efter dem Suomenmaa. Finlapperne, der maa tænkes dengang at have vandret om vidt adspredte, havde neppe endnu hos sig selv noget almindeligt Folkenavn; de optoge nu det, hvormed de hørte sig benævnte af de Indvandrede, og formede det efter sit eget Sprogs Fordringer til Same.

Da de ovennævnte tschudiske Folkefærd havde fæstet Fod i Landet, vedbleve de ikke alene — hvad der var ganske naturligt — at betegne dette ved Navnet Suomenmaa, men optoge endog som et almindeligt Folkenavn, omfattende alle de tre Grene af den tschudiske Stamme, hvilke der havde nedsat sig, det samme Navn Suomalaiset, hvormed de oprindelig havde betegnet de nomadiske Urindbyggere. Disse kaldte de derimod fra nu af Lappalaiset, hvilket i de tschudiske Sprog betegner det yderst boende Folk.

Omtrent ligedan gik det med dette Folks oldnorske Navn. Finland blev upaatvivlelig kaldet saa af Nordmændene, fordi de først fandt det beboet af virkelige Finner. Men Benævnelsen vedblev, efter at Landet var blevet besat af tschudiske Folkefærd, og selve Folke-

navnet Finnar overførtes efterhaanden paa disse. Da nu Svenskerne fra det 11te Aarhundrede af fik Besiddelser i Finland og vare komne i Vane med urigtigen at benævne dette Lands tschudiske Indbyggere Finner, saa maatte de have en anden Benævnelse for det Folk, som dette Navn egentlig tilkom. De optoge nu det tschudiske Navn Lapper. Nordmændene derimod have lige til denne Dag ladet de egentlige Finner beholde deres Navn, og derimod benævnt de tschudiske Finlændinger Kvæner[1]).

Det har været nødvendigt at behandle denne Gjenstand noget udførlig; thi her ligge virkelig i Folkenes Navne selv vigtige Bidrag til deres ældste Historie, og uundværlige Hjælpemidler til rigtig at opfatte de Forholde, som Tacitus's Beretning kun svagt antyder. Betragte vi nu denne i sin Sammenhæng og i Forbindelse med det om Finnernes Navn og Bopæle anførte, saa vil det formeentlig klart vise sig, at Finnerne allerede til hans Tid maa have været sterkt tilbagetrængte mod Norden. En stor Deel af deres ældre Sæde, Finland, maa allerede have været besat af tschudiske Folkefærd, hvilke i en sammenhængende Række have omgivet Østersøens østlige Kyst lige fra den botniske Bugt og indtil Pregel-Floden. Finnerne have vandret om i Landene mellem den botniske Bugt, Jishavet og det hvide Hav, ligesom ogsaa ganske vist andre med dem nærbeslægtede nomadiske Folkefærd have strakt sig videre mod Østen igjennem hele det nordlige Rusland ind i Asia. Men i det østlige Polen og indre Rusland har den slaviske Folkestamme hersket og allerede været vidt fremrykket baade mod Norden og Vesten.

Med Finnerne slutter Tacitus's Beskrivelse. De Lande, som laa fjærnere mod Nordost, vare endnu for Grækerne og Romerne en Fabelverden, hvilken deres Indbildningskraft befolkede med lutter Uhyrer.

Claudius Ptolemæus har udmerkede Fortjenester af den mathematiske Geographi, som han bragte i et langt rigtigere og paa virkelige Erfaringer mere grundet System, end nogen af hans bekjendte

[1]) Jfr. Lehrbergs Untersuchungen S. 198—227.

Forgjængere. Hans almindelige Geographi er derfor uagtet dens store Korthed — thi den er i Grunden kun et tørt Navneregister med vedføiede mathematiske Bestemmelser — af stor Vigtighed. Man maa imidlertid vel merke sig, at hvad de fjærnere og mindre bekjendte Egne af Jorden angaar (og dertil hører vort Norden), da er det kun enkelte Punkter, hvis Beliggenhed han nogenlunde sikkert har kunnet bestemme; men naar han efter disse skal ordne de Folk og Lande, som han igjennem ældre Beretninger og samtidige Opdagelser lærte at kjende, er han ligesaa vel som sine Forgjængere udsat for store Vildfarelser. Herhos maa vi, med særdeles Hensyn til vort Norden, aldrig lade ud af Sigte, at han levede og skrev i Alexandria, og saaledes ikke kunde have sine Efterretninger om Nordeuropa saaledes fra første Haand som en Plinius og Tacitus, der selv havde færdets i Nærheden af de Lande og Folk, som de beskreve. Vel er det høist rimeligt, at nye Opdagelser, yngre end hine Mænds Levetid, i det Hele have udvidet Ptolemæus's Begreber om disse Egne og gjort meget klart for ham, hvad der for hine var dunkelt; men paa den anden Side er det ogsaa aabenbart, at vigtige Enkeltheder, som endnu paa Plinius's og Tacitus's Tid havde Nyhedens Verd, senere, da Opdagelserne, hvorved de bleve bekjendte, ei fortsattes eller benyttedes, ere gangne i Glemme, eller ikke længer anseede verdige til at paaagtes. I Ptolemæus's Jordbeskrivelse savne vi dem.

Man har troet, at Ptolemæus i sine Beretninger om Nordeuropa har øst meget af ældre græske og phoeniciske Kilder; men denne Formodning vil neppe ved nøiere Granskning findes begrundet. Hans Kilder i denne Deel af Geographien ere vistnok i Hovedsagen samtidige og romerske, og hans Underretninger indhentede netop ad samme Veie som Plinius's og Tacitus's[1]).

I sin Beskrivelse af Germania gaar han ud fra Nordvest, opregner først fra Norden mod Syden Folkene langs Rhinen, vender derpaa atter tilbage til det nordvestlige Ocean og begynder her med Friserne (Φρίσσιοι), nævner derpaa de østenfor boende Kaucher

[1]) Om Ptolemæus's Verk i det Hele jfr. Mannerts Einleit. in die Geogr. d. Alten S. 142—177; om hans Kilder til de nordiske Landes Geographi handles især S. 157—164.

(*Καῦχοι*), der strække sig i Øst til Floden Elben (*Ἄλβις*). Nu begynder (altsaa paa Elbens nordlige Side) den kimbriske Halvø. I dennes sydligste Deel bo Saxonerne (*Σάξονες*); ovenfor dem mod Vesten Sigulonerne, dernæst Sabalingerne, saa Kobanderne; ovenfor dem Chalerne; ovenfor disse igjen i Vesten Phundusierne, i Østen Charuderne; længst i Nord Kimbrerne (*Κίμβροι*).

Han vender derpaa atter tilbage til Saxonerne, og fra dem langs Østersøens Kyst i Retning fra Vest mod Øst. Imellem Floderne Chalusus (Trave?) og Svevus (*Σουηβός*, Warne?) bo Pharodinerne (*Φαροδεινοί*) d. e. Varnerne; dernæst Sidenerne (*Σιδηνοί*) indtil Floden Viadrus (Oder?); dernæst Rutiklierne (*Ῥουτίκλειοι*) d. e. Rugierne indtil Floden Vistula (Veixel), hvilken Flod han sætter som Germania's østlige Grændse mod Sarmatia. — Han gaar derpaa over til at opregne Folkene i det indre og sydlige Germania.

Efter at have fuldendt dette, opregner han de i Nord for Germania liggende Øer, nemlig ved Albis's Munding de tre Saxonernes Øer; ovenfor den kimbriske Halvø de tre alokiske (*νῆσοι Ἀλοκίαι*); paa samme Halvøs østlige Side de fire skandiske (*Σκανδίαι*), af hvilke de tre ere smaa, men den østligste større. Denne, der ligger lige over for Vistula's Munding, kaldes egentlig Skandia (*Σκανδεία*). I dens vestlige Deel bo Chædiner (*Χαιδεινοί*), i dens østlige Favoner (*Φαυόναι*) og Firæser (*Φιραῖσοι*), i dens sydlige Deel Guter (*Γοῦται*) og Daukioner (*Δαυκίωνες*), i dens midterste Deel Levoner (*Λευῶνοι*). Han forlader derpaa disse Egne og henvender sig til Landene i Syd for Donau[1]).

I Beskrivelsen af det europæiske Sarmatia antager han som her boende fire store Folkeslag: 1) Veneder (*Οὐενέδαι*), 2) Peuciner og Bastarner, 3) Jazyger og Rhoxolaner, 4) de alauniske Skyther. Af disse vedkommer os kun her det førstnævnte, og hvad dermed staar i Forbindelse.

Han sætter Venederne langs hele den venediske Bugt. Som mindre Folk, der bo indenfor dem, langs Vistula fra Nord mod Syd, opregner han Gythoner (*Γύθωνες*), Finner (*Φίννοι*), Bulaner

[1]) Ptolem. II 11.

(Βούλανες), Frugundioner (Φρουγουνδίωνες, Burgunder), Avarener (Αὐαρηνοί) ved Vistula's Udspring — og derpaa flere længer mod Syden. Han kommer igjen senere i sin Beskrivelse tilbage til den venediske Bugt, og nævner som boende ved det øvrige (længer i Nordost værende) Ocean Velterne (Οὐέλται), ovenfor dem Osierne (Ὄσιοι), og endelig som de nordligste Karbonerne (Κάρβωνες)[1].

Ved Beskrivelsen af Albion (Ἀλουΐων) d. e. Britannia nævner han blandt Øerne Thule (Θούλη) som beliggende nord for de 30 Orkader under den 63de Grad; men dette er ogsaa alt hvad han herom meddeler os[2].

Ptolemæus er den første Forfatter, som viser sig at have et tydeligt Begreb om den kimbriske Halvøs Beliggenhed. Han er ogsaa den første, der blandt Germanias Folkefærd nævner Saxonerne d. e. Saxerne, og sætter deres Bopæle nord for Elben i ovennævnte Halvøs sydligste Dele, i det nuværende Holsteen; her maa altsaa deres egentlige Hjem have været. Ved denne Tid maa Saxerne først have vakt Romernes Opmerksomhed. Et Par Aarhundreder senere optræde de som Hovedfolket i det nordvestlige Tydskland, under hvis Navn flere af de ældre nedertydske Folkenavne inddrages og forsvinde[3].

Af de øvrige Folkenavne, som Ptolemæus opfører paa den kimbriske Halvø, kjender man kun andensteds fra Charuder og Kimbrer. Det første synes nemlig at være samme Folk som de Harudi, der i det 9de Aarhundrede nævnes ved Siden af Angri, Svabi og Holsingi[4]; det andet Navn er noksom bekjendt og gjenfindes uden Tvivl endnu langt ud i Middelalderen i Benævnelsen Himbersyssel, som da tillagdes den Deel af nuværende Aalborgamt i Nørrejylland, der ligger i Syd for Limfjorden[5]. Om Kimbrerne ville vi for øvrigt senere faa Leilighed til at tale noget udførligere.

Merkeligt er det, at Ptolemæus veed at nævne saa mange Folkenavne paa denne, ikke særdeles store, Udstrækning. Man har al Grund til at tro, at enkelte Hereders og deres Beboeres Navne ere komne

[1]) Ptolem. III 5 jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 262—270.
[2]) Ptolem. II 3.
[3]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 290—294.
[4]) „Angri, Harudi, Suabi et Holsingi" Annal. Fuldens. apud Freher. ad. an. 853.
[5]) See Kong Valdemars Jordebog i Scr. rer. Dan. VII 518.

Romerne for Øer, og at Geographen deraf har gjort hele Folkefærd. At de fleste af disse Navne hverken forekomme før eller siden, og at de ikke stemme med dem, Tacitus anfører i samme Egne, bliver i saa Fald ikke at undres over.

Beskrivelsen af Østersøens Kyst fra Saxerne af og indtil Floden Vistula stemmer i Hovedsagen med Tacitus's. Man finder her bosatte fra Vest mod Øst Varner, Sidener (hvilke sidste ere ligesaa ubekjendte som Tacitus's Lemovier) og Rugier[1]). Disse lader han strække sig lige til Veixelen, hvilken Flod han først gjør til en bestemt Grændse mellem Germania og Sarmatia. Da han nedenfor sætter de sarmatiske Veneder strax paa denne Flods østlige Side, saa maa man antage, at denne Fremstilling af Grændsen imellem den germaniske og sarmatiske Folkeklasse ved hans Tid tildeels udtrykker de sande Forholde, nemlig forsaavidt de nederste eller nordligste Veixelegne angaar. Dybere inde i Landet have rimeligviis Forholdene været ham mere ubekjendte.

Med Hensyn til Beliggenheden af Landene i Nord for Germania sporer man ogsaa i Anskuelsen af det Hele klarere Begreber hos Ptolemæus end hos hans nærmeste Forgjængere, skjønt han i det Enkelte staar tilbage for disse. — Hans saxiske og alokiske Øer ere os her af mindre Vigtighed. Vi bemerke kun med Hensyn til de sidste, at det ikke er usandsynligt, at han med dem mener den nordligste Deel af det nuværende Jylland, Landet nemlig i Nord for Limfjorden[2]). Det er paa hans skandiske Øer, vi især skulle hefte vor Opmerksomhed.

Ptolemæus forlader vel i sit geographiske System den ældre Mening om det nordlige Oceans Forbindelse med det kaspiske Hav og udvider betydelig Europas Udstrækning mod Nordost; men Østersøen vedbliver ikke desto mindre for ham imod Nordost at udgjøre Eet med det nordlige Ocean, og Landene nord for Østersøen følgelig at være Øer i dette. Hans østligste Ø Scandia, den største af dem, og den som han siger Navnet egentlig tilhører, er aabenbare det samme Land,

[1]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 335—338.

[2]) N. M. Petersens Danmarks Sagnhistorie I 23; Bredsdorffs Bidrag til Forklaring af Ptolemæus's Efterretninger om de nordiske Lande, i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter XX 225.

som Plinius med en dobbelt Benævnelse kalder baade Scandinavia og Scandia, nemlig den sydlige Deel af det nuværende Sverige. At Ptolemæus lægger den lige overfor Vistulas eller Veixelens Munding, er en Feil, som skriver sig derfra, at han giver sin kimbriske Halvø en altfor stor Skraahed mod Østen, og saaledes nødes til ogsaa at forrykke de østenfor liggende Øer i samme Retning. Det viser sig tydelig af Beskrivelsen, at de Efterretninger, Ptolemæus har fulgt, ikkun have angaaet denne formeentlige Øs sydlige Deel. Han veed at nævne Folk i dens vestlige, østlige, sydlige og midterste Egne, men i dens nordlige ingen. Han lader i sine mathematiske Bestemmelser Øen ikke strække sig saa langt imod Nord som den kimbriske Halvøs Nordspidse, og giver den i det Hele en Størrelse, som ikke udgjør stort mere end Omfanget af det nuværende Skaane. Alt dette synes umiskjendelig at antyde, at hine Efterretninger enten skrive sig fra Søfarende, der nordenom Jylland igjennem Kattegat og Øresund, langs Skaanes Kyst, have beseilet Østersøen, eller fra Nordtydsklands Beboere, der ikke have kjendt Landet videre, end som det var besat af Folkefærd, der hørte til deres egen Stamme[1]). I alle Tilfælde bekræfter det fuldkommen, at det romerske Navn Scandia kun er en latiniseret Form af det oldnorske Skáney, eller rettere af et tilsvarende gotisk.

Hvad de paa Skandia opførte Folkenavne angaar, da finder sandsynligviis her det samme Forhold Sted, som ved den kimbriske Halvø: — Navne paa Beboerne i de enkelte Hereder ere blevne antagne for mere udstrakte, end de i Virkelighed vare, og paa Grund heraf sideordnede det almindelige Folkenavn. Dette have vi upaatvivlelig i Navnet Gutai d. e. Guter eller Goter. Forskjellen imellem dette og Navnet Gythones, hvormed Forfatteren nedenfor betegner Goterne ved Veixelen, antyder vel neppe andet, end at han har øst af tvende forskjellige Kilder, der hver paa sin egen Maade fordreiede det rette Navn, hvormed de tydske Goter selv betegnede sig, nemlig Gutans. At de øvrige skandiske Folkenavne udenfor Ptolemæus's Beretninger ere fuldkommen ubekjendte, har rimeligviis i det antydede Forhold sin

[1]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 329 og Sammes Einleit. in die Geogr. d. Alten S. 160 f.

sande Grund. At hans Levonoi skulde være Plinius's Hilleviones, er en af Flere yttret Formodning, hvilken der uden Tvivl ligesaa lidet findes Grunde til at at antage som til at forkaste[1]).

De tre skandiske Øer, som Ptolemæus lægger imellem det egentlige Skandia og den kimbriske Halvø, finde vi lettelig igjen i Sjæland, Fyen og de maaskee for et sammenhængende Heelt antagne Lolland og Falster. Forfatteren har ikke vidst deres særskilte Navne; han har derfor, i Mangel paa noget Bestemtere, opkaldet dem efter det østligere liggende Land, hvis Navn han kjendte.

Med Hensyn til Østersøens østlige Kyster og de der indenfor liggende Lande lader det, som om Forholdene i Ptolemæus's Tid havde været noget anderledes end i Plinius's og Tacitus's. Af Plinius's Beretning kan man umulig om Venedernes Bopæle slutte videre, end at de laa i Øst for Veixel. Af Tacitus's Beretning synes det imidlertid at fremlyse, at Venederne den Gang ikke strakte sig til Søen, ligesom i det Hele dette Folkefærd hos ham paa en Maade staar i

[1]) Man har hos Jornandes og den spanske Historieskriver Rodericus Toletanus fra det 13de Aarhundrede troet at finde sikkre Spor til, at der i de Codices af Ptolemæus, som begge disse Forfattere have benyttet, har fundet meget betydelige Varianter Sted med Hensyn til Scandias Folkenavne (See Geijers Svea-R. Häfder I 83; N. M. Petersens Danm. Sagnhistorie I 24). Heri stikker dog aabenbare en Vildfarelse. Jornandes beraaber sig rigtignok i Beskrivelsen af Scanzia paa Ptolemæus, men dog uden strengt at følge ham. Han siger saaledes ogsaa i Forbigaaende, at Ptolemæus nævner syv Folk paa Scanzia; men dette Udsagn staar — naar man rigtig undersøger Texten — ikke i ringeste Forbindelse med den paafølgende Opregning af Folkene, ved hvilken Forfatteren kun har Hensyn til sin egen Tid. Det eneste, som af Jornandes kan uddrages, bliver da, at der i den Codex af Ptolemæus, hvilken han fulgte, har været nævnet syv Folk paa Scandia, istedet for at der i dem, der nu haves, ikkun nævnes sex (Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. S. 82). — Seer man hen til Rodericus Toletanus (Rod. Tolet. de rebus Hispanicis I 8), da er det vistnok saa, at han i Opregningen af Scandias Folk uden videre beraaber sig paa Ptolemæus og dog anfører syv Navne, hvoraf kun Goternes hos denne gjenfindes; men sammenholder man ham med Jornandes, da er det klart, at Rodericus her — ligesom i Goternes hele ældre Historie — kun leverer et Udtog af den gotiske Historieskriver, for største Delen med dennes egne Ord. Paa dette Sted seer man, at han har misforstaaet sin Kilde, og troet, at denne virkelig leverede Ptolemæus's Folkenavne. Han har derfor af de mange, som Jornandes anfører, udplukket netop syv, for at faa Angivelsen til at svare i Tallet. Det indsees følgelig let, at Rodericus ikkun kan tjene til at berigtige og oplyse Jornandes's Text, men ikke Ptolemæus's, som han rimeligviis ikke engang har raadført sig med.

Baggrunden. Ptolemæus derimod lader dem ikke alene udstrække sig til Østersøens Kyster, men gjør dem endog til et Hovedfolk i disse Egne, efter hvilket en stor Bugt af Østersøen — eller, efter hans Begreb, af Oceanet — er opkaldet. Afvigelsen imellem Tacitus og Ptolemæus er her altfor iøinefaldende og knytter sig paa begge Sider til altfor mange enkelte Forholde, til at den hos nogen af dem kan grunde sig paa aldeles feilagtige Underretninger. Der maa i disse Egne være foregaaet vigtige Forandringer strax forud for den Tid, i hvilken Ptolemæus skrev. Venederne maa have trængt sig frem paa Veixelens østlige Bred imellem Ester og Goter. Disse sidste maa derimod, idet de forlode Veixelmundingens østlige Side, have draget sig længer ind i Landet og der udbredt sig i Retning mod Sydost, hvorved de til Ptolemæus's Tid for et Øieblik ere komne Romerne noget ud af Sigte, og derfor af ham betragtes som et ringere Folkefærd. I disse indre og østligere Egne finde vi ogsaa hos ham deres Stamforvandte Burgunderne, medens vi paa den anden Side see dem igjennem de ligeledes stamforvandte Rugier i Forbindelse med Østersøen og deres Brødre paa hiin Side af dette Hav. Man finder saaledes i Ptolemæus's Angivelser tydelige Spor til en begyndende Folkebevægelse i Retningen fra Veixelens Munding indad Landene mod Sydost — en Folkebevægelse, hvis første Følger Romerne snart efter fik føle i den store markomanniske Krig under Keiser Marcus Aurelius (161—180 efter Chr.), og som senere rystede Grundpillerne for deres Verdensherredømme.

Et os andetstedsfra allerede bekjendt Folkenavn finde vi hos Ptolemæus i Goternes Naboskab, nemlig Finner. Hvorledes skulle vi forklare os dette? Uden Tvivl maa heri stikke en Misforstaaelse af Tacitus's Beretning om Fenni — en Beretning, som vi ovenfor have seet ved sin Dunkelhed at give den bedste Anledning hertil[1]).

Den venediske Bugt kan, efter hele Sammenhængen hos Ptolemæus, intet andet betegne, end den Bugt af Østersøen, som dannes af den preussiske Kyst imellem Floderne Veixel og Memel. Hele denne Kyst have altsaa uden Tvivl de slaviske Veneder eller Vender ved hans Tid besat. Det var netop Ravkysten, med hvilken Romerne rime-

[1]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 268.

ligviis endnu stode i Handelsforbindelse[1]). De der foregaaede Forandringer kunde saaledes ei være dem ubekjendte, og det Folk, som havde den inde, maatte være dem vigtigt. Vi kunne her ikke betvivle Ptolemæus's Paalidelighed.

Ved Kysten af det formeente Ocean længer mod Nordost sætter han først Velterne, under hvilket for Resten ubekjendte Navn et slavisk eller tschudisk Folk maa skjule sig. De dernæst boende Osier eller Hosier har man al Grund til at antage for de tschudiske Ester, og ved de nordligst boende Karboner kan man maaskee tænke paa de tschudiske Kareler.

Til Svionerne eller Sviarne finde vi hos Ptolemæus ikke det ringeste Spor; de maa til hans Tid være komne Romerne ud af Sigte. Vi kunne ogsaa ganske let forklare os dette som en Følge af de store Omvæltninger, som netop den Gang maa være foregaaede i de Egne, over hvilke Romerne havde erholdet deres første Kundskaber om hiint Folk.

Med Hensyn til Thule er Ptolemæus's Beskrivelse aldeles ufyldestgjørende. Han nævner det, paa sedvanlig Viis, i Forbindelse med Britannia og som en i Nord for dette under den 63de (hos ham den nordligste) Bredegrad liggende Ö. Denne Angivelse passer paa den midterste Deel af Norge; men den kan ogsaa passe paa Færøerne, ja vel til Nød paa Shetlandsøerne, og tillader os saaledes Intet at slutte med Bestemthed.

Plinius's Nerigos findes ei hos Ptolemæus. Romernes Bekjendtskab med dette Navn til Plinius's Tider skyldtes uden Tvivl — som ovenfor er viist — en ganske tilfældig Omstændighed. Landet besøgtes ei videre, det havde ingen Interesse for Romerne, og dets Navn gik i Glemme.

Ptolemæus var som Geograph ikke alene sin nærmeste Eftertids, men den hele Middelalders Orakel, og Videnskaben gjorde efter hans Tid igjennem mange Aarhundreder ingen videre Fremskridt hverken ved Forbedring af Systemet, eller ved nye Opdagelser af Vigtig-

[1]) Mannerts Einleit. S. 160 f.

hed. Af de følgende græske og romerske Geographer, der alle ere af mindre Betydenhed, ville vi kun nævne tvende, som omtale vort Norden; og dette er Romeren Julius Solinus, der levede i Begyndelsen af det 3die Aarhundrede, og Grækeren Marcianus Heracleota, der troes at have været noget yngre.

Solinus leverer egentlig kun et maadeligt og uordentligt Udtog af Plinius's store naturvidenskabelige eller rettere encyclopædiske Verk. Hvor han undertiden i det Geographiske viger fra sin Kilde, er han altid mistænkelig og støtter sig vistnok i de færreste Tilfælde til nye Opdagelser. I Beskrivelsen af Germania er han kort og aldeles ufyldestgjørende (Kap. 32). Scandinavia nævner han blot som den største af Germanias Øer og som det Land, der frembringer Dyret Alces d. e. Elgen (Kap. 33). Hans Beretninger om Thule ere det eneste, som ved første Øiekast synes at indeholde noget merkeligt. Han veed idetmindste her mere end Plinius. Han siger, at Thule ligger yderst af de britanniske Øer; at der ved Sommersolhverv næsten ingen Nat er, og ved Vintersolhverv næsten ingen Dag; bortenfor den er et sammenløbet Hav (pigrum esse et concretum mare); fra Chalidonia's Forbjerg gaar Veien dertil forbi Hæbuderne og Orcaderne; fra disse sidste, hvis nøgne Natur han med Sandhed beskriver, er der fem Dages og fem Nætters Seilads til Thule. Landet er stort og frugtbart (diutina pomona copiosa); Indbyggerne leve om Sommeren blandt deres Hjorder af Melk, men indsamle Træernes Frugter for Vinteren; de kjende ikke ordentlige Egteskaber (Kap. 35). Hvorfra han har disse Oplysninger, siger han ikke, — om de grunde sig paa hans egen Tidsalders Erfaringer, eller om de kun ere et Opkog af de gamle Grækeres Beretninger, hvilke vi nedenfor skulle komme til at omtale. At Solinus's Thule er Norge, er i sig selv rimeligt; men alt hvad vi lære om det er, at Landet var beboet — uvist af hvilken Folkestamme — ved den Tid, da Solinus's ubekjendte Hjemmelsmand fik sine Efterretninger. Den fuldkomne Usikkerhed baade med Hensyn til Tid og Sted gjør i Grunden den hele Beretning ubrugbar.

Marcianus Heracleota leverer en almindelig Periplus, eller Beskrivelse af den bekjendte Jords Kyster, med Bestemmelse af de vig-

tigste Punkters Afstand fra hinanden i Stadiemaal. Han gjengiver i det egentlige Geographiske aldeles Ptolemæus; men han har tillige, for at fastsætte Afstandene med den størst mulige Bestemthed, raadført sig med de bedste ældre græske og romerske Kilder. I vort Norden følger han Ptolemæus Skridt for Skridt; han veed imidlertid ogsaa her at tilføie Afstandene efter Stadier lige til Veixelen — en merkelig Omstændighed, hvoraf man maa slutte, at Søfarende, rimeligviis fra de nordligste romerske Provindser, undertiden have vovet sig omkring den kimbriske Halvø og beseilet Østersøens Kyster lige til hiin Flod. Af saadanne Reisendes Beretninger har uden Tvivl Ptolemæus for en stor Deel øst sine Kundskaber om disse nordlige Egne[1]).

Hvad der er Tilfældet med Grækernes og Romernes Geographer, er ogsaa Tilfældet med deres Historieskrivere. Fra det 2det Aarhundrede af og lige til det 6te tabe de det skandinaviske Norden ganske ud af Sigte. Men ved sidstnævnte Tidspunkt indtraf Omstændigheder, som for et Øieblik frembragte en Nærmelse mellem begge Europas Yderkanter, og atter vakte hos Sydboerne gamle Erindringer om vort Norden.

Efter det vestlige romerske Riges Fald opstod ved Slutningen af det 5te Aarhundrede et mægtigt østgotisk Rige, hvilket foruden Italia ogsaa omfattede det sydlige Tydskland og flere Lande. Goterne havde forlængst antaget Christendommen, den megen Omgang med Grækere og Romere havde afslebet deres Seder, og nu, da de endelig under deres store Konge Theodoriks Styrelse (493—526) fik nyde en Rolighed, som de gjennem Aarhundreder ikke havde kjendt, begyndte de at fatte Smag for Videnskabelighed. De henvendte Opmerksomheden paa deres egen Historie, til hvilken de fandt Kilder i gamle Sange og Sagn, der ved mundtlig Forplantning vare bevarede blandt dem. Men disse Sagn henpegede paa Norden som Folkets ældre Hjem, som det Punkt, hvorfra deres Vandring var udgaaet. Det var da intet Under, at de søgte at skaffe sig nogen Kundskab om disse fjærne Lande,

[1]) Marcianus Heracleota II 55 i Hudsons Geogr. græc. minor. Tom. I; jfr. Mannerts Einleit. S. 161 f. og 179—182.

og den vide Udstrækning af Theodoriks Rige samt hans endnu mere udstrakte Forbindelser satte dem i Stand dertil.

Theodorik ansaaes af alle tydske Folkefærd baade i og udenfor det egentlige Tydskland som en Mægler og øverste Dommer i deres indbyrdes Stridigheder. Hans Navns Anseelse strakte sig lige til Nordsøens og Østersøens Kyster[1]). De fjærne Ester, som engang (under Hermanrik) havde staaet under Goternes Herredømme, sendte ham Gaver[2]), og en Konge fra Landene hiinsides Østersøen forlod endogsaa, dreven ved Rygtet om Theodoriks Dyder, sit eget Rige for at gaa i hans Tjeneste[3]).

Under saadanne Omstændigheder var det ganske naturligt, at endog de fjærnere nordiske Lande ved Rygtet bleve bekjendte for Goterne i Italien, og Bekjendtskabet overlevede en Stund de Forbindelser, hvorved det var frembragt. Ved Theodoriks Død sank nemlig det østgotiske Riges Anseelse pludselig fra sin Høide, og ikke fuldt tredive Aar efter blev det (553) ganske omstyrtet af den byzantinske Keiser Justinians Hærførere. Men i dette Tidspunkt af Rigets Forfald og Undergang drev alligevel den vakte Videnskabeligheds Aand en gotisk Geistlig Jornandes til at skrive sit Folks Historie, medens til samme Tid en kundskabsrig og dannet Græker Procopius, der tjente i den byzantinske Keisers Hære, beskrev, for det meste som Øievidne, de Krige, der kuldkastede tvende tydske Folkefærds Herredømme, Vandalernes i Afrika og Goternes i Italia[4]).

Begge de nævnte Forfattere kunde endnu benytte de Erfaringer om fjærnere Folk og Lande, som Theodoriks vidtstrakte Herredømme havde givet Goterne Leilighed til at indsamle, og begge have benyttet dem endogsaa med Hensyn til det fjærneste Norden, hvilket for Goteren maatte have Interesse som hans Landsmænds ældre Hjem, for Grækeren som et hidtil gaadefuldt Fabelland, hvorom han først kunde berette sine Landsmænd noget sikkert.

[1]) Cassiodori Varia III 3. IV 2.

[2]) Cassiodori Varia V 2.

[3]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83.

[4]) Procopius's Historie gaar til Keiser Justinians 26de Regjeringsaar d. e. 553, og omtrent ved samme Tid, eller maaskee nogle faa Aar før, maa Jornandes have fuldendt sin gotiske Historie.

Først naar vi tage tilbørligt Hensyn til disse Forholde, under hvilke Jornandes og Procopius skreve, kunne vi tilfulde vurdere Vigtigheden af de Efterretninger, de give os om vort Norden, — paa hvilke forøvrigt Tidsalderens indskrænkede og falske geographiske Begreber naturligviis maatte have den samme skadelige Indflydelse som paa deres ældre Forgjængeres.

Jornandes skjelner imellem Thule, hvilket han nævner efter Orcades som en Ø i det yderste Vesten (in ultimo plagæ occidentalis), men i Øvrigt ei nærmere beskriver, — og Scanzia (afvigende Læsemaader: Scandza, Scaura, Scandra), en stor Ø i Oceanets nordlige Deel[1]).

Den Scanzia — siger han, beraabende sig paa Ptolemæus — har Formen af et langagtigt tilspidset Cederblad og ligger ligeover for den tredobbelte Munding af Floden Vistula (Veixel). Idet han begynder at opregne de paa Scanzia boende Folkefærd, bemerker han, at Ptolemæus har navngivet syv saadanne; dog seer man, at han ikke tager Hensyn til de hos denne Geograph forekommende Navne. I Scanzias nordlige Deel, siger han, bor Folket Adogit, hvilket ved Midsommer har 40 Dages bestandig Dag og ved Midvinter ligesaa længe bestandig Nat. Screrofennæ have ingen Kornavl, men leve af vilde Dyrs Kjød. Svethans have ypperlige Heste, og fra dem komme de dyrebare sorte Saphirinskind (Sobelskind?). Theustes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida bo alle paa et jævnt og frugtbart Landstrøg, hvorfor de ogsaa ere udsatte for andre Folks Angreb. Derpaa Athelnil, Finnaithæ, Fervir, Gautigoth, et tappert og krigersk Folk; dernæst Evageræ blandede med Othingi; alle disse bebo steile Klipper paa vilde Dyrs Viis. De ydre af dem ere Ostrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricii, Finni, de fredeligste (mitissimi) af alle Scanzias Beboere, samt deres Lige Vinoviloth. Svethidi udmerke sig blandt disse ved deres høie Vext, og Dani, udsprungne af deres Stamme, var det, der udjoge Herulerne. Af en lignende høi Vext ere ogsaa Grannii, Aganziæ, Unixæ, Ethelrugi, Arochi, Rannii (afv. Læsem. Arochi-

[1]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 80.

ranni), over hvilke den Konge Rodulf herskede, der forlod sit eget Rige for at drage til Goternes Konge Theodorik.

Fra dette Scanzia uddroge Goterne i Følge med Gepiderne paa tre Skibe til den lige overfor liggende Kyst, hvor Goterne, som med tvende Skibe først ankom, uddreve Ulmerugerne og siden overvandt og forenede sig med Vandalerne[1]).

Vi ville ikke opholde os ved Jornandes's Thule, der staar ganske eensomt, uden Forbindelse med det øvrige Norden, og desuden blot nævnes. Det er Beretningen om Scanzia, som for os har Vigtighed, og som vi her nærmere skulle betragte.

Denne Beskrivelse er i det Hele meget forvirret — tildeels uden Tvivl netop en Følge af, at Forfatteren har villet søge Hjælp hos sin Tidsalders geographiske Orakel Ptolemæus, men kun halv har forstaaet dennes System, og endnu mindre vidst derpaa rigtig at anvende sine egne ad andre Veie indhentede Kundskaber. At Jornandes's Scanzia er Ptolemæus's Scandia, — derom kunne vi ei tvivle; men om hiint Navn er hentet fra Ptolemæus, ligesom Oens Beliggenhed synes at være; eller om det gamle gotiske Folkesagn, som Jornandes med Hensyn til Udvandringen har fulgt, allerede har nævnet et til det oldnorske Skáney svarende gotisk Navn paa det Land, hvorfra Udvandringen først udgik, lader sig vanskelig bestemt afgjøre, ihvorvel det sidste kanskee er fuldt saa rimeligt. Men hvorledes nu end dette forholder sig, saa bliver det gamle Folkesagn, at Goternes Udvandring til Østersøens Nordkyst skede til Skibs, i Forbindelse med Minderne om deres Navn i Danmark og det sydlige Sverige, et uomstødeligt Vidnesbyrd for, at sidstnævnte Land virkelig har været Udgangspunktet.

Det er allerede ovenfor omtalt, at man urigtigen har antaget, at Jornandes har forefundet de Folkenavne, han paa Scanzia opregner, hos Ptolemæus, og at han altsaa maatte have havt for sig en Text af denne Forfatter, betydelig afvigende fra den, vi nu besidde. Jornandes's Ord give ingen Anledning til en saadan Formodning, og det, at hans Udskriver Rodericus Toletanus har misforstaaet ham, maa ei vildlede os[2]).

[1]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 81—83 samh. m. p. 98.
[2]) See ovenfor S. 123.

Det er aabenbart, at de Folkenavne, som Jornandes anfører, ere saadanne, som han til sin Tid har hørt nævne; men vist er det ogsaa, at baade han kan have misforstaaet sine Hjemmelsmænd, og hans senere Afskrivere igjen her forvansket hans Text. At det sidste hyppig har været Tilfældet, derom vidne noksom de mange afvigende Læsemaader, som ved disse Folkenavne findes. Flere af disse ere imidlertid bekjendte, og naar vi lægge Merke til, at enkelte Folkefærd her aabenbare forekomme under meer end eet Navn — uden Tvivl en Følge af, at Forfatteren af forskjellige Hjemmelsmænd har hørt Navnene forskjellig fremsagte — saa blive de Folkenavne, som vi nogenlunde bestemt kunne gjenkjende, følgende: Finner (under tre Benævnelser: Screrofennæ, uden Tvivl en Forvanskning for Scretofennæ, Finni og Finnaithæ, hvis ikke dette sidste maaskee snarere sigter til det svenske Finnveden), Sviar (under to Benævnelser, Svethans, der lader til at være en egte gotisk Form, og Svethidi), Raumer (Raumaricæ d. e. Raumariksboere; Forf. har hørt Landsnavnet og deraf selv dannet Folkenavnet), Ringerikinger (Raugnaricii), Græner (Grannii), Ryger (Ethelrugi), Raner (Rannii), — de sidste fem Navne alle tilhørende det sydlige Norge —, Gøter (under tre Navne: Gautigoth, Vagoth og Ostrogothæ, hvoraf Rodericus Toletanus har gjort Gotthi, Vesegotthi, Ostrogotthi) og endelig Daner (Dani). Forfatteren henkaster forøvrigt disse Folkenavne uordentlig om hinanden. Det er ham blot om at gjøre at nævne dem, ei at bestemme Folkenes Stilling mod hinanden, hvorom hans Hjemmelsmænd uden Tvivl heller ikke have kunnet meddele ham nogen sikker eller for ham brugbar Oplysning.

Vi behøve ikke at anstille Gjetninger om de øvrige, dunklere Navne[1]); de, vi her have udfundet, ere fuldkommen tilstrækkelige til at lade os drage sikkre Slutninger om, hvorledes Forholdene i Hovedsagen have været i vort Norden ved Jornandes's Tider. Den norrøne Folkestamme, i flere Forgreninger, mindre Stammer eller Fylker, med forskjellige Navne, har der været den herskende. De nomadiske, ukrigerske

[1]) Saaledes kan man ved Adogit tænke sig en Feilskrivning for Alogit, hvilket igjen kunde være en Fordreining af Haaleygernes eller Haalogernes Navn, eller af Haalogaland; — ved Hallin Hadaland eller Halland o.s.v.

Finner eller Finlapper have — ligesom langt tidligere og ligesom endnu er Tilfældet — beboet den store Halvøs nordligste Egne. Navnet Gautigoth, som uden Tvivl er Hovednavnet, hvorunder Vagoth og Ostrogothæ maa henføres, peger hen paa den oldnorske Benævnelse Gautar, der tillagdes de Nordmænd, der nedsatte sig i de tydske Goters ældre Bopæle i det sydlige nuværende Sverige. Dette i Forbindelse med den Omstændighed, at Jornandes ikke mæler et eneste Ord om noget Landsmandsskab imellem hine Gautigoth og hans egne Goter, hvilke han dog vidste vare uddragne fra disse samme Egne, lader os slutte, at han, eller rettere hans Hjemmelsmænd, intet Broderskab imellem dem har erkjendt. Der gaves altsaa paa Jornandes's Scanzia ikke mere noget selvstændigt Folkefærd af egentlige, d. e. tydske, Goter; thi saadant vilde han sikkert ikke have undladt at bemerke. Den norrøne Stamme havde den hele store Halvø inde. Han nævner endelig Danerne, af samme Rod som Sviarne, blandt Scanzias Beboere. Dette maa vi ikke tage saa nøie efter Ordene, at vi deraf skulde slutte, at Danerne endnu til hans Tid ikkun vare Beboere af Fastlandet. Jornandes havde intet tydeligt Begreb om de danske Øer, ligesaalidt som om den jydske Halvø; han ansaa det uden Tvivl alt for et blot Anhang til det store Scanzia, og heri havde han jo ogsaa, hvad Øerne angik, Ptolemæus for sig. Der er altsaa i hans Beretning Intet, som jo meget vel kan forenes med, hvad vi nedenfor af andre Kilder skulle godtgjøre, at Danerne dengang havde største Parten af det nuværende Danmark inde.

Procopius benævner Hovedlandet i det nordligste Europa Thule (Θούλη), hvilket han siger er en Ø, beliggende langt i Nord for Britannia, og meer end ti Gange større end denne. I sin Beskrivelse af Landet angiver han selv som sin Hjemmel Mænd, som derfra vare komne.

Paa Thule, siger han, ere store ubeboede Strækninger; men den beboede Deel er besat af 13 talrige Folkefærd (ἔθνη) under ligesaa mange Konger. Ved Midsommers Tid gaar Solen i 40 Døgn ikke

ned, og ved Midvinter er der ligesaa længe bestandig Nat. Denne mørke Tid tilbringe Thuliterne (*Θουλῖται*) i Sorg; men naar Natten har varet i 35 Døgn, er det Skik, at Nogle bestige Fjeldenes Toppe, og saasnart de derfra see Solen, stige de ned igjen og forkynde dens snare Tilbagekomst. Ved dette glade Budskab høitideligholder Folket sin største aarlige Fest. Blandt de Folk, som bebo Thule, er der kun eet, som fører et aldeles vildt Liv, nemlig Skridefinnerne (*Σκριθίφινοι*). Disse have ingen Jord- eller Agerdyrkning. Mænd og Kvinder ere stedse paa Jagt imellem Fjeldene og i de vidtstrakte Skove, der frembringe en Mængde af Vildt. De spise de vilde Dyrs Kjød og klæde sig i Skindet, som de sammensy med Dyresener. Kvinderne give ikke deres spæde Børn Die, eller opføde dem med Melk, men kun med Marv af de vilde Dyr. Saasnart en Kvinde har født, vikler hun Fosteret ind i et Skind, hænger det i et Træ og stikker det et Stykke Marv i Munden; derpaa gaar hun strax igjen paa Jagt. Men det er blot Skridefinnerne, som føre et saadant Liv. De øvrige Thuliter ere i deres Levemaade kun lidet forskjellige fra andre Folkeslag. De dyrke mange Guder og Aander, deels i Himmelen, deels i Luften, deels i Jorden, deels i Havet, og desuden ogsaa andre ringere Væsener, som de tro have deres Bolig i Kilder og Elve. De offre flittigen allehaande Dyr; men deres fornemste Offer er den første Krigsfange. Ham offre de til Ares (Mars), hvem de ansee som den øverste af Guderne, og dette skeer ikke ved simpelt hen at dræbe ham, men ved at ophænge ham i et Træ, eller henkaste ham paa skarpe Torne (spidde ham paa Spyd?), eller ved en anden smertefuld Dødsmaade. Blandt disse Thuliter ere Gauterne (*οἱ Γαυτοί*) et talrigt Folk [1]).

Anledningen til, at Procopius omtaler Thule og Gauterne, er nogle Begivenheder, som kort før hans Tid vare indtrufne med Herulerne.

Dette urolige Folk, hvilket han — maaskee med Overdrivelse — skildrer som de ryggesløseste af alle Mennesker, havde en Tid lang været mægtigt i Donauegnene ved sin Talrighed og Tapperhed, da det i Slutningen af det 5te Aarhundrede (omtrent 494) blev overvundet af Longobarderne i et stort Slag og led et frygteligt Nederlag. En

[1]) Procopius de bello Gothico II 15.

Deel af de Undkomne drog syd over Donau og bleve vel modtagne af den byzantinske Keiser Anastasius (491—518); men de øvrige toge deres Tilflugt til de yderste Egne af Jorden. Under Anførsel af flere Høvdinger af kongelig Herkomst droge de nemlig igjennem Slavernernes Folkefærd (τὰ Σκλαβηνῶν ἔθνη), derpaa over store øde Strækninger til Varnerne (Οὐάρνοι), saa igjennem Danernes Folkefærd (Δανῶν τὰ ἔθνη), alt uden at lide nogen Overlast, og endelig over Oceanet til Øen Thule, hvor Gauterne gave dem Bolig hos sig.

Nogen Tid efter, i Begyndelsen af Keiser Justinians Regjering (527—565), hændte det sig, at de Heruler, som efter deres store Nederlag vare flygtede til det græske Rige og der havde faaet Bopæle i det nordligste Illyrien mod at antage Christendommen og træde i Keiserens Krigstjeneste, dræbte deres Konge Ochon, kun af den Grund, at de havde faaet det Indfald ikke mere at ville staa under nogen Konge. Snart angrede de imidlertid deres Gjerning og sendte nogle Høvdinger til Thule, for derfra at hente sig en Anfører af deres Kongeæt. Sendemændene kom lykkelig til deres Bestemmelsessted, fandt her mange af den herulíske Kongeæt og valgte blandt dem En ved Navn Todasios, som, ledsaget af sin Broder Aordos og 200 herulíske Ynglinger, fulgte Sendemændene tilbage til deres Landsmænd i Illyrien[1]).

Procopius's Beretning viser strax ved første Øiekast, at han ikke alene har havt Leilighed til nøie at underrette sig om Europas nordligste Egne, men ogsaa at han har benyttet Leiligheden med megen Skjønsomhed.

Hans Thule er samme Land som Jornandes's Scanzia, nemlig den skandinaviske Halvø. Grækeren trængte i sin Beskrivelse til et almindeligt Navn for det hele vidtløftige Land. Et saadant vidste vel neppe hans Hjemmelsmænd at opgive. Han valgte da en Benævnelse, under hvilken hans Landsmænd vare vante til at høre det yderste Norden betegnet; han kaldte Landet Thule, Indbyggerne overhoved Thuliter. I at gjøre dette Land til en Ø fulgte han, ligesom Jornandes, ikkun de ældre Geographers Mening, fra hvilken det vel maatte falde dem vanskeligt at

[1]) Procopius. l. c. c. 14—15.

371
løsrive sig, endog om deres Hjemmelsmænds Udsagn kunde synes at være den imod.

Han skjelner imellem de raa og i et nomadisk Jægerliv omflakkende Skridefinner (d. e. skiløbende Finner) og de øvrige mere dannede Thuliter. Den Beskrivelse, han giver over disses religiøse Skikke, passer fuldkommen paa Nordmændene i Hedenskabets Tid. Vi gjenkjende deres Aser, deres Alfer, deres Havguder, deres Vætter og deres Dverge; vi gjenkjende i Ares deres Odin, Krigens Gud, til hvem de indviede deres Fiender som et Offer; i den store aarlige Fest, som Thuliterne høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst efter Vintermørket, gjenkjende vi endelig Nordmændenes største Høitid, Julen, hvilken de i Hedenskabet feirede ved deres saakaldte Midvinter d. e. i Midten af Januar, altsaa netop ved den Tid, da Solen efter Vintermørket først lader sig tilsyne for de nordligst boende Nordmænd. De 40 Døgns uafbrudte Dag og Nat passer kun paa Landet under 67—68 Graders Brede, eller til den nordligere Deel af det gamle Haalogaland — en Egn af Norge, som vi maa ansee for at være blandt de af den norrøne Stamme tidligst bebyggede.

Beretningen om de flere Folkefærd paa Thule, hvert med sin Konge, peger hen paa Nordmændenes Oldtidsforfatning, da Folket, som bekjendt, deelte sig i mange Fylker eller mindre Stammer, som gjerne hver for sig udgjorde et Rige. Tallet 13 er rimeligviis tilfældigt; Forfatterens Hjemmelsmand har ikke vidst at opnævne flere. Foruden Skridefinnerne navngives ikkun eet af disse Folkefærd, nemlig Gauterne, og dette er i Anledning af den Berørelse, hvori disse tilfældigviis kom med Herulerne. Ligesom Procopius i Navnet skjelner imellem disse Gauter (Gautoi) og de egentlige Goter (Gotthoi), saa taler han heller ikke et eneste Ord om noget Slægtskab imellem begge, og dog kjendte han de sidste saa nøie med samt deres nære Slægtskabsforhold til Vandaler, Gepider og Rugier, hvilke han alle tilsammen, ifølge deres Sprog, Udseende, Seder og Forfatning, anseer for at være i Grunden eet gotisk Folk[1]). Der er altsaa i hans Beretning, ligesaalidet som i Jornandes's, ikke den mindste Anledning til at skille det 5te Aarhundredes Gauter eller Gøter fra den

[1]) Proc. de bell. Vand. I 2 smh. m. bell. Got. III 2.

norrøne Stamme, og vi have følgelig ogsaa her en Bekræftelse paa, at denne Stamme dengang har været den ene herskende paa hele den skandinaviske Halvø.

Procopius's Beretning om Herulernes Tog til Norden giver ypperlige Oplysninger om de daværende Forholde i det østlige Tydskland og paa Østersøens sydlige og vestlige Kyster. Det var i Landene nord for Donau, at Herulerne bleve overvundne af Longobarderne, og den Flok af dem, som tog sin Tilflugt syd over Floden, fik Bopæle i Omegnen af Singedon, det nuværende Belgrad. Den store Kamp har altsaa fundet Sted i det vestlige Dacia, rimeligviis i de Egne af det nuværende Ungarn, som ligge imellem Floderne Donau og Theis; og derfra udgik Herulernes Tog i Retning mod Nordvest. De droge først igjennem Slavenernes d. e. Slavernes Folkefærd, og kom fra dem over en stor Ørken til Varnerne. Slaviske Folkefærd maa følgelig dengang have været udbredte over hele det østlige Tydskland i Nord for Donau lige til henimod Elben i Vesten og lige op til Østersøen i Norden. Thi Varnerne vides ikke nogensinde at have strakt sig længer mod Østen end i det nuværende Meklenburgske, og alle de øvrige tydske Folkefærd, som i ældre Tider havde beboet de pommerske og preussiske Kyster, vare forlængst dragne mod Syden, uden at man finder, at andre Folk af samme Stamme have indtaget deres Plads, hvorimod Slaverne og navnlig den vendiske Green af disse viser sig lige fra det 2det Aarhundrede af i Fremrykken fra Østen langs samme Kyster, hvilke man ogsaa efter Procopius's Tid og langt ind i Middelalderen finder dem at have behersket, indtil endelig tydske Folkefærd fra Vesten af atter opkastede sig til Slavernes Herrer i disse Egne. Men Varnerne omtales af Procopius paa andre Steder som strækkende sig lige til Rhinen, hvor de vare Frankernes Naboer, hvorimod han slet ikke nævner Saxerne og kun ubestemt Friserne og Anglerne som Beboere af disse Landstrækninger[1]). Heraf lader sig slutte, at Navnet Varner hos ham har en meget udstrakt Betydning og omfatter alle de Folkefærd i det nordvestlige Tydskland, hvilke man senere, og det uden Tvivl rigtigere, kaldte med et almindeligt Navn Saxer,

[1]) Proc. de bell. Goth. IV 20.

372 373

eller overhoved hele den nedertydske Green af den tydske Stamme[1]). Om nu end muligen de slaviske Vender allerede ved Procopius's Tider have trængt de egentlige Varner fra deres oprindelige Bopæle i det Meklenburgske længere mod Vesten, saa er det dog af hans Beskrivelse indlysende, at tydske Folkefærd have boet imellem Venderne og Danerne, følgeligen have idetmindste strakt sig saa langt imod Østen som det nuværende Holsteen. Den store Ørken, som han omtaler imellem Varnerne og Slaverne, lader sig let forklare. Det hele nordøstlige Tydsklands tydske Indbyggere havde forlængst trukket sig til sydligere og vestligere Egne og ladet deres gamle Boliger folketomme tilbage; disse besattes efterhaanden af de fra Østen fremtrængende Slaver; men store Strækninger, uden Tvivl imellem Elben og Oder, bleve endnu længe liggende øde som en Grændse imellem de tvende forskjellige Folkeklasser.

Danernes Navn forekommer for første Gang hos Jornandes og Procopius, og sidstnævnte Forfatter giver os derhos et nogenlunde bestemt Begreb om Udstrækningen af deres daværende Boliger. Paa tydsk Side strakte de sig til Varnernes d. e. de nedertydske Folkefærds Lande, og paa den modsatte Kant skiltes de ved Havet fra Gauternes Bopæle paa Thule d. e. den skandinaviske Halvø. Danerne havde altsaa dengang de danske Øer og den jydske Halvø inde. Hvor vidt de i sidstnævnte Land have strakt sig mod Syden, kan af Procopius's Beretning ikke med Bestemthed skjønnes; men her komme andre Kilder, hvilke tildeels allerede ovenfor ere berørte, os til Hjælp.

Ved Midten af det 5te Aarhundrede have vi seet, at den store Udvandring af tydske Folkefærd til Britannia tog sin Begyndelse med Viternes Overfart fra Jylland, hvilke stiftede det ældste af de saakaldte angelsaxiske Riger, nemlig Kent (omtr. 455). Udvandringen fortsattes af Saxer fra Elblandene, hvilke efterhaanden stiftede

[1]) Procopius har ligesaavel som sine ældre Forgjængere et Begreb om de trende Hovedgrene af den tydske Folkestamme. Han skjelner imellem de gotiske Folkefærd (Γοτθικὰ ἔθνη), Frankerne (Φράγγοι), hvilke han ogsaa fortrinsviis benævner Germaner (Γερμανοί; de bell Got. II 25), og Varnerne (Οὔαρνοι). Ved den første Benævnelse betegner han den gotiske Green; under den anden synes han at indbefatte den overtydske, og under den tredie den nedertydske.

Rigerne Sussex (490), Vestsex (519) og Estsex (530). Endnu omfattede imidlertid disse tydske Riger kun en ringe Deel af Britannia og strakte sig kun ubetydelig i Nord for Floden Thames; da optraadte Anglerne fra det nuværende Sønderjylland eller Hertugdømme Slesvig i Britanniens vestlige Egne talrigere og med større Kraft end deres tidligere ankomne Stamforvandte. Efter flere mindre Angreb af dette Folk, hvorved Riget Ostangeln stiftedes (omtr. 527), ankom nemlig (547) en stor Hær af dem til Kysten imellem Floderne Tweed og Forth, hvor de stiftede Riget Bernicia. Uden Tvivl forsterkede ved ny tilkommende Skarer erobrede de ogsaa snart Landene imellem Tweed og Humber, hvor de oprettede Riget Deira (560), og besatte endelig det Indre af Landet, hvor Riget Mercia fremstod[1]).

En saa betydelig Folkebevægelse som den ovennævnte maa have været foranlediget ved et Stød udenfra. Den britiske Historieskriver Nennius antyder ogsaa dette, naar han om de første til Britannia ankomne Tydske — hvilke vare Viter fra Jylland — siger, at de vare uddrevne fra deres Fædreneland[2]). Men det er her ikke vanskeligt at see, hvorfra hiint Stød kom. Den norrøne Stammes Udbredelse paa den jydske Halvø virkede nærmest paa Viterne, dernæst paa de sydligere boende Angler, og de slaviske Folkefærds Fremtrængen fra Østen af i Elbegnene virkede paa Saxerne.

Antallet af de til Britannia først udvandrende Viter kan ei have været særdeles stort; det var ikkun Kent, som de besatte Det er rimeligt, at Nordmændene allerede før Midten af det 5te Aarhundrede have havt en Deel af den jydske Halvø, maaskee den nordligste, inde, og at det blot har været henimod Anglernes Grændser, at der endnu dengang boede selvstændige tydske Viter, hvilke, for at undgaa Trykket af de fremtrængende Nordmænd, efterhaanden droge til Britannia. I Begyndelsen af det 6te Aarhundrede maa uden Tvivl den norrøne Folkestamme fuldkommen have befæstet sit Herredømme i Nørrejylland; thi da finde vi den allerede under Benævnelsen Daner at forurolige det frankiske Riges nordøstlige Landskaber med sine Vikingetoge. Den franske Historieskriver Gregorius af Tours

[1]) Sharon Turner: the history of the Anglo-Saxons (London 1828) I 254—324.
[2]) Nennii Eulogium Britanniæ c. 28; see ovenf. S. 66.

(† 594) beretter nemlig, at medens Kong Theodorik, en Søn af Chlodovig, regjerede i Austrasien (den østlige Deel af det frankiske Rige) mellem Aarene 511 og 535, gjorde Danerne til Søs et Anfald paa disse Egne, men bleve paa Hjemveien slagne af Kongens Søn Theodobert[1]). Ved samme Tid bemerke vi paa den anden Side en betydelig Bevægelse imellem Anglerne, til hvilke nu Trykket af de fremtrængende Nordmænd maa være naaet. Procopius kjender allerede Anglerne (Ἀγγίλοι) som Beboere af Britannia[2]); men deres Hovedudvandring did, hvilken, efter hvad vi have seet, først foregik i Midten af Aarhundredet, kan neppe have været ham bekjendt, da han skrev sin Historie. Ved Midten af det 6te Aarhundrede maa den norrøne Folkestamme aldeles have overvældet Anglerne i deres ældre Hjem, og dette foranlediget den Udvandring af disse, der gav Britannia Hovedmassen af dets tydske Befolkning. Thi Anglernes Udvandring var, ifølge deres Historieskriver Beda, saa sterk, at det endnu til hans Tid (ved Aar 700) hed, at deres Land laa øde imellem Viternes og Saxernes[3]). Man maa nu vel ikke tage denne Beda's Beretning fuldkommen efter Ordene, saaledes at Anglernes ældre Bopæle i hele 100 Aar efter Udvandringen skulde have været aldeles folketomme; imidlertid bliver der al Grund til at anvende hans Udsagn paa de nærmeste Tider efter denne Begivenhed. Vi maa følgelig antage, at de norrøne Daner ved Midten af det 6te Aarh. have behersket hele Nørrejylland, og at det tildeels folketomme Sønderjylland i længere

[1]) Stedet hos Gregorius af Tours lyder saaledes: „His gestis Dani cum rege suo, nomine Chochilaico (Hugleik?), evectu navali per mare Gallias appetunt. Egressique ad terras, pagum unum de regno Theodorici devastant atqve captivant, oneratisqve navibus tam de captivis qvam de reliqvis spoliis, reverti ad patriam cupiunt. Sed rex eorum in littus residebat, donec naves altum mare comprehenderent, ipse deinceps secuturus. Qvod cum Theodorico nunciatum fuisset — — — Theodobertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit. Qvi interfecto rege, hostes navali proelio superatos opprimit, omnemqve rapinam terræ restituit.“ Greg. Turon. III 2 hos Duchesne script. hist. Franc. I. Landskabet (pagus), som herjedes, kaldes i en anden gammel fransk Krønike (Gesta Francorum c. 19 hos Duchesne I.) Attoarii, hvorved Suhm (Danm. Hist. I 330) forstaar Guetern ved Floden Nerse. Det nuværende Belgien og sydlige Deel af Nederlandene hørte under det austrasiske Rige, hvis Hovedstad var Metz.

[2]) Proc. de bello Goth. IV 20.

[3]) Beda hist. eccl. gent. Angl. I 15 see ovenfor S. 67.

Tid har adskilt dem fra Saxerne, indtil hine efterhaanden udbredte sig til Eideren, som siden blev en stadig Grændse imellem den norrøne og den tydske Folkestamme.

Ved Midten af det 6te Aarhundrede var altsaa den norrøne Stamme herskende i største Delen af det nuværende Danmark; og da den som Beboere af disse Egne allerede var almindelig bekjendt blandt Udlændingerne under Navnet Daner, maa vi antage dette Navn for at være i sin Oprindelse betydelig ældre.

En nærmere Undersøgelse af Herulernes Tog og af dette i flere Henseender gaadefulde Folks øvrige Forholde hører ikke hid. At Procopius's Beretning i det Hele er sandfærdig, derom have vi ikke den ringeste Grund til at tvivle. Hvad der senere er blevet af de i vort Norden indvandrede Heruler, hvilke rimeligviis paa dette deres Tog igjen opsøgte et i ældre Tider forladt Hjem, — vide vi ikke med Bestemthed. Det er imidlertid ikke usandsynligt, at Jornandes's Beretning om dette Folks Uddrivelse ved Danerne sigter til den nys ankomne Flok. Den norrøne Stamme har ikke længe kunnet taale disse ryggesløse, urolige og rovsyge Fremmede hos sig, men har atter udjaget dem efter at have lært dem bedre at kjende.

Vi have ved vore nærmest foregaaende Undersøgelser af Grækernes og Romernes Beretninger om vort Norden vundet tvende faste Støttepunkter, nemlig Forholdene ved Begyndelsen af vor Tidsregning og Forholdene i det 6te Aarhundrede.

De første have vi fundet at være i Hovedsagen følgende: Den norrøne Folkestamme var udbredt over den skandinaviske Halvøs nordlige Deel omtrent til Gøtelven og de store svenske Indsøer. Den østligste Green af den benævntes Svíar, medens det hele Strøg, som Stammen havde besat, indbefattedes under det almindelige Navn Norðrvegr eller Norvegr. I Halvøens nordligste Egne havde nomadiske Finner (Lapper) deres Tilhold; i Syd for den norrøne Stamme derimod boede Folkefærd af den tydske Stammes gotiske Green lige til Halvøens Sydspidse. Tydsk-gotiske Folke-

færd havde ogsaa det hele nuværende Danmark inde (dog i de sydvestligste Egne ved Siden af nedertydske) og strakte sig langs Østersøens sydlige Kyst mod Østen lige til Floden Pregel. Østersøens østlige Kyst lige fra denne Flod var beboet af tschudiske Folkefærd, der strakte sig mod Norden lige ind i det nuværende Finland, hvor de grændsede til de samme nomadiske Finner, der ogsaa vare den norrøne Stammes nordlige Naboer. Bag Tschuderne i Sydost udbredte den store slaviske Folkestamme sig i det Indre af det nuværende Rusland og Polen og trængte sig efterhaanden frem imellem hine og Goterne til Østersøens Kyster, hvilke dens vendiske Green allerede i Begyndelsen af det 2det Aarhundrede havde besat imellem Floderne Veixel og Memel.

I det 6te Aarhundrede have vi derimod fundet Forholdene væsentlig forandrede. Paa den skandinaviske Halvø, i Danmark og paa Østersøens Sydkyst vare overalt de tydske Goter forsvundne som herskende Folk. Den norrøne Folkestamme havde nu udbredt sig ogsaa over den hele sydlige Deel af den store Halvø, hvor den tildeels havde antaget de ældre Beboeres Navn, lempet efter dens eget Sprog, og kaldet sig Gauter eller Gøter. Den havde videre under det nye Navn Daner besat de gotiske Øer (Øgotland) og den hele nordlige Deel af den jydske Halvø, altsaa største Delen af det senere efter dem opkaldte Danmark. Nærmest i Syd, i det nordvestlige Tydskland fra Rhinen af indtil ind i det Meklenburgske, boede nedertydske Folkefærd, blandt hvilke Saxerne vare de merkeligste. Her dannede mod Østen og inde i Landet en stor øde Strækning Grændsen imellem den tydske og den slaviske Folkestamme, hvilken sidste — navnlig dens vendiske Green — havde besat Østersøens øvrige Sydkyst langt imod Østen med ubestemte Grændser, medens andre slaviske Folkefærd spredte sig over det østlige Tydsklands indre Egne, over Polen, det indre Rusland og sydligere Lande [1]). I Landene paa Østersøens østlige Kyst maa vi antage Forholdene i Hovedsagen uforandrede, som de

[1]) Om den slaviske Folkestammes vide Udstrækning ved disse Tider vidner Jornandes, der betegner den ved Navnet Winidæ d. e. Vender, under hvilket Navn han paa en Maade henfører som underordnede Navnene Sclavini og Antes. Jorn. de. reb. Get. ed. Lindenbr. p. 85.

vare allerede i det 1ste Aarhundrede og som de tildeels ere endnu. Her boede tschudiske Folkefærd ikke alene ved Kysten, men endog temmelig dybt inde i det nuværende Rusland, hvor de dog senere meer og meer bleve indskrænkede af Slaverne. Imellem begge de sidstnævnte Folkestammer synes ved disse Tider den lettiske Stamme (maaskee Efterkommere af de daciske Geter?), bekjendt i Syden under Navnet Vidoarier, at have udbredt sig til de preussiske Kyster[1]), og har saaledes rimeligviis paa denne Kant indskrænket Tschuderne; hvorimod disse paa den modsatte Side, i det nuværende Finland, have meer og meer trængt Urindbyggerne, de nomadiske Finlapper, imod det yderste Norden, hvor vi dengang som nu finde dem i de nordligste Egne af den skandinaviske Halvø som den norrøne Folkestammes Naboer.

Høist vigtige Forandringer ere altsaa foregaaede i Norden i Tidsrummet imellem det 1ste og 6te Aarhundrede. Sagen i sig selv er utvivlsom, skjønt vi forgjæves i Historien søge Underretning om de enkelte Omstændigheder. Virkningerne af slige Omvæltninger maa imidlertid, ifølge Tingens Natur, strække sig udenfor Grændserne af de Egne, hvor de foregaa. Dette var ogsaa Tilfældet her, og det var det romerske Rige, som derved føleligst rammedes. Uhyre Folkebevægelser brøde i disse Aarhundreder med stedse stigende Kraft paa dets Grændser, og omsider gjennembrøde dem. De romerske Historieskrivere have ikke undladt at skildre disse voldsomme Rystelser. Vel have de ikke formaaet at følge dem til deres første og fjærne Kilde; men fra Virkningerne kunne vi ofte slutte til Aarsagerne, og saaledes lade hine Skildringer os her skimte mangt et vigtigt Mellemled imellem de tvende Yderpunkter, vi have fundet.

Romerne vare alt fra deres første Sammenstød med Germanerne ved Rhinen og Donau mere de angribende end angrebne. Deres Toge til det Indre af Germania overbeviiste dem imidlertid snart om, at de paa denne Kant allerede havde fundet Grændsen for deres Herredømme. De lode sig derfor efter Germanicus's Tog (16 e. Chr.) nøie med at

[1]) Jornandes l. c.

377 378

sikkre denne Grændse. Deres Krige mod Germanerne vare nu i meer end halvandet Aarhundrede af ringe Betydenhed. Rhinen overskredes sjælden fra nogen af Siderne; heller ikke Donau paa det Strøg, hvor den dannede Grændsen mod Germania, hvorimod Romerne længer mod Østen, ved at undertvinge det thrakiske Folkefærd Geterne, udvidede sit Herredømme over hele Dacia, imellem Donau i Syd og de karpathiske Bjerge i Nord, eller over største Delen af det nuværende Valachi, Ungarn og Siebenbürgen. De tydske Folkefærd overlode sig til indbyrdes Stridigheder, og Romerne undlode ikke ved enhver given Leilighed at nære disse, for fra denne Side at være saa meget sikkrere.

Men ved Midten af det 2det Aarhundrede spores en merkelig Forandring i Forholdene. Alle Folkefærd paa den romerske Nordgrændse, langs Noricum, Pannonia og Dacia, baade germaniske og ugermaniske, vise sig med Eet i Bevægelse og trænge ind paa de romerske Enemerker. Den kraftige Keiser M. Aurelius (161—180) havde næsten igjennem sin hele Regjeringstid, og især i de sidste 10 Aar, fuldt op at gjøre med at bekjæmpe og tilbagedrive disse Indfald. Man har benævnt denne Krig den markomanniske, fordi Markomannerne i det nuværende Bøhmen i den spillede den vigtigste Rolle og paa en Maade stode i Spidsen for et Forbund af tydske Folkefærd. Stormen blev for denne Gang ved Keiserens Tapperhed og Klogskab afvendt; men Kilden til disse Bevægelser, som Romerne endnu ikke ret øinede, var fremdeles aaben.

Vi have ovenfor hos Ptolemæus fundet det første Spor til en fra Landene ved Veixelmundingen udgaaende Folkerørelse, der allerede maa være begyndt før eller ved Aar 100 e. Chr. Det var Goterne, som bevægede sig fra Østersøens Kyster indad Landet[1]). Deres Bevægelse var uden Tvivl langsom og gik fra først af i Retningen mod Sydost til det Indre af det nuværende Polen. Den blev saaledes for det første ubemerket af Romerne; men man kan ei betvivle, at det derved frembragte Tryk paa vestligere og sydligere Folkefærd netop har været blandt de virksomste Aarsager til den store Gjæring paa de romerske Grændser, hvilken frembragte den markomanniske Krig. Vi kunne saa meget mindre tvivle derom, som virkelig gotiske Folke-

[1]) See ovenfor S. 124.

færd, Victofaler nemlig og Vandaler, allerede optræde som deeltagende i den [1]).

Snart lærte imidlertid Romerne mere i Nærheden at kjende Ophavsmændene til denne Gjæring. Efter at en Tid var gaaen hen under bestandige Indfald i Dacia af forskjellige barbariske Folkefærd, under idelige Kampe med vexlende Held, viiste Goterne sig i disse Egne som Romernes Hovedfiender. Under Keiser Caracalla (211—217) finde vi dem først ved det romerske Riges Grændser, og ved denne Leilighed nævnes de for første Gang af Romerne ved Navnet Gothi, i Stedet for at de i deres ældre Boliger ved Veixelflodens Munding benævntes Gotones [2]). Under Keiser Decius (249—251) brøde de over Donau og trængte lige ind i Thracien [3]). De dreves vel denne Gang tilbage, men kom dog ikke længe efter i rolig Besiddelse af hele Dacia, da Keiser Aurelian (270—275) ganske rømte denne Provinds og flyttede de der boende Romere over paa Donaus sydlige Side [4]). Allerede ved Midten af samme Aarhundrede havde de i en østligere Retning udbredt sig til det sorte Hav og besat dettes nordvestlige Kyster, hvorfra de ogsaa til Søs foruroligede de romerske Provindser [5]). De reve stamforvandte og ubeslægtede Folkefærd med sig i Strømmen og hævede sig snart til det herskende Folk i alle de sydlige Lande imellem Donau og Don. De deelte sig dengang efter deres Bopæle i tvende Hovedgrene: Visigothi d. e. Vestgother, under Høvdinger af den baltiske Æt, i Dacia, og Ostrogothi d. e. Ostgoter, under Høvdinger af den amaliske eller amelungiske Æt, i de østligere Lande. Deres Herredømme i disse Egne naaede ved Midten af det 4de Aarhundrede sin høieste Spidse under Kong Hermanrik af Amalernes Æt. Han skal ifølge de gotiske Sagn, som Jornandes har bevaret os, have underlagt Goternes Herredømme ikke alene de slaviske Vender, som havde besat Goternes ældre Bopæle ved Østersøens sydlige Kyst, samt disses Stamforvandte,

[1]) Julii Capitolini M. Anton. 17 og 22; om den markomanniske Krig i det Hele jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 112—131.

[2]) Spartiani Caracalla 10.

[3]) Stritter memoriæ populorum &c. I 38.

[4]) Vopisci Aurelianus 39.

[5]) Treb. Pollionis Galiienus 13; Stritter mem. pop. I 39-41.

379 Anterne og flere slaviske Folkefærd, men endog Esterne ved Østersøens østlige Kyst. Goternes Herredømme strakte sig saaledes paa hans Tid fra det sorte Hav til Østersøen, og dets østlige Grændse var Tanais eller Donfloden[1]).

Hermanrik døde omtrent 375, netop ved den Tid, da Hunernes utallige Sværme trængte frem fra Østen over Volga. Deres Angreb tilintetgjorde Goternes Herredømme i disse Egne, og trængte dem mod Sydvest og ind over det romerske Riges Grændser. Deres videre Skjebne vedkommer ikke denne Afhandling[2]).

Dette er i Korthed Historien af Goternes Udbredelse mod Syden. Men hvorledes skulle vi forklare os en saadan uhyre Udvikling af Magt hos dette Folk i Løbet af 200 Aar, hvis vi antage disse Goter for ikkun at være udsprungne fra hine Gotoner, som vi i det første Aarhundrede af vor Tidsregning fandt bosatte i et forholdsviis lidet udstrakt Land i de nordligste Veixelegne? — og dog have berømte Historiegranskere antaget dette, med Forkastelse af Jornandes's udtrykkelige og paa gamle gotiske Folkesagn grundede Beretning.

Alt ligger derimod i det klareste Lys for os, naar vi rigtig opfatte Forholdene i Norden og ikke overilet forkaste Oldsagn, der ved nærmere Undersøgelse i sig selv bære Troverdighedens umiskjendelige Præg.

Hovedaarsagen til Goternes Fremrykken og Udbredelse mod Syden maa ikke søges i Omvæltninger paa Østersøens Sydkyst, men i Omvæltninger paa dens nordlige Side, i den norrøne Stammes Fremtrængen. I det første Aarhundrede af vor Tidsregning er denne begyndt at trænge ind paa de tydske Goters Enemerker i det sydlige Sverige. Dens Fremrykken er uden Tvivl skeet baade til Lands og Vands; Tacitus omtaler jo allerede Sviarnes lette og til Streifetog ypperlig indrettede Skibe. Goterne maatte, al deres Tapperhed uagtet, have ondt ved at forsvare sig mod saadanne Anfald i et fladt og aabent, af Naturen lidet befæstet Land; de havde endnu verre for at gjengjælde dem med lignende; thi Nordmændenes Hjem var

[1]) Jornandes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 102—105 jfr. Ammianus Marcellinus XXXI 3.

[2]) Om Goternes Udbredelse imod Syden jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 131—141. 348. 353 – 360. 365 – 370.

bjergfuldt og uveisomt og forsvarede sig selv. Alt som disse Angreb fra Norden meer og meer toge Overhaand, og Trykket fra denne Side blev vanskeligere at modstaa, var det naturligt, at flere Goter søgte over Havet til deres Brødre ved Veixelmundingen.

Vi have da her den Goternes Udvandring fra Scanzia d. e. Skaane, hvorom Jornandes beretter. Vi maa ikke finde nogen Anstødssteen deri, at Jornandes sætter Udvandringen til de fjærneste Tider — mange Aarhundreder før vor Tidsregning. Han er her bleven forvildet deels af en hos den Tids Historieskrivere altfor almindelig Stræben efter at gjøre deres Folk ældgammelt, deels af Navnligheden imellem Goter og Geter, hvilken blev saa meget mere vildledende, som Goterne virkelig senere hen i lang Tid vare bosatte i Geternes Land, nemlig i Dacia, — en Omstændighed, der gav ham Anledning til at skrive alle Geternes Bedrifter, og hvad dermed stod i Forbindelse, paa Goternes Regning. Han henviser selv til den rette Udvandringstid i det Slægtregister, som han, uden Tvivl efter gamle gotiske Digte, anfører, og hvori han nævner sex Led imellem Kong Hermanrik og den amaliske Æts Stamfader Amala, og ni Led imellem samme Konge og en endnu ældre Stamfader Gapt. Dette sidste Navn — der synes at være svarende i det Gotiske til det oldnorske Gautr, et af Odins mange Navne — har uden Tvivl egentlig betegnet de hedenske Goters øverste Gud, som det hele Folks og fortrinlig dettes gudebaarne Kongeæts formeentlige Stamfader. Men denne Slægtlinie, der paa egte hedensk Viis taber sig i en Gudeverden, peger netop hen paa det første Aarhundrede af vor Tidsregning som et vigtigt Vendepunkt i Goternes Historie[1]).

Goternes Udvandring fra Norden var ikke et stort Tog, som paa een Gang gik for sig; — den skede fra først af i smaa Flokke, men dog med stedse voxende Kraft. Trykket fra Norden tiltog, og Veien til at undgaa det var funden. Deres nærmeste Stamforvandte i Tydskland, Rugierne og Vandalerne, henreves mod deres Villie i Strømmen og forøgede dens Kraft.

Folkevandringernes Historie lærer, at man i saadanne Folkebevægelser, som den hvorom her er Tale, sjælden maa søge nogen Plan; —

[1]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.

det er Tilfældet, som afgjør Alt. Har et Folk først givet efter for Trykket paa den ene Side, saa kaster det sig med hele sin Kraft paa den modsatte, for her at skaffe sig Luft. Der bliver snart ei mere Tanke hos det om at forsvare ældre Hjemsteder, men kun om at forhverve sig nye, og Strømmen vælter sig med ustandselig Fart frem i den Retning, hvor Tilfældet først har aabnet den et Gjennembrud. Goterne fandt dette opad Veixel-Floden og udbredte sig mod Sydost over det Indre af det nuværende Polen, som rimeligviis dengang kun har været lidet befolket, og mest af vidtspredte Nomadefolk af slavisk Herkomst, der let vege for hines Tapperhed og mere forenede Magt. Paa denne Kant samlede sig nu alle Goternes Kræfter, paa denne Kant trængte de seierrige frem, imedens de i deres ældre Hjemsteder overalt vege tilbage ikke alene for Nordmændene paa Østersøens nordlige Side, men ogsaa for de slaviske Vender, hvilke lidt efter lidt fra Østen af besatte Østersøens Sydkyst ved Veixelmundingen. Over Rugiernes Land, det nuværende Pommern, vedligeholdtes uden Tvivl længst Forbindelsen med Norden; over det have stedse nye Sværme af Goter begivet sig til deres sydligere Brødre.

Naar Jornandes fortæller, at Goternes Udvandring fra Scanzia skede paa tre Skibe, da maa vi naturligviis tænke os, at han her taler om det allerførste Tog, som i sig selv var det svageste, men i Folkesagnet det merkeligste. Vi have jo et fuldkomment Sidestykke hertil i Jydernes, Saxernes og Anglernes Tog til Britannia, som ogsaa berettes at være begyndt med blot tre Skibe. Jornandes knytter her til sin Beretning et andet merkeligt Sagn. Af de tre fra Scanzia uddragende Skibe, siger han, blev det ene noget tilbage og naaede senere Land end de øvrige. De, som her vare ombord, bleve derfor af deres Landsmænd spotviis kaldte Gepantas, hvilket Ord i det Gotiske betyder Nøler — et Navn, som de siden beholdt, og som gav Anledning til deres Navn Gepider (Γήπαιδες hos Procopius), og disse Gepider bleve længe boende i de nedre Veixelegne, efter at de øvrige Goter havde forladt dem [1]).

Vi have her i Folkesagnets dunkle Sprog en Beretning om en senere Udvandring fra Norden af en Green af Goterne,

[1]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 98.

sandsynligviis de paa de danske Øer boende Viter, som først senere end deres i det sydlige Sverige boende Brødre ved den norrøne Stammes videre Fremtrængen ere blevne nødte til at forlade deres Hjem.

Ved Tidspunktet af den markomanniske Krig, altsaa i den 2den Halvdeel af det 2det Aarhundrede, maa det Indre af det nuværende Polen have været overfyldt med Goter, siden Trykket af dem allerede kunde virke til Donauegnene. I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede vare de allerede spredte over Dacia og et halvt Aarhundrede senere fremtrængte til Kysten af det sorte Hav. Denne deres voxende Kraft i Syden giver uden Tvivl en sikker Maalestok for Svækkelsen af deres Magt i Norden, og vi feile saaledes neppe meget, naar vi antage, at den norrøne Stamme ved Midten af det 3die Aarhundrede allerede har grundfæstet sit Herredømme over hele det sydlige Sverige og begyndt paa at udstrække det til de danske Øer. Thi ogsaa Gepidernes Udvandring maa dengang forlængst være begyndt. Ved Midten af Aarhundredet, under Keiser Gallus (251—253), nævnes de nemlig blandt de Folk, med hvilke Romerne krigede [1]), og om nu endogsaa dette kun har været en ringe Flok af dem, som har blandet sig imellem Goternes Skarer, saa maa dog deres Hovedmasse allerede ved de Tider have udbredt sig vidt i de nedre Veixelegne, eftersom vi finde Burgunderne, hvilke herfra bleve fortrængte netop af Gepiderne [2]), under Keiser Probus (276—282) i Nærheden af Rhinen [3]), hvor de siden bleve boende indtil deres Indtrængen i Gallia i det 5te Aarhundrede [4]).

Gepidernes Bopæle strakte sig, som det lader, længe temmelig langt mod Norden, og Rugierne ere rimeligviis ogsaa længe blevne boende i deres gamle Hjem ved Østersøens Kyst [5]). Om disse Forholde have vedvaret lige til Hermanriks Tider, kan man ikke med Sikkerhed afgjøre; men vist er det, baade ifølge gotiske og norske Oldsagn, at denne Konges vidtstrakte Herredømme naaede lige til vort Nordens Grændser, og at altsaa i hans Tid, d. e. i Midten af det

[1]) Stritter mem. popul. I 365.
[2]) Jorn. de reb. Get. p. 98.
[3]) Zosimus I 68.
[4]) Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 369. 372.
[5]) Mannert III 339. 369.

4de Aarhundrede, Goterne i Norden endnu havde fri Adgang til at forene sig med deres sydlige Brødre.

Ved Hunernes Fremtrængen fra Østen i Slutningen af samme Aarhundrede begyndte nye og voldsommere Omvæltninger. Stødet udgik nu fra en anden Side, og Folkebevægelserne toge følgelig ogsaa en anden Retning, nemlig fra Østen mod Vesten. I de nordligere Egne maatte det naturligviis virke nærmest paa de slaviske Folkefærd; og ved denne Tid er det uden Tvivl, at Venderne have besat de pommerske Kyster og udbredt sig i det nordlige Polen og nordøstlige Tydskland, medens de gotiske Folkefærd, Gepider og Rugier, trængtes mod Syden. Herved bleve de tydske Goter i vort Norden ganske afskaarne fra deres Brødre. Men gotiske Udvandringer fra disse Egne vare ogsaa rimeligviis nu for det meste ophørte, og den norrøne Folkestammes Herredømme paa de danske Øer grundfæstet. De her tilbageblevne Goter vare undertvungne og smeltede efterhaanden sammen med deres Overvindere, hvilke uden Tvivl ved disse Tider og i disse Egne først ere blevne kaldede og have siden selv antaget Navnet Daner.

Kun i Jylland vare endnu tydske Goter eller Viter tilbage; men ogsaa de maatte snart give efter for Trykket af de fremtrængende Nordmænd. Den Vei, som Goterne i deres tidligere Udvandringer havde fulgt, var nu spærret ved de mellemkommende Vender. Men en anden Vei laa aaben mod Vesten, og denne betraadte Viterne i Forening med sine Stamforvandte Anglerne og de tillige fra Østen af Venderne trykkede Saxer, idet de i det 5te og 6te Aarhundrede droge til Britannia og der vandt et nyt Hjem.

Vi have stræbt at tydeliggjøre os det oprindelige Forhold imellem Nordmænd og Goter i vort Norden, og vi have fundet, at overalt hvor Goternavnet forekommer, der vidner det om en ældre tydsk Befolkning, der har maattet vige mod Syden og Vesten for den fra Norden fremtrængende norrøne Stamme.

Midt over Sverige gaar fra Nordsøen til Østersøen et Belte af store Vande og Skove, der skifter Landet i tvende Hoveddele.

Gøtaelv, den store Sø Vænern, Skovene Tiveden og Kolmorden, samt endelig den fra Østersøen indskjærende Fjord Braaviken danne dette Belte, der endnu er sterkt i Øine faldende, men dog end mere var det i Oldtiden, da de ovennævnte Skove paa uhyre Strækninger dannede et øde og mørkt Vildnis og gave Anledning til Inddelingen af det hele Land i Nordanskog og Sunnanskog[1]). Her finde vi Nordgrændsen for det gotiske Navn, og her har uden Tvivl i Oldtiden ogsaa Nordgrændsen været for de tydske Goters Bopæle. I Norden for den staa vi paa den norrøne Folkestammes rette gamle Enemerker, i dens rette Hjem i Norden.

Her møder os imidlertid foruden Folkenavnet Norðmenn eller norrœnir menn, der nærmest hefter sig ved det vestlig liggende Land Noregr, Norge, ogsaa Folkenavnet Svíar, der hefter sig ved det østlig liggende Svíþjóð, Svealand. At Folkestammen paa begge Sider er den samme, maa vi, paa Grund af Overeensstemmelse i Sprog, Religion og Seder, ansee for afgjort. Men Navne og Beliggenhed tyde hen paa en Hovedforgrening, og dennes Beskaffenhed maa vi noget nøiere undersøge.

Navnet Svíþjóð er uden Tvivl dannet af Folkenavnet Svíar; det er kun en sammentrukken Form for Svíaþjóð d. e. Sviarnes Folk. De Oplysninger, man hidtil har villet søge i Fortolkningen af hiint Navn, falde altsaa formeentligen bort, saalænge man ikke finder en Udledning for dette; og en saadan, endog blot nogenlunde fyldestgjørende, er neppe endnu udfunden. Svithjod omfattede i sin ældste Betydning ikke nogen vidtløftig Landstrækning; — det omfattede kun de frugtbare Egne om den nu saakaldte Mælaren Sø, i Fortiden benævnt Lögrinn d. e. Søen eller Vandet. Det nuværende Uppland var Sviarnes Hovedsæde; dets Indbyggere kaldtes derfor fortrinsviis Uppsviar og havde den første Rang i Folket. De omliggende til Svithjod regnede Landskaber have alle deres Indbyggere, nogle ogsaa deres Navn herfra; thi Benævnelserne Vestmannland og Sudrmannland ere aabenbare hentede fra Beliggenheden mod Uppland. Udenfor de ovennævnte Landskaber, samt mod Vesten Nerike og mod Norden det nuværende Gestrikeland, strakte ikke Svithjod sig i sin egentlige

[1]) Schlyter om Sveriges äldsta Indelning i Landskap S. 1, 3.

Bemerkelse. Alle de vidtløftige Landskaber, som nu i Nord og Vest ligge imellem dette Svithjod og Norge, vare langt hen i Tiden ubeboede, eller idetmindste ikke beboede af Folk af den norrøne Stamme. Om Helsingjaland, Jamtaland og Herdalen vide vi, at de ikke førend i det 9de Aarhundrede fik sine norrøne Indbyggere fra Norge; Dalarne, det gamle Jarnberaland, er ogsaa først seent blevet bebygget, for største Delen uden Tvivl fra Vestmannland; og Vermaland blev opryddet af udvandrede Sviar ikke førend i det 7de Aarhundrede [1]). Lige til disse temmelig sildige Tider have altsaa uhyre store, øde Skove adskilt Sviarne ved Mælaren fra Nordmændene i Norge, og Forbindelsen imellem disse tvende stamforvandte Folk synes langt ned i Tiden mindre at have været umiddelbar end middelbar igjennem det undertvungne Gøtaland.

Naar man seer hen til disse Forholde, bliver der ligesaa liden Sandsynlighed for, at Sviarne ere komne fra Norge, som for at dette Land er blevet befolket fra Svithjod. Den norrøne Folkestammes Adsplittelse i hine tvende Hovedgrene kan altsaa ikke være foregaaet efter dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø, men enten under samme eller strax før. At forøvrigt den Green af Stammen, som besatte Norge, har været den sterkere, bliver høist rimeligt, naar man betragter den langt større Udstrækning af det Land, den tog i Besiddelse, og derhos betænker, at Navnet for Norges Beboere tillige var det Navn, hvormed Stammen siden som et Heelt betegnede sig.

Hertil knytter sig et andet Spørgsmaal, som rigtignok kun er af underordnet Vigtighed: har den norrøne Stamme udbredt sig over de tydske Goters Land fra Svithjod af, eller fra Norge, eller fra begge Steder?

Det kunde, efter de umiddelbare Oplysninger, som vor ældre Historie og vore Oldsagn give os, ved første Oiekast synes rimeligst, at Stammens Udbredelse over hine Lande var hovedsageligen udgangen fra Svithjod. Med Svithjod eller Svealand vide vi nemlig, at Gøtaland i senere Tider var forbundet til eet Rige, i hvilket dog det første i alle Henseender havde Fortrinet, lige indtil i Navnet, da

[1]) Jfr. Schlyter l. c. 26—49; Geijers Svea-R. Häfder 1 434.

det samlede Rige kaldtes Svíaríki eller Svíaveldi, og fra Sverige, lyder det gamle danske Sagn, hvormed Jornandes paa en Maade stemmer, — udgik Kong Dan (d. e. Danernes Folk), efter hvem Danmark fik sit Navn[1]).

Betænke vi imidlertid det oprindelige Svithjods ubetydelige Udstrækning, at Sviarne kun meget langsomt have udbredt sig over det nuværende Svealand, at de endnu ved Begyndelsen af vor Tidsregning neppe kunne antages at have overskredet betydelig dettes sydlige Grændse; — at derimod til samme Tid den vestlige Green af den norrøne Stamme allerede strakte sig over hele Norge lige syd til Gøtaelven; — saa bliver det i sig selv lidet rimeligt, at den svagere Green af Stammen udelukkende skulde have besat hine vidtløftige Lande, medens den sterkere Green ligesom med Eet gjorde Stands i sin Udbredelse.

Hertil komme andre Omstændigheder, som ikke maa lades ubemerkede. Forbindelsen imellem Svealand og Gøtaland til eet Rige udgik, ifølge vore Sagaers Vidnesbyrd, ikke fra det første, men stiftedes egentlig ved en dansk Kongeæt fra Skaane, der over Gøtaland fik Herredømmet i Svealand, efter at Sviarnes egte gamle Kongeæt, de gudebaarne Ynglinger, i det 7de Aarhundrede var bleven styrtet. Det var altsaa ingenlunde Gøtalands Undertvingelse ved Sviarne, som senere gav disse Forrangen i det ved deres og Gøternes Forbund dannede Svearike, men derimod deels den religiøse Glands, der fra ældgammel Tid hvilede over Uppsalatemplet og dets Forstander Uppsalakongen, — en Glands, der overførtes fra den ældre Kongeæt paa den nyere —, deels maaskee en Selvfølelse hos Sviarne, som den ublandede Green af Hovedstammen, hvilken fandt Gjenklang hos Gøterne, der neppe endnu havde glemt, at deres Navn var borget af de undertvungne Tydske, med hvilke de havde blandet sig. — At det danske Folkesagn i langt sildigere Tider lod det danske Riges Stifter udgaa fra Sverige, vil vistnok ikke sige mere, end at Danerne oprindelig udgik fra Lande, som ved den Tid, Sagnet optegnedes, hørte til det svenske Rige. — Hvad endelig Jornandes's Vidnesbyrd angaar, da synes dette at kunne forklares

[1]) See ovenfor S. 74.

385 386
om et nært Stamforvandtskab imellem Daner og Sviar — et Stamforvandtskab, der ikke netop behøver at antyde, at hine vare udsprungne af disse, omendskjønt Danerne vel paa en Maade kunde ansees for en fjærnere Green af den norrøne Hovedstamme.

Disse Sagn og senere Forholde udelukke altsaa i Grunden ingenlunde den vestlige Green af den norrøne Stamme fra al Deeltagelse i Gøtalands og det senere Danmarks Undertvingelse og Befolkning; — og at denne Deeltagelse har været virksommere, end man i Almindelighed har troet, derom synes en hidtil upaaagtet eller misforstaaet Omstændighed at vidne.

Fra ældgammel Tid benævntes de Hereder af det svenske Landskab Vestergøtland, der ligge nærmest i Syd for Gøtaelven, Útlandin [1]). Dette Navn staar i den nøieste Forbindelse med et andet, som endnu den Dag i Dag bruges, idet nemlig de nærmeste Hereder i Nord for ovennævnte Elv, den sydlige Deel nemlig af det fordum norske, nu svenske, Landskab Bahuuslen kaldes Innland [2]). Den ene af disse Benævnelser er aabenbare betinget af den anden, og de hentyde paa et ældgammelt nært Forhold imellem de Lande, som de tillægges. Dette Forhold kan imidlertid ikke (hvad man dog har troet) stikke deri, at den sydlige Deel af det nuværende Bahuuslen engang har tilhørt Vestergøtland og faaet sin Befolkning derfra [3]); thi da maatte jo nødvendigviis Benævnelsen have været modsat: det sydlige Bahuuslen maatte være Útlandin, den modsvarende Deel af Vestergøtland Innlandin. Man maa tvertimod antage, at Utlandene ere befolkede fra Innlandene, og at begge Benævnelser skrive sig fra denne Omstændighed. Men forholder dette sig saaledes, da er vel Intet rimeligere, end at hine Benævnelser have sin Oprindelse fra den norrøne Folkestammes første Indskriden paa den tydskes Enemerker. De første Hereder, hiin her besatte, bleve anseede som Udlande, og saaledes benævnte i Modsætning til de indenfor liggende af Stammen fra ældre Tider beboede Egne [4]).

[1]) Den ældre Vestgöta-Lag, Afd. „Horo þinglot skal skiptæ", i Corp. jur. Sveo-Got. ant. I 69.

[2]) Schlyter om Sveriges äldsta Ind. 7.

[3]) Dette antager Schlyter l. c. 8.

[4]) I en fuldkommen tilsvarende Betydning bruges Benævnelsen útlönd i Knyt-

Finder man altsaa her et tydeligt Spor til, at Nordmænd fra Norge d. e af den norrøne Folkestammes vestlige Hovedgreen, virkelig have over Gøtaelven udbredt sig til Dele af det nuværende Vestergøtland, og sætter man denne Omstændighed i Forbindelse med hvad der ovenfor er sagt om Svithjods og Sviarnes oprindelig ubetydelige Udstrækning, saa kan man ikke andet end finde det høist sandsynligt, at det er hiin sterkere Green af Stammen, der ogsaa efterhaanden har underlagt sig de vestligere Dele af de tydske Goters ældre Bopæle paa den skandinaviske Halvø, og at det er den, som herfra senere har besat Ogotland (d. e. de danske Oer) og Reidgotland (Jylland) og her antaget Navnet Daner; hvorimod paa den anden Side Sviarne uden Tvivl have udbredt sig over de østligere gotiske Lande og undertvunget disse.

Det bliver overhoved altid rimeligst at antage, at det første betydelige Sammenstød imellem den norrøne og tydske Folkestamme har fundet Sted ved Gøtaelven; thi her adskiltes uden Tvivl begges Enemerker ved en i sig selv let overstigelig Grændse, medens længere mod Osten de uhyre store og uveibare Skovstrækninger, hvilke endnu i langt sildigere Tider ikke uden Vanskelighed og Rædsel befores [1]), maatte i hiin fjærne Oldtid lægge uovervindelige Hindringer i Veien for al virksommere Berørelse imellem de paa begge Sider boende Folk.

Vi have betragtet Forholdene i vort Norden ved Begyndelsen af vor Tidsregning, og vi have fundet den norrøne Folkestamme allerede dengang bosat der, skjønt paa meget nær ikke saa udstrakt mod Syden, som vi nogle Aarhundreder senere see den at være.

linga-Saga 112, hvor Talen er om det danske Riges Deling imellem Svend Grate, Knut Magnussøn og Valdemar Knutssøn. Det heder nemlig: „Valdimarr lagði i einn hlut Jótland ok útlönd þau er þar liggja til; d. e. Valdemar gjorde til een Lod Jylland og de Udlande, som dertil høre." Her kan ved Udtrykket Udlande neppe forstaaes andet, end de Venderne fratagne Egne, hvormed Valdemars Fader, Knut Lavard, havde forøget sit jydske Hertugdømme. Med samme Hensyn benævnes ogsaa i det gamle Sprog mindre Jorder eller Avlsgaarde, der ligge under et Hovedbol, útjarðir eller útlendur. Fornm. S. II 90; Gloss. til Njaals S. s. v. útjarðir o. fl. St.

[1]) Schlyter l. c. 13.

387 388
Men der gives — som allerede antydet — ældre Underretninger om Nordeuropa, hvilke, hvor dunkle de end ere, ei kunne lades ganske uberørte. Vi maa altsaa gjøre endnu et Skridt høiere op i Tiden.

Det var, saavidt bekjendt, Ravhandelen, der knyttede den ældste Forbindelse mellem Sydeuropa og vort Norden. At Phoenicierne tidlig kjendte Ravet som en Handelsgjenstand, er sikkert. Man veed, at disse driftige Handelsfolk besøgte med sine Skibe Britannia, hvorfra de hentede Tin. Man har deraf sluttet, at de ogsaa have umiddelbar søgt Ravet fra Vesterhavets eller Østersøens Kyster. I sig selv er dette vistnok ikke urimeligt; imidlertid findes der hos de Gamle Intet om Phoeniciernes Seilads videre i Nord, end til Britannia, og det synes saaledes voveligt paa deres Ravhandel alene at bygge Paastande om deres udbredte geographiske Kundskaber til vort Norden og om deres Indflydelse paa dets Kultur — hvilket Mange have gjort —, saameget mere som der gives tydelige Spor til, at den egentlige Vei for denne Handel langt tilbage i Tiden — allerede i det 5te Aarhundrede f. Chr. — har været den samme som i det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning, nemlig over Land, fra Østersøen til det adriatiske Hav [1]).

Saa meget er vist, at de ældste, paa selve Stederne indhentede,

[1]) Det gamle græske Sagn, hvilket ogsaa Herodot omtaler (III 115), satte Ravets Hjem ved Floden Eridanus, hvorved man uden Tvivl tænkte sig den samme, som i senere Tider bar dette Navn, nemlig Po (Plinius III 26). Man veed, at Ravet ikke frembringes i disse Egne; derimod blev det derfra Grækerne tilført, en Omstændighed, som uden Tvivl har givet Anledning til Sagnet. Man maa altsaa antage, at flere Aarhundreder før vor Tidsregning Ravhandelen er bleven drevet ad den samme Vei som til Plinius's Tid, nemlig ved Mellemhandel over Land fra Østersøens Kyster til det adriatiske Hav (Plin. XXXVII 3). At Ravet var en Handelsgjenstand for Phoenicierne, forudsætter følgelig ingenlunde, at de umiddelbar hentede det tilsøs fra dets egentlige Hjem; og var dette ikke Tilfældet, saa er det heller ikke rimeligt, at deres Kundskab om de Egne, hvor det fandtes, var større, end som man kan vente sig, naar den skulde indhentes paa anden og tredie Haand, eller fra endnu fjærnere Kilder. Den maatte under saadanne Omstændigheder nødvendigviis blive høist uklar, og vi have altsaa ingen Grund til at antage, at den Forbindelse mellem Norden og Syden, som Ravhandelen frembragte, har tjent synderlig til at opklare Sydboernes geographiske Begreber om Landene ved det nordlige Ocean, førend det — som ovenfor er sagt — faldt Romerne ind i det første Aarhundrede af vor Tidsregning selv at hente Ravet over Land fra Østersøens Kyst.

Oplysninger om vort Norden, hvilke ere os levnede, ei skyldes hverken Phoenicierne eller i Almindelighed Ravhandelen, men derimod et høist merkeligt Foretagende af en Græker ved Navn Pytheas fra den phocæiske Koloni Massilia i det sydlige Gallia. Denne Pytheas gjorde nemlig ved Slutningen af det 4de Aarhundrede (omtrent imellem 330 og 300 f. Chr.) tvende Søreiser til Europas nordlige Egne, uden Tvivl fortrinlig i det Diemed at gjøre Opdagelser, hvoraf Massiliensernes Handel kunde høste Nytte. Paa den første Reise besøgte han Britannia og gik derfra til det yderste Norden, til et Land, kaldet Thule. Paa den anden Reise beseilede han, som det heder, Europas Kyst langs Oceanet fra Gadeira eller Gades (det nuværende Cadiz) lige til Tanais[1]). Hans Beskrivelse over disse Reiser er desverre tabt; og de Brudstykker af den, som hos senere Forfattere, især Strabo og Plinius, ere bevarede, ere ikke alene udrevne af deres Sammenhæng, men endogsaa — hvad Strabo angaar, hos hvem de vigtigste findes — næsten stedse anførte med en forudfattet Mening om Beretningernes Usandfærdighed, hvortil imidlertid aabenbare den vigtigste Grund er, at Pytheas's virkelige Erfaringer ikke stemmede med de geographiske Theorier, som Strabo fulgte. De Brudstykker af Pytheas's Efterretninger, som ere os levnede, indeholde, rigtig forstaaede, intet urimeligt, og skjønt de i sig selv ere ubetydelige, give de dog Anledning til Slutninger, som ikke ere uden Vigtighed.

Ifølge Strabo har Pytheas fortalt, at sex Dages Seilads i Nord for Britannia (*Βρεττανική*) laa Thule (*Θούλη*) i Nærheden af det bundne (frosne) Hav (*ἐγγὺς δ' εἶναι τῆς πεπηγυίας θαλάττης*[2])). Paa disse Kanter var der hverken Land eller Hav eller Luft, men en Blanding af alle tre Ting, lig Havlunge (et Slags slimagtigt Sødyr?), i hvilken Blanding Land og Hav og alle Ting svæve; og dette er ligesom et Baand for det Hele, hvilket man hverken kan gjennemvandre eller beseile. Denne lungelignende Materie havde Pytheas selv seet[3]). Han har berettet, at ved Thule falder Sommer-

[1]) Der har været megen Uenighed, om Pytheas har gjort tvende eller een Reise i Norden. Det forekommer mig, at det første ligefrem ligger i Strabos Ord II p. 104; jfr. Dr. M. Fuhrs lærde Afhandling „De Pythea Massiliensi“ p. 78.

[2]) Strabo I p. 63. [3]) Strabo II p. 104.

vendekredsen sammen med Polarkredsen, og antager Thule for det yderste Land. Strabo anseer alle disse Angivelser for urigtige, deels fordi han hos ingen Anden finder nogen Ø Thule omtalt, og deels fordi han tror, at Jerne (Irland), hvilket han lægger strax i Nord for Britannia, er det yderste beboede Land paa Jorden[1]). Imidlertid tror han, at Pytheas i Theorien kan have Ret, naar han fortæller om dem, der bo i Nærheden af den kolde Zone, at de deels fuldkommen mangle, deels have ikkun lidet af dyrkede Frugter og tamme Dyr, at Menneskene leve af Urter, vilde Frugter og Rødder; men de, hos hvilke Korn og Honning frembringes, lave ogsaa deraf en Drik. Efterdi de ikke have klart Solskin, tærske de Kornet i store Huse, da det paa aaben Mark vilde fordærves af den megen Regn[2]). Hvad Pytheas har fortalt om Ostiaierne (περὶ τοὺς ᾿Ωστιαίους) og om Egnene hiinsides (d. e. i Øst for) Rhinen lige til Scythia, anseer Strabo for lutter Usandhed[3]); efter dennes Overbeviisning er nemlig Alt paa hiin Side af Albis (Elben) fuldkommen ubekjendt[4]).

Naar Plinius beraaber sig paa Pytheas, lader han i det Hele til ikke at drage dennes Angivelser i Tvivl. Ifølge ham har Pytheas berettet, at Øen Thule ligger 6 Dages Seilads i Nord for Britannia; at een Dags Seilads fra Thule er det sammenløbne Hav (mare concretum), „hvilket af Nogle kaldes Cronium;" samt at paa Thule er om Sommeren sex Maaneders uafbrudt Dag, og om Vinteren ligesaalænge uafbrudt Nat[5]). Med Hensyn til den sidste Angivelse maa dog bemerkes, at Plinius — og flere med ham — upaatvivlelig have misforstaaet Pytheas, som ifølge Andres troverdigere Vidnesbyrd ikkun har talt om een Maaneds bestandig Dag, eller i det Hele om meget korte Nætter ved Sommersolhverves Tid[6]). — Videre anfører Plinius, idet han omtaler Ravets Oprindelse, en Beretning af Pytheas: „at en Kyst af Oceanet (æstuarium Oceani) kaldet Mento-

[1]) Strabo I p. 63. II p. 114—115; jfr. Fuhr de Pythea Mass. diss. p. 112—120, samt Grosskurds tydske Oversættelse af Strabo I 187—188.
[2]) Strabo IV p. 201; jfr. Fuhr l. c. p. 138—141.
[3]) Strabo I p. 63.
[4]) Strabo VII p. 294.
[5]) Plinii hist. nat. II 75. IV 16.
[6]) Fuhr l. c. p. 12—18; Ukerts Geogr. der Gr. und Röm. II 2 29.

nomon, af 6000 Stadiers Længde, beboes af Guttonerne, et germanisk Folk (Germaniæ genti); een Dags Seilads fra denne Kyst ligger Øen Abalus; der opkastes Ravet af Bølgerne og er en Udrensning af det sammenløbne Hav (concreti maris purgamentum); Indbyggerne bruge det til Brændsel og sælge det til de nærmeste Teutoner." Dette — tilføier Plinius — har ogsaa Timæus (omtrent 300 f. Chr.) troet, men kalder Øen Basilia[1]).

Dette er i Hovedsagen de Beretninger om Nordeuropa, der udtrykkeligen tillægges Pytheas; men der findes ogsaa hos Plinius andre, fra græske Skribenter hentede, Beretninger om samme Gjenstand. Idet han omtaler Øerne ved det nordlige Oceans Kyst, paa hiin Side af de riphæiske Bjerge, siger han: „Blandt disse har Timæus nævnet Raunonia, een Dags Seilads fra Scythia, paa hvilken Ø der i Vaartiden opkastes Rav af Havet. De øvrige Kyster ere kun bekjendte efter et dunkelt Rygte. Det nordlige Ocean kalder Hecatæus (Alexanders Samtidige) Amalchium, fra Floden Paropamissus, forsaavidt som det flyder op til Scythia, — hvilket Navn i dette Folks Sprog betegner: det frosne (congelatum). Philemon (Pytheas's Samtidige), siger, at det af Kimbrerne kaldes Morimarusa d. e. det døde Hav lige til Forbjerget Rubeas; længere henne Cronium. Xenophon af Lampsacus (af uvis Tidsalder) siger, at der tre Dages Seilads fra Skythernes Kyst er en Ø Baltia, af umaadelig Størrelse; den samme kalder Pytheas Basilia. Desuden omtales Oonæ, paa hvilke Indbyggerne leve af Fugleæg og Havre; andre (Øer), paa hvilke der fødes Mennesker med Hestefødder, hvilke kaldes Hippopodes; andre, der beboes af Fanesier, som indhylle deres forøvrigt ganske nøgne Legemer i deres store Øren[2])." Ved Beskrivelsen af Ravet siger samme Forfatter: „Mithridates (Konge af Pontus † 63 f. Chr.) fortæller, at der ved Germanias Kyster er en Ø, som kaldes Osericta, begroet med Skove af et Slags Cedertræ; heraf nedflyder Ravet paa Klipperne"[3]). Endelig omtaler han ogsaa, at Metrodorus Scepsius (omtrent 90 f. Chr.) nævner Øen Basilia og Germania som

[1]) Plin. hist. nat. XXXVII 2.
[2]) Plin. hist. nat. IV 13.
[3]) Plin. hist. nat. XXXVII 2.

de Steder, hvor ikke alene Ravet men ogsaa Diamanten (adamas) frembringes[1].

Til disse Beretninger hos Plinius maa endelig endnu føies, at Diodorus Siculus (Samtidig med Cæsar og Augustus, altsaa fra det 1ste Aarh. f. Chr.) uden at anføre sin Hjemmel siger: Lige over for Scythia, ovenfor Galatia (Gallia) ligger i Oceanet en Ø, kaldet Basileia; paa denne opkastes Ravet af Bølgerne, hvilket ellers ikke findes noget Sted paa Jorden[2].

Alle ovennævnte Skribenter — maaskee med Undtagelse af Hecatæus — ere Pytheas's Samtidige eller yngre end han. Lægger man nu Merke til, at Strabo, idet han forkaster Pytheas's Efterretninger som usandfærdige, med det Samme erklærer Alt, hvad der ligger i Nord for Irland og i Øst for Elben, for fuldkommen ubekjendt, saa synes heraf ligefrem at følge, at hiin meget belæste Jordbeskriver ikke har forefundet andet om disse Egne, end hvad han antog at skrive sig fra Pytheas's Beretninger. Nogen anden Opdagelsesreise paa disse Kanter, senere end hans, omtales heller ikke af de Gamle. Man har altsaa al Grund til at antage, at Pytheas's Reiseberetninger ere Kilden for alle de græske Forfattere, paa hvilke Plinius, der maaskee ikke selv har kjendt Pytheas's Verk uden paa anden Haand, beraaber sig med Hensyn til de nordligste Europa; — ja endogsaa til de fabelagtige Beretninger om Ooner o. s. v., hvilke baade han og Mela[3]) uden navngiven Hjemmel anføre[4]). Men forholder det sig saaledes, da afgive ovenanførte spredte Angivelser tilsammentagne adskillige ikke uvigtige Vink om Forholdene i Norden i det 4de Aarhundrede før vor Tidsregning Vi skulle betragte dem i Sammenhæng.

Sex Dages Seilads i Nord for Britannia laa Thule under Polarkredsen; een Dags Seilads yderligere (mod Norden) var det sammenløbne Hav eller mare Cronium; i Egnene ved Thule var ogsaa denne utilgjængelige Blanding af Land, Hav og Luft, hvilken Pytheas ligner med Havlunge, og hvorved han vel har villet betegne det for en Sydlænding usedvanlige Syn af et halvfrosset, roligt Hav,

¹) Plin. hist. nat. XXXVII 4.

²) Diod. Sic. V 23.

³) See ovenfor S. 81.

⁴) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 300.

indhyllet i tyk Taage; — denne hele Beskrivelse angiver umiskjendelig Thule som et høit mod Norden beliggende Land; og naar man, støttende sig til Beretningens Sammenhæng hos Strabo, antager, at Pytheas har foretaget Reisen til Thule fra et Sted i det nordostlige Britannia [1]), saa bliver intet sandsynligere, end at hiint Land er Norge [2]). Afstanden af sex Dagsreiser passer da godt paa Norges vestlige Kyst; og denne har Pytheas rimeligviis fulgt temmelig langt mod Norden. Imidlertid er det vel troligt, at han kan have foregivet selv at have seet Ting, som han i Grunden blot kjendte af Andres Udsagn, især deres, som man maa tænke sig at have fulgt ham fra Britannia som Veivisere. At Pytheas har anseet Thule for en stor Ø, synes at vise sig af Strabo's og Plinius's Udtryk, ligesom en saadan Mening aldeles stemmer med hans Tidsalders geographiske Anskuelser. At han derhos har omtalt det som et beboet Land, maa man slutte af Strabo; thi det er netop heri, at denne Forfatter vil finde et Beviis for Usandfærdigheden af hans Beretning, da Strabo selv er overtydet om, at Ierne er det nordligste beboelige og beboede Land. Imidlertid er det sikkert en Vildfarelse, naar man har henført Pytheas's Beretning om Klimatets Beskaffenhed o. s. v. til Thule alene. Hertil giver Stedet hos Strabo, rigtig forstaaet, slet ingen Anledning; tvertimod er der al Grund til at ansee denne Beretning som sigtende til de nordlige Lande i Almindelighed, altsaa ogsaa til dem, som Pytheas besøgte paa sin senere Reise, hvilke maa antages for sydligere beliggende end Norge.

Pytheas's første Reise kan — ifølge Strabos Udtryk — ikke have strakt sig videre end til Thule, og fra den skrive sig ovenanførte vistnok meget ufyldestgjørende Beretninger om dette Land og dets Omgivelser. De øvrige Beretninger, som vi have Grund til at tilskrive Pytheas, maa følgelig være samlede paa hans anden Reise.

Paa denne udgik han fra Gades og fulgte Europas Kyst langs

[1]) Pytheas paastod nemlig, ifølge Strabo, at have bereist Britannia, for saavidt Landet var tilgjængeligt, og var herved sat i Stand til nogenlunde at angive Øens Størrelse. Man maa heraf slutte, at han har beseilet Landets Kyst fra Syd mod Nord, og fra et Punkt, som han har anseet for det nordligste af Øen, styret over til Thule. Strabo II p. 104.

[2]) Mannert antager Pytheas's Thule for at have været Island. Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 266.

392 393

Oceanet lige til en stor Flod, som han har anseet for Tanais, hvilken i de Tider troedes ikke alene at staa i Forbindelse med den mæotiske Sø (det asovske Hav), men ogsaa at have et nordligt Udløb i Oceanet[1]). Hvilken Flod det egentlig er, som Pytheas saaledes har betegnet, lader sig neppe med Bestemthed afgjøre. Det er muligt, at det kan have været Elben[2]); dog er der uden Tvivl fuldt saa god Grund til at antage den for en østligere Flod, maaskee Veixel[3]). Strabos Udtryk er i denne Henseende for ubestemt til deraf at kunne uddrage nogen sikker Slutning; thi paa den ene Side lader det til, at han har tænkt sig den yderste Grændse, som Pytheas angiver for Reise, meget fjærnt i Osten[4]); men paa den anden Side siger han ogsaa, at Landene ved Oceanet hiinsides Elben ere ganske ubekjendte, „eftersom Ingen af de ældre har beseilet Kysten af disse østlige Lande lige til det kaspiske Havs Munding (den indbildte Munding nemlig mod Norden)"[5]); — Udtryk, som dog ikke indeholde nogen bestemt Erklæring, at Pytheas slet ikke har bereist nogen Deel af denne Kyst. Men hvorledes end dette forholder sig, saa er det af Strabo aabenbart, at Pytheas's Beretninger have omfattet Egne i Ost for Elben, hvad enten nu disse Beretninger have havt deres Grund i hans egne Erfaringer eller i Underretninger indhentede paa anden Haand[6]).

Kysten Mentonomon, ved hvilken Ravet fandtes, have Nogle antaget for at være Jyllands Vestkyst, eller rettere hele Kyststrækningen fra Skagen til Nederlandene[7]); — Andre for Østersøens Sydkyst[8]). For den sidste Mening — der almindeligst har været antagen — synes følgende Omstændigheder at tale: først at Strabo

[1]) Ukerts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 32.

[2]) Ukert l. c. S. 37.

[3]) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302.

[4]) Strabo II p. 104.

[5]) Strabo VII p. 294.

[6]) Strabo VII p. 295.

[7]) Denne Mening er især udviklet af den lærde danske Historiegransker E. C. Werlauff i hans interessante Skrift „Bidrag til den Nordiske Ravhandels Historie" S. 98 ff.

[8]) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302; Geijer Svea-R. Häfder I 74; Adelung ält. Gesch. d. Deutschen 84; Thunmann Unters. über die alte Gesch. ein. Nord. Völker 10; Schubert Das Land Preußen, i Abhn. d. Deut. Gesellsch. zu Königsberg 3te Samml. 264, og mange flere.

slet ikke nævner Mentonomon, hvoraf man har Grund til at slutte, at han hos Pytheas har fundet den henlagt i det Strøg, om hvilket han antager, at denne Jordbeskriver har anført lutter Usandheder, nemlig paa Germanias Nordkyst i Ost for Elben; dernæst at amme Forfatter lader forstaa, at Pytheas i disse Egne ogsaa har omtalt et Folk, Ostiaier, hvis Navn minder os om senere Tiders Estyer ved Østersøens sydøstlige Kyst[1]); endelig at Østersøens Sydkyst og fortrinlig den preussiske Kyst, efter hvad ovenfor er viist, fra ældgammel Tid var det Sted, hvorfra Ravet hentedes som Handelsvare, ligesom den endnu er det Sted, hvor denne Naturfrembringelse findes i størst Mængde og af fortrinligst Beskaffenhed.

Antager man Pytheas's Mentonomon for Østersøens Sydkyst, saa bliver der al Sandsynlighed for, at Øen Abalus, Ravets egentlige Hjem, er den nu saakaldte kurische Nehrung, den smale Landtunge, som danner det kuriske Hav, et Sted, der endnu er bekjendt for sit Rav[2]). Høist sandsynligt er det ogsaa, at herved betegnes den samme Ø, som Timæus kaldte Raunonia og satte een Dags Seilads fra Scythia. At her i det Hele hos Plinius er en Forvirring i Navnene[3]), rimeligviis foraarsaget derved, at han citerer sine ældre Kilder efter Hukommelsen, er aabenbart; og man berigtiger uden Tvivl denne Forvirring bedst ved at tage Hensyn til den angivne Afstand. Pytheas lader Kysten Mentonomon være beboet af Guttoner; Tillægget „et germanisk Folk," som i sig selv er ganske rigtigt, skriver sig dog rimeligviis ikke fra Pytheas, men fra Plinius selv, og maa betragtes som en af ham tilføiet oplysende Anmerkning. At de samme Guttoner ogsaa have beboet Øen Abalus eller den egentlige Ravkyst, siges ikke. Da Pytheas paa disse Kanter har omtalt Ostiaierne, saa er det sandsynligt, at et Folk, saaledes benævnt, allerede til hans Tider har beboet Ravkysten, hvor netop Tacitus 400 Aar senere sætter sine Estyer. At Navnet er det samme, derom kunne vi ikke tvivle; at

[1]) Strabo I p. 63. VII p. 295.

[2]) Dette antager ogsaa Mannert i Geogr. d. Gr. u. Röm. III 303. 304. Schubert l. c. udstrækker det til hele Samland, eller den preussiske Kyst imellem Weixel og Pregel.

[3]) Plin. hist. nat. IV 13 samh. m. XXXVII 2.

ogsaa Folket er det samme, nemlig de tschudiske Ester[1]) — er der idetmindste ingen Grund til at negte. Pytheas synes, ifølge det hos Plinius anførte, at have skjelnet imellem Guttoner og Teutoner. I saa Fald har han uden Tvivl med det første Navn betegnet den gotiske Green af den tydske Stamme, ved det sidste den nedertydske.

At der ved den umaadelig store Ø Baltia, tre Dages Seilads fra Skythernes Kyst, betegnes et andet Land end Abalus eller Raunonia, maa sluttes af den angivne Afstand. At derimod Navnene Baltia og Basilia betegne samme Land, antager idetmindste Plinius. Her kommer det imidlertid meget an paa, om han har erindret rigtig sine Kilders Udtryk, og i det Hele, om han har havt Pytheas's eget Verk ved Haanden. Er sidstnævnte Forfatter den oprindelige Kilde til alle de anførte Beretninger, saa kan man vel tænke sig Muligheden af, at han har omtalt tvende Lande: Baltia og Basilia; at Xenophon fra Lampsacus har efter ham nævnet det første uden at angive sin Hjemmel, medens andre græske Forfattere have omtalt det sidste, med udtrykkelig Angivelse af Pytheas som Hjemmelsmand; og at Plinius herved er bleven forledet til at slaa begge Navne sammen. Rimeligt er det, at den Ø, der af Pytheas er bleven beskrevet som umaadelig stor — hvad enten den nu har været betegnet af ham med det ene eller det andet Navn — er det Sydlige af det nuværende Sverige; og, hvis han ogsaa har nævnet den anden Ø i samme Afstand fra Fastlandet, at denne da har været Sjæland.

Vi komme endelig til de hos Plinius efter ældre græske Skribenter anførte Benævnelser paa de nordlige Have, hvilke Benævnelser ogsaa maa antages at skyldes Pytheas, — Hecatæus's Amalchium maaskee undtaget. Dette Navn, der skal betegne det frosne eller Ishavet, maa man efter Plinius's Udtryk antage for at have været skythisk og af Skytherne tillagt det nordlige Hav i Almindelighed. De tvende andre Navne Morimarusa, d. e. det døde Hav, og Cronium, d. e. det bundne eller sammenløbne, havde deres Oprindelse fra Kimbrerne og bleve af dem tillagte samme Hav, som Skytherne benævnte Amalchium — det første dets sydligere, dets sidste dets yderste nordlige Deel. Cronium laa bortenfor d. e. i Nord for Thule; det sydligere

[1]) See ovenfor S. 106—108.

Morimarusa maa altsaa betegne Havet omkring dette Land, det vil sige Havet ved det vestlige og vel ogsaa sydlige Norge; og Forbjerget Rubeas, hvilket som et Sømerke antoges for Grændsen imellem Cronium og Morimarusa, maa have været et i Oine faldende Punkt i det nordlige Norge.

Sammenholde vi de oven anførte Navne paa Lande og Have i vort Norden, som maa antages at være blevne bekjendte for Sydboerne ved Pytheas's Reise, da er det strax i Oine faldende, at de for største Delen ere ganske andre end de, som Romerne i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forefandt i de samme Egne. Naar man undtager Thule, der fremdeles vedligeholdt sig hos Geographerne som Betegnelse for et iøvrigt gaadefuldt og ubekjendt Land i det yderste Norden, saa gjengiver hverken Mela eller Tacitus eller Ptolemæus hine Pytheas's Navne; og Plinius anfører dem aabenbare som græske Traditioner fra ældre Tider, ikke som noget endnu paa hans Tid bestaaende. De Navne, som i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forekomme i vort Norden, have, efter hvad ovenfor er viist, deres Rod deels i det oldnorske deels i det oldtydske Sprog, og antyde altsaa Nordmænd og Tydske som daværende Beboere af disse Egne. Anderledes forholder det sig med Navnene fra Pytheas's Tid; til disse vil man sikkerlig (naar undtages de bekjendte Folkenavne Ostiæer, Guttoner og Teutoner) forgjæves søge Roden i nogen af de tvende før nævnte Sprogstammer. Men med Hensyn til de to merkeligste af dem, nemlig Morimarusa og Cronium, siges udtrykkelig, at de skrive sig fra Kimbrerne. Vi maa altsaa her noget nærmere betragte dette bekjendte Folkenavn og dets Betydning.

Kimbrerne (*Κίμβροι* eller *Κήμβροι*, Cimbri) bleve Romerne bekjendte ved deres Angreb paa det romerske Rige omtrent 100 Aar før Chr. i Forbindelse med Teutonerne. Disse Kimbrer angives af de ældre græske og romerske Historieskrivere snart for Kelter, snart for Germaner; men de Gamles store Ubestemthed i Brugen af disse Navne gjør det yderst vanskeligt her at bygge paa deres Udsagn. De fleste Nyere have paa Grund af den nære Forbindelse, hvori Kimbrerne paa dette Tog befandt sig med Teutonerne, hvis tydske Herkomst er aldeles utvivlsom, ogsaa erklæret de første for et tydsk

395 396

Folk. Der gives maaskee vegtige Grunde, der tale for, at de Kimbrer, som ved denne Leilighed bleve Romerne bekjendte, have idetmindste været sterkt blandede med Tydskere; men der er derfor Intet, som forbyder at antage Folkenavnet Kimbrer for oprindelig at tilhøre et keltisk Folkefærd. Herfor taler selve Navnet. Det er nemlig bekjendt, at den Green af den keltiske Folkestamme, som endnu bebor Wales og som i ældre historiske Tider har beboet hele den sydlige Deel af Britannia samt den nordøstlige Deel af Gallia, eller det saakaldte Gallia Belgica, saalangt tilbage i Tiden som man kjender den, har kaldet sig selv Kymro eller Kymbro — et Navn, der i deres eget Sprog betegner første eller fornemste Beboere[1]). At dette er samme Navn som Grækernes og Romernes *Κίμβροι* og Cimbri, er aabenbart.

Betragter man nu de tvende Navne paa det nordlige Hav, hvilke Grækerne angive for kimbriske, nemlig Morimarusa og Cronium, da vil man ogsaa finde, at de ligefrem ere kymriske og i det nuværende wælske Sprog netop have den Betydning, som de efter Plinius's Udsagn skulle have. Ordet môr betegner nemlig i det wælske Sø, Hav, og y môr marw ligefrem det døde Hav[2]); croni betegner i samme Sprog at samle sammen[3]), og muir-croinn (egentlig det sammenløbne Hav) betegner endnu i det nærbeslægtede irske Sprog Ishavet[4]). — Men dette er ikke alene Tilfældet med disse tvende Navne; ogsaa største Delen af de øvrige, som tilhøre Pytheas's Tid, have aabenbare deres Rod i den keltiske Sprogstamme og nærmest i dennes kymriske Green. Rubeas er uden Tvivl det wælske rhybyz d. e. Tegn, Advarsel[5]) — en passende Benævnelse paa et sterkt i Oine faldende Sømerke. Basilia synes ligefrem at være det wælske bâs-lle d. e. lavt, sidtliggende Land[6]). Baltia kan bekvemt udledes af det skotsk-keltiske eller gæliske balt eller bolt d. e. en Rand, Kant eller Flig[7]), en Benævnelse, som man i flere Sprog

[1]) W. Owen: Dict. of the Welsh language.
[2]) Owens Dict. s. v. môr.
[3]) Owens Dict.
[4]) Adelungs Mithridates II 54.
[5]) Owens Dict.
[6]) Owens Dict.
[7]) Dict. Scoto-Celticum.

finder tillagt flade Kyststrækninger ved et aabent Hav [1]). En lignende Betydning synes at ligge i Navnet Cartris, hvilket af Plinius tillægges den kimbriske Halvøs Nordspidse og uden Tvivl ogsaa tilhører Pytheas's Tid; Ordet carth betegner nemlig i det Wælske Udside, Yderdeel [2]). Navnet Mentonomon peger ogsaa hen paa en kymrisk Oprindelse; man har udledet det af de wælske Ord men Sted, ton Bølge, Vand, og man liden, og det skulde saaledes betegne: de lave Vandes Sted, og udtrykke Begrebet af Romernes æstuarium [3]). Navnet Abalus er paa det nøieste beslægtet med andre keltiske Stedsnavne, nemlig i Gallia Aballo (det nuværende Avallon i Depart. Yonne?) [4]), og i Britannia Avallonia, en latinsk Form af det gamle kymriske Navn paa en Ø i det nuværende Sommersetshire, hvor det berømte Abbedi Glastonbury laa; — Navne, som man har udledet af det wælske aüel d. e. mild Luftning [5]). Raunonia er maaskee en Fordreining af Ordet rhagynys, der i det Wælske betyder en nær Landet liggende Ø [6]). Selve Navnet Thule eller Thyle tilhører endelig umiskjendeligen samme Sprogstamme; Ordet tywyll eller tywell betegner nemlig i det Wælske mørk, dunkel, og det fulde kymriske Navn har rimeligviis været inis-touil eller efter nyere Skrivemaade ynys dywylh d. e. den mørke Ø [7]).

Det er altsaa utvivlsomt, at de Kimbrer, af hvilke man maa antage, at Pytheas har hørt de fleste af de oven angivne Benævnelser, have været af den keltiske Folkeklasse. Men det kan ikke være Kelterne i Gallia eller Britannia, som han ved sine Kimbrer har meent; thi hverken finder man disse nogensinde ellers af Grækere og Romere benævnte Kimbrer, heller ikke er det sandsynligt, at de have kunnet underrette ham om Landene ved Østersøens Kyster; ikkun Thule,

[1]) Saaledes t. Ex. det oldnorske Navn Jaðarr, der egentlig betegner Jare eller Yderranden af en Væv, hvilket Navn, som bekjendt, tillagdes det Kystland af Norge, som nu kaldes Jæderen.

[2]) Owens Dict.

[3]) Wachter præf. ad Gloss. Germ. § 45.

[4]) Ukerts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 470.

[5]) W. Baxter Glossar. antiqvit. Britan. s. v. Avallonia.

[6]) Owens Dict.

[7]) Owens Dict. samh. m. W. Baxters Gloss. ant. Brit. s. v. Thule. Den romerske Digter Statius taler om det taagede, mørke Thule „vada caligantia Thules" og „nigræ litora Thules;" Fuhrs diss. de Pythea p. 37.

397 398

hvorhen han seilede lige fra Britannia, har han rimeligviis hørt saaledes benævne af de britiske Kelter. Pytheas's Kimbrer maa have boet længer mod Osten. Men netop i Egnene i Nordost for Gallia er det de senere græske og romerske Forfattere henlægge deres berømte Kimbrers Hjem. Strabo er den eneste, som sætter det i Vest for Elben[1]), hvilket imidlertid ikke i Virkeligheden kan have forholdet sig saaledes paa hans Tid, eftersom allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning det hele Strøg imellem Rhinen og Elben var besat med lutter navngivne tydske Folkefærd. Mela, Plinius, Tacitus og Ptolemæus ere alle — som ovenfor er viist — enige i at lægge Kimbrernes Boliger i Ost for sidstnævnte Flod, paa den efter dem benævnte kimbriske (nu jydske) Halvø. Her minder ogsaa virkelig Benævnelsen Himbersyssel, hvilken den søndenfor Limfjorden beliggende Deel af det nuværende Aalborgamt i Nørrejylland endnu i det 13de Aarhundrede bar[2]), om at Landet engang har været beboet af Kimbrer. At disse netop have været de keltiske Kimbrer, som Pytheas forefandt, bliver der altsaa al Grund til at antage; ligesom og at de Kimbrer, som i Forening med Teutonerne angrebe det romerske Rige, ikke alene i Navnet men ogsaa hovedsageligen i Herkomst have været Kelter.

Et andet Spørgsmaal bliver det, om der paa de sidstnævnte græske og romerske Forfatteres Tid — i det 1ste og Begyndelsen af det 2det Aarh. efter Chr. — virkelig har boet keltiske Kimbrer i disse Egne, eller om her ældre Forholde ere forvexlede med nyere. Naar man betænker, at hine Forfattere skildre os alle Landene overhoved imellem Rhinen og Veixel — det nuværende Danmark og sydlige Sverige med iberegnet — som beboede af lutter tydske Folkefærd, saa bliver det vistnok i sig selv lidet rimeligt, at en ubetydelig Flok af Kelter midt imellem disse skulde have holdet sig lige ned i det 2det Aarhundrede eft. Chr. Baade Plinius og Tacitus henføre ogsaa de Kimbrer, som de opregne blandt Nordeuropas Beboere, til Germanerne. Uden Tvivl er her, som oftere, et ældre Folkenavn blevet overført paa senere Beboere af samme Land, skjønt disse have hørt til en ganske anden Stamme, og, ligesom en Deel af Nørrejylland lige

[1]) Strabo VII p. 294.
[2]) See ovenfor S. 120.

ned i det 13de Aarh. bar Kimbrernes Navn, saaledes benævntes ogsaa de tydske Beboere i samme Egn længe efter de ældre keltiske. Det var desuden ganske naturligt, at Romerne nødig vilde bortkaste af deres Jordbeskrivelser et Navn, der var blevet saa merkeligt for dem som Kimbrernes[1]).

Af Ovenanførte kunne vi uddrage den Slutning, at i det 4de Aarhundrede f. Chr. keltiske Folkefærd og navnligen Kimbrer eller Kymrer boede i vort Norden og — idetmindste i en stor Deel af samme — udgjorde Hovedbefolkningen. At Landene ved Østersøens Munding, ikke alene det nuværende Jylland, men ogsaa de danske Øer, samt det sydligste Sverige, vare beboede af dem, give de dengang gjængse kimbriske Landsnavne al Grund til at antage. Kimbrernes sydlige Naboer i Nordtydskland og paa Østersøens Sydkyst vare tydske Folkefærd, nemlig vestligst Teutoner d. e. den nedertydske Green af Stammen, og længere i Øst Goter Paa Østersøens østligste Kyst vare allerede tschudiske Folkefærd bosatte, hvilke, efter deres Bopæles østligere Beliggenhed, af de nærmeste tydske Folkefærd benævntes Ester (Ostiæer). Norges Kyst, endog meget langt imod Nord, lige henimod Polarcirkelen, var Kelterne bekjendt og befaret af dem. Landet var beboet; men hvilke disse Beboere vare, om Kelter, eller af en anden Folkestamme — derom give de ufuldstændige Underretninger os ingen Oplysning.

Sammenligne vi nu disse Forholde med dem, som vi ovenfor have seet at finde Sted ved Begyndelsen af vor Tidsregning, saa viser det sig tydelig, at der i Løbet af de nærmeste tre Aarhundreder f. Chr. maa have foregaaet en ældre Hovedforandring i vort Norden. Keltiske Kimbrer have her dengang maattet vige for tydske, især tydsk-gotiske fra Sydost fremtrængende Folkefærd, ligesom vi have seet, at disse igjen flere Aarhundreder senere maatte vige for de fra Norden fremtrængende Nordmænd. Et Blik paa den keltiske Folkeklasse overhoved vil ydermere overbevise os om Rigtigheden af det Anførte.

Ved Begyndelsen af Europas Historie finde vi Kelterne vidt udbredte over de vestlige og midterste Lande af denne Verdensdeel. Lige

[1]) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—288.

398 399
hen i det 2det Aarhundrede f. Chr. see vi dem i Besiddelse af de britanniske Øer, af hele Gallia — paa det sydvestlige Aqvitania nær, hvis Indbyggere vare Iberer — af Norditalia og af Sydtydskland, nemlig hele Landet i Syd for Floden Main (Moenus) og de nuværende Fichtel- og Ertsbjerge, hvilke skovgroede Høider af de Gamle benævntes den herkyniske Skov (silva Hercynia)[1]. I det 4de Aarhundrede f. Chr. fandt vi, at de ogsaa havde en stor Deel af vort Norden inde. Dengang vare de altsaa Beboere af mange Lande, som vi senere finde besatte med tydske Folkefærd, og der er vistnok al Grund til at antage, at Kelter i en fjærnere Fortid have dannet hele Tydsklands og endnu østligere Landes Befolkning, men have maattet vige stedse meer og meer imod Vesten for den fremtrængende tydske Folkestamme, hvilken det endelig lykkedes i selve Gallia og Britannia at blive Kelternes Beherskere, saaledes at disse nu for Tiden ingensteds mere findes som fuldkommen selvstændigt Folk, og deres Sprog er uddøet undtagen paa Irland, blandt Høiskotlands Indbyggere, i Wales og hist og her i det franske Bretagne.

Det er naturligt, at en saa vidtstrakt Folkeklasse har havt mange Forgreninger. De Levninger, som endnu ere tilbage af keltisk Sprog, ligesom ogsaa historiske Vink, lære os at kjende tvende af dens Hovedstammer, nemlig Galler og Kimbrer eller Kymrer. Af disse maa Gallerne (i det Keltiske Gael, Gail) tidligst have nedsat sig i det vestlige Europa. Kimbrerne ere komne senere og have, som det lader, i deres Vandring fra Østen fulgt en nordligere Retning. De besatte saaledes Landene ved Nordsøens Kyster, udbredte sig herfra efterhaanden videre over Gallia, hvor de især synes at have havt deres Sæde i den nordøstlige Deel, eller det af Romerne saakaldte Gallia Belgica, og gik endelig til Britannia, hvor de dannede Hovedbefolkningen i Øens sydlige Deel.

At dette har været det virkelige Forhold imellem de omtalte tvende Stammer af den keltiske Folkeklasse, er ikke alene indlysende af Sprogforholdene, idet den gæliske d. e. den ældre galliske Sprogstamme har

[1]) Tacitus Germ. 28; jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 474 ff.; Ukerts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 200 ff.

hjemme i de yderste nordvestlige Dele af Europa, paa Irland og i Høiskotland, medens den kymriske Sprogstamme har hjemme i indenfor liggende Egne (i Wales) og fordum strakte sig over hele Sydbritannia; — det udtaler sig ogsaa baade i de galliske og britiske Oldsagn. Den romerske Historieskriver Ammianus Marcellinus omtaler som et blandt de galliske Druider eller Prester bevaret Sagn, „at en Deel af deres Folk ansaaes for Landets Børn; men at ogsaa en Deel var didkommen fra de yderste Øer og fra Egnene hiinsides Rhinen, uddreven herfra ved hyppige Krige og ved Oversvømmelser[1])." At i dette Sagn ved hine Aboriginer er meent de egentlige Galler, ved de senere Tilkomne Kymrerne, kan man ikke drage i Tvivl. — Det britiske Sagn, som er forplantet igjennem ældgamle wælske Sange, siger, at Øens første kymriske Befolkning kom til det forhen ubeboede Land „over det taagede Hav" d. e. Nordsøen, og at senere tvende andre Afdelinger af samme kymriske Stamme, komne fra Gallia, den ene efter den anden toge Boliger paa Øen som fredelige Nybyggere[2]).

De ældre Galler synes overhoved, for saavidt som de ei bleve nødte til at underkaste sig sine senere ankomne Beslægtede, at have maattet vige for dem imod Vesten. Paa de britiske Øer stammer, som sagt, endnu største Delen af Irlands og Høiskotlands Befolkning fra den ældre galliske Stamme, hvis Navn endog har holdet sig som Særkjende for Høiskotlands Beboere, de saakaldte Gæler[3]).

Den ældre keltiske Stammes eller Gallernes Indvandring i det vestlige Europa ligger bagenfor Historiens Grændser. Med Hensyn til

[1]) Ammianus Marc. XV 9.

[2]) Turner hist. of the Angl. Sax. I 35. 55.

[3]) Det kan imidlertid maaskee ansees for uvist, om disse Galler paa de britanniske Øer ere ældre Beboere end Kymrerne d. e. de egentlige Britanner; eller om de, fortrængte fra Gallia af Kymrer, have tyet til Irland og derfra udbredt sig til Skotland, efter at allerede Kymrerne havde bosat sig i Sydbritannia eller det nuværende England. For det sidste tale de britiske Oldsagn, deels idet de lade Øen, som ovenfor sagt, være ubeboet ved Kymrernes Ankomst, deels idet de omtale Skotlands Beboere, Celyddon (Romernes Caledonii, senere Tiders Scoti) og Gwyddyl eller Gwyddyl Fficti (Romernes Picti), blandt de Folkefærd, som sildigere have nedsat sig paa Øen. Turner l. c. 56; jfr. Adelungs Mithrid. II 96.

400 401
den yngre keltiske Stammes d. e. Kymrernes eller Kimbrernes Bevægelser giver derimod Historien os enkelte oplysende Vink.

De ældste Beboere af Landene i Nord for det sorte Hav og vestenfor Tanais, hvilke Grækernes Oldsagn og Historie veed at nævne, ere *Kimmerierne* (*Κιμμέριοι*). Disse bleve, ifølge Herodots Beretning[1]), angrebne af de fra Østen fremtrængende *Skyther* og omsider aldeles overvældede og fortrængte fra deres Land. En Deel af de flygtende Kimmerier skulle være dragne mod *Østen* langs med det sorte Hav og saaledes have givet Anledning til det bekjendte Indfald af de forfølgende Skyther, hvorved det hele vestlige Asia omtrent 600 Aar f. Chr. af disse oversvømmedes[2]). Men den største og mest krigerske Deel af de fortrængte Kimmerier tog, ifølge Plutarchs paa ældre græske Kilder grundede Beretning, Veien til de *fjerneste Folk ved det yderste Hav*, og fra dem stammede de senere berømte *Kimbrer*[3]).

Vi see her, hvorfra Kymrerne eller Kimbrerne ere komne, og hvad der har foranlediget deres Vandring til det vestlige Europa. Her forefandt de, efter hvad forhen er viist, ældre keltiske Beboere, nemlig Gallerne. Kimbrernes Fremtrængen maatte naturligviis have Indflydelse paa disses Stilling; og man har al Grund til at antage, at den store Bevægelse blandt Gallerne, som netop spores i Tidsrummet imellem 600 og 400 f. Chr., da store Skarer af dem oversvømmede Italien og tildeels der nedsatte sig[4]), herved er bleven foranlediget. Det bliver altsaa høist sandsynligt, at denne Kimmeriernes Udvandring fra deres ældre Boliger i Nord for det sorte Hav er foregaaet henved 700 f. Chr. eller maaskee endnu tidligere, — i alle Tilfælde før hiint Tog mod Østen, hvorved uden Tvivl kun den sidste efterblevne Rest af dem har søgt at undvige Skythernes Overmagt. Udvandringen har havt en nordvestlig Retning og har bragt dem til Landene ved Østersøen og Nordsøen, hvorfra de have udbredt sig paa den ene Side over Danmark og videre mod Norden, paa den anden Side over Rhinen til Nordgallien og Sydbritannien. De have i deres Fremryk-

[1]) Herod. IV 11.
[2]) Herod. l. c.
[3]) Plut. Marius 11.
[4]) Livius V 34.

ken over Rhinen trykket Gallerne ikke alene mod Vesten, men og mod Syden, og saaledes foranlediget disses Udvandringer til Italien.

Men i Ryggen paa Kimbrerne viser sig snart en anden fra Osten fremtrængende Folkestamme, nemlig den tydske, og ved den Tid, da Pytheas bereiste Norden, finde vi denne allerede bosat i Landene ved Ostersøen som Kimbrernes Naboer. Vi kunne ei afgjøre, hvorvidt den dengang var fremrykket mod Vesten; men upaatvivlelig have allerede da Kimbrerne begyndt at føle dens Tryk. Strax efter denne Tid spores nemlig atter en stor Bevægelse blandt de nordlige og østlige keltiske Folkefærd, en Bevægelse, der havde vigtig Indflydelse paa det sydligere Europa.

I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede f. Chr. (280—278) oversvømmede store Sværme af Kelter Macedonien og Grækenland. Denne Folkestrøm synes at være udgangen fra Donaulandene. Den store Folkebevægelse, som i Slutningen af det 2det Aarhundrede f. Chr. (113—101) førte Kimbrerne i Forening med Teutonerne til det romerske Riges Grændser, har efter al Sandsynlighed taget sin første Begyndelse ikke meget længe efter hiin, skjønt Romerne først langt senere sporede dens Virkninger. Den udsprang fra Landene imellem Nordsøen og Ostersøen og foranledigedes uden Tvivl baade ved store Oversvømmelser, af hvilke disse Egne endnu bære de tydeligste Spor, og ved tydske Folkefærds Fremtrængen fra Osten. Men lang Tid maa være hengaaen, forinden de store Sværme af keltiske Kimbrer have kunnet forene sig med de omvankende Hobe af deres oprindelige Fiender, de tydske Teutoner, og naa Sydgallien og Donaulandene.

Det er af disse Omstændigheder klart, at den tydske Folkestamme i sin Bevægelse fra Osten har fulgt en nordligere Retning end den kimbriske og er saaledes kommen til Ostersøens østligere Kyster og de indre Egne af det nordlige Tydskland, nemlig i Nord for den herkyniske Skov og Floden Main. Den har her ligesom en Kile trængt sig ind imellem Kelterne ved Ostersøen og Nordsøen paa den ene Side, og Kelterne i Bøhmen og Bayern (Bojerne) samt i de øverste Donauegne (Helvetierne) paa den anden. Dens Fremtrængen har naturligviis frembragt et sterkt Tryk til begge Sider og saaledes

den dobbelte Bevægelse blandt Kelterne, som ovenfor er antydet. Men fornemmelig synes den for det første at have rettet sig mod Nordvest og her efterhaanden bevirket de keltiske Kimbrers Fordrivelse fra Danmark og overhoved alle Landene i Øst for Rhinen. De fordrevne Kelter have tyet til deres Brødre i Gallia og Britannia, og endelig, da de her, formedelst Folkemængden, ei meer fandt noget Tilflugtssted, gjort fælles Sag med omflakkende Hobe af deres Fiender for i fjærnere Lande at søge Boliger. Medens disse blandede Skarer af Kelter og Tydske (Kimbrer og Teutoner) sværmede ustadigen om i de herkyniske Skove i det midterste Tydskland, vare endnu Bojerne og Helvetierne i deres fulde Kraft. Men efter Kimbrernes og Teutonernes Undergang i Sydgallien og Italien ved Aar 100 f. Chr. foregik ogsaa med hine Kelter en Forandring. Strømmen af de tydske Folkefærd væltede sig mod Syden, og snart see vi tydske Markomanner i de keltiske Bojers Hovedsæde, i Bøhmen og Mæhren[1]), medens Helvetierne allerede før i store Skarer havde maattet søge Tilflugt i Gallien[2]). Ved Begyndelsen af vor Tidsregning fandtes ikke meer selvstændige Kelter i Nord for Donau eller i Øst for Rhinen[3]). Den tydske Folkestamme havde her, ligesaavel som tidligere i Landene ved Østersøen og Nordsøen, grundfæstet sit Herredømme.

Keltiske Kimbrer have altsaa i en fjærn Fortid beboet en stor Deel af vort Norden. De ere fra Egnene i Nord for det sorte Hav indvandrede did meer end 600 Aar f. Chr. og have først efter Aar 300 f. Chr. her maattet vige for den tydske Folkestamme, hvilken var fremtrængt fra Østen til Østersøens Sydkyst og herfra efterhaanden udbredte sig til begge Sider.

---

[1]) Tac. Germ. 28. 42.

[2]) J. Cæsar de bell. Gall. I.

[3]) For lettere at forklare sig, hvorledes de keltiske Folkeslag saa hastig kunde aldeles forsvinde fra alle de her omhandlede Egne, da de dog, som senere skal vises, allerede dengang vare i Besiddelse af en Dannelse, der hævede dem betydelig over det raa Nomadeliv, — maa bemerkes, at Kelterne endnu i sildigere Tider vare almindelig bekjendte for, at de let ved enhver given Anledning forandrede Boliger. Naar i de mange indbyrdes Stridigheder et keltisk Folkefærd overvældedes af et andet, brøde de Overvundne op med hele deres Huusvæsen og tyede andetsteds hen, ligesom og store Flokke af krigsdygtige Mænd,

Disse ere de ældste historiske Vink med Hensyn til vort Norden i det Hele og dets Beboere. Om Norge i Særdeleshed give de imidlertid, som ovenfor er viist, ingen bestemte Oplysninger, og end mindre om den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til denne maa vi for det første vende tilbage til Plinius's og Tacitus's Beretninger.

Af disse lærte vi, at den norrøne Stamme i det 1ste Aarh. eft. Chr. ikke alene var bosat, men endogsaa vidt udbredt paa den skandinaviske Halvø og der dannede nogenlunde ordnede Stater. Vi kunne altsaa slutte, at dens Indvandring did maa være foregaaet et Par Aarhundreder tidligere — et Par Aarhundreder f. Chr. Men det Stammenavn, under hvilket den senere blev historisk bekjendt, kunne vi ei antage, at den har tillagt sig førend efter hiin Indvandring; thi da først, efter dens Bosættelse i det yderste Norden og efter Sammenstødet med den tydske Stamme som sydligere boende, indtraadte de Forholde, hvoraf Navnene Nordmænd og Noregr, hvis ældste Gjenklang vi fornemme i Plinius's Nerigos, ere nødvendig betingede. I den videre Undersøgelse af Nordmændenes Herkomst opstaar da først det Spørgsmaal: hvorledes benævnte Stammen sig ved eller før dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø? — Herom have vi tildeels allerede yttret os i det Foregaaende, men skulle nu lidt udførligere afhandle Sagen.

Norge var, saalangt tilbage i Tiden som dets Historie naar, deelt i mange saakaldte Fylker, af hvilke hvert især før Rigets Forening til et Heelt udgjorde en Stat, oftest med en egen Styrer, Konge, Jarl eller Herse, i sin Spidse; fýlkir finde vi derfor ogsaa som en ældgammel Benævnelse for en Anfører eller Fyrste. Ordet fýlki staar i den nærmeste Forbindelse med fólk og omskrives stundom med fólkland [1]), hvilket sidste Ord man ogsaa finder i det gamle Svenske som Betegnelse for hvert af de tre Landskaber, hvori Uppland (eller hvad der er det samme, Svithjod i sin ældste og egentligste Betydning) deeltes [2]).

udbrevne ved slige Omvæltninger, søgte sin Lykke som Leietropper eller Røvere. Ukerts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 214 efter Strabo og Polybius.

[1]) Snorres Olaf Tryggvs. S. 18 og Fornm. Sögur I 94.

[2]) Upplandslagens Konungabalk 1; jfr. Gloss. til Uppl. L. i Corp. jur. Sveogot. III s. v. Folkland, samt Geijer Svea-R. Häfd. I 434.

403 404
Fylke betegner uden Tvivl oprindelig: en mindre Afdeling af *Folket*, en Flok eller Stamme i indskrænket Bemerkelse. I saadanne Flokke eller Smaastammer maa man tænke sig *den norrøne Hovedstamme* at have været deelt, da den, udstødt fra eller paa anden Maade tvungen til at forlade ældre Hjemsteder, vandrede om i nomadisk Tilstand for at søge sig nye. I saadanne Flokke see vi dem jo langt senere, i en historisk Tidsalder, at udgaa fra deres Fædreneland i Norden for at herje og tildeels nedsætte sig paa det vestlige Europas Kyster.

Hvert *Fylke* havde uden Tvivl sit Navn, ligesom sin Høvding, og beholdt begge Dele efter at have paany taget faste Bopæle. Indbegrebet af alle disse beslægtede *Fylker* eller Smaastammer var *Folk*, der i det allerældste norske Sprog ei alene betegner *Nation*, men ogsaa *en større Krigshær*.

Ved Udgangen fra det ældre Hjem vare de kun løsrevne Grene af en større Stamme. I mindre Hobe og efterhaanden, alt som Nøden tvang dem, havde de givet sig paa Vandringen — de udgjorde endnu intet Heelt, de følte sig endnu ikke som et større for sig bestaaende Samfund; de kunde altsaa ei heller benævne sig som saadant. Under deres nomadiske Omflakken — den være sig lang eller kort — og under Indvandringen i det nye Hjem, — hvilken, ligesom Udvandringen fra det ældre, maa tænkes at være foregaaet efterhaanden og adspredt — kunde der kun blive lidet Spørgsmaal om et almindeligt Navn. Man hjalp sig med Fylkenavnene, og naar flere af disse Fylker stundom behøvede at betegne sig med et fælles Navn, saa var dette *Folk* eller *Mænd* (fólk, þjóð, menn). Forsaavidt som de nemlig færdedes i ubeboede Egne, var det blot nødvendigt for dem at skjelne imellem Fylkerne; og forsaavidt som de stødte paa Folkefærd, ganske fremmede for dem i Sprog og Seder, og som derhos muligen stode under dem i Dannelse og Kraft, — saa vare de selv, betragtede som et Heelt i Modsætning af hine, *Folk* eller *Mænd* i udmerkende Betydning. Først da de stødte sammen med Folkefærd, i hvis Sprog, Udseende, Seder og Gudsdyrkelse de maatte finde de tydeligste Vidnesbyrd om et gammelt Slægtskab, om et Udspring af fælles Rod, — Folkefærd, som de, skjønt Fiender, maatte agte for sine Lige, og som selv, i et Sprog, der for dem ikke var ganske uforstaaeligt, ogsaa be=

nævnte sig med et almindeligt Navn Folk eller Mænd; — først da blev det en Trang for dem at skjelne sig som et Heelt fra disse ved et almindeligt Stammenavn, og dette toge de da af Forholdene, under hvilke Sammenstødet fandt Sted; først nu vare de og kaldte sig norrœnir menn, Norðmenn.

Ligesom det altsaa i sig selv er ganske rimeligt, at flere af Nordmændenes Fylkenavne ere ældre end deres Indvandring paa den skandinaviske Halvø, eller idetmindste ældre end det os bekjendte almindelige Stammenavn, saaledes er det paa den anden Side høist sandsynligt, at Stammen i den hele Tid, som ligger imellem dens Løsrivelse fra en større Hovedstamme, dens Udvandring fra ældre faste Bopæle og dens Indvandring i det nye Hjem i Norden, ikke har betegnet sig med noget andet almindeligt Navn, end det ubestemte Folk eller Mænd.

Vi maa følgelig i Fortsættelsen af denne Undersøgelse, hvor det gjælder om at besvare det Spørgsmaal: hvorfra og ad hvilke Veie har hiin Indvandring fundet Sted? — ikke vente at finde nogen Veiledning i et almindeligt, hos Stammen selv oprundet, Stammenavn. Vi kunne ei heller vente nogen Veiledning i et underordnet Fylkenavn; thi i denne Sag kunne vi blot øse af fremmede Kilder, og for fremmede Folkeslag blive, naar Talen er om et Nomadefolk, de enkelte mindre Stammers Navne af liden Betydenhed; — de fordre et Navn for det Hele, og finde de ei et saadant hos hiint Folk selv, saa danne de sig det i deres eget Sprog. Men det er naturligviis høist uvist, om hiint Folk selv antager dette Navn; neppe skeer det uden idetmindste efter en meget lang Samfærsel med det andet Folk, i hvis Sprog Navnet har sin Rod; og et saadant Tilfælde kan kun yderst sjælden indtræde der, hvor nomadiske Folkefærd i mangehaande Retninger og under forskjellige Forholde krydse og fortrænge hinanden; deres Sammenstød bliver oftest kun forbigaaende.

Ganske blottede for Midler til at besvare hiint Spørgsmaal ere vi alligevel ikke. Med Hensyn til Retningen af den norrøne Stammes Indvandring i vort Norden indeholde uden Tvivl de foregaaende Undersøgelser de vigtigste Oplysninger. Er det nemlig, ifølge Grunde hentede af Sprogenes Forholde, sikkert, at Roden for den norrøne Stamme maa søges i Østen; og er det tillige afgjort, at

405 406
dsjen tydske Folkestamme — fra hvilken den norrøne ei kan antages at være oprunden, skjønt begge ustridigen staa i et nær sideordnet Slægtskabsforhold, — i ældgamle Tider har havt alle de Lande af vort Norden inde, der ligge syd for Gøtaelven og de store svenske Indsøer; at den der dannede den ældre Befolkning, der først senere hen blev fortrængt eller undertvungen af den fra Norden fremvæltende norrøne Stamme; at endelig før hiin tydske Befolkning en endnu ældre keltisk har besiddet disse Lande: — saa er det jo med det samme aabenbart, at den norrøne Folkestamme ei kan være indvandret i Norge og Sverige uden i en Retning fra Nordost, det er: nord om eller over den nuværende botniske Bugt, i det oldnorske Sprog kaldet Helsingja-Botn. Sviarne ere efter al Rimelighed komne over den sydligste Deel af denne Bugt, det nu saakaldte Aalandshav; Norges Indbyggere, de egentlige Nordmænd, nord om Bugten over Kjølen.

Den norrøne Stamme er altsaa kommen til den skandinaviske Halvø nærmest igjennem de nordlige Egne af det nuværende russiske Rige. Det gjælder følgelig nu i disse vidtløftige Strækninger at forfølge dens Spor.

Rusland beboes nu og har været beboet langt tilbage i Tiden af finlappiske, tschudiske og slaviske Folkefærd, af hvilke de tvende første høre til en ganske anden Folkeæt end Nordmændene, de sidste ikkun ere langt ude beslægtede med dem. Historien viser os imidlertid et endnu fjærnere Tidsrum, da disse Egne vare en Tumleplads ikke alene for hine Folkefærd, men ogsaa for Folk af den germaniske Klasse. Rigtignok ere Beretningerne herom dunkle og i mange Maader ubestemte — en Følge af Grækernes og Romernes Ukyndighed i disse Landes Geographi og deres Skjødesløshed i Brugen af Folkenavne, samt af Middelalderens Krønikeskriveres Eftersnakken af deres klassiske Forgjængere; alligevel lader der sig uddrage af dem eet og andet Sikkert.

Vi ville for det første henvende vor Opmerksomhed paa Navnet Russer, med hvilket man nu betegner den store Masse af Ruslands

Indbyggere af slavisk Herkomst, men hvis Betydning i en fjærnere Oldtid række os en ikke uvigtig Veiledning.

Den russiske Historie begynder først seent, nemlig ved Midten af det 9de Aarhundrede, med Rigets Stiftelse ved de saakaldte Varæger. Om denne Begivenhed lyder de ældste russiske Annalers (fra Begyndelsen af det 12te Aarh.) Beretning i Hovedsagen saaledes:

I Aaret 859 kom Varægerne over Havet (Østersøen) og lagde Skat paa de tschudiske og slaviske Folkefærd omkring Ilmensø. To Aar efter bleve de fordrevne af disse samme Folkeslag, som nu begyndte at styre sig selv. Men der herskede imellem dem Uorden og indbyrdes Strid. Da enedes de om at indkalde en Fyrste for at styre dem med Retfærdighed. De sendte (862) Bud over Havet til Russer-Varægerne — om hvilke det bemerkes, at de bleve kaldte Russer, ligesom andre Varæger benævntes Sviar, Nordmænd, Engelskmænd og Gøter — og indbøde disse at komme og herske over dem. Af Udlændingerne[1]) bleve da valgte tre Brødre, som kom til dem med deres Slægt og et stort Følge. Den ene af Brødrene, Rurik, tog sit Sæde i Nowgorod, den anden, Sineus, i Bielosero, og den tredie, Truwor, i Isborsk. Efter disse Varæger bleve Russerne kaldte, og af dem har Rusland sit Navn[2]).

De russiske Annaler betegne altsaa udtrykkeligen det russiske Riges Stiftere, de egentlige Russer, som et baade fra Slaver og Tschuder ganske forskjelligt Folkefærd. De betegne dem som henhørende til den germaniske Folkeklasse, men til hvilken Hovedstamme af denne, til den tydske, eller den norrøne, antyde de ei med Bestemthed, skjønt man af deres Beretning overhoved har Grund til at antage, at de under Navnet Varæger nærmest have forstaaet Folk af den sidstnævnte Stamme.

Men hvorledes skulle vi forklare os den Omstændighed, at de talrige og krigerske Slaver og Tschuder efter blot et Par Aars

[1]) I Originalen Njemci, der egentlig betegner Stumme d. e. af et fremmed Tungemaal — en Benævnelse, under hvilken almindelig indbefattedes alle Folkefærd af den tydske og norrøne Stamme, altsaa den hele germaniske Folkeklasse. Lehrbergs Unters. S. 177 f.

[2]) Nestors Annaler overs. paa Tydsk af Jos. Müller S. 80—82; Schlözer Russische Annalen 2ter Th.; Karamsin hist. de l'emp. de Russie I 139 ff.; Ph. Strahl Gesch. des russischen Staates I 55—63.

407 Berørelse med Russer=Varægerne, og det en fiendtlig Berørelse, hvori de selv havde været de Seirende og fordrevet Varægerne, igjen af egen Drift indkaldte disse og underkastede sig godvilligen deres Herredømme? — At dette ganske har forholdt sig saaledes, er i sig selv lidet sandsynligt; og Usandsynligheden tiltager, naar man jævnfører de russiske Annalers Udsagn i dette Punkt med de Underretninger, som andre af Middelalderens historiske Skribenter meddele om Russerne.

Hos de byzantiske Historieskrivere forekommer Russernes Navn ved Midten af det 9de Aarhundrede for første Gang med Bestemthed. I Keiser Michael den 3dies (842—867) tiende Regjeringsaar (852) viiste Russerne (*οἱ ῾Ρῶς*) sig i det sorte Hav og angrebe med 200 Skibe selve Constantinopel. Staden kom i den største Forfærdelse, men reddedes ved en heftig Storm, der adspredte og ødelagde den fiendtlige Flaade [1]). I den følgende Tid omtales de oftere, og efter Aar 900 finder man, at Hobe af dem jævnligen have taget Tjeneste i de byzantinske Keiseres Hære [2]). Deres fiendtlige Angreb paa det byzantinske Rige fortsattes alligevel fra Tid til Tid og i Aaret 941 kom de atter for Constantinopel med en stor Flaade, besat med 10,000 Mand, men maatte efter flere Kampe vende tilbage med uforrettet Sag.

Den med dette Angreb samtidige byzantinske Keiser Constantinus Porphyrogennetus (913—959) meddeler i sin Bog om det byzantinske Riges Statsstyrelse, hvilken antages at være forfattet imellem 949 og 952, flere høist vigtige Oplysninger om Russerne. Han sætter deres Bopæle i de øvre Dnieperegne, adskilte fra det sorte Hav ved de mellemboende Petscheneger. Tvert igjennem disse deres Fienders Land maatte de føre deres Skibe nedad Dnieperfloden for at komme ud i Havet. Han skjelner udtrykkelig imellem Russerne og de dem underlagte slaviske Folkefærd. Han skjelner endogsaa bestemt imellem det russiske og slaviske Sprog. Idet han nemlig beskriver den Vei, som Russerne toge, naar de fra deres Samlingssted Kjew fore

[1]) Stritter memoriæ populorum II 957—959, efter flere paalidelige græske Historieskrivere.

[2]) Stritter l. c. p. 972—975.

med deres Skibe nedad Dnieperen til det sorte Hav, kommer han til at omtale de Fosser i Floden, som maatte passeres, og anfører ved denne Leilighed deres, indbyrdes aldeles forskjellige, russiske og slaviske Navne[1]). — Denne Angivelse er af høieste Vigtighed. De af Constantin anførte russiske Navne have nemlig alle aabenbare deres Rod i det oldnorske Sprog. De Russer, som i det 9de og 10de Aarhundrede angrebe Constantinopel, vare altsaa af den norrøne Stamme[2]).

Paalidelige arabiske Beretninger fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, grundede paa Jagttagelser, der vare indhentede ved Omgang med Russerne selv, omtale disse som et mægtigt og kraftigt Folk, i Udseende, Sprog, Levemaade og Religion (de vare dengang endnu Hedninger) ganske forskjellige fra Slaver og Bulgarer. De havde Seilads paa Floden Volga og dreve paa den en virksom Handel. Den Beskrivelse, som Ibn Fozlan, Kaliffen Almoktaders (908—932) Gesandt til Bulgarerne, leverer over Russernes Levemaade og Skikke, minder i sine Hovedtræk uvilkaarlig om Nordmændene i Hedenskabets Tider[3]).

Den italienske Skribent Luitprand af Ticino, der tvende Gange, nemlig 949 og 968, var som Gesandt i Constantinopel, omtaler i sin „Samtidens Historie" paa to Steder Russerne (Russii) blandt de barbariske Folk, med hvilke det byzantinske Rige stod i Berørelse, og paa begge Steder omtaler han dem med det udtrykkelige Tillæg, at Russerne vare det samme Folk, som i det vestligere Europa benævntes Nortmanner[4]).

Endelig forekommer der med Hensyn til Russerne et særdeles merkeligt Sted i de gamle bertinianske Annaler. Her fortælles nemlig, at i Aaret 839 fremstillede sig for Keiser Ludvig den fromme i Ingelheim Gesandter fra den græske Keiser Theophilus, med hvilke fulgte nogle Mænd, der sagde sig at være af det Folk Rhos. Dette

[1]) Stritter l. c. p. 980—987.

[2]) Lehrbergs Unters. S. 317—382; J. Thunmann über die Gesch. der östl. Europ. Völker S. 369 ff.

[3]) Frähn Ibn Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit; Rasmussen de Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo.

[4]) Luitprandus Ticinensis hist. sui temporis I 3. V 6, i Duchesnes hist. Franc. script. III. [I 11. V 15 i Udg. i Mon. hist. Germ. III].

408 409
Folks Konge, kaldet Chacanus, havde, efter deres Udsigende, sendt dem i et venskabeligt Erinde til Keiser Theophilus; og denne bad nu skriftligen Ludvig, at han vilde staa dem bi, saaledes at de igjennem hans Rige kunde vende tilbage til deres Hjem; thi de kunde ikke uden Fare foretage Tilbagereisen fra Constantinopel ad den samme Vei, som de vare komne, eftersom de da maatte drage igjennem barbariske og grumme Folkefærd, blandt hvilke en Ulykke let kunde hænde dem. Da Keiser Ludvig nøiere efterforskede Aarsagen til deres Komme, fandt han, at de vare af Sveonernes (Sviarnes) Folk, og da han mistænkte dem for snarere at være komne som Speidere, end som venskabelige Sendebud, erklærede han, at han vilde holde dem tilbage, indtil han var kommen efter den sande Sammenhæng. Fandt han dem uskyldige, skulde han sørge for, at de sikkert kom til deres Fædreneland; i modsat Fald vilde han sende dem tilbage til den græske Keiser, for at denne selv kunde fælde deres Dom[1]). — Om disse Russers senere Skjebne give imidlertid Annalerne ingen Underretning.

Af ovenanførte Beretninger fremlyser uimodsigelig, at de egentlige Russer i deres Folkeherkomst vare forskjellige fra Slaverne (hvori de russiske Annaler ogsaa i Grunden samstemme), og at de vare af den norrøne Folkestamme; — at de, under Navnet Russer, allerede ved Aar 839 vare bekjendte i Constantinopel, at de dengang stode under kongelig Regjering og beboede et Land, der var skilt fra det græske Keiserdømmes Provindser ved mellemboende barbariske Folkefærd (Chazarer og maaskee Petscheneger); — at disse samme Russer ved Aar 852[2]) beseilede (igjennem Dnieper) det sorte Hav, og at de dengang vare mægtige nok til her at kunne vise sig med en Flaade paa 200 Skibe og vove at angribe det sterke Constantinopel; — at de ved Begyndelsen af det 10de Aarhundrede udgjorde i det Indre af det nuværende Rusland et særskilt Folk, der i Osten stod i Forbindelse med Volgastrømmen; — endelig, at de endnu ved Midten af samme Aarhundrede, skjønt Slavernes Beherskere, alligevel i Sprog og Seder

[1]) Annales Bertiniani ad. ann. 839, i Duchesnes h. Fr. scr. III.

[2]) Stritter henfører det, uvist af hvad Grund, til 862 (mem. pop. II 957), Schlözer derimod, paa Grunde, som synes mindre fyldestgjørende, til 866. Antaget endog, at disse Forandringer ere beføiede, saa har det i Hovedsagen ingen Indflydelse.

aldeles adskilte sig fra disse, og at de endnu da afskares ved mellemboende Petscheneger fra umiddelbar Berørelse med det sorte Hav, hvilket de dog igjennem Floden Dnieper hyppig beseilede, og over hvilket de baade som Venner og Fiender gjestede Constantinopel.

Men disse Angivelser, om hvis Paalidelighed man ei kan tvivle, lade sig vanskelig forene med de russiske Annalers Beretninger om det russiske Riges Stiftelse, og allermindst med den af dem angivne Tid. Thi om man end med flere Lærde vil henføre Russernes første Angreb paa Constantinopel til Aar 866, altsaa til fire Aar senere end det russiske Riges angivne Stiftelsestid, i Stedet for til det formeentlig bedre begrundede Aar 852, som ligger hele ti Aar forud for samme, og syv Aar forud for den Tid, da Varægerne angives for første Gang over Østersøen at have undertvunget Slaverne og Tschuderne ved Ilmen; — og om man end vil hylde den almindelige Mening, at de Russer, som de bertinianske Annaler omtale, vare virkelige Svenske — saa staar der dog fuldt op af haarde Knuder tilbage at løse. Hvorledes er det tænkeligt, at Russer-Varægerne, hvilke dog efter de russiske Annalers Udtryk blot kunne antages at være komne under de tre Brødres Anførsel som en Flok Krigsmænd — ikke som et vandrende Folk i store Skarer med Kvinder og Børn, — hvorledes er det tænkeligt, at de under saadanne Omstændigheder paa et Par Aar skulde kunne opsvinge sig til en Magt, som den de allerede ved Angrebet paa det fjærne Constantinopel udviklede? — hvorledes er det troligt, at de et halvt Aarhundrede efter kunde have forøget sig saaledes, at de kunde regnes for et særskilt Folk midt imellem de talrige Slaver og Bulgarer? og hvad mere er — forøget sig saaledes uden endnu et heelt Aarhundrede efter at have givet Slip paa den Eiendommelighed i Sprog og Seder, som skarpt adskilte dem fra Slaverne, og det uagtet de, ifølge de russiske Annaler, skulde have levet imellem og i Forbund med disse og naturligviis blandt dem søgt deres Egteskaber.

Hertil kommer, at flere af de bedste russiske Annaler modsige sig selv, idet de, ved Siden af den ovenanførte Beretning om Russer-Varægernes første Optræden, nævne Russer blandt deres Lands Urbeboere[1]). Og endelig fortjener det nøie at bemerkes, at der i

[1]) Schlözer Russ. Ann II 30 smh. m. 39.

Haandskrifterne af de gamle russiske Annaler findes netop i Beretningen om Varægernes Indkaldelse en høist vigtig indbyrdes Uovereensstemmelse med Hensyn til Læsemaaderne. Idet nemlig de fleste udtrykke sig i den Mening, at de tschudiske og slaviske Folkefærd sendte Bud over Havet til *Russer-Varægerne* (eller efter andres Oversættelse: „til *Varægerne*, nemlig til *Russerne*") og indbød dem til at herske over sig, — saa udtrykke et Par meget gode Haandskrifter sig saaledes: „*Russerne* skikkede Bud til *Varægerne*", og senere: „De (de tre varægiske Brødre) kom fra hiin Side af Søen (Østersøen) til *Rusland*"[1]. — Denne sidste Læsemaade giver, som let sees, en ganske anden Mening end den almindelig antagne. Den sætter et Folk *Russer* og et Land *Rusland* paa *Østersøens østlige Side* før *Varægernes* Ankomst; og disse Haandskrifter have saaledes, uden at gjøre sig skyldige i de øvriges Selvmodsigelse, kunnet nævne Russer blandt Landets Urbeboere.

Naar man ret overveier alle disse Omstændigheder, saa kan der vel neppe være nogen Tvivl om, at man ikke maa tage de russiske Annalers Beretning ganske efter Ordene. De ældste af disse — Munken Nestors nemlig — ere fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, og deres Hovedkilde er Folkesagnet. Men før det 12te Aarhundrede vare allerede *Russer* og *Slaver* fuldkommen sammensmeltede, og hine, skjønt oprindelig de herskende, vare som særskilt Folk endelig forsvundne i disses Mængde, uden at efterlade sig i det nu reen slaviske Folkesagn noget andet bestemt Spor af fordums Selvstændighed og Herredømme, end Rigets Navn. Ved Rigets Stiftelse standsede Folkesagnet; og om denne Begivenhed vidste det kun, at den var fremkaldet ved en Forening imellem de forskjellige Folkefærd, Slaver og Russer, ved hvilken de sidste bleve det herskende Folk, samt at Russernes Anførere, Stamfædrene for Rigets Fyrsteætter, vare *Varæger*, d. e. Nordmænd, komne fra hiin Side af Østersøen. Hvad Under altsaa, om *det slaviske Folkesagn* gav hele det russiske Folk samme Oprindelse? og om Annalisterne, som fulgte dette Folkesagn, som desuden selv vare Slaver og skreve i det slaviske Sprog, — sammensmeltede tvende i sig selv ganske forskjellige Begivenheder: *det*

[1]) Schlözer l. c. 178.

russiske Riges Stiftelse og det russiske Folks første Optræden?

Er nu dette — hvad man vel efter Ovenanførte tør paastaa — tvende forskjellige Begivenheder, saa bortfalde formeentlig med det samme de vegtigste Grunde for den Paastand, som af forskjellige Lærde til forskjellige Tider har været fremsat: at de egentlige Russer vare Svenske. — Disse Grunde ere hentede deels fra de bertinianske Annalers forhen anførte Udsagn, deels fra den Omstændighed, at Tschuderne (Finlændinger og Ester) endnu benævne Svenskerne Ruotzi d. e. Russer og Ruotzolaine (Estisk: Ruotzolane) d. e. Russerfolk (Endelsen laine i det Finske og lane i det Estiske betegner nemlig Folk); hvorimod de benævne Ruslands slaviske Indbyggere Vænelaine d. e. Venderfolk [1]).

Hvad de bertinianske Annalers Udsagn angaar, da antyder dette ikkun, at Russerne i Sprog og Udseende lignede Sviarne, eller at de vare af samme Folkestamme som disse. At Keiser Ludvig — uden Tvivl netop paa Grund af en saadan Lighed — antog de russiske Sendemænd for svenske Speidere, beviser ikke, at de virkeligen vare det. I sig selv er det kun lidet sandsynligt, at en Konge af Sverige den Tid skulde sende et Gesandtskab til den græske Keiser; at derimod en Konge over Russer i de øvrige Dnieperegne kunde søge at sætte sig igjennem Dnieperfloden og det sorte Hav i Forbindelse med Constantinopel, trods de mellemboende Chazarer, — er ganske rimeligt, ligesom og at hans Sendemænd, da Leilighed tilbød sig for dem at komme sikkert til Tydskland, maatte foretrække ad denne Vei at drage til deres Stamforvandte ved Østersøen, og saa over dette Hav tilbage til deres Hjem, fremfor den kortere, men farligere Vei igjennem deres Fienders Chazarernes Land. Keiser Ludvig, som paa den ene Side altfor vel kjendte den norrøne Stamme fra deres dristige Plyndringer i fast alle Dele af hans Rige, som allerede Aar 814 havde seet en dansk Konge ved sit Hof [2]), og som i

[1]) J. Thunmann Unters. über d. Gesch. der östlichen Europ. Völker S. 374; Geijer Svea-R. Häfder I 405; Lehrbergs Unters. S. 148; Rasks Saml. Afh. II 283.

[2]) Script. rer. Dan. I 506.

Aarene 829—831 ved Ansgarius's Omvendelsesreiser var kommen i nærmere Berørelse med Sviarne[1]), — men som paa den anden Side uden Tvivl ikke havde det ringeste Begreb om Forholdene i Landene ved Østersøens østlige Ende, eller i det Indre af det nuværende Rusland, — maatte, naar han hørte hine Sendemænd tale et Sprog, som lignede Nordmændenes, og erfarede af dem, at de vare fra et fjærnt i Østen beliggende Land, naturligviis slutte, at de vare af Sviarnes Folk, af det østligste Folk af den norrøne Stamme, som Tydskerne kjendte, — og, fortrolig med denne Stammes Dristighed og Rovsyge, mistænke dem for at være Speidere.

Hvad den anden Omstændighed angaar, at nemlig de tschudiske Folkeslag benævne Svenskerne Russer, da leder denne os netop til at udfinde den rette Oprindelse til Russernavnet og det rette Forhold imellem Russerne og den norrøne Folkestamme.

Navnet Ruotzolaine, eller estisk Ruotzolane, gjenkjender man strax i et ældre berømt Folkenavn: Roxolaner eller Rosolaner (Rhoxolani, Rhosolani, Ῥωξολανοί).

Jornandes fortæller, at den berømte gotiske Konge Hermanrik, der udstrakte sit Rige over alle Landene imellem Østersøen og det sorte Hav, med Tanais mod Østen og ubestemte Grændser mod Vesten, havde blandt mangfoldige Folkefærd ogsaa lagt Roxolanerne (hvilke man efter Jornandes's Beskrivelse maa antage dengang at have boet i Egnene ved Floden Dnieper)[2]) under Goternes Herredømme. Men da han i sin høie Alderdom haardt betrængtes af de fra Østen over Volga fremvæltende Huner, blev han svegen netop af hiint Folk. Tvende Ynglinger nemlig af Roxolanerne, Sarus og Ammius, vare forbittrede paa Hermanrik, fordi han havde ladet deres Søster Sanielh (eller Sovilda), paa Grund af hendes Mands forræderske Frafald, sønderslide af vilde Heste. De overraskede Oldingen og tilføiede ham saa haarde Saar, at han ei længe efter døde[3]).

Denne Begivenhed, der maa være indtruffen omtrent 374 e. Chr., gjenfinde vi i et ældgammelt norsk Sagn, som udgjør Gjenstanden

[1]) Scr. rer. Dan. I 514. 515.
[2]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.
[3]) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 105.

for tvende af den ældre Eddas Digte. Gudrun Gjukesdatter, af Gjukungernes eller Niflungernes Æt, var først gift med den berømte Helt Sigurd Fofnesbane, siden med Hunernes Konge Atle. Den sidste dræbte hun til Hevn, fordi han havde forræderisk myrdet hendes Brødre, og flygtede derpaa til en Konge Jonakr, hvem hun egtede og fødte tvende Sønner, Sørle og Hamder. Hun bortgiftede sin Datter af første Egteskab, Svanhild, til Gotthjod (blandt Goternes Folk); men Goternes Konge Jørmunrek lod Svanhild ihjeltræde af Heste. Opeggede af Gudrun droge nu Sørle og Hamder ud for at hevne deres Søster. De overrumplede Jørmunrek og saarede ham haardt, men bleve derpaa overvældede af Goterne og begge dræbte[1]).

At vi her, hos Jornandes og i Edda, have samme Begivenhed for os, derom kunne vi ei tvivle. Eddadigtene sige vel ei udtrykkelig, af hvilket Folk Jonakr var; men tager man Hensyn til Maaden, hvorpaa hine Digte almindelig udtrykke sig, saa maa man netop i denne Omstændighed finde Grund til at tro, at Talen her ei er om noget fremmed Folk, men om et Folk, hvem det ubenævnte, som Digtene tilhøre, nemlig Nordmændene, ansaa for stamforvandt[2]), — og dette Folk er hos Jornandes Roxolanerne.

Her støde Navnligheder, gamle Sagn og historiske Beretninger paa den merkeligste Maade sammen for at oplyse Russernes Folkeslægtskab og ældre Forholde. Vi kunne ei betvivle, at de Russer, der i det 9de Aarhundrede boede ved den øvre Dnieper, ere eet og samme Folk som Roxolanerne, der i det 4de Aarhundrede boede i disse Egne; — at altsaa Russerne, som selvstændigt Folk, ere langt ældre i det Land, som i Tiden blev opkaldet efter dem, end almindelig er antaget. Men at hine Russer vare af samme Stamme som Nordmændene, er ligesaa utvivlsomt[3]). Det er saaledes aabenbart, at Navnet Ruotzolane — fra hvilket Navnene Roxolaner og Russer igjen maa udledes — oprindelig har været brugt af Tschuderne til at betegne hiin Folkestamme i alle dens Forgreninger; hvorimod det senere, da Russerne ved Dnieper smeltede sammen med og tabte sig i Slavernes

[1]) Hamðismál og Guðrúnarhvöt.
[2]) See ovenfor S. 54.
[3]) Denne samme Mening fremsætter ogsaa Rafk (Saml. Afh. II 283), men uden at udvikle sine Grunde for den i det Enkelte.

(Vænelaine) Masser, blev heftende ved den egentlige norrøne Stamme alene, og længst ved det Folk af denne, med hvilket Tschuderne stode i en varig og nær Berørelse, nemlig Sviarne.

Hvad der fortælles om det russiske Riges Stiftelse, kan da maaskee forklares paa følgende Maade: Et med Nordmændene stamforvandt Folk har fra gamle Tider boet i det Indre af det nuværende Rusland og havt sit Hovedsæde i de øvre Dnieperegne. Omstændigheder, som vi nu ikke kjende, — maaskee først Goternes, siden Hunernes og andre med disse sidste beslægtede Folkefærds, navnligen Chazarernes Tryk — have i de flere mellemliggende Aarhundreder (400—800 efter Chr.), i hvilke vi ikke see deres Navn nævnet i Historien, holdet Russerne i en Tilstand af Ubetydelighed, der unddrog dem det øvrige Europas Opmerksomhed, uden dog at udslette deres charakteristiske Præg som særeget Folk. Henimod den Tid, paa hvilken det russiske Rige angives at være stiftet, maa de paa ny have hævet sig; og dette synes tildeels at være skeet derved, at de ere komne i nærmere Berørelse med deres Stamforvandte paa hiin Side af Østersøen, med Nordmændene. Disse, af Slaverne benævnte Varæger, havde dengang ikke alene befæstet deres Herredømme i hele det skandinaviske Norden, men havde ogsaa allerede forlængst begyndt at sprede sig i store Skarer paa Toge baade i Østen og Vesten. De talrige tschudiske og slaviske Folkefærd paa Østersøens østlige Side dannede ingen ordentlige Stater [1]). De kunde i deres adsplittede Forfatning ei modstaa de over Østersøen angribende Varæger, og det saa meget mindre, naar disse fik Understøttelse af deres Stamforvandte Russerne fra det Indre af Landet. Den Slavernes og Tschudernes Underkastelse, hvilken Annalerne beskrive som fuldkommen frivillig, har saaledes i Virkeligheden neppe været det. Men Nordmændene eller Varægerne havde, skjønt de kom blandt hine Folkefærd som Vikin-

[1]) Procopius (de bello Got. III 14) beskriver Slaverne (Slavener og Anter) som levende paa hans Tid — i det 6te Aarh. — i megen Raahed og under en aldeles løs Samfundsforfatning uden egentlige Styrere. De havde dengang endnu ikke hævet sig fra Nomadelivet, og kjendte saaledes neppe til nogen anden Regjering, end den som de simpleste patriarchalske Former medførte. At det Samme omtrent var Tilfældet i det 9de Aarh., vise de russiske Annaler. Hvad de tschudiske Folkefærd angaar, da kjender Historien dem til ingen Tid som dannende Stater.

ger, fra Hjemmet af Begreb om en ordentligere Samfundsforfatning; de vare vante til at see en Konge eller Høvding i sin Spidse og lade sig styre af ham; hvor de paa deres Toge vandt faste Besiddelser — f. Ex. i Frankrige og England — der oprettede de, i Ligning med hvad der fandt Sted i Hjemmet, Stater med indskrænket monarchisk Styrelse. Ogsaa deres Stamforvandte, Russerne ved Dnieper, maa man, ifølge de bertinianske Annalers ovenanførte Udsagn, antage at have levet under en lignende Regjeringsform. Deres Forening med Slaverne og Tschuderne, fremskyndet ved Varægernes Angreb over Østersøen, gav saaledes Stødet til Oprettelsen af Riger, i hvilke Russerne under Herskere af Varægernes d. e. Nordmændenes Stamme fra hiin Side af Østersøen vare det herskende Folk, medens den store Masse af Indbyggerne udgjordes af Tschuder og fortrinlig Slaver. Følgen af denne Forening blev inden Løbet af et Par Aarhundreder en fuldkommen Sammensmeltning, ved hvilken Russerne som selvstændigt Folk ganske tabte sig i Slavernes Mængde; og fra nu af var det russiske Rige en fuldkommen slavisk Stat.

Vi have altsaa i Roxolanerne fundet Nordmændenes Stamforvandte, hvilke i det 4de Aarhundrede efter Chr. vare bosatte i det Indre af det nuværende vestlige Rusland. Spørgsmaalet bliver nu: vare Nordmændene Roxolanernes Stamfædre? eller fandt det omvendte Forhold Sted? eller endelig: vare Nordmænd og Roxolaner tvende sideordnede Grene af den fælles Stamme? — Vi kunne ikke betænke os paa at foretrække den sidste Mening, for hvilken Alt hvad vi om Roxolanerne vide paa det Kraftigste synes at tale.

Roxolanernes Navn og Tilværelse som selvstændigt Folk er nemlig meget ældre end det 4de Aarh. efter Chr. Ved den Tid have vi seet, at Jornandes fremstiller dem som Goternes Undergivne. Allerede i det 3die Aarhundrede finde vi Roxolanerne i Forening med Goterne i disses Kampe mod Romerne[1]); — allerede dengang er det altsaa rimeligt, at de have været i et Afhængighedsforhold til hiint mægtige Folk, som just da var i en virksom Bevægelse fra Østersøens Kyster indad Landene mod Sydost[2]). Men tidligere finde vi Roxo-

[1]) Flav. Vopisci Aurelianus 33.
[2]) Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. III 133 f. IV 165—172.

lanerne som et uafhængigt og saare mægtigt Folk i Landene nord for den mæotiske Sø. Ptolemæus (ved 150 efter Chr.) sætter dem i Forening med Jazygerne som et af de fire Hovedfolk i det europæiske Sarmatia, og lader dem bo i Nord for det mæotiske Hav, imellem Tanais (Don) og Borysthenes (Dnieper), saaledes at Roxolanerne strække sig længst mod Nordost, Jazygerne derimod nærmere den romerske Grændse mod Sydvest[1]). — Paa Keiser Hadrians Tid (117—138 efter Chr.) omtales de som boende hiinsides Dacia, og deres Konge som Romernes Bundsforvandte[2]). — Aar 70 efter Chr. gjorde de, ifølge Tacitus's Beretning, som ved denne Leilighed kalder dem et sarmatisk Folk, et Indfald i Møsia med 9000 Ryttere, men bleve tilbageslagne af de romerske Hære. De beskrives her som meget tungt bevæbnede: deres Angrebsvaaben vare et Slags Spyd (contus) og lange Sverd, som de førte med begge Hænder; deres Høvdinger bare ugjennemtrængelige Pantsere af Jærnplader eller haardt Læder, men som vare saa tunge, at de, der bare dem, vanskelig kunde reise sig igjen, naar de først vare kastede til Jorden. Som Rytteri vare de farlige Fiender; men til Fods duede de ikke. De romerske Krigeres større Lethed bidrog mest til disses Seier[3]). — Ved Begyndelsen af vor Tidsregning holdt Roxolanerne, efter Strabos Beretning, til paa Sletterne mellem Borysthenes (Dnieper) og Tanais og strakte sig saa langt mod Norden, at hiin Forfatter ei kjendte i den Retning noget nordligere boende Folk. Han beskriver dem som krigerske Nomader: de brugte Rustninger af Læder og, som Angrebsvaaben, Spyd, Sverd og Bue; omgivne af talrige Hjorder levede de paa deres med Telte overspændte Vogne. I den pontiske Konge Mithridates's Krig med Skytherne (omtr. 90 f. Chr.) understøttede Roxolanerne de sidste med 50,000 Mand, men lede et frygteligt Nederlag af deres lidet talrige men velordnede Fiender[4]).

[1]) Ptolem. Geogr. III 5.

[2]) Spartiani Adrianus 6.

[3]) Tac. hist. I 79.

[4]) Strabo VII p. 306. Den Beskrivelse, som Strabo og især Tacitus giver af Roxolanernes Bevæbning, drager en ikke ganske uvigtig Skillelinie imellem dem og de slaviske eller egentlige sarmatiske Folkefærd i det Indre af det nuværende Rusland, om hvilke Procopius siger, at de brugte

Saa langt tilbage i Tiden, som til omtrent 100 Aar før vor Tidsregning, kunne vi altsaa forfølge Roxolanernes Navn. Allerede ved sidstnævnte Tid finde vi Folket boende omtrent i samme Egne, hvor vi finde dem i det 4de Aarh. eft. Chr., og hvor vi finde dem under Navnet Russer i det 9de, — nemlig i Egnene om Floden Dnieper; ikkun lader det til, at de i de ældste Tider have strakt sig videre mod Syden, end i sildigere. Men 100 Aar før Chr. maa vi, efter hvad længere foran er viist, antage, at den norrøne Stamme allerede har været bosat i Norge og det nordlige Sverige, samt at Landene rundt om Østersøen have været besatte af den tydske Folkestamme i Vest og af den tschudiske i Øst. Allerede dengang vare altsaa Nordmændene og Roxolanerne meget vidt, ja videre end i sildigere Tider, adskilte fra hinanden ved mellemboende Folkefærd af anden Stamme. Der er saaledes al mulig Sandsynlighed for, at Nordmændene og Roxolanerne vare sideordnede Grene af een Folkestamme, hvis Adsplittelse i disse tvende Grene maa være indtruffen i en fjærnere Tid end den her omhandlede, og i østligere Egne.

Tidligere end ved Aar 100 før Chr. finde vi ikke Roxolanernes Navn i Historien. Vi have imidlertid seet, at de i sildigere Tider af græske og romerske Skribenter indbefattes under det vidtstrakte Folkenavn Sauromater eller Sarmater; vi maa altsaa slutte, at de ogsaa tidligere skjule sig under denne Benævnelse.

Navnet Sarmater (Σαυρομάται, Sarmatæ) er hos græske og romerske Skribenter meget ubestemt. Af bekjendte Folkefærd i de første Aarhundreder af vor Tidsregning henføres derunder, foruden Roxolanerne, stedse Jazyger og almindelig ogsaa Veneder.

Jazygerne holdt til nærmest det romerske Riges Grændser og foruroligede Dacia og Møsia ved hyppige Indfald, oftest i Følge med Roxolanerne. Den Maade, hvorpaa disse Folk omtales af de romerske Skribenter, lader os slutte, at der til ovennævnte Tid har fun-

let Bevæbning, havde slet ikke Pantsere, ja gik som oftest halvnøgne i Striden. Proc. de bell. Got. III 14.

416 417
det en nøie Forbindelse Sted imellem dem. Alligevel kunne vi ikke antage, at de have været af een og samme Folkestamme, ikke engang af een Folkeklasse. Navnet Jazyger udledes af det slaviske Ord Jazyk, d. e. Tale, og betegner Talende eller Folk i fortrinlig Bemerkelse[1]; det svarer saaledes i sin Betydning ganske til Navnet Slovener og har aabenbare sin Oprindelse fra Folket selv. Vi have her et ufeilbart Merke paa, at Jazygerne hørte til den slaviske Folkestamme, hos hvilken vi have seet, at det endnu til langt sildigere Tider var en charakteristisk Egenhed, at den benævnte sig selv Talende, i Modsætning til Folkefærd af anden Stamme og andet Tungemaal, hvilke de benævnte Stumme (Njemci)[2].

At Venederne ogsaa vare af den slaviske Folkestamme, have vi allerede ovenfor godtgjort. Vi have saaledes i Romernes Veneder og Jazyger upaatvivlelig Stamfædrene for senere Tiders Slaver — hine for de nordligere Grene af Stammen i det nuværende Rusland, Polen og nordlige Tydskland; disse for de sydligere i Landene nordost for det adriatiske Hav. Det er følgelig aabenbart, at det er den slaviske Folkestamme, som Grækerne og Romerne fortrinlig have betegnet med Navnet Sarmater, om endog deres mangelagtige geographiske og ethnographiske Kundskaber hyppig have forledet dem til ogsaa at henføre under dette Navn ikke-slaviske Folk, naar de for dem først optraadte i en vis Forbindelse med de egentlige Sarmater og i det vidtløftige og ubestemt begrændsede Land, hvilket de kaldte Sarmatia. Dette maa netop have været Tilfældet med Roxolanerne, om hvilke det er beviist, at de ikke hørte til den slaviske Stamme.

I de samme Egne, hvor vi fra det 1ste Aarhundrede af f. Chr. finde Roxolanerne i Forening med Jazygerne og andre saakaldte sarmatiske Folkefærd, boede tidligere Skytherne (*οἱ Σκύθαι*, Scythæ). Disse havde, — som der berettes — efter at være fordrevne af Massageterne fra Egnene i Øst for det kaspiske Hav, i en fjærn Tidsalder — meer end 700 Aar før Chr. — væltet sig ind

[1]) Strahl Gesch. d. russ. St. I 7; Mannert Geogr. d. Gr. u. R. IV 167.
[2]) See ovenfor S. 178.

over Kimmerierne, udryddet eller forjaget dem, og sat sig fast i deres fordums Bopæle i Nordvest for det sorte Hav[1]).

Ifølge Herodot, som nøie kjendte Skytherne, og paa hvis Tid (omtrent 450 før Chr.) deres Magt endnu synes at have været i fuld Flor, strakte deres talrige Stammer sig dengang i flere Forgreninger over Egnene imellem Ister (Donau) og Tanais (Don), fra Kysten af det sorte Hav og dybt ind i det Indre af det nuværende Polen og Rusland. Mod Vesten og Norden omgaves de af Folkefærd, hvilke Herodot benævner Agathyrser (Ἀγάθυρσοι), i det nuværende Siebenbürgen og østlige Ungarn, om hvilke han tillige bemerker, at de i Skikke nærme sig Thrakerne; — Neurer (Νευροί), i det indre Polen og Litthauen, hvilke han siger føre skythisk Levemaade, men for Resten synes antage for et fra Skytherne forskjelligt Folk; — Androphager (Ἀνδροφάγοι d. e. Menneskeædere), i de vestligere Dele af det indre Rusland; — og Melanchlæner (Μελάγχλαινοι d. e. Sortklædte), i det Midterste af det nuværende Rusland; — om hvilke begge sidstnævnte Folk han udtrykkelig siger, at de ikke vare skythiske. — Hiinsides disse fire Folkeslag strakte sig ikke Herodots Kundskaber om det nordlige Europa; i Nord for de tre sidstnævnte antager han, at der blot vare Ørkener og Søer og i det Hele ubeboet Land.

Sauromaterne boede endnu dengang paa Østsiden af Tanais, altsaa paa Asias Enemerker; og i Nord for dem ved Floden Oaros (Volga) — omtrent i Egnene imellem Saratow og Kasan og maaskee videre mod Norden — boede et talrigt nomadisk Jægerfolk, Budinerne (Βουδῖνοι), med blaa Øine og rødligt Haar, blandt hvilke igjen et andet i Sprog og Udseende forskjelligt agerdyrkende Folk, Gelonerne (Γελωνοί), der sagdes at være af græsk Herkomst, havde nedsat sig og boede i en Stad med Befæstninger, Templer og Bygninger af Træ. — Hiinsides Budinerne i Nordost og adskilte fra dem ved en stor Ørken (altsaa rimeligviis i Permien og maaskee længer mod Sydost) levede tvende vidtløftige Jægerfolk: Thyssageterne (Θυσσαγέται) og Jyrkerne (Ἰύρκαι); længer mod Østen en Stamme af Skyther. Hos disse begyndte først Landet at blive bjergigt, og her boede i en lang Frastand Argippæerne (Ἀργιππαῖοι), hvilke Hero-

[1]) Herod. IV 11; jfr. ovenfor S. 171.

418 419
dot beskriver paa en saadan Maade, at vi i dem umulig kunne miskjende et mongolisk Folk, boende paa Sydsiden af Altaibjergene. I Nord for Argippæerne vare, ifølge Herodot, uoverstigelige Bjerge, og om Folkene hiinsides disse havdes kun fabelagtige Beretninger. I Østen for Argippæerne — altsaa i det nuværende Mongoli — boede Issedonerne, ved hvilke Herodots geographiske Kundskaber i denne Retning standse [1]).

Disse Herodots ypperlige Beretninger om Folkefærdene til hans Tid i Nord for det sorte Hav og videre mod Østen ere af høieste Vigtighed for at vinde noget Lys med Hensyn til Folkebevægelserne i hine Egne i de fire nærmeste Aarhundreder før vor Tidsregning.

Den Beskrivelse, som Herodot giver over Skythernes Levemaade og religiøse Skikke [2]), lader det udenfor al Tvivl, at de have været nær beslægtede med Middelalderens berømte Huner og med Nutidens Mongoler i Asia [3]), altsaa have henhørt til den store, især i Asia vidt udbredte, Folkeæt, som vi ovenfor have benævnt den turaniske. Med Hensyn til de Folkefærds Herkomst, som i Europa omgave dem mod Nord og Nordvest, kan man af Herodots Beretning slutte, at Agathyrserne vare et thrakisk Folk, og at Androphagerne, Melanchlænerne og uden Tvivl ogsaa Neurerne ikke vare skythiske.

Sammenholder man nu dette med hvad ovenfor er udviklet om den tydske Folkestammes Forhold til den keltiske [4]), saa bliver der al Sandsynlighed for, at vi i de sidstnævnte tre Folkefærd finde som Beboere af det indre Polen og Rusland en Række af tydske Folkefærd, hvilke Herodot tildeels har benævnt med græske Navne, hentede fra visse fremstikkende Træk i deres Skikke og Levemaade (Menneskeædere, Sortklædte) [5]). Antage vi nemlig, at den tydske

[1]) Herod. IV 17—27. 47—58. 100—118. 122—125; jfr. Mannert Geogr. d. Gr. und Röm. IV 2 Buch; Heeren Ideen über die Politik ꝛc. I 2 Abth. Jeg har fortrinlig fulgt sidstnævnte Forfatter, hvis Mening med Hensyn til de forskjellige Folkeslags Beliggenhed mod hinanden meest synes mig at stemme med Udtrykkene hos Herodot.

[2]) Herod. IV 58—82.

[3]) Jfr. Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 4.

[4]) See ovenfor S. 172 f.

[5]) Jfr. Heeren Ideen ꝛc. I 2 277 ff.

Folkestamme umiddelbar har efterfulgt den keltiske i Besiddelsen af det nuværende Tydskland samt de sydligere Dele af vort Norden, og i disse Egne ikke har begyndt at trænge sig ind imellem Kelterne førend i det 4de Aarhundrede før Chr., saa synes heraf at følge, at den netop ved Herodots Tider, i Midten af det 5te Aarhundrede før Chr., maa paa sin Vandring fra Osten have holdet til i det Indre af Polen og Rusland, og her dannet en sammenhængende Linie fra det østlige Tydskland af og lige til Tanais's Kilder og Asiens Grændser.

Skythernes østlige Naboer paa hiin Side af Tanais vare Sauromaterne, og de i Nord for disse boende Budiner dannede ligesom et Mellemled imellem dem og de ovenomtalte i Nord for Skytherne, længere mod Vesten, boende Folkefærd. At Sauromaterne i Hovedsagen ere de senere Slavers Forfædre, er ovenfor viist. De hørte altsaa til den store iraniske Folkeæt, modsat den turaniske, til hvilken Skytherne hørte. Det i sig selv fabelagtige Sagn, som Herodot anfører om Sauromaternes skythiske Herkomst[1]), synes saaledes upaalideligt. Meget mere Opmerksomhed fortjener derimod et gammelt Sagn, at Sauromaterne stammede fra Mederne[2]), hvorfor man ogsaa har forklaret selve deres Navn ved Nordmeder[3]). Langt Naboskab, megen Omgang og maaskee paa sine Steder fuldkommen Blanding med Skytherne kan hos de nærmest boende sauromatiske Stammer have frembragt en tilsyneladende Lighed med hine, hvilken har vildledet Grækernes Mening med Hensyn til deres gjensidige Folkeslægtskab. At derimod en nærmere Forbindelse imellem Sauromater og Budiner har fundet Sted, synes at fremlyse af Herodots Beretning om den persiske Konge Darius's skythiske Tog (514 før Chr.), ved hvilken Leilighed disse tvende Folkefærd optræde i Forbund til Skythernes Understøttelse[4]).

Hvad man nu end vil dømme om de imellem Budinerne boende, som det lader, med en høiere Kultur begavede Geloner og disses

[1]) Herod. IV 110—117.

[2]) Diodorus Sic. II 43; Plin. hist. nat. VI 7.

[3]) Alex. Murray zum Europäischen Sprachenbau, bearb. von Ad. Wagner II 222.

[4]) Herod. IV 118—125. Om Darius Hystaspis's Tog til Skythien haves en Afh. af G. Schøning, hvori Herodots Beskrivelse over Skythien tillige undersøges og oplyses; trykt 1770 i 10de Deel af det Kbhvnske Vid. Selskabs Skrifter S. 61—103.

foregivne græske Herkomst — saa kunne vi i Hovedfolket selv, Budinerne, efter Herodots Beskrivelse ikke miskjende et Folk af den germaniske Klasse. Dets Navn minder os endog om Odin eller Wodan, Nordmændenes og Tydskernes høieste Guddom, den asiatiske Buddha, og synes at være dem tillagt, eller af dem selv antaget, som denne Guddoms Dyrkere. Imellem dem og deres Naboer i Norden og Østen paa hiin Side af store Orkener antyder ikke Herodot noget Slægtskab.

Uden Tvivl see vi altsaa i Budinerne det yderste østlige Led af en sammenhængende Række germaniske Folkefærd, hvis vestligste Led allerede nærmede sig Tydsklands Grændser; — og vi finde da i de mellemste Volgaegne, paa Grændsen imellem Europa og Asia, ikke alene det Punkt, hvorfra den germaniske Folkeklasse udskyder mod Vesten sine tvende mægtige Hovedstammer: den tydske og den norrøne (den sidste indbefattende Roxolanerne); — men ogsaa Stedet, hvor den germaniske Folkeklasse oprindelig støder sammen med den slaviske eller egentlige sarmatiske, begge som sideordnede Klasser af den iraniske Folkeæt. Vi see allerede her den sidstnævnte Folkeklasse, saa at sige, i Ryggen paa den første fremtrængende fra Østen, — begge i samme indbyrdes Forhold, hvori vi mange Aarhundreder senere og i langt vestligere Egne træffe Tydskerne og Slaverne. Vi finde endelig i Budinernes Stilling til Sarmater og Skyther i det 5te Aarhundrede før Chr. en Veiledning til at forklare os Forholdet imellem Nordmænd og Roxolaner baade i dets Oprindelse og Udvikling, — et Forhold, som imidlertid ei rigtigen kan opfattes uden en forudskikket Oversigt over de tvende førstnævnte Folkestammers ældre Historie.

Paa Herodots Tider og endnu lige henimod det 5te Aarhundredes Slutning vare Skytherne det herskende Folk i Egnene nord for det sorte Hav. Men fra sidstnævnte Tidspunkt synes deres Stammer at have splittet sig indbyrdes, og deres fordums Magt derved at være dalet[1]). Vel finder man dem endnu ved Midten af det 4de Aarh.

¹) Ph. trahl Gesch. d. russ. St. 5.

at kjæmpe i Omegnen af Isterfloden med de macedoniske Kongers Philippus's og Alexanders Hære, dog ikke med en Kraft svarende til Folkets tidligere Storhed. Mod Slutningen af samme Aarhundrede finde vi dem endog at have veget Pladsen i de nærmest i Nord for Ister beliggende Egne for Geterne eller Dacerne, et thrakisk Folk[1]), der for at undgaa de macedoniske Kongers Angreb trak sig imod Norden, og snart besatte hele Landet imellem Donau og Dniester, nemlig det senere efter dem benævnte Dacia.

Fra Osten af trængtes Skytherne endnu haardere af Sarmaterne, der uden Tvivl ikke længe efter Herodots Tider have begyndt at udbrede sig paa den vestlige Side af Tanais. Det voldsomme Angreb af dem, hvorved en stor Deel af Skythia skal være bleven lagt øde[2]), er rimeligviis indtruffet allerede i det 4de Aarh. og har ganske knækket Skythernes Herredømme i Landene imellem Don og Dnieper. Vist er det, at fra Alexanders Tid af tier Historien om dem lige til den pontiske Mithridates's Tider (omtrent 90 før Chr.); men da optræde de som et mindre betydende Folk paa Kysten af den mæotiske Sø, trangt begrændsede mod Norden af de under det fælles Navn Sarmater indbefattede Jazyger og Roxolaner. Skjønt understøttede af sidstnævnte mægtige Folk bleve de ganske overvundne af Mithridates, der som Behersker af det bosporanske Rige ved Indløbet til den mæotiske Sø var bleven deres Nabo, og fra nu af forsvinde Skytherne som selvstændigt Folk aldeles i disse Egne. Naar deres Navn alligevel ikke sjælden forekommer hos senere græske og romerske Skribenter, da er dette aabenbar kun en forvildende Overførelse af de ældre Beboeres berømte Navn paa senere i samme Land Indvandrede, eller i Almindelighed paa alle mindre bekjendte Folkefærd i det nordøstlige Europa[3]).

Ligesom paa Tanais's Vestside strax efter Begyndelsen af det 1ste Aarhundrede før Chr. Skytherne forsvinde, og i deres Sted

[1]) Herod. IV 93; Strabo VII p. 295; jfr. Adelungs Mithrid. II 356 ff.

[2]) Diodorus Sicul. II 43.

[3]) „Scytharum nomen usqveqvaqve transit in Sarmatas atqve Germanos." Plin. hist nat. IV 12. Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 160—165; Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 3—6; Thunmann Unters. üb. d. Gesch. der östl. eur. Völker S. 9.

421 422
Sarmater d. e. Roxolaner og Jazyger optræde, af hvilke de sidste allerede dengang strakte sig i Vest lige henimod Floden Dniester, hvor de stødte til de thrakiske Geter og de tydske Bastarner[1]), — saaledes forsvinde igjen ved samme Tid paa Tanais's Østside Sarmaterne, idet vi i deres Sted finde Sirakerne (Σίρακες) eller Sirakenerne og de mægtige Aorser (Ἄορσοι) ved Midten af Aarhundredet at opfylde Landene imellem Tanais og det kaspiske Hav, og de sidste at udstrække sig vidt mod Norden[2]). Sirakerne ere uden Tvivl senere Tiders Chazarer, altsaa et tatarisk Folk, henhørende til den turaniske Folkeæt. Aorserne synes at have udgjort Hovedstammen af de berømte Alaner, hvilke ansaaes for de ældre Massageters Efterkommere og vistnok overhoved, ligesom Sirakerne, maa antages at have været af turanisk Æt, skjønt deres Navn maaskee undertiden af græske og romerske Skribenter, ved at anvendes i en altfor omfattende og derhos ubestemt Betydning, kan feilagtigen være blevet udstrakt ogsaa til iraniske Folkefærd[3]).

[1]) Strabo VII p. 306; jfr. Appian. bell. Mithrid. 69.

[2]) Strabo XI p. 506.

[3]) Jeg veed meget vel, at hvad jeg her har yttret om Alanernes Herkomst strider imod den almindelige Mening, der fremstiller dem som et med den tydske og norrøne Stamme meget nær beslægtet Folkefærd. Hovedgrundene for denne Mening ere, at Procopius paa flere Steder kalder dem et gotisk Folk (bell. Vand. I 3; bell. Got. I 1) og i det Hele omtaler Flokke af Alaner i Goternes og Vandalernes Følgeskab; — samt at Jornandes, der selv siger, at hans Fader var en Alan, alligevel anseer sig for at være af gotisk Herkomst (de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 134 smh. med 145). At kort før og ved hine Historieskriveres Tid, nemlig i det 5te og Begyndelsen af det 6te Aarh., enkelte Hobe saakaldte Alaner stode i et meget nært og venskabeligt Forhold til Goter og Vandaler, og at der til samme Tid fandtes et alanisk Rige i de nederste Donauegne i Naboskabet af de sammesteds boende Vestgoter, eller saakaldte Moesogoter (Jorn l. c. p 134), er utvivlsomt; men netop denne meer end hundredaarige Samfærsel, der paa de fleste Steder synes at have endt med en fuldkommen Sammensmeltning, hvorved Alanernes Eiendommelighed tabte sig i de talrigere Goters, kan lettelig have ledet hine Historieskrivere i deres Anskuelse af begge Folkefærds indbyrdes Slægtskabsforhold. Forudsat endogsaa, at en saadan Misforstaaelse ikke finder Sted, — at de Alaner, om hvilke Procopius og Jornandes tale, virkelig have været Goternes Stamforvandte og altsaa et tydsk eller idetmindste germanisk Folk, — da maa vi dog vel merke, at disse Alaner, hvilke efter samme Forfatteres Beretning ei have været noget meget talrigt Folk, ei kunne ansees for meer end en ganske ringe Deel af den store Folkesværm, som tidligere Historieskrivere betegne med hiint Navn. Ammianus Marcellinus, der

Disse alaniske Folkesværmes Tryk fra Østen har uden Tvivl længe før foranlediget Sarmaternes Udvandring vest over Tanais, og ligeledes i de mere nordlige Egne af det indre Rusland frembragt de Om-

skrev ved Slutningen af det 4de Aarhundrede, netop paa den Tid, da Hunernes Fremtrængen over Volga gav det sidste og mest afgjørende Stød til den store Folkebevægelse i Østen, der fuldkommen kuldkastede de gamle Forholde i det romerske Rige, — omtaler Alanerne, hvilke han kalder Massageternes Efterkommere (veteres Massagetas), som en Masse af tildeels forskjelligartede Folk — nyindvandrede blandede med ældre Landsbeboere — der under en nomadisk Levemaade holdt til i de store Sletter paa Europas og Asias Grændse. De kunde ei modstaa de vilde Huner, men bleve undertvungne af dem, og først efter deres Undertvingelse kom Raden til de nærmest Tanais boende Østgoter (Ammian. Marc. XXXI 2—3; jfr. Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 104). At de Folkefærd, som til Ammianus's Tid med et almindeligt Navn kaldtes Alaner og vare udbredte over det hele østlige Rusland, lige fra det kaspiske Hav af indtil Volgas Kilder eller endnu længer imod Nord, skulde i Hovedmassen have hørt til den germaniske Folkeklasse, er ikke vel tænkeligt. Hvor skulde der nemlig være blevet af disse talrige germaniske Folkeskarer, som endnu skulde have holdet til her i Slutningen af det 4de Aarhundrede, som dengang allerede forlængst ved mellemboende slaviske og tschudiske Folk vare afskaarne fra vort Norden, og af hvilke kun forholdsviis ubetydelige Hobe tyede til de gotiske Folkefærd og gjorde fælles Sag med dem? At de paa disse Levninger nær skulde være blevne udryddede, giver Historien os ikke den ringeste Anledning til at tro. Men var dette ikke Tilfældet, — bleve de blot nødte til at underkaste sig Hunerne og for en Tid gjøre fælles Sag med dem (hvilket udtrykkelig siges af Ammianus paa anførte Sted); maatte man da ikke gjenfinde dem, idetmindste i de nærmest paafølgende Aarhundreder, i hine Egne, hvor dog Hunernes Herredømme ikkun var forbigaaende? Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Efter Hunernes Tilbagetræden er tvertimod Massen af hine Egnes Beboere fuldkommen ugermanisk. Chazarer, Bulgarer, Avarer, Hunugurer o. s. v. vare alle Folkefærd, nærbeslægtede med Nutidens Tatarer og følgelig henhørende til en anden Folkeæt, — den nemlig, som vi have benævnt den turaniske. Langt rimeligere bliver det vel ogsaa, at tænke sig sidstnævnte Folkefærd som Beboere af hine Egne allerede før Hunernes Anfald, og følgelig som Hovedstyrken af de store Folkesværme, hvilke Grækerne og Romerne fra det 1ste til det 4de Aarhundrede e. Chr. med et almindeligt Navn kaldte Alaner, og hvilke de endnu tidligere kjendte under forskjellige Navne, Aorser, Siraker o. fl., som udbredte over Grændselandene imellem Europa og Asia. Sandsynligviis har imidlertid denne Folkestrøm, idet den udbredte sig over et Strøg, der tidligere var besat af germaniske Folk, optaget i sig enkelte germaniske Bestanddele; og disse er det maaskee, der ved Hunernes Indfald have forenet sig med Goterne og dannet de Alaner i indskrænket Betydning, hvilke Procopius og Jornandes omtale. Om forøvrigt Navnet Alaner af de ældre græske og romerske Skribenter med Rette er blevet brugt i en saa udstrakt Bemerkelse, som ovenfor antydet, bliver vel nu vanskeligt at afgjøre. Det er her benyttet i Mangel af noget bestemtere og bedre.

423 424
væltninger, der dreve den germaniske Folkeklasse mod Vesten og Norden. Thi netop i de midterste Dele af det nuværende Rusland, paa begge Sider af Volga, udgjøre fra Begyndelsen af det 1ste til Slutningen af det 4de Aarhundrede efter Chr. Alanerne i vidtløftige Forgreninger Hovedfolket, medens af Sarmaterne paa den ene Side Venederne, i Ryggen paa Tydskerne, nærme sig Østersøen, og paa den anden Side Roxolanerne og Jazygerne vige længere mod Vesten til Egnene om Dnieper og Dniester[1]). Naar ikke desto mindre græske og romerske Skribenter endnu efter denne Tid opregne Androphager, Melanchlæner, Budiner o. s v. blandt Beboerne af det indre Rusland, saa vise de sig heri aabenbare som Herodots Eftersnakkere, og gjøre sig kun skyldige i en hos dem altfor almindelig Feil — at blande ældre geographiske Forholde med nyere[2]).

I Tidsrummet mellem 400 og 100 før Chr. have altsaa Sarmaterne — Roxolanerne med indbefattede — fæstet Fod i Landene mellem Don og Dniester, efterhaanden udbredt sig mod Norden over det nuværende østlige Polen og vestlige Rusland lige til henimod Østersøen, og saaledes besat de Lande, i hvilke deres Efterkommere, Slaverne, stedse siden have udgjort Hovedbefolkningen, men hvor vi tidligere, nemlig i det 5te Aarh. før Chr., fandt skythiske og, længer imod Nord, tydske Folkeslag bosatte. Hvor den tydske Folkestamme veg hen, og hvor den omsider fandt et stadigt Hjem, er os allerede noksom bekjendt. Vi ville nu ogsaa stræbe at forfølge Skythernes Spor.

At en saa mægtig og talrig Folkestamme, som Skytherne maa have været, skulde være bleven ganske udryddet, eller have forsvundet blandt sine Overvindere, er i sig selv kun lidet rimeligt. At de skulde være vendte tilbage til Asien, kunne vi heller ikke antage; thi i Sarmaternes Spor have vi seet de alaniske Folkesværme at fremtrænge fra Østen og besætte Volgaegnene samt Landene ved det sorte og kaspiske Hav. Mod Syden og mod Vesten stod dem ligesaa lidet nogen Plads aaben til at undvige; de thrakiske Geter og de i de øvre Donauegne boende Kelter spærrede dem her Veien, og deres Bevægelse i denne Retning

[1]) Jfr. Thunmann Unters. üb. d. Gesch. der östl. Eur. Völker S. 12—27; Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 66. 264—268. 350. 486.

[2]) Jfr. Mannert l. c. 272. 276.

vilde desuden ei være bleven ubemerket af Grækerne og Romerne. Mod Norden bliver altsaa den eneste Vei, ad hvilken vi med Sandsynlighed kunne antage, at de have undveget de fremtrængende Sarmater.

Allerede Herodot veed at berette om en Green af Skytherne, der fra Egnene ved Tanais's Munding var dragen mod Norden og til hans Tid boede paa hiin Side af Thyssageterne og Jyrkerne, i de Egne, hvor de store Sletter ophørte og det bjergige Land begyndte, d. e. i det østlige Permien ved Uralbjergene[1]). Allerede 500 Aar før Chr. have altsaa Skytherne mod Norden, igjennem de dem paa denne Kant omgivende uligeartede Folkefærd, fundet en Vei for Udvandringer, ad hvilken uden Tvivl længe efter en Forbindelse har vedligeholdet sig imellem de Udvandrede og Hovedstammen. Da nu denne selv maatte vige for Trykket af Sarmaterne, er Intet rimeligere, end at ogsaa den efterhaanden har søgt sin Tilflugt i samme Retning, hvor den vidste, at dens Stamforvandte tidligere havde fundet nye Bopæle.

I det Nordlige af det nuværende europæiske Rusland have vi ovenfor lært at kjende som bosat fra ældgammel Tid — allerede før Begyndelsen af vor Tidsregning — en talrig og vidtforgrenet Folkestamme, Tschuderne, saaledes benævnt ikke alene af Slaverne, men og, som det synes, oprindeligen af Nordmændene[2]), til hvilken Stamme ikke alene de om Østersøens østlige Kyst boende Finlændinger (Kvæner, Jemer, Kareler), Ingrer, Ester og Liver høre, men ogsaa Hovedbefolkningen af Landene i Nord for de store russiske Indsøer og omkring Dvina (i Permien eller Bjarmaland) lige til Siberiens Grændser[3]). — Allerede Folkestammens Navn og af Sproggrunde beviiste turaniske Herkomst minder om Skytherne. Hertil kommer en Omstændighed, som vi fortrinlig maa lægge Merke til.

Navnet Roxolaner, hvormed Grækerne og Romerne betegnede et med Sarmaterne (d. e. Slaverne) forbundet Folk i det nuværende sydlige Rusland, er, som forhen viist, eet og samme Navn som Ruotsolane eller Ruotsolaine, hvormed Tschuderne i ældre Tider beteg-

[1]) Herod. IV 22. 23.
[2]) See ovenfor S. 110.
[3]) Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 35—48.

nede alle Folk af den norrøne Stamme. At Navnet har hjemme i de tschudiske Sprog, forraader Endelsen lane eller laine, hvilken i disse Sprog betegner Folk; og da Roxolanerne ikke vare af den tschudiske Stamme, er der ikke ringeste Rimelighed for, at de selv have betegnet sig med dette Navn, idetmindste ikke i den, for Folket selv ganske fremmede, tschudiske Form. Fra Tschuder er altsaa Navnet Roxolaner kommet til Grækerne og Romerne. Disse kunne imidlertid ikke have hørt det af Tschuderne ved Østersøen, hvilke ligesaa lidet stode i Forbindelse med sidstnævnte Folkefærd som med Roxolanerne ved Tanais, paa den Tid da disses Navn først lyder i Historien. Der maa dengang have været sydligere boende Tschuder, der baade stode i Forbindelse med de tanaitiske Roxolaner og med Grækerne eller Romerne.

Betænke vi nu, at Roxolanerne først optræde i Historien under dette Navn som Skythernes Bundsforvandte imod Mithridates i en Kamp, der nærmest angik de bosporanske Græker, samt at Skytherne dengang vare indskrænkede til Landene paa det mæotiske Havs nordvestlige Side, imellem det bosporanske Rige og Roxolanerne: — saa er vel i sig selv intet rimeligere, end at de bosporanske og pontiske Grækere fra deres Naboer Skytherne have laant Navnet paa disses mægtige Bundsforvandte, et Navn, som Grækerne have formet efter deres eget Sprogs Fordringer, og som siden fra dem er kommet til Romerne.

Men er det saaledes afgjort, at Tschuderne i det nordlige Rusland og Skytherne ved den mæotiske Sø have med eet og samme Navn betegnet den norrøne Stamme, og det i begge dens Hovedforgreninger, baade den skandinaviske og den tanaitiske, samt at dette Navn i sin Charakteer og Form er reen tschudisk; — saa følger heraf ligefrem, at Skyther og Tschuder oprindelig ere een og samme Folkestamme; at denne i Landene ved det sorte Hav og Tanais har staaet i Berørelse med den norrøne, paa en Tid, da den ene saavel som den anden endnu var usplittet; — endelig at deres begges Adsplittelse er foregaaet omtrent ved een Tid og i een Retning, idet en Deel af hver forblev i Syden, en Deel vandrede mod Norden, og at saaledes begge Stammers Maade gjensidi-

gen at benævne hinanden forplantedes fra deres ældre til deres nye Boliger.

Søge vi nu blandt Herodots Folkefærd den Stamme, der under de her angivne Forholde til Skytherne kan omfatte baade Nordmænd og Roxolaner som et endnu usplittet Heelt, saa komme vi uvilkaarlig tilbage til Budinerne (Odinsdyrkerne), i hvilke vi ovenfor have fundet det østligste Led af den store germaniske Folkeklasse. Budinerne i de midterste Volgaegne stode ikke alene, ifølge Herodot, i Berørelse med Skytherne, men Beliggenheden af deres Bopæle og deres Naboskab og Forbund med Sarmaterne gjør det ogsaa let begribeligt, at de, trykkede fra Osten, deels kunde gjøre fælles Sag med disse sidste i et Indfald paa Skythernes Enemerker, deels kunde søge en Tilflugt i modsat Retning, mod Norden. Vi feile altsaa vistnok ikke meget, naar vi antage, at Herodots Budiner ere den Folkestamme, som Skytherne benævnte Ruotsolane, baade i dens Heelhed, medens den boede i Volgaegnene, og i dens Adsplittelse, da dens ene Green (Nordmændene) fandt nye Boliger i vort Norden, den anden (Grækernes Roxolaner), i Forbindelse med Sarmaterne og tildeels indbefattet under deres Navn, besatte de fordums skythiske Lande imellem Don og Dnieper.

Vi ere da her komne til en Slutning, der, idet den oplyser Sammenhængen imellem Nordmændenes tschudiske Navn Ruotsolane og det hos de græske og romerske Skribenter forekommende Folkenavn Roxolaner, tillige forklarer os Skythernes Forsvinden fra Egnene ved det sorte Hav. De ere, for at undgaa Trykket af Sarmaterne, efterhaanden vegne mod Norden og saaledes komne til Landene paa Østersøens østlige Side og det Nordlige af det nuværende Rusland, hvor de have sat sig fast og ere blevne Stamfædre for de der endnu boende tschudiske Folkefærd.

Vi have antaget, at Sarmaternes Fremtrængen paa Skythernes Enemerker er begyndt kort efter Herodots Tider, allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. At dette saaledes forholder sig, kunne vi slutte deels af den Svækkelse, der efter dette Tidspunkt spores i Skythernes Magt i Landene ved det sorte Hav, deels af den tydske Folkestammes netop ved samme Tider indtrædende sterke Fremskriden imod Vesten,

426 427

til Østersøens sydlige Kyster, hvor vi ved Aar 300 før Chr. have fundet en af dens østligere Grene, Goterne nemlig, bosat. Ere Pytheas's *Ostiaier* — hvad der i sig selv er ganske rimeligt — de *tschudiske Ester*, og have disse følgelig allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. været bosatte i deres nuværende Bopæle ved Østersøens Østkyst, saa vinder ovenmeldte Formodning end mere Styrke; thi de tschudiske Ester maa vi antage for *Skyther*, indvandrede fra sydligere Egne. Betænke vi, at Hovedsædet for Skythernes Magt, ifølge Herodots Beskrivelse, har været langs Dnieper (Borysthenes), i hvilken Retning de ogsaa strakte sig videst imod Norden, og at Trykket, for hvilket de maatte vige, kom fra tvende Sider, nemlig baade fra Donau og fra Tanais, — saa see vi let, at Veien nordefter, langs med Dnieper, var den naturlige for de Undvigende; og denne Vei maatte meget snart føre dem til Østersøens Østkyst.

Omtrent 400 Aar før Chr. — idetmindste ikke senere — er altsaa den store Folkebevægelse indtruffen, der førte de *germaniske*, *slaviske* (sarmatiske) og *tschudiske* Folkefærd til deres nuværende Bopæle i Europa. Allerede før maa vistnok, hvis man tager Hensyn til Herodots Beretning, den persiske Konge Darius's skythiske Tog i Slutningen af det 6te Aarhundrede før Chr. have frembragt en betydelig Rørelse imellem Folkene i det Indre af det nuværende Rusland. *Melanchlænerne*, *Androphagerne* og *Neurerne*, i hvilke vi have troet at finde den *tydske Folkestammes Forfædre*, trak sig nemlig i Forening med en Deel af Skytherne mod Norden (Nordvest) for at undgaa den sig nærmende persiske Hær[1]), og skilte sig saaledes fra de østligere boende *Budiner*, *Nordmændenes* og *Norolanernes Stamfædre*. Dette Stød var vistnok i sig selv kun kortvarende, men paa de nomadiske Folkefærd, som det rammede, have uden Tvivl dets Virkninger været varigere; thi et Nomadefolk, som først engang er kastet ind paa nye Enemerker, forlader ei lettelig igjen disse ganske for at vende tilbage til de gamle. At Darius's Tog har bidraget meget til at sprede ovennævnte Folkefærd over et videre Strøg og navnligen til at splitte den store *germaniske Folkeklasse* i de tvende Hovedstammer, der siden, skarpere adskilte, fremtræde som Tyd-

[1]) Herodot. IV 125.

skere og Nordmænd, er saaledes høist rimeligt. Imidlertid kan den herved foranledigede Folkebevægelse kun ansees som en forberedende Begivenhed for den paafølgende langt voldsommere og varigere.

Denne foraarsagedes, som ovenfor er viist, ved alaniske Folkestammers Fremtrængen fra Østen, hvilken maa have fundet Sted paa den hele Linie fra Volgas Bøining mod Syd ved Optagelsen af Kama lige til dens Udløb i det kaspiske Hav; thi i hele dette Strøg paa begge Sider af Volga og især paa dens vestlige finde vi i det 1ste Aarh. før Chr. alaniske Folkefærd udbredte, Siraker mod Syden og Aorser eller egentlige Alaner i Norden. Stødet af de fremvæltende alaniske Folkesværme traf saaledes først Budinerne og Sarmaterne. Uden Tvivl har det været ved denne Leilighed, at Budinerne deelte sig, idet Nogle af dem (Nordmændenes Stamfædre) undvege Alanernes Tryk ved at drage sig mod Norden; Andre (de senere for Grækerne og Romerne bekjendte Roxolaner) forenede sig nærmere med Sarmaterne og fulgte disse vest over Tanais. Hovedovergangen maa være skeet i Flodens midterste eller øvre Egne; thi ikkun saaledes kan man forklare sig den Omstændighed, at der senere findes Skyther ved den mæotiske Sø, indesluttede mod Nord og Nordost af Roxolaner og sarmatiske Folkefærd. Ved Sarmaternes Fremtrængen mod Vesten ere altsaa Skytherne blevne adsplittede, og det har sikkert blot været en ringe Deel af den hele Stamme, der forblev boende i Nærheden af det sorte Hav i Strøget mellem Dniester og Don; Hovedmassen har, idet den gav Plads for Sarmaterne, trukket sig mod Norden imellem Don og Dnieper. Denne Bevægelse har paa een Gang ikke alene trykket den tydske Folkestamme mod Vesten, men ogsaa mægtig udvidet den rimeligviis allerede tidligere indtraadte Adskillelse imellem denne Stamme og den beslægtede budiniske, samt givet de fra denne sidste løsrevne Nordmænds Vandring en nordlig Retning.

Idet nemlig Skythernes eller Tschudernes Folkestrøm, bestandig fremtrængt af Sarmaterne, tog Veien i Nordvest igjennem det indre Rusland til Østersøens østlige Kyster og efterhaanden indesluttede disse, lodes ingen anden Vei aaben for den norrøne Stamme end paa Tschudernes østlige og siden nordlige Side. Saaledes paa en Maade indklemt imellem Tschuderne i Vest og Alanerne i Øst, maatte

428 429

dens Vei ganske naturlig falde imellem Dvinafloden og de store russiske Indsøer og efterhaanden føre den til Egnene mellem det hvide Hav og den botniske Bugt.

I disse Egne finde vi en urgammel Befolkning af Finlapper, en raa, i nomadisk Jægerliv levende, men dog ukrigersk Folkestamme, i Sprog nær beslægtet med Tschuderne og ligesom disse af den turaniske Folkeæt. At denne Stamme engang har havt det nuværende Finland inde, for det besattes af de tschudiske Kvæner, Jemer og Kareler, er utvivlsomt, ligesom og at den, tilligemed andre nærbeslægtede vilde Jægerstammer — Herodots Thyssageter og Jyrker, senere Tiders Permier (Bjarmer), Voguler, Jugrier, Samojeder o. s. v. — i den fjærneste Oldtid har været vidt spredt over det nordlige Europa, til hvis yderste Kanter den efterhaanden af andre Folkefærd er bleven fortrængt. Vi kunne, ifølge alt hvad forhen er udviklet, ei antage andet, end at finlappiske Folkefærd allerede have flakket om i Dvinaegnene, da den norrøne Stamme paa sin Vandring fra Østen kom didhen; det er imidlertid ogsaa let begribeligt, at de vidt adspredte, ukrigerske Hobe af Vilde ei kunde lægge synderlig Hindring i Veien for dens Fremgang. Findes i hine Egne — hvad der dog neppe endnu er tilbørligen undersøgt — ingen Spor efter hiin Stammes Ophold sammesteds, da lader saadant sig uden Vanskelighed forklare deraf, at dette Ophold kun har været kortvarigt. Bestandig fremadtrængt af de bag den fremvæltende Folkeskarer og desuden i et Land, hvis Natur havde lidet Tiltrækkende for Folk fra sydligere Egne, var det i sig selv ganske rimeligt, at den kun stundede fort i den Retning, hvori den engang var stødt, og hvor Veien stod den mest aaben.

Nordmændene vare efterhaanden komne paa Nordsiden af Tschuderne, og saaledes var uden Tvivl Forholdet, da begge Folkestammer stødte sammen i det nuværende Finland. Her udbredte Tschuderne sig fra Syden. Det var naturligt, at Nordmændene, fremfor at indlade sig i en uvis Kamp med disse vistnok sterke og krigerske Folkefærd, foretrak at drage uhindret frem i en nordligere Retning

imellem de svage Finlapper. Imidlertid maa her en eller anden Begivenhed have foranlediget Sviarnes Affsondring fra Hovedstammen. Det er sandsynligt, at disse, der rimeligviis allerede dengang som Fylke eller mindre Afdeling af Stammen betegnedes ved Navnet Sviar, have prøvet paa at nedsætte sig paa den botniske Bugts Østside, at de her ved mellemkommende Tschuder ere blevne afskaarne fra den øvrige Stamme, og ved hines Paatrængen tvungne til at drage sig over Aalandshavet til Uppland, hvis frugtbare Sletter stedse siden bleve deres Hovedsæde.

Hovedstammen har imidlertid fortsat sin Vandring nord om Bugten igjennem det nuværende svenske Lapland. Heller ikke her kunde Landet i nogen høi Grad friste dem til et stadigere Ophold; og desuden maa vi antage, at de ogsaa i disse Egne snart ere blevne trængte fra Østen af tschudiske Folkefærd, især Kvænerne.

Toget fra Volgaegnene til den skandinaviske Halvø synes ifølge de paapegede Omstændigheder ikke at have kunnet medtage stort over 100 Aar; og vi maa saaledes slutte, at Stammens Hovedstyrke allerede ved Aar 300 før Chr. har naaet Kjølen.

Vi kunne, efter hvad vi tidligere have udviklet, ikke antage, at Stammen under sin Vandring har udgjort nogen tæt sluttet Masse. Medførende Kvinder, Børn og Hjorder maatte den drage frem vidt adspredt i mange Afdelinger. I Volgaegnene havde den rimeligviis for største Delen levet i Nomadestand; og under dens Flytning var ingen Anledning til at forandre denne Levemaade. Hele Stammens Forfatning har følgelig været afpasset derefter og ganske patriarchalsk — noget, hvorom ogsaa dens ældste Indretninger, efter at den havde faaet et fast Hjem, tydelig vidne. De mindre Hobe have i Grunden kun udgjort hver for sig en vidtløftig Familie med en Familiehøvding, der tillige var Religionens Forstander og Familiens Dommer, i Spidsen. En saadan Flok har det været, som oprindelig benævntes Hær (herr), og Høvdingen kaldtes Herse (hersir), eller i Egenskab af Religionens Forstander og af Dommer Gode (goði). Flere saadanne Flokke, der under Vandringen sluttede sig nærmere sammen til fælles Forsvar, udgjorde et Fylke, et Folk i det Mindre, hvilket som et Heelt ogsaa havde sin almindelige Forstander, der i de ældste Tider benævntes

Fylker (fýlkir) eller Drotten (dróttinn), det første uden Tvivl med særeget Hensyn til hans Kald som hele Fylkets Overanfører i Krig, det sidste i Egenskab af Overprest og Overdommer. Meget tidlig synes dog begge disse Benævnelser at være indbegrebne i een, som omfattede baade Anførerens og Prestens Verdighed, nemlig Jarl, og senere hen, maaskee først en Tid lang efter Stammens Nedsættelse i det nye Hjem, Konge (konungr). At Fylkesforstanderens Verdighed oprindelig er udsprungen af Familiehovedets, af Hersens, kan man med temmelig Sikkerhed antage, og hiin synes ligesaavel som denne fra urgamle Tider af at have været arvelig. En almindelig Styrer for det hele Folk — Indbegrebet af alle Fylker — fandtes ganske vist ligesaa lidet under Vandringen, som i det første Aartusinde efter Stammens Bosættelse. Den her beskrevne Forfatning see vi for Resten at danne Grundlaget for Nordmændenes Statsindretninger i en senere historisk Tid; deraf Norges Inddeling i Fylker, og disses igjen i Hereder (herað af herr); deraf Hersernes (senere Tiders Lendermænds) merkverdige Forhold til Folk og Konge, et Forhold, der neppe lader sig forklare uden igjennem en Oprindelse, som den her anførte.

Saadan maa vi antage, at den norrøne Stammes Forfatning har været, da den nærmede sig Kjølen. Enkelte Hobe af den droge vest over denne Fjeldstrækning. De fandt her Dalstrøg skikkede til Kvægavl, ja til Agerbrug, og fremfor alt en Havkyst, hvis overflødige Fiskerier tilbøde dem en rig Næringsvei.

Rygtet herom har lokket hele Fylker efter. Lidt efter lidt have de ad forskjellige Veie overskredet Fjeldene, og længe har det neppe varet, førend alle Fylker befandt sig paa Kjølens Vestside. Det store Hav satte her for det første en Grændse for Stammens Fremrykken mod Vesten. Men mod Syden aabnede sig nye Veie: til Lands igjennem Dalene, langs Elvenes Bredder, til Søs fra Fjord til Fjord. Dens videre Udbredelse tog en sydlig Retning.

Det Strøg, som nu udgjør de svenske Lapmarker, blev liggende som en Grændse imellem Nordmændene og Tschuderne — en vidtstrakt Ørken, gjennemstreifet af adspredte finlappiske Nomadefamilier, der baade fra Vest og Øst foruroligedes af deres krigerske

430 431

Naboer. Endnu eet Aartusinde senere see vi Nordmændene idelig at drage over Kjølen ind i hine Ørkener for at beskatte Finlapperne og herje paa Kvæner og Kareler, hvilke dog ogsaa ad samme Vei ikke sjælden gjorde Nordmændene Gjengjæld[1]).

Veien nord om den botniske Bugt og vest over Kjølen maatte bringe *den norrøne Stamme* til de nuværende *Nordlande*, hvilket hele vidtløftige Kystland lige nord til Malanger Fjord benævntes *Haalogaland* (Hálogaland) og regnedes for *Norges nordligste Fylke*. Navnet er merkeligt. Det betegner *det hellige Land*[2]); — vistnok et Minde om, at det var den hellige Jord, paa hvilken Stammen, efter at have i flere Menneskealdere vandret ustadig om, allerførst fandt et fast Tilholdssted, hvor den trygt kunde bygge sin Arne og uforstyrret tilbede sine fædrene Guder. *Haalogaland i Norge* benævntes ligesom *Uppland i Svithjod* i de ældste Tider fortrinsviis Mannheimr d. e. Mændenes — Folkets — Hjem; og ligesom *Ynglingernes* gudebaarne Æt efter Sagnet stammede fra *Sviarnes Mannheim*, nemlig *det svenske Uppland*, saaledes udsprang *Lade-Jarlernes Æt*, der i Anseelse vel kunde jævne sig med hiin, fra *det norske Mannheim*, fra *Haalogaland*, hvor dens første Stamfader *Sæming* (Sæmingr d. e. den Hædrede), *Odins* Søn, skulde have hersket[3]). *Haalogaland* var altsaa med Hensyn til Norge ikke alene *den norrøne Stammes*, men ogsaa *Asatroens* første Hjem, og det er uden Tvivl med Antydning heraf, at *Nordmændene* i et Oldtidskvad kaldes *Haaleygernes Sønner*[4]).

Men snart bleve uden Tvivl, da flere Fylker vare indvandrede, *Throndheims* frugtbare Dale, indbyrdes forbundne ved den store Fjord, Stammens Middelpunkt. Langt ned i Tiden, længe efter at Norge var blevet et samlet Rige, ansaaes endnu *Throndheim* for

1) Egils Saga 10. 14; Periplus Otheri i Script. rer. Dan. II 112 og i Rafks Samlede Afhandl. I 314.

2) hálugr en forældet Form for heilagr, hellig; en lignende Vokalovergang findes i tákn til teikn (Tegn).

3) Eyvind Skaldaspilders Haaleygjatal i Snorres Yngl. S. 9; Snorra-Edda Fort. Kap. 11; jfr. ovenfor S. 16.

4) Hálfs S. 7.

dettes Hovedstyrke, der med et Slags Ærefrygt betragtedes af det øvrige Land, og Thrønderne hevdede sin Ret til den afgjørende Stemme i alle Folkets almindelige Anliggender; — en Forrang, som selve Erobreren Harald Haarfager agtede, idet han ansaa denne Deel af sit Rige, uagtet den var vunden med Sverdet, for Hovedlandet og for sit egentlige Hjem [1]).

Fra det nordenfjeldske Norge synes Stammen at have udbredt sig over det øvrige Land ad tvende Veie: deels søveis langs den vestlige Kyst, deels landveis over Dovrefjeld. Det nye Hjems naturlige Beskaffenhed, i Forening med den rimeligviis næst efter Indvandringen paa et forholdsmæssig lidet til Landbrug skikket Strøg sterkt sammenpakkede Folkemængde, har ganske vist drevet en stor Deel af de Indvandrede til at søge deres Næring ved det rige Fiskeri. Dette gjorde dem søvante. Nødvendigheden blev snart en Spore for deres Dristighed. Enkelte vovede til Søs at søge sig bedre Bopæle i et fjærnere Strøg af Landet; det lykkedes dem, — og nu fulgte større Hobe, ja hele Fylker, som ikke fandt Rum for sig paa den nordligere Kyst, i de første Vovehalses Fodspor. Søveien tillod dem at flytte i mere sammentrængte Masser og aabnede dem, alt som Søfartskyndigheden under selve Flytningen steg, lettere Adgang til at medføre Bohave og Kvæg. De havde Fiskeriet at nære sig ved paa Reisen, og langs Kysten naturlige Havne og Landingssteder i Overflod at ty til ved paakommende Uveir. Det er altsaa rimeligt, at Søveien, da den først var betraadt, hyppigst benyttedes af Stammen under dens Udbredelse, og at saaledes Norges vidtløftige vestlige Kyst forholdsviis langt hastigere er bleven besat end det Indre af Landet. — For dem, som Nødvendighed eller Lyst drev til at vælge Landveien, vare Vande og Elve sikkre Ledere. Ved at følge deres Løb nedad maatte de altid vente at komme igjennem de trange Dale til videre og for Bebyggelse bedre skikkede Landstrøg. Men paa denne Vei vare ogsaa ofte store Fjelde at overstige, og tætte Skove at gjennembryde. Udbredelsen maatte saaledes her gaa langsommere, om den end i det Hele førte til frugtbarere Bosteder.

Vi bør forøvrigt neppe forestille os, at Bosættelsen altid skede

[1]) Snorres Har. Haarf. Saga 9.

ganske paa et Lykketræf, at de Vandrende toge fast Stade paa det første det bedste Sted, hvor Naturen tilbød dem et nogenlunde tilstrækkeligt Livsophold. De have visselig nøie søgt sig for og gjerne gjort en Omvei for at finde det Bedste. De frugtbareste Strøg, om end fjærnere fra deres Udgangspunkt, have de først besat og derfra senere ved tiltagende Folkemængde udbredt sig til de trangere Dale. Det er uden Tvivl i det Hele nyttigt, for at tydeliggjøre sig den norrøne Folkestammes Udbredelse over Norge, at see hen til det ubeboede Islands Bebyggelse ved samme Stamme et Aartusinde senere. I den gamle troverdige Landnamaboks historiske Skildringer af denne merkverdige norske Udflytning ville vi finde mangt et Vink om den naturlige Gang i lignende Folkebevægelser, især hvor Landet, som besattes, i Forveien enten var aldeles ubeboet, eller kun yderst svagt befolket af en Stamme, der i Legemskraft og Dannelse stod langt under de Indvandrende; — og at et af de her anførte Tilfælde netop har fundet Sted ved Norge, idetmindste dets allerstørste Deel, haabe vi ved nærværende Afhandlings Slutning at skulle godtgjøre.

I det Enkelte at efterspore Stammens Udbredelse over Norge, lader sig vanskelig gjøre uden at svæve ud i Gisninger. Een Veiledning tilbyder sig imidlertid ogsaa her. — De Fylker, der toge Bolig omtrent samtidig og ad een og samme Vei, have høist sandsynlig allerede før Indvandringen staaet i et nærmere indbyrdes Slægtskabsforhold, der naturligviis yttrede sig i en vis Overeensstemmelse ikke alene i Skikke og Levemaade i Almindelighed, men og i Retssedvaner; og denne Overeensstemmelse, vedligeholdt ved jævnlig indbyrdes Omgang imellem de samme Fylker efter deres Bosættelse i hinandens Nabolag, maa uden Tvivl antages igjen at have ligget til Grund for det samlede Riges senere Inddeling i visse større Lagdømmer (lög), hvert med sin særegne Lov. Men forholder dette sig saaledes, da maa vi fra Maaden, hvorpaa vi vide, at Fylkerne senere vare henlagte under Lagdømmerne, kunne ikke alene slutte til, hvorledes de under selve Indvandringen have flokket sig sammen, men ogsaa, ved et stadigt Hensyn til det almindelige Udgangspunkt for deres Udbredelse, danne os en nogenlunde rimelig Formodning om dennes Retning i det mere Enkelte.

Hvad Haalogaland eller Haaleygja-Fylke angaar, da finder ved dette den Merkelighed Sted, at det ikke synes nogensinde at have været henregnet under noget af de større Lagdømmer, skjønt det vel i Hovedsagen har benyttet Frostathingsloven. Dette er dog muligen en Følge af den afsides Beliggenhed, der gjorde det vanskeligt for Indbyggerne at søge det almindelige Lagthing paa Frosta. For Resten har neppe Haalogaland været udelukkende besat af noget vist enkelt Fylke, men af Eftersiddere fra forskjellige, som her kun havde deres første midlertidige Standpunkt efter Indvandringen over Kjølen.

Af Frostathingslag udgjorde Thrøndernes otte Fylker (Sparbygger, Verdøler, Eyner, Skeyner, Stjordøler, Strinder, Gauldøler og Orkdøler) Hovedbestanddelene, og fra Thrønderne udgik den Lov, der gjaldt i hele Lagdømmet, hvilket desuden omfattede Naumdølernes, Nordmørernes og Raumsdølernes Fylker. Denne Forening kunne vi ei andet end ansee fortrinlig grundet i en ældre Overeensstemmelse imellem alle disse Fylkers Retssedvaner, hvilken atter peger hen paa et indbyrdes nært Slægtskab.

Thrønderne (Þrændr eller Þrændir d. e. haardnakkede, udholdne Mænd, af þrá, holde ud) have uden Tvivl allerede ved Indvandringen dannet et Heelt, der først ved sin Bosættelse har splittet sig i otte, dog stedse paa det nærmeste forbundne, Fylker. Som et Heelt have de vistnok udgjort ikke alene et Hovedfylke, men og det mægtigste og mest anseede Fylke af den hele norrøne Stamme. Det Land, hvor de toge Bolig, benævntes ogsaa med det udmerkende og betydningsfulde Navn heimr d. e. Hjem eller Verden (Þrándheimr, Thrøndernes Hjem). Sandsynligviis have Thrønderne udgjort Hovedgrenen af den første større Afdeling af Stammen, der har overskredet Kjølen igjennem de Fjeldpasse, som endnu føre fra de svenske Lapmarker til Ranen- og Vessenfjorde i det sydlige Haalogaland[1]). De have udbredt sig til Lands igjennem Naumudal (d. e. den trange Dal, af naumr, trang) langs med Lyngenfjord til Throndheimsfjordens inderste Egne (inn í Þrándheim d. e. det indre Throndheim, Indthrøndernes Hjem), hvorhen efterhaanden deres Hovedstyrke har samlet sig, fæstet

[1]) I det 9de Aarh. sees Veien fra Vessenfjord (Vefsnir) at være befaren af de norske Sysselmænd, som krævede Skat af Finnerne; Egils S. 14.

Bopæl og derpaa lidt efter lidt spredt sig over det ydre Throndheim (út í Þrándheim, Udthrøndernes Hjem), i det Hele over alle Dalstrøgene paa Fjordens østlige og sydlige Side, tildeels ogsaa, skjønt sparsommere, paa den vestlige og nordlige. Sparabu (det sjældne, udmerkede Bosted, af sparr, sjælden; i Sammensætninger: udmerket) og Veradalr (Mændenes Dal; af verr, Mand) have saaledes uden Tvivl været deres første faste Sæde; i Sparabu paa Mæren (det rene, hellige Sted, af mærr, reen) var ogsaa Indthrøndernes Hovedtempel. Eynerne (Oboerne) og Skeynerne (Sletteboerne; af skaun, Slette) ere herfra udgangne; siden det ydre Throndheims Beboere, Indbyggerne af Stjoradalr (Krigernes Dal; stjórar, Krigere, af styrr, Kamp), Strind (Kysten; strind eenstydende med strönd, Strand), Gaulardalr (den brusende Aas Dal; af gaula, tude, buldre), og Orknadalr eller Orkadalr (den kraftige Aas Dal; af orka, formaa). Naumudalens Beboere derimod maa ansees for at være Thrønder, som under Vandringen ere blevne tilbage hist og her i Dalene og Fjordene, og hvis adspredte Hobe senere have forenet sig til et eget Fylke, Naumdølafylke.

En anden Green af samme større Afdeling har imidlertid forsøgt sin Lykke søveis og udbredt sig langs Kysten lige syd til Stat (Staðr d. e. Sted, Standsepunkt; nema stað: standse). Det er ikke usandsynligt, at denne Green oprindelig har nævnt sig med det fælles Navn Raumar (d. e. sterke Mænd, Kjæmper; af ramr, sterk), og at Raumsdal (Raumsdalr eller Raumdalr) egentlig har været Middelpunktet for deres Bosættelse, hvor deres Hovedstyrke fra først af har forenet sig. De, som besatte Kysterne og Øerne til begge Sider, bleve kaldte Mører (Mœrir) efter deres Boligers Beliggenhed; thi Navnet maa udledes af det oldnorske marr, Hav, og betegner følgelig: Havkystens Beboere. Efter deres Retning mod Hovedlandet deelte disse sig igjen i Nordmørernes Fylke (Norðmœra-fylki), der strakte sig over hele Kysten fra Raumsdalsfjordens Munding lige til Naumudals Grændse[1]); og Søndmørernes Fylke (Sunnmœra-fylki), der strakte sig over Kysten i Sydvest for Raumsdalsfjorden

[1]) En saa vid Udstrækning havde beviseligen Nordmørafylke lige ned i det 15de Aarh. See Munthes Anmerkn. til J. Aalls Overs. af Snorre, I 55.

434 435
indtil Stat. Selve Raumsdølerne udgjorde det mindste Fylke (Raumdœla-fýlki); men ved dem fæstede sig det almindelige Navn, fordi deres Dalstrøg var den Vei, hvorigjennem en sterk Flok af Raumer, maaskee deres egentlige Hovedstyrke, drog syd over Dovrefjeld.

Antage vi, at den norrøne Befolknings Udbredelse over det nordenfjeldske Norge er foregaaet paa den her beskrevne Maade, saa kunne vi let forklare os, hvorledes Thrøndernes Lov (Þrœnda lög) eller Frostathingsloven har kunnet blive almindelig for de under den senere hørende Fylker. At ikke ogsaa Søndmørerne under den bleve indbefattede, foraarsagedes rimeligviis alene ved deres fjærnere Beliggenhed fra Throndheim, der gjorde det besværligt for dem at søge Frosta Thingsted; hvorimod Gula Thingsted laa dem nærmere.

Under Gulathingslag forenedes i Hovedsagen alle Fylker i Vest for den store Fjeldkjede, som udgaaende fra Dovrefjeld fra Nord mod Syd gjennemskjærer Norge; nemlig Søndmører (Sunnmœrir), Firder (Firðir), Sygner (Sygnir), Hørder (Hörðar), Ryger (Rygir) og Egder (Egðir). Om Søndmørerne have vi allerede talt. Hvad de øvrige her nævnte Fylker angaar, da gjælder uden Tvivl om dem det samme som om de nordenfjeldske Fylker, at Aarsagen til deres senere Forening under en almindelig Lov maa søges i ældre indbyrdes Samhold, og da denne Lov i det Enkelte var temmelig forskjellig fra Thrøndernes, saa maa man tillige deraf slutte, at de under selve Indvandringen som et større Heelt have været Thrønderne paa en Maade sideordnede. Det er altsaa sandsynligt, at disse Fylker have udgjort den anden Hovedafdeling af Stammen, der noget sildigere og maaskee tillige i en nordligere Retning har overskredet Kjølen. Da den fandt Landet nærmest i Syd allerede besat af sine Stamforvandte, og den nordligere Kyst ved fortsat Tilflytning snart maatte blive den for trang, har den seet sig nødsaget til at prøve Lykken til Søs i fjærnere Egne, og har, ved at følge den allerede besatte Kyst forbi Stat, efterhaanden fundet sine nye Bopæle.

Den allerede tidlig skarpt betegnede Fylkeinddeling i det vestenfjeldske Norge antyder maaskee, at Bebyggelsen for en stor Deel er skeet fylkeviis. Firder (Fjordboere, af fjörðr) og Sygner (Dal=

boere, af sogn, en trang Fjorddal) have aabenbare taget deres Fylkenavne af deres nye Boligers naturlige Beskaffenhed. Men i ældre Tider finde vi et Fylkenavn i dette samme Strøg, som senere ganske forsvinder under de tvende her nævnte, og dette er Filir, med det tilsvarende Landsnavn Fjalir[1]). At disse Filer som Fylke i ældste Tider have strakt sig videre end til det indskrænkede Strøg af Firdafylke, der i det 9de og 10de Aarhundrede bar Navnet Fjaler, nemlig fra Sogns Grændse og i Nord omtrent til den nuværende Førdefjord, maa sluttes deraf, at Fjeldene imellem Sogn og Valders efter dem ere blevne opkaldte og benævnes endnu Filefjeld[2]). Man kan maaskee lettest forklare sig dette saaledes: Fjordene og Sogn ere blevne bebyggede af eet Fylke, hvis første Sæde og senere Middelpunkt har været hiint det 9de Aarhundredes Fjaler. Dette Navn, der synes at betegne de jævne Marker (af fjöl, egentl. Fjæl, dern. slet Mark), er blevet Landet tillagt af de første Nybyggere, og heraf er igjen Fylket, som senere har udbredt sig lige til de østlige Fjelde, blevet med et almindeligt Navn kaldet Filer. Siden har dette Fylke splittet sig i tvende: Firder og Sygner. Navnet Filer er herved gaaet af Brug som Fylkenavn, men har derimod endnu en Stund holdt sig som Benævnelse for Indbyggerne i det oprindelige, nu under Firdafylke regnede Fjaler, der, saalænge Hedenskabet varede, maatte vedligeholde en vis Anseelse hos de tvende derfra stammende Fylker, eftersom Firder og Sygner her havde deres fælles Hovedtempel paa Gaular, inderst i Dalsfjorden[3]).

Hørder (haardføre, hærdede Mænd, af harðr haard) og Ryger (stridbare Mænd, maaskee oprindelig Rógir, af róg, Strid) have uden Tvivl under disse Navne hver for sig udgjort et særeget Fylke ved deres Bosættelse i de efter dem opkaldte Landskaber Hørdaland og Rogaland. At Strøget Harðangr (d. e. Hørdernes Fjord) har været Udbredelsespunktet for det førstnævnte Fylke, er af Navnet at

[1]) See Munthes Anm. til J. Aalls Overs. af Snorre I 43—45.

[2]) Navnet Fillefjeld (uden Tvivl en senere Fordreining af det oprindelige Filafjöll) forekommer som Benævnelse paa det samme Fjeldstrøg, der endnu benævnes saaledes, i et gammelt norsk Brev af 1358, af hvilket man desverre nu kun har en Transsumt fra 1612, og selv denne blot i Kopi.

[3]) Egils S. 49. Jfr. Munthes Anm. til J. Aalls Overs. af Snorre I 43—45.

436 337

slutte rimeligt. — At ogsaa *Egderne* allerede ved deres Bosættelse have dannet et eget Fylke, er høist sandsynligt; men her synes Landsnavnet Agðir at være grundet i en naturlig Beskaffenhed ved det første Bosættelsespunkt, og Beboerne siden at være nævnte efter Landet.

Af de her opregnede Fylker finde vi, at *Firder*, *Sygner* og *Hørder* havde et fælles Lagthing paa *Gula* (i Gulens Skibrede, som nu hører til Sogn, men dengang og indtil 1773 hørte til Nordhørdaland) allerede før Indstiftelsen af det egentlige *Gulathings Lagdømme*[1]), — en Omstændighed, der vidner om deres nære indbyrdes Slægtskab; ligesom den hyppige Forening imellem *Hørder* og *Ryger* under fælles Konger lader slutte det samme med Hensyn til deres indbyrdes Slægtskabsforhold.

Valdres og *Haddingjadal* (Hallingdalen) hørte, uagtet deres Beliggenhed paa den oplandske Side d. e. paa Østsiden af den store Fjeldryg, alligevel langt ned i Tiden til *Gulathingslag*. Man maa antage, at begge disse Dalstrøg ere blevne befolkede fra en anden Kant end de *øvrige Oplande*, nemlig vestenfra over Fjeldene: Valdres af *Filer* fra Sogn, Haddingjadalen af *Hørder*; — og man har da tillige heri en Bestyrkelse for den forhen yttrede Mening, at Norges vestlige Fjorde have tidligere været fuldtbebyggede af den norrøne Stamme end de indre Landskaber.

Oplandene (Upplönd) vare forenede under *Eidsivathingslag*, og det fælles Thingsted var paa *Eidsvold* (Eiðsvellir) paa *Raumarike* ved Mjøsens sydlige Ende. Denne Omstændighed synes allerede antyde, at *Raumerne* som Fylke have havt et Slags fortrinlig Anseelse, og at Loven paa en Maade er udgangen fra dem. Den gamle Eidsivathingslov er nu ikke mere til, og vi savne saaledes Anledning til at bedømme dens Forhold til Frostathings- og Gulathingslovene; men at Raumerne og ligesaa Oplandenes øvrige Befolkning i Hovedsagen er kommen nordenfjeldsfra over Dovrefjeld, derfor tale baade Beliggenhed og Navne og senere Forbindelser.

Vi have allerede, ved at omtale det nordenfjeldske Norges Befolkning, nævnet *Raumerne* som en vigtig Deel af denne. Igjennem den

[1]) Egils S. 57.

efter dem opkaldte Raumsdal har uden Tvivl deres Hovedstyrke efterhaanden udbredt sig over Dovrefjeld igjennem Gudbrandsdalen til Mjøsen (Mjörs), og dannet Grundlaget for Oplandenes Befolkning, hvis Middelpunkt og Hovedsæde har været de herlige Egne rundt om denne store Indsø. Ved Mjøsens nordvestlige Side finde vi i ældre Tider det merkværdige Navn Mannheimsherað (nu Redalen i Birid Præstegjæld)[1]. Her maa vi formode, at den første, rimeligviis kun lidet talrige, Flok af indvandrede Nybyggere har taget fast Sæde; — det var Mændenes første Hjem i disse Egne. Talrigere Hobe, som ere fulgte efter, have udbredt sig paa begge Sider af Søen, og ved dennes sydlige Ende har først deres Hovedstyrke ret samlet sig. Her dannede sig saaledes Raumernes egentlige Hovedfylke (Raumafýlki), hvis Middelpunkt har været det gamle Eid (Eidsvolds Præstegjæld vestenfor Vormen, Vermá)[2], hvor, paa Eidsvellir, Eidsivernes (Eiðsiva d. e. Eidsboernes) Lagthing holdtes. Herfra har det efterhaanden udbredt sig ikke alene over det efter dem opkaldte Raumarike (nuværende øvre og nedre Romerike) paa begge Sider af den store Raumelv (Glommen), men ogsaa over Odalen (Ódalr) og Solør (Sóleyjar).

Ved en voxende Folkemængde samlede de nordligere boende Raumer sig i tvende særegne Fylker, hvert paa sin Side af Mjøsen. Paa den vestre Side vare Haderne (Haðar d. e. Høilandsboere, af hauðr Høiland), hvis Middelpunkt blev Egnene om Søen Rönd (Randsfjorden), nemlig Haðaland, men hvis Fylke (Haðafýlki) ogsaa strakte sig over Land og Thoten, og endelig i en mægtig Green over det vide Dalstrøg rundt om Vandet Tyrvi (Tyrifjorden). Denne Green benævntes, uden Tvivl paa Grund af dens Bopæles Beliggenhed rundt om Indsøen, Hringar (Indsluttende, Omgivende, af hringr, Ring), og deres Land Hringaríki, der ogsaa omfattede Móðheimr (det nuværende Modum med Sigdal)[3]. — Paa Mjøsens østre Side vare Heinerne (Heinir d. e. Hedeboere, af heiðr en Hede), hvis Hovedsæde var Heiðmörk (d. e. Hedeskoven; det nuværende Hedemarken), men

[1]) See Munthes Anm. til J. Aalls Overs. af Snorre I 34.
[2]) Sammesteds 33.
[3]) Sammesteds 46.

hvis Fylke (Heinafylki) ogsaa strakte sig over Birid og Vardal (Birið og Vardalr) paa Mjøsens vestre Side[1]).

Gudbrandsdalene (Guðbrandsdalir) ere uden Tvivl blevne befolkede ved Eftersiddere af de derigjennem dragende større Hobe af Raumer, — dog maaskee Lom (Lóar) undtaget, hvilket Dalføre sandsynligviis har faaet sine Indbyggere vestenfra over Fjeldet ligesom Valdres og Haddingjadal[2]). Gudbrandsdalenes Befolkning betegnedes ei med Fylkenavn, skjønt Dalstrøget selv i senere Tider betragtedes som et saadant.

Det samme var vistnok Tilfældet med Østerdalene (Eystridalir), hvilke synes at have faaet sin Befolkning deels ved Efterfiddere af et derigjennem dragende større Fylke, hvilket vi senere skulle omtale, deels i sildigere Tider ved udvandrede Smaahobe fra Hedemarken, Gudbrandsdalene og, hvad de nordligste Egne angaar, ogsaa nordenfjeldsfra, nemlig fra Orkadal og Gaulardal.

Det sydøstligste Strøg af Norge omkring den store Vig, som Nordsøen her danner, benævntes efter sin Beliggenhed Viken. I ingen Deel af Norge var Fylkeinddelingen i ældre Tider saa ubestemt som her; og det synes at have varet længst, førend disse Landskabers Indbyggere forenede sig under en fælles Lov, Borgarthingslov[3]). Begge disse Omstændigheder lade formode, at Viken for en stor Deel er bleven befolket ved mindre, fra forskjellige Kanter, deels vestenfra, deels fra Oplandene, indvandrede Hobe, der hver især fra sit Stamfylke medbragte sine Retssedvaner, og imellem hvilke det saaledes var vanskeligere heri at tilveiebringe Eenhed.

I Vikens vestligste Deel dannede Grønerne (Grœnir) i Grønland (det grønne, frugtbare Land; af grœnn, grøn), det nuværende nedre Thelemarken, og Theler (Þilir) i Thelamørk (Þelamörk d. e. den frosne Skov), nuværende øvre Thelemarken, tilsammen et

[1]) Sammesteds 33 f.

[2]) C. Sommerfelt i Topogr. Journ. 14de Hefte S. 88—89.

[3]) Nemlig som det synes ikke førend under Kong Olaf den hellige i Begyndelsen af det 11te Aarh. (Snorre Olaf d. h. S. 59), medens dog dette var skeet med Frostathings- og Gulathingslovene allerede i Midten af det 10de Aarh., og med Eidsivathingslov endnu eet Aarhundrede tidligere (Snorre Haakon d. godes S. 11).

Fylke, som benævntes Grœnafýlki, og desuden strakte sig over det nuværende Numedal (Naumudalr?). Af den Omstændighed, at Navnet for Grønlands Indbyggere tillige er Fylkenavn, maa man slutte, at Thelamørk og de øvrige til Fylket hørende Egne ere blevne befolkede fra Grønland, at Fylket har udbredt sig fra Kysten af, hvis yderste Deel tilligemed de udenfor liggende Øer kaldtes Grønmar (den grønne Kyst) indad Dalene, og følgelig fra først af er ankommet til Søs. Her er altsaa al Grund til at antage, at Grønlands Befolkning har været en Fortsættelse af Agders og er foregaaet fra Vesten af. Landet synes benævnt efter sin Natur, og Fylket, som besatte det, senere at være opkaldet efter Landsnavnet.

Nærmest i Øst for Grønland, imellem dette og den store Fjord Folden (Foldin, baade: Fjord og Sletteland; den nuværende Christianiafjord), som dannede Vikens Middelpunkt, strakte sig et vidtløftigt Landskab, som i de ældste Tider kaldtes Vestmar eller Vestmarar (det vestlige Kystland), men senere Vestfold[1]). Dets ældste Benævnelse synes antyde, at det ikke er blevet befolket fra Vesten — thi med Hensyn til Grønmar maatte det efter Beliggenheden kaldes Østmar, ikke Vestmar, — men snarere fra Østen eller Norden. Det nære Forhold, hvori vi senere finde det at staa til Oplandene (det havde fra det 8de Aarh. af oftest Konger tilfælles med Raumarike og andre oplandske Landskaber), gjør det rimeligst, at det herfra har faaet sine Indbyggere. I saa Fald maa vi antage, at disse fra Ringerike af have udbredt sig mod Syden langs Fjorden Drafn (Dramsfjorden) og saaledes efterhaanden besat Foldens vestlige Kyst indtil Grønafylkes Grændser. Indbyggernes Navn, Vestfyldingar, sees let at være hentet fra Landets, dog ikke fra dets ældre, men fra dets yngre Benævnelse.

I Vikens østlige Deel dannede endelig Alferne (Álfar) et vidtstrakt Hovedfylke. Deres Navn, som er eenstydende med Elfbúar og betegner Elvboere[2]), knytter sig umiskjendelig paa det nøieste til den store Elv (Raumelfr, Glommen), ved hvis Udløb deres Land var beliggende; og dettes Navn Álfheimar (Alfernes Hjemsteder eller Ver-

[1]) Sögubrot 10 samh. m. Snorres Yngl. S. 54.
[2]) Sögubrot 10.

den) synes henpege paa, at det var deres første Hjem, deres første faste Hvilested efter en lang Vandring. Da nu derhos Alferne i den ældste Tid optræde med en vis i Oine faldende Selvstændighed, og oftest i et fiendtligt Forhold til Raumerne og de med dem nær forbundne Vestfyldinger, saa maa man formode, at de ei have været en Green af noget af de oplandske Fylker, men et disse fuldkommen sideordnet Fylke, der er indvandret i sine Hjemsteder umiddelbar nordenfjeldsfra og ad en anden Vei end Raumerne, nemlig langs ad den store Elv igjennem Østerdalene. De have udgjort en Green — rimeligviis den mindst sterke — af den først indvandrede Afdeling af den norrøne Stamme. De have ei fundet Plads nordenfjelds ved Siden af de mægtigere Thrønder og Raumer, have derfor trukket sig op ad Orkadalen langs Orknaaen og ere gjennem den trange Nafardal (Næverdal i det nuværende Kvikne Prestegjæld) komne syd over Dovrefjeld. De fandt her snart for sig en betydelig Elv (Glommen), der strømmede mod Syd, og maatte nu ganske naturlig falde paa at følge dennes Løb; thi jo længere de i denne Retning formaaede at trænge frem igjennem de store Skove, des bedre Bosteder kunde de vente at finde. Til Elven knyttede de paa en Maade deres Skjebne; den blev under Vandringen deres Leder, deres beskyttende Guddom; — det var derfor ei at undre, at de af den toge deres Navn. Sydligst i Østerdalene finde vi et Álfrheimr eller Álfrheimsherað (nuværende Elverum); her har en Flok af Fylket slaaet sig ned, medens den større Deel fortsatte Veien mod Syden, og snart blev afskaaren fra de Tilbageblevne ved mellemkommende Raumer. Disse havde besat Elvens vestlige Bred; Alferne fulgte den østlige og kom saaledes endelig til dens Munding, hvor de vide, dyrkbare Strækninger indbøde dem til at opslaa deres Boliger. Imellem Elvens Arme, nær den store Fos Sarpr (den slugende), synes Middelpunktet for deres Bosættelse at have været. Her, i Túnir (de dyrkede Marker, nuværende Tune), finde vi i gammel Tid en heel Samling af Gaarde, alle med Navnet Álfheimar (de nuværende Alvim Gaarde); her, ved det senere Borg eller Sarpsborg, har uden Tvivl Alfernes Fylkesthingsted været, hvilket senere blev det almindelige Lagthing for hele Viken; hertil grændsende er Óðinsey (Odins Ø;

nuværende Onsø) og Þórshof (Thors Tempel; nuværende Those), — Egne, hvis Navne vise, at de i Hedendommens Tider have staaet i religiøs Anseelse. Fra dette Middelpunkt har Fylket udbredt sig til begge Sider, især langs den frugtbare Kyst. Mod Norden synes en vidtløftig Skovstrækning omkring Foldens Bund længe at have dannet en Grændse mellem Alfer og Raumer; dette var Vingulmörk (den snoede Skov; af vingull, en Snoning), et Strøg, som efter at være bebygget — rimeligviis fortrinlig af Alfer, under hvis Rige det ogsaa stadigst findes at have hørt — oftere var et Tvistens Æble imellem Alfheims og Vestfolds Konger. Mod Syden udbredte Alferne sig efterhaanden paa hiin Side Svinesund, over Kystlandet langs Nordsøen, hvilket erholdt det betydningsfulde Navn Ranrike (Ránríki: Rans eller Havgudindens Rige), lige til en anden stor Elv, hvis Navn Gautelv — uden Tvivl tillagt den af Alferne — minder om disses Sammenstød med Goterne, eller, hvad der er det samme, om den norrøne Stammes Sammenstød med den tydske.

Om begge Stammers Sammenstød allerførst har fundet Sted netop paa dette Punkt, lader sig ikke med Visshed bestemme; ikkun maa man, af Grunde som ovenfor ere anførte, slutte, at dette en Tid lang har været deres vigtigste Sammenstødspunkt, og det Punkt, hvorfra den første alvorlige Fremtrængen af den norrøne Stamme paa den tydskes Grund er udgaaet. Ligesaa lidet lader det sig sikkert fastsætte, naar den norrøne Stamme i sin Udbredelse mod Syden har naaet denne det ældste og egentligste Nordrvegs sydligste Grændse; men vi have fundet Alferne (Plinius's Hilleviones) allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning talrigen bosatte i dette Strøg; vi have fundet ved samme Tid Navnet Norvegr (Plinius's Nerigos), hvilket bestemt forudsætter et allerede tilværende Sammenstød imellem Norrøner og Sudrøner, imellem Nordrvegr og Sudrvegr; vi have endelig fundet Spor til, at allerede i det 1ste Aarhundrede efter Chr. den norrøne Folkestamme er begyndt at skride sterkt ind paa de tydske Goters Enemerker; — vi kunne altsaa med god Grund slutte, at Stammen meer end eet Aarhundrede før vor Tidsregning har været spredt over hele Norge, og det i en ikke ganske ubetydelig Folkemængde.

441 442

Vi have fulgt den norrøne Folkestammes Spor fra Kjølen af til Volgaegnene og Asiens Grændser, hvor vi tro, at den allerede i det 6te Aarh. f. Chr. har været bosat. Over dens Tilværelse bagenfor denne Grændse af Sted og Tid hviler et uigjennemtrængeligt Mørke. Vi staa her saa at sige ved de europæiske Folkefærds fælles Udspring, hvor alt Enkelt og Bestemt taber sig for vort Oie i store utydelige Masser. — Dog selv paa disse kunne vi ei afholde os fra at kaste et Blik, idet vi atter søge hen til den Egn, hvorfra vi i Begyndelsen af vor Undersøgelse antoge, at de europæiske Sprog vare udgangne, og som vi altsaa tillige maa ansee for de europæiske Folkefærds ældste Stammeland.

Midt igjennem Asien, omtrent i lige Afstand fra det indiske Hav og Nordiishavet, hæver sig en Landryg af meer end 100,000 Kvadratmiles Fladeindhold. Dens Middelpunkt er Fjeldkjeden Imaus eller Mustag, der udbreder sine Arme til alle Sider, idet den i Syden staar i Forbindelse med Hindukosh og Himalaya; — i Sydvest med de armeniske Bjerge og Kaukasus; — i Norden med Musart-, Altai- og Uralbjergene. Dette uhyre Høiland, fra hvilket Asiens mægtigste Floder i forskjellige Retninger udstrømme, omfatter i sit sydlige mest bjergige Strøg — omkring Hindukosh og Indus's Kilder — Jordklodens skjønneste, af Naturen mest velsignede Egne; mod Norden udbreder det sig paa begge Sider af Musartbjergene i vidtstrakte, af store Sandørkener hyppig gjennemskaarne Sletter, der mod Norden begrændses af Altai, mod Vesten sænke sig mod det kaspiske Hav og derpaa nordenom dette fortsættes i Ruslands vidtløftige Lavlande.

Fra hiint sydlige Strøg har man — og det vistnok med Grund — udledet hele Menneskeslægtens Oprindelse. At det er Middelpunktet for en mægtig Folkeæt, som derfra har spredt sig til begge Sider over en stor Deel af Asia og største Delen af Europa, og som udgjør en næsten sammenhængende Række fra det indiske Hav til det atlantiske — det vise Sprogforholdene; og at det ligeledes i en fjærn Oldtid har været Udgangspunktet for en høiere aandelig Dannelse, der siden paa Europas Grund herlig fremblomstrede, — derom giver Historien flere ikke utydelige Vink. Det er Oldtidens Iran.

Det nordligere Strøg, der synes skabt til Ophold for Nomader,

har stedse — i den fjærneste Fortid ligesom nu — været gjennemstreifet af vandrende Folkefærd paa meget forskjelligt Dannelsestrin. Det er dette, som de gamle Iranier have benævnt Turan.

Fra det her beskrevne asiatiske Høiland viser Historien os alle hine mægtige Folkebevægelser at udgaa, som fra Tid til anden have givet Europa nye Beboere. — Vi have af Sprogforholdene kunnet slutte, at de derfra over hinanden fremvæltende Folkemasser maa henføres til tvende store Ætter, hvilke vi efter Landene, hvorfra de udsprang, have benævnet den iraniske og den turaniske. Hiin har medbragt den egentlige Spire til al europæisk Dannelse, medens denne kun med Vanskelighed har formaaet at hæve sig fra Nomadelivets Raahed[1]). Deres Kampe med hinanden paa Europas Grund maa vi ansee som Fortsættelser af en ældre i Asien; og denne var overhoved en Kamp imellem Folkefærd med faste Boliger paa den ene Side og raa Nomader paa den anden, — en Kamp imellem Dannelse og Vildhed.

Men det var ikke denne store Kamp alene, som frembragte hine Folkebevægelser; det var ogsaa indvortes Krige i selve Iran og Turan, imellem hvers forskjellige Stammer. Følgen af disse Krige — der uden Tvivl have været stundom religiøse, stundom politiske — var, at iraniske Stammer udstødtes i Turan, og at turaniske trængtes deels af disse, deels af sine egne Stamforvandte til fjærnere Egne.

Høiasiens nordlige Sletter vare saaledes den første Tumleplads, hvor iraniske og turaniske Folkesværme i mangfoldige Retninger og Forholde krydsede hinanden. Snart forenede sig paa begge Sider de enkelte Stammer til fælles Forsvar mod deres naturlige Fiende; snart splittede de sig i indbyrdes Uenighed og sluttede sig enkeltviis til Fienden, for ved hans Hjælp at overvælde sine egne Beslægtede; — snart afslebes Turaniernes Vildhed under Berørelsen med indvandrede Iranier; snart forvildedes igjen disse under et langvarigt tvunget

[1]) Vi maa imidlertid bemerke, at ligesom endnu Høiasiens Beboere af turanisk Æt henføre sig til tvende Hovedklasser: Tartarer i Vesten og Mongoler i Østen, af hvilke den første baade med Hensyn til Legeme og Aand staar høit over den sidste, — saaledes fandt i Oldtiden en lignende Adskillelse Sted; og vi kunne ingenlunde antage, at alle de turaniske Folkefærd, som oversvømmede Europa, stode paa et lige lavt Dannelsestrin.

Nomadeliv og jævnlig Forbindelse med raaere Stammer. Naar nu hertil kom Blanding ved Egteskaber og den naturlige Indvirkning af en uvant Himmelegn og en forandret Levemaade, saa maatte efterhaanden mangfoldige Afændringer i Legemsudseende, Sprog, Seder og Religionsbegreber fremstaa, hvilke atter frembragte ligesaa mange nye Forholde.

I denne Gjæring see vi saaledes Oprindelsen til først større, siden mindre Forgreninger af de tvende sammenstødende uligeartede Folkemasser. Her øine vi de endnu raa Spirer, hvoraf Europas Folkefærd igjennem forskjellige meer og mindre ligeartede Stammer ere fremskudte, — Grundstoffet for omfattende Folkeklasser, der dog hver for sig i visse Særkjender og fortrinlig i Sproget vise sit Udspring fra en af de tvende store Ætter, fra Iran eller fra Turan.

Tumlepladsen for de gjærende Kræfter udvidede sig efterhaanden udenfor Høiasiens egentlige Grændser. Mod Vesten aabnede der sig et Afløb, som paa begge Sider af det kaspiske og sorte Hav førte til Europa. Veien i Nord for disse Have — en fortsat Strækning af vide Sletter — laa meest aaben, og blev derfor hyppigst betraadt. Det nuværende Rusland blev i det Mindre, hvad Høiasien var i det Større. Her fortsattes Rivningen og Kampen imellem de forskjellige Folkeklasser, som derved stedse meer og meer forgrenedes og adspredtes.

Imidlertid vedblev Gjæringen i Høiasien. Nye mere sammentrængte og saaledes mægtigere Folkesværme væltede sig fra Tid til anden frem over de ældre. Følgen heraf blev deels nye Folkeafændringer, idet de ældre undertvungne Folkefærd blandede sig med deres Overvindere; deels Befolkningens videre Udbredelse mod Vesten og Norden, idet hine vege for Trykket fra Østen og i modsat Retning, i fjærnere Egne søgte et Tilflugtssted for deres Selvstændighed. Dette fandt de dog som oftest kun for en Tid; og naar endelig det store Hav satte en uoverstigelig Grændse for deres videre Undvigelse, blev Undertrykkelse ogsaa deres sedvanlige Lod.

Saaledes fik Europa sin Befolkning, hvis overveiende og til Slutning paa de fleste Steder herskende Deel viser sig at være af iranisk Rod. Hvad vi i Høiasien kun øine dunkelt som store, ube-

stemte, om hinanden væltende Folkemasser, fremtræder paa Europas Grund i sterkere Omrids, og disse blive atter meer og meer bestemte, alt eftersom Masserne skride længere mod Vesten, hvor selve Landet, splittet ved Fjelde, Floder og Have, afgiver skarpere naturlige Grændser for de enkelte Folkestammers og Folkefærds Bopæle, end Ruslands og Høiasiens umaadelige Sletter.

Vi have, ved at efterspore Udgangspunktet for Europas Befolkning, tillige stræbt at forklare de almindeligste Særsyn ved dens gradvise Udbredelse. En Oversigt over denne med Hensyn til de enkelte hinanden følgende Folkeklasser med deres Hovedforgreninger vil maaskee lade os klarere og i bedre Sammenhæng opfatte den Folkestammes Bevægelser, der udgjør det egentlige Emne for nærværende Undersøgelse. Udbyttet af forudgaaende Efterforskninger maa tildeels tjene til Grundlag for den nu følgende Skildring, der saaledes i mange Stykker kun bliver en Gjentagelse i Korthed af hvad ovenfor vidtløftigere er udviklet.

Vi maa af hvad der er sagt om Udbredelsen af Europas Befolkning i det Hele slutte, at de Folkefærd, som vi finde fra gamle Tider henkastede i de nordligste og vestligste Strøg af vor Verdensdeel, i et endnu ældre Tidspunkt have beboet østligere og sydligere Egne, — at de, forsaavidt ikke ældre Slægter aldeles skulde være undergangne, ere vor Verdensdeels Urbeboere.

Betragte vi nu med Historien som Veileder Forholdene i Europa, saa opdage vi i dets Udkanter tvende Folkestammer, som der fra umindelige Tider have havt hjemme: Ibererne i Sydvest og Finlapperne i Nord. Af hine finde vi nu for Tiden kun en ubetydelig Levning tilbage, nemlig Vaskerne (selv benævne de sig Euskaldunan) i de pyrenæiske Bjergegne. Finlapperne vandre, som bekjendt, vidt adspredte omkring i det nordligste Norge, Sverige og Rusland. Om disse tvende Folkestammers Oprindelse og Indvandring veed Historien Intet at berette. Finlappernes Sprog viser imidlertid tydelig, at Folket henhører til den turaniske Æt, og Vaskernes giver grundet Formodning om, at det Samme har været Tilfældet med Ibererne[1]). At de store Bevægelser i Høiasien først

[1]) Rasks Saml. Afh. I 7. II 369.

444 445

have bragt turaniske Folkefærd til at søge mod Vesten, er ogsaa ifølge disse Bevægelsers Aarsag ganske rimeligt. Begge Folkestammer have beviselig i Oldtiden udstrakt sig videre end nu, idet nemlig, endog i en historisk Tid, Iberer have været udbredte over hele den pyrenæiske Halvø, en stor Deel af Frankrige (det gamle Aqvitania, tilligemed Kystlandet langs Middelhavet), samt den nordvestlige Deel af Italien (Liguria[1]); — og Finlapper have flakket om i den nordlige og indre Deel af det nuværende Finland[2]). Der er altsaa Grund til at antage, at disse Folkestammer, og maaskee andre nu forsvundne, med dem nær beslægtede, alle af turanisk Æt, have været hele Europas ældste Beboere, ligesom og at de iberiske Stammer have strakt sig over de sydligere, de finlappiske Stammer over de nordligere Egne af denne Verdensdeel. Begge have uden Tvivl i deres Indvandring fulgt Veien nordenom det kaspiske Hav. Ibererne, et sterkt og tappert Folk, modtoge tidlig — dog som det lader mest ved ydre Paavirkning og Blanding med senere Indvandrede — en noget høiere Dannelse. Om Finlapperne er det derimod ei bekjendt, at de nogensinde have hævet sig over Nomadelivet, ligesaa lidet som at de have udmerket sig ved krigersk Kraft.

Den næste Folkestrøm, som fra Østen af har fremvæltet sig over Europa, er Kelterne af iranisk Æt. De udgjorde en meget stor Folkeklasse, omfattende flere efter hinanden følgende mægtige Stammer. Deres Indvandring i Europa ligger langt forud for alle historiske Efterretninger om denne Verdensdeel; allerede de ældste af disse vise os keltiske Stammer som den herskende Befolkning i Europas vestligste Egne. De have fulgt Veien nordenom det kaspiske og sorte Hav, trængt ind imellem Lapper og Iberer, skudt hine mod Norden, disse mod Syden, og saaledes efterhaanden besat hele det mellemste Europa fra Tanais af lige til det atlantiske Hav. Den vestligste, altsaa først fra Asien udgangne, Stamme af dem vare Gallerne, den østligste Kimmerierne eller Kimbrerne, hvilke endnu lige til omtrent 700 Aar før Chr. havde deres Sæde i Egnene ved det sorte Havs nordlige Kyst. Det er utvivlsomt, at Kelterne fra Østen have medbragt

[1]) Adelungs Mithridates II 9 12.
[2]) See ovenfor S. 116.

Spirer til en høiere aandelig Dannelse, hvilke imidlertid aldrig naaede nogen udmerket Grad af Udvikling. De forkuedes nemlig, imedens Folkeklassen endnu i de af den besatte Lande var herskende, ved en streng Kasteinddeling og et hemmelighedsfuldt Religionssystem; og siden kvaltes de enten ganske under et fremmed Tryk, eller tabte efterhaanden sin Eiendommelighed under Indflydelse af en fremmed Dannelse, som de maatte tjene til Grundlag.

Af langt høiere Betydning i Menneskehedens Udviklingshistorie er en anden Folkesværm af iranisk Æt, som enten samtidig med Kelterne, eller idetmindste neppe meget sildigere, udbredte sig fra Asien; det er den saakaldte thrakiske Folkeklasse. Dens Indvandring i Europa i en forhistorisk Tid foregik sandsynligviis syd om det kaspiske og sorte Hav, over Forasien. Langsomt og i mange paa hinanden følgende Smaahobe skred den langs Middelhavets Nordkyst frem imod Vesten, tildeels over ældre iberiske og keltiske Beboere. Dens tre Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske eller getiske, spredte hver for sig i flere Forgreninger, omfattede en Mangfoldighed af mindre Folkefærd. Den thrakiske Folkeklasse har sikkert paa meget nær ikke kunnet maale sig i Folkestyrke med den keltiske; men den blev alligevel ved aandelig Kraft i Tiden dennes Behersker. Det var især den græske Hovedstamme, som paa Grund af flere sammenvirkende Omstændigheder efterhaanden hævede sig til et saa høit Standpunkt af aandelig Udvikling, at den maa ansees for ikke alene sine Stamforvandtes, men for alle europæiske Folkefærds Lærer. De italiske Romere vare Grækernes Lærlinger og spredte ved deres Erobringer græsk Dannelse over hele det vestlige Europa, som endnu i Beboernes Sprog (de saakaldte romanske, fra Latinen stammende) har et talende Vidne om den thrakiske Folkeklasses mægtige Indflydelse.

Ved det Tidspunkt, da Historien kaster sit første Lys over Europa, see vi en ny Folkesværm at styrte frem fra Asien: Skytherne nemlig af turanisk Æt. Fortrængte fra det indre Asien af de krigerske Massageter toge de Veien ovenom det kaspiske Hav og stødte ved Indtrædelsen i Europa paa de i Nord for det sorte Hav boende keltiske Kimmerier. Disse maatte, henved 700 Aar før Chr., efter en haardnakket Kamp vige sine Bopæle og ty mod Vesten, hvor de

deels kastede sig over ældre keltiske Beboere og fortrængte eller undertvang dem, — deels i en nordligere Retning, i Nordtydskland og en stor Deel af det skandinaviske Norden, udbredte sig over de svagere og raaere lappiske Folkefærds Enemerker. Men Skytherne indtoge Kimmeriernes gamle Sæde i Nord for det sorte Hav, og spredte sine Stammer over det hele vidtløftige Strøg imellem Tanais i Øst og Donau og de karpatiske Bjerge i Syd og Vest. Kun de af dem, der boede Thrakerne nærmest, hævede sig under Opholdet i disse Egne til at blive Agerdyrkere; Hovedstammen levede paa Nomadeviis paa de store indre Sletter.

I de turaniske Skythers Spor fulgte tvende iraniske Folkesværme: Germanerne og Sarmaterne, hvilke allerede i det 6te Aarhundrede før Chr. omsluttede Skytherne mod Norden og Østen. De germaniske Stammer, der maa antages at være gangne forud, strakte sig i en lang Række, gjennem det midterste Rusland og Polen, fra Volga indtil Veixelen, — gjennem Egne, som de uden Tvivl have fundet gjennemstreifede af lappiske Jægerstammer, hvilke efterhaanden ere undvegne mod Norden. Sarmaterne, de slaviske Folkefærds Stamfædre, opfyldte Sletterne i Øst for Tanais og nord om det kaspiske Hav, hvilke rimeligviis efter Skythernes Indrykken i Europa have ligget saa godt som øde. Deres iraniske Herkomst uagtet vare begge Folkeklasser dengang ved et langvarigt Nomadeliv nedsunkne i en forvildet Tilstand, under hvilken dog hos den germaniske de fra Østen medbragte herlige Spirer til en høiere Dannelse ingenlunde udslukkedes. De germaniske Folkefærd savnede kun et fast Hjem for at hæve sig til et mere ordnet Liv, medens de slaviske, maaskee paa Grund af mindre gunstige ydre Omstændigheder, heri stedse bleve staaende langt tilbage.

For det første havde disse iraniske Folkesværme Plads nok til at udbrede sig uden at forstyrre Skytherne. Disse vedbleve derfor i det hele Tidsrum fra Aar 700 til Aar 400 før Chr. at være Hovedfolket i Landene nordenfor det sorte Hav, medens til samme Tid den thrakiske Folkeklasse meer og meer udbredte sig i Landene ved Middelhavet, og den keltiske hevdede og udviklede sit Herredømme i

det midterste, vestlige og tildeels nordlige Europa paa de ældre Iberers og Lappers Bekostning.

Disse Forholde forrykkedes dog snart. Nye Omvæltninger i Høiasien dreve de turaniske Alaner mod Vesten. Idet deres talrige og krigerske Skarer (omtrent ved Aar 400 før Chr.) paa det hele Strøg fra Volgas midterste Egne lige ned til det kaspiske Hav væltede sig ind over de sarmatiske og germaniske Folkestammer, opstod blandt disse en almindelig Bevægelse. Den østligst boende Stamme af den germaniske Folkeklasse splittedes. En Green af den — Nordmændenes Stamfædre — undveg mod Norden; en anden Green — Roxolanerne — tyede mod Syden og sluttede sig til de sarmatiske Stammer. De mere vestlig boende germaniske Folkefærd, som udgjorde den tydske Stamme, søgte derimod at undgaa det truende Stød ved at trække sig endnu længere mod Vesten.

Sarmaterne med de germaniske Roxolaner i Følge trængtes ved Trykket af Alanerne vest over Tanais ind paa Skythernes Enemerker. Dette bevirkede en fuldkommen Omstyrtelse af Skythernes Herredømme. Tilbagetrængte i Vesten af de thrakiske Geter, og nu tillige i Østen overvældede af Sarmaterne, undvege de mod Norden. Langs Dnieper og Dyna trak de sig imellem den tydske Folkestamme og Alanerne til det nordlige Rusland, hvor de udbredte sig over Landene i Øst for Østersøen, og bleve Stamfædre for de der boende tschudiske Folkefærd. Kun en liden Afdeling af dem vedligeholdt sig endnu i et Par Aarhundreder som selvstændigt Folk i de gamle Hjemsteder ved den mæotiske Sø.

Dennne store Omvæltning, der maa antages at være foregaaet i det 4de Aarh. før Chr., havde de vigtigste Følger. Imedens Alanerne i lang Tid forbleve paa de engang vundne Enemerker paa Tanais's Østside, spredte sig Sarmaterne eller Slaverne og de med dem forbundne germaniske Roxolaner ikke alene over de forhen af Skytherne besatte Egne, men endog videre mod Vesten og Norden. Roxolanerne toge deres Sæde ved Dnieper, holdt sig her længe, først under mere udstrakte, siden inden snevrere Grændser, og bleve Stamfædre for de senere egentlige Russer. I Vest og Nord for dem udbredte sig de slaviske Folkefærd, idet de paa den ene Side, for-

447 448
trængende Kelter og Thraker, besatte de nedre Donaulande, og paa den anden Side, trængende Skytherne foran sig mod Norden, spredte sig over det vidtløftige Strøg imellem Weixel og Volgas Kilder.

Ved Slavernes Udbredelse i disse Egne blev den mægtige tydske Folkestamme, der allerede ved Alanernes Fremtrængen og senere ved Skythernes Undvigelse var sat i Bevægelse mod Vesten, trykket videre i denne Retning. I det 4de Aarh. før Chr. udbredte den sig i Nordtydskland. Den nedertydske Green (de egentlige Teutoner) i Spidsen, følgende Elbens og Veserens Løb, besatte det nordvestlige Land imellem Rhinen og Østersøen. Den gotiske Green, i førnævntes Spor, sad allerede før Aar 300 før Chr. paa Østersøens Sydkyst ved Weixels og Oders Mundinger. Den overtydske Green (de egentlige Svever) endelig, der synes at have sluttet Toget, drog ad en noget sydligere Vei igjennem de øvre Weixelegne til Landene om den øvre og midterste Oder, paa hvilket sidste Sted dens Hovedsæde længe synes at have været. De keltiske Folkefærd — især af den kimbriske Stamme —, som tilforn havde hele dette Strøg inde, maatte vige for de Nykomne og fandt først paa hiin Side af Rhinen og Nordsøen i Vesten, samt paa hiin Side af de skovrige Høider, som strække sig midt igjennem Tydskland, mod Syden, et Tilflugtssted, hvor de endnu en Stund forsvarede deres Selvstændighed.

Den tydske Folkestamme var saaledes indtrængt i Europas Middelpunkt. I Østen havde den de tschudiske og slaviske Folkefærd i Ryggen, og mod Vesten hindredes den af de i Gallien sterkt sammentrængte Kelter fra at overskride Rhinen. I Norden derimod udbredte dens gotiske Green sig snart over Østersøen, og besatte, efter de ældre keltiske Beboeres Fortrængelse, det sydlige Sverige og hele Danmark; og i Syden overvældede endelig (i det 1ste Aarh. før Chr.) dens overtydske Green de keltiske Folkefærd, der endnu boede paa Donaus Nordside, saaledes at denne Flod nu blev Sydgrændsen for den tydske Stammes Enemerker. Det romerske Riges Magt reiste nemlig her, ligesom ved Rhinen i Vest, en Dæmning, hvilken de tydske Folkefærd i et Par Aarhundreder ikke mægtede at gjennembryde.

Hidtil ere alle de Folkebevægelser, som vi have seet at forandre

og ryste Forholdene i Europa, umiddelbar udgangne fra Osten. Men den Folkebevægelse, som hernæst følger, og som i sine Virkninger ei er iblandt de mindst merkelige, udgik nærmest fra Norden og foraarsagedes ved Sammenstødet imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkeklasse.

Den østligere af disse var i Volgaegnene ved Alanernes Anfald bleven splittet, og en Deel af den havde taget Veien mod Norden. Dette var den norrøne Stamme. Langs Floden Dvina, ovenom de store russiske Indsøer, i det Hele paa Nordsiden af Tschuderne, kom den omtrent 300 Aar før Chr. deels over den botniske Bugt, deels nord om samme til den skandinaviske Halvøs nordligere Egne. Sviarne satte sig ved Ostersøen; de egentlige Nordmænd — den sterkere Green — udbredte sig i Vest for Kjølen nordenfra over Norge, som de ved Begyndelsen af vor Tidsregning havde besat til dets sydligste Grændse.

Den skandinaviske Halvøs sydlige Deel var imidlertid over Ostersøen tagen i Besiddelse af tydske Goter. De tvende germaniske Stammer mødtes saaledes atter her efter en lang Adskillelse, og den norrøne begyndte snart at trænge ind paa den tydskes Enemerker. De tydske Goter vege, da Trykket fra Norden blev dem for haardt, efterhaanden tilbage over Ostersøen til deres Forvandte, paa Tydsklands Nordkyst og ved Veixelen. Imellem Aar 100 og 300 efter Chr. udbredte den norrøne Stamme sig ikke alene over den skandinaviske Halvøs sydlige Deel, men og over de danske Oer. De til den modsatte Side undvigende Goter sammentrængtes først i det Indre af det nuværende Polen, hvorfra de trykkede de overtydske Folkefærd imod det romerske Riges Grændser; siden brøde de selv ind over disse, besatte Dacia og udbredte sig i det 4de Aarh. som det herskende Folk over Landene imellem Ostersøen og det sorte Hav, imellem Donau og Don. Den Rørelse, som herved frembragtes, strakte sig ikke alene til de overtydske, men ogsaa til de nedertydske Folkefærd; og den forøgedes ved den norrøne Stammes fortsatte Fremtrængen i Landene paa Ostersøens nordvestlige Side.

Til denne almindelige Gjæring i den tydske Folkestamme kom nu mod Slutningen af det 4de Aarhundrede efter Chr. et mægtigt Stød

449 450
fra Osten. De vilde **Huner**, en turanisk Folkestamme, nær beslægtet med Nutidens **Mongoler**, havde allerede fra Begyndelsen af vor Tidsregning viist sig i Ryggen paa **Alanerne** i Egnene paa det kaspiske Havs nordøstlige Side[1]). De vare imidlertid i de følgende 300 Aar knap bemerkede af de europæiske Folkefærd. Men imod Slutningen af det 4de Aarh. vendte de sig mod Vesten og styrtede med uimodstaaelig Kraft over **Alanerne** ved Volga. Disse vege over Don og væltede sig i Flugten ind paa **Goterne**, som atter maatte søge sin Redning deels ved at trække sig mod Vesten, deels ved at overskride Donau og tage sin Tilflugt paa romersk Grund. I denne almindelige Tummel gjennembrøde de **tydske Folkefærd** ogsaa det romerske Riges Grændser ved Rhinen, og **Burgunder** i Syden, **Franker** i Norden trængte ind i Gallia.

De slaviske Vender havde allerede benyttet Goternes Tog imod Sydost til i det 2det Aarh. efter Chr. at besætte de blottede Egne ved Veixelens Munding. **Lettiske Stammers** Udbredelse i Littauen og det østlige Preussen bidrog til deres videre Fremrykken mod Vesten, og **Hunernes** Indfald gav hertil et endnu kraftigere Stød. Fra nu af spredte de sig med hurtige Skridt langs Østersøens Sydkyst over det nordøstlige Tydskland, der meer og meer forlodes af de ældre **tydske** Beboere, hvilke droge sig mod Syden og Vesten.

Til al den foregaaende Forvirring kom endelig i Midten af det 5te Aarh. den huniske Konge **Attilas** merkverdige Tog, der mægtig bidrog til at omstyrte de tidligere bestaaende Forholde i det midterste, sydlige og vestlige Europa. Men Forvirringen havde nu ogsaa naaet sit høieste Punkt. Efter Attilas Død og Hunernes Tilbageskriden mod Asien begyndte i det 6te Aarhundrede Gjæringen meer og meer at sætte sig, og en ny Tingenes Orden at indtræde. **De tydske Folkefærd**, som havde fæstet Fod paa det vestlige romerske Riges Enemerker, begyndte, efter at have omstyrtet den sidste svage Rest af dette Rige, at ordne sig i forskjellige Stater. **Ostgoterne** og siden **Longobarderne** stiftede Riger i Italien; **Frankerne** og **Burgunderne** ligesaa i **Gallien**; **Vestgoterne** i Sydgallien og **Spanien**; **Vandalerne** i **Nordafrika**. I selve **Tydskland** dannede

[1]) Thunmann Unters. über d. Gesch. d. östl. Eur. Völker S. 24 f.

overtydske Alemanner, Svever og Bairer Stater i Syden, medens i Nordvest de nedertydske Folkefærd med Saxerne i Spidsen sluttede sig nærmere sammen og dannede saaledes en Dæmning mod Slavernes videre Udbredelse paa denne Kant.

Disse vare imidlertid trængte frem lige til Elben, og deres Tryk fra Østen paa de her boende Saxer, i Forening med den norrøne Stammes Fremskriden fra Norden i de tydske Viters og Anglers Bopæle paa den jydske Halvø, havde allerede i Tidsrummet fra Midten af det 5te til Midten af det 6te Aarhundrede bevirket den store angelsaxiske Udvandring til Britannia, ved hvilken denne Øs sydlige Deel i Stedet for den ældre keltiske fik en ny tydsk Befolkning. Men hermed satte Bevægelsen sig ogsaa i disse Egne. Eideren blev den stadige Grændse imellem den norrøne og den tydske Stamme; og mod Østen fortrængte denne sidste efterhaanden, skjønt langsomt, Slaverne fra største Delen af deres nyerhvervede Besiddelser paa Østersøens Sydkyst.

I det vestlige Europa vare saaledes de store Folkevandringer til Ende; thi Nordmændenes Toge i Tidsrummet imellem det 8de og 11te Aarhundrede, — skjønt de foranledigede nye Staters Oprettelse (flere saakaldte danske Rigers i England og ostmanniske i Irland, Hertugdømmet Normandies i Frankrige, Kongeriget Siciliens i Italien og det russiske Riges blandt Slaverne) og heller ikke for Resten vare uden Indflydelse paa de Folkefærds Udvikling, hvilke de rammede, — havde dog mere Charakteren af almindelige Erobringstoge end af egentlige Folkeflytninger. De kunne overhoved blot betragtes som dristige Foretagender af enkelte Krigerflokke, der meest søgte Eventyr og Bytte. I de nyoprettede Stater antoge derfor ogsaa Erobrerne meget snart de Overvundnes Sprog og Seder, og smeltede inden een eller to Menneskealdere saa godt som ganske sammen med disse.

Ovenstaaende korte Oversigt over Gangen i Europas Befolkning vil lette os den sidste Deel af nærværende Undersøgelse, — Besvarelsen nemlig af det Spørgsmaal: Var Norge befolket før den norrøne Stammes Indvandring? og i saa Fald af hvilke Folkefærd?

450 451
Tydelige Vink i Historien have ladet os slutte, at nærmest tydske Folkefærd og før dem keltiske have været den norrøne Stammes Forgjængere som Beboere af Danmark og det sydlige Sverige; — men hvorvidt dette ogsaa har været Tilfældet med Norge og det nordlige Sverige, derom lader Historien os i en fuldkommen Uvished. Her maa vi søge Hjælp fra en anden Kant.

Det er noksom bekjendt, at der i alle de tre nordiske Riger Tid efter anden af Jorden opgraves en Mængde Fortidslevninger, hvis Alder for en stor Deel maa antages at stige høit op over hine Landes Historie. Disse Oldsager, der fortrinlig findes i de hendøde Slægters Grave og for det meste bestaa af Redskaber og andre Ting, der i Livet have tjent til Nytte eller Prydelse, kunne, idet de betegne de Folkefærds Levemaade og Dannelsestrin, hvilke de have tilhørt, tillige ved Sammenligninger brede Lys over deres Folkeslægtskab. Vel er det først i de nyeste Tider, at man har begyndt at betragte hine Sager fra et saadant Standpunkt med fornøden Kritik, og det er høist sandsynligt, at en fortsat Sammenligning, understøttet af Naturvidenskaberne, vil opklare meget, der endnu er dunkelt; imidlertid synes det allerede Opdagede at hjemle enkelte Slutninger, som for nærværende Undersøgelse ere af høi Vigtighed.

De i Jorden fundne Oldtidslevninger kunne henføres til tre Hovedklasser.

I. Den første indeholder Sager fra en Tidsalder, da Bearbeidelsen af Metallerne endnu var ubekjendt i Norden, men Indbyggerne til sine Redskaber fortrinlig betjente sig af Steen, som de imidlertid vidste med stor Færdighed at behandle. Smykkerne fra denne Tidsalder findes at være af Been eller Rav. Gravstederne ere Jordhøie, i hvis Indre det egentlige Gravkammer almindelig udgjør en langagtig Fiirkant; Stene opreiste ved Siden af hinanden danne Væggene og andre tvertoverliggende Taget; en Steenlægning fra en af de lange Vægge til Høiens Yderkant danner paa en Maade Kammerets Indgang, saaledes at det Hele omtrent faar Udseende af et Halvkors eller romersk T, en Omstændighed, der har givet flere Oldtidsforskere Anledning til at benævne disse Grave Halvkorsgrave. Ubrændte Menneskebeenrader, oftest flere i hver Grav, findes i en liggende eller siddende Stilling

langs Gravkammerets Vægge, og hos disse Beenrader findes tillige-med Steensager undertiden raat arbeidede Krukker af brændt Leer. Hvad Steensagerne for øvrigt angaar, da maa bemerkes, at de bære Præget af snarere at have tjent til Redskaber for et af Jagt og Fiskeri levende fredeligt Folk, end til Vaaben for krigerske Stammer[1]).

II. Den anden Klasse omfatter Sager fra en Tidsalder, da Nordens Beboere kjendte Brugen af Kobberet, men ei af Jærnet. Her finder man allerede sterkt i Oine faldende Spor af betydelige Fremskridt i Dannelse. Det er ikke nok, at man har forstaaet at bearbeide Kobberet; man har ogsaa forstaaet at hærde det ved Tilsætning af Tin og behandle dette Blandingsmetal (Bronce) for det tilsigtede Oiemed med en ikke ringe Grad af Kunstfærdighed og Smag. Vaabnene — Sverd, Spyd, Stridsøxe og Skjold — fremtræde her som ufeilbare Vidner om, at Folket har været krigsvant; og velarbeidede Redskaber samt Stykker af Huusgeraad, ligesom og skjønne Smykker af Bronce og Guld (Sølvet synes endnu at have været denne Tidsalder fremmed), vise os det tillige som førende et mere ordnet huusligt Liv og som pragtelskende. Gravstederne, som indeholde disse Broncesager, ere af en anden Beskaffenhed end de fra Steenalderen. Gravkammeret er i sig selv meget mindre, skjønt det ofte dannes af store Stene. Det indeholder ved Siden af Vaaben, Redskaber og Smykker ogsaa Askeurner af Leer, hvilke vidne om Ligenes Forbrænding som en i denne Tidsalder vedtagen Skik.

III. Den tredie Klasse tilhører en Tidsalder, da Jærnet var be-

[1]) Over denne Klasse af Oldsager findes nøiagtige Beskrivelser og Afbildninger i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I 421—439, og i Professor S. Nilssons Udkast til Jagtens og Fiskeriets Historie paa den skandinaviske Halvø, en Indledning til hans skandinaviske Fauna, hvilken Afhandling, forsaavidt den angaar bemeldte Oldsager, ogsaa findes oversat i Urda, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 249—273. Prof. Nilsson har især Fortjenesten af at have med stor Skarpsindighed oplyst Brugen af de forskjellige Steenredskaber gjennem Sammenligning med lignende Stykker, der endnu anvendes i det daglige Liv hos vilde Folkefærd i Amerika og paa Sydhavsøerne. Han har endnu yderligere udviklet sine Meninger om denne Gjenstand i sit fortjenstfulde Skrift Skandinaviska Nordens Urinvånare, (udkommet i tre Hefter Christiansstad 1838—39). Med Hensyn til Tydskland findes fortrinlige Oplysninger om denne Klasse af Oldsager i G. C. F. Lischs Friderico-Franciscеum (Leipzig 1837).

kjendt og brugtes til de almindeligste Vaaben og Redskaber, medens derimod Kobberet og Broncen kun anvendtes til Smykkesager og sjældnere Stykker af Huusgeraad. Først i denne Tidsalder fremtræder med Bestemthed *Sølvet* som almindelig brugeligt. Gravstederne, hvori denne Klasse af Oldsager forekommer, ere store Høie af Jord eller sammenkastede Stene, i hvilke der findes et Gravkammer af meget forskjellig Størrelse, ofte tømret af Træ. Ligene findes undertiden at have været hoilagte ubrændte, oftest at være brændte, og i saa Tilfælde Asken samlet i Krukker af Steen eller Leer. De med den Døde nedlagte Gjenstande — Vaaben, Redskaber og Smykker — ere mange og meget forskjelligartede; de vidne i det Hele om en mere mangesidig Kunstfærdighed end de fra den næst foregaaende Tidsalder. Denne Klasse af Oldsager strækker sig ind i ikke alene den historiske, men ogsaa den christelige Tid, medens de tvende andre maa ansees med Hensyn til vort Norden som forhistoriske.

Ved disse tre Klasser af Oldsager opstaar naturligviis først det Spørgsmaal: ere de Levninger efter een og samme Folkestamme paa forskjellige Trin af Dannelse? eller ere de Levninger fra flere Folkestammer, hvilke den ene efter den anden have dannet Nordens Befolkning?

De hidtil bekjendte Erfaringer synes afgjørende at tale for den sidste Mening. Der findes nemlig intet bestemt Spor til en gradviis Overgang fra den ene Dannelsestilstand til den anden. Skulde de omeldte Klasser af Oldsager antyde en Udvikling af Dannelse hos een og samme Folkestamme, da maatte en vis Eiendommelighed sees at gaa igjennem dem alle. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Enhver, der med Opmerksomhed betragter de indbyrdes samsvarende Stykker fra de tre Tidsaldere, vil lettelig i de mest almindelige opdage en Forskjellighed i Form, Indretning og Forziring, der ingenlunde kan ansees for udelukkende betinget af den forskjellige Materie, hvoraf de ere forfærdigede. En Kniv, en Spydspids eller en Pileod fra *Steenalderen* er i Formen øiensynlig forskjellig fra de tilsvarende Stykker i *Kobberalderen*; og sammenligner man atter Sverdet, Spydodden og Kniven fra sidstnævnte Tidsalder med det Tilsvarende i *Jærnalderen*, da vil man finde Uligheden næsten endnu meer i Øine faldende. Her-

til kommer den allerede antydede Forskjel i Begravelsesmaaden og Gravstedernes Indretning, hvori heller ikke nogen gradviis Overgang synes at finde Sted. Endelig har en af vort Nordens berømteste Naturkyndige, den svenske Professor S. Nilsson, ved nøiagtig at undersøge Menneskehovedskaller fra de tvende første Tidsaldere, fundet disse saa væsentlig forskjellige baade indbyrdes og fra Hovedskallerne af den Folkeklasse, som nu danner det skandinaviske Nordens herskende Befolkning, og hvilken det tredie Slags Oldsager beviseligen tilhøre, at han ikke har taget i Betænkning paa det Bestemteste at erklære dem for Levninger af tvende indbyrdes og fra denne sidste forskjellige Folkeklasser, hvilke den ene efter den anden tidligere have beboet vort Norden.

Nilsson har videre, til saa høi Grad af Sandsynlighed, som man i en saadan Materie synes at kunne vente, godtgjort, at Steenoldsagerne tilhøre lappiske Folkefærd (efter hans Benævnelsesmaade: den hyperboræiske Stamme eller Polarstammen); Kobber- eller Bronceoldsagerne derimod keltiske. Hans Grunde for denne Paastand ere deels hentede fra selve Oldsagernes Beskaffenhed, deels fra Gravstedernes Indretning, i hvilke de findes, deels endelig, og det fortrinlig, fra den paafaldende Lighed, som Hovedskallerne fra begge disse Tidsaldere have med Hovedskallerne af endnu tilværende Folkefærd af den lappiske og keltiske Klasse[1]).

De tydske Oldgranskere have vistnok i Almindelighed en anden Mening med Hensyn til de her omhandlede tre Klasser af Oldsager, hvilke ogsaa findes i deres Fædreneland, især i Nordtydskland. De antage dem vel for Levninger efter tre paa hinanden følgende Folkeklasser; men idet de lade den første Klasse (Steensagerne, der egentlig

[1]) Alt dette findes udførlig og nøiagtig udviklet i S. Nilssons ovennævnte Skrift Skandinaviska Nordens Urinvånare. De Sammenligninger imellem ældre og yngre Hovedskaller, som han med Hensyn til den første Klasse har anstillet, ere saa mange og i Resultaterne saa bestemte, at de formeentlig sætte Urbeboernes lappiske Herkomst udenfor al Tvivl, endogsaa i Mangel af andre Beviser. Hvad den anden Klasse angaar, da kunde maaskee siges, at hans Sammenligninger imellem Hovedskallerne endnu ere for faa til deraf at uddrage bestemte Slutninger; men her ere disse Sammenligninger ikke heller at ansee for andet end en yderligere Bekræftelse paa hvad man af andre Grunde, som nedenfor nærmere skulle berøres, i denne Sag med Sikkerhed kan slutte.

have hjemme i de af Tydskerne saakaldte Hünengräber, hvilke fuldkommen svare til Nordens saakaldte Halvkorsgrave) tilhøre en Urbefolkning af uvis Herkomst, henføre de den anden Klasse (Kobber- og Broncesagerne) til de germaniske Beboere, og endelig den tredie (Jærnsagerne) til den slaviske Befolkning, hvilken, som ovenfor er viist, var den herskende i det nordlige, især nordøstlige Tydskland fra det 5te til det 12te Aarhundrede efter Christus [1]).

Imod denne Mening tale imidlertid, foruden det allerede anførte, flere saare vegtige Grunde. Hvad nemlig den anden Klasse angaar, da findes i Historien intet Spor til, at de germaniske Folkefærd, som Tydsklands Befolkning, have brugt Kobberet til Vaaben og Redskaber; Tacitus's Udsagn maa endogsaa overbevise os om, at, idetmindste til hans Tid, Jærnet har været det almindelig brugelige haardere Metal blandt Tydskerne [2]). Derimod omtale flere gamle Historieskrivere udtrykkelig, at Kelterne lige til henimod Begyndelsen af vor Tidsregning brugte Sverd, Hjelme, Spyd og flere Vaaben af

[1]) Denne Mening er udviklet af Lisch i hans ovenomtalte Verk Friderico-Franciscеum, der indeholder en med gode Afbildninger ledsaget Beskrivelse over den vigtige Oldsamling i Ludwigslust i det Mecklenburg-Schwerinske.

[2]) Jeg er saa langt fra med Lisch (Friderico-Franciscеum p. 36—40) at kunne ansee Tacitus's Udtryk som noget Vidnesbyrd for de gamle Tydskeres Brug af Kobberet til Vaaben, at jeg meget mere netop deri finder et afgjørende Beviis for, at Jærnet har været deres Metal. Vi ville betragte Tacitus's egne Ord. Efter at han har omtalt Sjældenheden af ædle Metaller blandt Germanerne og den liden Priis, som største Delen af Folket satte herpaa, siger han (Germ. 6): Ne ferrum qvidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. At Forfatteren her beviser sin Paastand „at Germanerne ei havde Overflod paa Jærn" af den sparsomme Anvendelse, de gjorde deraf til deres Vaaben, forekommer mig at være aabenbart. De brugte sjælden, siger han, Sverd eller store Spyd (naturligviis i hans Tanker, fordi der til disse Slags Vaaben udfordredes meget Jærn); derimod brugte de mindre Spyd med en smal og kort Jærnod. I denne Sammenhæng at forklare Udtrykket ferrum, som bruges om Odden paa framea, ved en Od af Kobber eller Bronce (hvilket Lisch gjør), eller i det Hele at slutte fra Germanernes Sparsomhed i Anvendelsen af Jærnet til deres hyppigere Brug af Kobberet, — forekommer mig i høieste Grad tvunget, for ikke at sige urimeligt, saa meget mere som Tacitus hverken paa dette Sted, eller, saavidt jeg har kunnet opdage, nogensteds i hele sit Skrift om Germania mæler et Ord om Brugen af Kobber eller Bronce hos de gamle Tydskere.

Kobber[1]). Desuden er det en bekjendt Sag, at Vaaben af Bronce, fuldkommen lignende dem, som man finder i Nordtydsklands og det skandinaviske Nordens Gravsteder, ogsaa opgraves, og det hyppig, i Norditalien og Sydfrankrige — altsaa i Lande, hvor man veed, at den germaniske Folkeklasse ikke har været førend i en Tidsalder, da Broncen overalt i Europa til saadant Brug, som det her omhandlede, var veget for Jærnet; men hvor man tillige veed, at den keltiske Folkeklasse fra urgamle Tider har været bosat[2]). — Man har saaledes al mulig Grund til at ansee denne Klasse af Oldsager for ugermanisk, for ei at tilhøre Tydskerne, men derimod deres Forgjængere Kelterne.

Hvad den tredie Klasse angaar, da vil endog kun et løseligt Blik paa de i Nordtydsklands Gravhøie saa hyppig forefundne saakaldte slaviske eller vendiske Oldsager lettelig overbevise os om, at disse paa det nøiagtigste ligne de Oldsager fra Jærnalderen, som i stor Mængde opgraves over hele det skandinaviske Norden. Til de Sverd, Spydodder, Gravurner o. s. v., der ere tagne af nordtydske Gravhøie, og hidtil ere holdne for vendiske, kan man opvise Sidestykker i Mængde af den mest paafaldende Lighed fra alle Egne af Norge lige nord til Finmarken, — Sidestykker, hvoraf flere maa antages at være fra en Tidsalder ganske nær den christelige[3]). Men en almindelig slavisk Befolkning i Norge, og det til en saadan Tid, vil vist Ingen antage, der har den ringeste Kundskab til de nordiske Rigers Historie og til deres Beboeres Sprog baade i Fortid og Nutid. Med Hensyn til de saakaldte vendiske Gravsteder og Oldsager i Nordtydskland finder altsaa aabenbare en Vildfarelse Sted blandt de tydske Oldkyndige. Ligesom den her omhandlede Klasse af Oldtidslevninger i vort Norden maa antages for overhoved at tilhøre den germaniske Folkeklasses norrøne Stamme, saaledes maa den i Tydskland

[1]) Diodorus Siculus V 30, jfrt. med de Beskrivelser over de gamle Gallers Rustning efter Polybius og Strabo, som leveres i Mannerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 1 49 f. og i Ukerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 2 215—217.

[2]) Nilssons Skandinaviska Nordens Urinvånare S. 6.

[3]) Man sammenligne Lischs Beskrivelse af de saakaldte vendiske Oldsager i hans Friderico-Franciseeum p. 81—100, og de derhen hørende Afbildninger, med hvad der i den norske Oldsamling i Christiania findes af norske Oldsager, og man vil meget snart opdage Ligheden.

tilregnes samme Folkeklasses tydske Stamme; — noget, som desuden bestyrkes derved, at i en egte tydsk Grav fra hedensk Tid, nemlig i den frankiske Konge Childeriks i Tournai (fra Slutningen af det 5te Aarh. efter Chr.), lignende Jærnsager ere fundne[1]). Hvorvidt der imellem begge disse germaniske Hovedstammers hedenske Oldtidslevninger skulde findes visse bestemte Skjelnemerker, maa overlades en fortsat nøiagtig Granskning og Sammenligning at afgjøre. Umuligt er det vist ikke, skjønt den store Lighed, som i saa mange andre Henseender finder Sted imellem begge Stammer, lader formode, at Grændselinien i denne Henseende neppe kan være synderlig skarp.

Men er man nu først kommen paa det Rene med, hvilke Folkeklasser hine forskjellige Arter af jordfundne Oldtidslevninger tilhøre, saa har man tillige i dem ikke alene ubedragelige Vidner om, paa hvilket Strøg disse Folkeklasser i Fortiden have færdets, men ogsaa — naar man tager Hensyn til, hvorvidt de forskjellige Oldsager paa ethvert Sted forefindes mere eller mindre hyppig — en Maalestok, hvorefter man kan bedømme, om hiin eller denne Egn har været tæt eller tyndt befolket af hver især.

I Henseende til den ældste Klasse af Oldsager, nemlig Steensagerne, lære de hidtil gjorte Erfaringer, at de forefindes i hele det skandinaviske Norden — de allernordligste Egne maaskee undtagne — ligesom udenfor samme i Nordtydskland, Nordfrankrige og paa de britiske Øer. Det sydlige Sverige (Gøtaland) og Danmark udgjøre imidlertid, saavidt hidtil bekjendt, det Strøg af vort Norden, hvor Steensagerne forekomme i størst Mængde, og hvor man hyppigst finder de ovenberørte saakaldte Halvkorsgrave, der ere Steenalderen egne. I Norge og Nordsverige (Svealand) findes vistnok ogsaa Steensagerne, og det, hvad Norge angaar, fast i alle Landskaber lige nord til Finmarken[2]); — men de findes her saare adspredte, aldrig i større Samlinger paa eet Sted og overhoved sammenligningsviis i meget ringe Mængde. Man har heller ikke i sidstnævnte Lande, saavidt vides, endnu stødt paa nogen ordentlig Halvkorsgrav. — Disse

[1]) See Montfaucon Monuments de la monarchie Françoise I 5—17 med tilhørende Afbildninger.

[2]) Urda, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 262 Not. 34.

Omstændigheder give Anledning til at slutte, at den Folkeklasse, hvem hine Oldsager tilhøre, nemlig den lappiske, imedens den var paa det Dannelsestrin, som Oldsagerne antyde, har, hvad det skandinaviske Norden angaar, havt sit Hovedsæde i Ostersølandene, hvorimod den enten dengang kun i meget ringe Antal har holdet til i nordligere Egne, eller, hvad der maaskee er rimeligere, først har spredt sig did efter at være oprykket og uddreven fra sine ældre Boliger; — i hvilket sidste Tilfælde det uden Tvivl blot har været svage Levninger af den, der have undgaaet en fuldkommen Udryddelse ved at drage sig mod Norden.

Med Kobber- eller Broncesagerne forholder det sig omtrent paa samme Maade. De have ligeledes i vort Norden deres egentlige Hjem i dets sydligere Dele, i Danmark og Gøtaland, medens de i de nordligere Egne maa regnes blandt Sjældenheder og det endog i høiere Grad end Steensagerne. De ere fundne enkeltviis i forskjellige baade nordlige og sydlige Egne af Norge, baade ved Kysten og inde i Landet; men ikkun paa den sydvestlige Kyst har man — saavidt hidtil bekjendt — stødt paa et Par Gravsteder fra Kobberalderen, og selv disse, efter de deri forefundne Sager at dømme, fra Kobberalderens sidste Periode[1]). Man har saaledes ogsaa om den Folkeklasse, som Kobbersagerne tilhøre, nemlig den keltiske, Grund til at slutte, at hvis den nogensinde har havt hjemme i Norge og Svealand, da har det været yderst svage Forgreninger af den, som have strakt sig hid; — men de Levninger efter den, hvilke i disse Lande hidtil ere fundne, ere vistnok ikke flere, end at de meget godt kunne skrive sig fra enkelte Handelsbesøg, Vikingetog, Skibbrud eller lignende Tilfælde.

Betragtningen af vore Oldtidslevninger maa saaledes ikke alene bestyrke hvad vi ovenfor, veiledede af Historien og Sprogene, have fundet os berettigede til at slutte om Gangen i Europas Befolkning i det Hele; — den lader os endog følge denne med Hensyn paa det skandinaviske Norden mere i det Enkelte.

Medens den lappiske Urbefolkning var eneraadende i Nordeuropa, maa vi antage dens Hovedsæde at have været i Landene om Oster-

[1]) Nord. Tidsskr. f. Oldk. I 415 ff.

søen. Hvorvidt den tillige strakte sig i betydelig Mængde over Nordfrankrige og de britiske Øer, vil muligen nærmere Undersøgelse af disse Landes Oldsager i Fremtiden oplyse. Paa den skandinaviske Halvø naaede den rimeligviis den Gang ikke videre end over de sydligere lavere Egne (Gøtaland), medens derimod de nordligere (Norge og Svealand) endnu vare fuldkommen ubeboede. Overhoved maa vistnok disse Urbeboeres Antal i Forhold til de vide Strækninger, som af dem vare besatte, og til sammes nuværende Befolkning, antages for at have været saare ringe; og paa hvilket lavt Dannelsestrin de have staaet, sees tilfulde af de dem tilhørende Oldtidslevninger.

Kelterne have upaatvivlelig allerede i deres ældre Hjemsteder i Asien hævet sig til en langt høiere Dannelse. Alle de Oldsager af Kobber eller Bronce, som man hidtil i Europa har opdaget, og som man har Anledning at tilskrive Kelterne, vidne allerede om en Kunstfærdighed, der ei har kunnet opnaaes uden gjennem mange forudgaaende Trin af Udvikling, gjennem en heel Række af Erfaringer og Øvelse. Man maa altsaa slutte, at Kjendskaben til Kobberet og Kunsten at forarbeide det til Vaaben og Redskaber hos dem er ældre end deres Indvandring i Europa, — følgelig ogsaa, at de allerede i deres ældre Hjemsteder have været vante til et krigersk Liv. Begavede derhos med en sterk Legemsbygning, maatte de under deres Udbredelse fra Østen let overvælde de baade med Hensyn til Aand og Legeme langt svagere lappiske Urbeboere, hvilke, ukrigerske af Charakteer og ubekjendte med Brugen af Metaller, ovenikjøbet vare tyndt spredte over et vidtløftigt Strøg og altsaa vanskelig kunde forene deres Kræfter til Forsvar. Det lave Dannelsestrin, paa hvilket Urbeboerne have staaet, lader os formode, at de aldeles ikke, eller idetmindste høist ufuldkomment have forstaaet Skibsfarten. Hvor Havet hindrede deres Udvigelse, blev saaledes efter al Sandsynlighed en fuldkommen Udryddelse meget snart deres Lod; — og saavidt Kelterne i deres Fremtrængen naaede hen, er uden Tvivl den ældre lappiske Befolkning bleven oprykket med Rode.

Det er ovenfor bemerket, at den keltiske Indvandring med Hensyn til Europa i det Hele deler sig i tvende Afdelinger, nemlig en ældre gallisk og en yngre kimbrisk. Hovedstrømmen af den gal-

458

liske Indvandring maa antages omtrent at have fulgt Donaufloden opad og saaledes at være gaaet fra Øst mod Vest igjennem det midterste Europa, udskydende Grene baade mod Syden og Norden. Hvorvidt disse have strakt sig i den sidste Retning — om ogsaa til det skandinaviske Norden — lader sig vanskelig bestemt afgjøre; usandsynligt er det dog ikke, at Galler, om end maaskee i ringe Mængde, ogsaa her have været Forløbere for Kimbrerne, hvilke, som ovenfor er viist, maa ansees for at have dannet Hovedbestanddelen af vort Nordens ligesom og Nordtydsklands keltiske Befolkning. Den kimbriske Folkestrøm synes i sin Bevægelse mod Vesten at have fulgt en nordligere Retning end den galliske. Betragter man derhos Udgangspunktet, nemlig Egnene i Nord eller Nordvest for det sorte Hav, bliver det rimeligt, at den er gaaen til Østersøens Sydkyst og langs denne skredet frem først mod Vest, og siden, hvor Anledning gaves, imod Nord, — at den altsaa over det nuværende Danmark har udbredt sig til det sydlige Sverige. Paa den jydske Halvø og de danske Øer har Landenes Beliggenhed været mindre gunstig for Urbeboerne til i en Hast at undvige Anfaldet af de sterkere Indvandrende. Man kan umulig tiltro dem saa stor Kyndighed i Søfarten, at de skulde have vovet sig over Nordsøen til Norge eller England. Den lappiske Urbefolkning i Danmark er saaledes uden Tvivl bleven aldeles udryddet af Kelterne, uden forsaavidt mindre Hobe af den have kunnet undfly til sine Stamforvandte i det sydlige Sverige. Men ogsaa herhen have Kelterne fulgt dem i Hælene og fortsat Udryddelseskampen imod dem. Her gaves imidlertid lettere Anledning for de Angrebne til at undvige; og nu først er det rimeligt, at de Lapper, som vare undgangne Kelternes Sverd, have tyet til den skandinaviske Halvøs nordligere Skov- og Fjeldegne, og spredt sig — dog vistnok ikke i betydelig Mængde — over det nuværende Norge og Svealand.

Af en saadan Tingenes Gang kan man uden Vanskelighed forklare sig paa den ene Side, hvorledes Redskaber af Flint, en Steenart, som Norge selv ikke frembringer, kunne findes i dette Land; — de ere nemlig bragte did ved lappiske Flygtninger fra sydligere Egne; — og paa den anden Side, hvorfor Oldtidslevningerne efter den lappiske Urbefolkning i den skandinaviske Halvøs nordlige Dele (i Nord

458 459
for Gøtaland) ere saa faa, findes saa adspredte, og overhoved ikke staa i Berøring med saadanne faste Mindesmerker af Bygningskunst, som Gøtaland, Danmark og Nordtydskland frembyde i Halvkorsgravene; — thi paa de førstnævnte Steder finde vi kun Levninger efter en allerede oprykket og fra hinanden sprængt undvigende Folkestamme, medens vi paa sidstnævnte see Spor af denne Folkestamme i dens fulde Kraft og hele Eiendommelighed.

Kelternes Hovedsæde i vort Norden har været i de samme Egne, som før dem Lappernes; men neppe have de første — fra deres efterladte Oldtidsminder at dømme — hverken i Tidsrummet af deres blomstrende Herredømme eller under deres Fortrængelse strakt sig længer imod Nord end Gøtalands Grændser. Ogsaa denne Omstændighed kunne vi let forklare os ved at betragte Retningen af den tydske Indvandring.

Ved den tydske Folkestammes Bevægelse fra Østen maa man, som ovenfor viist, antage, at den nedertydske Green af samme er gangen i Spidsen, og at den saaledes ved den endelige Bosættelse har faaet sit Sæde længst imod Vest eller Nordvest. Den gotiske Green har fulgt efter i en noget nordligere Retning, besat Kysten ved Veixels og Oders Udløb og derfra over Østersøen udbredt sig til det skandinaviske Norden. At dette har været Gangen i Goternes Udbredelse, maa vi slutte deraf, at den jydske Halvøs sydligere Egne ligesom det Tilstødende af Tydskland netop var de nedertydske Folkefærds Hovedsæde, — hvorfor vi ei med Rimelighed kunne antage nogen gotisk Indvandring ad denne Vei. Men forholder dette sig saaledes, da bliver uden Tvivl Gøtaland og Skaane de Dele af vort Norden, som Goterne først over Østersøen have besat, og Øen Gotland deres allerførste Standpunkt i dette nye Hjem, fra hvilket de siden efterhaanden have udbredt sig over de danske Øer og den jydske Halvøs nordlige Deel, overalt fortrængende Kelterne. Det Stød, der fordrev disse fra det skandinaviske Norden, udgik altsaa fra Østen, og deres Undvigelse maatte, deels som Følge heraf, deels paa Grund af Landenes Beliggenhed og andre Omstændigheder, snarest tage en vestlig Retning. Er nemlig den ovenfor yttrede Formening rigtig, at Kelterne over Jylland og de

459 460
danske Øer have udbredt sig til den skandinaviske Halvøs sydlige Egne, saa bliver det ogsaa sandsynligt, at de her i deres senest vundne Besiddelser mindst have befæstet deres Herredømme og mindst været i Stand til at modstaa den kraftfulde tydske Folkestamme i dens Fremskriden. Men den letteste Vei for Kelterne til at undvige var her den over Sundet til deres Stamforvandte i det nuværende Danmark; og først senere, da de ogsaa i disse Egne bleve trykkede ikke alene fra Østen af Goterne, men ogsaa fra Syden af nedertydske Folkefærd, maatte de over Havet søge et fjærnere Tilflugtssted. Med den Dannelse, som Oldtidsminderne vise os Kelterne at have besiddet under deres Ophold i vort Norden, maa vi antage, at Søfarten hos dem ikke længer har været i sin første Barndom. De keltiske Beboere af Danmark have havt Forbindelser med Kelterne paa de britiske Øer, og til disse have de, fortrængte fra deres Bopæle paa Nordsøens vestlige Side, efterhaanden søgt hen. Norges nøgne og bjergfulde Kyst maatte for dem kun have lidet Indbydende, saa længe som det frugtbare Britannia aabnede dem et Tilflugtssted.

Det er af Pytheas's Efterretninger klart, at Kelterne i Britannien i det 4de Aarh. før Chr. have kjendt Norge under Navnet Thule (d. e. Mørkets Land) som beboet, og at de have beseilet det[1]). Enkelte keltiske Gravsteder paa den norske Kyst kan man altsaa let forklare sig uden at antage nogen keltisk Befolkning af Landet. Vidt adspredte Hobe af vilde Finlapper paa det laveste Dannelsestrin, levende af Jagt og Fiskeri, have uden Tvivl endnu den Gang udgjort de eneste egentlige Beboere, og Kelterne have kun besøgt Kysterne for at tilhandle sig Skindvarer.

Det staar nu kun tilbage at bestemme det indbyrdes Forhold imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkeklasse med Hensyn til Norge. Den store Lighed, der i aandelig saavelsom i legemlig Henseende stedse har fundet Sted imellem disse, og som naturligviis maa antages at have været større, jo længere man kommer tilbage i Tiden og jo meer man nærmer sig begges fælles Udspring, forbyder os her — hvilket allerede ovenfor er yttret — at søge i jordfundne Oldtidsminder Besvarelsen af Spørgsmaalet, om den tydske Stamme

[1]) See ovenfor S. 156.

ligesom i Danmark og Gøtaland saaledes ogsaa i Norge og Svealand har dannet Befolkningen nærmest før den norrøne Stammes Indvandring. Besvarelsen ligger imidlertid tildeels i hvad tidligere er udviklet.

Er der nemlig Grund til at antage, at den store Bevægelse, der bragte den germaniske Folkeklasse i det Hele fra det indre og østlige Rusland til nordligere og vestligere Egne, har taget sin Begyndelse ved Aar 400 før Chr.[1]), og er det vist, at ved Slutningen af det 4de Aarhundrede før Chr. keltiske Kimbrer endnu havde det nuværende Danmark inde, og at de tydske Goter først efter denne Tid have sat sig fast paa Østersøens Nordside[2]), betænker man derhos, at Goternes Udbredelse for det første har taget sin fortrinlige Retning mod Vesten, og at Menneskealdere maa være henrundne, før de have kunnet ganske fortrænge et stridbart Folk, som Kimbrerne, fra de danske Øer og Jylland; — saa bliver der vistnok kun liden Sandsynlighed for, at de til samme Tid, som deres Hovedkraft virkede i disse Egne, tillige skulde have udbredt sig i nogen betydelig Styrke mod Norden. Men allerede før Christi Fødsel maa vi, efter hvad ovenfor er viist, antage, at den norrøne Stamme har strakt sig over hele Norge lige til dette Lands sydligste Grændse[3]). Ved Gøtelven og den Række af store Vande og tætte Skove, der i Øst for denne Elv endnu over eet Aartusinde senere end den Tid, hvorom her er Tale, dannede en næsten uigjennemtrængelig Skillevæg imellem Gøtaland og de nordfor beliggende Egne, ophøre alle Minder om det gotiske Navn. Der er altsaa al Grund til at antage, at vi her have den egentlige Grændse for den tydske Stammes Udbredelse mod Norden, — en Grændse, som i det Høieste enkelte Smaahobe af den have overskredet for at nedsætte sig langs den nærmeste Kyst af Nordsøen, hvor de imidlertid i saa Tilfælde snart igjen ere blevne fortrængte af den sig udbredende norrøne Befolkning.

Betragte vi nu endelig under Eet, hvad der her med Hensyn til Finlapper, Kelter og tydske Goter som vort Nordens Beboere

[1]) See ovenfor S. 203.
[2]) See ovenfor S. 173.
[3]) See ovenfor S. 220.

461 462

er udviklet, saa komme vi til den Slutning, at den norrøne Folkestamme ved sin Indflytning i og Udbredelse over det nuværende Norge og Svealand ikkun har forefundet en lidet talrig og vidt adspredt Befolkning af svage i et vildt Jægerliv levende Finlapper. Den norrøne Stamme, ligesom i det Hele den germaniske Folkeklasse, maa antages allerede under sit Ophold i det indre Rusland at have naaet en sammenligningsviis langt høiere Grad af Dannelse, at have kjendt Brugen af Jærnet til Redskaber og Vaaben og derhos, som den udmerkede sig ved Legemsstyrke, saaledes ogsaa at have været krigersk af Charakteer og vel vaabenvant. Finlapperne kunne følgelig ei tænkes at have gjort dem nogen Modstand af Betydenhed. De have undveget til Skove og Fjelde, og ere snart i deres adspredte Stilling blevne udryddede. Denne Lod maa, naar der sees hen til Retningen af den norrøne Indvandring, antages at have rammet den allerstørste Deel af den finlappiske Befolkning i Norges sydligere Egne. I de nordligere have maaskee enkelte Hobe af den undgaaet Udryddelsen ved at trække sig til Landets fjærneste Udkanter, hvorhen den norrøne Indvandring ei naaede. I saa Tilfælde see vi i disse Flygtninger Stamfædrene for Norges nuværende finlappiske Befolkning, medmindre man vil foretrække den Mening, at de norske Finner fortrinlig have sin Oprindelse fra en anden Green af den lappiske Folkestamme, som, fortrængt ved tschudiske Folkefærd fra sine ældre Bopæle i det nuværende Finland og tilgrændsende Egne af det nordlige Rusland, har tyet til Iishavets ubeboede Kyst og langs denne udbredt sig imod Vest. Men hvad man nu end herom vil tro, saa maa det vistnok ansees som afgjort, at ligesom Norges finlappiske Urbefolkning i Oldtidsminder ikkun har efterladt sig høist svage Spor, saaledes har den hverken paa Nordmændenes Sprog eller paa deres hedenske Religionsbegreber øvet nogen væsentlig Indflydelse.

Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen.

Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen.

(Særskilt udgivet. Christiania 1847. 8.)

Forfatterens Forord.

Det lille Arbeide, jeg her forelægger mine Landsmænd, udgjør egentlig et Afsnit af en Række Forelæsninger, som jeg har holdt over Norges Tilstand i Oldtiden.

Ikke alene den voxende Almeeninteresse for Fædrenelandets Oldtid, men ogsaa den studerende Ungdoms Trang til en efter dens Tarv nogenlunde afpasset Veiledning til Kundskab om Nordmændenes Oldtids Liv har opfordret mig til efterhaanden at offentliggjøre for en videre Kreds, hvad jeg gjennem en Række af Aar har foredraget for en engere Jeg har gjort Begyndelsen med en Fremstilling af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen, baade fordi denne danner den naturlige Baggrund i Skildringen af Nordmændenes Oldtids Folkeliv, og fordi dettes største Eiendommeligheder knytte sig til deres Hedendomstro, hvis Virkninger paa Folkecharakteren strakte sig langt ud over dens eget Fald.

I Fremstillingen af Hedendommens Troeslære har jeg fattet mig i muligste Korthed. Jeg har holdt mig til Hovedmytherne alene i disses naturlige Sammenhæng og Følge, for saaledes at lette Opfatningen af Religionssystemets egentlige Væsen og Grundtanke. Jeg har saameget heller troet i dette Stykke at burde være sammentrængt, som vor Literatur i Prof. P. A. Munchs høist fortjenstfulde Skrift: Nordens

gamle Gude- og Heltesagn, allerede besidder en udførlig Fremstilling af Nordmændenes Hedendoms Myther, der kan tjene dem til Veiledning, som ønske at kjende disse i deres Enkeltheb og ikke have Leilighed til at opsøge dem i selve de gamle Kildeskrifter, til hvilke jeg blot har henviist. Udtydningen af Troeslærens Myther er naturligviis lempet efter disses Fremstilling og derfor ligeledes kortfattet. I Skildringen derimod af Religionsforfatningen, saadan som denne fremtraadte i Nordmændenes offentlige og private Folkeliv, har jeg troet at burde være udførligere, deels fordi en klar og grundig Opfatning heraf synes mig at være af fortrinlig Vigtighed for Enhver, der vil lære Nordmændenes Folkecharakteer i Hedendommen ret at kjende, deels ogsaa fordi denne Gjenstand hidtil er bleven mindre udførlig og omhyggelig behandlet.

Maatte nærværende Skrift med dets vistnok mange Ufuldkommenheder nyde det Held at vinde mine Landsmænds Bifald, vilde dette være den største Opmuntring for mig under mine Bestræbelser for ved lignende Arbeider at opklare andre Dele af det norske Folks Fortids Liv.

Indledning.

Nordmændene vare før deres Overgang til Christendommen og saa langt tilbage i Tiden, som Historien formaar at følge dem, Tilhængere af en Religion, som almindelig benævnes Asetroen efter Aserne[1]), de Guder, om hvilke den lærte. Denne Asereligion maa i sin eiendommelige Skikkelse antages at være fremspiret med den germaniske Folkeklasse, og i sine Grundbestanddele at være nedarvet og udbredt gjennem denne Folkeklasses tvende Stammer — den norrøne og den tydske —, saaledes at dens Hovedlærdomme vare fælles for begge, skjønt den i sin videre Udvikling udentvivl hos hver enkelt af dem har fulgt en særegen Retning.

Til at opklare Asetroen i dens tydske Form ere Hjælpekilderne, om end ikke ganske ringe, dog vanskelige at benytte, da de ere vidt adspredte og deels maa søges i høist forvanskede Folkesagn, deels i Skrifter fra Middelalderen, hvor de leilighedsviis findes indskudte, og hvor man ofte mindst skulde vente at træffe dem[2]). I sin norrøne Form

[1]) Jeg veed vel, at efter de almindelige Bogstavovergange fra vort ældre til vort nyere Sprog Navnet áss Flt. æsir burde gaa over til Aas Flt. Aaser eller Eser; men da Formen As og Aser nu engang har vundet Hevd i Brugen ikke alene overalt i Norden, men ogsaa udenfor, saa har jeg fundet det betænkeligt at forlade den. Hvad Benævnelsen Asetro angaar, da er den ikke ret gammel. Nordmændene selv benævnte i de første Aarhundreder efter Christendommens Antagelse deres Hedendoms Tro almindelig den gamle Tro, den gamle Skik (forn trúa, forn siðr) i Modsætning til Christendommen, som de kaldte den nye Tro.

[2]) Jacob Grimms Flid og Skarpsindighed har i hans ypperlige Verk Deutsche Mythologie spredt et nyt Lys over denne Gjenstand.

derimod er Asetroen langt bedre bekjendt. Man har nemlig her til sin Veiledning ikke alene flere religiøse Kvad, digtede medens Asetroen endnu blomstrede, men endog et heelt Troessystem, rigtignok optegnet i den christelige Tidsalder, men dog, efter alle Kjendetegn, uden at de christelige Begreber have havt nogen synderlig Indflydelse paa, eller væsentlig forvansket Fremstillingen.

Kvadene findes i den Samling, som almindelig benævnes den ældre Edda eller Sæmunds Edda, hvilket sidste Navn den har erholdt, fordi man har antaget Islændingen Sæmund den frode d. e. lærde (f. 1056 † 1133) for Samleren. Troessystemet findes i den yngre Edda, ogsaa kaldet Snorres Edda efter den formodede Forfatter eller Samler, den berømte Sagamand Snorre Sturlassøn (f. 1178 † 1241).

Paa disse Kildeskrifter er efterfølgende kortfattede Fremstilling af Asetroens religiøse Lærdomme støttet. Men til en Skildring af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen hører naturligviis ikke blot en Fremstilling af den herskende Tros Dogmer; den maa ogsaa omfatte en Udtydning af disse, forsaavidt en saadan med nogenlunde Sikkerhed kan gives, og endelig et Billede af Religionen, saadan som den fremtraadte i Livet: i Gudsdyrkelsen og de religiøse Indretninger, i Folkets Forestillinger om Guderne, i dets hedenske Overtro i det Hele.

Hvad Asemythernes Fortolkning angaar, da have flere af den nyere Tids Lærde deraf store Fortjenester, og deres Arbeider ere i denne Deel af Fremstillingen stadigen benyttede, skjønt ingenlunde slavisk fulgte.

De vigtigste nyere Verker, der fremstille Asemytherne med deres Fortolkning, ere følgende:

Finn Magnusen: Oversættelse af den ældre Edda 1821—23. 4 B. 8vo; — Edda-Lære 1824—26. 4 B. 8vo; Lexicon mythologicum, tilføiet den 3die Deel af den store arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda.

N. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologie eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet, 2den Udg. Kbhvn. 1832.

M. Hammerich: Om Ragnaroks Mythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion. Kbhvn. 1836.

3 4

N. M. *Petersen*: Danmarks Historie i Hedenold. Kbhvn. 1834—37. 3 D.; Aselæren findes omhandlet i 3die Deel.

E. G. *Geijer*: Svearikes Häfder. 1 D. Stockh. 1825, og hans Svenska folkets historia. Örebro 1832—36, hvor Aselæren omhandles i 1ste Deel.

F. J. *Mone*: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa 1822—23. 2 D. 8vo; Aselæren omhandles i første Deel.

Jac. *Grimm*: Deutsche Mythologie. Göttingen 1835; anden forbedrede Udgave. Göttingen 1844.

P. A. *Munch*: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1840.

For Skildringen af det religiøse Liv afgive vore gamle norsk-islandske Sagaer en herlig Kilde, hvilken hidtil neppe er udtømmende benyttet.

Det er Asetroen, saadan som den af *Nordmændene* i *Norge* og *paa Island* opfattedes og hyldedes, hvilken de oldnorske Kildeskrifter egentlig fremstille. Det er ogsaa under denne Form, den her vil blive betragtet. Man har vistnok ingen Grund til at betvivle, at jo de to øvrige Grene af den norrøne Folkestamme, *Sviarne* og *Danerne*, i *Hovedsagen* have bekjendt sig til samme Tro, fulgt samme religiøse Skikke og havt samme religiøse Indretninger; men i *det Enkelte* kjender man dog ikke de svenske og danske Forholde i denne Henseende med Sikkerhed. Her mangle nemlig paalidelige indenlandske Kilder; og skjønt de norsk-islandske Oldskrifter ikke sjælden handle om hedenske religiøse Forholde i Sverige og Danmark, saa skeer dette dog overhovedet kun leilighedsviis, og desuden næsten altid saaledes, at Opfatningen øiensynlig er norsk, og Skildringen altfor meget lempet efter det i Norge Bestaaende, til at man af den tør uddrage afgjørende Slutninger.

Efterfølgende Fremstilling vil altsaa nærmest omfatte de religiøse Forholde under Hedendommen i *Norge* og paa *Island*, og som ovenfor antydet dele sig i tre *Hovedafsnit*: det første indeholdende *Asetroens Læresætninger*; det andet *Aselærens Udtydning*; det tredie *Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv*.

4 5

I.

Asetroens Læresætninger.

1. Verdens Tilblivelse.

I Tidens Ophav var der tvende Verdener: i Syden var Muspel (Muspell), lys og luende; for den raader Surt (Surtr), som med sit Flammesverd sidder ved dens Grændse; — i Norden var Niflheim (Niflheimr), kold og mørk, med Brønden Hvergelmer (Hvergelmir) i sin Midte, hvor Dragen Nidhugger (Niðhöggr) bor. Mellem disse Verdener var Ginungagab (Ginungagap) — det svælgende Dyb, stille som den vindløse Luft. Fra Hvergelmer udstrømmede iiskolde Edderaaer (Elivágar). Rimet af dem mødte i Ginungagab Muspels Gnister; da belivedes Rimdraaberne ved Hedens Kraft [1]), og Jøtunen Ymer (Ýmir) tilblev, der igjen af sig selv avlede en Slægt af onde Jøtner, Rimthurser eller Bergriser [2]).

Med Ymer tilblev Koen Audhumla, af hvis Melk han næredes. Koen slikkede de salte Rimklumper; da fremkom Bure, et stort, skjønt og mægtigt Væsen. Hans Søn var Bør, og dennes Sønner med Jøtunkvinden Bestla, Bølthorns Datter, vare Odin (Óðinn), Vile (Vili) og Ve (Vé). Odin blev Fader til de skjønne og lyse Aser, Himmelens og Jordens styrende Guder; derfor kaldes han Alfader (Alfaðir) [3]).

Børs Sønner dræbte Ymer, og i hans Blod druknede hele Rimthursernes Æt paa eet Par nær, som undkom, og fra hvem nye Jøtunætter stammede. Børs Sønner førte den fældede Ymer midt ud i Ginungagab; de dannede Jorden af hans Krop, Søen af hans Blod, Bjergene af hans Been og Træerne af hans Haar; af hans Hovedskalle skabte de Himmelen, som de hvælvede høit over Jorden og prydede med Gnister fra Muspel; men Hjernen spredte de i Luften, og af den bleve de tungsindige Skyer. Rundt om Jordens Skive lode de det dybe Hav strømme, og ved dets yderste Strande toge de undkomne

[1]) eller efter en anden Læsem. i d. y. Edda: „ved dens Kraft, som udsendte Heden."

[2]) Den yngre Edda Gylfaginning 4—5; den ældre Edda Völuspá 3. Vafþrúðnismál 28—33.

[3]) D. y. Edda Gylfg. 6.

Jøtner Boliger i Jøtunheim (Jötunheimr) og Utgaard (Útgarðr). Til Vern mod dem dannede de blide, skabende Magter af Ymers Øienbryn et Hegn om den indre Jord, en Borg kaldet Midgaard (Miðgarðr). Fra Himmelen til Jorden lagde de Broen Bifrøst eller Regnbuen [1]).

Den sorte og dunkle Nat (Nótt), der stammede fra Jøtnerne, blev ved Asesønnen Delling (Dellingr) Moder til Dag (Dagr), der var skjøn som sin Fader. Odin satte Moder og Søn paa Himmelen og bød dem at kjøre hvert Døgn over Jorden. Nat kjører foran med Hesten Rimfaxe, som hver Morgen dugger Jorden med Skummet af sit Bidsel. Dag følger efter med Hesten Skinfaxe, hvis Manke spreder Lys om Luft og Jord [2]).

Aserne skabte Sol (sól) og Maane (máni) af Gnister fra Muspel, men satte Mundilfares Børn til at kjøre deres Vogne over Himlen. Datteren kjører Solens Vogn, men Sønnen Maanens. De ile skyndsomt afsted; thi tvende Jøtner i Ulveham forfølge Sol og Maane for at sluge dem [3]).

Dverge (dvergr Flt. dvergar) vare livnede som Madiker i Ymers Kjød. Paa Gudernes Bud fik de Menneskeforstand og Menneskeudseende; men deres Bolig var i Jorden og Stenene. Fire Dverge ere af Guderne satte til at bære Himlen. Ved Himlens nordlige Ende sidder Jøtunen Hræsvælger (Hræsvelgr) i Ørneham, hans Vingeslag volde Stormen [4]).

Endnu var der ei Mennesker paa Jorden. Engang gik de tre Aser, Odin, Høner (Hœnir) og Loder (Lóðurr) ved Søens Bred. De fandt her tvende Træer og skabte af dem de første Mennesker, Manden Ask (Askr) og Kvinden Embla. Odin gav dem Aand, Høner Forstand og Loder Blod og fager Farve. Det nyskabte Par fik af Aserne Midgaard til Bopæl, og fra Ask og Embla stammer den hele Menneskeslægt [5]).

[1]) D. y. Edda Gylfg. 7. 8. 13. 15; d. æ. Edda Vafþrm. 21. Grimnism. 40—41
[2]) D. y. Edda Gylfg. 10; d. æ. Edda Vafþrm. 11—14.
[3]) D. y. Edda Gylfg. 11; d. æ. Edda Grimnm. 37—39.
[4]) D. y. Edda Gylfg. 8. 14. 18; d. æ. Edda Völuspá 9—16. Vafþrm. 36—37.
[5]) D. y. Edda Gylfg. 9; d. æ. Edda Völuspá 17—18.

2. Verdens Opholdelse.

Asken Yggdrasil (Yggdrasill) er det herligste af alle Træer; dets stedse grønne Grene omfatte al Verden Det spirer fra tre Rødder. Den ene er i Brønden Hvergelmer i Niflheim, paa den gnaver Dragen Nidhugger; den anden Rod er i Jotunheim; den tredie hos Aserne i Himlen. I Askens Top sidder en meget vidende Ørn; i dens Grene løbe 4 Hjorte, der bide dens Løv; men op og ned ad dens Stamme farer Ekhornen Ratatosk (Ratatoskr), der bringer Avindsord mellem Ørnen og Nidhugger. Under den Rod, som spirer fra Jøtunheim, er den vise Jøtun Mimers Brønd. Her gjemmes Odins Øie, som han pantsatte for en Drik af Brønden; og hver Morgen drikker Mimer af sit glimrende Horn den Mjød, som strømmer over Odins Pant. Under den Rod af Asken, som spirer fra Himlen, er den hellige Urdarbrønd (Urðarbrunnr), ved hvilken Gudernes Domsted er, og hvorhen de hver Dag drage over Bifrøst. Ved denne Brønd have de tre store Norner (nornir Ekt. norn) sit Sæde: Møerne Urd (Urðr), Verdande (Verðandi) og Skuld (Skuld). De pleie Træet ved at overøse dets Stamme med Brøndens rensende Vand. De uddele Livet og raade for Skjebnen. Deres Udsendinger, snart gode, snart onde, ledsage Mennesket fra Fødselen til Døden, og skabe det Held og Uheld. Intet kan rokke Nornernes Dom [1]).

3. Guderne og Gudeboligerne.

I Himlen er Asernes Bolig, Asgaard (Ásgarðr). I dens Midte er Idavold (Iðavöllr), Gudernes Samlingssted, og Odins Høisæde, Hlidskjalf (Hliðskjálf), hvorfra han skuer ud over alle Verdener. Men over Asernes Himmel strække sig høiere Himle, og i den høieste staar den uforgjængelige guldtækkede Sal Gimle (Gimli), klarere end Solen [2]).

Odin eller Alfader (Alfaðir) er den høieste og ældste af Aserne; hans Hustru er Frigg (Frigg), Fjørgyns Datter; fra dem nedstammer Asernes Æt. Odins Hal er den store Valhal (Valhöll). Spyd

[1]) D. y. Edda Gylfg. 15—16; d. æ. Edda Völuspá 19—22. Grimnm. 30—35. Átlam. 46. Hamðism. 31.

[2]) D. y. Edda Gylfg. 14 17; d. æ. Edda Völuspá 62.

8 9

danne dens Loft, med Skjolde er den tækket, og med Brynjer ere dens Bænke prydede. Did og til Vingolf (Vingólf), Gudindernes Hal, indbyder Odin alle vaabenbidte Mænd, alle i Strid Faldne; derfor kaldes han Valfader (Valfaðir) d. e. de Faldnes Fader, og de af ham Indbudne kaldes Einherjer (Einherjar). Deres Skjemt er det hver Dag at stride og fælde hinanden; men de livne om Aftenen op igjen og ride forligte hjem til Valhal, hvor de mættes med Flesk af Galten Sørimner (Sæhrímnir), og hvor Valkyrier række dem Mjød. Ved Odins Side staa tvende Ulve, Gere og Freke; paa hans Skuldre sidde to Ravne, Hugin og Munin, hvilke jevnligen flyve ud og vende tilbage med Tidender fra den hele Verden. Hans Hest er den graa, ottefodede Sleipner. Odins Navne ere mangfoldige; thi aldrig kaldte han sig med samme Navn, naar han for iblandt Folkene [1].

Thor (Þórr) er den anden af Aserne, en Søn af Odin og af dennes egen Datter, Jord (Jörð). Han er den sterkeste af Guderne; hans Bolig er Thrudvang (Þrúðvangar) eller Thrudheim (Þrúðheimr), hans Hal det uhyre store Bilskirner. Til ham komme Trælene efter Døden. Thor kjører i en Kjerre, der drages af to Gjedebukke, og kaldes derfor Agethor (Öku-Þórr). Han kaldes og Hloride (Hlórriði) d. e. Ildkjøreren. Fjeldene bæve og revne og Jorden brænder under hans Vogn. Ild luer af hans Øine, naar han vredes. Styrkebeltet (megingjörð) fordobbler hans Asekraft. Stedse strider han mod Jøtnerne, der skjælve for hans Hammer, Mjølner, smedet af kunstige Dverge. Hans Hustru er Sif, der har Guldhaar. Drengen Thjalfe og Pigen Røskva, to Sødskende, ledsage ham paa hans Reiser [2].

Balder (Baldr) er en Søn af Odin og Frigg. Han er saa skjøn, at Alt lyser af ham; han er elsket af Alle og en Trøster for de Ulykkelige. Hans Hustru er Nanna og hans Bolig Breidablik, hvor intet Ureent findes [3].

[1]) D. y. Edda Gylfg. 14. 20. 36. 38—42; d. æ. Edda Grimnm. 8—10. 18—20. 22. 25—26. 48. Vafþrm. 40—41.

[2]) D. y. Edda Gylfg. 9. 21. 42. 48. Skálda 4. 17. 18. 35; d. æ. Edda Völuspá 30. Grimnm. 4. 24. Harbarðsl. 24. Hýmiskv. 4. 36. Hamarsheimt 21. 27 o. fl. St. Œgisdrekka 55. 57.

[3]) D. y. Edda Gylfg. 22. Skálda 5; d. æ. Edda Grimnm. 12.

Njørd (Njörðr) fødtes i Vanaheim (Vanaheimr) blandt de vise Vaner (Vanir), men optoges blandt Aserne, da Vanerne ved sit Forlig med disse gave ham som Gidsel og fik Høner i Stedet. Njørd raader for Vindens Gang, stiller Sø og Ild og uddeler Rigdom blandt Menneskene. Ham skal man paakalde til Søfart og Fiskefangst. Hans Hustru er Skade (Skaði), Jotunen Thjasses Datter. Men Njørd og Skade enes ei sammen. Njørd bor i Noatun (Nóatún) ved Søen; Skade holder til i sin Faders Bopæl, Thrymheim (Þrymheimr), hvor hun farer paa Ski i Fjeldene og skyder Dyr med sin Bue[1]).

Frey (Freyr) er Njørds Søn og raader for Regn og Solskin og Jordens Frugtbarhed. Ham skal man paakalde til gode Aaringer, Fred og Rigdom. Han er blid og god; ei volder han Nogen Sorg, men løser de Bundne af deres Lænker. Hans Bolig er Alfheim (Álfheimr). Han kjører med Galten Gullinburste, eller seiler paa det herlige Skib Skidbladner, et Verk af Dvergene. For at faa Jotundatteren Gerd (Gerðr), som han elskede, bortgav han sit gode Sverd, og derfor er han vaabenløs i Asernes sidste Kamp[2]).

Tyr (Týr), den Eenhaandede, er den djærveste blandt Aserne; ham skulle tappre Mænd paakalde[3]).

Brage (Bragi), den sidskjeggede, Odins Søn, er Skaldekunstens Gud; hans Kone er Idun (Iðunn), der gjemmer de Æbler, af hvilke Guderne bide for aldrig at ældes[4]).

Heimdal (Heimdallr), den hvide As med de gyldne Tænder, ni Jotunmøers Søn, er Gudernes Vogter og bor paa Himinbjørg, der hvor Broen Bifrost naar Himmelen. Han er aarvaagnere end Fuglen og seer 100 Mile fra sig. Naar han blæser i sin Luur Gjallarhorn, da gjenlyde alle Verdener[5]).

De øvrige Aser ere: Den blinde, kraftfulde Hød (Höðr), Odins Søn[6]).

[1]) D. y. Edda Gylfg. 23; d. æ. Edda Vafþrm. 28—39. Grimnm. 11.

[2]) D. y. Edda Gylfg. 24. 37. 43. 49. Skálda 35; d. æ. Edda Œgisdr. 37. 42. Grimnm. 5. 43—44. Skirnismál. Hyndlul. 29.

[3]) D. y. Edda Gylfg. 25; d. æ. Edda Œgdr. 37—40.

[4]) D. y. Edda Gylfg. 26. Skálda 10.

[5]) D. y. Edda Gylfg. 17. 27; d. æ. Edda Hyndluljóð 34—35. Grimnm. 13. Œgdr. 48.

[6]) D. y. Edda Gylfg. 28. Skálda 13.

10 11

Vidar (Viðarr) med Jærnskoen, Odins Søn med Jøtunkvinden Grid (Gríðr), kaldes den tause As. Han er næst Thor den sterkeste, og bor i det øde Landvide (Landvíði)[1]. Ale (Ali) eller Vale (Vali), den sikkre Skytte, er en Søn af Odin og Rind (Rindr), født i de vestlige Sale[2]. Ull (Ullr), Thors Stifsøn, er Jagtens og Skiløbningens As, paakaldes for Held i Tvekamp og har sin Bolig i Ydal (Ýdalir)[3]. Forsete (Forseti), Balders Søn, jevner alle Trætter mellem Guder og Mennesker; han bor i Glitner (Glitnir), hvis Sølvtag hviler paa gyldne Støtter[4].

Af Asynjerne (ásynja Flt. ásynjur) eller Gudinderne er Frigg den høieste, Fjørgyns Datter, Odins Hustru; hendes Bolig er Fensal (Fensalir)[5].

Næst hende er Freyja (Freyja), Njørds Datter, Freys Søster, Kjærlighedens Gudinde. Tvende Katte drage hendes Vogn. Hendes Bolig er Folkvang (Fólkvangar), hendes Sal Sessrymner. Naar hun rider til Strid, eier hun Hælften af de Faldne med Odin. Hendes Mand, Od (Óðr), for langt bort; Freyja græder gyldne Taarer af Længsel efter ham. Hun kaldes Vanadis, d. e. Vanegudinden, og nævnes ellers med mange Navne, som hun fik, da hun for blandt ukjendte Folkefærd for at søge sin Od[6].

Saga bor i det store Søkkvabek (Sökkvabekkr), under kjølige Bølger; der drikker hun og Odin hver Dag af gyldne Kar[7].

Der er foruden disse flere Gudinder af ringere Verdighed, deels i Friggs, deels i Freyjas Tjeneste[8].

Valkyrier (valkyrja Flr. valkyrjur) udsendes af Odin til hver Kamp, for at kaare Gjester til Valhal og skifte Seieren. I deres Tal er Skuld, den yngste af Nornerne. Omgivne af Lynglands ride de

[1]) D. y. Edda Gylfg. 29. Skálda 11. 18; d. æ. Edda Ægdr. Indl. Grimnm. 17.
[2]) D. y. Edda Gylfg. 30. Skálda 12; d. æ. Edda Baldrsdr. 11. Hyndl. 28.
[3]) D. y. Edda Gylfg. 31. Skálda 14; d. æ. Edda Grimnm. 5.
[4]) D. y. Edda Gylfg. 32; d. æ. Edda Grimnm. 15.
[5]) D. y. Edda Gylfg. 20. 35.
[6]) D. y. Edda Gylfg. 24. 35; d. æ. Edda Grimnm. 14.
[7]) D. y. Edda Gylfg. 35; d. æ. Edda Grimnm. 7.
[8]) Eir, Gefjon, Fulla, Sjøfn, Lofn, Vaar, Vør, Syn, Hlyn, Snotra, Gnaa, og desuden Sol, Jord og Rind, ere de Gudinder, som ikke allerede ovenfor ere nævnte. D. y. Edda Gylfg. 35—36.

i blodige Brynjer med straalende Spyd gjennem Luft og over Hav. Naar deres Heste ryste Mankerne, falder Dug i de dybe Dale, Hagl i de høie Skove [1]).

Havets Hersker er Oger (Œgir), ogsaa kaldet Gymer (Gýmir) og Hler (Hler). Han er en Jøtun, men dog Asernes Ven. Naar disse besøge ham, da oplyses hans Hal med skinnende Guld. Hans Hustru er Ran (Rán). Hun eier et Net, hvormed hun opfanger de Søfarende. Ogers og Rans Døttre ere Bølgerne; de ere de Seilende fiendske og stræbe at vælte Skibene [2]).

4. Det Ondes Udbredelse. Verdens Forfald.

I Verdens første Tilværelse var der en herlig Fredens Tid blandt Guder og blandt Mennesker. Men Jøtunkvinder kom til Asgaard, og Aserne forbandt sig med dem; da spildtes Lyksaligheden, Luften forgiftedes af Ondskab, og Strid begyndte i Himmelen og paa Jorden for at vedvare til begges Undergang. Jøtnerne angribe Aserne snart med Magt, snart med List; ikkun Thors Kraft formaar at tvinge dem [3]).

Anstifteren af de største Ulykker, som have rammet Guder og Mennesker, er Loke (Loki) eller Lopt (Loptr). Han er af Jøtunæt, men optagen blandt Aserne og allerede i Tidens Morgen Odins Fostbroder. Han er fager af Aasyn, men ond i Sind. Han kaldes Asernes Bagtaler, sledsk Lumskheds Ophav, en Skjændsel blandt Guder og Mennesker. Han ledsagede Aserne, og disse benyttede ofte hans Kraft og List; men endnu oftere virkede han i Ledtog med Jøtnerne til Asernes Fordærvelse [4]).

Loke avlede med Jøtunkvinden Angerbode (Angrboða) i Jøtunheim trende Børn: Fenrisulven (Fenrisúlfr), Midgaardsormen (Miðgarðsormr), ogsaa kaldet Jordslangen (Jörmungandr), og Hel (Hel)

[1]) D. y. Edda Gylfg. 36; d. æ. Edda Helgakv. Hjörvarðssonar 28. Helgakv. Hundb. I 15. II Till. mellem 3 og 4.

[2]) D. y. Edda Bragarœður 55. Skálda 33. 61; d. æ. Edda Œgisdr. Indl. Hýmiskv. 1—3. Helgakv. Hundb. I, 28—30.

[3]) D. y. Edda Gylfg. 14. 42. Bragar. 56. Skálda 17; d. æ. Edda Völuspá 8. 25—30.

[4]) D. y. Edda Gylfg. 33. 45—48. Bragar. 56: d. æ. Edda Œgdr. 9 og forresten det hele Digt Hamarsheimt.

12 13
eller Døden. Aserne vidste, at dette Lokes Afkom skulde volde dem stor Ulykke. Derfor bandt de Ulven paa en øde Holme, og satte et Sverd i dens opspilede Gab. Midgaardsormen kastede de i det dybe Hav, hvor den omslynger hele Jordskiven og bider sig i sin Hale. Men Hel nedstyrtedes i Niflheim, og Alfader bød, at Alle, der døde af Sot og Alderdom, skulde fare til hende. Hendes Bolig, *Helheim* (Helheimr), er stor, men skrækkelig. Selv er hun halv blaableg og halv hvid, alvorlig og grum af Udseende[1]).

Den største Sorg voldte Loke den hele Verden, da han ved sin Svig fældede *Balder den gode*. Aserne vidste, at Fare truede Balder, og Frigg, hans Moder, tog Ed af den hele Natur, at Intet skulde skade ham. Men hun forglemte en spæd Kvist, *Mistelteen* (Mistilteinn). Denne oprykkede Loke, og overtaler den blinde Hød til at kaste den paa sin Broder Balder som for Spøg. Loke styrer selv Høds Haand, og Balder fældes. Aserne forstumme af Sorg og Rædsel. Endelig sender Frigg Odins Svend, *Hermod* (Hermóðr), til Hel for at udløse Balder af Helheim, og Hel lover at frigive ham, hvis hele Naturen begræder hans Død. Det gjør den ogsaa: Mennesker, Dyr, Jorden, ja selv de haarde Stene græde. Kun en gammel Jøtunkvinde vilde ikke græde, og Hel beholdt sit Bytte. Men denne Jøtunkvinde var den omskabte Loke, der har afstedkommet mest ondt blandt Aserne. Balders Hustru, *Nanna*, døde af Sorg og blev brændt paa sin Mands Ligbaal; men Odins Søn *Vale*, skjønt kun een Nat gammel, hevnede Balder ved at dræbe Hød, hans Banemand[2]).

Forfulgt af Aserne flygtede nu Loke op paa et Fjeld, hvorfra han kunde see til alle Verdenskanter, og naar han saa Aserne nærme sig for at søge ham, skabte han sig i en Laxes Lignelse og skjulte sig i en Fos. Men Odin saa ham fra Lidskjalf, og Aserne fangede ham. De bandt ham nu ved hans egen Søns, Nares, Tarme over tre skarpe Steenheller i en mørk Hule, og Skade fæstede en Edderorm over hans Hoved, hvis Gift stedse skulde dryppe ned over hans Ansigt. *Sigyn*, hans tro Hustru, staar hos ham og holder et Bækken under Edderdraaberne; men naar det er fuldt, og hun gaar bort for at tømme det,

¹) D. y. Edda Gylfg. 33—34; d. æ. Edda Ægdr. 38—41.
²) D. y. Edda Gylfg. 49; d. æ. Edda Völuspá 36—37. Baldrsdr. Hyndlul. 28.

da drypper Edderet ned i Lokes Ansigt, og da vrider han sig, saa hele Jorden bæver. Deraf kommer Jordskjælv. Der skal Loke ligge i Baand til Verdens Undergang [1]).

5. Gudernes og Verdens Undergang.

Engang skal Verden forstyrres, og Aserne gaa under i Ragnarøkk (Ragnarökkr) eller Gudernes Mørke. Voxende Fordærvelse og Strid i Verden forkynder denne store Begivenheds Nærmelse. Vintrene rase uden mellemkommende Sommer med vilde Storme, Sneefog og Mørke. Sol og Maane sluges af de forfølgende Jøtunulve, og Himmelen besprænges med Blod. De klare Stjerner forsvinde, Jorden bæver, og Fjeldene styrte sammen med Bragen. Da slides alle Baand og Lænker, og Fenrisulven vorder løs. Midgaardsormen vrider sig i Jøtunraseri og søger til Land over de oprørte Bølger. Skibet Naglfar flyder og bærer over Havet Rimthursernes Hær, anført af Jøtunen Hrym (Hrymr). Den løste Loke kommer ogsaa i Spidsen for Hels Skarer. Fenrisulven farer frem med opspærret Gab, der fylder Rummet mellem Himmel og Jord; Midgaardsormen ved dens Side fnyser Edder over Luft og Hav. Ved dette Gny revner Himmelen, og gjennem Aabningen fremride Muspels Sønner i straalende Fylking. I Spidsen er Surt, omgiven af Luer; hans Flammesverd skinner klarere end Solen. Alle søge de frem til Kamppladsen, den uhyre Slette Vigrid (Vígríðr).

Nu reiser Heimdal sig og blæser sterkt i Gjallarhornet. Alle Guder samle sig til Thinge. Yggdrasils Ask skjælver, og Alt i Himmelen og paa Jorden er opfyldt med Rædsel. Aser og Einherjer væbne sig og drage til Kampen. Odin rider i deres Spidse og møder Fenrisulven; Thor kjæmper ved hans Side mod Midgaardsormen. Frey strider mod Surt, men falder, da han intet Sverd har. Loke og Heimdal fælde hinanden. Thor dræber Midgaardsormen, men kvæles i dens Edder. Fenrisulven sluger Odin, men falder selv for den sterke Vidar, som splitter dens Gab. Da slynger Surt sin Ild over Verden. Røg hvirvler om det alnærende Træ, de høie Luer lege mod Himlen, og den forbrændte Jord synker i Havet [2]).

[1]) D. y. Edda Gylfg. 50. Skálda 33; d. æ. Edda Völuspá 38. Œgisdr. Slutn.

[2]) D. y. Edda Gylfg. 13. 51; d. æ. Edda Völuspá 32—35. 44—56. Vafþrm. 18. 52. 53.

15 16

6. Gimle og Naastrønd. Verdens Gjenfødelse.

Det guldtækkede Gimle, der straaler klarere end Solen, forgaar ei i den store Verdensbrand. Did skulle efter Ragnarøkk alle Gode samles for at nyde Glæde evindelig. De Onde derimod skulle nedstyrtes til Naastrønd (Náströnd), Ligstranden, der omgiver Hvergelmer. Der skulle de vade i tunge Edderstrømme og pines af Dragen Nidhugger[1]).

Verden er heller ikke for stedse tilintetgjort. En ny Jord, evig grøn og fager, skal opskyde af Havet. Med Vidar og Vale, der have overlevet Branden og Vandfloden, forene sig Thors Sønner, Mode og Magne, som have sin Faders Hammer; ogsaa Balder og Hød vende tilbage fra Hels Boliger. Alle tilsammen indtage de Asernes gamle Sæde paa Idavold. Solen har, før den slugtes, født en Datter, der ligesaa skjøn som den selv vandrer sin Moders Bane i den fornyede Verden. Lif og Lifthraser (Lífþrasir) have skjult sig under Branden og havt Morgenduggen til Føde; fra dem skal nedstamme en ny Menneskeslægt. Alt Ondt skal ophøre, og ingen Sorg eller Møie mere herske paa den gjenfødte Jord[2]).

Da kommer den Mægtige fra oven, han som raader for Alt, hvis Navn man ei tør nævne; han kommer i sin Vælde til den store Dom, neddysser Trætter og stifter en hellig Fred, som skal vare evig. Men den skumle Drage, den edderspraglede Nidhugger, bortflyver over Sletten, bærende Lig paa sine Vinger[3]).

II.

Aselærens Udtydning.

7. Om Aselærens Fortolkning i Almindelighed.

Om Aselærens Oprindelse og Betydning har der været og er endnu meget forskjellige Meninger.

Hvad dens Væsen i det Hele angaar, da betragte Nogle den som en oprindelig monotheistisk Lære, der ved den menneskelige

¹) D. y. Edda Gylfg. 17. 52; d. æ. Edda Völuspá 42—43. 62.

²) D. y. Edda Gylfg. 53; d. æ. Edda Völuspá 57—61. Vafþrm. 44—47.

³) D. æ. Edda Völuspá 63—64. Hyndlul. 41.

Forstands Udskeielser er udartet til en polytheistisk. Man søger da dens første Grundvold enten i en umiddelbar guddommelig Aabenbaring, meddeelt Mennesket ved dets første Tilblivelse, og følgelig fælles for alle Folkeslag og alle Religioner; — eller i en renere Religion, som i en fjærn Oldtid har været egen for den iraniske eller indoeuropæiske Folkeæts første Stamfædre, og som under mange Forvanskninger og Udartninger er nedarvet gjennem Ættens forskjellige Grene, saaledes at Grundlaget meer og mindre tydeligt skimter igjennem alle derfra stammende Folkeslags hedenske Religionssystemer; hvorledes da igjen denne iraniske renere Urreligion er opstaaet — om ved en umiddelbar Aabenbaring eller ved Menneskeaandens stigende Udvikling — kommer ei i Betragtning. Andre antage, at Aselæren, som et for sig bestaaende Heelt, har udviklet sig hos den germaniske Folkeklasse selv fra Polytheismens laveste Standpunkt til et religiøst System, hvori Polytheismen er paa Veie til at bukke under for monotheistiske Ideer, til hvilke lysere Hoveder blandt Folket ved egen Aandens Kraft og gjennem Polytheismens naturlige Fremskriden efterhaanden have hævet sig.

Med Hensyn til den reelle Gjenstand for Aselærens Mythed, da have Nogle søgt denne i den germaniske Folkeklasses og navnligen den norrøne Stammes Historie, — Andre i Naturens Fænomener i Almindelighed, — Andre endelig i Menneskets eenslige Natur, især fra dens moralske Side betragtet. Der har saaledes udviklet sig en historisk, en physisk og en ethisk Fortolkning; dog har sjælden nogen Fortolker fulgt een af disse Retninger aldeles udelukkende, de fleste have forenet dem, dog saaledes at een er den forherskende.

Med Hensyn endelig til Aselærens ydre Form, da betragte Nogle den som en gjennemført Allegori, hvis Billeder, selv i det mest Enkelte, de stræbe at føre tilbage til Virkeligheden, medens Andre ikkun søge at udrede Mythernes Hovedideer af den poetiske Iklædning, hvorimod de ansee det forgjæves at ville forfølge Billedet gjennem alle Phantasiens Irgange.

Hvad nu det første Slags Meningsforskjel angaar, da peger en vis Grundlighed mellem alle bekjendte Religionssystemer, tilhørende Fol-

kefærd af den iraniske Æt, hen til en for dem fælles Oprindelse. Asetroens Lære om Verdens og Gudernes Tilbliven, Striden mellem det Gode og Onde, Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelse, har, naar man ei altfor strengt holder sig til Billederne, i hvilke den udtales, en umiskjendelig Lighed med de gamle indiske og mediske Myther om samme Gjenstand, — en Lighed, som man neppe kan fyldestgjørende forklare sig uden af deres Udspring fra en fælles Kilde. Man maa altsaa antage, at den germaniske Folkeklasse, da den løste sig fra de beslægtede Folkeklasser som et selvstændigt Heelt, allerede havde opfattet — ihvorvel uklart — hine Ideer, hvilke den siden har udtalt og videre udviklet overeensstemmende med sin eiendommelige Folkecharakteer, samt forbundet med en paa egen Verdensanskuelse bygget Gudelære, der efterhaanden — idetmindste hos den store Masse — har fordunklet de monotheistiske Ideer og ladet dem træde i Baggrunden for Polytheismen. Asetroen i sin Eiendommelighed synes saaledes at være fremspiret hos den germaniske Folkeklasse af visse religiøse Grundideer, fælles for hele den iraniske Folkeæt.

Hvad det andet Slags Meningsforskjel angaar, da er den historiske Fortolkning af Aselæren meget gammel. Antagelsen af en historisk Odin og historiske Aser, af et jordisk Asgaard i Egnene ved Tanais o. s. v. har udentvivl sin første Grund i Nordmændenes og Islændingernes Stræben at give den for deres Skaldekunst saa vigtige Aselære en saadan Vending, at den uden Anstød for Christendommen kunde mindes og af Skaldene benyttes. Snorre Sturlassøns Anseelse gav denne Fortolkning Indpas hos det 18de Aarhundredes Historiegranskere, der dog ei lode sig nøie med een historisk Odin, men antog tre eller fire efter hinanden følgende, og betragtede Aserne snart som et Folk, snart som en Prestekaste, der fra Tanaisegnene var indvandret i Norden. En strengere Kritik af vore gamle historiske Kilder har i de nyeste Tider afdækket disse Vildfarelser og derved givet den egentlig historiske Fortolkning af Aselæren Dødsstødet. Den physiske Fortolkning af Asetroens Myther er derimod bleven den forherskende, og synes ogsaa af sig selv at maatte frembyde sig for Enhver, der fordomsfrit betragter dem. Selv de mythiske Navne pege tydelig i denne Retning. Aselæren udtaler et kraftfuldt og fantasirigt, men udannet Folks Opfattelse

af Guddommen gjennem dens forskjelligartede Virksomhed i Naturen, dets Opfattelse af det Oversandselige under legemlig og menneskelig Skikkelse.

Hvad endelig det tredie Slags Meningsforskjel angaar, da synes det at ligge i Charakteren af de allerfleste Aselærens Myther, at de ei ere Allegorier, fremstillende Ideer, som have været klare for den, der først fremsatte dem, og ikkun ere iklædte en sandselig Dragt for at gjøres fattelige for Mængden; — at man altsaa ei kan forfølge Billedet til det yderste, for deri at søge en reel Betydning. Billedet maa her i de allerfleste Tilfælde antages fremstaaet med selve Ideen, og at være fast ligesaa væsentligt som denne. Det har saaledes idelig født af sig andre Billeder, som kunne være Grundideen uvedkommende, og til hvilke man forgjæves udstrækker sin Fortolkningskunst, for deri at lægge en dybere Betydning.

Til disse Anskuelser af Asetroen i det Hele støtter sig den efterfølgende Fortolkning af dens enkelte Hovedmyther.

8. Om Skabelseslæren.

Aselæren antager tvende Urverdener: Ildens Verden — Muspell eller Muspellheimr[1]) — i Syden, hvilket i Eddaerne ogsaa betegner: for oven, og Taagens eller Mørkets Verden — Niflheimr[2]) — i Norden eller for neden. I den første throner Ildvæsenet Surtr[3]); i den andens dybeste Afgrund, Hvergelmir[4]) —

[1]) Navnet Muspell er i selve sin Dannelse dunkelt; maaskee kan det udledes af múgr, Mængde, og spell, besl. med Verbet spilla, Fordærvelse, og saaledes egentlig betegne Mængdens Fordærvelse, med Hensyn til denne Verdens Medvirkning til Menneskeverdenens Undergang. Navnet er af J. Grimm paaviist ogsaa i det Oldtydske under Formerne: muspilli, mudspelli, som betegnede en Verdensbrand, hvilken merkelige Omstændighed synes aabenbart at antyde, at den tydske Folkestamme i Hedendommen har i Hovedsagen havt den samme Lære om Verdens Undergang — og altsaa rimeligviis ogsaa om dens Oprindelse — som den norrøne. — Deutsche Mythol. (1844) S. 525 og 568 jfr. m. 767—774.

[2]) Af nifl forældet, Tydskernes nebel, Taage.

[3]) For Svertir, nærmest af sverta, sværte, saaledes kaldet paa Grund af sin ildagtige, svidende og forbrændende Natur, samt af sin Virksomhed ved Verdens Undergang.

[4]) Hverr Kjedel, ogsaa: hed Kilde.

den gamle Kjedel — bor Dragen Niðhöggr[1]) — Mulmhugger — Urvæsener, hvert i sin Natur svarende til den Verden, i hvilken det hersker; det første lyst og belivende, det andet mørkt og dødende. Fra Taageverdenens dræbende Kulde — Edderaaerne Elivágar[2]), Hagelstrømme — opstige Rimdunster. Disse møde i det Verdenerne mellemliggende, uhyre vide, tomme Rum — ginunga gap[3]), Svælgenes Dyb — Ildverdenens Gnister. Det døde, kolde Stof belives ved Ildens Kraft, og den uhyre, uformelige Jøtun[4]) Ýmir[5]) — Brusende — fremstaar, den første chaotiske Verdenskrop. Den avler af sig selv flere lignende, rimkolde, steenartede og uformelig store Væsener: hrímþursar[6]), Rimtrolde, bergrisar[7]), Bergtrolde. I Alle er det Onde overveiende. Alle tilhøre de nærmest Mørkets og Kuldens Verden. Det er kun et lavere legemligt Verdensliv, som rører sig i dem.

Men et bedre, skjønt dyrisk Væsen — Koen Auðhumla[8]) — er tilblevet med den første Rimjøtun som hans Amme. Denne Kraft, som nærer det chaotiske Verdenslegeme, fremkalder tillige ved sin forædlende Virksomhed — den slikker Rimklumperne — et høiere aandeligt Verdensliv, der udvikler sig gjennem flere Led — Buri, den Fødende, Burr, den Fødte[9]) — indtil det vinder Styrke nok for at beseire det chaotiske Stof — dræbe Ymer og hans Afkom.

Det seirende høiere Verdensliv er Guddommen selv, der nu fremtræder som skabende Magt i en trefoldig Skikkelse, som Aand, Villie

[1]) Af höggva, hugge, og enten nið, Næmørke, eller níð, Ondskab; i sidste Tilfælde bør Navnet læses Níðhöggr og oversættes: den med Ondskab huggende.

[2]) El Iling, Hageliling, vágr Strøm.

[3]) Gin Svælg, gína gabe.

[4]) Navnet jötunn Flt. jötnar staar udentvivl i Forbindelse med eta, æde; de tilsvarende oldtydske Benævnelser ere angelsarisk eoten, og rimeligviis nedertydsk etan, høit. ezan, gotisk itans. Deut. Myth. S. 485—86.

[5]) Ymja larme, bruse.

[6]) Þurs af uvis Oprindelse, maaskee besl. m. þurr, tør. Det tilsv. angelsariske Navn var þyrs, det høitydske durs el. turs, det gotiske rimeligviis þaúrs. Deut. Myth. S. 487—89.

[7]) Risi, Kjæmpe, af rísa, reise sig, stige i Veiret, med Hensyn til deres Størrelse.

[8]) Eller Auðhumbla. Dette Navn er i sin Betydning aldeles dunkelt. Nogle have villet udlede det af auðr Rigdom og húm Vædske, saa at det skulde betyde den Vædskerige; Andre af auðr, øde, og húm, Mørke: det øde Mørke, Urnatten.

[9]) Begge Navne af bera føde.

21 22

eller Kraft og *Hellighed* — Brødrene Óðinn, Vili og Vé. Aanden beliver, Villien ordner, Helligdommen bortfjærner det Urene og Onde[1]). Det er imidlertid kun i Verdens Skabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Odin. Han er Verdens Grundvæsen, den *almægtige* As, han ene er *Alfader*, fra hvem alle de øvrige høiere, verdensstyrende Væsener, *Aserne*, stamme[2]).

Ved Skabelsen adskilles Elementerne — Ymers Krop udstykkes —, og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overvundne, ere ei tilintetgjorte, — en Jøtun undkommer, og fra ham stamme nye Jøtunætter. Forstyrrende og dødende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Yttringer af Jøtnernes fiendske Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Verk. Jøtnerne have maattet fly til de Jordskiven omgivende yderste Orkener — Útgarðr, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — Jötunheimr; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Vern for Jorden, indenfor Midgaard[3]). De bo ogsaa her i de ry Fjelde, i de iisklædte Jøkler og i de golde Orkener, — overalt, hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jøtunørnens Vingeslag i Norden[4]) — den spores i Vinterkulde, Snee og Iis, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendske.

Den levende Verden var altsaa Asernes Verk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Be-

1) Óðinn — Angels. Vôden, Nedert. Wôdan, Høit. Wuotan, Got. rimeligviis Vôdans — staar aabenbare i Forbindelse med veð, óð, vaða, vade, gjennemtrænge, og med óðr, Sind, Forstand; betegner Aanden som *Alt gjennemtrængende*. Deut. Myth. S. 120. — Vili ligefrem Villie, Vé: Helligdom. — jfr. Petersens Danm. Hist. III 111—114.

2) Benævnelsen áss Flt. æsir — de tilsvarende tydske rimeligviis: Angels. ôs Flt. ês, Høit. og Got. ans Flt. anseis. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med vesa, den ældre Form for vera, være, og oprindelig at betegne *Væsen*, om Guderne brugt i udmerkende Betydning. Jfr. Petersens Danm. Hist. III 106—7.

3) Miðgarðr, den midterste Gaard eller Indhegning, modsat Útgarðr.

4) Denne Stormørns Navn, Hræsvelgr, betegner: Ligsvælger, af hræ, Lig, og svelgja, svælge.

22 23

skyttelse. Stundom stige de did ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — Bifröst[1]), den bævende Vei — deres Bro.

Forestillingen om Natten som Dagens Moder svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Oprindelige, i det tumlede sig Ymer og hans Æt. Natten tilhørte altsaa Jøtnerne. Med de lyse Aser fremgaar først Dagen, som en Søn af den jøtunættede Nat og af Asesønnen Dellingr, Morgenrøden[2]).

De lysende Himmellegemer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at skifte Tiden. Ogsaa disse ere de chaotiske Magter forhadte. Sol og Maane faa aldrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotunulve, der ville sluge dem.

I Jordens Indre rørte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge[3]) fremmylrede som Madiker i Ymers Kjød. Aserne forædlede dem — gave dem Menneskeskikkelse og Menneskeforstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de sysle med Metaller og smide dem. Man forestilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og svartálfar — sorte Aander — og deres Boliger i Jorden Svartálfaheimr.

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Aselæren vistnok har sluttet umiddelbart til Væxternes. Mennesket er Skaberverkets sidste og fuldkomneste Frembringelse[4]). Ved Menneskets ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Skikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Loder skabe det første Menneskepar af tvende Asketræer, deraf Navnene Askr og Embla[5]), og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Aand (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Aand, af hvilken Menneskets er en Afglands. Høner[6]),

[1]) Sammensat af bifa, bæve og röst, Vei.

[2]) Dellingr f. deglingr, Diminutiv af dagr.

[3]) Dvergr Flt. dvergar af ubekjendt Rod; Angs. dveorg, Hoit. tuere, Got. rimeligviis dvairgs. Deut. Myth. S. 415.

[4]) Den yngre Edda lader vel Dvergene skabes efter Menneskene, men Veluspaa har den omvendte Orden, som derfor synes at burde foretrækkes.

[5]) Askr betegner ligefrem Asketræ: Betydningen af Ordet embla er uvis, rimeligviis er det blot en anden Benævnelse paa Asken, maaskee nærmest paa det Slags, som Bønderne endnu ansee for Huntræet.

[6]) Høners Betydning som Lysets Guddom lader sig vistnok ikke strengt bevise.

Lyset, giver Forstanden (óðr), Sjælens Lys. Loder[1]), Ilden, giver dem det varme Blod og den blussende Farve og dermed tillige den brændende Sandselighed. Aserne gave Menneskene, sine Yndlingsskabninger, Bolig paa den midterste, mod Jøtnerne befæstede Jord, i Midgaard; denne blev derfor ogsaa kaldet Mannheimr, Menneskenes Hjem eller Verden.

Hermed er Skabelsen til Ende. Den levende Verden staar fuldbragt, vernet af de blide Aser, fra hvem dens Liv er udgaaet, truet og angreben af de kolde, mørke Jotner, der ville gjenvinde sit gamle Herredømme. Kampen mellem Godt og Ondt er fremspiret med selve Verdenslivet, og ender først i dets Undergang.

9. Om Yggdrasil.

Den hele levende Natur fremstilles i Billedet af Asken Yggdrasil. Navnet er dunkelt, men synes rigtigst at forklares: Yggs d. e. Odins Hest, Vogn eller Sæde[2]). Den levende Natur ansaaes for bevæget og styret af Guddommen, der i den havde sit Sæde som Aanden i Legemet. Navnet er, saaledes tydet, fuldkommen stemmende med den oldnorske Skaldekunsts Smag; og Mythen om Yggdrasil er, som det synes, heel igjennem en digterisk Allegori.

Verdenstræet spirer af tre Rødder. Den ene skyder fra Hvergelmer, Verdensstoffets Urvæld i Afgrunden; den anden fra Jøtunheim, fra de raa Verdenskræfters Dyb; den tredie fra Asernes Himmelbolig, fra det aandelige Verdenslivs Kilde. Billedet stemmer med Skabelseslæren. I Træets Top sidder en Ørn, udentvivl Aandens eller Livets Billede; ved dets Rod i Hvergelmer ligger Nidhugger, Mørkets og Dødens Drage; men Ekhornen Ratatosk[3]) løber op og

Navnet Hœnir staar endnu uforklaret; thi Magnusens Formodning, at det skulde være for Heiðnir, Opklareren, maa forkastes af Sproggrunde.

1) Navnet Lóðurr staar aabenbare i Forbindelse med det tydske lodern og betegner den blussende Ild. At derved det samme Væsen betegnes, som ellers kaldes Loki eller Loptr, kan neppe betvivles.

2) Yggr, et af Odins mange Navne, betegner enten den Frygtelige, Skrækindjagende, eller den Betænksomme; drasill eller drösull af draga egentlig: den der drager, bærer, dernæst: Hest, Vogn eller Sæde.

3) Ratatoskr, et Navn af ubekjendt Betydning; dets første Deel synes at være rata, at finde Vei; hele Navnet kunde maaskee betegne: den er slug til at finde Vei.

25 26

ned ad Stammen og bringer Avindsord mellem Ørnen og Dragen; — stridende Kræfter røre sig i Naturen, og falsk Ondskab sniger sig med sin Bagtalelse gjennem Menneskelivet og forstyrrer dets Ro. „Asken Yggdrasil", heder det i gammelt Digt, „taaler mere Ondt, end Nogen fatter: Hjorte bide dens Løv, dens Stamme muldner, og Nidhugger gnaver dens Rod." De levende Skabninger suge Naturens nærende Kraft; dens Frembringelser tørres og dø, naar deres Tid er omme; og hvad der er verst, det onde Urvæsen gnaver paa dets dybeste Rod. Men Træets Stamme overøses med Himmelbrøndens hellige, rensende Vande, og Yggdrasil staar, alle sine Lidelser uagtet, *stedse grønt*; — Naturens Liv opholdes og forynges ved de himmelske Magters Forsorg. Grundtanken er ogsaa her den store Kamp, som gaar gjennem Verdenslivet, Kampen mellem Aand og Materie, mellem Godt og Ondt, mellem Liv og Død.

Under den Verdenstræets Rod, der skyder fra Jøtnernes Hjem, er en Brønd, kaldet efter sin Vogter *Mimers Brønd*, hvor Viisdommen eller rettere Kundskaben er skjult. Navnet Mimir betegner den Kyndige[1]. Jøtnerne, som ældre end Aserne, skuede dybere end de i Forgangenhedens Mørke. De havde seet Asernes og Verdens Tilblivelse; de forudsaa derfor ogsaa deres Undergang. Om begge Dele maatte Aserne søge Kundskab hos dem, — en Tanke, som udtales mangesteds i de gamle Mythekvad, men ingensteds klarere end i Vøluspaa, hvor en blandt Jøtnerne fostret Vala eller Spaakvinde forestilles at opstige fra Dybet og afsløre Fortid og Fremtid for Guder og Mennesker. Det er altsaa denne Dybets Viisdom, som Jotnen Mimer gjemmer i sin Brønd. Himmelguden Odin selv maa hente den hos ham, og dette skeer i Nattens Stund, naar Solen, Himlens Oie, er neddalet bag Jordskivens Rand i Jøtnernes Verden. Da speider Odin Dybets Hemmeligheder, og hans Oie er der pantsat for den Drik, han erholder af Kundskabens Brønd. Men i Morgenrødens Glands, naar Solen atter stiger op fra Jøtnernes Verden, da drikker Kundskabsbrøndens Vogter af gyldne Horn den klare Mjød,

[1] Det synes nemlig at være samme Ord som det angelsaxiske meomor, kyndig, og kan ligeledes sammenlignes med det latinske memor; udentvivl betegnede Ordet fortrinsviis: kyndig i det Forgangne.

der strømmer over Odins Pant. Himlen og Underverdenen meddele hinanden gjensidig deres Viisdom [1]).

Den egentlige Modsætning til Brønden Hvergelmer i Afgrundens nederste Dyb danner Urdarbrønd i Himlen, ved hvis hellige Vande Verdenstræet opholdes. Den vogtes af tre høie kvindelige Væsener, Urd, Verdande og Skuld — Fortid, Nutid og Fremtid [2]) —, og har sit Navn efter det første og høieste. Disse Væsener kaldes under Eet Norner [3]). De ere Tidens og Skjebnens Gudinder; — det første udtaler deres enkelte Navne tydeligen; i sidste Egenskab har udentvivl deres almindelige Navn fortrinligen været dem tillagt. Som Tidens Gudinder ere de Yggdrasils Opholdere. Tid og jordisk Liv tænktes uadskillelige, derfor ere Nornerne ogsaa Livets Styrere og Skjebnens Uddelere. For Menneskeslægten ere de Fødselsgudinder, og den yngste af dem, Skuld, som Valkyrje, tillige Dødsgudinde. Deres Udsendinger følge Mennesket gjennem hele hans Liv; de forestilles at sno hans Skjebnes Traad ved hans Fødsel, og med den afmaale Grændserne for hans Virkekreds i Livet [4]).

De Love gave,	for Tidens Børn,
Liv de udkaared'	Mændenes Skjebne.

— heder det i Voluspaa [5]) om de tre store Norner. Deres Bestemmelser (lög) ere ubrødelige Urlove (orlög), deres Tilskikkelser (sköp) uundgaaelig Nødvendighed (nauðr).

Om Forholdet mellem disse Væsener og Aserne udtaler Aselæren

[1]) Ved en uklar og sandselig Opfattelse af denne Mythe fremkom Forestillingen om Odin som eenøiet.

[2]) Urðr en substantivisk Form, svarende til den adjektiviske vorðinn eller orðinn, vorden, fuldbragt, af verða skee, blive. Verðandi, skeende, blivende, af samme Rod. Denne Form af Navnet bør udentvivl foretrækkes for den anden ligeledes forekommende Verandi, værende. Den første Form fremstiller Nutiden som fremskridende, den anden derimod som stillestaaende. Skuld, det Tilkommende, af skulu, skulle, betegner ogsaa: Skyld, Pligt, og Navnet betegner hende saaledes tillige som Dødsgudinde.

[3]) Navnet norn, Flt. nornir, er af usikker Oprindelse. Man har villet sætte det i Forbindelse med snera eller nera, en ældre Form af snúa, sno, tvinde; det skulde da antyde Nornernes Virksomhed som de, der snoede eller spandt Skjebnens Traad. Denne Udledning af Navnet er meget antagelig, skjønt ikke sikker. Petersens Danm. Hist. III 129.

[4]) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. I, 1—4.

[5]) D. æ. Edda Völuspá 20.

27 28

sig kun dunkelt. Den synes at fremstille Nornerne som fostrede blandt Jøtnerne [1]) og uafhængige af Aserne. Disses Domsted er ved Urdarbrønd. Deres Domme fældes altsaa under Nornernes Opsigt. Aserne maa selv bøie sig under Nornernes Love; ogsaa de omfattedes af Tiden, de vare fødte og skulde dø. Forresten var visseligen Forholdet mellem Tid og Evighed, Gudekraft og Skjebne for Asedyrkerne, som for saa mange Hedningefolk, en dunkel Gaade, som de vel vovede at gruble over, men ei formaaede at løse. Det dannede en Selvmodsigelsens Spire i deres Gudelære, som kraftigen maatte opfordre dybere Tænkende til at strække Blikket ud over de forgjængelige Aser, og mindes, om end dunkelt, Folkets Arvelod fra en renere Tro.

Mythen om Yggdrasil, i dens Heelhed betragtet, er en af de mest ophøiede i Aselæren. Her fremtræder en klar og dyb Tanke, der har gjennemskuet Asetroens inderste Væsen og sammentrængt dens hele Hovedlære i et eneste herligt Billede.

10. Om Aselærens mythiske Verdensinddeling.

Heimr betegner i det norske Oldsprog først Hjem, og dernæst Verden som alle Væseners Hjemsted eller Bolig. Navnet har saaledes en dobbelt Betydning: en videre, nemlig Indbegrebet af alt Tilværende, og en engere, nemlig Bolig for en vis større eller mindre Kreds af Væsener. I den videre Betydning brugtes Navnet rimeligviis ikke i Hedendommen, hyppigen derimod i den engere. Begrebet om en Alverden tabte sig hos Asedyrkerne i Forestillingen om flere enkeltstaaende Verdener, af hvilke hver især tænktes som Bolig for en særskilt Klasse af Væsener.

At Aselæren har antaget ni saadanne Verdener (heimar), fremlyser klart af flere Steder i de gamle Eddadigte [2]); men hvorledes de have været benævnte eller tænkte beliggende mod hinanden, er mindre sikkert, og derom ere ogsaa Fortolkernes Meninger meget deelte. Følgende Orden synes mest stemmende med de gamle Kilder:

[1]) D. æ. Edda Vafþrúðnm. 49.
[2]) D. æ. Edda Völuspá 2. Alvíssm. 9. Vafþrm. 43.

1. Muspelheimr, den øverste Ildverden, Surts Rige; i dens høieste Egne synes man at have tænkt sig Gimle beliggende [1]).

2. Goðheimr, Gudernes Verden, eller Ásgarðr, Asernes Gaard, den egentlige Himmel, som tilsyneladende danner en Hvælving over Jorden. I denne Verdens Midte er Iðavöllr d. e. Virksomhedens Slette [2]), Asernes Samlingssted. Her staar Odins Høisæde, hvis Navn Hliðskjálf [3]) andensteds betegner Taarn, og som altsaa uden tvivl tænktes at indtage Himmelhvælvets høieste Punkt.

3. Vanaheimr, Vanernes Verden, Luften eller det ikkun af Skyerne opfyldte Rum mellem Himmelhvælvet og Jorden.

4. Mannheimr eller Miðgarðr, Menneskenes Verden, Jordens runde Skive, omslynget af Verdenshavet. Navnet Miðgarðr synes ofte brugt som mere omfattende, nemlig tillige indesluttende Himmelhvælvingen, eller idetmindste dens nedre Rand, hvilken da vel tænktes at danne Hegnet eller Borgmuren mod Jøtnerne.

5. Álfheimr, Lysalfernes Verden, Jordens frugtbare Overflade og de nærmeste Luftstrøg.

6. Svartálfaheimr, Svartalfernes eller Dvergenes Verden, Jordskivens Indre.

7. Jötunheimr, Jøtnernes Verden, de Jordskiven omgivende Fjeldørkener. Denne Verden tænktes nedadheldende, især mod Norden. Den sættes snart indenfor Verdenshavet, snart — og det vistnok oprindeligen — udenfor samme som en det omfattende Rand [4]). Den

[1]) Dette synes at maatte udledes af d. y. Edda Gylfg. 17. Naar det nemlig her anføres som Aarsagen til, at Gimle ikke forgaar i den almindelige Verdensbrand, at der er en anden Himmel, Andlangr (den vidt aandende) i Syd ovenfor Menneskeverdenens Himmel, og ovenfor den igjen en tredie Himmel, Víðbláinn (den vidt blaanende), hvor Gimle er; — saa lader det som om man har tænkt sig Andlangr som en Himmel mellem Godheim og Muspel, men Víðbláinn igjen som Himmelen for Muspels Verden, og Gimle altsaa som liggende paa denne sidstnævnte Verdens høieste Punkt.

[2]) Ið, Virksomhed.

[3]) Navnet synes beslægtet med hlið, Led, Port; i d. æ. Edda Atlakv. 14 synes Ordet liðskjálfar at betegne Taarne. J. Grimm tror, at Ordet egentlig bør forklares ved et Vindue (en Taarnglugge) eller ved en Portbænk, og at skjálf saaledes svarer til det angs. scylfe, der skal have Betydningen af en Bænk. Hliðskjálf skulde altsaa egentlig været tænkt som en Port eller et stort Vindue paa Himmelen med et deri anbragt Sæde. Deut. Myth. S. 124.

[4]) Jfr. d. y. Edda Gylfg. 51 med d. æ. Edda Hýmiskviða.

30 31

tænktes da skilt fra Mannheim ved Havet, ligesom fra Godheim ved en Aa, Ifing (den Oprørte?)[1]), der aldrig tilfrøs.

8. Helheimr, Dødens Verden, Underverdenen, Bolig for Dødningerne, halir. Til den gik Veien fra de øvre Verdener, Helvegr, i Nord ned gjennem Jøtunheim over Aaen Gjöll (den klingende eller skinnende — Nordlyset?); Broen over den, Gjallarbrú, var tækket med lysende Guld.

9. Niflheimr, Taageverdenen.

Den første og sidste af disse Verdener vare Urverdener, som tænktes at ligge udenfor det egentlige jordiske Verdenssystem, til hvilket Aserne hørte.

Forresten have vistnok Forestillingerne om disse forskjellige Verdener og deres indbyrdes Forhold været uklare og vaklende i selve Hedendommens Tider. Andet kunde man ei vente af et lidet oplyst Folk, i Tider, da overhovedet Kjendskabet til Naturen var kun saare ringe. Senere forøgedes Forvirringen, da de Lærde begyndte at søge disse Verdener paa Jorden og bryde sin Hjerne med at udfinde passende Egne, hvortil de her kunde henføre dem[2]).

11. Om Guderne.

Forklaringen af Asetroens Guder og de egentlige Gudesagn er en af de vanskeligste Opgaver i Lærens Fortolkning, og her meer end nogensteds maa man udentvivl vogte sig for at søge en gjennemført Allegori. Vistnok ere Guderne overhovedet en Opfattelse af Naturens Kræfter under visse Personligheder; men da man ei har formaaet at tænke sig Naturkraften udenfor Personligheden, saa er denne sidste i sin sandselige Form ofte bleven det Væsentlige. Alle Aselærens Guder ere iklædte en menneskelig Form, forestilles tænkende, handlende, ja lidende som Mennesker; ikkun ere de idealiserede med Hensyn til baade legemlig og aandelig Kraft, og tænkte som mindre indskrænkede ved Tid og Rum end de jordiske Mennesker; — og under denne menneskelige Skik-

[1]) If el. ef betegner ellers Tvivl, men den oprindelige Betydning synes at have været Vaklen, Urolighed.

[2]) Magnusens Meninger om disse Verdener findes fremsatte i hans Eddalære III 179 ff.; Petersens i Danm. Hist. III 122—24. Med den Sidstes stemmer nærværende Fremstilling.

kelse og tildeels menneskelige Virksomhed er Naturkraften, som let kan tænkes, heel ofte forglemt af Skaldene i deres Gudesagn. De holdt vistnok fast ved de egentlig betegnende Egenskaber i enhver Guddoms Personlighed, men gave derhos mangen Indbildningskraftens Udskeielse Indpas i deres Beretning blot for at gjøre denne mere tiltrækkende. Dette var dog udentvivl mest Tilfælde i de vidtløftigere Gudesagn, ved hvilke vi i denne sammentrængte Fremstilling af Asalæren ei have kunnet opholde os.

Overskuer man derhos Aselærens Guderække med Opmerksomhed, vil det være Enhver klart, at ikke alle Guder ere lige væsentlige for Troessystemet i dets Heelhed og indre Sammenhæng. Nogle danne saa at sige uundværlige Drivefjædre i den hele Verdensrørelse, medens andre kun fremtræde ved et enkelt Punkt i denne, og da mere som en Hjælpekraft, hvilken Forskningen har fremledet og iklædt Personlighed for at fuldstændiggjøre en Tankerække, end som en uafhængig Kraft, der selv har skabt sin Personlighed. Til den første Klasse høre: Odin, Frigg, Thor, Njørd, Frey, Freyja, Balder, Loke og tildeels vel ogsaa Heimdal og Oger; til den anden derimod: Tyr, Hød, Vale, Vidar og den hele øvrige Skare af guddommelige Væsener, af hvilke flere aabenbare kun ere tilblevne for at sandseliggjøre Hovedgudernes Virksomhed i visse Retninger eller for at danne forbindende Mellemled i et større Gudesagn. Denne anden Klasse af Guder frembyder ofte — naar Allegorien ikke ligger klart i Dagen — den største Vanskelighed for Fortolkeren.

Guderne benævnes i Aselæren paa flere Maader: 1. goð (Ekt. goð n. g.) Guder — Navnet er af uvis Oprindelse. 2. æsir (Ekt. áss; Hunk. ásynja), Aser, Væsener i udmerkende Betydning; Benævnelsen bruges ofte mere indskrænkende om den fornemste Klasse af guddommelige Væsener. 3. tívar (Ekt. tívorr, tívr, týr), herlige Væsener (tírr betyder Hæder); en anden Form af samme Navn er udentvivl det sjældnere díar, hvoraf dísir (Ekt. dís) Gudinder[1]. 4. véar

[1] Benævnelsen tívar forekommer i d. æ. Edda Vafþrm. 40. 42. Grimnm. 5. Hamarsh. 14 o. fl. St, ofte ogsaa i Sammensætninger som valtívar, udvalgte el. herlige Guder, sigtívar, Seierguder. Ordet díar forekommer ikke i noget egte Eddadigt; thi det saakaldte Hrafnagaldr Óðins, hvor det findes, maa udentvivl ansees for en Frembringelse fra nyere Tider.

32 33
(Flt. véorr) hellige Væsener, af vé Helligdom[1]). 5. regin, Kræfter, Magter. 6. bönd (Flt. af band, Baand), de Forbundne, i Fællesskab virkende. 7. höpt (Flt. af hapt, Heftning), de Sammenheftede. — Af disse Benævnelser ere de tre første de almindeligst forekommende. Alle disse Navne for Guderne i Almindelighed antyde, forsaavidt deres Rod kjendes, de Egenskaber, som man tillagde dem. De to sidste ere merkelige, fordi de udtrykke Tanken om Gudernes inderlige Samvirken i Verdensstyrelsen.

Odins Betydning som Verdens Aand og Himlens Gud er allerede udviklet. Han benævnes Alfader — Alfaðir, Allföðr — som det Væsen, fra hvem Naturens Liv og de heri sig aabenbarende Kræfter, Guderne, tænktes udstrømmede. Han kaldes Slægternes Fader — Aldafaðir — med nærmere Hensyn paa Menneskene som hans Skabninger. Han nævnes endelig Valfader — Valfaðir — som Krigens Gud, i hvilken Egenskab han var de Faldnes Fader, ligesom disse igjen vare hans Udvalgte — valr[2]) —, hans kaarede Sønner — óskasynir. Det var naturligt, at Folkefærd, hvis største og hæderligste Syssel var Krig, saa i Verdens høieste Gud fortrinligen Krigens Gud. Det er ogsaa vist, at Odin især i denne Egenskab opfattedes af de hedenske Nordmænd, idetmindste af den store Mængde. Paa Krigsguden henpege derfor en stor Deel af de mangfoldige Navne, der tillagdes ham (i Grimnismaal opregnes ikke mindre end 52)[3]); skjønt vistnok den Lære, at Odin „aldrig kaldte sig med samme Navn under sin Færd iblandt Folkene", nærmest betegner Verdensaanden som den, der paa uendelig mange Maader aabenbarer sig i Naturen. — Beskrivelsen af Valhal[4]) passer til Krigsgudens Væsen, ligesom Einherjernes[5]) — de udvalgte Heltes — Tidsfordriv. Odins tvende Ulve — Geri, den Graadige, Freki, den Heftige — udmerke ham i samme Egenskab. Hans Ravne derimod — Huginn, den

[1]) D. æ. Edda Hýmiskv. 39.

[2]) Ordet valr, der betegner de i Strid Faldne, staar aabenbare i Forbindelse med velja, vælge, udvælge.

[3]) D. æ. Edda Grimnm. 46—54; d. y. Edda Gylfg. 3.

[4]) Valhöll, af det ovenomtalte Ord valr, betegner enten: den udvalgte, herlige Hal, eller: de Udvalgtes, de Faldnes Hal.

[5]) Navnet einherjar maa udledes af einn, een, eneste i sit Slags, og herjar, Krigere, beslægtet med herr og herja.

Tænkende, Muninn, den Erindrende —, hvilke han udsender over Verden, minde tillige om Menneskeaandens fortrinligste Evner, som en Gave af Verdens store Aand. Vingólf[1]) — den venlige Sal —, Asynjernes Samlingssted, staar Valhal ved Siden som Bolig for Odins udkaarede Sønner.

Odins egteskabelige Forbindelser have alle, saavidt skjønnes, Hensyn til Himmelens og Jordens indbyrdes Forhold. Jorden — Jörð — kaldes ligefrem Odins Hustru og tillige undertiden hans Datter. Oftere benævnes Jorden som guddommeligt Væsen Fjörgyn, den Livgivende[2]), eller Hlóðyn, den Varmende; og som frugtbringende er den vel især personificeret i Frigg[3]). Hendes Bolig Fensalir[4]), Dyndsalene, betegner da den dybe, fugtige Jord. I Fremstillingen af Aserne i Almindelighed som Børn af Odin med Jorden eller Frigg udtales uden tvivl den Tanke, at de i den jordiske Natur virkende Kræfter ere tilblevne ved Himmelens Indvirkning paa Jorden, Aandens paa Materien.

Thor er Tordenens Gud. Selve Navnet udtrykker dette. Þórr er nemlig sammentrukket for Þonr eller Þonarr[5]), og betegner saaledes Torden eller den Tordnende. At han i denne Egenskab betragtedes som den sterkeste af Guderne, var naturligt. Hans Bolig kaldtes derfor Styrkens Hjem eller Vange — Þrúðheimr, Þrúðvángar, af þrúðr d. e. þróttr, Styrke, Udholdenhed —, hans Hal derimod med Hensyn til Lynet, der bryder de mørke Skyer: Uveirs Opklarer — Bilskirnir, af bilr, Uveir, og skíra opklare. — Hans Kjøren i Skyerne med brægende Gjedebukke for sin Kjerre udtrykker

[1]) Vinr, Ven; gólf, Gulv, ogsaa Sal.

[2]) Af fjör, Liv.

[3]) Udledningen af Navnet Frigg er usikker. J. Grimm formoder Roden at være fria, got. frijón, gammelhøit. frión, elske, beslægtet med det gammelsax. fri, angs. freo, Kvinde. Den høitydske Form af Navnet, som egentlig skulde være Frikka eller Frikkia, findes at have været Fria, ligesom den angelsaxiske Frieg, Frig, hvoraf det høityd. Fríatac, det angels. Frigedag, Fredag, hvis oldnorske Navn Frjádagr altsaa snarere bør udledes af Friggs end af Freyjas Navn. Friggs Navn hos Longobarderne var efter Paulus Diaconus Frea, hvilket stemmer med den ovenanførte høitydske Form. Deut. Myth. S. 278—280.

[4]) Af fen, Dynd.

[5]) De tilsvarende tydske Navne have efter Grimm været: angels. þunor, sax. þunar, got. rimeligviis þunrs Deut. Myth. S. 151.

34 35
Tordenens forskjellige Lyde. Hans Tilnavne og hans hele ildagtige Væsen antyder Tordenveirets Egenskaber, dets frygtelige, men ogsaa gavnlige Virkninger i Naturen. Han forestilles som Midgaards Vogter mod Jøtnerne, og disses svorne Fiende. Naar Thor er borte i Østen for at slaa Trolde, er Midgaard haardt betrængt af Jøtnerne; men naar han kommer hjem og svinger sin knusende Hammer — Mjölnir af mölva knuse —, da flygte de med Rædsel. Tordenen tilhører Sommeren, den er Vinterens Fiende og jager Kulden paa Flugt. Thors Kampe med Jøtnerne have været et Yndlingsemne for Oldtidens Skalde, og flere af de didhenhørende Gudesagn have vistnok sin egentlige Kilde i visse lokale Forholde, som vanskelig lade sig efterspore. Thors Personlighed er i disse Sagn altid vel vedligeholdt; han fremtræder som opfarende og voldsom, men tillige som aaben og yderst godmodig. Hans Ledsagere, den letfodede Dreng Thjalfe — den Virksomme — og Pigen Røskva — den Raske[1]) — udtrykke maaskee Hurtigheden, med hvilken Tordenveiret farer over. Hans Hustru Sif med Guldhaar betegner udentvivl den høstlige Jord med de guulmodne Agre og det blegnende Græs. Kornet troes jo endnu at modnes ved de høstlige Lyn uden Torden, som derfor kaldes Kornmo.

Vanerne danne i Asetroen en egen Klasse af Væsener, oprindelig Asernes Fiender, men senere paa det Nøieste forbundne med dem. Seer man hen til Skildringen af de Guder, der henregnes til denne Slægt — Njørd og Frey — da er det klart, at de egentlig tilhøre Luften og betegne dens heldbringende Virksomhed paa Naturens Liv. Navnet Vanir — de Tomme, Legemløse, af vanr, tom — antyder da deres luftige Væsen. Hvorledes Kampen mellem Aser og Vaner, der henlægges i Verdens første Tilværelse, og som sluttedes ved et Forlig, hvorved Aserne gave Høner som Gidsel mod Njørd, rettest bør fortolkes, lader sig neppe afgjøre. Nogle tro, at Mythen skal udtrykke den Tanke, at Himmelens Lys maatte gjennembryde de tykke Skyer, der oprindelig indhyllede Jorden, for at fremkalde Frugtbarheden, hvilken altsaa tænktes som en Virkning af Himlens og Skyluftens forenede Kræfter[2]). Andre have tydet denne Kamp mellem Aser

[1]) Þjálfi af þjálf, strengt Arbeide; Röskva af röskr, rask.
[2]) Magnusen i Oversættelsen af d. æ. Edda I 114 o. fl. St.

og Vaner om en Strid mellem to Religionspartier, Ildtilbedere og Vandtilbedere, hvilken Strid endtes dermed, at begge Religioner blandedes, Vandguddomme, Vanerne, optoges blandt Ildguddommene, Aserne, og dyrkedes ved Siden af disse¹). Snarere kunde man maaskee tænke paa en Kamp mellem et vandrende, krigersk, og et fredeligt, agerdyrkende og søfarende Folk, hvilken endte med en Sammensmeltning af begge. Grunden til at Vanerne oftere betegnes som vise — vísir Vanir, vís regin — er ubekjendt.

Njörðr²) er Luftens og de milde Vindes Gud og som saadan Beskytter af Søfart og Fiskeri. Hans Bolig er ved Havet i Nóatún — Skibenes Eng³). Hans Hustru derimod, Jøtundatteren Skaði — den Skadevoldende — er Vinterstormens og den barske Fjeldvinds Gudinde. Hendes Yndlingsbolig er Þrymheimr — det buldrende Hjem⁴) —, de høitliggende stormfulde og sneedækkede Fjeldegne, hvor kun Jægeren paa sine Ski finder Næring. Overeenskomsten mellem dem, at bo 9 Nætter i Thrymheim og 3 i Noatun, peger hen til det høie Norden, hvor uroligt Veir og vinterlige Storme herske den større Deel af Aaret.

Njords Børn Freyr og Freyja ere Frugtbarhedens Guddomme; den første med Hensyn paa Jorden, den anden med Hensyn paa Menneskene. Deres Navne have i det Oldnorske ligesom i flere af de gamle germaniske Sprog betegnet Herre og Frue; men uvist er det dog, om denne Betydning er den oprindelige, eller om den ikke

¹) Geijer Svea-Rikes Häfder I 354—366.

²) Navnets Udledning er ubekjendt. Magnusen har sat det i Forbindelse med næra, nære, og troet, at det egentlig betegnede Næreren; men Sproggrunde synes at tale imod denne Fortolkning. Snarere skulde man tro, at Navnet stod i Forbindelse med Verbet njörva, sammenhefte, og egentlig har betydet: Sammenbinderen, Sammenhefteren, med Hensyn til at Njord paa en Maade dannede Baandet mellem Aser og Vaner. Grimm troer, at den til Navnet Njörðr svarende gotiske Form har været Nairþus, og i andre tydske Sprogarter Nirdu, Nird eller Nerd, samt at dette Navn og denne Guddom egentlig stikker i Tacitus's Nerthus, hvilket, efter hans Mening, er den rette Læsemaade for Hertha. Deut. Myth. S. 197. 229. Hans Grunde til at foretrække den første Læsemaade for den sidste, hvilken synes ligefrem at henpege paa airþa, erda, eorðe, jörð, Jorden, betragtet som Gudinde, ere mig ikke indlysende.

³) Nórr, Skib og tún, Eng, Hjemmemark.

⁴) Þrymr, Bulder; þrymja, buldre, suse.

37 38

snarere er at udlede fra den store Anseelse, i hvilken hine Guddomme tidlig stode hos de germaniske Folkestammer. Man har al Grund til at formode et Grundslægtskab mellem disse to Gudenavne og enten frór, rolig, mild, fró Rolighed, Hvile, eller ogsaa frjóf eller frjó, Frø, Sæd; i første Tilfælde skulde de da betegne den Mildhed, man tillagde disse Væsener; i andet Tilfælde skulde de betegne dem som Frugtbarhedens Givere [1]).

Frey kjører med sin guldbørstede Galt — Sindbillede paa Agerens Frodighed —; eller han seiler paa sit luftige Skib — Skíðblaðnir [2]) — paa de lette Skyer. Han bor i Alfheim og hersker over Lysalferne — ljósálfar —, de blide Aander, der omsvæve den frugtbare Jord. Hans Kjærlighed til Jøtunmøen Gerðr — den Omsluttende, Omfavnende —, udtrykker Frugtbarhedens Længsel efter at meddele den vinterlige Jord sine Velsignelser [3]). Han bortgiver, for at naa sine Længslers Maal, sit gode Sverd, og er derfor ene vaabenløs blandt de krigerske Aser, — Jorddyrkningen er Fredens Syssel; den trives kun, hvor Vaabnene hvile.

Freyjas Bolig er Folkenes Marker — Fólkvangar —, hendes Hal har Rum for mange Sæder [4]); Kjærlighedens Gudinde færdes blandt Menneskene og omfatter med sin Gudekraft deres talrige Skarer. Hun kjører med Katte, Sindbillede paa indsmigrende Kjælenhed og sandselig Lyst. Hendes Egtemands Navn Óðr betegner Sind, Forstand, men ogsaa vild Begjerlighed. De mange Navne, som tillagdes hende, naar hun for blandt Folkene, antyde de mange Maa-

[1]) I det Gotiske skulde egentlig det til Freyr svarende Navn være Fráus eller Fravis, men istedet herfor findes Fráuja i Betydningen Herre. I det gamle Høitydske forekommer Fró og i det Angelsaxiske Freá i samme Betydning. Det til Freyja i Betydningen Frue svarende Ord findes kun i det gamle Høitydske, nemlig frouwa, frówa. I det Gotiske maa det antages at have været fráujo. J. Grimms Deut. Myth. S. 190–200. 276—77.

[2]) Navnet maa udledes af skíð, Fjæl, og blað, Blad, og betegner egentlig det Skib, hvis Fjæle kan lægges sammen som Blade; det udtrykker den Egenskab, som tillagdes dette Skib, nemlig at det var stort nok til at rumme alle Aserne, men derhos saa kunstigen gjort, at det, naar man ei skulde bruge det, kunde vikles sammen som en Dug og bæres i Lommen. D. y. Edda Gylfg. 43.

[3]) Petersen Danm. Hist. III 178.

[4]) Dens Navn Sessrýmnir, af sess, Sæde, og rýma, gjøre Plads, rumme, betegner egentlig: den Sæderummende, eller den der har ledige Sæder.

der, paa hvilke Kjærligheden aabenbarer sig i Menneskelivet. De øvrige Gudinder, hvilke Asilæren nævner som Kjærlighedens og Egteskabets Beskytterinder — Sjöfn, Lofn og Vár — tænktes udentvivl alle som Freyjas Udsendinger og Undergivne.

Aserne Balder, Hød og Vale staa i den nærmeste Forbindelse med hinanden; men deres Betydning udledes bedst af Mythen om Balders Død, under hvilken de skulle omtales.

Týr er den krigerske Djærvheds, Tapperhedens Gud[1]); Bragi er, hvad Navnet selv antyder, hvilket er paa det nærmeste beslægtet med Ordet bragr, Poesi, — Skaldekunstens Gud[2]). Begge ere Odins Sønner og betegne ogsaa i Grunden kun særegne Yttringer af Odins Væsen. Som Krigens Gud vækker han det vilde Mod, som Aandens Herre fremstilles han selv som Skaldekunstens Opfinder.

Iðunn[3]) — den Virksomme — betegner maaskee oprindelig Naturens frodige Sommerliv; for Aserne er hun Foryngelsens Gudinde. Hendes Forbindelse med Brage hentyder paa Skaldens Hverv at forevige store Bedrifter.

Saga er, som Navnet ligefrem antyder, Fortællingens, Historiens Gudinde. Hendes Bolig er Sökkvabekkr[4]) — den sænkende, dybe Bæk — Tidens og Begivenhedernes Strøm, hvor Odin — Aanden — besøger hende og glædes ved hendes belærende Tale.

Heimdallr er blandt de Guder, hvis Betydning er saare dunkel. Navnet kan maaskee udledes af heimr og dallr f. dæll, behagelig, og betegne Verdens Lyst. Navnet paa hans Bolig, Himinbjörg, betegner: Himmelbjerg, eller Himlens Frelse[5]). Rimeligviis har han været tænkt som Regnbuens Guddom, skjønt de mange besynderlige Egenskaber og Navne, som tillægges ham, neppe deraf alene kunne forklares[6]).

[1]) Navnet Týr er udentvivl det samme som Tívorr s. o. f. Hertil skulde, efter Grimms Mening, hos Angelsarerne Tír, og hos de øvrige tydske Folkeslag Gudenavnene Zio og Eor eller Er have svaret. Deut. Myth. S. 175—189.

[2]) Til Bragi svarer i det Angelsaxiske Brego. Deut. Myth. S. 215.

[3]) Navnet er beslægtet med ið, Virksomhed, iðinn, virksom.

[4]) Af sökkva, synke og sænke, samt bekkr, Bæk.

[5]) Den første Deel af Ordet er himinn Himmel, den anden Deel enten bjarg Flt. björg, Berg, eller björg Flt. bjargir, Hjælp, Redning.

[6]) Jfr. Petersen Danm. Hist. III 187 ff., hvor en anden Udledning af Navnet fremsættes, ligesom og hos Grimm Deut. Myth. S. 213—215.

Ikke mindre dunkelt er Vidars Væsen. Navnet Viðarr synes lettest at forklares ved Seiervinder (f. Vinnarr, af vinna, overvinde), og sigter da til hans Seier i Gudernes sidste Kamp. Maaskee betegner han altsaa den Gjenfødelsens Kraft, der tænktes at hvile i Jorden. Derfor var han en Søn af Odin og Jøtunkvinden — af Aand og Materie; derfor var hans Bolig Landvíði[1]) — den vide Jord; derfor var han den tause, uvirksomme As i Verdens nærværende Tilstand. Først i dens Fald fremtræder han i sin Styrke, seirende over Mørkets og Ødelæggelsens Magter, og bor siden i den gjenoplivede Verden[2]).

I det høie Norden er Vinteren, skjønt Naturen ligger i Dvale, en vigtig Aarstid for Folkets Rørelse. Det er saaledes ikke underligt, at de hedenske Nordmænd tænkte sig en af Aserne at forestaa denne Aarstid og begunstige den menneskelige Virksomhed i samme ved at give godt Vinterføre og opfinde Midler til med Lethed at færdes over Jis og Snee. Denne Guddom er Ullr. Navnet betegner: den Uldede eller Uldhvide[3]). Hans Bolig er Ýdalir — den kolde Vædes Dale[4]).

Forseti betegner efter Navnet: Forsidder, Formand. Han er Rettens Forsidder eller Leder, Retfærdighedens Gud. Hans Boligs Navn, Glitnir, betegner: den Skinnende[5]). Han er Balders, den rene Uskylds, Søn. Da Uskyldigheden veg bort fra Verden, efterlod den Retfærdigheden for at indtage sit Sted.

Navnet Valkyrja betegner Valens, eller de Faldnes Udkaarerinde[6]). Valkyrjerne tjente Odin og vare Strids- og Dødsgudinder. De ere Væsener, der sandseliggjøre Odins Virksomhed som Krigens Gud.

[1]) Af land og víði, Vidhed, Vidde.

[2]) Vidar er bleven forklaret paa høist forskjellige Maader. Magnusen seer i dette Væsen et Billede paa det Fænomen, som benævnes Typhon eller Skypumpen, en Fortolkning, der har meget imod sig. Petersen udleder Navnet Viðarr af viðr, Træ, Skov, og antager ham for de uigjennemtrængelige Skoves Behersker og at betegne Naturens Uforgjængelighed og uforkrænkelige Kraft. Danm. Hist. III 175—178. Mone antager, at han betegner Evigheden. Gesch. des Heidenth. I 476.

[3]) Ull, Uld.

[4]) Af ýr eller úr, kold Regn.

[5]) Af glita, skinne. Forsete dyrkedes af Friserne, og hans Navn blandt dem var Fosite. Deut. Myth. S. 210 - 212.

[6]) Af valr, de Faldne, og kjöra = kjósa, kaare.

Det Væsen, der ansaaes for Havets Gud, benævnes med tre Navne: Ægir — den Frygtelige (ægja, at skræmme), Hlér — den, som giver Ly (hlé, Læ, Ly), og Gýmir — den Skjulende (geyma, gjemme); de betegne Havet i dets Oprør, og i dets Blidhed, og som et Dække over Dybet. Hans Hustrus Navn, Rán — Ran eller den Ranende — betegner Havet som krævende sine Offere af Menneskeliv og Skatte. Oger og hans Slægt henhørte vistnok ikke blandt Aserne, men ansaaes ligefuldt som mægtige Guddomme, hvis Venskab selve Aserne søgte. At de gamle Sagn lade Oger ved Asernes Besøg oplyse sin Hal med skinnende Guld (lýsigull), har udentvivl Hensyn til Morilden (opr. marelldr d. e. Havild)[1].

Nordmændene tænkte sig tolv af Aserne som de fornemste, og ligesom dannende et Guderaad; men hvilke disse vare, siges ingensteds med Bestemthed. I det gamle Digt Grimnismaal[2]) opregnes ogsaa fortrinsviis tolv Gudeboliger, og i den yngre Edda[3]) tolv Navne, med hvilke Odin især betegnedes. Denne Fremhævelse i Gudelæren af Tallet tolv har forekommet flere Fortolkere at pege hen til de hedenske Nordmænds Aarsinddeling og Beregning af Solens Gang. De tolv Aser skulde da være Forstandere hver for sin Maaned, de tolv Odinsnavne skulde være Maanedsnavne, og de tolv Gudeboliger betegne de tolv Himmeltegn, som Solen aarligen gjennemløber. Magnusen er gaaet endnu videre og har henført de 52 Odinsnavne, som opregnes i Grimnismaal[4]), til Aarets 52 Uger, de 73 Dvergenavne, som forekomme i Vøluspaa[5]), til en anden Aarets Inddeling i 73 Fimter

[1]) Efter J. Grimms Formodning skulle denne Guddoms tydske Navne have været: got. Ógeis, høit. Uogi eller Uoki, angelſ. Ége. Deut. Myth. S. 216—219.

[2]) D. æ. Edda: Grimnm. 5—17. Ordenen, i hvilken disse Gudeboliger her opregnes, er: 1. Ýdalir (Ull), 2. Álfheimr (Frey), 3. Valaskjálf (Vale), 4. Sökkvabekkr (Saga), 5. Glaðsheimr, eenstydigt med Valhöll (Odin), 6. Þrymheimr (Skade), 7. Breiðablik (Balder), 8. Himinbjörg (Heimdal), 9. Fólkvangr (Freyja), 10. Glitnir (Forsete), 11. Nóatún (Njord), 12. Landviði (Vidar). Thors Bolig, Þrúðheimr, nævnes ogsaa og før de øvrige, men paa en saadan Maade, at den, idetmindste efter Digtets nuværende Form, ikke medhører i Rækken.

[3]) D. y. Edda Gylfg. 3.

[4]) D. æ. Edda Grimnm. 46—54.

[5]) D. æ. Edda Völuspá 10—16.

42 43
eller Afsnit paa 5 Dage, og endelig de 13 Valkyrjenavne i Grimnismaal[1]) til Solaarets 13 Maaneskifter. Herpaa har han bygget en fuldstændig hedensk Kalender, indrettet efter Solaaret[2]). — At de hedenske Nordmænd have deelt Aaret i 12 Maaneder, er temmelig sikkert, og at Tolvtallet i Aselæren staar i Forbindelse med denne Aarsinddeling, er høist rimeligt; at de ogsaa have benyttet en Tidsinddeling af 5 Dage (fimt), har megen Sandsynlighed for sig; men at de skulde have forstaaet at beregne Solaaret nøiagtigen, og overhovedet havt de tydelige Begreber om Himmeltegnene og Solens Forhold til disse, som den af Magnusen opstillede hedenske Kalender forudsætter, — synes meget tvivlsomt.

12. Om Verdens Forfald.

Nærmest efter Verdens Skabelse sætter Aselæren en Fredens Tid blandt Guder og Mennesker. Men den forsvandt i Himmelen, da Aserne lode Jøtunvæsener indsnige sig i deres Midte, ja forbandt sig med dem for at tilfredsstille sin Lyst, eller for at benytte deres Kræfter til egen Fordeel; herved svækkede de sin Gudemagt og gave sine Fiender Mod til at begynde den store Kamp, som skulde være til Verdens Undergang. Ogsaa paa Jorden forsvandt den skyldfrie Fredens Tid, da Menneskene lærte Guldets Jøtunkraft at kjende, og til den satte sin Hu og Fortrøstning. Da vrededes Guderne, Odin skjød et Spyd over Folkene, og Strid begyndte paa Jorden. Dette er udentvivl Meningen af Vøluspaas forresten saare dunkle Udtryk om denne Gjenstand[3]). Overdreven Begjerlighed tænktes altsaa som Aarsagen til Gudekraftens Svækkelse og til Menneskenes indbyrdes Splid.

Som Anstifter af det Onde baade blandt Guder og Mennesker fremstiller Aselæren **Loke**. Dette Væsen har aabenbare baade en physisk og en moralsk Betydning, nemlig **Ild** og **Synd** eller **syndig Begjerlighed**. Til den sidste sigter maaskee nærmest Navnet Loki — Lokkeren, besl. med lokka at lokke, skjønt derhos dets Slægtskab

[1]) D. æ. Edda Grimnm. 36.

[2]) See Magnusens Overs. af den ældre Edda I, i Fortolkningen af Grimnersmaal, og hans Specimen calendarii gentilis ved Slutningen af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda III.

[3]) D. æ. Edda Völuspá 25—28.

med logi, Lue, er umiskjendeligt[1]). Til den første Betydning henpege hans tvende andre Navne Lóðurr og Loptr, det første betegnende ham i Egenskab af den blussende og varmende jordiske Ild[2]), det andet i Egenskab af Luftilden (lopt, Luft). Intet er naturligere, end at man tænkte sig den Guddom, der forestod den snart oplivende snart fortærende Ild, som et blandet Væsen, svævende mellem de gode og onde Magter, mellem Aser og Jøtner; og hermed er atter Lokes Betydning i moralsk Henseende given. Han optræder i de gamle Gudesagn som den sledske Forfører, hvis skjønne og livlige Udvortes skjuler en ondskabsfuld Sjæl, og hvis glatte Tunge er fuld af Løgn og Bagtalelse.

Der skjelnes ellers i den yngre Edda mellem tvende Væsener af dette Navn, nemlig Loki og Útgarða-Loki — den i Utgaard eller Jøtunheim boende Loke. Den sidste skildres som en reen Jøtun, rædsom i sit hele Væsen. Det lader som om man i ham har villet fremstille det physiske og moralske Onde i dets nøgne Fælhed, medens man derimod i Loke, som han optræder blandt Aserne, har villet fremstille det i den forføriske og tilsyneladende skjønne Skikkelse, under hvilken det sniger sig om i Menneskenes Verden.

Med Jøtunkvinden Angrboða — den Sorgbydende[3]) — avler Loke de tre mod Aserne meest fiendske Væsener: Miðgarðsormr, Fenrisúlfr[4]) og Hel. De to første udtrykke de forstyrrende Kræfter i Havet og Jordens Indre, hvilke vel til en Tid ere bundne ved Asernes Magt, men dog engang skulle sprænge sine Lænker og samvirke til Verdens Undergang. Hel — Døden — er den forstyrrende Kraft i Menneskenaturen, der uden Skaansel kalder dens legemlige Deel til sin

[1]) Nærmest synes vistnok Navnet Loki at ligge Roden lýk, lúka, lukke, slutte, ende; det skulde, hvis man udledede det lige heraf, betegne: den Lukkende, Sluttende. Merkeligt er det, at man i angelsaxiske Digte finder omtalt en ond Aand under Navnet Grendel, hvilket synes at være samme Ord som grindel, en Slaa. Skulde dette Navn maaskee være blevet til som en Forklaring af eller Ombytning med et andet Navn, der i Formen har svaret til Loki? jfr. Deut. Myth. S. 220—228.

[2]) See ovf. 8de Stykke.

[3]) Angr, Sorg, og býð, bjóða byde.

[4]) Navnet Fenrir synes at maatte udledes af fen, Dynd, Dyb, og i og for sig at betegne det samme som med Tillæg af úlfr, nemlig: Dybets Ulv, det fra Jordens Dyb fremgaaende Uhyre.

44 45

Bolig, en kold og mørk, af Savn og Lede opfyldt Skyggeverden i Afgrunden.

Balders Død fremstilles i Aselæren som en Hovedbegivenhed i Gudernes og Verdens Tilværelse. Saalænge Balder var i Asernes Midte, stod endnu deres Herredømme fast. Men ved hans Død bleve de sig sin synkende Kraft bevidste; i den saa de et Forbillede paa sin egen Skjebne. Den hele Verden opfyldtes med Sorg; thi den følte, at den fra nu af heldede mod en uundgaaelig Opløsning.

Man har almindelig forklaret Mythen om Balders Død ved Vintermørkets Seier over den lyse Sommertid. Balder den gode er da Sommerens Gud, den blinde Hød Vintermørket, og Vale, Odins Søn med Rind[1]) — den i Vintertiden ufrugtbare Jord — er Vaaren, der igjen fælder Vinteren. Loke — Ilden — er det eneste Væsen, som ei taber noget ved Sommerens Forsvinden; han tænktes derfor at volde Balders Død og at forhindre hans Løsgivelse fra Hel.

Der er imidlertid meget, som taler mod denne Fortolkning, og allermest udentvivl den Omstændighed, at Balder forbliver hos Hel til Verdens Opløsning, medens dog Sommeren aarlig vender tilbage. Vel kan det hænde, at Balder oprindelig har havt en physisk Betydning; men Mytherne om ham, ligesom de om Loke, have vistnok ogsaa tidlig været opfattede fra et moralsk Standpunkt, og saaledes fremstilles de udentvivl i Eddaerne.

Den hele Fremstilling af Balders Væsen og af hans vidtskinnende Bolig Breiðablik[2]), hvor intet Ureent findes, peger hen til Uskyldens Guddom. Navnet Baldr betegner den Sterke[3]), og antyder

[1]) Ordet rindr betegner ufrugtbar Jord; maaskee beslægtet med det gammeltydske rinte og det angelsaxiske rind, Bark, altsaa egentlig: den skorpede, med Frostskorpe dækkede Jord. Deut. Myth. S. 230.

[2]) Af breiðr, bred, vid, og blika, skinne.

[3]) Aabenbare nær beslægtet med ballr og baldinn, sterk, tapper. Ordet bealdor, baldor findes i det Angelsaxiske i Betydningen Herre, Fyrste, og Paltar i det gamle Høitydske som et Mandsnavn; begge svare ligefrem til vort Baldr, og maa antages at udvise de tydske Former af dette Gudenavn, ligesom det gotiske balþs, djærv, ogsaa hermed synes at staa i Forbindelse. Jac. Grimm troer imidlertid, at den ovenanførte Betydning maaskee er yngre, og at Navnet i sin egentlige Oprindelse kan henføres til det litthauiske baltas, der betyder baade hvid og god. Deut. Myth. S. 201 209.

den med pletfri Uskyld forbundne aandelige Kraft. Den blinde Höðr er da den legemlige Kraft med dens blinde jordiske Stræben[1]). Denne, ledet af Synden — Loki —, dræber ubevidst Uskyldigheden, og med den dør Lysten og Virksomheden til det Gode — Nanna[2]). Drabet hevnes af den hastig vaagnende Eftertanke, — Höðr fældes af Vali[3]). Men den rene Uskyld er forsvunden af denne Verden, og vender ei mere tilbage, skjønt hele Naturen begræder dens Tab. Først i den gjenfødte Verden skal den herske paany.

Det lykkedes Aserne at stille sin Hevntørst paa Loke og at faa ham selv fængslet i Afgrunden, ligesom de før havde fængslet hans Yngel; men Fordærvelsens og Dødens Sæd var nu engang udsaaet i Verden og spirede frodigen. Aserne forudsaa fra nu af Verdens og deres egen Opløsning, mod hvilken de vel kunde kjæmpe, men som de ei formaaede at afvende.

13. Om Tilstanden efter Døden.

Aselæren udtaler med Bestemthed Menneskesjælens Udødelighed forbunden med en Gjengjældelsestilstand hiinsides Graven. Det er derhos ikke usandsynligt, at den har tænkt sig Mennesket i det Hele oprindelig skabt til Udødelighed, og Legemets Opløsning i Døden at have sit Forbillede i Balders Død, og ligesom denne at være et Verk af Lokes Ondskab.

Men skjønt Troen paa Sjælens Udødelighed stod fast, vare dog Forestillingerne om Tilstanden efter Døden dunkle og vaklende. Forholdet mellem Odin og Hel, mellem Godheim og Helheim dannede her en Knude, som man vistnok paa forskjellige Maader stræbte at løse.

1) Den egentlige Betydning af Navnet Höðr (Gen. Haðar, Dat. Heði) er høist dunkel. Hvorvidt det kan sættes i Forbindelse med hauðr, der i det oldnorske Digtersprog betegner Jord, er meget tvivlsomt. Sikkrere derimod synes dets Forbindelse med et gammel-høitydsk Ord hadu, der forekommer i flere Sammensætninger af Mandsnavne (Hadupraht, Hadumar o. fl.), og med et angelsaxisk Ord heaðo, der hyppig forekommer i Sammensætninger, i hvilke det synes at betegne Kamp og maaskee ogsaa Styrke. Deut. Myth. S. 204.

2) Navnet Nanna staar i Forbindelse med nenna, nænne, have Lyst til, eller overvinde sig til noget.

3) Vali staar i Forbindelse med velja, vælge, og synes ligefrem at betegne Vælgeren. Navnet kunde saaledes passende anvendes paa det Væsen, der tænktes at udtrykke Eftertanken eller Forstanden.

47 48
I den yngre Edda heder det, at de som faldt for Vaaben kom til Odin i Valhal, men de som døde af Sot eller Ælde kom til Hel i Helheim[1]). Ifølge dette, strengt taget, skulde det være Dødsmaaden alene, som bestemte Sjælens vordende Opholdssted; kun de Vaabendøde opstege til de glade Himmelboliger, medens de Sotdøde henvandrede til Dybets mørke Verden. Neppe har dog i Hedendommens Tid Tilstanden efter Døden været ganske saaledes opfattet uden i alt Fald af Enkelte, i hvis Øine Intet var priisverdigt uden krigersk Daad. Aselæren i sin Heelhed betragtet frembyder en anden Forestillingsmaade, hvilken ogsaa gjenfindes paa flere Steder i Hedendommens Digte og Sagn, og udentvivl maa ansees for den Asetroen virkelig egne.

Menneskets Aand (önd) eller Sjæl (sál) var en Gave af Odin; dets Legeme, Blodet og det skjønne Ydre, var en Gave af Lodur eller Loke[2]); hiin tilhørte Aandens Verden, Himmelen, dette Materiens Verden, Dybet. Ved det jordiske Liv vare begge sammenknyttede til hinanden; ved dets Ophør adskiltes de, for hver at vende tilbage til sit Ophav. Sjælen med den finere legemlige Skikkelse, i hvilken den tænktes indhyllet, gik til Gudernes Hjem, medens Legemet med det grovere Liv, som derfra tænktes uadskilleligt, gik til Hels Bolig for at blive Lokes Datters Bytte. Menneskets Væsen var altsaa deelt mellem Odin og Hel. Odin, der ogsaa var Stridens Gud, tænktes at kræve sin Andeel fortrinsviis ved Vaabendøden; Hel derimod ved Sotdøden. Vaabendøden kom saaledes til at synes Asetroens ivrige Tilhænger en Lykke; thi den vidnede om Odins Yndest. Den, der faldt for Vaaben, kaldte Odin til sig, før Hel fordrede sin Andeel af hans Væsen; han var Odins udkaarne Søn, der med Længsel ventedes til Valhal for i Einherjernes Rækker at understøtte Aserne i deres sidste Kamp. Derfor lader Skalden, i Kvadet til den faldne Konge Erik Blodøxes Priis, Odin svare Brage paa hans Spørgsmaal, hvorfor han berøvede Erik Seiren, da han dog var saa tapper: „Vor Lod er uvis; den graa Ulv stirrer paa Gudernes Skare," d. e. vi vide ei, naar Fenrisulven kommer; derfor kunne vi trænge til Heltens Bistand[3]). I samme

[1]) D. y. Edda Gylfg. 20 jfrt. m. 34.
[2]) Jfr. ovf. 1ste og 8de Stykke.
[3]) I den endnu utrykte norske Kongesaga Fagrskinna [S. 17 i Udg. 1847].

Mening lader Eyvind Skaldespilder i sit Haakonarmaal Valkyrjen sige:

Nu styrkes Guders Skare, med Hær saa vældig
da de Haakon have hjem til sig hentet.

Men fordi de Vaabendøde tænktes kaldede til Einherjernes Skarer, var det derfor ikke sagt, at Hel berøvedes al Andeel af deres Væsen, eller omvendt, at hver dens Sjæl, som døde Straadød, udelukket fra Himlen maatte følge Legemet til Hels Boliger. At det var Dyden i det Hele, ei Tapperheden alene, som skulde lønnes i et andet Liv, og at det var Ondskaben og Lasten, som skulde straffes, — derom vidner tydelig det gamle hedenske Digt Vøluspaa, naar det siger, at i Gimle skulle de dydige Skarer (dyggvar dróttir) nyde Glæde evindelig, medens i Naastrønd Meenedere, Mordere og de som forføre Andres Hustruer skulle vade i de tunge Edderstrømme[1]). Thi om end Talen her egentlig er om Tilstanden efter Ragnarøkk, saa maa dog antages, at man har havt lignende Begreber om den foreløbige Mellemtilstand for de Døde.

Man har sikkert troet, at den Dydiges Sjæl, om end ikke Vaabendøden havde løst den fra Legemet og hævet den blandt de egentlige Einherjers Tal, dog fandt Bolig i Himlen — i Valhal, i Vingolf eller i Folkvang. Den hedenske Skald Thjodolf af Hvin lader Kong Vanlande fare til Odin, skjønt Hel kvalte ham[2]); og Asedyrkeren Egil Skallagrimssøn tvivler ei om, at Odin har optaget hans druknede Søn i Godheim[3]). Til Himlen tænktes ogsaa ædle Kvinders Sjæle efter Døden at henfare; der fandt de Bolig hos Freyja[4]), og Møernes Aander hos Gefjon[5]), Naar Freyja siges stundom at dele de Faldne med Odin, da antydes maaskee derved den Mening, at de Faldne, som i Livet havde havt elskede Hustruer, skulde gjenforenes med disse hos Freyja.

Paa den anden Side har man ligesaa vist tænkt sig, at Gudsforagt og Nedrighed kunde udelukke endog den Tappreste fra Valhal.

[1]) D. æ. Edda Völuspá 42—43. 62.
[2]) Snorre Yngl. s. 16.
[3]) Kvadet Sonartorrek Str. 20 i Egils s. 80.
[4]) Eg. s. 80.
[5]) D. y. Edda Gylfg. 35.

49 50 Sagaen lader saaledes den ivrige Asedyrker Haakon Jarl sige om den djærve men onde Hrapp, som havde forført sin Velgjørers Datter og brændt et Tempel: „Den Mand, som har gjort dette, mon vorde bortviist fra Valhal og aldrig komme der"[1]).

Aselærens Mening synes altsaa egentlig at have været den, at skjønt Mennesket var deelt mellem Odin og Hel, saa var dog hvers Andeel af hans Væsen i Døden større eller mindre efter Beskaffenheden af hans Virken i Jordlivet. Den Dydiges og Tappres Aand havde Kraft til i Døden ogsaa at hæve den bedre Deel af sit legemlige Væsen med sig til Himlen; af ham fik Hel kun Støvet. Men den, hvis Aand Ondskab og usel jordisk Begjerlighed havde fjærnet fra Himlen, blev med sit hele Væsen Hels Bytte; hans Sjæl var ei kraftig nok til fri at opsvinge sig i Gudernes himmelske Boliger, men droges i Dybet af det Støv, ved hvilket den stedse havde klæbet. Udentvivl har Forestillingen om Hel som halv hvid og halv blaableg netop i denne Tanke sin rette Rod. For den Gode viiste Døden sig som en lys, frigjørende Guddom, for den Onde som en mørk og straffende.

Naar de Druknede forestilles at komme til Rans Haller, saa træder her Havgudinden i Hels Sted; Rans Bytte var Legemet, Aanden hævede sig ogsaa da til Himlen[2]).

Den Lære, at Trælene efter Døden skulde komme til Thor[3]), udtrykker sandsynligviis den Tanke, at deres Aander ei formaaede at stige med de fribaarne Heltes til de høiere Himmelboliger, men maatte dvæle ligesom paa Halvveien i de lavtsvævende Skyer under Thors strenge Herredømme; — en Menneskefølelsen krænkende Tanke, men fuldkommen stemmende med Tidsalderens og Folkets Anskuelse.

14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelse.

Guldalderens Forsvinden, Balders Død og Lokes Fængsling frem-

[1]) Njáls s. 89.
[2]) Friðþjófs s. 6; Eyrbyggja s. 54; jfrt. m. Egils s. l. c.
[3]) Jfr. 3die Stykke.

50 51

stilles som forlængst forbiganget; Blikket i Fremtiden møder strax Ragnarökkr — Gudernes Mørke [1]).

Den store Modsætning, som gaar gjennem Verdenslivet, skal hæves i en endelig Kamp, hvori de stridende Kræfter gjensidigen ødelægge hinanden. Dette er en Grundtanke i Asetroen. Og at hiin Verdenskamp har staaet levende for de hedenske Nordmænds Aand, derom vidne de sterke Farver, i hvilke Valaen, der taler i Digtet Voluspaa, skildrer den, — derom vidner end mere den oftere udtalte Forvisning, at hver Helt, som faldt paa Valen, kaldtes af Odin, for engang i Einherjernes Rækker at kjæmpe med i den afgjørende Strid mod Mørkets Magter.

Ragnarøkk er et Udbrud af alle chaotiske Kræfter, en Kamp mellem disse og den bestaaende Verdensorden. Ild, Vand, Mørke og Død volde i Forening Verdens Forstyrrelse. Aserne og deres Fiender fælde hinanden indbyrdes, den høieste Ildherskers Surts Luer fuldende Omvæltningen, og den sidste Levning af den forbrændte Jord synker i Havet.

Men ligesom de tvende Urverdener, Muspell og Niflheimr, staa urokkede, saaledes er heller ikke den jordiske Verden for evig tilintetgjort i Ragnarøkk. Naar den store Omvæltning er fuldbragt, opskyder Jorden af Havet, gjenfødt og renset fra det Onde, til Bopæl for en ny med kraftigt Liv begavet [2]), lykkelig Menneskeslægt. Med den foryngede Jord optræder ogsaa en foryngt Slægt af Aser. De Verdensbranden overlevende Vidar og Vale forene sig med deres fra Dødens Herredomme frigivne Brødre Balder og Hød, og indtage i Enighed deres fælles Faders Odins Boliger. I Thors Sted træde hans Sønner Móði — Modets Giver — og Magni — Styrkens Giver [3]) —, der have arvet deres Faders Hammer — hans altbetvingende Kraft. Men da skal tillige en Gud, høiere end alle Aser, aabenbare sig for at beherske Verden i Evighed. Efter hans Dom indtræder først den evige Løn og den evige Straf for de Hedenfarnes

[1]) Regin, Gudekraft, Guder (jfr. S. 11); rökkr, Mørke.

[2]) Dette udtrykke Navnene paa den nye Slægts Stammoder og Stamfader, nemlig Líf, Liv, og Lífþrasir, den som haardnakket holder paa Livet, af þras Haardnakkethed.

[3]) Móðr, Mod; megin, Styrke.

51—53
udødelige Sjæle: de Gode hæves til den høieste Lysverden — Gimli [1]); de Onde følge Mørkets Drage, der med Døden paa sine Vinger flygter til Dybet for aldrig mere derfra at reise sig.

Neppe har dog Læren om Gjenfødelsen og den høieste Guds Komme til den store Dom staaet saa levende for Asedyrkernes Blik som Læren om Ragnarøkk. Hvad der laa hiinsides den store Verdensbrand, var dem en mørk Gaade, som kun Faa vovede sig til at udgrunde. Maaskee har man i hiin høieste Gud dunkelt anet det samme mægtige Væsen, fra hvem Verdenslivets første Gnist udgik, som var i sin Ildhimmel, før Verden og Aserne tilbleve, og som skulde slynge Ødelæggelsens Ild over dem i Ragnarøkk; men denne Anelse har været forbunden med bange Følelser, og derfor turde man ei udtale den store Verdensdommers Navn [2]).

15. Overblik.

Opfatter man nu til Slutning med et Overblik Aselærens Hovedtræk, da bliver Følgende Summen af det Hele:

Ved Hedens og Kuldens gjensidige Paavirkning er den første uordnede men kraftige Verdenskrop tilbleven som en uformelig Jøtunskikkelse. Af denne have høiere Kræfter udviklet sig, der ved Aandens Magt have beseiret den raa Kjæmpemasse og af den skabt Himmel og Jord, den egentlige Verden med dens Beboere, blandt hvilke Mennesket.

Guderne eller Aserne ere disse Naturens ordnende Kræfter, iførte Personlighed. De styre den af dem skabte Verden; dog staa ved deres Side Skjebnens og Tidens mægtige Gudinder, de store Norner, der opholde Verdensbygningen, det altomfattende Verdenstræ.

[1]) Navnet Gimli staar i Forbindelse med gimr (gimsteinn), Ædelsteen, funklende Steen, og betegner saaledes: den straalende Bolig. Naar J. Grimm anseer Gimli for en Dativform af Gimill, hvilket han troer er samme Ord som himill, en ældre Form for himinn, Himmel, og støtter denne Mening derpaa, at Gimli i Eddaerne kun forekommer som Dativ (Deut. Myth. S. 783), saa feiler han heri, da Gimli forekommer paa to Steder i den yngre Edda (Gylfg. 3 og 17) som Nominativform.

[2]) Jeg kan ikke andet end hylde Magnusens Mening, at den høieste Gud, hvis Komme Voluspaa og Hyndluljod forkynde, er Surt, skjønt jeg vel veed, at de fleste øvrige Fortolkere af Aselæren forkaste den. Jfr. Deut. Myth. S. 784—85; Geijer Svear. Häfder I Till. til S. 336.

Verdenslivet er en Kamp mellem de gode og lyse Guder paa den ene Side, og det chaotiske Stofs Affødninger, Jøtnerne, Naturens forstyrrende Kræfter, paa den anden. Denne Kamp udstrækker sig ogsaa til Menneskets Væsen. Aanden er udgangen fra Guderne, Legemet tilhører Jøtnernes Verden; de stride med hinanden om Herredømmet. Seirer Aanden ved Dyd og Tapperhed, da gaar Mennesket efter Døden til Himlen for at kjæmpe i Forening med Guderne mod de onde Magter; men seirer Legemet, og lænker det Aanden til sig ved Svaghed og lav Begjerlighed, da nedsynker Mennesket efter Døden til Jøtnernes Verden i Dybet, og slutter sig til de onde Magter i Kampen mod Guderne.

Verdenslivets Strid skal ende sig i en sidste Kamp, i hvilken de stridende Magter indbyrdes fælde hinanden, og den af Guderne skabte Verden med dem gaar under. Men den skal gjenfødes forherliget og renset. En evig Gud, større end alle Aser, skal optræde som dens Styrer og som de Hedenfarnes strenge Dommer. For hans Magt skal det Onde for stedse bortvige.

Det Hele er en Kamp mellem Lys og Mørke, Aand og Materie, Dyd og Last, — en Kamp, som dog i den store Verdensomvæltning skal endes med det Godes Seier over det Onde.

III.

Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

16. Religionens Tjenere.

Troen paa høiere Væsener, der lede Naturens Kræfter og Menneskenes Skjebne, maa altid hos Menneskene virke en Stræben efter at gjøre sig disse Væsener gunstige, og maa saaledes frembringe en Gudsdyrkelse. Jo mere menneskelige man forestillede sig Guderne, des mere sandselig maatte ogsaa deres Dyrkelse blive, og det gik vel med Asetroens Tilhængere som med saa mange andre Hedninger, at Offringer, Gaver, Løfter og Ceremonier af Mængden ansaaes som Guderne fuldt saa velbehagelige som en retskaffen Vandel. Saadanne hellige Handlinger vare altid meer eller mindre symbolske, da de skulde udtrykke og stemme

54 55
med den dyrkede Guddoms formeentlige Væsen og Egenskaber. De maatte derfor skee efter visse Regler, hvis Overtrædelse endog troedes at kunne opirre Guddommen, og saaledes virke det Modsatte af hvad man ønskede. Men det var ei altid Menigmands Leilighed fuldkommen at kjende disse Regler; den nøiere Kundskab om dem blev en Sag for de i Religionen mere Indviede, som igjen maatte veilede det øvrige Folk, eller rettere, paa dets Vegne udføre de hellige Handlinger, der udgjorde Gudsdyrkelsen. Saaledes opkom en Klasse af Gudetjenere eller Prester, der ansaaes at staa Guderne nærmere end det øvrige Folk, og paa en Maade være Mellemmænd imellem begge.

Presternes Indflydelse blev imidlertid meget forskjellig, alt eftersom den Religion, hvis Tjenere de vare, i sin Charakteer var meer eller mindre hemmelighedsfuld.

I mange af Oldtidens hedenske Religioner vare kun enkelte Læresætninger almeenbekjendte, medens de fleste omhyggeligen holdtes skjulte af Presterne, der da udgjorde en egen fra det øvrige Folk strengt afsondret Stand. I disse Religioner fremtraadte Presterne selv som overnaturlige, hemmelighedsfulde Væsener, der troedes at holde det øvrige Folks Skjebne i sin Haand; og i jo høiere Grad dette var Tilfælde, des større var naturligviis deres Indflydelse paa den raa Mængde. En saadan Indretning tilkjendegiver gjerne, at Gudelæren oprindelig var Folket fremmed. Den antyder i det Aandelige, hvad en Herrestand eller et strengt Lensvæsen antyder i det Verdslige, nemlig Landets Urbeboeres Undertrykkelse ved indvandrede Fremmede.

I andre hedenske Religioner derimod fandt ingen saadan forsætlig Hemmelighedsfuldhed Sted; Presteſtanden var ei strengt affondret fra det øvrige Folk, og Forskjellen mellem Prest og Lægmand blev i Grunden kun den almindelige Forskjel mellem den meer og den mindre Oplyste. Dette Forhold vidner overhoved om en med verdslig Frihed forbunden aandelig Uafhængighed hos det hele Folk.

Til det sidste Slags Religioner hørte upaatvivlelig Asetroen. Enhver Religion har sine Mysterier, der egentlig aldrig kunne blive almeen begribelige; og dette har vel ogsaa været Tilfælde med den her omhandlede. Men disse Mysterier have i den sikkerligen ikke været mange, og derfor var heller ikke nogen stor Hemmelighedsfuldhed og deraf føl-

gende streng Affondring Asepresternes Særkjende. Kongerne og Høvdingerne vare tillige Gudernes Prester, og udførte i Almindelighed Gudstjenestens Skikke i Folkets store Forsamlinger paa den mest aabenlyse Maade; — et Beviis blandt flere for, at Asetroen ei, hvad Mange have troet, er indført blandt Nordmændene eller paatvungen dem ved en Koloni af fremmede Prester, længe efter at Folket allerede havde affondret sig fra beslægtede Stammer som et eget Heelt, men at den i sin første Spire er medbragt af Folket selv fra ældre Opholdssteder, og siden frit har udviklet sig hos det i det nye Hjem.

Snorres Beretning i de 13 første Kapitler af Ynglingasaga om Odins og hans Følges Ankomst til Norden kan ei betragtes for andet end en med hans Tidsalders Anskuelser stemmende, men i Grunden høist forfeilet Fortolkning af de gamle Eddamyther. Beretningen sammesteds om de 12 díar eller dróttnar, der forestode Offringerne tilligemed Rettergangen i det gamle Asgaard og siden fulgte Odin til Norden[1]), hviler udentvivl paa samme Grundvold. Navnet díar er sikkert det samme som tívar, hvilket, som ovenfor omtalt[2]), var en Benævnelse paa Guderne. De 12 díar ere saaledes, hvilket ogsaa Snorres egen Beretning giver al Anledning til at tro, intet andet end de 12 Aser, der fortrinlig æredes. Som et Prestekollegium ere de kun til i Snorres Fortolkning af Mytherne; og da denne Benævnelse, hverken hos samme Forfatter senere eller i andre af Nordmændenes paalidelige Digte eller Oldsagaer, forekommer anvendt paa Asernes Prester, saa bliver det høist tvivlsomt, om den i denne Betydning virkelig nogensinde har været brugt.

Anderledes forholder det sig med den anden Benævnelse dróttnar. Ordet dróttinn, Flt. dróttnar, bruges hyppigen i det gamle Norske i Betydningen Herre. I ældste Tider skal dette Navn have været eget for Folkets øverste Styrere, der tillige vare Rettens Forstandere og Yppersteprester; men allerede tidlig skal det have givet Plads for det siden brugelige Hædersnavn konungr, Konge[3]), — en Forandring,

[1]) Yngl. s. 2. 6.
[2]) Jfr. ovfr. 11te Stykke.
[3]) Efter Snorres Beretning 20 Menneskealdere før Harald Haarfager, eller omtrent i det 3die Aarhundrede e. Chr. Yngl. s. 20.

56 57
der efter Nogles Mening antyder, at fra denne Tid den verdslige Verdighed hos Landsstyrerne blev den overveiende, istedet for at tilforn den aandelige havde været det, eller at Krigeren hos dem begyndte at fortrænge Presten[1]). Benævnelsen dróttnar synes altsaa engang virkeligen at have betegnet Asetroens Prester, dog rimeligviis kun forsaavidt de tillige vare Folkets øverste Styrere; den er imidlertid gangen af Brug længe før den Tid, da Historien kaster noget klart Lys over Nordmændenes Hedenskab, hvilket, som bekjendt, først er imod dets Slutning.

Et tredie Navn, som tillægges Asetroens Prester, er goðar eller hofgoðar. Navnet goði maa udledes af goð, Gud, og betegner Gudernes Tjener, Prest; hofgoði (dannet af hof, Tempel, og goði) betegner: Tempelprest eller Tempelforstander. Benævnelsen Gode var almindelig paa Island. Denne Ø var allerede i Hedendommen deelt i 4 Fjerdinger; i hver Fjerding var oprindelig 3 Thingsogn, og i hvert af disse igjen 3 Hovedtempler (höfuðhof). Den, der bestyrede et saadant Tempel, kaldtes Gode og var tillige Høvding og Retsbestyrer i Heredet[2]), og i denne Egenskab gjaldt han — hvilket tydeligen sees af mangfoldige Steder i Sagaerne — ligesaameget som i Egenskab af Prest. Hans Verdighed og den dermed forbundne Virken kaldtes paa Island goðorð, og tiltraadtes ved en hellig Handling, idet den vordende Gode slagtede en Væder og dyppede sine Hænder i dens Blod (at rjóða sik í goða blóði[3]). Den vedblev som verdslig efter Christendommens Indførelse paa Øen lige til dens Underkastelse under Norges Konger. At denne Verdighed og dette Navn, som de fleste andre religiøse og retslige Indretninger paa Island, er overført did fra Norge, derpaa kan man ikke tvivle, skjønt Navnet Gode yderst sjælden i Sagaerne udtrykkelig omtales som brugeligt i sidstnævnte Land. En af Islands Landnamsmænd, Thorhadd den gamle, siges at have været Hofgode paa Mæren i Throndheim[4]); men ellers, naar Forstanderne for Hedendommens hellige Skikke i Norge omtales, heder det almindeligen kun om dem: at de forestode Templerne (varðveittu

[1]) Geijer Svea R. Häfder I 495.
[2]) Landnámabók IV 7 (Íslendinga sögur I. 1843).
[3]) Ljósvetn. s. 4 (Ísl. s. II. 1830.)
[4]) Lndnb. IV 6.

57 58

hof) [1]; at de raadede mest for Offringerne (réðu mest fyrir blótum) [2]; at de opholdt Offringerne (héldu upp blótum) [3], uden at noget eget Verdighedsnavn tillægges dem som Prester. Aarsagen hertil er udentvivl den, at i Norge Herseren eller Heredets Høvding altid tillige var Gode, men almindelig benævntes med det første Verdighedsnavn som det anseeligere. Paa Island derimod brugtes ikke Hersernavnet, hvorfor Godenavnet her traadte i dets Sted, betegnende Heredsforstanderen baade i hans prestelige og verdslige Kald. Ligesom i Norge Herserverdigheden egentlig var arvelig, saaledes var ogsaa Godordet paa Island at betragte som en Eiendom for enkelte Slægter.

Skjønt saaledes i Norge Herserne som Goder vare Asetroens egentlige Prester, saa forestode dog ogsaa andre høiere verdslige Høvdinger den offentlige Gudsdyrkelse. Kongerne eller Jarlerne ledede ofte de store Offerfester, hvortil alle Indbyggerne af større eller mindre Dele af Landet søgte, og havde Forsædet ved de dermed forbundne Offergjestebud [4]. Man troede, at Kongernes Iver i at dyrke Guderne bragte Folket Held, ligesom at Forsømmelighed i denne Henseende fra deres Side drog Fordærvelse over det hele Land, voldte onde Aaringer og Hungersnød. For saadan Forsømmelse maatte Kong Olaf Trætelgja i Vermeland bøde med Livet [5]; derimod tilskrev man Haakon Jarls Iver for Asernes Dyrkelse den Frugtbarhed, som efter mange Uaar vendte tilbage i Norge, da han blev Landets Styrer [6]. Forresten kunde Enhver i sit Hjem dyrke de Guddomme, han mest ærede; det var derfor intet ualmindeligt, at den rige Bonde havde ved sin Gaard sit eget Hof eller Tempel, hvor han da selv forrettede prestelig Tjeneste [7].

Ogsaa Kvinder have forrettet Offringer og udført andre hellige Skikke henhørende til Asedyrkelsen [8]; ja man finder endog, at de paa

[1]) Lndnb. V 8; Eyrbyggja s. 3.
[2]) Snorr. s. Hák. góða 19.
[3]) Snorr. s. Ól. Tr. 75.
[4]) Friðþ. s. 9; Snorr. s. Hák. g. 16. 18.
[5]) Snorr. Yngl. s. 47.
[6]) Snorr. s. Ól. Tr. 16.
[7]) Ól. s. Tr. i Fornm. sögur 145. 201; Droplaugesønnernes S. 26.
[8]) Friðþ. s. 9; Kristni s. 2.

58—60
Island stundom forestode Hof. En saadan Prestinde kaldtes gyðja eller hofgyðja[1]).

Goderne eller Presterne maatte sørge for Troeslærdommenes Bevaring og Forplantelse, hvilket i hine Tider skede ved mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt. Det er rimeligt, at de ved høitidelige Leiligheder foredroge Troeslærdommene offentlig og oftest udentvivl i Digte. Navnet þulr, Taler (beslægtet med þylja, fremsige en udenadlært Formular), som paa flere Steder forekommer i den ældre Eddas Digte[2]), var Benævnelsen paa en saadan Lærer, der under sit Foredrag pleiede sidde paa et udmerket Sæde, þularstóll[3]). Troeslærdommene selv benævnes i de gamle Digte hyppig rúnar eller stafir[4]). Den første Benævnelse betegner oprindelig Tale, den anden Skrifttegn, hvilken sidste Betydning Ordet rúnar ogsaa senere fik. I Oldtiden synes dog begge Benævnelser almindelig at være brugte som eenstydende om den mundtlig foredragne og i Mindet bevarede Lære. Flere af den ældre Eddas mythologiske Digte ere udentvivl Læredigte, bestemte til at foredrages enten ved Offerhøitider for den samlede Mængde eller ved vordende Religionstjeneres Underviisning. Den idelige Brug, Skaldekunsten gjorde af Asetroens Myther for at danne sine Digterbilleder, viser, at Kundskaben om Troeslæren har været udbredt blandt Folket; derfor kunde ogsaa disse fra Asetroen hentede Prydelser ei alene vedligeholde sig i Digtekunsten, men endog være Menigmand forstaaelige flere Aarhundreder efter den Religions Undergang, af hvilken de vare laante.

17. Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse.

Alle Asetroens Guder have vistnok været tilbedede og dyrkede af de hedenske Nordmænd; men kun enkelte af dem ere paa en saadan Maade omtalte i de gamle historiske Efterretninger, at man kan gjøre sig en nogenlunde klar Forestilling om, hvorledes deres Væsen opfattedes af Folket, og i hvilken Egenskab hver enkelt fortrinlig dyrkedes.

Odin dyrkedes især som Stridens Gud, som Seierens Tildeler; derfor heder det, at man ved Offerfesterne helligede ham det

1) Vápnfirð. s. 5; Lndnb. IV 10.
2) D. æ. Edda Hávam. 79. 135. 143; Vafþrm. 9.
3) D. æ. Edda Hávam. 111.
4) D. æ. Edda Hávam. 112; Vafþrm. 155.

første fyldte Horn til Seier[1]). Man troede, at han glædede sig ved Menneskenes Kamp, der bragte ham Helte til Valhal; og derfor tillagdes ham ofte Skylden for Heltenes Fald af disses Banemænd. Saaledes siger Dag Høgnessøn, da han vil undskylde sig for sin Søster Sigrun, der forbander ham, fordi han havde dræbt hendes Mand, Helge Hundingsbane:

Rasende er du, Søster!
og affindig,
at du forbander
egen Broder.

Ene volder Odin
al Ulykken;
thi han mellem Svogre
Striden vakte[2]).

Før Kampen begyndte, henviiste de Stridende hinanden til Valhal, og man indviede den fiendtlige Hær til Odin ved at skyde et Spyd over den, en Handling, der upaatvivlelig havde sit Forbillede i Mythen om Odin, som selv vakte den første Kamp i Verden ved at slynge et Spyd iblandt Folkene[3]). Før man tiltraadte et Tog eller begyndte et krigersk Foretagende, søgte man ved Offring at vinde Odins Bistand. Saaledes fortælles om Haakon Jarl, da han havde forkastet den ham paatvungne Christendom, og paa sin Hjemreise til Norge fra Jylland ved Storm dreves ud af sin Kurs hen til Østergøtlands Kyster, at han landede der og foretog en stor Offring. Under Offringen kom to Ravne flyvende og skrege høit. Da tyktes Jarlen vide, at Odin havde modtaget Offeret, og vilde give ham Lykke til Strid. Han opbrændte derfor alle sine Skibe, og banede sig med sin Hær med væbnet Haand Veien gjennem hele Gøtland tilbage til Norge[4]).

De faldende Kjæmper glædede sig i sin Dødsstund ved at skulle paa Odins Indbydelse henfare til Valhal for der at drikke Øl med Aserne, som den gamle Skald lader Ragnar Lodbrok synge i Ormegaarden:

Hjem byde mig Diser,
som fra Herjans Hal
mig Odin har tilsendt;
glad skal jeg Øl med Aser

i Høisædet drikke;
ledne ere Livets Timer,
leende skal jeg dø[5]).

[1]) Snorr. s. Hák. g. 16.
[2]) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 32.
[3]) Hervarar s. 5; Eyrb. s. 44; Fornm. s. V 250; Völuspá 28.
[4]) Snorr. s. Ól. Tr. 28.
[5]) Krákumál 29.

61 62

Det fortælles oftere i de gamle Sagn, at Odin aabenbarede sig før eller under Slagene, enten for at skaffe sine Yndlinger Seier, eller for selv at sætte et Maal for deres jordiske Seierbane og bortkalde dem til sig.

Odin laante Dag Høgnessøn sit Spyd, for at denne dermed kunde fælde Helten Helge Hundingsbane, hvis Aand derpaa fandt den hæderligste Modtagelse i Valhal. „Odin", heder det, „bød ham at raade for Alt med sig[1])."

Som en gammel eenøiet Mand med sid Hat paa Hovedet aabenbarede Odin sig i Kong Vølsungs Hal, og kaarede dennes Søn Sigmund til sin Yndling ved at skjenke ham et Sverd. Sigmund blev en seierrig Helt; men da hans Time var kommen, aabenbarede Odin sig atter for ham i samme Skikkelse midt under et Slag og holdt sit Spyd for hans Sverd. Sverdet brast, og Sigmund blev haardt saaret liggende paa Valpladsen. Hans Hustru vilde læge ham, men han afslog hendes Hjælp. „Odin", sagde han, „vil ei, at jeg oftere skal svinge Sverdet, siden det nu brast; jeg har stredet saalænge som det var hans Vilje[2])."

Den danske Konge Harald Hildetand var fra Barndommen af indviet til Odin, og blev siden gjennem hele sit Liv ledet af denne Gud til Seire. Men i hans høie Alderdom indviklede Odin ham i Kamp med hans Brodersøn, Sigurd Ring, styrede selv i Krigshøvdingen Bruns Skikkelse den blinde Konges Vogn i det store Slag paa Braavallahede, og dræbte endelig sin Yndling med dennes egen Kølle under Slagets Tummel[3]).

Da Styrbjørn Sviakappe (Sviarnes Kjæmpe) angreb sin Farbroder, den svenske Konge Erik Seiersæl, henvendte denne sig til Odin og offrede sig selv til ham for Seier. I Skikkelse af en stor Mand med sid Hat aabenbarede Odin sig for ham, rakte ham et Rør og bød ham skyde dette over Styrbjørns Hær med de Ord: „Odin eier Eder alle!" Erik gjorde, som han bød; men Røret blev til et Spyd i Luften, idet det fløi over Fiendernes Hær, Styrbjørn og hans Folk bleve slagne med Blindhed og begravne ved et Fjeldskred[4]).

[1]) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II.

[2]) Völsungas. 3. 11. 12.

[3]) Saxo Gramm. VII. VIII.

[4]) Styrb. þáttr 2.

62 63

Ogsaa udenfor Striden troedes Odin stundom ved en voldsom Død at kalde sine Yndlinger til sig. Hørdalands Konge Vikar var, som det synes, allerede fra Moders Liv indviet eller given til Odin[1]). Han blev en mægtig og seiersæl Konge, men fældedes omsider af sin egen Fostbroder Starkad efter Odins Tilskyndelse. Da nemlig Vikar og Starkad engang paa et Søtog holdtes tilbage ved Modvind, udforskede man Aarsagen hertil og fik vide, at Odin fordrede en Mand af Hæren. Der blev trukket Lod, og Lodden traf Vikar. Alle bleve forfærdede, og man besluttede at overlægge Sagen den følgende Dag. Men om Natten aabenbarede Odin sig for Starkad i dennes Fosterfaders Hrosshaarsgranes Skikkelse, bød ham sende sig Vikar og gav ham et Spyd, der syntes at være en Rørstengel. Dagen efter raadslog man om Vikars Offring, og paa Starkads Tilskyndelse besluttede man at foretage den for et Syns Skyld. Kongen steg op paa en Træstub, og Starkad lagde ham om Halsen en Kalvetarm, hvis anden Ende var fæstet om en spæd Furukvist. Derpaa berørte Starkad ham med Røret og sagde: „Nu giver jeg dig til Odin!“ Men i samme Oieblik styrtedes Stubben bort under Vikars Fødder, Tarmen om hans Hals blev til en sterk Vidje, Kvisten, der reiste sig med Kraft, klyngede ham op i Træet, og Røret i Starkads Haand forvandledes til et Spyd, der gjennemborede Kongen[2]).

Naar det i Sagnene heder, at Odin aabenbarer sig, da siges han at gjøre dette i Skikkelse af en aldrende, alvorlig og eenøiet Mand, oftest i grøn, blaa eller spettet Kappe med sid Hat paa Hovedet og Spyd i Haanden[3]).

Skjønt Odin i Aselæren fremstilles som den høieste af Aserne, saa synes dog Thor, især blandt Norges og Islands Indbyggere, ei at have indtaget en ringere Plads i Folkets Tilbedelse. Herom vidner baade den Omstændighed, at Templer for ham alene, eller i hvilke han fortrinlig dyrkedes, saa hyppigen omtales i de gamle Sagaer, og tillige den faste Fortrøstning, som ikke alene enkelte Nordmænd, men endog hele norske Landskabers Indbyggere under Hedenskabet siges at

[1]) Hálfs s. 1.

[2]) Gautreks s. 7.

[3]) Völs. s. 3. 11. 17; Norna-Gests s. 6; Hálfs s. 1; Snorr. s. Ól. Tr. 71; Flatøbogen I 375; Harðar s. 14.

63 64

have sat til ham fremfor nogen anden Guddom. Tempel for Thor fandtes paa Øen Moster ved Hørdaland [1]), paa Naudsø ved Naumudal [2]), paa Thorsnes paa Island [3]), ved Hunthorp i Gudbrandsdalen [4]); han dyrkedes fortrinlig i Hovedtemplet paa Mære i Indre-Throndheim [5]) og paa mange flere Steder i Norge [6]). Gudbrandsdølerne havde deres høieste Fortrøstning til Thor [7]). Da Thorolf Mostrarskegg vilde forlade Norge, raadspurgte han Thor, om hvorhen han skulde drage, og Thor viiste ham til Island [8]). Paa Thors Anviisning valgte ligeledes Nordmanden Kraaku-Hreidar Bostad paa denne Ø [9]), og det samme gjorde Helge den magre, som fra Suderøerne drog derhen [10]).

De, som i Striden satte større Lid til egen Kraft, end til Odins Beskyttelse, dyrkede Thor som Kraftens Giver, og helligede ham ved Offergjestebudene det første fyldte Horn. At dette skede ved at gjøre Hammertegn over Hornet, sees af den bekjendte Fortælling om Kong Haakon Adalsteinsfostre, der i Offergjestebudet paa Lade gjorde Korsets Tegn over det til Odin viede Horn, en Handling, som Sigurd Jarl forklarede saaledes, at Kongen gjorde som Alle, der troede paa egen Kraft og Styrke: han viede Hornet til Thor ved Hammerens Tegn [11]). Det er ei usandsynligt, at Thors Hammertegn ogsaa anvendtes ved de hedenske Nordmænds Egteskaber som en Indvielse af Egtefolkenes Forening [12]), ligesom og ved deres Begravelser, hvilket sidste havde sit Forbillede i Mythen om Thor, som selv viede Balders Ligbaal med sin Hammer [13]). Hammertegnet skulde i begge disse Tilfælde

[1]) Eyrb. s. 3.
[2]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. I 150.
[3]) Eyrb. s. 4.
[4]) Snorr. s. Ól. helg. 118.
[5]) Snorr. s. Ól. Tr. 76; Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 167.
[6]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 201 o. fl. St.
[7]) Snorr. s. Ól. helg. 118.
[8]) Eyrb. s. 4.
[9]) Lndnb. III 7.
[10]) Lndnb. III 12.
[11]) Snorr. s. Hák. góð. 18.
[12]) D. æ. Edda Hamarsh. 30.
[13]) D. y. Edda Gylfg. 49.

bortskræmme onde Jøtunvæsener og hindre dem fra at forstyrre Egtefolkenes huuslige Fred og de Dødes Skyggers Ro i Graven.

Thor paakaldtes ligeledes af dem, der skulde brydes. Da Islændingen Thord, der ellers var meget øvet i Bryden, skulde prøve sig mod sin raske Landsmand Gunnlaug Ormstunga, paakaldte han i Forveien Thor. Gunnlaug slog imidlertid ligefuldt Benene bort under ham og kastede ham saaledes til Jorden, men vred med det samme sin egen Fod af Led [1]). Især dyrkede man dog, som det synes, Thor for i ham at have en Beskytter mod Trolde og onde Magter af Jotunnatur, hvilke troedes at have sin Bolig i Fjelde og paa øde, vilde Steder; fra disse Magter skulde han ogsaa efter et gammelt Sagn have befriet Norges Beboere; intet Under altsaa, at han særdeles dyrkedes i dette Land [2]).

Thor troedes stundom at aabenbare sig for Menneskene. I en rødskjegget Mands Skikkelse viiste han sig i den svenske Helt Styrbjørns Leir, da denne havde paakaldet hans Hjælp mod sin Farbroder Erik Seiersæl, hvem Odin beskyttede [3]). Som en ung rødskjegget Mand, stor af Vext og skjøn af Ansigt, sterk og smidig i Bryden, aabenbarede han sig for Kong Olaf Tryggvessøn og fortalte denne, hvorledes han i Oldtiden, da Nordmændene paakaldte hans Hjælp, havde med sin Hammer knust tvende Troldkvinder, der plagede dem [4]). Thors røde Skjeg skulde udentvivl antyde Tordengudens ildagtige Væsen.

At Njørd har været Gjenstand for Nordmændenes ivrige Dyrkelse, kan allerede sluttes deraf, at han troedes at beskytte Søfarten, med hvilken vore Forfædre saameget sysselsatte sig; det heder ogsaa om ham i et af de gamle Eddadigte, at „han raader for Templer og Offersteder i Mængde [5])." Njørd og hans Søn Frey nævnes i Nordmændenes hedenske Edsformular [6]); de anraabes i et Digt af Egil Skallagrimssøn om at ville fordrive Erik Blodøxe og Dronning Gunnhild af Norge [7]); de fremstilles af den samme Skald i hans Arin-

[1]) Gunnl. s. Ormst. 10.
[2]) Ól. s. Tr. í Fornm. s. 213.
[3]) Styrb. þ. 2.
[4]) Ól. s. Tr. í Fornm. s. 213.
[5]) D. æ. Edda Vafþrúðnm. 38.
[6]) Lndnb. IV 7.
[7]) Egils s. 58.

66 67
bjarnardrápa som „Rigdoms Givere“ [1]), og den meget Rige sagdes at være „rig som Njørd“ [2]).

Endnu hyppigere ere de Spor, som i vore gamle Sagaer findes til Freys, Frugtbarhedsgudens, udbredte Dyrkelse blandt Nordmændene. I Throndheim var der i Olaf Tryggvessøns Dage et Tempel, i hvilket Frey blev ivrigen dyrket. Da Kongen, efter at have omstyrtet Gudens Billede, bebreidede Bønderne deres taabelige Afgudsdyrkelse og spurgte dem, hvori Frey havde udviist sin Magt, svarede de: „Frey talede ofte med os, forudsagde os det Tilkommende og skjenkede os gode Aaringer og Fred“ [3]).

Den norske Høvding Ingemund Thorsteinssøn, der i Harald Haarfagers Dage nedsatte sig i Vatsdalen paa Island, byggede ved sin Gaard et Tempel, der synes især at have været helliget Frey. Denne Gud havde nemlig paa en Maade anviist ham Bostad; thi ved at grave for sine Ondvegessuler eller Høisædespiller gjenfandt Ingemund i Jorden et Freys Billede, som han i Norge havde mistet [4]). — Islændingen Thorgrim paa Søbol var en ivrig Dyrker af Frey og holdt Offergjestebud til hans Ære ved Vinternat. Da Thorgrim var død og høilagt, fæstede aldrig Sneen sig paa hans Gravhaug, og dette troede man kom af Freys Yndest: „Guden havde ham saa kjær for hans Offringer, at han ei vilde, der skulde fryse mellem dem“ [5]).

I Nærheden af Gaarden Tveraa i Eyjafjord paa Island var et Tempel for Frey, og Gaarden blev derved saa hellig, at ingen Sagfældet der turde opholde sig: „Frey tillod det ikke“. Da Høvdingen Thorkel den høie blev fortrængt fra Tveraa af Glum Eyjolfssøn, almindelig bekjendt under Navnet Vigaglum, ledede han, før han flyttede bort, en gammel Oxe til Freys Tempel og sagde: „Frey! længe har jeg sat al min Lid til dig; mange Gaver har du modtaget af mig og vel lønnet dem; nu giver jeg dig denne Oxe, for at du skal lade Glum engang fare bort af Tveraa Land ligesaa meget imod sin Vilje, som

[1]) Arinb. dr. 18 i Eg. s. 81.
[2]) Vatsd. s. 47.
[3]) Flatøbogen I 400 ff.
[4]) Vatsd. s. 10. 15.
[5]) Gisl. s. Súrss. 15. 18.

nu er Tilfælde med mig. Giv du mig et Tegn paa, at du modtager Gaven!" I samme Oieblik brølede Oxen høit og faldt død til Jorden. Thorkel ansaa det for et godt Tegn og flyttede bort lettere til Mode. Glum blev siden paa sine gamle Dage indviklet i en farlig Drabssag, der endte med, at han maatte afstaa Tveraa til den Dræbtes Søn. Natten før han red til Thinget, hvor denne Sag skulde afgjøres, drømte han, at han saa Frey sidde paa en Stol ved Aabredden; hans afdøde Frænder bønfaldt Guden om, at Glum ei maatte blive bortdreven fra Tveraa, men Frey svarede dem kort og vredt; thi han mindedes nu Oxen, som Thorkel den høie havde skjenket ham. Efter denne Drøm og den paafulgte tvungne Bortflytning hædrede Glum ei længer Frey saameget som før[1]).

I Templet ved Upsal i Sverige skal Frey tilligemed Odin og Thor have været fortrinligen dyrket[2]); og at man i enkelte Landskaber af Sverige har sat sin meste Lid til ham, ja troet, at han stundom aabenbarede sig i menneskelig Skikkelse, derom vidner den vistnok iøvrigt temmelig udsmykkede Fortælling om Nordmanden Gunnar Helming, der i Sverige udgav sig for Frey[3]).

Hesten holdtes, som det synes, for et af Frey yndet Dyr. Ved hans Tempel i Throndheim siges at have været Heste, som han eiede[4]). Om Islændingen Rafnkel Freysgode berettes, at han elskede Frey over alle andre Guder, og skjenkede ham Halvdelen med sig i alle sine bedste Eiendomme. Denne samme havde en bruun Hest, som han kaldte Freyfaxe (Freys Hest), og hvem han elskede saa høit, at han gjorde det høitidelige Løfte at dræbe den, som red denne Hest imod hans Vilje, et Løfte, som han ogsaa opfyldte[5]). En anden Islænding, Brand, havde en Hest ligeledes kaldet Freyfaxe, hvilken han gjorde saa meget af, at man holdt for, at han troede paa den som paa en Guddom[6]).

Med Svinet har maaskee det samme været Tilfældet som med

[1]) Víga-Gl. s. 5. 9. 26.
[2]) Adam. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26). Navnet Fricco, som her forekommer, kan vel neppe betegne nogen anden Gud end Frey.
[3]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 173.
[4]) Flatøbogen I 401.
[5]) Hrafnk. s. Freysg. 4. 6. 11.
[6]) Vatsd. s. 34.

68 69

Hesten. Galten Gullinburste, med hvilken Frey kjørte, er allerede omtalt i Mytherne; og Fortællingen om den fabelagtige Konge Heidrek, der om Juleaften gjorde høitidelige Løfter paa den til Frey og Freyja indviede Sonegalt (sónargöltr)[1]), synes at hentyde paa en virkelig ældgammel hedensk Skik; thi ogsaa i et af de prosaiske Tillæg til det gamle Eddadigt om Helge Hjørvardssøn omtales Sonegalten, der om Juleaften blev fremledet, for at man med Haanden paa den kunde aflægge høitidelige Løfter[2]).

Balders Dyrkelse finder man kun omtalt i Fridthjofs Saga, som beretter, at der i Baldershage i Sogn var et stort Tempel for flere Guder, blandt hvilke dog Balder dyrkedes fortrinlig. Det heder, at Stedets Helligdom var saa stor, at ikke alene ingen Vold der maatte tilføies Mennesker eller Dyr, men ikke engang Karle maatte der have Omgang med Kvinder[3]). Balders Dyrkelse bar altsaa Præget af den Godhed og Uskyldighed, hvis Billede han selv var.

Om Forsetes Dyrkelse hos Nordmændene har man vel ingen bestemt Efterretning; men man finder derimod, at denne Gud har været ivrig tilbedet af Friserne, og at han har havt et meget helligt Tempel paa en O, som var kaldet efter ham, Foseteslant, det nuværende Helgoland[4]).

Til Brage have de hedenske Nordmænd udentvivl indviet det fyldte Horn, som kaldtes Bragehornet, og som i store Gjestebud tømtes, idet høitidelige Løfter bleve gjorte[5]). Brage, Skaldekunstens Gud, skulde høre Løfterne om de store Bedrifter, hvis Minde gjennem Skaldenes Mund skulde overleveres til Efterverdenen.

Til Asynjernes Dyrkelse findes kun enkelte Spor i de gamle Digte og Sagaer. Om en vis Ottar heder det i Eddadigtet Hyndluljóð, at han stedse troede paa Asynjerne[6]) Valkyrjen Sigrdrifa hilser, idet hun vaagner af sin Tryllesøvn, Aser og Asynjer[7]). Konge-

[1]) Herv. s. 14.
[2]) D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s.
[3]) Friðþ. s. 1.
[4]) J. Grimm Deut. Myth. S. 210—212.
[5]) Snorr. s. Hák. G. 16.
[6]) D. æ. Edda Hyndl. 10.
[7]) D. æ. Edda Sigrdrífumál 4.

datteren Borgny anraaber Frigg og Freyja om at lønne Oddrun, der har staaet hende bi i hendes haarde Fødselsmerter og hjulpet til hendes Forløsning[1]). Da Kong Rerer og hans Hustru anraabte Guderne om Afkom, heder det, at Frigg og Odin hørte deres Bønner og skjenkede dem en Søn[2]). Den hørdske Konge Alfreks Dronning Signy paakaldte Freyja, da hun skulde kappes med Kongens anden Hustru Geirhild i Ølbrygning. Da Kongen nemlig maatte skille sig ved den ene af dem formedelst deres Uforligelighed, havde han erklæret at ville beholde den, som bryggede det bedste Øl. Signy kom alligevel tilkort for sin Medbeilerinde; thi denne paakaldte Odin, der før havde aabenbaret sig for hende i en vis Høtts Skikkelse, og da han gav hende sit Spyt til Gjær, blev Geirhilds Øl bedre[3]).

Frigg og Freyja som de høieste af Asynjerne have udentvivl været fortrinlig dyrkede; deres Billeder siges i et Tempel paa Island at have siddet i Høisædet ligeover for Thors og Freys[4]). Da den til Christendommen nyomvendte Islænding Hjalte Skeggesøn vilde udtrykke sin Foragt for de hedenske Guder, kaldte han i en Vise Freyja en Tæve[5]); og Hallfred Vandraadeskald nævner i et Vers, som han paa Kong Olaf Tryggvessøns Opfordring gjorde for at vise sit christelige Sindelag, Freyja blandt de Guder, som han havde forladt for Christus[6]).

18. Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse.

Foruden de egentlige Aser bleve ogsaa visse ringere Guddomme, der dog fra Asetroen havde deres Oprindelse, af de hedenske Nordmænd ærede og tilbedte. Af denne Klasse høiere Væsener vare Diser, Landvætter og Alfer.

Navnet dísir (Ekt. dís) betegner egentlig Gudinder, men brugtes især om et eget Slags overnaturlige Væsener, der ogsaa ofte forekomme under Benævnelserne hamingjur (Ekt. hamingja), Lykkegudinder, og fylgjur (Ekt. fylgja), følgende, ledsagende Aander. De vare nær be-

[1]) D. æ. Edda Oddrúnargrátr 10.
[2]) Völs. s. 2.
[3]) Hálfs s. 1.
[4]) S. af Dropl. sonum ms. 26.
[5]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 217.
[6]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 170.

slægtede med Valkyrjerne og Nornerne, især dog med de sidste, hvis Udsendinger de egentlig ansaaes for at være. Man forestilte sig dem som kvindelige Væsener, der oftest beskyttende, undertiden ogsaa forfølgende, ledsagede det enkelte Menneske eller hele Slægter gjennem Jordelivet. De aabenbarede sig ved vigtige Leiligheder snart for det vaagende Øie, snart i Drømme, i hvilket sidste Tilfælde man og benævnte dem Drømmekoner (draumkonur).

Da den islandske Høvding Thorstein Ingemundssøn paa Hof i Vatsdalen var buden til Gjest af en tryllekyndig Kvinde, Groa, der boede i hans Nabolag, drømte han før Gjestebudet tre Nætter i Rad, at „den Kone, der havde fulgt ham og hans Frænder", viiste sig for ham og forbød ham at fare. Han adlød hende og blev hjemme tillige med sine Venner. Men den samme Dag, da Gjestebudet skulde have været, begravede et Fjeldskred, fremkaldet ved Groas Trolddom, hendes Huus[1]).

Den berømte og mægtige Islænding Vigaglum drømte en Nat, at han stod paa sin Gaard Tveraa og saa en Kvinde gaa sig imøde, saa stor, at hendes Skuldre naaede Fjeldtoppene paa begge Sider af Dalen; og denne Drøm udtydede han saaledes, at nu var hans Morfader den norske Herser Vigfus død, men Konen var dennes Lykke (hamingja), der gik høiere end Fjeldene, og nu opslog sin Bolig hos Glum[2]).

Da Hallfred Vandraadeskald laa dødelig syg paa sit Skib, saa man en Kone gaa langs med Skibet. Hun var anseelig af Skikkelse og iført Brynje; hun gik over Bølgerne, som var det paa Landjorden. Hallfred saa til hende og merkede, at det var hans Følgekone (Skytsaand); han sagde til hende: „Nu erklærer jeg mig skilt fra dig". „Vil du tage mod mig?" spurgte hun Thorvald, Hallfreds Broder. Han benegtede det. Da sagde Hallfred den yngre, Skaldens Søn: „Jeg vil tage mod dig"[3]).

Om den haabefulde islandske Yngling Thidrande Hallssøn hed det endog, at han blev dræbt af sin Æts Diser. Det var nemlig

[1]) Vatsd. s. 36.
[2]) Víga-Gl. s. 9.
[3]) Magnusens Eddalære IV 45 efter Hallfreds Saga (Kap. 11).

kort før Christendommens Indførelse paa Island, at Thidrandes Fader Hall ved Vinternat holdt et Gjestebud (udentvivl et Offergilde til Disernes Ære) paa sin Gaard Hof i Alptafjorden. Spaamanden Thorhalle, der var blandt Gjesterne, forbød Enhver at gaa ud om Natten; thi saadant vilde drage Ulykke efter sig. Da Alle vare gangne til Sengs, blev der tre Gange banket paa Døren; men Ingen agtede det uden Thidrande, der laa Døren nærmest. Han troede det var Gjester, der ankom, sprang op ved den tredie Banken og gik ud med sit Sverd i Haanden. Da han i Førstningen Intet blev var, fjærnede han sig noget fra Døren; men nu hørte han Hestetrampen, og saa ni sortklædte Kvinder med dragne Sverd ride fra Norden, og ni Kvinder i lyse Klæder paa hvide Heste ride fra Sønden over Marken. Han vilde nu ind; men de sortklædte Kvinder kom i Veien for ham og angrebe ham; han forsvarede sig tappert, men faldt omsider. En Stund efter vaagnede hans Fader og savnede ham. Man søgte Thidrande og fandt ham snart liggende haardt saaret; han fortalte sit Syn og døde om Morgenen. Den vise Thorhalle forklarede hele denne Begivenhed som et Varsel for en Troesforandring. Kvinderne havde været hans Æts Diser; de sorte havde yndet den gamle Tro, som nu snart skulde forsages; de havde villet have en Skat af Ætten, før de forlode den; derfor havde de dræbt Thidrande, hvem de lyse Diser forgjæves havde søgt at forsvare. Men disse samme lyse Diser skulde beskytte Slægten, naar den havde antaget den nye Tro[1]).

Islændingen Gisle Sursøn fortalte selv, at han havde to Drømkoner; den ene var stedse venlig mod ham, den anden spaaede ham altid ilde. Da han flakkede om fredløs og ulykkelig, aabenbarede den sidste sig oftest for ham og vilde bestænke ham med Blod; den første trøstede ham dog undertiden og viiste ham engang sin Bolig, hvor hun lovede ham et lykkeligt Ophold efter Døden[2]).

Naar et Menneskes Lykke dalede, da tilskreves dette hans Disers Vrede eller Kraftløshed, og da sagde man, at hans Diser vare døde eller havde forladt ham. I Halfs Saga, i den poetiske Ordvexling imellem Halfskjæmpen Utstein og den danske Ulf den røde, siger den første:

[1]) Ól. s. Tr. í Fornm. s. 215.
[2]) Gisl. s. Súrss. 22. 24. 30. 33.

73 74

Op skulle vi stande,
ud skulle vi gaa,
sterkt skulle vi
vore Skjolde ryste;

jeg tror vore Diser
hjælmbedækte
hid ere komne
til Danemark.

Hvortil Ulf svarer:

Døde monne alle
Eders Diser være;

Held er veget
fra Halfs Kjæmper![1])

I det gamle Eddadigt Grimnismaal siger Odin til Kong Geirrød, strax før denne falder i sit eget Sverd:

Jeg veed dit Liv er ledet,
dig Diserne ere vrede[2]).

I Atlamaal siger Glaumvør til sin Mand Gunnar, hvem hun ved Fortællingen om sine uheldvarslende Drømme forgjæves søger at bringe fra den Reise, paa hvilken han fandt sin Død:

Jeg tror, at dine Diser
dig have alt forladt[3]).

Naar det oftere i Sagaerne heder, at en mægtig Mand giver sin Lykke (hamingja, gipta) til En, som han bortsender i farlige Erinder, eller som han i det Hele vil vel — et Udtryk, der endog i christelige Tider var brugeligt —, da gjorde man sig vel oprindeligen derved den Tanke, at det ene Menneskes Diser i saadant Tilfælde for en Tid eller for bestandig ogsaa toge den anden under sin Varetægt. Da den islandske Høvding Høskuld paa sin Dødsseng skiftede sit Gods mellem sine Sønner, men ei kunde lade sin uegte Søn Olaf, hvem han elskede høiest, gaa i lige Arv med sine øvrige Sønner mod disses Vilje, saa skjenkede han ham, foruden nogle kostbare Klenodier, sin og sine Frænders Lykke (gipta); han vidste vel — lagde han til — at den ogsaa allerede havde taget Plads hos Olaf[4]). Da den norske Konge Olaf Haraldssøn sendte sin Stallare Bjørn i et vanskeligt Erinde til Sverige, bad Bjørns Ledsager Islændingen Hjalte Skeggessøn, der dog var Christen, at Kongen vilde give dem sin Lykke

[1]) Hálfs s. 15.
[2]) D. æ. Edda Grimnm. 53.
[3]) D. æ. Edda Atlam. 25.
[4]) Laxd. s. 26.
[5]) Snorr. s. Ól. helg. 68.

(hamingja) med paa deres Færd; og Kongen svarede, at han skulde gjøre dette, hvis det ellers havde noget at betyde[1]).

Udtrykkene kynfylgja (Slægtsfylgje) og ættarfylgjur, som undertiden i Sagaerne forekomme i Betydning af den Klogskab eller Kraft, der var en eller anden Slægt egen[2]), peger hen til Troen paa ledsagende og beskyttende Aander som Ophav til Slægtens fortrinlige Egenskaber.

Da Troen paa saadanne Diser eller Skytsgudinder var saa almindelig blandt de hedenske Nordmænd, var intet naturligere, end at man ved Dyrkelse søgte at beholde og bestyrke disse Væseners Gunst. Hertil sigtede udentvivl de saakaldte dísablót eller Dise-Offringer, som paa mange Steder omtales i Sagaerne, og som synes især at have været holdne om Høsten ved Vinternat. Om de sognske Konger Helge og Halfdan, Beles Sønner, heder det, at de vare til Dise-Blot i Baldershages Tempel, da Fridthjof bragte dem Skatten fra Orknøerne, og som en Deel af samme Tempel omtales en egen Bygning under Navn af dísarsalr d. e. Disesal[3]). Upsalakongen Adils kom af Dage derved, at hans Hest styrtede under ham, da han ved et Diseblot red om i Disesalen[4]). Alfhild, en Datter af Kong Alf i Alfheim, blev bortført af Starkad, da hun ved et stort Diseblot, som hendes Fader en Høst holdt, om Natten bestænkte Altrene med Blod[5]). Den norske Konge Erik Blodøxe og hans Dronning Gunnhild holdt Diseblot paa en Kongsgaard paa Atleøen ved det vestlige Norge[6]); og om den norske Herser Vigfus heder det, at han ved Vinternat holdt stort Gjestebud og Diseblot, hvilken Høitid alle hans Folk skulde erindre[7]).

Til denne Klasse af Guddomme maa man udentvivl henregne et Par Væsener, der flere Gange omtales i vore gamle Sagaer som Gjenstand for Dyrkelse, uden at man dog finder dem nævnte blandt de egentlige Guder; det er Søstrene Thorgerd Hørgabrud og Yrp. Om Thorgerd, der oftest nævnes, heder det, at hun var en Datter af

[1]) Sn. s. Ól. helg. 68.
[2]) Völs. s. 4; Þorðar s. Hreð. 8.
[3]) Friðþ. s. 5. 9.
[4]) Snorr. Yngl. s. 33.
[5]) Hervar. s. 1.
[6]) Eg. s. 44.
[7]) Vígagl. s. 6.

en Konge Haulge (den Hellige) efter hvem Haalogaland skal have faae sit Navn. Baade Fader og Datter bleve dyrkede ved Offringer, og Haulges Gravhaug var opkastet i verlende Lag af Guld og Sølv, og af Muld og Steen[1]). Denne Fortælling antyder vel neppe andet, end at Thorgerd var en Guddom egen for Haaleygerne, eller rettere for den fra Haalogaland stammende merkelige Æt af Ladejarler, altsaa deres Dis eller Skytsgudinde. Af den berømteste Mand af denne Æt, Haakon Sigurdssøn Jarl, finder man, at hun er bleven særdeles dyrket. Til hende, heder det, offrede han under Slaget mod Jomsvikingerne sin syvaarige Søn for at erholde hendes Hjælp. Hun indfandt sig ogsaa i et rasende Haglveir fra Norden, og Fienderne troede at see baade hende og hendes Søster Yrp paa Jarlens Skib; en Piil fløi fra hver deres Finger, og hver Piil blev en Mands Bane[2]). I Gudbrandsdalen dyrkedes hun og Yrp tilligemed Thor i et Gudehuus, som Haakon Jarl og Høvdingen Gudbrand eiede i Fællesskab[3]). I det vestlige Norge havde hun ligeledes et Tempel, paa det prægtigste indrettet, i hvilket samme Haakon Jarl tilbad hende med den høieste Ærefrygt[4]). Endog paa Island dyrkedes Thorgerd tilligemed flere Guder i et Tempel ved Olvusvand, og ansaaes som en Skytsaand for Høvdingen Grimkel og hans Slægt, der stammede fra Orkadal[5]). Thorgerds almindelige Tilnavn Hörgabrúðr betegner Altrenes eller Offerstedernes Brud (af hörgr Alter, Offerkreds), og antyder hendes formeente Hellighed; hun benævnes og Haulgabrúðr, hvilket Tilnavn udentvivl betegner Haaleygernes Brud eller Gudinde.

Benævnelsen fylgja, der ofte, som af det Foregaaende viser sig, var eenstydende med dís eller hamingja, brugtes ogsaa, og det endnu hyppigere, om et Slags Væsener, som i Dyrskikkelse troedes at ledsage, eller egentlig gaa forud for Menneskene. Man har udentvivl tænkt sig disse Fylgjer som ringere Aander, end de egentlige Diser eller Hamingjer, og der findes neppe noget Spor til, at de have været Gjenstand for Dyrkelse. Hvert Menneske troedes at have sin Dyr-

[1]) D. y. Edda Skálda 44.
[2]) Jómsv. s. Kbh. 1824. 14; Fornm. s. XI 134; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 90.
[3]) Njáls s. 89.
[4]) Færeyinga s. 23.
[5]) S. af Herði 1. 18.

fylgje, og man finder ofteſt, at man har tænkt ſig Dyret paa en Maade ſvarende til Menneſkets Charakteer eller Stilling. Liſtige Folk ſiges ſaaledes at have Ræve til Fylgjer; vilde Krigere: Ulve; kraftfulde Høvdinger: Ørne, Oxer, Bjørne eller andre ſterke Dyr[1]). De Menneſker, ſom havde kraftfulde Fylgjer, vare vanſkeligere at beſeire og mere frygtede, end de, der havde ſvage. „Brødrene have ſterke Fylgjer (rammar fylgjur)" ſagde den islandſke Troldmand Thorolf om Ingemunds Sønner fra Hof, da han forudſaa, at disſe vilde angribe ham[2]). Ligeledes ſagde Oldingen Vifil, da det i Drømme var ham aabenbaret, at Kong Frode nærmede ſig hans Bolig for at opſøge ſine Broderſønner, Hroar og Helge, hvilke Vifil ſkjulte for hans Efterſtræbelſer: „Store og mægtige Fylgjer ere hidkomne til Øen![3])" Den viſe Islænding Einar Eyjolfsſøn drømte, at han ſaa en herlig ſterkhornet Oxe gaa opad Eyjafjorden, og da den kom til Gaarden Mødruvold, gik den til hvert Huus, og omſider til Høiſædet, hvor den faldt død ned. Einar ſagde, at Drømmen var betydningsfuld, og at det var en Mands Fylgje, ſom havde viiſt ſig. Samme Dag kom ogſaa hans Broder Gudmund den mægtige hjem fra en Reiſe til ſin Gaard Mødruvold og døde pludſeligen, kort efter at han havde ſat ſig i Høiſædet[4]).

Fylgjerne viiſte ſig ofteſt i Drømme. I Eddadigtet Atlamál, hvor Koſtbera fortæller ſin Mand, Høgne, ſine uheldvarslende Drømme, ſiger hun blandt andet: „Mig tyktes gjennem Huſet der fløi en Ørn; jeg troede, at Atles Ham det var[5])." Da Dronning Aud fortalte ſin Mand, Kong Rørek, at hun havde drømt om en Hjort, der blev dræbt af en Drage, da ſagde Rørek: „Du har ſeet Kongers Fylgjer"[6]).

Fylgjerne viiſte ſig iſær ſom Forbud for de Menneſkers Komme, hvem de tilhørte, og pludſelig ſterk Søvnighed troedes at bebude disſe Væſeners Nærmelſe. Det heder ſaaledes om Troldmanden Svan, at han giſpede og ſagde: „Nu nærme ſig (sækja at) Oſvifs Fylgjer"[7]).

[1]) Njáls s. 23. 62; Völs. s. 34; Örvar-Odds s. 4; þorst. Vík. s. 12 o. m. fl. St.
[2]) Vatsd. s. 30.
[3]) Hrólfs s. Kr. 2.
[4]) Ljósvetn. s. 21.
[5]) D. æ. Edda Atlam. 19.
[6]) Sögubrot 2.
[7]) Njáls s. 12; Finnboga s. ram. 41.

78 79
Undertiden saaes ogsaa Fylgjerne af Mennesker i en vaagende Tilstand, men det var da kun af dem, der vare begavede med en overnaturlig Sands. Der fortælles om den vise Islænding Njaal, at han en Nat ei vilde lægge sig til at sove, men gik urolig ud og ind. Da man spurgte ham, hvoraf dette kom, svarede han: „Mangt bæres mig for Øie; jeg seer mange grumme Fylgjer af Gunnars Fiender." Samme Nat blev ogsaa hans Ven Gunnar af Hlidarende angreben af sine Uvenner[1]). Da Drengen Thorstein, siden kaldet Oxefod, engang løb ind paa Gulvet i sine Fosterforældres Huus og der faldt, begyndte en viis Olding, Geiter, som just var tilstede, at lee. Drengen spurgte ham om Aarsagen, og han svarede: „Jeg saa, hvad du ikke saa: en Hvidbjørnunge løb foran dig ind i Stuen, og over den faldt du." Af dette Syn udledede Oldingen, at Thorstein var af fornemmere Æt, end man almindelig antog[2]).

Hvad Diserne vare for det enkelte Menneske og den enkelte Slægt, det troedes Landvætterne (landvættir, Landsskytsaander; af vættr eller vætt, Væsen, Aand) at være for hele Landskaber og disses Indbyggere, dog saaledes at de egentlig vare bundne til Stedet, ikke til Befolkningen, med hvilken de kun stode i Forbindelse, forsaavidt den beboede en vis Egn.

Det er høist rimeligt, at de hedenske Nordmænd have tænkt deres Fædreneland under en af Asernes, maaskee Thors, særdeles Beskyttelse, og at det er denne Skytsgud, Skalden Egil Skallagrimssøn mener ved den Land-As, hvis Fiendskab han i et Digt ønsker over Kong Erik Blodøxe[3]). Landvætterne derimod vare ringere Væsener, der beskyttede Landets mindre Dele, og af hvis Gunst Indbyggernes Lykke i høi Grad afhang. Man var derfor omhyggelig for ikke at forstyrre Landvætternes Ro. Derfra skriver sig den Bestemmelse, der indtog den første Plads i Islands hedenske Love, „at Ingen skulde have Skib i Havet med Hoveder paa Forstavnen; men hvis man havde det, da skulde man tage Hovederne af, før man kom Landet i Syne, og ei

[1]) Njáls s. 70.
[2]) Fornm. s. III 113. — Om Diser og Fylgjer findes fortræffelige Oplysninger i Magnusens Eddalære IV 35—49.
[3]) Eg. s. 58.

79 80

feile til Landet med gabende Hoveder og opspilede Tryner, at ei Landvætterne derved skulde skræmmes." At en lignende Tro har fundet Sted i Norge, derom vidner Egil Skallagrimssøns Fremfærd, da han vilde hevne sig paa Kong Erik Blodøxe og Dronning Gunnhild. Han gik op — heder det — paa en Ø ved Norges Kyst, nedstak en Hasselstang i en Klipperevne, som vendte mod Landet, og fæstede et Hestehoved paa Stangen. „Her," sagde han derpaa, „reiser jeg en Nidstang og vender Nidet mod Kong Erik og Dronning Gunnhild." Han vendte Hovedet mod Landet og vedblev: „Jeg vender dette Nid mod de Landvætter, som bebo dette Land, saa at de alle fare vildt omkring uden at kunne finde sit Hjem, saalænge indtil de have drevet Kong Erik og Dronning Gunnhild af Landet" [1]). Landvætternes Fiendskab har man saaledes udentvivl troet forvoldte Kong Eriks senere Ulykke, da han med Kone og Børn maatte flygte fra Norge.

Man troede paa den anden Side, at den Mand, som stod i Landvætternes Yndest, nød en særdeles Lykke. Saaledes fortælles der om Islændingen Bjørn, en Søn af Landnamsmanden Molda-Gnup, at han gjorde Forbund med en Bjergaand (bergbúi), der aabenbarede sig for ham i Drømme, og fra den Stund af formeredes Bjørns Kvæg utroligen. Det hed desuden, at synske Mænd (ófreskir menn, Mænd begavede med et overnaturligt Syn) saa, hvorledes alle Landvætter ledsagede Bjørn, naar han drog til Thinge, og hans Brødre, naar de droge paa Fiskeri [2]).

Landvætterne troedes at være af forskjellige Skikkelser; sommesteds var det store Dyr, sommesteds igjen Kjæmper. Da den danske Konge Harald Gormssøn havde i Tanke at angribe Island, sendte han — som det heder — i Forveien en troldkyndig Mand did for at udspeide Landet. Troldmanden for i en Hvals Skikkelse, men fandt alle Fjelde og Høie paa Øen fulde af Landvætter, baade store og smaa. Da han kom til Vaapnafjorden og der vilde gaa op, mødte ham oppe fra Dalen en stor Drage med mange Orme og Padder i Følge, hvilke blæste Edder paa Troldmanden og nødte ham til at fly. Da han kom til Eyjafjord, fløi mod ham en Fugl saa stor, at dens

[1]) Eg. s. 60.
[2]) Lndnb. IV 12.

80 81
Vinger naaede Fjeldene paa begge Dalens Sider, og en Mængde store og smaa Fugle fulgte den. I Breidafjorden traf han en stor Tyr, der vadede ud i Havet og brølede rædsomt; mange Landvætter ledsagede den. Ved Reykjanes saa han endelig en Bjergrise med en Jernstav i Haanden, dens Hoved kneisede over Fjeldtoppene og mange Jøtner fulgte den. Beretningen om disse Øens mægtige Skytsaander skal have bidraget sit til at afskrække Kong Harald fra det paatænkte Islandstog[1]).

Landvætterne har man ganske vist i Norge og paa Island hyppigst tænkt sig som henhørende til Jøtnernes Æt, og da som fortrinsviis boende i Fjeldene. At betragte Jøtunvæsener paa en vis Maade som Landets endnu virksomme Urbesiddere med Hensyn til den døde Natur, var fuldkommen stemmende med Asetroens Læresætninger; og at man, skjønt man overhovedet erkjendte Jøtnerne for onde Væsener, alligevel ved et Slags Dyrkelse stræbte at gjøre sig den enkelte af dem til Ven, inden hvis Omraade man boede, og hvis Indflydelse man idelig troede sig at føle, — dette var kun en naturlig Følge af Hedningens sedvanlige Opfatning af overnaturlige Væsener i Almindelighed og disses Virksomhed i Menneskelivet.

Det tredie Slags ringere guddommelige Væsener, som de hedenske Nordmænd dyrkede, var Alferne (álfr, Aand, Flt. álfar). Troen paa dem hviler aldeles paa Aselæren, der fremstiller Alfer som Beboere baade af det Jorden nærmest omgivende Luftstrøg og af Jordens Indre. De første kaldtes egentlig Lysalfer (ljósálfar), de sidste Svartalfer (dökkálfar[2]); men begge Klasser ere udentvivl tidlig i Folketroen blevne blandede, og man forestillede sig almindelig, som det lader, de jordiske Alfer hverken som sorte eller som onde. Man troede, at de i sit hele Væsen og Udseende lignede Menneskene, og at de havde sin Bolig i Hauge. De viiste sig stundom og ansaaes for at kunne virke baade Gavn og Skade for de Mennesker, der boede i deres Nærhed. Man søgte derfor at vinde deres Venskab ved Offringer (álfablót) og ved Tjenester, naar de kunde forlange det.

Da Islændingen Thorvard Eysteinssøn var bleven haardt saaret

[1]) Snorr. Ól. s. Tr. 37.
[2]) D. y. Edda Gylfg. 17.

i en Holmgang med Kormak Ögmundssøn, og hans Saar vanskelig vilde læges, henvendte han sig til en vis Thordis Spaakone for at søge Raad. Hun sagde, at kort derfra var en Haug, i hvilken Alfer boede. Han skulde faa Blodet af den Oxe, hvilken Kormak efter almindelig Skik havde slagtet som et Offer efter Holmgangen; med dette Blod skulde han bestænke Haugen og tillige gjøre Alferne et Gjestebud af Kjødet; da vilde han blive helbredet. Hendes Raad blev fulgt, og Thorvard kom hastig igjen til sin Førlighed[1]). — Olaf den helliges Skald Sighvat vilde paa sin Reise gjennem Gøtaland have Nattely paa en Gaard, men Huusmoderen, der stod i Døren, forbød ham at komme ind, da der just blev holdet „Alfeblot" eller offret til Alferne[2]).— I Gangerolfs Saga, der rigtignok er et Æventyr digtet i det 14de Aarhundrede, men dog i enkelte Stykker kan oplyse ældre Tiders Seder og Tænkemaade, findes ogsaa et Træk af Alfetroen. Da Sagaens Helt Rolf længe har forfulgt en Hjort, som det er ham paalagt at fange, kommer han omsider mod Aftenen til en Oprydning i Skoven, og seer her en skjøn græsbevoxen Haug. Da han nærmer sig den, aabnes Haugen, og en aldrende Kvinde i blaa Kaabe træder ud. Hun beklager Rolf for den forgjæves Møie, han har havt, men lover at skaffe ham Hjorten, som hun eier, hvis han vil følge hende ind i Haugen og hjælpe hendes Datter, der i 19 Dage har ligget i Fødselssmerter og ei kan blive forløst, før et virkeligt Menneske (mennskr maðr) rører ved hende. Rolf fulgte Alfekonen og kom ind i et skjønt Herberge. Den syge Kvinde blev forløst, da han berørte hende, og han erholdt til Gjengjæld Hjorten samt en Guldring[3]).

Udentvivl ere oftest Diserne, og undertiden maaskee ogsaa Landvætterne, blevne regnede til Alfernes Slægt.

Alfetroen har vedligeholdt sig indtil vore Tider i Norge og paa Island i Troen paa Hulder- eller rettere Huldefolk (skjulte, usynlige Folk), ligesom i Danmark i Troen paa Ellefolk.

19. Gudebilleder.

Nordmændene havde, som de fleste andre hedenske Folkeslag, Billeder af deres Guder. Hensigten med disse Billeder var udentvivl op-

[1]) Korm. s. 22. [2]) Snorr. Ól. s. helg. 92. [3]) Göngu-Hr. s. 15.

rindeligen den at anskueliggjøre Gudernes Egenskaber og derved fæste Andagten hos den mindre Oplyste. Men senere blev Billedet, idetmindste af den større Hob, forvexlet med selve Guddommen, anseet for belivet og besjælet af denne, og saaledes Gjenstand for den Dyrkelse, som egentlig skyldtes det høiere Væsen, hvilket derved skulde betegnes. Saaledes opstod Billeddyrkelsen hos Nordmændene som hos saamange andre Folkefærd, og blev en rig Kilde for den groveste Overtro.

Hvor raa end den bildende Kunst hos vore hedenske Forfædre maa antages at have været, i Sammenligning med hvad den var hos Grækere og Romere, og hvad den nu er hos Europas dannede Folkeslag, saa var den dog vist allerede tidlig tilstrækkelig til at danne i en eller anden Materie en Lignelse af den legemlige Form, under hvilken man tænkte sig de forskjellige Guder. Disse Gudebilleder vare, som det synes, almindelig af Træ, stundom af Metal, men vistnok sjælden af Steen. De kaldtes goð, Guder, eller skurðgoð, udskaarne Guder; dog skriver denne sidste Benævnelse sig maaskee fra de christelige Tider, da man søgte at kaste al mulig Foragt paa Afgudsdyrkelsen. Ingen saadanne Billeder ere bevarede, som med Vished kunne antages for Levninger fra Asedyrkelsen, hvilket vel deels har sin Grund i de første Christendomslæreres Iver for at tilintetgjøre alle Gudebilleder, deels i den mindre varige Materie, af hvilken disse oftest vare dannede, deels udentvivl ogsaa i Mangelen paa virkelig Skjønhed hos dem, idet de nemlig, naar Troen paa deres Hellighed var borte, ei længer som blotte Kunstverker kunde begeistre. Det er saaledes af gamle skriftlige Efterretninger alene og især af vore Sagaer, at vi kunne øse nogen Kundskab om den nærmere Beskaffenhed af vore hedenske Forfædres Afgudsbilleder.

Naar disse omtales, da beskrives de altid som værende i Menneskelignelse, snart i fuld Størrelse, snart mindre, af Udseende og med Attributer svarende til de Guders formeentlige Væsen og Egenskaber, som de skulde forestille. De store Billeder, der havde deres Plads i Templerne, vare ofte behængte med Klæder og Kostbarheder, og stode almindelig paa en Forhøining eller et Fodstykke, stallr eller hjallr, der tillige synes at have tjent som Alter. Stundom havde man ogsaa

Gudebilleder i Forstavnen paa Krigsskibene, maaskee som et Slags Gallion. Mindre Billeder bar man hos sig som Amuleter.

I det gamle Tempel ved Upsal vare, efter Adam af Bremens Vidnesbyrd, Billeder opstillede af Thor, Odin (Wodan) og Frey (Fricco). Den Førstes Billede havde den fornemste Plads i Midten; de to Andres stode hvert paa sin Side. Thor var forestillet med et Scepter (udentvivl Hammeren) i Haanden; Odin, som Krigens Gud, var bevæbnet, og Frey, i Egenskab af Frugtbarhedens Gud, var afbildet som en Priapus[1]). Odins Billeder omtales ellers ikke særskilt i Sagaerne; men desto hyppigere Thors. I Hovedhofet eller Templet paa Mæren i Indre Throndheim indtog Thors Billede den fornemste Plads. Billedet var stort og rigt prydet med Guld og Sølv. Guden var forestillet siddende i en prægtig Kjærre, for hvilken to kunstigen udarbeidede Gedebukke af Træ vare spændte. Baade Kjærren og Bukkene stode paa Hjul, og om Bukkenes Horn var slynget en Kjede af Sølv, med hvilken man drog det hele Billede. Alt skal have været saa vel gjort, at det vakte Kong Olaf Tryggvessøns Forundring, da han traadte ind i Templet[2]).

I et Hof paa Hundthorp i Gudbrandsdalen stod et stort, meget hædret Thorsbillede; det var af Træ, huult indvendig og i Menneskelignelse; det var smykket med Guld og Sølv, havde en Hammer i Haanden og stod paa en Forhøining (hjallr). Dette Billede førte Bønderne med megen Høitidelighed ud mod Olaf den hellige, da han kom til Gudbrandsdalen for at christne dem; men Olaf lod en af sine Mænd knuse det[3]). Et Thorsbillede af Træ stod blandt flere Afgudsbilleder, alle paa Forhøininger (stallar), i et Hof i Throndheim, hvilket en rig Bonde, Finn, eiede[4]). I det Hof i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede tilsammen, var Thor forestillet paa en Kjærre og prydet med Guldringe. Sammesteds var og Haakons Skytsgudindes, Thorgerd Horgabruds, Billede i siddende Stilling, saa stort som et voxent Menneske, med Fald (et Slags Hovedtøi) paa Hovedet og en Guldring paa Armen. Yrps,

[1]) Ad. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26).
[2]) Flatøb. I 320.
[3]) Snorr. Ól. s. helg. 118—119; Ól. s. helg. i Fornm. s. IV 107—108.
[4]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 202. 203.

85 86

Thorgerds Søsters, Billede fandtes der ogsaa, og havde ligeledes en Guldring paa Armen[1]). I et andet Tempel, som Haakon Jarl eiede, stod Thorgerd Hørgabruds Billede paa en Forhøining (stallr); det var prægtig smykket og havde en Guldring paa Armen[2]). I Baldershagetemplet i Sogn siges der at have været mange *Afgudsbilleder*, blandt hvilke *Balders* udtrykkelig nævnes[3]). Mange Afgudsbilleder omtales ogsaa i et Tempel ved Ølvesvand paa Island[4]). I et andet Tempel paa Island, tilhørende en vis Berse, sad *Frey* og *Thor* i Høisædet, og ligeover for dem *Frigg* og *Freyja*; disse Gudebilleder vare iførte Klæder og Prydelser af Guld og Sølv[5]). Erik Haakonssøn Jarl havde i Begyndelsen af Svolderslaget *Thors* Billede i Forstavnen paa sit Skib, men lod det siden borttage og et Krucifix sætte i Stedet[6]). Fostbrødresaga omtaler en Stol, paa hvis Læner eller Sidestolper *Thors* Billede med Hammer i Haanden var udskaaret[7]). Et meget anseet *Freys* Billede af Træ fandtes i et Tempel i Throndheim, hvilket Billede Kong Olaf Tryggvessøn sønderhuggede i Bøndernes Paasyn[8]). Den agdiske Konge Kjøtve den rige, der stred mod Harald Haarfager i Hafrsfjorden, havde en Lod, paa hvilken Guden *Frey* var afbildet i Sølv. Dette Klenodie, som han holdt i stor Ære, faldt efter Slaget i Kong Haralds Hænder, og han bortskjenkede det til sin Ven, Høvdingen Ingemund Thorsteinssøn, der siden bar Billedet i en Pung og holdt det høit i Agt[9]). Dette sidstnævnte Billede har rimeligviis været baaret som en Amulet, og det samme har udentvivl ofte været Tilfælde med de Guldbrakteater, som man finder i Gravhauger og i Jorden, paa hvilke Menneske- og Dyrbilleder, hvis Betydning det nu er umuligt at bestemme, findes, og som tillige ere forsynede med en Hempe for at fæstes i Halskjeder.

Der omtales ogsaa *Billeder af Deig eller Leer* i Menneske-

[1]) Njáls s. 89.
[2]) Færey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.
[3]) Friðþ. s. 9.
[4]) Harðar s. 18.
[5]) Dropl. s. s. ms. 26.
[6]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 252—253.
[7]) Fóstbr. s. 38.
[8]) Flatøb. I 400 ff.
[9]) Vatsd. s. 9—10.

lignelse, hvilke endnu efter Christendommens Indførelse vare Gjenstand for hemmelig Dyrkelse [1]).

Hvor stor iøvrigt Overtroen med Hensyn til Afgudsbillederne har været hos mange af de hedenske Nordmænd, derom vidne flere Træk i Sagaerne, ihvorvel man ogsaa maa tilstaa, at de første christelige Læreres egen Overtro og blinde Iver kan have frembragt adskillig Overdrivelse i disse Beretninger. For Thors Billede i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag Mad, og troede, at Guden fortærede denne [2]). Om Thorgerd Hørgabruds Billede fortælles, at det tilkjendegav Haakon Jarl Gudindens Velbehag med hans Offere ved at bøie sin Arm saaledes, at han kunde faa aftrukket den ene Guldring, som prydede samme [3]). Et Thors Billede paa Raudsey ved Naumudal beskrives som saaledes fortryllet (magnat) ved Offringer, at det kunde tale med sin Dyrker, Raud, og ledsage ham omkring paa Øen, at det kunde frembringe Storm ved at puste i Skjegget, ja at det kunde trække Krog med Kong Olaf Tryggvessøn over en Ild, i hvilken Leg det dog kom til kort, styrtede i Ilden og fortæredes [4]). Da Dalegudbrand saa sit Tempel opbrændt og Gudebillederne liggende uskadte ude paa Marken, udbrød han: „Stor Magt er vore Guder given, at de selv ere gangne ud af Ilden!" Haakon Jarl derimod var her mindre forblindet: „Guderne," sagde han, „have ikke gjort dette; et Menneske har opbrændt Huset og baaret Guderne ud." Ugjerningen var ogsaa begaaet af en Islænding Hrapp, der en Tid havde opholdt sig hos Gudbrand [5]). Om Islændingen Grimkel heder det, at han saa Gudebillederne i sit Hof ifærd med at flytte bort fra deres Sæder af Misnøie med hans Søn Hørd [6]). Om et Freysbillede i Sverige skal Bønderne der have havt den Tro, at det havde egteskabelig Omgang med en Kvinde, der opvartede det [7]).

Der gaves ellers foruden de egentlige Afgudsbilleder et Slags

[1]) „Matblót eða leirblót gort í mannslíki af leiri eða af deigi." Ældre Eids. Th. Christenret 24 (i Norges gamle Love I 383).
[2]) Snorr. Ól. s. helg. 118.
[3]) Færey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.
[4]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 145. 150.
[5]) Njáls s. 79.
[6]) Harðar s. 18.
[7]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 173.

hellige Billeder, der i Hedenskabet fandtes i enhver Nordmands Huus, nemlig de saakaldte *Ondvegessuler* (öndvegissúlur) eller Høisædespiller, stundom ogsaa, som det synes, benævnte *Setstokker* (setstokkar). Dette var to høie tilhugne Træstolper, af hvilke een stod paa hver Side af Huusbondens Høisæde, og hvis nederste Ender vare nedgravne i Jorden[1]). Ondvegessulerne ansaaes for særdeles hellige, man kan næsten sige for et Slags *Huusguder*. Det var en almindelig Skik blandt de Nordmænd, der forlode deres Fædreneland for at nedsætte sig paa Island, at medtage Ondvegessulerne fra deres gamle Hjem, og naar de fik Island i Sigte, da at kaste dem overbord, og siden vælge Bostad, hvor de fandt dem drevne i Land. Saaledes gjorde Ingolf, den første Nordmand, der tog fast Bolig paa Island[2]). Om Landnamsmanden Bjørn Ketilssøn fra Sogn heder det, at, da han ved Ankomsten til Island fandt sine Ondvegessuler drevne ind i en Vig, det syntes ham, at Bostad der var ham anviist[3]). Samme Anviisning fulgte ogsaa hans Søster Aud i at vælge sin Bolig[4]). Landnamsmanden Thord Hrappssøn havde allerede i 10 til 15 Aar boet paa Islands østlige Side, da han fik spørge, at hans Ondvegessuler vare drevne i Land paa Øens vestlige Kyst; og strax solgte han sin Gaard for at flytte did[5]). Ligedan gjorde en anden af Islands Landnamsmænd, Lodmund den gamle fra Vors[6]). Da Erik Røde, der fra Jæderen var dragen over til Island, havde laant en anden Islænding, Thorgest, sine *Setstokker* — hvilket Navn vel betegner det samme som Ondvegessuler — og ikke kunde faa dem tilbage, gav dette Anledning til en Strid, der kostede mange af begges Tilhængere Livet, og omsider voldte Eriks Landsforviisning og Nedsættelse paa Grønland[7]). Hallstein Thorolfssøn, der nedsatte sig i Islands vestlige Deel, offrede til Thor og gav ham (indviede i hans Tjeneste?) sin Søn, for at Guden skulde sende ham Ondvegessuler; da,

1) Vatsd. s. 15.
2) Lndnb. I 8.
3) Laxd. s. 3.
4) Laxd. s. 5; Korm. s. 2.
5) Lndnb. I 10.
6) Lndnb. IV 5.
7) Lndnb. II 14.

heder det, drev der op paa hans Grund et Træ, 63 Alen langt og 2 Favne tykt, af hvilke ikke alene han, men hele det nærmeste Nabolag fik Ondvegessuler [1]).

Det er sandsynligt, at ofte en eller anden Guds Billede har været udskaaret paa Ondvegessulerne, og at dette har bidraget noget til den Ærefrygt, man bar for dem. Man finder idetmindste, at dette har været Tilfælde med de Ondvegessuler, som undertiden fandtes i Templerne. Saaledes berettes det, at Thors Billede var udskaaret paa den ene af de Ondvegessuler, som havde staaet i Thors Tempel paa Øen Moster i Norge, og efter hvis Anviisning den islandske Landnamsmand Thorolf Mostrarskegg tog Bolig [2]).

20. Hellige Bygninger.

Af hellige Bygninger, bestemte til Gudernes Dyrkelse, omtales to Slags som almindelige, nemlig Hørg og Hof.

Hørg (hörgr Flt. hörgar) nævnes ofte i de gamle Digte, Sagaer og Love [3]), men beskrives ikke nøie; dog skjelnes det fra Hof, hvilket sidste var Benævnelsen for de egentlige Templer [4]). Hørgerne vare — saavidt skjønnes — et Slags Steenaltere eller af Stene indhegnede Offersteder under aaben Himmel. De vare helligede visse Guddomme, ansaaes maaskee stundom, naar de bestode af enkelte Stene, for Gudebilleder, og oversmurtes ved Offringerne med Blod. Saaledes heder det i Eddadigtet Hyndluljod, hvor Freyja indføres talende om sin Yndling Ottar:

Hørg han mig satte	med friskt Oxeblod
opført af Stene,	han dem bestænkte;
nu ere de Stene	altid troede Ottar
vordne til Glar;	paa Asynjer [5]).

Om Kongedatteren Alfhild heder det, at hun blev bortført af Starkad, da hun ved en Offring til Diserne om Natten besmurte Hørgen med

[1]) Lndnb. II 23.
[2]) Eyrb. s. 4.
[3]) Lndnb. II 16; Örvarodds s. 29; ældre Gulath. L. 29.
[4]) D. æ. Edda Völuspá 7; Vafþrm. 38; Helgakv. Hjörv. 4.
[5]) D. æ. Edda Hyndlul. 10.

90 91
Blod[1]). Vi see rimeligviis endnu Levninger af saadanne Hørger i mange af de Steensætninger, som findes baade i Norge og dets Nabolande. Især er det sandsynligt, at de Steenkredse, der bestaa af store oventil noget tilspidsede og i maadelige Mellemrum fra hinanden opstillede Stene, have henhørt til dette Slags Offersteder, og Stenene maaskee forestillet de der dyrkede Guders Billeder. Deslige Offersteders store Simpelhed berettiger iøvrigt til at antage dem for en ældre Indretning end de egentlige Templer[2]).

De hedenske Nordmænds Templer benævntes almindeligst hof; de kaldtes ogsaa goðahús (Gudehuse) eller blóthús (Offerhuse). Ingen af disse Bygninger staar nu, saavidt vides, tilbage, ei engang Ruiner af dem, der kunne give os Begreb om deres Indretning; thi Christendommens første Udbredere vare omhyggelige for at faa enhver saadan Bygning ødelagt, eller idetmindste omdannet til en christen Kirke, under hvilken Forvandling den ældre Form snart blev ukjendelig. Man maa saaledes lade sig nøie med gamle Beskrivelser, og af disse findes i vore Sagaer nogle temmelig fuldstændige.

Da den norske Høvding Thorolf Mostrarskegg forlod Norge for at nedsætte sig paa Island, nedrev han det Thors Tempel paa Øen Moster, som han havde forestaaet, og medtog det meste af Tømmeret, samt Mulden under den Forhøining, paa hvilken Thors Billede havde siddet. Da han var kommen til Island, og der efter Thors Anviisning — egentlig efter Anviisning af Templets Ondvegessuler, paa hvilke Thors Billede var udskaaret[3]) — havde taget Bolig ved Thorsnes paa Breidafjordens sydlige Side, lod han her reise et stort Hof af samme Tømmer og rimeligviis i samme Form som det nedtagne Tempel paa Moster. Døren til dette Hof var paa Sidevæggen nær den ene Ende; indenfor Døren stode Ondvegessulerne, og i dem vare Nagler, der kaldtes Gudenagler (reginnaglar), men om hvis Betydning der iøvrigt ingen Oplysning gives. Indenfor dette Huus var et andet, ligt Choret i de christelige Kirker, og her stod midt paa Gulvet en

[1]) Herv. s. 1.

[2]) Om Betydningen af Navnet hörgr kan ellers efterſees Glossariet til første og anden Deel af den arnamagn. Udgave af den ældre Edda, samt Ihre Gloss. Sviog. under Ordet Hörg.

[3]) Jfr. 19de Stykke.

Forhøining (stallr) og et Alter (rimeligviis en Forhøining, der tillige tjente til Alter), paa hvilket laa en Ring uden Sammenføining (hringr mótlauss) af to Ørers Vegt; ved den skulde alle Eder aflægges, og den skulde Høvdingen have paa Haanden (eller Armen) ved alle Sammenkomster. Paa Forhøiningen skulde ogsaa staa en Lautbolle (Offerblods-Bolle) og deri en Lautteen ligesom en Stænkekost, med hvilken man skulde stænke af Bollen det Blod, der blev kaldet Laut, og var af de Dyr, som bleve Guderne offrede. Rundt omkring Forhøiningen vare Gudebillederne opstillede i det mindre Huus (afhúsit). I Nærheden var en Domring, i hvilken Mennesker bleve dømte til at offres; og i denne Ring stod Thorsstenen, over hvilken de bleve knuste (deres Ryg knækket?), der skulde offres. Endnu længe efter Christendommens Indførelse troede man at see Blodspor paa Stenen[1]).

Den islandske Høvding Thorgrim, en Søn af Nordmanden Helge Bjola, var en stor Blotmand. Han lod paa Kjalarnes i det sydvestlige Island reise i sin Gaardsmark (tún) et Hof 100 Fod langt og 60 Fod bredt; Thor blev der mest hædret. Templet var indeni bygget rundt som en Hue (altsaa med hvælvet Loft), det var overalt tjældet (behængt med Tapeter) og forsynet med Vinduer. Thors Billede stod i Midten, de andre Guder paa begge Sider. Foran Thor stod en Forhøining (stallr), gjort med megen Kunst og ovenpaa bedækket med Jærn. Paa den brændte en Ild, som aldrig maatte slukne, og som kaldtes viet Ild; der laa ogsaa en stor Ring af Sølv, som Hofgoden skulde have paa sin Arm ved alle Sammenkomster, og ved hvilken Alle skulde sverge. Paa denne Forhøining stod desuden en stor Bolle af Kobber, i hvilken man lod Blodet rinde af de Dyr eller Mennesker, der bleve givne til Thor. Dette kaldte de Laut og Lautbolle, og deraf skulde stænkes over Folk og Fæ. Det Offrede skulde benyttes til Gjestebud; men de Mennesker, der bleve offrede, styrtedes (efter at være dræbte) i en Sump, som var udenfor Døren og kaldtes Blotsumpen (blótkelda)[2]).

Af den første af disse Beskrivelser, der udentvivl er meget troverdig, seer man, at der i de gamle Nordmænds hedenske Templer har

[1]) Eyrb. s. 4. 10; Lndnb. II 12.
[2]) Kjalnes. s. 2.

92 93

været — idetmindste undertiden — gjort Forskjel paa det indre Allerhelligste, hvor Gudernes Billeder vare opstillede, og paa det Ydre af Templet, i hvilken, udentvivl den rummeligste, Deel man maa antage, at Offergjestebudene ere holdte. Det er vel derfor denne sidstnævnte Deel af Templet, der andensteds i Sagaerne beskrives som indrettet til at have Ilde brændende langs Gulvet, over hvilke Kjødkjedlerne hang, og paa begge Sider af hvilke Sæder vare indrettede for de i Offergjestebudet Deeltagende [1]). Denne ydre Deel af Templet bliver udentvivl samme Bygning, som paa andre Steder kaldes Disarsal. Denne beskrives nemlig i Fridthjofs Saga som høiest blandt Baldershagetemplets Bygninger, og som indrettet til Gjestebud med Ilde langs Gulvet og Sæder paa Siderne [2]). I Ynglingasaga beskrives Disarsalen ved Templet i Upsal som saa stor, at Kong Adils red omkring i den [3]). Det var ogsaa nødvendigt, at den Bygning, i hvilken alle Bønder af store Bygdelag forsamledes til Offergjestebud, maatte være meget rummelig [4]). Iøvrigt er det vel muligt, at denne Indretning især har været egen for de offentlige Templer, der vare fælles for Indbyggerne af hele Fylker eller større Dele af Landet; men at de mindre Templer, der ofte kun vare at ansee som private Mænds Huuskapeller [5]), have været indrettede paa en anden Maade og kanskee mere i Overeensstemmelse med det andet af de forhen beskrevne.

Man finder ellers omtalt høie Skidgaarde eller Plankeverker omkring Templerne [6]), og Metalringe i Tempeldørene, rimeligviis til at trække dem op og igjen med. I Ladetemplets Dør var en Ring, som antoges for at være af Guld, men som dog siden opdagedes at være indvendig af Kobber [7]).

Udentvivl vare Hofene i Norge, ligesom alle andre Bygninger i dette Land i den ældste Tid, opførte af Træ; idetmindste finder man

1) Snorr. Hák. s. Góð. 16.
2) Friðþ. s. 5. 9.
3) Snorr. Yngl. s. 33.
4) Snorr. Hák. s. Góð. 16; Ól. s. Tr. 72.
5) Njáls s. 83; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 146. 201.
6) Friðþ. s. 1; Dropl. s. s. ms. 26.
7) Snorr. Ól. s. Tr. 66.

aldrig noget Tempel af Steen der udtrykkeligen nævnet. Om Nordmændene udenfor Norge, i Sverige, Danmark eller andre Lande, have reist deres Templer af en varigere Materie, er uvist.

Naar der paa flere Steder tales om, at Templerne, især de mindre, vare indvendig tjældede eller behængte med Tapeter[1]), saa er heri intet urimeligt; thi saadan Prydelse brugtes hyppigen i Oldtiden i de norske Høvdingers Huse. Men naar det, som f. Ex. om det Tempel, i hvilket Haakon Jarl dyrkede Thorgerd Hørgabrud, heder, at det var indvendig ziret med Indlægninger af Guld og Sølv, samt forsynet med saamange Glarglugger eller Vinduer, at der ingensteds var nogen Skygge[2]), da hører vel dette til senere Tiders Udsmykkelse af de gamle Sagn. Ikke heller bør man blindt hen fæste Lid til Adam af Bremens og hans Scholiasts prægtige Beskrivelse af Templet i Upsal; thi idet den Første taler om det som overalt udziret med Guld (saaledes maa man vel forstaa „totum ex auro paratum"), og den Anden fortæller om det stedse grønne Træ, som fandtes ved det, saa synes Begge af Uvidenhed at have overført Mytherne om det guldtækkede Valhal og om den stedse grønne Ask Yggdrasil paa den sidste berømte Levning af Nordmændenes hedenske Gudsdyrkelse[3]).

Templerne vare undertiden helligede een enkelt, men langt oftere flere Guddomme[4]); der omtales endog et Tempel i Gautland, i hvilket der fandtes 100 Gudebilleder[5]), en Angivelse, som dog synes overdreven. Men selv naar i et Tempel mange Guder dyrkedes, saa var der alligevel oftest een eller et Par, som indtoge den første Rang; og det er forhen anmerket, at i Norge og paa Island Thor sedvanligen nød denne Ære[6]).

Templerne ansaaes for fredhellige, for Steder, inden hvis Vægge eller paa hvis Grund ingen voldsom Handling maatte foretages. Denne Helligdom udtryktes i det gamle Sprog ved Navnet vé; den, der krænkede den, kaldtes vargr i véum d. e. en Varg eller Ulv

[1]) Kjaln. s. 2; Dropl. s. s. 26.
[2]) Færey. s. 23; Dropl. s. s. l. c.
[3]) Ad. Brem. de situ Daniæ 133 (IV 26).
[4]) Jfr. St. 17. 18. 19.
[5]) Jómsv. s. 12 i Fornm. s. XI jfrt m. Odd Munks Ól. s. Tr. 12 (Fornm. s. X).
[6]) Jfr. 17de St.

94 95

i Helligdommen, og var fredløs for Alle. Man finder i Sagaerne flere Træk af de gamle Nordmænds Ærefrygt for Templerne. Om den store Hellighed, der hvilede over Templet i Baldershage i Sogn, er ovenfor talt[1]). Da Islændingen Hrapp havde opbrændt det Tempel i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede i Fællesskab, erklærede Jarlen dette for en Gjerning, der for stedse vilde udelukke Ophavsmanden fra Valhal[2]). Den tilforn oftere nævnte islandske Landnamsmand Thorolf Mostrarskegg ansaa hele Nesset Thorsnes, der havde faaet sit Navn, fordi Thors Billede der var drevet i Land, og fordi Thors Hof der var bygget, for helligt. Grunden maatte ikke besmittes hverken ved Blod udøst i vred Hu (heiptarblóð), eller derved at Mennesker paa den forrettede sin Nødtørft; dette sidste maatte skee paa et Skjer ved Kysten. Især bar Thorolf Ærefrygt for et eenligt Fjeld paa Nesset, som han kaldte Helgafell, og i hvilket han troede Bolig beredt efter Døden for sig og sin Æt; til dette maatte ingen Mand see, førend han havde toet sig, og det var et Fristed baade for Mennesker og Kvæg. Thorolf satte et Heredsthing yderst paa Nesset. Efter hans Død vilde nogle af de Thingsøgende ei umage sig ud paa Skjeret for at forrette sin Nødtørft; herover opstod en Kamp imellem disse Gjenstridige og Thorsnesingerne; Thingvolden blev besmittet med Blod, og dette gav Anledning til, at Thingstedet blev flyttet høiere op paa Nesset, da den Grund, paa hvilken det før havde været, nu ei kunde ansees for helligere end enhver anden[3]). Da den norske Høvding Thorhadd den gamle, der var Hofgode paa Mæren i Throndheim, drog over til Island, nedtog han i Forveien Hofet og førte med sig Hofsmulden (Mulden under Templets Grund), samt Sulerne (Ondvegessulerne). Han nedsatte sig i Stødvarfjord paa Islands østlige Kyst, og lagde Mærens Helligdom (Mærinar helgi) over hele Fjorden. Han lod intet levende Væsen dræbe der, undtagen det Kvæg, han behøvede at slagte til sin Huusholdning[4]).

Det var ikke tilladt at bære Vaaben i Templerne. Da Kong

[1]) Jfr. 17de St.

[2]) Njáls s. 89.

[3]) Eyrb. s. 4. 9. 10.

[4]) Lndnb. IV 6.

Olaf Tryggvesson gik ind i Hofet paa Mæren, heder det, at de af hans Mænd og af Bønderne, som fulgte ham, vare vaabenløse; ikkun Kongen selv havde en guldbeslagen Stav eller Hammer i Haanden[1]). Nordmanden Rafn maatte overlade den islandske Høvding og Hofgode Ingemund et herligt Sverd i Bøder, fordi han, fordybet i en Samtale med Høvdingen, af Uagtsomhed var gaaet med Sverdet i Haanden ind i det Hof, som denne forestod i Vatsdalen. „Ei er det Skik," sagde Ingemund til ham, „at bære Vaaben i Hofet; og du vil vorde udsat for Gudernes Vrede, hvis du ei bøder." Det var sikkrest, lagde han til, at Rafn gav ham Sverdet, og saaledes overlod ham at formilde Gudernes Vrede[2]).

Templerne vedligeholdtes deels ved Indkomster af Jordegods, der var dem tillagt, deels ved den saakaldte Hoftold eller Tempeltold (hoftollr), en Afgift, som Alle, der søgte til et vist Tempel, maatte erlægge til dette. Af første Slags synes den saakaldte Uppsalaauðr, d. e. Upsals Eiendom, i Sverige at have været; det var Besiddelser, der tilhørte Templet i Upsal og dets Forstandere, Kongerne sammesteds[3]). Saadanne Tempeljorder omtales ogsaa paa Island. Det heder nemlig om Goden Jorund Rafnsson, der reiste et Hof paa sin Gaard Svertingstad i Islands østlige Fjerding, at han tilegnede sig et stort Stykke Land, som endnu ei var taget i Besiddelse, og lagde det til Hofet[4]). Hoftolden eller Tempelafgiften var almindelig paa Island, ligesom efter al Rimelighed ogsaa i Norge, og lignes ved den Tiende, der i den christelige Tid erlagdes til Kirkerne[5]). Templets Forstander eller Forstanderinde, Hofgoden eller Hofgydjen, oppebar Afgiften, samt benyttede den og Tempelgodset, men skulde til Gjengjæld sørge for Templets Vedligeholdelse[6]).

Man maa antage, at flere Templer i Norge, endog Hovedtempler, der søgtes af hele Fylkers Indvaanere, egentlig have været visse Høvdingers private Eiendom, der først have reist dem samt været

[1]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 167; Flatøbogen I 319 ff.
[2]) Vatsd. s. 16.
[3]) Snorr. Yngl. s. 12 jfrt m. Ól. s. helg. 76.
[4]) Lndnb. V 3.
[5]) Lndnb. IV 7.
[6]) Eyrb. s. 4. 10; Vápnfirð. s. 5.

deres Forstandere, Hofgoder, og i hvis Æt dette Forstanderskab eller Prestedømme siden har været arveligt. Det bliver da forklarligt, hvorledes saadanne Høvdinger kunde have Raadighed til at nedrive Templer og flytte dem med sig, naar de selv forlode Landet, hvilket vi ovenfor have seet var Tilfælde baade med Hofet paa Mæren i Throndheim, der dog synes at have været et Hovedtempel for Indthrønderne, og med Hofet paa Moster [1]).

21. Den hedenske Gudstjeneste.

Offringer, eller i det gamle norske Sprog blót, ansaaes af de hedenske Nordmænd for det kraftigste Middel til at vinde Gudernes Gunst og afvende deres Vrede. Disse Offringer vare almindelig blodige, og bestode i Drab eller Slagtning af levende Skabninger under visse høitidelige Ceremonier, hvilke dog i de gamle Efterretninger ei nærmere beskrives [2]). De Dyr, som ved de større offentlige Offerfester sedvanligst offredes, vare Oxer, Heste, Faar og Sviin. Offerdyrene gjødedes i Forveien, for at de kunde naa en betydelig Størrelse og faa et godt Udseende [3]). De slagtedes af Goden eller Tempelforstanderen [4]), og i Almindelighed, som det synes, foran Afgudsbillederne [5]). Blodet, der kaldtes Laut (hlaut), samledes i en Bolle, kaldet Lautbolle (hlautbolli); denne var, som det lader, almindelig af Kobber og havde sin Plads i Templet paa det fornemste Alter [6]). Ved Hjælp af Stænkekoste, de saakaldte Lauttener (hlautteinar), besmurtes (rjóða) Altrene og Hofets Vægge med dette Laut eller Offerblod, ligesom det og udstænktes (stökkva) over den til Offringen forsamlede Menneskemængde [7]). Gudebillederne, der, som ovenfor anmerket, oftest vare af Træ, indsmurtes, rimeligviis med Fedtet af Offerdyrene, gnedes med Duge, og bagedes ved den langs Tempel-

[1]) Lndnb. IV 6; Eyrb. s. 3.

[2]) Udledningen af Ordene blót og blóta er uvis. Flere have villet sætte dem i Forbindelse med blóð, Blod, men dette forkastes, og udentvivl med Grund, af J. Grimm, Deut. Myth. S. 31—33.

[3]) Snorr. Yngl. s. 30; Herv. s. 14.

[4]) Lndnb. IV 7.

[5]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 173.

[6]) Eyrb. s. 4; Kjaln. s. 2.

[7]) Snorr. Hák. s. góð. 16.

gulvet brændende Ild, hvilken Forretning man finder har været udført af de ved Festen forsamlede Kvinder[1]).

De offentlige Offerfester vare forbundne med høitidelige Gjestebud (blótveizlur, Ekt. blótveizla, maaskee ogsaa gildi)[2]). Paa nogle Steder bekostedes disse af Goden eller Tempelforstanderen, som til Gjengjæld havde Nytten af Templets Eiendom og oppebar Tempelskatten eller Hoftolden[3]). Dette synes at have været almindeligt paa Island, hvor sedvanlig Hofene vare Godernes private Eiendom[4]). Paa andre Steder derimod, og dette synes at have været almindeligt i Norge, bestredes Offergjestebudene ved Sammenskud af de til et vist Hof søgende Bønder, der da medbragte til Gildet Øl og allehaande Madvarer; dog kunde det ogsaa her hænde, at en eller anden rig og mægtig Høvding, der tillige var Tempelforstander, ene overtog Bekostningen ved et Offergjestebud, hvilken Rundhed da blev høiligen priset[5]). I Norge synes efter Harald Haarfagers Tid Overopsynet med alle offentlige Offringer og dermed forbundne Gjestebud at have tilkommet Kongen; han indtog derfor ogsaa Høisædet ved Offergilderne, naar han i dem var tilstede; i andet Fald forestod en eller anden Høvding dem paa hans Vegne[6]). Undertiden gik Forstanderskabet for et vist Fylkes eller større Landskabs Offerfester vexelviis om til et vist Antal (tolv) af de gjæveste Bønder; men dette var dog maaskee en Undtagelse fra den almindelige Skik, og fandt først Sted, da Kongerne og deres Mænd vare faldne fra Asetroen og havde antaget Christendommen[7]). Den gamle Skik i Fylkesforfatningens Tid har udentvivl været den, at Herseren i Egenskab af Gode forestod de offentlige Offergilder i sit Hered, eller hvor flere Hereder eller endog Fylker sloge sig sammen til Offring, da samtlige derværende Hersere, dog saaledes at den, ved hvis Hof Offergildet holdtes, havde Forsædet. Var Konge eller Jarl tilstede, da indrømmedes dem vistnok altid Hædderspladsen i Gildet;

[1]) Friðþ. s. 9.
[2]) D. æ. Edda Völuspá 27.
[3]) Eyrb. s. 4. 10.
[4]) Vatnsd. s. 41.
[5]) Snorr. Hák. s. góð. 16.
[6]) Snorr. Hák. s. góð. 16—18.
[7]) Snorr. Ól. s. helg. 115.

99 100

men egentlige Offerforstandere vare de neppe, med mindre deres Konge- eller Jarldømme var udsprunget af en overpræstelig Verdighed, hvilket vistnok var Tilfælde paa sine Steder i Norge, ligesom man veed, at det var Tilfælde med Upsalakongerne i Sverige[1]).

Offergildet fulgte efter den egentlige Offring. Kjødet af Offerdyrene — ogsaa af de offrede Heste — blev nu sødet i store Kjedler, som hang over Ildene langs Hofets Gulv, og siden fortæret af de til Festen Forsamlede, hvilke ligesom ved andre Gjestebud sadde langs Husets Sidevægge paa begge Kanter af Ildene. De fyldte Drikkehorn (full) bleve baarne om eller mellem Ildene (of elda), rimeligviis til et Slags Renselse, og Offergildets Forstander viede (vígja) dem ligesom al Offermaden (blótmatr). Man drak først Odins Horn til Seier og Magt, — eller de, som satte Lid til egen Kraft og Styrke, Thors Horn —; dernæst Njørds Horn og Freys Horn for gode Aaringer og Fred. Derpaa pleiede Mange at drikke Brages Horn, ved hvilket høitidelige Løfter bleve aflagte, og endelig Horn for sine afdøde gjæve Frænder. Alle disse høitidelige Skaaler kaldtes minni eller Mindeskaaler og udbragtes af Offerforstanderen, hvilket i det gamle Sprog hed: „at mæla fyrir minni“ d. e. at tale for Skaalen[2]).

Den offentlige Offring omfattede saaledes tvende Hovedhandlinger, nemlig først Slagtningen (högg, at höggva), og den dermed forbundne Blodbesprængning (at rjóða, stökkva), hvilket alt, som det lader, foretoges Festens første Nat; — og dernæst Offergildet, ved hvilket de viede Skaaler vare Hovedsagen, og under hvilket Gudbilledernes Indsmøring synes at have fundet Sted.

Tre Gange om Aaret holdtes store Offerfester, ved hvilke Bønderne af mindre eller større Landsdele samlede sig til det fælles Hovedtempel. Den første af disse Offerfester holdtes ved Vinternat, ved Begyndelsen af Gormaaned, eller efter vor Regning i Midten af Oktober, i hvilken Maaned den 14de endnu i Norge benævnes Vinternat og regnes for Vinterens Begyndelse. Denne Offerfest kaldtes vetrnáttablót eller blót ímóti vetri d. e. Vinternats Offring eller

[1]) Friðþ. s 9; overhovedet jfr. 16de Stykke.
[2]) Snorr. Hák. s. góð. 16—18.

Offring mod Vinteren, og man sagdes da at byde Vinteren velkommen (at fagna vetri). Man offrede da for et godt Aar (til árs), hvilket vel i Norge især gjaldt en god Vinter, der for dette Land var og er af saa stor Vigtighed[1]).

Den anden store Offerfest holdtes ved Midvinters Tid (miðr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorremaaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12te Mitvet. Denne Offring kaldtes almindelig miðsvetrar blót d. e. Midvinters Offring, eller Jól, jólablót d. e. Juul, undertiden ogsaa Þorrablót efter Maaneden, i hvilken den høitideligholdtes. Den tog sin Begyndelse Midvintersnat (miðsvetrarnátt), hvilken paa Grund af den da foretagne store Offerslagtning benævntes höggunátt d. e. Hugge- eller Slagtenatten, og den varede 3 Dage, eller efter den gamle Udtryksmaade 3 Nætter. Den lader til at have været Nordmændenes høitideligste Offerfest, og man blotede da for at erholde Fred og Frugtbarhed (til árs ok friðar). Om Juleaften var det Skik at fremlede en Frey helliget Galt, der kaldtes Forsoningsgalt (sónargöltr); paa den lagde de Tilstedeværende sine Hænder, idet de aflagde høitidelige Løfter (heitstrengingar)[2]). Denne Omstændighed saavel som ogsaa det, at Juleblotet siges at have været for Fred og Frugtbarhed, gjør det høist sandsynligt, at Festen fortrinlig har været til Freys Ære[3]).

Den tredie store Offerfest holdtes ved Sommerens Begyndelse, rimeligviis ved Sommerdags Tid, hvilken efter Nordmændenes baade

[1]) Snorr. Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

[2]) D. æ. Edda Helgakv. Hjörvarðss.; Herv. s. 14.

[3]) Med Hensyn til Julen kan eftersees Snorr. Yngl. s. 8; Hák. s. góð. 15 og 19; Ól. s. helg. 114 og 115, samt Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162 jfrt. med 165 og 166; af hvilke Steder det er indlysende, saavel at Juul og Midvintersblot have været een og samme Fest, som at den hedenske Juul har været holdet i Januar, altsaa senere end den christne, der som bekjendt begynder 25de December. Magnusen har imidlertid paa flere Steder, f. Ex. i sin hedenske Kalender, udgiven som Anhang til 3die Deel af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, antaget Juul for en fra Midvinters- eller Thorreblot forskjellig Fest. — Julefesten falder ogsaa upaatvivlelig sammen med den Fest, som Procopius omtaler, at Thuliterne (d. e Nordmændene) høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst, naar den ved Midvinters Tid i 40 Dage havde været under Horizonten. Proc. de bell. Got. II 15.

101 102

ældre og nyere Kalenderberegning indfalder ved Midten af April. Denne Offerfest kaldtes blót at sumri d. e. Offring mod Sommeren, eller sigrblót d. e. Seieroffring, et Navn, som den erholdt, fordi man da offrede for Seier og Lykke paa de Krigs- eller Vikingetoge, hvilke man i forestaaende Sommer skulde foretage[1]). Rimeligviis har altsaa denne Fest fortrinlig været til Odins Ære.

Nogle have ogsaa antaget en stor Offerfest hos de hedenske Nordmænd ved Midsommers Tid[2]); men hertil findes neppe i Sagaerne nogen tilstrækkelig Grund. Vel omtaler Snorre paa et enkelt Sted miðsumarsblót; men her er aabenbare en Vilderede i Beretningen, og det er egentlig en Midvinters-, ei en Midsommersoffring, hvorom Talen er[3]).

At de hedenske Nordmænd have havt flere mindre Offerfester foruden de anførte tre store, er sandsynligt; men at ville bestemme Tiden for dem, fører kun til en Mangfoldighed af Gisninger, der ganske mangle fast Grundvold[4]).

Menneskeoffringer (mannablót) vare ei usedvanlige; dog var det i Almindelighed Træle og Forbrydere, der bleve offrede[5]). Offringen af Mennesker udførtes enten ved at slagte dem ligesom andre Offerdyr, samle Blodet i Lautbollerne og siden sænke Ligene i et Vand eller en Myr[6]); eller ogsaa ved at knuse Offerets Ryg over en skarp Steen[7]); eller endelig ved at styrte det ud over en steil Klippe i Afgrunden[8]). Kun i sjældne og saare vigtige Tilfælde offredes Fribaarne til Guderne; men da vare Offrene endog undertiden Høvdinger eller Høvdingers Børn. Saaledes berettes om Upsalakongen Aun, at han offrede sine 9 Sønner til Odin for at forlænge sit Liv[9]). Den vermelandske Konge Olaf Trætelgja blev indebrændt af sine Undersaatter og saale-

1) Snorr. Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

2) Magnusen i hans Specimen calendarii gentilis i 3die Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda, S. 1086 o. fl. St.

3) Snorr. Ól. s. Tr. 72, jfrt. m. Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162. 165. 166 og Flatøbogen I 317 ff.

4) Jfr. Magnusen Specimen calendarii gentilis.

5) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 165. 228.

6) Kjaln. s. 2.

7) Eyrb. s. 10.

8) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 228.

9) Snor. Yngl. s. 29.

des offret til Odin, for at et haardt Uaar skulde ophøre[1]). Om den øvrige Asedyrker Haakon Jarl heder det endelig, at han under Slaget med Jomsvikingerne i Hjørungavaag offrede sin syvaarsgamle Søn Erling til Thorgerd Hørgabrud, og lod sin Træl Skopte Kark dræbe Drengen paa den Maade, som Jarlen selv foreskrev[2]).

Til Menneskeoffringerne maa ogsaa regnes den Skik at riste Blodørn (rísta blóðörn) paa den fangne Fiende. Dette bestod deri, at man med et Sverd skar Ribbenene fra Rygraden og igjennem det aabne Saar uddrog Lungen, hvilken det da hed man skjenkede Odin til Seier[3]).

Den grusomme Skik, som de norske Vikinger i Hedendømmet havde, at kaste smaa Børn i Luften og gribe dem igjen paa Spydodderne[4]) (henda börn á spjóta oddum), er maaskee ogsaa ei blot at ansee som et Udbrud af den raaeste Krigervildhed, men tillige som et Slags Menneskeoffring.

I Almindelighed betragtede vel Seierherren alle i et Slag faldede Fiender som et Offer, han havde skjenket Odin[5]), og det synes undertiden at have været Brug, for at gjøre dette Offer end mere egentligt, at bestryge Altrene med Blodet af de første Høvdinger blandt de Faldne[6]).

Af blodige Selvoffringer omtales i Sagaerne to Slags. Det første er Merken med Spydod (at marka sik geirsoddi), en Skik, hvorved den paa Sotteseng døende Asernes Tilbeder indviede sig til Odin. Skikkens Indførelse tilskrives Odin selv[7]); men hvorvidt den har været almindelig, vides ikke. Rimeligviis skulde den træde istedet for Vaabendøden paa Slagmarken og saaledes aabne den Døende Adgang til at optages i Einherjernes Rækker. — Det andet Slags Selvoffring bestod i, at den, der var bleven gammel eller kjed af Livet, nedstyrtede sig fra en steil Klippe og saaledes henfor til Odin. Dette

[1]) Snorr. Yngl. s. 47.

[2]) Jómsvík. s. 44 i Fornm. s. XI 135.

[3]) Flatøbogen I 223; d. æ. Edda Sig. kv. Fafnb. II 26; Ragn. s. Lbr. 18; Norna-Gests s. 6.

[4]) Lndnb. V 11; Friðþ. s. 11.

[5]) Jfr. 17de Stykke.

[6]) Herv. s. 12.

[7]) Snorr. Yngl. s. 10.

104 105
omtales kun paa eet Sted, nemlig i Kong Gautreks Saga. Det fortælles nemlig her, at en afsides boende Familie i Vestergøtland havde en høi og steil Klippe, kaldet Ætternisstapi (d. e. Ætklippe), ved sin Gaard, og fra denne Klippe nedstyrtede sig alle Gamle af Ætten, eller de som ingen Udsigt havde til at ernære sig uden at falde de Øvrige til Byrde; „de døde saaledes," heder det, „uden al Sot og henfore til Odin [1])." Vel er Gautreks Saga i det Hele et Æventyr, men enkelte meget gamle og vistnok egte Sagn ere hist og her indblandede i den, og deriblandt er udentvivl den her anførte Beretning, som neppe bør ansees for blot Digt.

Der gaves ogsaa Menneskeoffringer, der ei medførte den Offredes Drab, idetmindste ei for Øieblikket. Dette var nemlig, naar et Menneske enten gav sig selv, eller af sine Forældre, undertiden allerede i Moders Liv, blev given til en af Guderne, d. e. indviet til denne Guds Tjeneste, udentvivl som sammes Hofgode eller Prest. Om Høvdingen Gudbrand, efter hvem Gudbrandsdalen skal have faaet Navn, heder det saaledes, at han af sin Fader Raum blev given Guderne, og hans oprindelige Navn Brand paa Grund heraf forandret til Gudbrand [2]). Den ivrige Thorsdyrker Thorolf Mostrarskegg paa Island, om hvem ovenfor er talt, „gav sin Søn Stein (som det synes alt fra Fødselen af) til Thor, sin Ven, og kaldte ham Thorstein" [3]). Om denne Thorstein igjen fortælles der, at da han fik en Søn, som ved den hedenske Overøsning med Vand erholdt Navnet Grim, „gav han ham til Thor, bestemte ham til Hofgode og kaldte ham Thorgrim" [4]). Den haaleygske Høvding Eyvind Kinnrifa, Kong Olaf Tryggvessøns Samtidige, var fra Fødselen af given Odin. Da Kong Olaf havde fanget ham — siges der — og hverken ved gode Ord eller Trusler kunde bevæge ham til at lade sig døbe, lod han tilsidst sætte et Bækken med Gløder paa Eyvinds Mave for ved denne skrækkelige Piinsel at tvinge ham. Men Eyvind var endda ubevægelig. Da hans Bug omsider revnede ved Heden, bad han, at man vilde tage Bækkenet bort; han ønskede at tale nogle Ord, før han døde. Kongen spurgte atter,

[1]) Gautr. s. 1—2 i Fornald. s. III.
[2]) Fund. Nor. 1 i Fornald. s. II 6.
[3]) Eyrb. s. 7.
[4]) Eyrb. s. 11.

om han vilde tro paa Christ? „Nei," svarede han, „jeg kan ikke modtage Daaben, om jeg end vilde. Min Fader og Moder kunde ei faa Børn, før de toge sin Tilflugt til trylleskyndige Finner. Disse sagde, at de skulde avle Barn, hvis de under Ed vilde love, at dette Barn lige til sin Dødsdag skulde tjene Thor og Odin. De gjorde som Finnerne raadede. De avlede mig og gave mig til Odin. Saasnart jeg kunde raade mig selv noget, fornyede jeg deres Løfte. Jeg har siden i al Hengivenhed tjent Odin, og er bleven en mægtig Hovding. Nu er jeg saa mange Gange gjentaget given til Odin, at jeg hverken kan eller vil svige ham." Med disse Ord paa Læben døde Eyvind [1]). — Da den svenske Konge Erik Seiersæl stod rede til at levere sin Brodersøn Styrbjørn et Hovedslag og frygtede meget for Kampens Udfald, gik han om Natten til Odins Hof og gav sig selv til Guden for at erholde Seier, dog saaledes at han endnu skulde have 10 Aar at leve i [2]). Vel heder det, at denne samme Kong Erik 10 Aar efter døde Sotdød [3]); men i Almindelighed har det vist været de hedenske Nordmænds Tro, at de, der vare givne eller havde givet sig selv til Odin, maatte dø en voldsom Død, eller idetmindste merkes i sin Dødsstund med Spydodden. Leirekongen Harald Hildetand og Hørdalands Konge Vikar, der begge fra Fødselen af vare givne Odin, endte ogsaa begge sit Liv ved en voldsom Død, den første, som det hed, for Odins egen Haand, den anden efter Odins særdeles Anstiftelse [4]).

Foruden ved Offring af levende Væsener, troede man ogsaa at kunne vinde Gudernes Gunst ved Gaver (fórn) til Templer og Gudebilleder, ligesom og ved Bønner og dermed forbundne Løfter (heit). Saaledes heder det om Haakon Jarl, da han vilde udvirke Sigmund Bresterssøn Gudinden Thorgerd Hørgabruds Beskyttelse, at han først kastede sig ned for Fødderne af hendes Billede og laa der længe. Siden stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende en Offergave (fórn) af noget Sølv og lægge dette paa Fodskammelen foran hende. Men da Billedet endda ikke vilde give det forlangte Tegn paa sin Velvillie, kastede Jarlen sig anden Gang ned for det, og da

[1]) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 204.
[2]) Styrb. þáttr 2 i Fornm. s. V 250.
[3]) Ól. s. Tr. 38 i Fornm. s. I 61.
[4]) Jfr. 17de Stykke.

106 107
fældede han Taarer. Nu først gav Billedet det forønskede Tegn, nemlig at slippe en Guldring, som det bar paa Armen, og som Jarlen vilde tage af det for at skjenke Sigmund[1]). For Thors Billede i Templet ved Hunthorp i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag 4 Lever Brød med behørigt Kjød til, og troede, at Guden fortærede denne Mad, naar den blev opædt af det Utøi, der havde Tilhold i det store hule Træbillede[2]). Da den hedenske Islænding Hallfred Vandraadeskald ønskede sig hastig bort fra Norge, som Olaf Tryggvesøn just dengang holdt paa at christne, enedes han og hans Skibsfolk om at gjøre Løfter (heit) til Guderne for at faa Bør til et eller andet hedensk Land, og de lovede at give Gods (fé) og 3 Sold[3]) Øl til Frey, hvis de fik Bør til Sverige, til Thor eller Odin, hvis de kom tilbage til Island[4]). Meningen med denne Gave var vel den, at med det lovede Øl skulde holdes Gjestebud og drikkes Skaaler til de nævnte Guders Ære. I en haard Vinter paa Island holdt Reykdølerne et Møde hos Hofgoden Ljot paa Tveraa, og bleve enige om at gjøre Løfter for at erholde bedre Veirligt. Ljot vilde, at man skulde love Gaver til Hofet, og saa lade udsætte nyfødte Børn og dræbe gammelt Folk. Men en from Høvding Askel gjorde Forestillinger herimod; det var bedre, sagde han, at love til Skaberens Ære at give Gods til de Gamles Underholdning og Børnenes Opfostring. Askels menneskekjærlige Raad blev ogsaa fulgt[5]). Bønner vare overhovedet forbundne med Offringerne, og troedes at maatte fremføres med en vis Forsigtighed, hvorfor man udentvivl mest holdt sig til visse Formularer, der vare sammensatte af de i Religionen dybest indviede Prester[6]). Naar man vilde bede ret ivrigen, kastede man sig ned foran Gudebilledet med Ansigtet mod Jorden[7]).

At ogsaa Renselser have henhørt blandt de hellige Skikke ved de hedenske Nordmænds Gudstjeneste, beviser hvad ovenfor er anført

[1]) Færeying. s. 23.
[2]) Snorr. Ólafs s. helg. 118—119.
[3]) sáld, et Maal omtrent svarende til en Tønde.
[4]) Ól. s. Tr. 154 i Fornm. s. II 15.
[5]) Vémundar s. 7 i Ísl. s. II 248.
[6]) D. æ. Edda Hávamál 145—146.
[7]) Kjalnes. s. 4; Harðar s. 37.

om det hellige Helgafell paa Island, til hvilken Klippe Ingen maatte see, førend han havde toet sig [1]). Ikke alene Vand men ogsaa Ild ansaa de udentvivl for et Renselsesmiddel; deraf den Skik i Offergjestebudene at bære de fyldte Horn omkring eller imellem Ildene, før man tømte dem. Ilden betragtedes i det Hele med Ærefrygt, og man tilegnede og helligede sig Landeiendomme ved at omfare dem med brændende Ild, idet man nemlig enten gik eller red omkring Stedet imod Solen (andsælis) d. e. fra Vest mod Øst med en luende Brand [2]).

22. Dyrkelse af Afdøde og af Naturgjenstande.

Det var ei blot Aserne og de med dem beslægtede aandelige Væsener, som de hedenske Nordmænd gjorde til Gjenstand for deres Dyrkelse. De findes og at have sat sin Fortrøstning til og dyrket afdøde Mennesker og levende eller livløse Naturgjenstande.

Enkelte ædle og dygtige Mænd, der i levende Live havde virket meget godt i sin Kreds, bleve undertiden efter Døden tilbedte som Skytsaander for det Land eller den Egn, hvori de havde levet og gavnet. Saaledes skal Kong Olaf Gudrødssøn, der var Konge paa Vestfold og boede paa Gaarden Geirstad, efter sin Død være bleven dyrket af sine fordums Undersaatter; man offrede paa hans Gravhaug og kaldte ham Geirstaðaálfr d. e. Geirstadsaanden [3]). Om en anden Nordmand, Grim Kamban, den første, der skal have taget fast Bolig paa Færøerne, heder det ligeledes, at man „efter hans Død blotede til ham formedelst den Yndest, hvori han stod [4])." Om Svenskerne fortælles der endelig, at de paa den Tid, da Ansgarius forkyndte Christendommen i Sverige, forøgede sine Guders Tal ved at optage blandt dem — som det hed paa Grund af en høiere Aabenbaring — en af sine afdøde Konger, Erik, hvem de indviede et eget Tempel, og til hvis Tjeneste egne Prester bleve beskikkede [5]). Saadanne forgudede Afdøde ansaaes udentvivl oftest som et Slags Landvætter.

Et efter vore Begreber langt grovere Afguderi dreve Enkelte,

[1]) Jfr. 20de Stykke.
[2]) Hœnsnaþóris s. 10; Vígagl. s. 26; Lndnb. III 6. V 1. 3.
[3]) þáttr af Ólafi Geirstaða-álfi.
[4]) Lndnb. I 14.
[5]) Rimbertus vita Ansgarii 23.

idet de tilbade og forlode sig paa visse deels levende deels livløse Naturgjenstande.

Man finder paa enkelt Sted omtalt, at levende Mennesker ere blevne dyrkede, et Afguderi, som de Christne ansaa for det aller afskyeligste, men som vistnok har været yderst sjældent[1]).

Flere Spor derimod finder man af Dyrdyrkelse.

Den Tro, som Enkelte havde til Heste, er tilforn berørt[2]). Den lader sig forklare, naar man betænker, at Hesten uden al Tvivl var et Frey helliget Dyr, og altsaa kan have været dyrket som denne Guds Sindbillede.

Ligeledes omtales Dyrkelse af Oxer og Kjør. Den norske Høvding Haarek, der levede paa Olaf Tryggvessøns Tid og boede paa Rein, beskyldtes saaledes for hemmeligen at blote til en overmaade stor og sterk Oxe, som han eiede[3]). — En Konge Eystein i Upsal, der levede paa Ragnar Lodbroks og dennes Sønners Tid, skal have sat stor Lid til en Ko, som kaldtes Sibilja (den stedse brølende?); den blev sterkt blotet, heder det, og Ingen kunde taale at høre dens Brølen. Derfor pleiede ogsaa Kongen at lade den gaa foran sin Hær, naar han drog mod sine Fiender[4]). — Om den norske Fylkeskonge Ogvald, efter hvem Gaarden Ogvaldsnes paa Karmøen har faaet Navn, fortælles, at han især blotede til en Ko, hvilken han førte med sig hvorsomhelst han for til Søs eller Lands, og hvis Melk han ansaa for et Lægemiddel. Da han døde, blev Koen lagt i en Haug nær ved hans egen[5]). Maaskee have saadanne hellige Kjør været Sindbilleder paa den mythiske Ko Audhumla, til hvis Dyrkelse man dog iøvrigt intet Spor finder.

Smaa Metalbilleder baade af Heste og Oxer findes i hedenske Gravhauger i Norge, og maa udentvivl ansees som Levninger af disse Dyrs Dyrkelse.

Da den norske Høvding Floke Vilgerdssøn lavede sig til at drage fra Rogaland for at opsøge Island, anstillede han et stort Blot i

1) Ól. s. Tr. 173 i Fornm. s. II 77.
2) Jfr. 17de Stykke.
3) Þáttr Þorst. Uxafóts 13 i Fornm. s. III 132.
4) Ragn. s. Loðbr. 8.
5) Snorr. Ól. s. Tr. 71; Ól. s. Tr. 197 i Fornm. s. II 138.

Smørsund, og blotede til eller indviede ved Offring tre Ravne, for at disse skulde vise ham Vei. Efter deres Anviisning skal han ogsaa have fundet det Land, han søgte[1]). Flokes Offer maa man vel antage har egentlig været til Odin; dennes Fugle, Ravnene, skulde derfor vise ham Vei.

Med Hensyn til Dyrdyrkelsen blandt de hedenske Nordmænd er det forøvrigt ingenlunde klart, hvilke Begreber man dermed har forenet: — om man har tænkt sig en Guddom paa en Maade inkarneret i Dyret, — eller om man har betragtet det som blot indviet til en vis Guddom, —eller om man endelig har tænkt sig det ved visse Tryllemidler begavet med overnaturlige Kræfter. Udentvivl har Dyrdyrkelsen oftest været betragtet fra et af de tvende sidstnævnte Synspunkter og jævnlig staaet i den nærmeste Forbindelse med Troen paa Trolddom.

Af livløse Ting finder man Hauger, Stene, Lunde og Fosser omtalte som Gjenstande for Enkeltes Dyrkelse.

Blot til Hauger maa ei have været ganske sjældent; thi i den ældre Gulathingslovs Christenret forbydes det udtrykkeligen ved Siden af Blot til hedenske Guder og Hørger[2]). I den forresten fabelagtige Saga om Ketil Hœng omtales en Aarhaug (árhaugr d. e. Frugtbarhedshaug), til hvilken Indbyggerne i Gestrekaland (Gestrikeland i Sverige) blotede for at faa gode Aaringer, og paa hvilken Snee ei fæstede[3]). Udentvivl have saadanne hellige Hauger enten været Begravelsessteder for Mænd, der efter Døden ere blevne forgudede, eller været anseede som Boliger for Alfer[4]).

Den islandske Landnamsmand Eyvind, en Søn af Lodin Øngul fra Haalogaland, siges at have blotet til nogle Stene, kaldede gunnsteinar, der merkede Grændsen for hans Eiendom i Flateyjardal i Islands nordlige Fjerding[5]). Islændingen Thorstein Guldknap havde i sit Blothuus en Steen, som han blotede, og for hvilken han kastede sig ned paa Jorden, naar han tilbad den[6]). — Der berettes endelig,

[1]) Lndnb. I 2.
[2]) Æld. Gth. L. 29.
[3]) Ket. H. s. 5 i Fornald. s. II.
[4]) Jfr. 18de Stykke.
[5]) Lndnb. III 17.
[6]) Harðar s. 37.

111 112

at ved Gaarden Giljaa i Vatsdalen i det nordlige Island stod en stor Steen, til hvilken Gaardens Eier Kodran Eilifsson og hans Frænder blotede; de sagde nemlig, at i den boede deres Aarmand (ármaðr), hvilket Navn vel skal betegne: en Aand, der giver gode Aaringer eller Frugtbarhed. Om denne Steen siger videre Sagnet, at den revnede, da den blev bestænkt med Vievand af Biskop Fridrek, der havde fulgt Kodrans Søn Thorvald Vidførle fra Tydskland til hans Fædreneø, for der at prædike Christendommen[1]). En saadan Alf eller beskyttende Aand som den sidstnævnte har man vist altid tænkt sig som boende i de tilbedte Stene.

Nordmanden Thorer Snepil, der nedsatte sig i Fnjoskadalen i Islands nordlige Fjerding, blotede til en derværende Lund, efter hvilken hans Gaard kaldtes[2]).

Om Islændingen Thorstein Raudnef, der var en stor Blotmand og desuden fremsynet, heder det, at han blotede til en Fos, som faldt ved hans Gaard, og lod alle Levninger kastes i Fossen. Den samme Nat, som han døde — fortælles der — styrtede alle hans Faar, af hvilke han eiede over 2000, sig ud i Fossen og omkom[3]). Man har endnu paa mange Steder i Norge den Tro, at et Væsen, som almindelig kaldes Fossegrim, har sin Bolig i Fosserne. Denne Overtro er ganske vist en Levning af Hedningernes Tro paa et lignende Væsen, hvilket da maa have givet Anledning til Fossedyrkelsen.

Efter Alt hvad ovenfor om Dyrkelsen af livløse Gjenstande blandt de hedenske Nordmænd er anført, har man al Grund til at antage, at dette Afguderi har staaet i den nøieste Forbindelse med Troen paa Alfer, og egentlig er oprunden af denne.

23. Ed; Tvekamp og Berserksgang; Ordaler eller Gudsdomme.

Ligesom de hedenske Nordmænd satte Rettergangen i det Hele i nær Forbindelse med Religionen, og saa at sige under Gudernes Beskyttelse, fra hvilke de tænkte sig al Lov og Ret oprindeligen udsprun-

[1]) Kristni s. 2 jfrt. m. Ól. s. Tr. 131 i Fornm. s. I.
[2]) Lndnb. III 17.
[3]) Lndnb. V 5.

gen, — saaledes forestilte de sig dog især ved visse retslige Handlinger Guderne selv mere umiddelbart at optræde som Vidner eller som Dommere. Af saadanne Handlinger vare Eden og Tvekampen de vigtigste.

Eden (eiðr) blev af de hedenske Nordmænd betragtet som en meget hellig Handling. Den høitidelige Ed aflagdes i et Tempel eller til Thinge. Den Svergende kaldte een eller flere af Aserne til Vidne, idet han holdt i sin Haand den saakaldte Alterring (stallahringr), der i Forveien var dyppet i Blodet af en offret Oxe. Alterringen skulde være af Sølv (eller vel ogsaa, naar Leilighed var dertil, af Guld), uden Sammenføining (mótlauss) og veie idetmindste 2 Orer (Unzer); den skulde findes i ethvert Hovedhof og have sin Plads paa Alteret (stallr), — deraf dens Navn. Naar Hofgoden, der tillige var Heredshøvding, indfandt sig paa Thinge eller i Forsamlinger, hvor han skulde optræde som Rettens Forstander, da bar han denne Ring paa Armen, for altid at have den ved Haanden i paakommende Tilfælde af Eds Aflæggelse. At sverge saadan Ed kaldtes: „at aflægge Ed paa Alterringen" (vinna eið at stallahring) eller „at aflægge Tempeled" (vinna hofseið)[1]).

Der findes paa to Steder i de gamle Sagaer, nemlig i Landnamabok og i Vigaglums Saga, temmelig fuldstændig Oplysning om de hedenske Nordmænds Edsaflæggelse.

I Landnamabok, hvor Talen er om de hedenske Love paa Island, heder det: „En Ring af 2 Orers Vegt, eller større, skulde ligge i hvert Hovedhof paa Alteret (á stalla)[2]); den Ring skulde Goden have paa sin Arm til alle de Lagthing, som han selv skulde forestaa (heyja), og der i Forveien dyppe den (rjóða eg. farve den rød) i Blodet af den Oxe, som han selv blotede. Hver den Mand, som der havde Sager at afgjøre for Retten (þurfti lögskil af hendi at leysa at dómi), skulde først aflægge Ed paa denne Ring og nævne sig to eller flere Vidner: „„Jeg nævner det Vidne,"" skulde han sige, „„at jeg aflægger Ed ved Ringen (at ek vinn eið at baugi), Loved, hjælpe mig

¹) Eyrb. s. 4. 16. 44; Kjalnes. s. 2; Dropl. sona s. 6; Lndnb. IV 7; Viga-Gl. s. 25.

²) Jfr. 20de Stykke.

113 114
saa (saasandt) Frey og Njørd og hiin almægtige As (Odin), som jeg saaledes skal søge — eller verge, eller bære Vidne i, eller dømme — denne Sag, som jeg veed rettest og sandest og mest overeensstemmemde med Loven, og opfylde alle lovlige Forpligtelser (ok öll lögmæt skil af hendi leysa) med Hensyn til de Sager, som jeg faar med at gjøre, medens jeg er paa dette Thing"" [1]).

Vigaglums Saga fortæller, hvorledes den islandske Høvding Glum Eyjulfssøn (Vigaglum) aflagde Ed paa, at han ei havde begaaet et Drab, hvorfor han beskyldtes. Han var dømt til at aflægge Eden ved 3 Hof i Eyjafjord, nemlig i Hofene i Djupadal, paa Gnupafell og paa Tveraa. „Da han med sine Ledsagere," heder det, „kom til Hofet i Djupadal, gik 6 Mand med Glum ind i Hofet. Den Mand, der skulde aflægge Tempeled (vinna hofseið), tog i sin Haand en Sølvring, som var dyppet (roðinn d. e. rødfarvet) i Blodet af den Oxe, der var offret; og denne Ring skulde ei veie mindre end tre (rigtigere to) Orer. Da tog Glum saaledes til Orde: „„Jeg nævner Asgrim som Vidne og Gissur som andet Vidne, at jeg aflægger Tempeled ved Ringen (at ek vinn hofseið at baugi), og erklærer for As (ok segi ek þat æsi — Odin?), at jeg ei var der tilstede, og at jeg ei der begik Drab, og at jeg ei der blodfarvede Od og Eg, hvor Thorvald Krok fik Bane (at ek varkat þar ok vákat þar, ok rauðkat þar odd ok egg, er Þorvaldr Krókr fékk bana). Agter nu paa Eden, I, som ere Viismænd og her tilstede!"" — Denne Edsaflæggelse kan tillige tjene til Exempel paa den Underfundighed, som ved slige Leiligheder undertiden blev begaaet; thi Glum, der virkelig havde øvet det Drab, hvorfra han ved Ed skulde frigjøre sig, havde listigen føiet sine Ord paa en saa tvetydig Maade, at de nøiere granskede netop indeholdt en Tilstaaelse af Drabet. Tvetydigheden, der ligger i Brugen af Partikelen at, hvilken i det gamle Sprog baade betegner: ikke, og: ved eller tilstede ved, — kan ei udtrykkes i Oversættelse. Vidnerne fandt Edsformularen, som Glum brugte, noget usedvanlig, men merkede dog ei Listen, førend en klogere Høvding en Stund efter viiste dem, hvorledes de vare førte bag Lyset. Drabssagen mod Glum blev atter optagen paa Althinget, og han maatte for

[1]) Ldnb. IV 7.

at undgaa Fredløshed afstaa Halvdelen af sin Gaard som Bod til den Dræbtes Søn[1]).

Den første af disse ovenanførte Edsformularer har udentvivl i Hedendommen været den brugelige for Retten ei alene paa Island, men og i Norge, hvorfra hiin Øs Beboere have medbragt den. Frey, Njørd og Odin, der sandsynligviis betegnes ved den almægtige Ás, have altsaa været de Guddomme, som man almindelig kaldte til Vidne i Eden; undertiden har man dog ogsaa blot nævnet Ás eller Odin, som af den anden Formular sees.

Udenfor Retten brugtes andre Eder, idet man svor ved visse Gjenstande, hvilke man ansaa for hellige eller for Sindbilleder paa noget Helligt. Saadanne Eder nævnes paa forskjellige Steder i de gamle Eddadigte, f. Ex. Ed ved Skibsbordet, ved Skjoldranden, ved Sverdets Eg, ved Lynets lyse Vand (Lynilden?), ved den sydheldende Sol (Middagssolen?) og flere deslige Ting. Da Vølund vil sikkre sin Brud, Kong Niduds Datter, for hendes Faders Overlast, fordrer han en Ed af Kongen, at han ei skal tilføie hende noget Ondt:

For skal du mig alle
Eder sverge,
ved Skibets Bord
og Skjoldets Rand,
ved Hestens Bog
og Sverdets Eg —
at du ei plager
Vølunds Kone,
eller min Brud
Døden volder[2]).

Sigrun bebreider sin Broder Dag, at han har brudt sine Eder mod hendes Mand Helge, i følgende Ord:

Dig skulle alle
Eder ramme,
som du Helge
svoret har —
ved det lyse
Lynets Vand
og ved Havets
kolde Steen[3]).

Da Gudrun Gjukesdatter minder sin Mand Atle om de Eder, han havde brudt mod hendes Broder Gunnar, siger hun:

Saa gaa det dig, Atle!
som Gunnar du holdt
Eder ofte svorne
og fordum givne —

[1]) Vígagl. s. 25.
[2]) D. æ. Edda Völ. kv. 31.
[3]) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 29.

116 117

ved sydheldende Sol,
ved Seierguders Bjerg,
ved Hvilestedets Dække
og ved Ulls Ring[1]).

Hvorledes de i disse Edsformularer forekommende Udtryk skulle forklares, om egentligen eller billedligen, det er vel umuligt at afgjøre.

Undertiden forekommer ogsaa som en Edsformular, at den Svergende ønsker sig i onde Magters Vold, eller at Ulykke maa ramme ham, hvis han lyver. Saaledes heder det om Kong Atles Sendemand Vinge:

Svor da Vinge,
han skaante sig kun lidet:
Ham Jotnerne eie,
hvis for Eder han løi,
og Galgen hans Krop,
om Fred han vil bryde![2])

Tvekampen benævnte de hedenske Nordmænd paa to Maader, deels Holmgang (hólmganga), deels Enekamp (einvígi), Benævnelser, mellem hvilke der undertiden skjelnes, men som dog oftere bruges i Fleng.

Holmgangen havde udentvivl sit Navn deraf, at den oprindelig foregik paa smaa Holmer, deels for at de Kjæmpende kunde være mere uforstyrrede og mindre udsatte for, at Andre skulde blande sig i deres Kamp eller skille dem mod deres Villie, deels for at Kamppladsen kunde have en naturlig Grændse, udenfor hvilken ingen af de Kjæmpende var istand til at vige. Senere traadte andre kunstigen begrændsede Kamppladse i Holmens Sted, hvilke dog beholdt samme Navn, og tillige, som det synes, saa ofte det lod sig gjøre, lagdes paa en mindre Ø.

Holmgangen fandt Sted efter en foregaaende Udfordring (at skora á hólm; at skora á til hólmgöngu), ved hvilken Tiden og Stedet for Kampen fastsattes, idet den Udfordrende tillige erklærede sin Modstander, hvis han ikke lod Udfordringen, for hver Mands Niding, d. e. for et Menneske, hvem Enhver, som vilde, ustraffet kunde bespotte[3]).

Skikkene, som iagttoges ved selve Holmgangen, beskrives forskjelligen; udentvivl have de ogsaa i det mindre Væsentlige været betydelig

[1]) D. æ. Edda Atlakv. 30.
[2]) D. æ. Edda Atlamál 31.
[3]) Egils s. 57; Korm. s. 21; Herv. s. 4; Vatsd. s. 33.

forskjellige til forskjellige Tider, og rimeligviis i mange Maader afhængige af de Kjæmpendes, især den Udfordrendes eget Godtbefindende. Et Par af de udførligste Beskrivelser over saadanne Tvekampe skulle her efter Sagaerne meddeles.

Islændingen Egil Skallagrimssøn kom i Kong Haakon Adalsteinsfostres Tid paa en Reise i Norge til Gaarden Blindheim paa Oen Hød ved Søndmøre, hvor en ung Lendermand Fridgeir tilligemed hans Moder Gyda boede. Han fandt hos dem en venskabelig Modtagelse og forblev paa Blindheim i flere Dage. I denne Tid bemerkede han paa hele Husets Folk, men især paa Fridgeirs Søster en stor Bedrøvelse; dog først, da han stod rede til at reise, aabenbarede Gyda ham Aarsagen. En Mand ved Navn Ljot den blege, en almindelig forhadt Berserk og Holmgangsmand, havde beilet til Datteren, og da han fik Afslag, udfordret Fridgeir til Holmgang. Den følgende Dag skulde han komme til Holmen paa Oen Vorl, og Gyda bad nu den øvede Kjæmpe Egil, at han vilde følge hendes Søn did. Egil lovede dette, og forblev denne Dag over paa Blindheim. „Om Kvelden kom Fridgeirs Venner, der havde bestemt sig til at følge ham; der vare mange Mennesker samlede om Natten og et stort Gjestebud. Men Dagen efter beredte Fridgeir sig til Reisen og mange Mænd med ham; Egil var i hans Følge. Der var da godt Reiseveir. De droge afsted og kom til Oen. Paa det Sted, hvor Holmstevnen skulde være, strakte sig kort fra Søen en fager Vold; paa den var Holmstedet afmerket og Stene lagte i Ring udenom. Nu kom Ljot did med sit Folk og beredte sig til Holmgangen; han havde Sverd og Skjold. Ljot var en meget stor og sterk Mand, og da han gik frem paa Volden til Holmstedet, da kom Berserksgang over ham; han begyndte at hyle fælt og bed i sit Skjold. Fridgeir var ikke stor; han var smækker og skjøn af Ansigt, men ikke sterk; han havde heller ikke nogensinde været med i Strid. Da Egil saa Ljot, kvad han en Vise, i hvilken han yttrede, at Kampen ei vilde løbe vel af for Fridgeir; han selv vilde møde den frygtelige Kjæmpe, der bidende i Skjoldets Rand paakaldte Guderne[1]). Ljot saa Egil og hørte hans Ord. „„Gak hid paa Holmen,"" sagde han, „„du store Mand! og kjæmp med mig, hvis du

[1]) De Tryllesange, der skulde beskytte Kjæmper i Strid, bleve sungne under

118 119

har saa megen Lyst dertil. Det passer sig langt bedre, end at jeg skulde kjæmpe med Fridgeir; thi jeg forøger ei min Hæder ved at lægge ham til Jorden."" Egil svarede ham i en Vise, at han modtog Udfordringen. Derpaa beredte Egil sig til Holmgang med Ljot. Han havde det Skjold, som han var vant til at bære, og var omgjordet med et Sverd, som han kaldte Nader (Oglen); Dragvandil (saaledes kaldtes det Sverd, han almindelig brugte) havde han i Haanden. Han gik ind over det Merke, der begrændsede Stedet, hvor Holmstevnen skulde være; men Ljot var da ikke endnu rede. Egil rystede Sverdet og kvad en Vise, i hvilken han truede sin Modstander. Da kom Ljot frem paa Kampvolden og opsiger Holmgangsloven, „„at den stedse skal bære Nidingsnavn, som viger udenfor de Merkestene, der ere satte i Ring om Holmgangsstedet."" Siden løbe de ind paa hinanden, og Egil hugger til Ljot, men denne bødede af med Skjoldet. Egil hug nu det ene Hug efter det andet, saaledes at Ljot intet Hug kunde faa gjort imod. Han veg baglæns for at faa Huggerum; men Egil var ligesaa hastig efter ham og sparede ei paa Huggene. Ljot for da ud over Merkestenene og vide om Volden. Saaledes løb den første Kamp af, og Ljot begjerede Hvile. Egil lod saa være; de stode stille og hvilede sig. Det var Holmgangslov paa den Tid, at naar En fordrede noget af en Anden, og Udfordreren seirede, da skulde han have som Seierløn (sigrmál) det, han havde fordret; men blev han overvunden, da skulde han løse sig med saameget Gods, som kunde være bestemt; men hvis han faldt paa Holmen, da havde han forbrudt al sin Eiendom, og den, der fældede ham paa Holmen, skulde da arve ham. Egil bød Ljot gjøre sig rede: „„Jeg vil, at vi nu skulle faa en Ende paa denne Holmgang."" Ljot sprang da hurtig op. Egil løb mod ham, hug strax til ham og gik ham nu saa nær paa Livet, at han for tilbage og blottede sig, idet Skjoldet gled fra ham. Da hug Egil til Ljot; Hugget rammede ovenfor Knæet og tog Foden af. Ljot faldt og var strax død. Ljots Død blev kun lidet beklaget; thi han havde været et saare uroligt Menneske. Han var svensk af Æt og havde ingen Frænder i Norge. Han var kommen did og havde erhvervet sig

Skjoldet, det vil sige idet man satte Munden til Skjoldets Rand, maaskee for at gjøre Lyden sterkere D. æ. Edda Hávam. 157.

Gods ved Holmgange, idet han nemlig havde fældet mange gode Bønder, hvilke han havde givet Valget imellem Holmgang eller Afstaaelse af Jorder og Odel. Han var paa denne Maade bleven grundrig baade paa Land og Løsøre" [1]).

Egil Skallagrimssøn havde til samme Tid en Arv at fordre i Norge, hvilken en vis Atle den korte sad inde med paa Grund af en uretfærdig Dom af Kong Erik Blodøxe. Da Erik nu var fordreven af Landet, troede Egil, at han maaskee kunde drive sin Ret igjennem, og begav sig derfor til Atles Gaard Ask paa Øen Fenring ved Hørdaland for at fordre Arven. Atle negtede at udrede den, men modtog Egils Stevning til Gulathing for der at faa Sagen paadømt. Begge indfandt sig ogsaa virkeligen til Thinget. Egil fordrede nu Arven; men Atle tilbød Tylftered eller Ed af tolv Mænd for, at han intet Gods, Egil tilhørende, havde i sin Varetægt. „Da Atle gik til Retten (dómr) med dem, der skulde aflægge Eden for ham, gik Egil imod ham og sagde, at han ei vil modtage hans Eder for sit Gods: „„Jeg vil byde dig en anden Lov, den nemlig, at vi skulle gaa paa Holm her paa Thinget, og den der seirer have dette Gods."" Det, som Egil sagde, var ogsaa Lov og gammel Sedvane, at hver Mand nemlig havde Ret til at fordre en Anden til Holmgang, hvad enten han saa skulde verge eller søge sin Sag. Atle sagde, at han ei vilde afslaa Egil Holmgang. Siden toge Atle og Egil hinanden i Haanden og kom indbyrdes overeens om, at de skulde gaa paa Holm, og at den Seirende skulde eie de Jorder, hvorom de trættede. Derpaa ruste de sig til Holmgangen. Egil gik frem og havde Hjælm paa Hovedet, Skjold for sig og et Spyd (kesja) i Haanden; men Sverdet Dragvandil fæstede han ved sin høire Haand. Det var Holmgangsmændenes Skik at indrette sig saaledes, at de ei behøvede at drage deres Sverd paa Holmen, men derimod kunde lade Sverdet følge Haanden, saa at det strax var tilrede, naar man vilde bruge det. Atle var ligedan rustet som Egil. Han var vant til Holmgang, desuden sterk og meget modig. Der blev fremledet en stor og gammel Oxe; denne blev kaldet Blotnød (blótnaut), og den Seirende skulde dræbe det (höggva). Undertiden var det eet Nød, undertiden lod ogsaa hver af de Tvende,

[1]) Eg. s. 67.

120 121

som gik paa Holm, fremlede sit. Da de vare rustede til Holmgangen, løb de mod hinanden og skjøde først sine Spyd; men intet af dem fæstede sig i Skjoldet, de bleve begge staaende i Jorden. Derpaa greb de til sine Sverd; de gik fast ind paa hinanden og skiftede Hug. Atle veg ikke tilbage. De hug tidt og haardt, og snart bleve Skjoldene ubrugbare. Da Atles Skjold var blevet meget fordærvet, kastede han det, greb Sverdet med begge Hænder og hug raskt. Egil hug til ham over Axlen, men Sverdet bed ikke; han gav det andet og tredie Hug, og det var ham let at faa Hug paa Atle; thi denne havde intet Vern. Men skjønt Egil svang Sverdet af al Kraft, saa bed det dog ikke, hvor han end hug. Egil seer nu, at det ei saaledes kunde nytte; thi hans Skjold begyndte at blive ubrugbart. Han slap da Sverdet og Skjoldet, løb ind paa Atle og fattede ham med Hænderne. Nu merkede man, hvo der var sterkest. Atle styrtede paa Ryggen; men Egil kastede sig grue ned over ham og bed hans Strube isønder. Saaledes lod Atle sit Liv. Egil sprang hurtig op og didhen, hvor Blotnødet stod, greb med den ene Haand i Flabben og med den anden i Hornet og vred saa haardt om, at Fødderne paa Dyret kom i Veiret og Halsbenet gik isønder. Egil tilegnede sig derpaa alle de Jorder, om hvilke Trætten havde været" [1]).

Ellers var, som det synes, oftest Holmgangen forbunden med langt flere Omstændigheder, end de her beskrevne.

Den islandske Skald Kormak Ogmundssøn var forbittret paa en af sine Landsmænd Berse, almindelig kaldet Holmgangsberse, fordi denne havde egtet en Kvinde Steingerd, som Kormak elskede. Han fordrede derfor Berse til Holmgang om en halv Maaned paa Leidholm i Middalen. Da den bestemte Tid kom, ride begge til Mødet, hver med 15 Mænd. Mange havde ogsaa samlet sig for at see paa denne Kamp. „Nu blev der taget en Feld (et Slags stor Kappe) og bredt under deres (Kormaks og Berses) Fødder. Berse sagde: „„Du udfordrede mig til Holmgang, Kormak; men jeg byder dig Enekamp (einvígi). Du er en ung og lidet prøvet Mand; Holmgangen er forbunden med Vanskeligheder, men Enekampen aldeles ikke."" Kormak sagde: „„Ei mon jeg slaaes bedre i Enekamp; jeg vil prøve Holm-

[1]) Eg. s. 68.

gangen og i Alt maale mig med dig."" „„Du raader nu,"" siger Berse. Det var Holmgangslov (hólmgöngulög), at Felden skulde være 5 Alen imellem Skjøderne (Snipperne) med Løkker i Hjørnerne; i disse Løkker skulde man sætte Trænagler (hælar) med Hoved paa den ene Ende, hvilke kaldtes tjösnur. Den, der gjorde Tilberedelserne, skulde gaa hen til Tjøsnerne saaledes, at han saa Himmelen imellem sine Been og holdt i sine Orelapper, idet han fremsagde en Bøn (formáli, Formular), som siden er optagen i det Blot (den Offerbøn), der er kaldet tjösnublót. Der skulde være 3 Affatser (reitar) rundt om Felden, hver een Fod bred, og udenfor dem 4 Stænger; disse kaldes höslur, og den Vold er haslet (þar er völlr haslaðr), som saaledes er indrettet. Hver af de Stridende skal have tre Skjolde, og naar det er forbi med dem, da skulle de træde ind paa Felden, om de og i Forveien ere vegne ud af den; fra den Stund af skal man alene forsvare sig med sine Vaaben (Angrebsvaaben). Den skal hugge først, som er udfordret. Hvis den ene bliver saaret, saaledes at der kommer Blod paa Felden, da er man ei pligtig til at kjæmpe længer. Hvis man stiger med den ene Fod udenfor Haslerne, da viger man (ferr maðr á hæl), men stiger man udenfor med begge, da flyr man (rennr). En Mand skal holde Skjoldet for hver af de Stridende. Den, der bliver mest saaret, skal betale i Holmløsning (hólmlausn) 3 Mark Sølv. Thorgils holdt Skjoldet for sin Broder Kormak, men Thord Arndissøn for Berse. Berse hug først og kløvede Kormaks Skjold; denne gjengjældte Berse paa samme Maade, og saaledes hug de 3 Skjolde isønder for hinanden. Da skulde Kormak hugge; han hug til Berse, men denne bødede af med Hviting (Navnet paa Berses Sverd). Skøfnung (Kormaks Sverd) tog Odden af Hviting, men Odden sprang mod Kormaks Haand og saarede ham let paa Tommelfingeren, saaledes at Knoglen kløvnede, og der kom Blod paa Felden. Derpaa gik man imellem dem og vilde ei, at de skulde slaaes længer. Da sagde Kormak: „„Dette er en ringe Seier, som Berse har vundet ved mit Uheld, skjønt vi nu skilles."" Berse forlangte Holmløsning, og Kormak lovede, at den skulde blive ham betalt"[1]).

Betragter man nærmere disse tre Beskrivelser af Holmgange, saa

[1]) Korm. s. 9—10.

123 124

seer man let, at der finder betydelige Forskjelligheder Sted imellem de to første og den sidste, idet hine skildres som langt simplere, denne derimod som forbunden med flere Vanskeligheder. Man seer ogsaa af den sidste Skildring, at man har skjelnet mellem Enekamp og Holmgang, og at det da egentlig var sidstnævnte Slags Tvekamp, der var forbunden med saa mangfoldige Omstændigheder.

Da Enekampen var den simpleste, er det ogsaa rimeligt, at den er den ældste; den er lidt efter lidt bleven gjort mere kunstig, saa at de Kjæmpende kunde faa bedre Leilighed til at lægge deres Kraft og Øvelse for Dagen. Tvekampen synes imidlertid altid at være bleven kaldet Holmgang, naar den brugtes for Retten, hvad enten den nu var af det simplere eller kunstigere Slags. Saaledes maa vistnok de to ovenfor efter Egils Saga beskrevne Holmgange ansees for mere at nærme sig Enekampem.

Hvad der udgjorde Egenhederne for Enekampen, i engere Betydning tagen, var udentvivl, at Rummet, i hvilket de Kjæmpende bevægede sig, var mindre indskrænket, at de havde Lov til at bruge flere Slags Vaaben end Sverdet alene, og at de selv bare deres Skjolde [1]). Egenhederne ved den kunstige Holmgang vare derimod: at Kampen skulde foregaa paa en udbredt Feld eller Kappe [2]), at de Kjæmpende havde Lov til at benytte 3 Skjolde hver, og i Almindelighed ei selv bare dem, men hver havde en af sine Venner til at holde Skjoldet for sig, hvilken da kaldtes hans Skjoldsvend (skjaldsveinn) [3]), at man kun brugte Sverde, og det af en vis Længde, til Kampen [4]), og at man ordentlig verlede Hug.

Begge Slags Tvekampe vare, naar de brugtes for Retten, afpassede efter visse Love, der, førend Kampen begyndte, fremsagdes af den Udfordrende [5]); begge medførte den Ret for den Udfordrede at give det første Hug [6]), og at kunne stille en Mand i sit Sted, hvis han selv

[1]) Eg. s. 67. 68.
[2]) Korm. s. 10; Kjalnes. s. 9; Þorst. Vík. s. 16. 21.
[3]) Svarfd. s. 9; Vém. s. 19; Víga-Gl. s. 4; Korm. s. 12. 14; Ket. s. Hœngs 5.
[4]) Korm. s. 14.
[5]) Eg. s. 67; Ket. s. Hœngs 5; Svarfd. s. 9.
[6]) Þorst Vík. s. 4; Víga-Gl. s. 5.

havde Betænkelighed ved at møde[1]); begge vare forbundne med Offring af een eller tvende Oxer, som Seierherren slagtede[2]); endelig synes ogsaa Holmløsningen, eller den Overvundnes Frikjøbelse for en vis forud bestemt Sum — almindelig 3 Mark Sølv, ofte ogsaa mere —, at have været fælles for begge[3]). Undertiden lagde den Udfordrende, naar Kampen skulde afgjøre Besiddelsen af Gods, for ret at vise sin Uegennyttighed, ligesaa mange Penge imod, som de, hvorpaa han gjorde Fordring[4]).

Som Afvigelser fra de sedvanlige Skikke maa man udentvivl ansee det, naar de Kjæmpende undertiden stode paa hver sin Feld, udenfor hvilken de da ikke maatte vige saa meget som en Fingerbred[5]); eller naar En kjæmpede mod Flere, een efter den anden, paa samme Holmstevne[6]).

Endnu et eget Slags Holmgang eller Tvekamp var den saakaldte Kargang (kerganga). Den bestod deri, at de stridende Parter lode sig indeslutte i et foroven tildækket Kar og her i Mørket vexlede Hug eller Stik, men bødede af med et Kjevle, som de holdt i Haanden. Denne Kamp findes kun beskreven paa et eneste Sted i Sagaerne, og maa saaledes vel ansees for at have været sjælden. Fortællingen er følgende:

„Da Islændingen Thorgils, kaldet Orrabeins Stifsøn, paa en Handelsreise kom til Upland i Svithjod, opholdt han sig der Vinteren over hos en rig Bonde Thrond, der havde en Datter Sigrid. Til hende beilede en Mand ved Navn Randvid, et ondt Menneske men en stor Kjæmpe. Thrond afslog ham Giftermaalet. Da bød Randvid Thrond det Slags Holmgang, som kaldes Kargang; da skal man slaaes i et Kar, som oventil er dækket, og have Kjevle i Haanden. Thrond vilde heller kjæmpe, end give sin Datter til en saa ond Mand. Thorgils sagde da til Thrond: „„Du har gjestfrit bevertet mig, jeg

[1]) Eg s. 67; Víga-Gl. s. 4.
[2]) Eg. s. 68 jfrt. m. Korm. s. 22. 24.
[3]) Eg. s. 67 jfrt. m. Korm. s. 1. 10; Gunnl. s. Ormst. 11; Kjalnes. s. 9; Svarfd. s. 9; Víga-Gl. s. 4.
[4]) Njáls s. 8.
[5]) Svarfd. s. 9.
[6]) Herv. s. 5.

125 126
vil ogsaa lønne dig som forskyldt; jeg vil kjæmpe med Randvid i dit Sted."" Thrond modtog Tilbudet. Thrond havde Sverdet Jardhusnaut (et Sverd, som han havde fundet i en underjordisk Gang); Randvid havde et meget tyndt alenlangt Kjevle i Haanden. Nu blev Karret dækket. Randvid bad Thorgils stikke først; thi han var den Udfordrede. Han gjorde saa, rammede Kjevlet, saa at det sprak isønder, og saarede Randvid i Bugen. Denne sagde da: „„Giv mig nu Sverdet, men hav du Kjevlet, da skal jeg stikke til dig med Sverdet."" „„Mig tykkes nu," siger Thorgils, „som om dette intet Kjevle er."" Kort efter døde Randvid. Han havde stolet paa sin Trolddom; thi han havde fældet mangen Mand i saadan Holmgang"[1]).

Kargangen har noget tilfælles med den endnu i de seneste Aarhundreder blandt Bønderne i nogle af Norges Fjeldbygder brugelige Beltespænden, ved hvilken de tvende kjæmpende Parter lode sig spænde sammen i et stort, dertil indrettet Belte og vexlede Stik med Tolleknive. Til dette Slags Tvekamp finder man neppe noget Spor i de gamle Sagaer.

Der gaves, som allerede i ovenanførte Beskrivelser er antydet, i Hedenskabet Mennesker, der gjorde sig Holmgang til en Næringsvei, ja til en Rigdomskilde; og dette var især de saakaldte Berserker (berserkr, Flt. berserkir), om hvilke her derfor noget nærmere maa tales.

Ved Navnet Berserker betegnedes Mænd, der stundom, især i Stridens Hede, overfaldtes af et vildt Raseri, der for Øieblikket fordobblede deres Kraft og gjorde dem ufølsomme for legemlig Smerte, men tillige døvede al Menneskelighed og Fornuft hos dem og gjorde dem glubende Dyr lige. I denne Tilstand — heder det i de gamle Beskrivelser — trudnede deres Ansigt og skiftede Farve; de vare snart blege, snart blaa, og Haaret reiste sig paa deres Hoved; de vare rasende som Hunde eller Ulve, sterke som Bjørne eller Tyre; de hylede som vilde Dyr, bede i Randen paa deres Skjolde og nedhug alt hvad der mødte dem, ofte uden at skjelne mellem Ven eller Fiende, ja uden at spare deres egne Børn eller nærmeste Frænder, hvis disse kom dem i Veien. Hverken Ild eller Staal — troede man — kunde da bide

[1]) Flóamanna s. 14.

paa dem; med Rædsel saa man dem vade gjennem Ild og styrte sig paa blottede Vaaben ligesom for Lyst. I Striden fore de frem brynjeløse, i den bare Serk eller Kjortel, deraf udentvivl deres Navn[1]). Dette deres Raseri kaldtes Berserksgang (berserksgangr) og ansaaes udentvivl af de ivrige Asedyrkere som en Indskydelse af Stridens Gud Odin[2]). Berserksgangen indfandt sig dog ikke under Kampen alene, men ogsaa ofte under anstrengende Arbeider, da de Mennesker, der angrebes af den, udrettede Ting, som ellers syntes ugjørlige for menneskelig Kraft[3]). Den fremkaldtes i det Hele, naar Berserkens Lidenskabelighed og især hans Vrede vaktes[4]). Naar Berserksgangen havde udraset, paafulgte en stor Sløvhed og Kraftløshed, hvilken ofte varede i flere Dage[5]).

Hos enkelte, forresten rolige Mennesker var Berserksgangen en virkelig Sygdom, der til visse Tider, endog uden given Anledning, overfaldt dem. Den beskrives at have begyndt med Skjælven, Klappren i Tænderne og Kulde i Legemet, hvorpaa fulgte en stor Hidsighed, der endelig gik over til et fuldkomment Raseri, under hvilket den Syge ikke skaanede nogen af sine Omgivelser. Naar Sygdommen havde forladt ham, var han igjen rolig som tilforn. Saaledes heder det om Islændingen Thrymketil: „at der var store Feil ved hans Sind, og Nogle ansaa det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at Skjælven angreb hans Legeme, saaledes at hver Tand i hans Hoved klapprede, uagtet man søgte at skaffe ham al den Lettelse, som muligt var. Med denne Skjælven og Kulde fulgte stor Hidsighed; han skaanede da Intet, som omgav ham, hvad enten det var Væg, Stok, Stav eller Menneske; ja om der var Ild i Veien for ham, saa gik han over den. Han rev Bordklædning og Dørkarme af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Raseriet forlod ham, da var han atter blid og rolig"[6]). Det var intet Under, at i saa-

[1]) Snorr. Yngl. s. 6; Njáls s. 104; Eg. s. 27. 40; Vatsd. s. 46; Ól. s. Tr. 132 i Fornm. s. I; Svarfd. s. 7; Herv. s. 3—5; Örvar-Odds s. 14; Dropl. sona s. 19.

[2]) Snorr. Yngl. s. 6.

[3]) Eyrb. s. 28; Lndnb. III 20.

[4]) Eg. s. 40.

[5]) Eyrb. s. 28; Eg. s. 27; Hrólfs s. Gautr. s. 16.

[6]) Dropl. sona s. 3.

danne Tilfælde Berserksgangen ansaaes for et stort Meen; man finder endog, at de, der angrebes deraf, have gjort Løfter til Guderne for at vorde befriede fra denne Plage[1]).

Berserkerne kaldtes af vore Forfædre med et andet Navn: hamramir menn og deres Raseri: at hamast[2]). Disse Udtryk antyde udentvivl de Gamles Begreber om Berserksgangens Væsen. Ordet hamr betegner nemlig i det gamle norske Sprog: Ham, ydre Skikkelse. Det bruges ogsaa undertiden for at betegne den Dyrfylgje, der troedes usynlig at ledsage ethvert Menneske som et Slags lavere Skytsaand[3]). Dyrfylgjen udtrykte, som før er sagt, paa en vis Maade det Menneskes Charakteer, som den ledsagede. Vilde, lidenskabelige Mennesker troedes saaledes at have vilde og frygtelige Dyr til Fylgjer. Naar deres Lidenskabelighed i den Grad overvældede dem, at den gjorde dem rasende og berøvede dem Fornuftens Brug, da troede man udentvivl, at Dyret traadte i Menneskets Sted, at det gik ind i Menneskets Ham eller Skikkelse, men virkede med sin eiendommelige Styrke og Ubændighed. Derfor sagde man om den, der angrebes af Berserksgang, „at han ei var eenhamet" (ekki einhamr) d. e. at et andet sterkere Væsen virkede under hans menneskelige Udvortes[4]). Overtroen i denne Henseende gik vel endog undertiden saavidt, at man troede, at Mennesket i Raseriets Oieblik antog selve den udvortes Skikkelse af Dyret tillige med dets indre Væsen og dets Kræfter[5]).

Krigerske Høvdinger søgte at drage Berserker til sin Hær, for derved at gjøre sig saa meget mere uimodstaaelige og frygtede af sine Fiender. Saaledes siges Harald Haarfager at have havt Berserker i sin Tjeneste, hvilke kaldtes Ulfhedner (úlfheðnar), fordi de bare Ulvepelse over deres Brynjer; deres Plads var i Stavnen paa Kongens Skib, da den under Striden var meest udsat for Fiendernes Angreb[6]). Berserkerne kunde ogsaa være brugbare for Høvdinger, der havde Folk nok til at holde dem i Ave, naar Berserksgangen kom over dem i

[1]) Vatsd. s. 30. 37.
[2]) Eg. s. 25. 40.
[3]) Jfr. 18de Stykke.
[4]) Eyrb. s. 28.
[5]) Lndnb. V 5; Hrólfs s. Kr. 50. 51, i Fornald. s. 1.
[6]) Snorr. Har. s. Hárf. 9 jfrt. m. Fagrskinna 7 og Vatsd. s. 9.

Utide [1]). Men for Mængden vare Berserkerne en Skræk, og de benyttede den Rædsel, der stod af dem — og som de naturligviis stræbte at forstørre ved at bestyrke Overtroen om deres Usaarlighed — for at tiltvinge sig Alt, hvad de ønskede af de Svagere. En Udfordring til Holmgang var nemlig strax rede fra Berserkens Side, naar hans uforskammede Fordringer om Gods eller Kvinder bleve afslagne, og hans vilde Raseri forenet med Øvelse i de Færdigheder, som til en Tvekamp udfordredes, sikkrede ham som oftest et heldigt Udfald af Kampen. De, der saaledes gjorde Holmgangen til en Erhvervskilde, kaldtes almindelig Holmgangsmænd (holmgöngumenn); deres Tal var i Hedenskabet ei ubetydeligt, og de vare en sand Plage for fredelige Bønder, hvem de fandt en Lyst i ved enhver gunstig Leilighed at forurette [2]).

Uagtet det saaledes er vist nok, at Holmgangen udartede til et Verktøi for den laveste Egennytte, Hevnlyst og Ondskab, saa er det dog tillige udenfor al Tvivl, at den oprindelig var en religiøs Skik, hvis Grundidee var, at Guderne ved Udfaldet af Kampen vilde tilkjendegive, hvo af de stridende Parter der havde Retten paa sin Side. Derfor var den, endog paa en Tid, da dens religiøse Betydning maa antages at være traadt noget i Baggrunden, som oftest forbunden med Offringer, Bønner og andre religiøse Handlinger. Holmgangen var altsaa egentlig en Gudsdom, nøie forbunden med Asetroen Hos Nordmændene forsvandt den ogsaa, idetmindste aldeles som retslig Handling, med denne Tro, skjønt hos mange andre med Nordmændene beslægtede Folkeslag, navnligen hos de tydske, Tvekampen gik over fra den hedenske i den christelige Rettergang. I Norge var det de christne Jarler Erik og Svein Haakonssønner (1000—1014), der, endnu før Christendommen paa meget nær var almindelig indført i Landet, fik Holmgangen afskaffet, idet de tillige fastsatte Fredløshedsstraf for de Holmgangsmænd og Berserker, der foruroligede Bønderne [3]). Paa Island, hvor allerede i Aaret 1000 Christendommen ved en Folkebeslutning paa Althinget var gjort til Landsreligion, blev Holmgangen kort efter, ligeledes ved en Folkebeslutning, afskaffet, i Anledning af en

[1]) Eyrb. s. 25.
[2]) Vatsd. s. 46; Svarfd. s. 7; Viga-Gl. s. 4. 6; Eyrb. s. 8. 28; Grettis s. 42.
[3]) Grett. s. 21.

saadan Tvekamp mellem to fornemme islandske Ynglinger, Skaldene Gunnlaug Ormstunga og Skald-Rafn. Da Kampens Udfald nemlig var ubestemt, og de Stridende vilde fornye den, lagde deres mægtige Frænder sig imellem og fik al Holmgang ved Lov forbuden[1]).

En anden retslig Skik hos de hedenske Nordmænd, der endnu tydeligere angiver sig som en Gudsdom, skjønt den langt sjældnere omtales end Holmgangen, er den at gaa under Jordstrimmel (ganga undir jarðarmen) for at rense sig fra Beskyldninger, bevise sin Paastands Ret eller sit Udsagns Sandhed. Skikken benævnes i det gamle Sprog — rimeligviis med et for alle lignende Skikke fælles Navn — skírsla d. e. Renselse eller Frigjørelse for Beskyldning. Den findes beskreven i Laxdøla Saga. „Det var," heder det her, „en Maade at frigjøre sig paa (þat var skírsla) i hine Tider, at man skulde gaa under Jordstrimmel (at ganga skyldi undir jarðarmen), idet nemlig en Strimmel Græstorv blev opskaaren af Marken, saaledes at Torvens Ender vare faste ved Jorden; men den, der skulde frigjøre sig (sá maðr er skírsluna skyldi fram flytja), skulde gaa derunder. Hedningerne ansaa det ikke mindre for en Samvittighedssag, naar de skulde udføre saadant, end de Christne nu ansee det, naar lignende Frigjørelsesmaader (skírslur) blive anvendte (f. Ex. Jærnbyrd). Den, der gik under Jordstrimmelen, blev frifunden, hvis Torven ei faldt over ham." Fortællingen i ovennævnte Saga viser ogsaa, hvor stor Frygt Hedningerne havde for at indlade sig paa dette Frigjørelsesmiddel, naar de ei vare med sig selv fuldkommen overbeviiste om deres Sags Retfærdighed. Da nemlig en fornem Islænding Thorstein Surt ved et ulykkeligt Tilfælde var druknet med sin Familie, opstod Spørgsmaal om, hvorledes Arven efter ham skulde fordeles mellem hans Frænder. En vis Thorkel Trefil, hvis Kone, Gudrid, var nær beslægtet med Thorstein og desuden havde en Søster blandt de Druknede, vilde gjerne faa hele Arven. Han underkjøbte derfor den eneste fra Skibbrudet undkomne, en vis Gudmund, til at erklære, at de Druknede vare døde i en saadan Orden, at Gudrids Søster, der døde sidst, var bleven deres alles Arving. Hele Arven skulde da efter hendes Død tilfalde Gudrid. Gudmund havde imidlertid, førend han blev underkjøbt af Thorkel,

[1]) Gunnl. s. Ormst. 11.

fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paastand. De fordrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den ovenomtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Prøven maatte gaa for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Prøven, overtalte han tvende Mænd til, i det Øieblik Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slagsmaal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstorvstrimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturligviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Prøven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Prøven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven[1]).

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Eds Aflæggelse, hvilket f. Ex. var Tilfælde, naar to eller flere svore sig i Fostbroderlag[2]). Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaa under tre Græstorvstrimler[3]). Dette samme anvendtes ogsaa som et Ydmyghedstegn, i hvilket Tilfælde den første Torvstrimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Axelen, den anden skulde naa til Hoften, den tredie til midt paa Laaret[4]).

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedensk Gudsdom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Eddadigte, nemlig Frigjørelse for en Beskyldning ved at optage Stene af en kogende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, — heder det — blev beskyldt for utilladelig Omgang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at frigjøre sig paa den omtalte Maade. Prøven foregik med stor Høitidelighed. Den sydende Kjedel blev indviet af en i saadanne Ting

[1]) Laxd. s. 18.
[2]) Gisl. s. Súrss. 6.
[3]) Fóstbr. s. I.
[4]) Vatsd. s. 33.

132 133

kyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Prøven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjedels Bund med uskadt Haand, og blev frifunden. Atles Frille Herkja derimod, som havde anklaget Dronningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prøve, og blev til Straf for sin Løgn druknet i en Myr[1]).

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde imidlertid være foregaaet blandt tydske Folkefærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedendommen, og fra dem bleven de hedenske Nordmænd bekjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)[2]), der hos Tydskerne, som flere Skikke af samme Slags, var overført fra Hedenskabet i Christendommen.

24. Trolddom.

Troen paa Trolddom (fjölkyngi, görningar)[3]) var almindelig blandt de hedenske Nordmænd, og havde sin Grund i selve Aselæren, der fremstiller Tryllekunster som Asernes Opfindelse.

Man skjelnede imellem to Slags Trolddom: Galder (galdr) og Seid (seiðr).

Navnet galdr maa udledes af Ordet gala, at synge; det betegnede altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveða galdra)[4]). Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aserne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galders Fader (galdrs faðir)[5]). Mennesker, der dreve denne Kunst, kaldtes galdrasmiðir eller galdramenn[6]). Runerne indtoge i dette Slags Trolddom

[1]) D. æ. Edda Guðrúnarkv. III.

[2]) Eidsivathings Christenret 42, Norges gl. Love I S. 389 o. fl. St.

[3]) Ordene fjölkyngi og fjölkunnigr ere dannede af fjöld, Mængde, og kunna, kunne, forstaa, betegne altsaa ligefrem: mangfoldig Kundskab, og: den der forstaar meget. Ordet görningar, Ekt. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjerninger, Handlinger.

[4]) D. æ. Edda Baldrs draumar 3. 4.

[5]) D. æ. Edda l. c. 3.

[6]) Snorr. Yngl. s. 7.

en vigtig Plads som magiske Figurer, og det lader, som om Galdremanden oftest under Afsyngningen af Galderen eller Trylleformularen tillige har tegnet eller ristet visse Runefigurer, afpassede efter de Virkninger, man vilde have af Trolddommen [1]). Ofte benævnes selve Tryllesangen eller Trylleformularen Runer (rúnar). Man troede ved saadanne Galdre at kunne beskytte mod Vaaben, løse Lænker, læge Saar og Sygdom, døve Ild og Storm, vinde Kvinders Kjærlighed og opvække Døde for af dem at udforske det Tilkommende [2]). I den ældre Edda findes flere Digte, der, rigtignok paa en for os temmelig dunkel Maade, omtale, ja vel og indeholde saadanne kraftige Kvad tilligemed Lærdomme om Runernes magiske Brug; f. Ex. Rúnatalsþáttr Óðins, der udgjør Slutningen af Hávamál, Grógaldr, Sigrdrífumál o. fl. Paa sidste Sted især opregnes en heel Deel magiske Runer: Seierruner (sigrrúnar) at riste paa Sverdet for Seier; Olruner (ölrúnar) at riste paa Drikkehornet, paa Bagen af Haanden og paa Neglen for at vinde Kvinders Kjærlighed; Bjergeruner (bjargrúnar d. e. Redningsruner) at riste inden i Haanden, naar man vilde hjælpe Barselkvinder; Brimruner (brimrúnar d. e. Brændingsruner) at riste paa Skibets Stavn og Rorblad til Beskyttelse mod Søens Rasen; Limruner (limrúnar d. e. Kvistruner) at riste paa Bark eller Træ for at blive heldig Læge; Maalruner (málrúnar), der skulde give Veltalenhed til Thinge; Huruner (hugrúnar), der skulde skjenke Forstand [3]). Ved alle disse Runer seer man tydeligen af Digtet, at der menes magiske Sange og Betegning med magiske Figurer anvendt i Forening som Tryllemiddel. Hvor stor Tro man har havt til disse Formularers og magiske Tegns Kraft, viser en Fortælling i Egils Saga. Dronning Gunnhild vilde i et Gjestebud skade Egil, og lod ham i den Hensigt række giftblandet Ol. Men Egil, som havde Mistanke til Drikken, ristede Runer paa Hornet, stak sig i Loven (det Indre af Haanden) med sin Kniv og bestrøg Runerne med Blodet; da

[1]) D. æ. Edda Sigrdrífum. 9.

[2]) Dette Slags Galder benævntes valgaldr, udentvivl fordi det især troedes at være anvendeligt paa de i Strid Faldne (valr). D. æ. Edda Baldrs draumar 4.

[3]) D. æ. Edda Sigrdrífum. 5—19.

134 135

— heder det — sprak Hornet, og Drikken styrtede paa Gulvet[1]). Man maatte imidlertid være meget varsom i Brugen af disse Tryllemidler; thi i en Fuskers Haand, der ei vidste ret at anvende dem, troede man de kunde blive farlige. Dette fremlyser af et andet Sted af samme Saga. Egil traf — fortælles det her — paa en Reise i Norge en Bondedatter liggende heftig syg. Forældrene sagde, at de havde søgt Hjelp hos en Bondegut i Nabolaget, og han havde ristet Runer for at helbrede hende; men hun var kun derved bleven slettere. Egil undersøgte nu Sengen, hvori hun laa, og fandt under Hovedgjerdet et Hvalsfinsstykke, paa hvilket Runer vare ristede. Han læste dem og fandt, at de vare forfeilede. Han skavede dem af, brændte det Afskavede i Ilden og ristede nye Runer, hvilke han lagde under Hovedpuden. Strax vaagnede Pigen som af en Søvn og blev frisk igjen[2]). Kjendskab til Galder og Runer blev i det Hele i Hedendommen ei anseet for noget uædelt, naar det ei anvendtes til uædle Øiemed.

Navnet seiðr, ogsaa undertiden skrevet seyðr, staar maaskee i Forbindelse med sjóða at syde, koge, og skulde isaafald egentlig betegne Trolddom, der øvedes ved Kogning af visse Gjenstande, som Overtroen tilskrev Tryllekraft[3]). Hvilke disse Ting have været, vides nu ikke mere; det har naturligviis i Oldtiden været en Hemmelighed for de i Kunsten Indviede[4]). Til Udøvelsen af Seid (at síða[5]), efla seið) hørte mange Omstændigheder. Den øvedes mest om Natten[6]); og de der øvede den, sadde under Tryllehandlingen paa en Forhøining kaldet Seidhjall (seiðhjallr). Seiden var ogsaa forbunden med Tryllesang

[1]) Eg. s. 44.

[2]) Eg. s. 75.

[3]) Saaledes forklares almindeligviis Benævnelsen. Der kan imidlertid næres Tvivl om seiðr, Trolddom, er ganske samme Ord som seyðr, Kogning, uagtet vel et fjærnere Slægtskab kan tænkes mellem dem, jfr. J. Grimm Deut. Myth. S. 988. Vore gamle Kildeskrifter sige neppe nogensteds udtrykkelig, at Seid øvedes ved Kogning.

[4]) I den gamle Borgarthingschristenret 16 nævnes Haar, Paddeføbber (frauða fœtr?) og Menneskenegle som Ting, henhørende til Trolddoms Udøvelse. Norges gl. Love I 351. Maaskee har man her nogle af de Gjenstande, som anvendtes ved Seiden.

[5]) Snorr. Yngl. s. 16. 17.

[6]) Örvar-Odds s. 2.

eller Galder [1]), og Lyden af denne Sang var skjøn at høre. I Laxdøla-Saga beskrives en saadan Tryllehandling. Den islandske Høvding Rut Herjulfssøn laa i Uenighed med sin Frænde Thorleik Høskuldssøn. Denne sidste ønskede at skade Rut, og benyttede sig hertil af sin Huusmand Kotkel og dennes Hustru Grima, hvilke begge vare meget tryllekyndige. „Kotkel og Grima droge om Natten til Ruts Gaard og anstillede en stor Seid. Da Seidsangen (seiðlætin) begyndte, vidste de, som vare inde i Huset, ei ret hvad dette skulde betyde; men Sangen var skjøn at høre. Rut ene kjendte denne Sang; han forbød Enhver at see ud af Huset i denne Nat og bad Alle at holde sig vaagne, saavidt de kunde, da vilde dette ingen Skade volde. Alligevel sovnede alle, Rut vaagede længst, men sovnede dog ogsaa omsider. Kaare hed Ruts Søn, dengang 12 Aar gammel, den haabefuldeste af hans Børn og meget elsket af Faderen; for ham blev Trolddommen øvet; han kunde derfor ikke sove stort, men blev mere og mere urolig. Endelig sprang han op og saa ud; han nærmede sig Seiden og faldt død ned.“ Rut hevnede siden hans Død ved at lade Kotkel og Grima stene [2]).

Ved Hjelp af Seid troede man at kunne volde Uveir og allehaande Skade [3]), omskabe sig i Dyrelignelser [4]) og sætte sig i Stand til at forudsige tilkommende Ting [5]). Den synes mest at have været anvendt til at volde Ondt og ansaaes for en langt uædlere Kunst end Galder. Dens Oprindelse tilskrives dog Gudinden Freyja, og den øvedes, som det lader, mest af Kvinder, nemlig de saakaldte Seidkvinder (seiðkona Flt. seiðkonur) [6]). Hvor stor Afsky Mange, endog i Hedendommen, bare for dette Slags Trolddom, viser Kong Harald Haarfagers Fremfærd mod sin egen Søn Ragnvald Rettilbeine, hvem han lod dræbe, fordi han befattede sig med Seid [7]).

Flere Arter af Trolddom nævnes i de gamle Sagaer uden ud-

[1]) Laxd. s. 35.
[2]) Laxd. s. 37.
[3]) Laxd. s. 35.
[4]) Friðþ. s. 5.
[5]) Örvar-Odds s. 2.
[6]) Snorr. Yngl. s. 4. 7.
[7]) Snorr. Har. s. Hárf. 36.

137 138

trykkeligen at henregnes til noget af de to ovenomtalte Hovedslags, med hvilke de dog uden Tvivl for det meste have staaet i nærmere eller fjærnere Forbindelse. De vigtigste skulle anføres.

Synsforblindelse (sjónhverfingar, af sjón Syn og hverfa vende) bestod deri, at man ved Trolddomskunster blendede Folks Oine, saaledes at visse Gjenstande forekom dem at være noget ganske andet, end de virkelig vare. Dette Slags Trolddom finder man ofte omtalt i de gamle Sagaer som anvendt, naar tryllekyndige Folk vilde skjule Nogen for fiendtlig Efterstræbelse, eller forfærde hans Modstandere. De Søgende saa da — heder det — et Dyr, en Kiste eller en anden levende eller livløs Gjenstand der, hvor den Person, som de søgte, virkelig befandt sig, medens de paa den anden Side troede at see Hære af væbnede Mænd komme den Efterstræbte til Hjelp, der hvor der i Virkeligheden kun kom en Flok Kjør eller Faar. Den Tryllekyndige troedes paa samme Maade ogsaa med Hensyn til sig selv at kunne forblinde Andres Oine. Hvis de Eftersøgende imidlertid enten sønderbrøde den livløse Ting eller dræbte det Dyr, under hvis Skikkelse de saa den virkelige Gjenstand, da opklaredes deres Syn, og de saa nu Personen i sin sande Skikkelse at ligge død. Visse Mennesker troedes dog at være af en saa kraftig Natur, at deres Oine forbleve ublendede ved denne Trolddom [1]).

I nær Forbindelse hermed stod den ligeledes i Sagaerne ofte omtalte Usynliggjørelse, naar den Tryllekyndige ved sine Kunster bevirkede, at han selv, eller hvilke Andre han vilde, aldeles ikke kunde sees. Han sagdes da at gjøre Hyllehjælm (gera huliðshjálm) for sig selv eller Andre [2]). Saadan Usynliggjørelse beskrives undertiden som fremvirket ved et Slags Støv af Udseende som Aske, hvilket den Tryllekyndige udspredte over og omkring dem, han vilde skjule [3]).

Ligesaa almindelig var Troen paa virkelige Omskabninger, især i Dyrskikkelser. Saadan Omskabning kunde enten paaføres Andre til deres Skade, som det til Exempel fortælles om den tryllekyndige Dronning Hvit, at hun af Had til sin Stifsøn, der havde forsmaaet hen-

[1]) Harðar s. 25; Eyrb. s. 20; Lndnb. III 14.
[2]) Snorr. Ól. s. Tr. 70.
[3]) Snorr. Har. s. Hárf. 34; Ól. s. Helg. 143.

des Kjærlighed, forvandlede denne til en Bjørn ved at slaa ham med en Ulvehandske[1]); eller den kunde paatages af den Tryllekyndige selv, for at han i sin Trylleskikkelse lettere og hastigere kunde komme til fjærne Steder. Dette sidste Slags Omskabning forekommer oftest nævnt i Sagaerne, og at færdes paa saadan Maade kaldtes hamför, gandreið, eller at renna göndum[2]). Det menneskelige Legeme troedes da at ligge som dødt, eller i en Tryllesøvn, medens Sjælen indsluttet i en Hvals, en Sælhunds, en Falks eller hvilketsomhelst andet Dyrs Skikkelse, der kunde findes bekvemmest for Tryllereisens Hensigt, svæRmede om paa ganske andre Steder. Man maatte da nøie vogte sig for at nævne Troldmandens Navn, eller vække det sovende Legeme; thi da forstyrredes den hele Trolddom, og Aanden nødtes til at vende tilbage i sin rette Bolig. Tilføiedes der den paatagne Skikkelse eller, som den ogsaa kaldtes, Ham noget Ondt, da rammede dette det virkelige Legeme[3]). Kvinder, som paatoge sig saadanne Tryllefærder under Omskabning, kaldtes Hamløbere (hamhleypur, Ekt. hamhleypa)[4]). Enkelte Kvinder troedes at kunne omskabe sig til Marer (mara eller kveldriða) og i denne Skikkelse kvæle Mennesker i Søvne, eller ved Nattetider tilføie dem anden Skade[5]). Man antog endelig ogsaa Muligheden af, at Mennesker indbyrdes kunde skifte Udseende (skipta litum)[6]). Under alle saadanne Omskabninger synes det imidlertid, som om man har tænkt sig Øinene — denne Afglands af Menneskets Sjæl — at forblive uforandrede[7]).

Et andet Slags Tryllesøvn end den ovenomtalte, i hvilken selve Troldmandens Legeme laa, medens hans Sjæl færdedes i en paatagen Skikkelse, troedes de Tryllekyndige at kunne paaføre Andre ved at

[1]) Hrólfs s. Kr. 20.

[2]) Ordet hamför kommer af hamr, Ham, ydre Skikkelse, og betegner: Færd i en paataget Ham. Gandr betyder Ulv, Drage, og overhovedet Trolddyr; gandreið betegner saaledes Riden paa Trolddyr, og renna göndum, at reise eller færdes paa saadanne.

[3]) Vatsd. s. 12; Fóstbr. s. 37; Háv. s. Ísf. S. 56; Friðþ. s. 6. 8.

[4]) Eg. s. 62.

[5]) Snorr. Yngl. s. 16; Eyrb. s. 16. I Eidsiva Christenret er fastsat Straf for Kvinder, der ride Folk. Norges gl. Love I 403.

[6]) Völs. s. 27.

[7]) D. æ. Edda Sig. kv. Fafnb. III 36; jfrk. m. Völs. s. 27; Laxd. s. 18; Hrólfs s. Kr. 26.

139 140
stikke dem med en saakaldet Søvntorn (svefnþorn). En saadan Tryllesøvn, troede man, kunde ikke løses, saalænge Søvntornen blev liggende paa den Fortrylledes Legeme eller blev siddende i hans Klæder[1]).

Nogle Tryllekyndige troedes at have saadan Kraft i sine Oine, at de ved det blotte Blik kunde i Kampen døve Sverd[2]), og ellers ved et Oiekast bringe Jorden til at skjælve og væltes om, svide Græsset og gjøre sine Fiender vanvittige af Rædsel, saaledes at de løb som jagede Dyr, ja vel endogsaa omskabtes til Umælende (i det gamle Sprog: verða at gjalti, egentlig blive til Sviin). Naar man vilde gjøre denne sidstnævnte Trolddom ret virksom, hørte det til at sætte Legemet i de unaturligste Stillinger, for at gjøre sit Udseende saa meget mere rædsomt, og det kom da meget an paa, at den der øvede Troldommen fik see sin Modstander først; fandt det Omvendte Sted, tabte Trolddommen sin hele Kraft. I Vatsdølasaga beskrives en islandsk Troldkvinde Ljot i et saadant Trylleoptog. Hendes Søn Hrolleif havde dræbt Høvdingen Ingemund af Hof. Dennes Sønner vilde hevne sin Faders Død, og begave sig i den Hensigt til Ljots Bolig. De kom did just som Heren var ifærd med at anstille et Blot for at beskytte sin Søn, og det lykkedes dem at gribe Hrolleif, som han forlod Vaaningshuset for at gaa ind i Blothuset. Idet de nu vare ifærd med at dræbe ham, blev En af dem var Ljot, der nærmede sig dem i den forfærdeligste Skikkelse. Hun havde kastet den ene Fod over Hovedet og gik baglænds (paa en Fod og en Haand?) med Ansigtet fremstukket mellem Benene; hendes Oiekast var fælt og troldsligt. Dette Syn hindrede imidlertid ikke Brødrene i at fuldføre Hrolleifs Drab. Ljot selv blev derpaa greben. Det havde været hendes Hensigt — tilstod hun nu — at vende op og ned paa hele Egnen og skille Ingemunds Sønner ved Forstanden, saaledes at de skulde løbe affindige paa Veiene med de vilde Dyr; og dette var skeet, hvis hun havde faaet Oie paa dem, før de paa hende; men nu havde deres Lykke været hende for mægtig. De dræbte Ljot[3]). — Da den islandske Høv-

[1]) D. æ. Edda Sigrdr. m.; Hrólfs s. Kr. 7; Göngu-Hr. s. 24. 25.
[2]) Svarfd. s. 8.
[3]) Vatsd. s. 26 jfrt. m. Gullþóris s.

ding Olaf Paa overrumplede den farlige Troldmand Stigande sovende, lod han trække en Belg over hans Hoved, for at ikke hans Blik, naar han vaagnede, skulde volde Nogen Skade. Der var imidlertid et lidet Hul paa Belgen, og gjennem dette kastede Stigande sine Oine paa en ligeoverfor liggende skjøn og græsrig Lid. Strax var det som om en Hvirvelvind brød løs over denne Plet og vendte op ned paa Jorden, saaledes at der fra den Tid aldrig mere voxte Græs. Stigande blev stenet ihjel af Olaf og hans Mænd[1]). — Samme Forsigtighed som den her omtalte skal ogsaa den berygtede Troldkvinde Gunnhild, senere Erik Blodøxes Dronning, have brugt, da hun forraadte de tvende Finner, der havde oplært hende i Tryllekunster, og hvis Blik — heder det — var saa skarpt, naar de vare vrede, at Jorden væltedes om, og hvilket levende Væsen, der mødte dem, faldt dødt ned. Hun trak nemlig to Sælsbelge over deres Hoveder, medens de sov, og lod derpaa Kong Eriks Mænd dræbe dem[2]).

Tryllemad og Trylledrik omtales paa flere Steder baade i de gamle Eddadigte og i Sagaerne. Man troede, at ved Hjelp af saadan Spise eller Drik Menneskers Sindelag kunde forandres, Mod og Grumhed vækkes, eller Forglemmelse bevirkes. Kjødet og især Hjertet og Blodet af visse sterke og vilde Dyr — f. Ex. af Ulve — anvendt som Spise, nævnes som Middel til at gjøre Mennesker modige og grusomme[3]). Til Trylledrik sammenblandedes en Mængde Ting, som Overtroen tillagde magisk Kraft; dertil brugtes ogsaa Runer, deels læste som Trylleformularer over Drikken, deels udentvivl ogsaa kastede i den ristede paa Træ eller Been[4]). Ved Trylledrik forstaaes ellers ofte Giftdrik[5]).

Paa Fortryllelse af Klæder og Vaaben troede man ligeledes sterkt. Klæder bleve fortryllede deels for at sikkre den, der bar dem, mod Saar, deels for at volde ham Skade eller Død. Om Hovdingen Thorer Hund siges, at han hos Finnerne lod sig gjøre flere Reenskofter (hreinbjálfar), der vare saaledes fortryllede, at intet Vaa-

[1]) Laxd. s. 38.
[2]) Snorr. Har. s. Hárf. 34.
[3]) D. æ. Edda Brynh. kv. 4 jfrt. m. Völs. s. 30.
[4]) D. æ. Edda Guðrúnarkv. II 21 - 24.
[5]) Snorr. Har. s. Hárf. 44.

141 142

den bed paa dem; og i Slaget ved Stiklestad beskyttede en af disse Kofter ham mod Olaf den helliges Sverd, da Kongen hug ham tvert over Herderne. „Sverdet bed ikke; det syntes kun som om Støv røg af Reenskoften" [1]. — Den orknøiske Jarl Harald Haakonssøn døde, som der fortælles, ved at iføre sig en fortryllet Klædning, der var virket af hans egen Moder og dennes Søster, men bestemt for hans Stifbroder Paal Jarl [2]. — Sverd, heder det, bleve undertiden saaledes fortryllede, at Lykke i Kamp altid ledsagede de Mennesker, der førte dem, og at Saar, som dermed bleve givne, ei kunde læges uden ved at bestryges med en saakaldet Livsteen (lífsteinn), som fulgte Sverdet. Ved Brugen af saadanne fortryllede Sverd, naar de skulde gjøre den rette Virkning, maatte mange Ting iagttages. Saaledes maatte f. Ex. det berømte Sverd Skøfnung, der var optaget af Rolf Krakes Gravhaug, ei drages i Kvinders Paasyn, eller saaledes at Solen skinnede paa Hjaltet, da det ellers tabte noget af den det egne Kraft [3].

Tryllekyndige Kvinder pleiede undertiden at overfare med Hænderne Legemet paa den, der skulde drage i Kamp, for saaledes at udfinde, hvilket Sted der var mest udsat for at saares. Man troede, at de paa saadant Sted kunde føle en Knude, og der blev da sørget for et særdeles Beskyttelsesmiddel her. Merkedes ingen Knude, da meente man, at der heller ingen Fare var forhaanden [4].

Et eget Slags Trolddom var den saakaldte Udesidden (útiseta, at sitja úti), der bestod i, at den Tryllekyndige sad ude om Natten under aaben Himmel og ved visse magiske Handlinger, som nu ei længer kjendes, oftest vel ved Galder, troedes at fremkalde Trolde (vekja upp tröll) eller opvække Afdøde for at raadspørge dem [5]. Det var især for at udforske det Tilkommende, at denne Trolddom øvedes. En Fremmanen af Døde, som just ikke havde denne Hensigt, men som dog skulde opklare en Begivenhed, i hvilken man mistvivlede om at faa

[1]) Snorr. Ól. s. helg. 204. 240.
[2]) Orkney. s. S. 144.
[3]) Laxd. s. 57. 58; Korm. s. 9.
[4]) Heiðarv. s. i Ísl. s. I 277 (1843); Vémund. s. 5; Fóstbr. s. 14; Kjalnes. s. 9; Korm. s. 1.
[5]) Snorr. Yngl. s. 7; Hák. s. Herðabr. 16.

Lys ved naturlige Midler, beskrives i Færeyinga Saga. Færøboeren den listige Thrond i Gata, der vel havde ladet sig tvinge til at modtage Daaben, men som dog i Hjertet var ramhedensk, vilde efterspore, hvorledes den berømte Helt Sigmund Brestersøn var kommen af Dage, om han var druknet, da han selv tredie ved Svømmen vilde redde sig for Thronds Efterstræbelser, eller om han havde naaet Land og her var bleven dræbt. I denne Hensigt — fortælles der — lod han i Fleres Nærværelse store Ilde optænde i Ildskaalen eller Ildhuset, lod fire Grinder sætte sammen i en Fiirkant (om Ilden), og lod riste (i Jordgulvet) ni Afsatser (reitar) paa alle Sider udenom Grinderne. Derpaa satte han sig paa en Stol mellem Ilden og Grinderne, og forbød de Tilstedeværende at tale til sig. Da han havde siddet saaledes en Stund, kom Gjenfærdene af Sigmunds to Ledsagere, den ene efter den anden, ganske vaade hen til Ilden, varmede sig og gik atter ud. Endelig kom Sigmund selv, blodig og med sit Hoved paa Haanden; han stod en Stund paa Gulvet og forlod saa atter Stuen. Nu reiste Thrond sig, stønnende af Mødighed, og erklærede sig ifølge Synet overbeviist om, at Sigmunds Ledsagere vare druknede, men at han selv havde naaet Land og der fundet en voldsom Død[1]).

Troldmænd — troede man — kunde ogsaa af visse Dyr hente stor Hjelp. Saaledes omtales hyppig den Kunst at tyde Fuglenes Røst som en Kilde til vigtige Opdagelser[2]). Kragen var i denne Henseende en Fugl af megen Betydenhed[3]), og at det samme har været Tilfælde med Ravnen, lader sig af Mythen om Odins tidendebringende Ravne slutte. Katten nævnes ogsaa som et af Troldmænd særdeles elsket Dyr. Den tryllekyndige Islænding Thorolf Skegge i Vatsdalen fortælles at have havt ikke mindre end 20 store sorte Katte, der tappert forsvarede sin Herre, da han blev overfalden af Ingemunds Sønner af Hof, og gave 18 Mænd nok at bestille[4]).

Uagtet det blandt Nordmændene ikke manglede paa Folk, der formedelst et meer end almindeligt Bekjendtskab med Naturens Kræfter indbildte sine overtroiske Samtidige, at de vare Tryllekyndige, saa vare

[1]) Færeyinga s. 40.

[2]) Ragn. s. Loðbr. 8; Völs. s. 19.

[3]) Snorr. Ól. s. Kyrr. 9.

[4]) Vatsd. s. 28.

144 145

dog Finnerne allerede i en fjærn Oldtid anseede for de første Mestere i Trolddom, hos hvem endog undertiden de Norske, der vilde uddanne sig videre i Kunsten, formelig gik i Skole. Den berygtede Dronning Gunnhild, der i sin Ungdom blev sendt til Finmarken for at lære Hexeri, kan tjene til Exempel. Tryllekyndige Finner bleve ofte hentede og tagne paa Raad, naar nogen vigtig Tryllehandling skulde udføres. Især ansaaes de for dygtige til at paatage sig de saakaldte Hamfærder eller Tryllereiser under Omskabning[1]).

I Hedendommen bleve tryllekyndige Folk ofte forfulgte[2]), ja tiltalte for Retten og straffede efter Lov og Dom[3]); dog skede dette ei egentlig, fordi de øvede Trolddom, men fordi man troede at kunne overbevise dem om at have voldet Skade ved deres Trolddom. Det omtales som almindelig Brug at stene skadelige Troldmænd og Troldkvinder.

Det var ikke at vente, at Christendommen strax skulde kunne udrydde den hos Nordmændene dybt indgroede Tro paa Trolddom, og det saameget mindre, som ikke alene de første christne Lærere, men ogsaa de Geistlige gjennem hele Middelalderen vare ligesaa overbeviiste om Trolddoms Tilværelse som Hedningerne. Forskjellen var kun, at Christendommens Lærere ansaa den for en Afskyelighed, et Djævelens Verk, som man endog ved de haardeste Midler burde stræbe at hemme, medens Asetroen derimod fremstillede den som en Kundskab meddeelt Menneskene af Guderne selv, en Kundskab som følgelig ikkun ved Misbrug blev strafverdig. Om de christne Læreres Tro paa Trolddom og Iver for at faa den udryddet vidne noksom de Straffebestemmelser, som i saa Henseende findes i de gamle norske Kirkelove[4]). Men hvor strengt end Kirkelovene forbøde al Udøvelse af Trolddom, saa vedbleve dog mange Nordmænd endnu en god Stund efter Asetroens Fald at ansee Hexeri for en Kunst, som det var gavnligt at lægge sig efter[5]).

[1]) Snorr. Ól. s. Tr. 37; Vatsd. s. 12.

[2]) Lndnb. III 20; Eyrb. s. 20.

[3]) Eyrb. s. 16.

[4]) Ældre Gulathingslov 28. 29, i Norges gamle Love I 17—18; ældre Borgarthings Christenret 16, sammesteds 350—351.

[5]) Fóstbr. s. 14.

25. Udforskning af det Tilkommende; Spaadom.

I nøieste Forbindelse med Trolddom stod Udforskningen af det Tilkommende.

De hedenske Nordmænd troede, at der gaves Midler, hvorved man kunde formaa Guderne til at give deres Villie tilkjende, eller aabenbare, hvad der ellers efter Naturens Orden maatte være skjult for den menneskelige Forstand. Saadan Udforsken benævntes deels frétt (Fritten, Udspørgning), og det at foretage den kaldtes at ganga til fréttar (at gaa til Udforskning); deels spá eller Flt. spár (Spaadom), og det at benytte den at spyrja spá (at udspørge Spaadom), eller at hlýða spám (at lytte til Spaadomme)[1]).

Angaaende Maaden, hvorpaa saadan Udfritten af det Tilkommende fandt Sted, give vore Oldskrifter ei synderlig Oplysning. Det synes at have været almindeligst, at den Spørgende, under Paakaldelse af en eller anden Guddom og under Offring til samme, enten udbad sig til Svar et Tegn, som han overlod til Guden selv at bestemme, og som han erkjendte i et eller andet til samme Tid indtræffende merkeligt Tilfælde, hvilket han da fortolkede saaledes, som det efter Omstændighederne forekom ham rimeligst; — eller han fastsatte selv Tegnet, hvorved Guddommen skulde svare ham.

Den første Maade seer man, at den ivrige Asedyrker Haakon Jarl har brugt, da han før sit dristige Tog gjennem Gøtland anstillede et Blot til Odin, og fortolkede det som et Tilsagn af Guden om Held paa Toget, da to Ravne under Offringen kom flyvende og gjaldede høit[2]). Da den islandske Høvding Thorkel den høie anraabte Guden Frey om Hevn over sin Fiende Viga-Glum, og tillige forlangte et Tegn paa at Guden havde bønhørt ham, ansaa han det for et gunstigt Svar af Frey, da i det Samme den Oxe, han havde fremledet som Offer, med et sterkt Brøl styrtede død til Jorden[3]). — Den sidste Maade findes derimod anvendt ved de udvandrende Nordmænds Valg af Bopæl i fremmede Lande efter de hellige Ondvveges-

[1]) Lndnb. I 5. III 12; Eyrb. s. 4; æld. Borgarth. Christenret 16, i Norges gl. Love I 351; ældre Gulath. L. 28, samst. S. 17.

[2]) Snorr. Ól. s. Tr. 28.

[3]) Víga-Gl. s. 9.

sulers Anviisning. De troede nemlig, at den Gud, de i Forveien havde paakaldt, førte Sulerne til et Sted, hvor lykkeligt Bosted var dem og deres Æt forundt [1]).

Af samme Beskaffenhed var ogsaa den betydningsfulde Maalning, som man brugte ved Opførelsen af et nyt Huus, for at udforske, hvad Held der i dette ventede den tilkommende Beboer. Man maalede nemlig Grundvolden gjentagne — almindelig maaskee tre — Gange, og lagde nøie Merke til, om der blev nogen Forskjel i Maalet (Alnetallet) ved de senere Opmaalinger fra hvad det var ved den første. Blev Maalet større, da troede man det varslede en voxende Velstand for Husets Beboer; men fandt det Modsatte Sted, da troede man, det vilde gaa til agters med ham [2]).

Den anden af de ovennævnte Maader at raadspørge Guderne paa synes i det Hele at have været den almindeligst brugte. Der omtales i Sagaerne to Slags Udforskning, der maa henføres til denne Klasse, nemlig ved Blotspaan (blótspánn d. e. Offerspaan) og ved Spaadoms-Lodder (hlotar eller hlutar), begge udentvivl i Grunden en Lodkastning, men øvet paa forskjellig Maade.

At raadspørge Guderne ved det første Slags Orakel benævntes at fella blótspán d. e. at fælde Offerspaan [3]). Skjønt dette i vore Oldskrifter oftere omtales, saa beskrives dog ingensteds de nærmere Omstændigheder derved. Man maa altsaa her lade sig nøie med rimelige Gisninger, hvortil det gamle Navn, sammenholdt med Beskrivelser over lignende Maader at raadspørge Guderne paa, anvendte af Folkeslag, der vare nær beslægtede med Nordmændene, kan lede.

Udtrykket fælde Blotspaan synes antyde, at Udforskningen er bleven foretagen ved Kasten af indviede Spaaner eller Træstykker.

Man finder Lodkastning (Romernes sortilegium) anvendt som Spaadom hos mange af Fortidens hedenske Folkeslag: hos Grækere, Romere, Skyther, Alaner, Germaner o. fl. Om de med Nordmændene nærbeslægtede Tydskeres Maade at spaa af Lodkastning findes

[1]) Eyrb. s. 4.
[2]) Korm. s. 2.
[3]) Lndnb. III 8; Herv. s. 11; Gautr. s. 7.

Underretning hos Tacitus: „De (Germanerne) lægge flittig Merke til Varsler og Lodkastning (sortes). Den sedvanlige Adfærd med Lodkastningen (sortium consvetudo) er simpel. En af et Frugttræ huggen Green skjæres i smaa Stykker (surculos, Kviste), som merkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gjør Statens Prest, hvis Raadspørgningen angaar det Offentlige, men Huusfaderen selv, hvis den angaar det Private, en Bøn til Guderne, tager, med Oinene løftede mod Himmelen, hver Kvist tre Gange op, og forklarer dem efter det i Forveien paasatte Merke." [1]). Om Alanerne heder det hos Ammianus Marcellinus: „De udforske det Tilkommende paa en forunderlig Maade; de samle nemlig Pilekviste (virgas vimineas), der ere nogenledes rette, sprede dem paa en bestemt Tid under hemmelighedsfulde Tryllesange, og vide nu fuldkommen, hvad de betegne" [2]). Meningen af det Sidste er udentvivl den, at de efter Kvistenes Udspredning af deres indbyrdes Stilling spaaede det Tilkommende.

Seer man nu, ved Forklaringen af det gamle norske Udtryk „at fella blótspán," hen til disse Beskrivelser, saa maa det vistnok blive høist sandsynligt, at anførte Udtryk netop betegner en Spaadomslodkastning som den blandt Germaner og Alaner brugelige. Lægger man derhos Merke til de hedenske Nordmænds Brug af Runerne og disse Tegns Beskaffenhed, saa vinder den fremsatte Formodning endnu mere Styrke, ja gaar næsten over til Vished.

Om Runernes Brug i Trolddom som magiske Tegn er ovenfor talet; at de ogsaa have været anvendte til den med Troldom saa nær beslægtede Spaadomskunst, kan neppe omtvivles. Enhver Runefigur har et Navn, der tillige betegner en eller anden Gjenstand af Vigtighed i Livet, hvilken man kunde ønske eller frygte, angaaende hvilken man altsaa gjerne maatte ville udforske Guderne. Saaledes heder f. Ex. ᛅ (A) ár, Aar, Frugtbarhed; ᛁ (I) íss, Jis; ᚠ (F) fé, Fæ, Gods o. s. v. Alle Runer ere desuden dannede ved en Sammenføining af rette Streger; deraf udentvivl deres Navn stafir d. e. Stave. Naar man nu udspredte en Deel rette Træspaaner eller Pinde, da kunde disse meget

[1]) Taciti Germ. 10.
[2]) Ammian. XXX 2.

148 149
let komme til at falde i en saadan Stilling mod hinanden, at de dannede Runefigurer, og af disses betydningsfulde Navne kunde man igjen udlede en Spaadom. Siden har man udentvivl kunstlet lidt mere paa Sagen, idet man har ristet eller tegnet en Rune paa hver af de Spaaner, man til Udforskningen vilde anvende. Ved at udsprede dem og siden, enten efter Germanernes Maade i Blinde optage dem enkeltviis, eller overskue deres Stilling mod hinanden i det Hele, kunde man lettelig sammensætte Spaadomme, hvormed den Tids Overtro maatte finde sig særdeles fyldestgjort [1]).

Saaledes har da udentvivl de hedenske Nordmænds Spaadom ved Blotspaan været beskaffen. At de derved tillige have paakaldet Guderne og brugt magiske Sange eller Galdre, ligesom Germanerne og Alanerne gjorde, er høist sandsynligt.

Det andet Slags Udforskning, nemlig ved Spaadomslodder, findes nøiere beskrevet i Sagaerne. I de tre udførligste Beretninger, man har, om Jomsvikingernes Angreb paa Norge fortælles nemlig, hvorledes Haakon Jarl for at vinde Skalden Einar, senere kaldet med Tilnavnet skálaglamr, skjenkede ham en kostbar Spaadomsvegt med tilhørende Lodder. Den tydeligste Beskrivelse af dette Spaadomsredskab og Maaden at bruge det paa lyder saaledes: „Siden tager Jarlen (Haakon) en god Skaalevegt (skálir góðar), som han eiede; den var gjort af brændt Sølv og heel forgyldt; med den fulgte to Vegtlodder (met), det ene af Guld, det andet af Sølv, paa hvilke begge der var anbragt et Billede (ifølge de andre to Beskrivelser: et Menneskebillede); de kaldtes hlotar (ifølge de andre: hlutar) og vare i Grunden Lodkastningslodder (hlutir, eller paa Latin: sortes), som Folk den Tid pleiede have. En stor Kraft laa heri forborgen, og i alle Tilfælde, der syntes Jarlen at være af Vigtighed, brugte han disse Lodder. Han pleiede da at lægge dem i Skaalerne og bestemte (med det samme), hvad hver af dem skulde merke for ham; og stedse, naar Lodderne gik godt (naar Lodkastningen løb vel af), og den kom op som han vilde, da var den Lod, der betegnede hvad han ønskede, urolig i Skaalen og væltede sig

[1]) Jfr. Magnusens Afhandling om Runernes Brug ved Spaadom, i hans Oversættelse af den ældre Edda III 76—96.

lidt i den, saaledes at derved fremkom en Klang. Dette Klenodie giver Jarlen Einar, og han bliver glad derover" [1]).

Denne Skildring, skjønt ingenlunde i enhver Henseende fyldestgjørende, giver et Begreb om de hedenske Nordmænds Spaadomslodder. Man maa udentvivl tænke sig begge Lodderne at have været aldeles lige tunge, og Vegten, hvorpaa de kastedes, meget fiin og let bevægelig. Den ene lod man betegne hvad man ønskede, den anden hvad man ikke ønskede. Man tænkte sig sandsynligviis, at det vilde indtræffe, som den Lod, der gik i Veiret, betegnede; og hvilken af Lodderne dette blev, kom da an paa det blotte Tilfælde. Det Menneskebillede, som siges at have været præget paa Lodderne, skulde sandsynligviis betegne den Guddom, af hvem man æskede Svar gjennem Lodkastningen. Den særdeles Kraft, som laa i Haakon Jarls Spaadomslodder, stak vel mest i den Klang, man indbildte sig at høre i Skaalen, naar det gode Lod kom op.

Man søgte ogsaa Oplysning om det Tilkommende hos Mennesker, der, formedelst en dem given høiere Sands og oftest tillige ved Hjælp af Tryllemidler, troedes at kunne gjennemskue Skjebnens skjulte Raad.

Fremsynede Mænd (menn framsýnir, menn forspáir) omtales hyppigen i vore gamle Sagaer. Deres Gave til at forudsee og forudsige visse Ting ansaaes overhoved for medfødt. Hvad der bragte dem i Ry var udentvivl som oftest en skarp Forstand, en mere end sedvanlig Kjendskab til Naturen, et dybere Blik i Menneskenes Charakteer og en opmerksom Jagttagelse af Fortids og Samtids Begivenheder i deres Aarsager og Følger. Mere udfordredes ikke i hine uoplyste Tider for at komme i Anseelse som Spaamand eller Spaakvinde, helst naar en vis naturlig eller paatagen Hemmelighedsfuldhed og en klog Benyttelse af Omstændighederne kom til. Saadanne Fremsynede troedes at have en Forudfølelse af vordende vigtige Begivenheder, og at kunne see paa et Menneskes Ansigtstræk og Lader, hvorledes dets Skjebne vilde blive. At begge disse Slags Spaadomme ofte kunde slaa ind, falder ei saa underligt, naar man betænker paa den ene Side

[1]) Jómsvík. s. 42, i Fornm. s. XI 128—129; Jómsvík. s. (Kbhv. 1824) 14; Flatøbogen I 188 f.

den nøie Forbindelse mellem Fortid og Fremtid, og paa den anden, hvor sterkt i Almindelighed Charakteren hos Folk af mindre Dannelse udtaler sig i Ansigtstrækkene, og hvor sedvanligt det derhos er, at et Menneskes Sindelag bereder dets blidere eller ublidere Skjebne. Hvad der kunde mangle de formeentlige Spaadomme i Nøiagtighed, det udfyldte Tidsalderens Overtro, der tidt, naar Begivenhederne allerede vare indtrufne, derefter uvilkaarligen lempede de Ord, ved hvilke Seeren skulde have forudforkyndt dem; hans Rygte voxte saaledes stundom uden hans egen Medvirken; Samtiden lyttede til enhver Udladelse af ham som til et Orakelsvar, og Eftertiden tillagde ham Spaadomme, som rimeligviis aldrig ere komne over hans Læber [1]).

Mange af Hedendommens Fremsynede troede rimeligviis selv formedelst et vist Sværmeri, at de virkelig havde høiere Aabenbaringer; men der gaves udentvivl ogsaa mange, der vare sig den sande Sammenhæng med deres Spaadomsgave fuldkommen bevidste. At disse sidste imidlertid sjælden modarbeidede Overtroen med Hensyn til deres overnaturlige Sands, er let at begribe. Deels var den Anseelse, som Rygtet om deres Spaadomsevne skjenkede dem, altfor tillokkende; deels dreves de af lavere Bevæggrunde. En god Spaadom blev nemlig oftest vel belønnet, ligesom en ond Spaadom var et herligt Middel til at indjage Skræk der, hvor Hevn og Skadefryd ei paa bedre Maade kunde tilfredsstilles [2]).

De, som gjorde sig sin formeentlige Spaadomsgave til en Erhvervskilde, toge gjerne sin Tilflugt til Trolddomskunster for at forøge sin Anseelse. Galder, Seid, Hamfærd, Udesidden og lignende magiske Handlinger vare da de Midler, hvorved de indbildte Folk, og maaskee ofte sig selv, at de fik sine Aabenbaringer. Alle saadanne Kunster troedes at volde den, der foretog dem, ikke liden Anstrengelse, og maatte derfor godt betales [3]). Finnerne og Finnekonerne vare ogsaa i at udforske det Tilkommende anseede for særdeles dygtige [4]).

Af dem, der blandt Nordmændene i Oldtiden gave sig af med at forudsige det Tilkommende, vare især merkelige de saakaldte Valaer

[1]) Njáls s. 1. 128; Víga-Gl. s. 12; Laxd. s. 33. 76.
[2]) Víga-Gl. s. 12; Örv. Odds s. 2.
[3]) Orkn. s. 100—102; Ljósvetn. s. 21.
[4]) Vatsd. s. 10. 12.

(vala eller völva, Flt. völvur) eller Spaakvinder (spákonur) formedelst den overordentlige Agtelse, de i Almindelighed nød. Valaer omtales allerede i den ældre Eddas Digte, af hvilke det merkeligste endog tillægges en saadan Spaakvinde og deraf har sit Navn, nemlig Völuspá d. e. Valaens Spaadom. Det lader som om de undertiden ere blevne kaldte Norner, og de ansaaes da vistnok for et Slags høiere, halv guddommelige Væsener, for legemlige Aabenbaringer af de underordnede Norner, der, ifølge Asetroen, udsendtes fra de tre store Skjebnegudinder ved Urds Brønd for at afmaale de enkelte Menneskers Liv og bestemme deres Skjebne, den de altsaa tillige kunde forudforkynde[1]). Saa høit et Begreb om Valaerne har man dog neppe altid havt og mindst i Hedendommens sidste Tider; men alligevel ansaaes de stedse for høist merkelige Væsener, der i det ringeste troedes at staa under de store Norners særdeles Beskyttelse og af dem at modtage Aabenbaringer. Man lyttede derfor ikke alene med Begjerlighed til deres Spaadomme, men glædede sig ogsaa over deres gode Ønsker og frygtede deres Forbandelser; thi begge Dele tillagde man en overordentlig Kraft. Man gjorde sig af den Aarsag al mulig Umage for at stemme den Vala, man vilde raadspørge, gunstig for sig og sit Huus. Valaen vandrede efter Indbydelse om fra Gaard til Gaard, og overalt kappedes man om at vise hende Hæder under hendes Ophold og begave hende rigeligen ved hendes Bortfærd. Hendes Klædedragt og Adfærd var beregnet paa at vække Opmerksomhed. Et udmerket Sæde maatte beredes hende der hvor hun kom, og Tryllehandlinger, som Seid og Galder, bleve øvede som foreløbige Midler for at aabne hendes Seerblik.

Thorfinn Karlsefnes Saga indeholder en meget udførlig Beskrivelse over en saadan Vala og hendes hele Optog, da hun besøgte Thorkel, en anseet Høvding blandt de norske Nybyggere paa Grønland i Hedendommens sidste Tider. „Paa den Tid", heder det, „var der stort Uaar paa Grønland; de, som havde faret til Ubygderne (paa Jagt og Fiskeri), havde kun faaet lidet formedelst Uveir og Uføre; Nogle vare blevne aldeles borte. Der var en Kone der i Bygden ved Navn Thorbjørg; hun var en Spaakvinde (spákona) og blev kaldet den lille

[1]) Norna-Gests s. 11.

153 154
Vala (lítil völva). Hun havde havt ni Søstre, af hvilke hun var den eneste gjenlevende. Thorbjørg havde for Skik at fare omkring i Gjestebud om Vinteren, og de indbøde hende mest, som ønskede Underretning om sin Skjebne og om vordende Aaringer. Da Thorkel var den bedste Bonde i Bygden, syntes det at paaligge ham at erhverve sig Kundskab om, naar det Uaar, som herskede, skulde ophøre. Thorkel byder da Spaakvinden til sig og bereder hende en god Modtagelse, saaledes som Skik var, naar man ventede en saadan Kvindes Komme. Et Hynde blev beredt for hende; det skulde stoppes med Hønsefjeder; det blev lagt i Høisædet, da hun kom om Kvelden med den Mand, der var udsendt for at modtage hende. Da var hun saaledes klædt: Hun havde over sig en blaa Kaabe til at sammenhegte (tuglamöttull), besat i Randen med Stene fra øverst til nederst (alt í skaut ofan). Om Halsen havde hun Glasperler. Hun havde paa Hovedet en sort Lammeskinds Kyse (kofri), indeni foret med hvidt Katteskind. Hun havde i Haanden en Stav med Knap paa, der var beslagen med Messing og Knappen besat med Stene. Hun var omgjordet med et hunisk Belte (húnskan linda), og ved dette hang der en stor Pung, i hvilken hun gjemte de Trylleredskaber (töfr), som hun behøvede til at erhverve sig sin Kundskab. Hun havde paa Fødderne lodne Kalveskinds Sko med lange og sterke Tvenger, i hvis Ender der sad store Messingknapper (látúns knappar). Hun havde paa Hænderne Katteskinds Handsker, indvendig hvide og lodne. Da hun kom ind, ansaa Alle det for Skyldighed at hilse hende med Ærefrygt; hun gjengjældte deres Hilsen i Forhold til, hvorledes hun syntes om hver især. Thorkel tog den kloge Kone (vísinda-konunni) i Haanden og ledede hende til det Sæde, som var hende beredt. Han bad hende kaste sine Oine paa (renna augum yfir) Hjord og Fæ og Huus; hun talede kun lidet om det Hele. Om Kvelden bleve Bordene fremsatte, og nu skal fortælles, hvilke Retter bleve lavede for Spaakvinden. Der blev kogt Grød for hende af Gjedemelk (kiða-mjólk); men hendes Mad blev tillavet af Hjerterne af alle de Slags Dyr, som der paa Stedet gaves. Hun havde Messingskee og Kniv af Kobber med Skaft af Hvalrostand og med dobbelt Holk (kníf tannskeptan tvíhólkaðan af eiri); dens Od var afbrudt. Da Bordene vare borttagne, gaar Thorkel Bonde hen

til Thorbjørg og spørger hende, hvorledes hun syntes om Huset og om Folkenes Opførsel, samt hvor snart hun fik Aabenbaring om det, som han havde spurgt hende om, og som Folk ønskede at vide. Hun svarer, at hun ei kunde forkynde dette før om Morgenen efter, naar hun havde sovet der om Natten. Siden, tidlig om Morgenen, blev Alting saaledes indrettet for hende, som om hun skulde øve Seid. Hun bad nu, at man vilde skaffe hende Kvinder, som kunde den Trylleformular (fræði), der udfordredes til Seid, og som kaldes varðlokur (Vagtkreds); men der fandtes Ingen, som kunde den, skjønt der blev spurgt efter paa de nærmeste Gaarde. Da siger Gudrid (en ung Pige, som var tilstede): „„Hverken er jeg tryllekyndig eller nogen viis Kvinde; dog lærte min Fostermoder mig paa Island en Formular, som hun kaldte Vardlokur."" Thorkel siger: „„Du er visere end jeg troede."" Gudrid svarede: „„Denne Formular og den Adfærd, som hører til den, er saaledes beskaffen, at jeg ei kan være med at udføre den; thi jeg er en Christen."" Thorkel svarer: „„Du kunde hjelpe os dermed, uden dog derfor at skade dig selv; jeg vilde gjerne skaffe Thorbjørg hvad hun behøver."" Han bad nu Gudrid saa længe, indtil hun endelig lovede at opfylde hans Ønske. Nu sad Thorbjørg paa Seidhjallen, og Kvinderne sloge en Ring om den; Gudrid sang Kvadet saa skjønt og vel, at Ingen af de Tilstedeværende syntes at have hørt en fagrere Sang. Ogsaa Spaakvinden syntes, at Sangen var skjøn at høre, og takkede hende for den, da den var tilende. „„Nu,"" siger Thorbjørg, „„har jeg eftertænkt, hvorledes det vil gaa baade med Sygdommen og Aaringerne; og Meget er nu blevet klart for mig, som før var dulgt baade for mig og Andre."" Hun forudsagde nu, heder det videre, at Hungersnøden og Sygdommen, som rasede, begge Dele vilde forsvinde til Vaaren. Gudrid spaaede hun til Gjengjæld for den beviiste Tjeneste en saare lykkelig Fremtidsskjebne, og at en berømt Æt (Sturlungernes Æt paa Island) fra hende skulde nedstamme. Derefter gik Alle, den Ene efter den Anden, hen til Spaakvinden og adspurgte hende om de vordende Ting, som de ønskede at vide; og hun gav dem tydelige Svar. Kort efter blev hun indbuden til en anden Gaard og for did; men hendes Forudsigelser om Aarfærden opfyldtes aldeles [1]).

[1]) Þorfinns s. karlsefn. 3.

155 156
Sandheden af denne Beskrivelse bestyrkes ved de — rigtignok langt ufuldstændigere — Beretninger, man i andre Sagaer finder om Valaer. Saaledes fortæller Orvar-Odds Saga om Valaen og Seidkonen Heid i Norge, at hun for omkring i Gjestebud ledsaget af 15 Drenge og 15 Piger; hun forudsagde Aaringernes Beskaffenhed og Menneskenes Skjebne. Da hun efter Indbydelse kom til Bonden Ingjald, gik denne hende selv imøde med alle sine Mænd. Efter Aftensmaaltidet, da Husets Folk vare gangne til Sengs, gav Valaen og hendes Ledsagere sig i Færd med den natlige Seid (fór til náttfarsseiðs). Om Morgenen efter traadte Husets Folk, den Ene efter den Anden, for hendes Sæde og lyttede til hendes Spaadomme. Efter tre Dages Ophold for hun bort med rige Gaver[1]). Man seer heraf, at det har været Skik at øve Seid om Natten, førend den høitidelige Spaadom skulde gaa for sig om Morgenen. De mange Drenge og Piger, der ledsagede Heid, skulde udentvivl danne Kredsen om Seidhjallen og afsynge Seidsangen (varðlokur). En Valas Antog i Norge har naturligviis kunnet være langt prægtigere og mere ærefrygtbydende, end i det fattige og lidet bebyggede Grønland. — Vatsdøla-Saga skildrer den islandske Spaakvinde Thordis som saa høit anseet, at hun endog ofte paa Thingene valgtes til Voldgiftsmand i de vigtigste Sager. Hendes Dragt var en sort Hættekappe (kufl), og hendes Stav, Högnuðr, troedes at have den Kraft, at naar man med den tre Gange berørte en Mands venstre Kind, da vakte den Glemsomhed hos ham, men skjenkede ham Mindet tilbage, naar man siden slog med den paa det høire Kind[2]). Staven (seiðstafr, völr) synes i det Hele at have været en Valas fornemste Verdighedstegn, der endog skulde følge hende i Graven[3]). Nogle have ogsaa formodet, at Navnet Vala staar i Forbindelse med völr, en Stok[4]).

Endnu maa til Slutning tales nogen om de hedenske Nordmænds Tro paa Drømme og Varsler.

Alle Drømme, der syntes noget usedvanlige, gaves en Betyd-

[1]) Örvar-Odds s. 2.
[2]) Vatsd. s. 44.
[3]) Laxd. s. 76, hvor Varianten seiðstafr synes at være en rigtigere Læsemaade end den i Texten optagne seiðstaðr.
[4]) F Magnusens Overs. af d. æ. Edda I 5.

ning, og de Mennesker, som ansaaes for at besidde særdeles Gaver til at fortolke dem, kaldtes draumspekingar d. e. Drømvise. Fortolkningen var imidlertid som oftest saare vilkaarlig, og sandsynligst er det vel, at største Delen af de betydningsfulde Drømme, som Sagaerne vide at berette om, ere opdigtede, eller idetmindste meget udpyntede, efter at den Begivenhed, som de siges at have varslet, allerede var indtruffen[1]). Om Fylgjernes betydningsfulde Aabenbarelse i Drømme er ovenfor talet[2]). Man var ofte meget uenig om, hvorledes en Drøm skulde fortolkes; et Exempel kan tjene til at oplyse, hvor vaklende Drømmetydningen som oftest var. En islandsk Høvding Thorkel Silfra drømte Natten før et Møde, paa hvilket han ventede at blive valgt til Gode i Vatsdalen, at han red igjennem Dalen paa en rød Hest saa hurtig, at Hestens Been neppe rørte Jorden. Han fortolkede Drømmen, som om den sigtede til den nye Verdighed, han havde i Vente. Hans Kone derimod var af en anden Mening: „En Hest," sagde hun, „kaldes med et andet Navn mar, men mar betegner ogsaa en Mands Fylgje, og det som er blodigt synes rødt." Hun forklarede ifølge heraf Drømmen saaledes, at Thorkel vilde blive dræbt paa Mødet, hvilket ogsaa skede[3]). Det var ellers en meget gammel Overtro, at man ikke paa alle Steder havde lige betydningsfulde Drømme. Hvad der bares En fore, naar han sov i et ganske nyt Huus, troedes at fortjene særdeles Opmerksomhed[4]). Nogle pleiede ogsaa, for at faa Aabenbaringer i Drømme, at sove i en Svinesti. Fortællingen om Kong Halfdan Svarte, som paa denne Maade fik Underretning om sin Æts vordende Storhed, er bekjendt[5]).

Om Varsler (fyrirburðir), der skulle have baarets Folk fore i vaagen Tilstand baade i Syner og paa andre Maader, findes ligeledes mange Fortællinger i Sagaerne. Nogle Varsler, meente man, gjentoge sig for Begivenheder af samme Art. Saaledes troedes det at betegne en nær forestaaende voldsom Død, naar man saa sin egen Fylgje blodig. Den vise islandske Høvding Njaal sagde til sin Arbeidskarl

[1]) Laxd. s. 33; Flatøbogen I 67. 99; d. æ. Edda Atlam. 14—25, o. m. fl. St.
[2]) Jfr. 18de St.
[3]) Vatsd. s. 42.
[4]) Flatøb. I 99.
[5]) Snorr. Hálfd. s. Sv. 7.

158 159
Thord, da denne syntes at see en Gedebuk ligge blodig paa Gaarden: „Dette er hverken en Gedebuk eller noget andet; men du er en feig Mand (en Mand, som snart skal dø), og du mon have seet din Fylgje[1]." Det samme var Tilfældet, naar En syntes at see Blod istedet for Mad paa Bordet, eller, naar den ham tiltænkte Deel af Maden forsvandt[2]). Det var en almindelig Tro, at der, som Varsel for en nærforestaaende blodig Strid, stundom dryppede Blod af Øxer, Sverd eller Spyd, eller at det da sang høit i disse Vaaben, idet man vilde gribe dem for at væbne sig[3]). Til dette Slags Varsler kan man og henregne den saakaldte Urdarmaane (urðarmáni), der troedes at forudforkynde en stor Dødelighed paa det Sted, hvor den viiste sig. Dette Syn beskrives i Eyrbyggja-Saga: „En Kveld," heder det her, „da Folket paa Frodaa (en Gaard i det vestlige Island) sad om Ilden, blev man var paa Huusveggen en halv Maane. Alle, som vare i Huset, kunde see den. Denne Maane gik baglæns og mod Solen omkring Huset, og forsvandt ikke, saalænge Folket sad ved Ilden. Thorodd (Huusbonden) spurgte Thorer Træfod, om hvad dette vel bebudede. Thorer svarede, at det var Urdarmaane, og at den varslede Mandedød. Hver Aften en heel Uge igjennem viiste denne Maane sig"[4]). Navnet Urdarmaane synes vise, at man har anseet den for et Tegn fra Nornerne, eller fra den første af disse, Urd.

Andre Varsler, troede man, vare egne for enkelte merkelige Begivenheder. Saadanne omtales idelig i Sagaerne, og det hører som oftest til ved Beretningen om ethvert noget meer end almindeligt Tilfælde i det offentlige eller private Liv, at et eller andet Varsel anføres som forudgaaende. Snart omtales Aabenbaringer af overnaturlige Væsener, der i betydningsfulde men forblommede Kvad forudforkyndte det, der skulde indtræffe. Snart bestode Varslerne blot i merkelige Syner i Luften eller paa Jorden[5]).

Endelig tog man ogsaa ofte Varsler af ganske naturlige Tilfælde, hvilke man da udtydede efter visse faste Regler med Hensyn til de

[1]) Njáls s. 41.
[2]) Heiðarvíga s. 1—2.
[3]) Njáls s. 73. 80.
[4]) Eyrb. s. 52.
[5]) Laxd. s. 67; Njáls s. 126. 128. 134. 158; Eyrb. s. 61; Víga-Gl. s. 19.

Omstændigheder, hvori man befandt sig. Saaledes, naar man drog ud i Strid, ansaa man det for et godt Varsel, hvis man saa en Ravn følge sig, eller man blev tvende Mænd var, der stode i Samtale, eller man hørte en Ulv tude; hvis man derimod, idet man gik til Kampen, snublede, da ansaaes det for at varsle Uheld[1]). Naar En faldt for Vaaben og faldt forover, da antog man dette for et Varsel om, at han skulde blive hevnet; og Hevnen, troede man, vilde ramme den, som stod lige foran ham, idet han faldt[2]).

26. Anden Overtro.

Foruden Troen paa Trolddom og Spaadom herskede ogsaa megen anden Overtro blandt de hedenske Nordmænd, hvilken stod i nærmere eller fjærnere Forbindelse med Religionen.

Først maa i denne Henseende lægges Merke til de forskjellige Slags overnaturlige Væsener, hvormed deres Indbildningskraft befolkede Fjeldene, Jordens Indre og Havet, Væsener, der kun for en Deel ovenfor ere omtalte, nemlig for saavidt som de enten i Aselæren forekomme i en høiere mythisk Betydning, eller de vare Gjenstande for Folkets Dyrkelse.

De frygteligste og kraftigste af disse Væsener vare Jøtnerne, som ogsaa kaldes Riser, Thurser, Trolde, Bergboere, og hvis Kvinder benævnes Troldkoner og Gyger. Om disse Væseners mythiske Betydning er allerede talet i det Foregaaende[3]). Man forestillede sig dem som uformelige Kjæmper af et mørkt og fælt Udseende. Deres sedvanlige Bolig, meente man, var i de vilde Fjelde. Oftest forestillede man sig dem vistnok som Menneskenes Fiender, hvilken Forestilling nærmest stemmer med Maaden, hvorpaa de fremtræde i Aselæren; men stundom, troede man ogsaa, kunde Menneskene gjøre sig dem til Venner, og disse Bergboere vare da trygge Beskyttere for Gaard og Fæ[4]). De troedes at sky Solens Lys, og naar Solen overraskede dem, medens de vare udenfor deres Fjeldboliger, forvandledes de

1) D. æ. Edda Sigurð. kv. Fafnb. II 20 - 24.
2) Eg. s. 21.
3) Jfr. St. 12 og 18.
4) Lndnb. IV 12.

160 161
til Steen[1]). Troldkonerne forestilles oftest at aabenbare sig ridende paa Ulve med Orme til Bidsel[2]).

Et eget Slags Thurs eller Trold omtales under Navnet Brunnmigi, der troedes at opholde sig ved Kilder eller Bække, som vældede ud af Fjeldet[3]). Navnet betegner: En som lader sit Vand i Brøndene, og synes saaledes antyde, at man har tilskrevet dette Slags Trolde Oprindelsen til mineralske, ilde smagende og ilde lugtende Kilder. Dette stemmer ogsaa med Mythen om Havets Saltheb som frembragt ved Jøtunvæsener[4]).

Man antog, at Thurser og Mennesker kunde indgaa egteskabelig Forbindelse med hinanden, og heraf en blandet Slægt opstaa, de saakaldte Blendinger (blendingar, Ekt. blendingr), der da beholdt noget i sin Charakteer og sit Udseende, der mindede om den dobbelte Herkomst[5]). Ved siden gjennem flere Slægter at forenes med Mennesker kunde disse Blendingers Thursevæsen meer og meer tabe sig. En saadan Herkomst har man udentvivl tillagt de Mennesker, hvem man gav Tilnavnet Halvtrolde (hálftröll)[6]). Et kjæmpemæssigt, fælt Udseende og et vildt Sindelag kan have givet Anledning til en saadan Forestilling, helst naar disse Egenskaber ligesom vare arvelige gjennem flere Led i en Slægt.

En umiddelbar Affødning af Aselæren var ogsaa Troen paa Dverge som Beboere af Jordens Indre og især af store eensligstaaende Stene. De ansaaes for at være store Kunstnere til at bearbeide Metallerne. Udmerket gode Vaaben sagdes at være udgangne fra deres underjordiske Verksteder[7]). Dvergene taalte ligesaalidet Sollyset som Jøtnerne; de bleve til Steen, hvis de udenfor sine Boliger naaedes af dets Straaler[8]). Man troede ligeledes, at naar man traf en Dverg udenfor hans Steen, da kunde man ved Hjelp af Staal, som man vel skulde kaste mellem ham og Stenen, spærre hans Bolig for ham,

[1]) D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. 30; Grettis s. 68.
[2]) D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. i det prosaiske Tillæg; d. y. Edda Gylfg. 49.
[3]) Hálfs s. 5.
[4]) D. y. Edda Skálda 43.
[5]) Grettis s. 64.
[6]) Eg. s. 1; Ket. s. Hængs 1.
[7]) Hervar. s. 2.
[8]) D. æ. Edda Alvíssm. 36.

og derved sætte sig istand til at aftvinge ham hvad man vilde[1]). Da man i det norske Oldsprog benævnte Echo Dvergmaal (dvergmál), saa er det høist sandsynligt, at man antog den for bevirket ved de i Fjeldet boende Dverge, der efterabede den Lyd, de hørte udenfor.

Skjønt Dvergene i Aselæren have en saare vigtig mythisk Betydning, saa synes de dog ligesaalidet som Jøtnerne i Almindelighed at have været Gjenstand for de hedenske Nordmænds Dyrkelse. Kun forsaavidt stundom en Jøtun eller Dverg ansaaes for en vis Gaards eller et vist Landskabs Skytsaand, kunde han blive dyrket i Egenskab af Landvætte[2]). Det samme kunde ogsaa være Tilfælde med Væsener af Dvergeæt, naar de betragtedes som enkelte Menneskers eller Slægters Diser[3]).

Med Hensyn til andre overnaturlige Væsener, der levede i Folketroen, lader Forbindelsen med Aselæren sig ikke bestemt paavise. Saadanne er Havmænd, Havfruer, Nøkk, Fingalkn og Drager.

Havmanden benævntes marmennill. Hans Skabning findes ei beskreven. Det merkeligste ved dette Væsen var dets Spaadomsgave. Man troede nemlig, at naar man var heldig nok til at opfiske en Havmand af Søen, da kunde man tvinge ham til at forudsige Ens Skjebne. Marmennilen kunde ogsaa — troede man — leve en Tid paa Landjorden, men den fandt intet Behag i dette Liv, og stundede efter sit Hjem i Havet[4]).

Havfruen — margýgr — beskrives af Skabning som Kvinde til Beltestedet, men som Fisk nedentil. Den troedes at varsle Held eller Uheld for de Søfarende. Naar den nemlig, efter at have hævet sig over Havfladen, atter dukkede under, saaledes at den vendte sig mod Skibet, da bebudede det Uheld; vendte den sig derimod fra Skibet, idet den dukkede, da bebudede det Held[5]). Hvad Overtroen med dette Væsen imidlertid angaar, da maa bemerkes, at den muligen er af en fremmed og sydlandsk Oprindelse, og at det er Sirenen, som

[1]) Hervar. s. l. c.
[2]) Lndnb. IV 12; Snorr. Ól. s. Tr. 37; Kristni s. 2, jfrt. med Ól. s. Tr. 181 i Fornm. s. I.
[3]) D. y. Edda Gylfg. 15.
[4]) Hálfs s. 7; Lndnb. II 5.
[5]) Ól. s. helg. 35 i Fornm. s. IV.

deri fremtræder, dog paa en Maade formet efter Nordmændenes Begreber.

Nøkken (nykr) beskrives som en Hest af abildgraa Farve, der havde sit Tilhold i ferske Vande, paa hvis Bredder den undertiden viiste sig. Den skulde være overmaade sterk og lod sig undertiden tage af Mennesker og bruge til Arbeide om Dagen; men naar Solen gik ned, sled den sig af Sæletøiet og søgte igjen ud i Vandet. Saaledes fortælles om en af Islands Landnamsmænd, Audun Valessøn, at han en Høst saa en abildgraa Hingst løbe fra Hjardarvatn til nogle af hans Heste. Audun tog den graa Hest, spændte den for en Slæde, der ellers droges af to Oxer, og kjørte alt sit Hø sammen med den. Hesten var god at behandle midt paa Dagen, men da det led mod Kvelden, steg den i Jorden lige til Hovskjegget, og efter Solens Nedgang sled den alt Sæletøiet, løb til Vandet og saaes ei mere siden [1]). Det lader ellers, som om man, idetmindste i den christelige Middelalder, har forestillet sig Nøkken som et Væsen, der kunde paatage sig mangehaande Skikkelser [2]). Baade i Norge og paa Island tror man endnu paa dette Væsens Tilværelse, og beskriver det i Almindelighed ligedan som det beskrives af de Gamle. Paa Island kaldes det nu for Tiden foruden nykr ogsaa vatnhestr eller nennir [3]).

Finngálkn er et Uhyre, som oftere nævnes [4]), men ikke nærmere beskrives uden i de yngre æventyrlige Sagaer. Det skulde ifølge disse have havt Menneskehoved med store Tænder, en Dyrekrop med svær Hale, forfærdelige Kløer og et Sverd i hver Klo [5]). Men disse Beskrivelser synes mere at være udgangne af Sagaskriverens Indbildningskraft, ledet ved Udmalningen af lignende Uhyrer i sydligere Folkeslags Myther, end at være støttede paa noget gammelt fra Hedendommen bevaret Sagn, skjønt vistnok allerede Hedningerne have tænkt sig et overnaturligt Væsen af dette Navn at være til.

Dragerne vare efter de ældste hedenske Forestillinger intet andet end uhyre store Orme, med hvilket Navn — ormar, Enkt. ormr —

[1]) Lndnb. II 10.
[2]) D. y. Edda (Rafks Udg.) S. 317.
[3]) Olaffens og Povelfens Reise I 55.
[4]) f. Ex. Njáls s. 120.
[5]) Örvar-Odds s. 19—20.

de ogsaa i ældre Skrifter oftest benævnes. Man havde den Overtro, at Ormen, især den saakaldte Lyngorm (lyngormr, udentvivl svarende til Lindormen i de danske og tydske Sagn og Sange fra Middelalderen) ved at lægges paa Guld voxte tilligemed Guldet. Saaledes forholdt det sig med den Orm, der efter Sagnet omslyngede den gøtiske Kongedatter Thoras Borg, og som Ragnar Lodbrok dræbte[1]). Hyppig antog man disse indbildte Uhyrer for Omskabninger af gjerrige Mennesker, der selv havde iført sig denne Trylleskikkelse for i Sikkerhed at ruge over sit Guld. De sagdes da tillige at bære Rædselshjælmen (Œgishjálmr), hvormed de bortskræmmede fra sig alle Levende. Saaledes beskrives Fafner i det gamle Sagn, hvilket et af Eddadigtene behandler[2]). Saaledes siger ogsaa et noget yngre Sagn om Jomsvikingen Bue Digre, der i Slaget i Hjørungavaag styrtede sig overbord med sine to svære Guldkister, „at han forvandlede sig til en Orm paa Havets Bund, og rugede der over sine Skatte" [3]). I senere Tider tænkte man sig disse Orme som vingede Drager (flugdrekar), rimeligviis efter at man i sydligere Lande havde hørt Sagn om saadanne Uhyrer.

Dybt indgroet hos de hedenske Nordmænd var Troen paa Gjengangere og deres Spøgeri (aptrganga, Flt. aptrgöngur, reimleikar), og denne Tro stod aabenbare i den nøieste Forbindelse med deres Forestillinger om Tilstanden efter Døden. Hvad man maa antage for Asetroens egentlige Lære herom, er ovenfor udviklet. Sjælen tænkte man sig at vende tilbage til sit Udspring, til Himlen og de der boende Guder, medens Legemet og det dermed forbundne grovere Liv vandrede til Hels eller Dødens Boliger. Hermed forbandt sig ganske naturlig den Tro, at den Afdødes Sjæl kunde fra Gudernes Verden igjen besøge Jorden, for ved Nattetider at forene sig i Gravhaugen med den fra Helheim løsgivne legemlige Skygge. Den Afdøde kunde saaledes stundom vise sig i den sig aabnende Gravhaug i samme Skikkelse, som han havde havt i Livet. Det gamle Eddadigt om Helge Hundingsbane lader denne Helt, kaldet ved sin efterladte Hustrus Sigruns Sorg, om

[1]) Ragn. s. Loðbr. 1—2.
[2]) D. æ. Edda Fafnismál, jfrt. m. Völsunga s. 18.
[3]) Jómsvik. s. 49 i Fornm. s. XI.

165 166

Natten komme fra Valhal. Sigrun seer ham med alle hans Dødssaar i den aabne Gravhaug; hun gaar ind til ham, og de dvæle der sammen Natten over. Men ved Daggry rider han igjen paa sin blege Hest tilbage til Valhal; han skal være der, før Hanens Galen vækker Einherjerne [1]). Naar de Døde saaledes ved Nattetider lode sig see i de aabne Gravhauger, stundom omgivne af Ildsluer, eller af et klart Lys uden Skygge, — da sagdes Hels Port at være aabnet; da havde Hel løsladt det Legemlige, for at forenes med den fra Valhal til Gravhaugen ankomne Sjæl [2]). Saadanne Gjengangere troedes uden-tvivl i Almindelighed at være uskadelige og kun at vise sig for at trøste kjære Gjenlevende eller give dem gode Raad. Naar Druknede viiste sig som Gjengangere ved det Gravøl, som de Efterlevende holdt til deres Minde, da ansaa man endog dette for et godt Tegn; de Afdøde havde da fundet en venskabelig Modtagelse hos Ran [3]).

Anderledes troede man derimod det forholdt sig med de Mennesker, hvis Sjæl Foragt for Guderne forenet med Ondskab og en nedrig Tænkemaade havde gjort uverdige til Gudeverdenens Glæder. Deres hele Væsen blev ved Døden Hels Bytte, og de bleve, naar de forlode Gravhaugen, frygtelige Gjengangere, hvis Lyst det var at plage de Levende. Det hed, at naar de saaledes viiste sig, da vare de sterkere og langt fælere, end de havde været i levende Live. De viiste sig kun om Natten, naar Solen ei lyste. Om Dagen laa det uforraadnede Legeme blaat og opsvulmet, men dødt og roligt i Graven. Den eneste Kraft, som det da troedes have, var den, at det kunde gjøre sig saa tungt, hvis man vilde flytte det, at der behøvedes Løftestænger for at hæve det i Veiret, og sterke Oxer sprængte sig ved at drage det bort. Ved Midvinter i Juletiden huserede alle Gjengangere verst; ved høieste Sommer derimod merkede man intet til dem. De dræbte — troede man — de Mennesker, som de under deres Gjengangervandring kunde faa fat paa, eller skræmte dem idetmindste fra Forstanden; og kun faa Levende vare modige nok til at vove og kraftige nok til at udholde en Kamp med dem. Selv om den Levende gik af med Seiren, kunde dog

[1]) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 38—47.
[2]) Hervarar s. 7; Njáls s. 79.
[3]) Eyrb. s. 54.

siden den blotte Erindring af det fæle Syn gjøre ham for hele hans Levetid mørkræd, hvor stor Helt og Kjæmpe han end forøvrigt kunde være. Det bedste Middel til at blive af med saadanne slemme Gjester — meente man — var at opgrave deres Lig, brænde det til Aske og sprede Asken i Søen, eller at afhugge Ligets Hoved og lægge samme mellem dets Been[1]). Man troede udentvivl, at Legemet var saadanne Døde nødvendigt, for at de kunde fremtræde blandt de Levende; naar man berøvede deres Sjæl dette Middel til at virke med, da kunde den ei mere volde Menneskene nogen Skade, men maatte forblive i sin Bolig i Helheim.

Der findes ogsaa omtalt en anden Maade at blive besværlige Gjengangere kvit, nemlig at sagsøge dem med alle lovlige Formaliteter for den Uro, de voldte, og bortvise dem ved en ordentlig Dom. Retten blev da sat i Hoveddøren paa det Huus, hvor Spøgeriet fandt Sted. I Eyrbyggja Saga, som er meget rig paa Træk af den hedenske Overtro, findes Beskrivelse over en saadan Rettergang, der skal være holden paa den islandske Gaard Frodaa, hvor en heel Flok af Gjengangere i længere Tid indfandt sig hver Aften og skræmte Husets Folk bort fra Ilden, for selv at faa Sæde ved den. Udviisningsdommen, heder det, blev fældet over hver af Gjengangerne især, idet man udtrykkeligen nævnte ham ved Navn, og Gjengangeren maatte da afsted ud gjennem den modsatte Dør, hvor nødig han end vilde.

Det var en Følge af de Begreber, man gjorde sig om Tilstanden efter Døden, at man medgav den Døde i Graven ei alene nyttige Redskaber, hvormed han kunde sysle, naar ved Nattetider Aanden hjemsøgte Legemets Bolig og for en Stund iførte sig sin affastede jordiske Skikkelse, men ogsaa Guld og Prydelser, hvormed han kunde glimre i Hels Haller, eller herlige Vaaben, med hvilke Aanden, der aldrig tænktes ganske berøvet al legemlig Form, kunde fremtræde paa en verdig Maade i Valhal. Disse Kostbarheder, som, naar de vare meget rige, troedes at røbe sig ved natlige Ilde brændende over Haugen (haugeldar)[2]), lokkede ofte dristige Mennesker til at opbryde og rane Gravene.

[1]) Eg. s. 88; Grettis s. 20.

[2]) Laxd. s. 24; Eyrb. s. 34. 63; Grettis s. 34—37; Svarfd. s. 30; Áns s. Bogsv. 5.

167 168
Men da maatte ogsaa disse Haugbrydere være belavede paa en haard Strid med Haugboen (haugbúi) eller den Begravedes Gjenfærd, der sjælden troedes at unde nogen Levende sine Kostbarheder. Først naar man var saa heldig at faa Gjenfærdets Hoved afhugget og lagt mellem dets Been, erholdt man Rolighed til at bemægtige sig Gravhaugens Skatte. Den store Fordeel, som et saadant Haugbrud lovede, gjorde imidlertid, at man lukkede Øinene for Faren ved Foretagendet, og vel tillige for det Urigtige, som man udentvivl troede der laa i, saaledes at forstyrre den Dødes Ro[2]). Flere Beskrivelser over frygtelige Kampe med Haugboere findes i Sagaerne[3]), der i det Hele indeholde en Mængde merkelige Træk af de gamle Nordmænds Tro paa Gjengangere.

En meget gammel Overtro maa endnu til Slutning nævnes, den nemlig, at Mennesket kunde gjenfødes (vera endrbornir), at Aanden kunde flytte fra et Legeme, naar dette var dødt, ind i et andet for med det at fødes paa ny. Saaledes troede man, at Helten Helge Hjørvardssøn var gjenfødt i Helge Hundingsbane, og den Førstes Kjæreste, Svaava, i den Sidstes Elskede, Valkyrjen Sigrun; saaledes troede man og, at den hellige Olaf var den gjenfødte Olaf Geirstada-Alf[4]). Beslægtet hermed og ligeledes af hedensk Oprindelse synes den Tro at have været, at tvende Mennesker kunde have een Mands Liv; at altsaa begge maatte dø i samme Stund[5]).

27. Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaand.

At Asetroen har øvet en mægtig Indflydelse paa alle de Folkefærds Charakteer, som have været dens Tilhængere, er aabenbart. Hvad Nordmændene angaar, da behøves blot til Overbeviisning herom et sammenlignende Blik paa Troeslæren og paa Folkelivet i Hedendommen, saadant som Sagaerne skildre os det. Hermed er det dog ikke sagt, at Folkecharakteren i Eet og Alt er skabt af denne Tro,

[1]) D. æ. Edda Sigrdrífum. 33—34.
[2]) Harðar s. 14: Grettis s. 20.
[3]) D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. og Helgakv. Hundb. II; Ól. s. helg. 63 i Fornm. s. IV.
[4]) Har s. harðr. 123 i Fornm. s. VI.

at Folkets Dyder og Lyder i den ene have sin Grundkilde. Da maatte man nemlig tænke sig de germaniske Folkefærd og navnligen den norrøne Stamme at have modtaget Aselæren som et saa at sige fuldfærdigt Religionssystem. Men dette er vistnok ikke den rigtige Forestillingsmaade. Den har ved sin Udsondring fra et større Heelt ikkun omfattet Troen i dens Grundspire, hvilken siden har udviklet sig videre i eiendommelig Retning, paavirket af Folkelivet og dettes ved ydre Omstændigheder fremkaldte Rørelser, men til samme Tid ogsaa tilbagevirkende paa det, og dette i stedse høiere Grad, eftersom Troen selv i sin Udvikling antog et skarpere Præg. Man maa altsaa her tænke sig en levende Vexelvirkning mellem Religion og Folkeliv paa samme Maade som mellem Sjæl og Legeme.

Naar man saaledes til Exempel finder med Rette, at Asetroens Lære om Odin som Valfader, om Valhal og om Einherjerne indeholder en kraftig Vækken til krigersk Daad, saa maa man ikke derfor tænke sig, at den krigerske Aand, der saa kraftig aabenbarede sig hos de germaniske Folkefærd i Almindelighed og hos de norrøne i Særdeleshed, netop af denne Lære har sit Udspring, og at denne Lære følgelig hører til Religionens egentlige Grundlag. Snarere maa man forestille sig, at den disse Folkefærd iboende legemlige Kraft, sat i Bevægelse ved tilfældige ydre Omstændigheder, ved fiendtlig Rivning med andre Folkefærd og mellem dem selv indbyrdes, har fra først af fremkaldt den krigerske Aand, at denne igjen har afpræget sig i Troeslæren, og at endelig Troen, efter at have modtaget dette charakteristiske Indtryk, atter har virket tilbage til at vedligeholde og end mere opflamme hiin Aand.

Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaand maa altsaa sees fra et ganske andet Standpunkt end senere Christendommens. Asetroen var den enkelte Klasse af Folkefærd og det enkelte Folk saa at sige medfødt, idet den fra visse Grundspirer havde udviklet og formet sig med selve Folkelivet, dette saagodtsom ubevidst. Christendommen derimod meddeeltes Folket som en i sig fuldendt Religionslære, bestemt for alle Jordens Folkefærd, hvilken ved sin egen guddommelige Kraft banede sig Vei til Overbeviisningen og gjennem denne virkede paa Folkeaanden i en af selve Religionens oprindelige Væsen udpeget Retning.

169 170
Da Asetroens Lærebygning har reist sig uden noget bevidst Øiemed at virke paa Sederne, omfatter den ikke heller nogen egentlig Sedelære i høiere Betydning. Aselæren udtaler ikke i bestemte Udtryk, hvad der er Dyd og hvad der er Last; Følelsen heraf forudsætter den hos sine Tilhængere. Den fremstiller kun i Almindelighed Dyden som medførende sin Løn, Lasten som medførende sin Straf, om ikke her paa Jorden, saa ganske vist hiinsides Graven. Dette ligger i Læren om Valhal og Helheim, om Gimle og Naastrønd. Forresten udgjøre de Anviisninger for Livet, hvilke fremsættes som guddommelige i flere af Hedendommens Digte, især i den ældre Eddas Haavamaal og Sigrdrifumaal[1]), snarere en Klogskabslære end en Dydslære. Men denne Klogskabslære, idet den tænktes udgangen fra Guderne eller fra høiere, med Guderne nær forbundne Væsener, knytter sig til Asetroen og udtaler de Begreber om en fornuftig og verdig Vandel, som under dens Indflydelse udviklede sig hos Nordmændene.

Hvad disse Leveregler, der ere udtalte i Tankesprog, overhovedet indskjerpe, er i Korthed Følgende: — Erkjendelse af Menneskets Ufuldkommenhed, hvilken maa opfordre til Kamp mod egne onde Tilbøieligheder og Overbærenhed med Andres Svaghed. „Laster og Dyder bære Menneskets Sønner blandede i Bryst; Ingen er saa god, at ei Lyde ham følger, Ingen saa ond, at til Intet han duer"[2]). — Mod og Kraft baade i at taale Skjebnens haarde Tilskikkelser og i at bekjæmpe sine Fiender. „Uklog Mand vaager alle Nætter og grubler over Alt; da er han mødig, naar Morgenen kommer, og Sorgen som den var." „Taus og betænksom bør Fyrstens Søn være, og djærv i Kamp." „Frygtsom Mand tror sig at skulle stedse leve, naar han vogter sig for Kamp; men Ælden giver ham ingen Fred, om end Spydene spare ham"[3]). — Stræben efter Selvstændighed i Livet saavel med Hensyn til Kundskaber som til Formue, en Selvstændighed, som altsaa skulde erhverves ved Lærelyst og Arbeidsomhed. „Trofastere Ven faar En aldrig end meget Mandevid." „Lykkelig er den, som selv

[1]) I Hávamál, hvilket Navn betegner enten den Høies Tale, eller den høie Tale, fremstilles egentlig Odin selv som den Talende. I Sigrdrífumál er det Valkyrjen Sigrdrifa, som giver Sigurd Fafnersbane Raad for Livet.
[2]) D. æ. Edda Hávam. 134.
[3]) Hávam. 22. 14. 15.

besidder Lov og Vid, medens han lever; thi onde Raad har Mand ofte hentet af Andens Bryst." „Eget Bo er bedst, skjønt lidet det er; Enhver er Herre i sit Hjem. Eier man kun to Gjeder og et vidjetækt Huus, det er dog bedre end Bøn." „Blodigt er Hjertet hos den, som skal tigge sig Mad i hvert Maal." „Aarle skal den opstaa, som Arbeidere har faa, og see til sit Verk; Mangt hindrer den, som Morgenen bortsover; den halve Rigdom beror paa Raskhed" [1]). — Streng Overholdelse af Ed og Ord. „Det andet jeg dig raader, at Ed du ei sverger, uden sand den er; grumme Baand Tryghedsbrud omspænde; elendig er den, som bryder sit Ord" [2]). — Oprigtighed og Trofasthed, men tillige Forsigtighed i Venskab og Kjærlighed; Opoffrelse for den prøvede Ven, men Forstillelse mod den falske, og Kamp til Døden mod den uforsonlige Fiende. „Sin Ven skal man være en Ven, ham og hans Ven; men Ingen bør være sin Vens Fiendes Ven." „Har du en Ven, hvem du vel tror, og vil du godt af ham nyde, dit Sind skal du blande med hans, Gaver med ham vexle og tidt ham besøge." „Men har du en Anden, som du ei tror vel, og vil du dog godt af ham nyde, fagre Ord skal du tale, men falskelig tænke og Løgn med løs Tale gjengjælde." „Bryd aldrig ubesindigen med din Ven; Sorg æder Hjertet, hvis du ei har En, hvem du kan aabne din hele Hu." „Alt er bedre end utro at være; ei er den Ens Ven, som Alt efter Munden ham snakker." „Gjør din Vens Ulykke til din egen; men giv ei dine Fiender Fred." „Vælger du dig en god Kvinde til forlystende Samtaler og til at have Glæde af, fagert skal du love og fast lade blive." „Møens Ord bør Ingen tro, ei heller Konens Tale; thi paa rullende Hjul deres Hjerte blev skabt, og Ustadighed lagt i deres Bryst" [3]). — Agtelse for Alderdommen. „Ad den graahaarede Taler aldrig du lee! ofte er godt, hvad de Gamle tale; ofte fra den skrumpne Belg komme fornuftige Ord" [4]). — Gjestfrihed, Gavmildhed og Velgjørenhed mod den Fattige. „Ild behøver den, som ind er kommen og er kold om sine Knæ; Mad og

[1]) Hávam. 5. 6. 9. 10. 35. 36. 58.
[2]) D. æ. Edda Sigrdrífum. 23; jfr. Völuspá 43.
[3]) D. æ. Edda Hávam. 41—45. 83. 120—122. 125. 128.
[4]) Hávam. 135.

172 173

Klæder har den Mand behov, som over Fjelde har faret." "Vand behøver den, som til Maaltid kommer, Haandklæde og gjestfri Indbydelse, et velvilligt Sind, Ord og Gjensvar." „Med Vaaben og Klæder skulle Venner hinanden glæde. Givende og Gjengjældende ere længst Venner, hvis Alt gaar godt." „Udskjæld ei Gjesten og jag ham ei paa Dør! Gjør vel mod de Fattige!"[1]). — *Klog Forsigtighed i Ord og Handling.* „Den varsomme Gjest, som til Maaltid kommer, ødsler ei med Ord, lytter med Øre, skuer med Øie; saa føler den Kloge sig for." „Fuldnok taler den, som aldrig tier med ufornuftige Ord; fremfusende Tunge, hvis den ei tæmmes, tidt galer sig selv til Fortræd." „Fra sine Vaaben paa Marken man et Fodsbred ei vige; thi uvist er at vide, naar paa Veie ude Spydet behøves"[2]). — *Maadehold* ikke alene i Nydelsen af sandselige Goder, men ogsaa i Brugen af sin Magt. „Verre Byrde paa Veien Ingen bærer, end umaadelig Drik." „Glemsels Heire over Drikkelag svæver og stjæler Mænds Forstand." „Hjorden veed, naar hjem den skal, og gaar da fra Græsning; men uklog Mand aldrig kjender sin Maves Maal." „Sin Magt hver klog Mand bruge til Maade! Det han finder, naar blandt Tappre han kommer, at Ingen er raskest af Alle."[3]). — *Tilfredshed* og *Munterhed.* „Glad og gavmild skulde hver Mand være indtil sit Livs Ende." „Ingen Sot er verre, end den, med Intet at være tilfreds." „Hjemme glad bør Huusbonden være, gjestfri og klog."[4]) — *Ærbarhed og Slebenhed i Omgang.* „Ei Mø skal du lokke, eller Mands Kone, eller til Kaadhed dem egge." „Taaben glor, naar til Gjest han kommer, mumler eller hænger; faar han sig en Drik, hans hele Sind er aabent." „Toet og mæt bør til Thing man ride, om man end ei er stadselig klædt; ved Sko og Brog bør Ingen sig skamme, ei heller ved sin Hest"[5]). — *Omhu for at vinde sine Medmenneskers Velvillie,* især for at omgive sig med en fast Kreds af hengivne Frænder og tro Venner. „Det Træ hentørrer, som i Torpet staar, ei dækker det Bark eller Bar; saa er den Mand,

[1]) Hávam. 2—4. 40. 47. 136.
[2]) Hávam. 7. 28. 37; jfr. ogsaa 6. 23. 30. 61. 64.
[3]) Hávam. 11. 12. 19, jfr. 13. 18. 20; Sigrdrm. 24; Hávam. 63.
[4]) Hávam. 14. 94. 102.
[5]) Sigrdrm. 32; Hávam. 16. 60, jfr. 29. 32. 34.

som Ingen elsker, hvi skal han længe leve?" „Sjælden Bautasteen staar Veien nær, med mindre Frænde den reiser efter Frænde." „Mod dine Frænder ulastelig vær! hevn dig ei, om de dig Uret gjøre; det siges de Døde at gavne" [1]). — Omhyggelig Behandling af den Dødes Lig. „Dødes Lig du bjerge, hvor paa Jord du dem finder, hvad enten de ere sotdøde eller sødøde eller vaabendøde Mænd. Haug man opføre for den Hedenfarne, to Hænder og Hoved, kjæmme og tørre, før i Kiste han lægges, og ønske ham sæl at sove" [2]). — Ihukommelse af de jordiske Goders Forgjængelighed, og i Forbindelse hermed Stræben efter et godt Lov og efter en Berømmelse, der kan strække sig ud over dette Liv og bevares i et kjærligt og æret Eftermæle. „Saa er Rigdom, som Øiets Blik. den er ustadigst af Venner." „Gods forgaar, Frænder dø, selv dør man ogsaa; men et hædret Navn dør aldrig for den det erhverved'." „Gods forgaar, Frænder dø, selv dør man ogsaa; men eet veed jeg, som aldrig dør: Dommen om enhver Død" [3]).

Disse Leveregler have naturligviis været forskjellig opfattede og paa forskjellig Maade bragte i Udøvelse. Men i det Hele finde vi dem at afspeile sig i Nordmændenes Folkecharakteer, saadan som Historien lærer os den at kjende under Hedendommen. Tapperhed, Klogskab og Uafhængighedsfølelse ere dens lysende Træk, skjønt Tapperheden ofte udartede til Krigervildhed, Klogskaben til Forstillelse og Uafhængighedsfølelsen til Selvraadighed. Finder man paa den ene Side ophøiet Selvbeherskelse, opoffrende Trofasthed i Venskab og Kjærlighed, ædelmodig Gjestfrihed og Gavmildhed, Sands for Ret og retslig Orden, saa seer man ogsaa paa den anden ubøielig Haardhed, grum Hevngjerrighed, frastødende Overmod, vidtberegnende Egennytte og overdreven Hængen ved Rettens Former. Et koldt og ubevæget Ydre dækkede ofte det af de bittreste Sorger sønderrevne, af de vildeste Lidenskaber oprørte Sind. Lydelige Udbrud af Glæde som af Smerte ansaaes for uverdige. Faa Ord, men kraftig Handlen priistes, og Klagen taug for at Hevnen kunde ramme des sikkrere og tungere. Under

[1]) Hávam. 49. 71, jfr. m. 1. 62; Sigrdrm. 22.
[2]) Sigrdrm. 33—34.
[3]) Hávam. 75—77.

174 175

en rolig, ligegyldig Mine skjultes de mest indgribende og dybt lagte Planer, og den sande Mening kom først i det afgjørende Øieblik for Dagen. Overhovedet hvilede vistnok et Præg af Stivhed, Ufølsomhed og Selvgodhed over Folkecharakteren; men dette Præg gjaldt mere dens Yderside end dens indre Væsen, var mere Frugten af en overveiende Klogskab end af et ondt Sindelag; og gjennem alle dens Feil fremlyser en Høihjertethed, der forædlede Kraften og stillede Hæder i Livet og i Eftermælet som den menneskelige Virkens høieste Maal.

28. Asetroens Forfald.

En historisk Fremstilling af Asetroens Udvikling lader sig ikke give. Ligesom dens Oprindelse er indhyllet i fuldkommen Dunkelhed, saaledes er ogsaa dens høieste Glandstid os ubekjendt, og det er egentlig kun i dens Forfald og Undergang, at Historien lærer os den at kjende som fremtrædende i Folkelivet og virkende paa samme. Hvilke Omvæltninger og Forandringer dens Lærebygning i de mange Aarhundreders Løb, medens Troen af Nordmændene hyldedes, muligen har undergaaet, vide vi ikke; men at disse Forandringer ei have været ganske ubetydelige, og end mere at Troen til forskjellige Tider har været høist forskjellig opfattet, snart med større Varme og mere Hensyn til dens dybe Grundideer, snart med mere Kulde og med nærmere Hensyn til dens ydre Form, til dens billedlige Indklædning, — dette lader selve Troens Væsen formode.

Den Tro, der hendrager Mennesket til dybsindig Grublen, der ligesom stræber at afsondre det fra den endelige Verden for at nedsænke det i Beskuelsen af det Evige, kan holde sig gjennem Aartusinder i usvækket Kraft endog under voldsomme udvortes Rystelser. Men en saadan Tro var ikke Asetroen. Det er tvertimod klart, at denne, i den Form vi kjende den, nødvendig maatte hendrage sine Tilhængere til et bevæget Liv, eller meget mere rive dem saa godt som uvilkaarlig ud i Verdens vildeste Tummel. Historien viser os ogsaa, hvorledes de tydske Folkefærd tidligere, og senere hen Nordmændene, opildnede af denne Tro, udviklede en krigersk Kraft og Djærvhed, der rystede Europas ældre Samfundsorden i dens Grundvolde; — hvorledes store Skarer af Nordmænd ved denne Tro dreves til et Vikingeliv, der intet

Hjem, ingen Ro og kun faa blidere Følelser kjendte; og hvorledes Krigeraanden hos dem mod Hedendommens Slutning opblussede til en Vildhed, der saa at sige fortærede sig selv.

Men i dette bevægede Liv, som Asetroen, om end maaskee ikke fra først af fremkaldte, saa dog kraftig nærede, laa en virksom Spire ikke alene til Forandringer i selve Troeslæren, men fremfor alt til Omvæltninger i dens Tilhængeres religiøse Anskuelser, — Omvæltninger, der i Tidens Løb maatte drage dens Forfald og Undergang efter sig.

Vikingelivet og den uafbrudte Krigerfærd fjærnede mange af Folkets Høvdinger og store Skarer af dets Mænd i lange Tider fra Hjem og Folkehelligdomme, og gjorde dem efterhaanden fremmede og ligegyldige for disse, medens de imidlertid kom i Berøring med Folkefærd af anden Religion og andre Seder. Mange vendte tilbage med Foragt i Hjertet for sin Fædrenetro og som Fritænkere, der havde vant sig til at stole paa egen Kraft alene. For hver ny Slægt, som opvoxte i det vilde Vikingeliv, blev Troen kraft- og betydningsløsere. Man fremturede i sin Krigervildhed af Vane og ved Exemplets Magt, men ikke længere umiddelbart dreven af Længsel efter Asernes Samfund og Valhals Glæder. Og lod man end ikke Troen ganske fare, saa var det dens ydre Væsen, dens sandselige Form, hvorpaa man heftede Opmerksomheden. Det var til Gudebilleder og Blot, Spaadomskunster og Trolddom, man satte sin Lid, og det var den tykkeste Overtro, som dannede Modsætningen til Fritænkeriet. Det vilde og af allehaande Lidenskaber oprørte Liv, som ogsaa forplantede sig til Hjemmet og mod Hedendommens Slutning vandt Overhaand overalt i Norden, kunde ikke være nogensomhelst velordnet Religionsforfatning gunstig; og Asetroens Grundvold undergravedes saaledes af den samme Aand, som den selv havde hjulpet til at vække, og som den selv kraftigen havde næret.

I denne Tilstand finde vi altsaa Asetroen i det Tidsrum, da Historien først ret lærer os den at kjende, — i dens sidste Tilværelsesperiode. Det er Fritænkeri og dyb Overtro, som vi her finde stillede ligeoverfor hinanden. Medens man paa den ene Side dyrkede Stok og Steen, Dyr og afdøde Mennesker, troede Afgudsbillederne be-

livede og ødslede med blodige Offere endog af Mennesker, saa gaves der paa den anden Side Mange, der levede uden Gud og letsindigen satte al sin Fortrøstning til egen Kraft og Styrke[1]). Vistnok tænkte Enkelte dybere. De forkastede Fleerguderiet og satte sin Lid til et eneste høieste Væsen, „til den, som havde skabt Solen og Alt hvad der var til." Paa dette høieste Væsen troede Norges første Enekonge, Harald Haarfager[2]). Den islandske Høvding Thorkel Maane lod sig i sin Banesot bære ud i Solens Straaler og anbefalede sig til den Gud, som hade skabt Solen. Han havde og, heder det, ført et ligesaa dydigt Liv som den bedste Christen[3]). Islændingen Thorstein Ingemundssøn sagde til sine Brødre, at deres afdøde Fader vist vilde komme til at nyde godt for sin Fromhed „hos ham, som har skabt Solen og al Verden, hvo han saa er;" og dette samme Væsen, hvilket han ansaa for „det mægtigste," paakaldte han, for at hans Broder skulde vorde befriet fra Berserksgang[4]). Aselæren selv, med sine ikke utydelige Anelser af et Væsen høiere end alle Aser, maatte vække saadanne Forestillinger hos den fromme og dybsindige Tænker, der følte Lede ved Samtidens grove Overtro uden derfor at ville give Slip paa enhver Religionens Trøst. Men disse Enkelte kunde intet bidrage til at opretholde den faldefærdige Asetro; de vare tvertimod de, som hastigst forlode den, da de lærte Christendommen at kjende.

Det hjalp ikke, at ivrige Asedyrkere fremstillede de Ulykker, der kunde ramme En eller Anden af hine Fritænkere, som Straf, fordi han ikke ydede Guderne den skyldige Dyrkelse[5]). Det hjalp ligesaalidet, at man fornegtede den Overbærenhed med anderledes Troende, som ellers synes at have været et Særkjende for Aselærens Tilhængere, og skjerpede Lovens Strenghed mod dem, som viiste Ringeagt mod Guderne[6]). Paa den Tid Christendommen naaede Norden, fyldestgjorde Asetroen ikke længer den dybere tænkende Deel af det Folk, som i Navnet var dens Tilhængere, og den kunde derfor ikke længe bestaa Kampen mod den nye Tro, da denne først med Kraft og Iver blev forkyndt.

[1]) Færey. s. 23; Lndnb. I 7. 11; Ól. s. Tr. 235 i Fornm. s. II 265; Laxd. s. 40; Snorr. Ól. s. helg. 227. [2]) Snorr. Hár. s. harf. 4. [3]) Lndnb. I 9. [4]) Vatsd. s. 23. 37. 46. [5]) Lndnb. I 7. [6]) Ól. s. Tr. 142. 217 i Fornm. s. I og II.

Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen.

Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen.

(Fem Forelæsninger, holdne i første Semester 1845 som Indledning til en historisk Fremstilling af Norges Rets- og Statsforfatning i Middelalderen. Trykte i Tidsskriftet „Nor" 3die Binds 4de Hefte S. 1—65).

Første Forelæsning.

Norge som Stat er egentlig ikke ældre end fra Midten af det 9de Aarhundrede. Den norrøne Folkestamme eller Nordmændene i videste Betydning — saaledes benævnende sig i Modsætning til en anden Folkestamme af samme Rod, nemlig den tydske, hvilken den benævnte den sudrøne eller Sydmændene — havde forhen dannet en Mængde Smaastater uden noget forenende politisk Baand. Det var kun fælles Sprog og fælles Religionsbegreber, der lod Stammen dunkelt føle sig som et Heelt i Modsætning til fremmede Folkefærd. Først ved ovennævnte Tid ordnede sig dens tre Grene: Nordmænd i engere Betydning, Sviar og Daner — hver til et eget Rige, der, jo mere indvortes Fasthed det vandt, desmere affondrede sig fra de tvende andre. Hvert af disse tre Riger, Norge, Sverige og Danmark, var i sin Oprindelse en Forbundsstat, en ved indre og ydre Aarsager bevirket Forening af en Mængde mindre Stater, vel under fælles Overhoved, men dog med Bibehold af en vis Selvstændighed for hver enkelt, hvis Spor først sildig tabte sig i den større Statseenhed. Ethvert Riges Statsforfatning var bygget paa den ældre Samfundsorden i de smaa Stater, ved hvis Forening den var dannet. Men denne ældre Samfundsorden med dens Forskjelligheder for de enkelte Smaastaters Vedkommende havde igjen udviklet sig deels

af Folkestammens Charakteer, deels og især af de Forholde, i hvilke den indtraadte under sin Udbredelse over Nordens Lande. En Udsigt over disse Forholde er saaledes nødvendig for at opfatte Samfundsordenens rette Grundlag og forklare sig dens senere Udvikling.

Den norrøne Folkestamme udspringer af samme Rod som den tydske: tilsammen udgjøre begge en stor Folkeklasse, den germaniske, hvilken fra Østen af er indvandret til og har udbredt sig over de europæiske Lande, som den har behersket eller endnu behersker. Dens mægtige Indflydelse paa Europas Forholde er noksom bekjendt. Den gav Stødet til Omvæltninger, af hvilke det nyere Europas politiske Forfatning gjennem mange Gradationer har udviklet sig. — Germanen var besjælet af en krigersk Aand; og den mest levende Følelse for personlig Frihed, forenet med en høi national Selvfølelse, udgjorde Grundtræk i hans Charakteer. Hans krigerske Aand opfordrede ham til, naar Modstand stillede sig i Veien for hans Fremstræben, at træde i Forbund med sine Landsmænd for ved Vaabenmagt at betvinge Modstanden. Men paa den anden Side virkede hans Følelse for personlig Frihed, at ethvert saadant Forbund blev løst, og at han under fredelige Forholde foretrak en isoleret patriarchalsk Levemaade for et fastere knyttet Statssamfund. Den nationale Selvfølelse lod ham endelig foragte den undertvungne Fremmedes personlige Rettigheder ligesaa dybt som han skattede sine egne høit. Denne almindelige Charakteer hos den germaniske Folkeklasse udtalte sig naturligviis paa en høist forskjellig Maade i Samfundsordenen, alt eftersom de germaniske Folkefærd optraadte som Erobrere eller som Nybyggere. Hvor de germaniske Folkefærd optraadte erobrende, hvor de undertvang ældre faste Landsbeboere, der opstod Adelskab og Livegenskab, en fri Herrestand skarpt modsat ufrie Bønder; de germaniske Indvandrede dannede udelukkende Staten og eiede Jorden, medens de langt talrigere Undertvungne som Livegne maatte dyrke den. I Forbindelse hermed udviklede sig ogsaa Lensvæsenet med dets Gradationer, idet den vandrende Krigshærs Forholde overførtes paa Staten. Saadan var den Forfatning, som den største Deel af den germaniske Folkeklasse — nemlig den tydske Stamme,

— ved sin Udbredelse i Europa fremkaldte. — Men ikke overalt optraadte de germaniske Folkefærd som Erobrere af Lande med en ældgammel fast Befolkning; og hvor saadant ikke fandt Sted, udviklede deres Samfundsorden sig i en anden Retning. Dette var udentvivl Tilfældet med den mindre germaniske Stamme, den norrøne, i de Egne af det skandinaviske Norden, hvor den tidligst nedsatte sig.

Vel maa det ansees som sikkert, at flere af de Lande, som nu udgjøre de tre nordiske Riger, have havt Beboere længe før den norrøne Stammes Indvandring. I Danmark og den sydlige Deel af det nuværende Sverige har endog tre forskjellige Folkestammer, den ene efter den anden, været dens Forgjængere; først nemlig en Urbefolkning af vilde Jægere og Fiskere, udentvivl af en med de nuværende Finner beslægtet Stamme, dernæst mere dannede Kelter, og endelig Folk af den tydske Stamme, især af dens gotiske Green. Men af disse er der Grund til at antage, at de to sidstnævnte ikke have strakt sine Bopæle længere mod Nord end til Norges og det egentlige Svealands sydlige Grændser, medens den første derimod — dog maaskee især efter at være voldsomt oprykket fra sine sydligere Boliger — ogsaa har spredt sig over Skandinaviens nordligere Dele. Netop disse Egne var det at den norrøne Stamme først besatte ved sin Indvandring i Norden, idet en Green af den, Sviarne, nedsatte sig ved Mælaren, medens en anden, Nordmændene, fæstede Bolig i det nordenfjeldske Norge, hvorfra den efterhaanden udbredte sig over det øvrige af Landet. Paa ingen af disse Steder forefandt de Indvandrede nogen fast bosat Befolkning. Finnerne vare kun omflakkende Vilde, der udryddedes eller fortrængtes til affidesliggende Udørkener af de mere dannede og kraftige Nybyggere. Den norrøne Stamme gik saaledes her til Besiddelsen af et forhen ubebygget om end ikke ganske ubefolket Land, hvor de Forholde manglede, som hos den tydske Broderstamme dannede Grundlaget for Livegenskab, Herrevælde og Lensvæsen. I de Dele af Norden, hvor den norrøne Stamme fandt sit tidligste Hjem, i Norge og Svealand, fandtes ingen ældre jorddyrkende Beboere, som Erobrerne kunde dele mellem sig som Livegne tillige med Jorden hvortil

de vare bundne. Her behøvede ei Herren i sin befæstede Borg at søge Sikkerhed mod de store Hobe af trælbundne Landmænd, der kun ved Frygten holdtes under Aaget. Her fremstod derimod en Befolkning af frie Bønder. Navnet Bonde blev her et Hædersnavn, der udtrykte det høieste Maal af borgerlig Frihed, medens det i den af Tydskerne beherskede Deel af Europa næsten overalt nedsank i Vanhæder, blev en Betegnelse for Ufrihed og Underkuelse. Af dette Forhold udviklede Samfundsordenen sig.

Den norrøne Stamme holdt sig imidlertid ikke inden ovennævnte Grændser. Den udbredte sig i Tidens Løb videre mod Syden over Lande, som den tydske Stamme havde besat, nemlig over det sydlige af det nuværende Sverige og over hele Danmark. Skjønt det maa antages, at en stor Deel af disse Landes tydske Befolkning efterhaanden har veget for den fra Norden indtrængende Folkestrøm og dannet Hovedmassen af de vandrende Skarer, Goter og Angelsaxer, der stiftede Stater paa det romerske Riges Ruiner, — saa var denne Udflytning dog sikkert ikke allesteds saa almindelig, at Landet derved ganske rømmedes for de Nyindvandrede. Den norrøne Stamme indtraadte saaledes her i Forholde mere lignende de føromtalte tydske, og disse bleve ikke uden Indflydelse paa den Samfundsorden, som i dens sidst erhvervede Bopæle udviklede sig. Netop derved synes Danerne at have modtaget deres særegne Præg som den tredie Green af Stammen, idet de i sine Lande ikke alene kom til at danne en Herrestand i Modsætning til den undertvungne ældre Befolkning, men ogsaa paavirkedes af denne baade med Hensyn til Sprog og Levemaade.

Den naturlige Samfundsorden hos et Folk paa dets første Dannelsestrin er en paa Familielivet grundet patriarchalsk Forfatning. Flere indbyrdes beslægtede Ætter slutte sig sammen om den mægtigste blandt dem og see i dennes naturlige Overhoved det hele Familieforbunds Forstander. Dette er Samfundsordenens Grundlag, paa hvilket igjen mere omfattende Foreninger bygges. En saadan Forfatning maa antages at have været fælles for hele den germaniske Folkeklasse i dens ældre Hjemstavn i Osten, og begge dens Hovedstammer medtoge den paa sin Vandring. De

droge frem i Hobe, hver dannende en Kreds af beslægtede og forbundne Familier — almindelig, som det synes, et Antal af Hundrede (120); og flere af disse Hobe holdt sig atter til indbyrdes Understøttelse nær sammen i en større Flok. Hos den tydske Folkestamme antog denne Forfatning, paa Grund af Stammens fiendtlige Stilling til andre krigerske og mægtige Folkefærd, tidlig et militært Præg; hos den norrøne Stamme vedligeholdt Forfatningens patriarchalske Væsen sig længere uforstyrret, endog efter dens Bosættelse i den skandinaviske Halvøs nordlige Egne. — Norges og Svealands urgamle Inddeling i Fylker eller Folklande, hvert omfattende flere Hereder eller Hundreder, hviler paa denne Forfatning. Stammen er nemlig indvandret i mange adskilte Flokke, hver omfattende flere mindre Hobe eller Kredse af forbundne Familier. Den videre Forening benævntes Folk (fólk); den engere Hær (herr) eller Hundrede (hundrað), hvilke sidste to Benævnelser ere eenstydende. Ved Besættelsen af Landet fandt hvert Folk sit Folkland eller Fylke, og i dette igjen hver Hær sit Hered (herað). Eftersom Forbindelsen mellem Hærene hos eet Folk var løsere, hos et andet fastere, fremstod en skarpere eller mindre skarpt betegnet Heredsinddeling. Undertiden traadte flere Folk i en nærmere indbyrdes Forbindelse, som da almindelig benævntes þjóð eller Folkefærd; et saadant dannede Sviarnes flere Folk, og de benævntes derfor som et Heelt: Svíaþjóð eller Svíþjóð, hvilket Navn ogsaa udstraktes til deres Land. Stundom kunde det vel hænde, at flere Folk smeltede ganske sammen til eet, eller at eet splittede sig i flere. — Idet nu Indvandringen og Bebyggelsen foregik paa ovennævnte Maade, folkeviis og hærviis, og det uden at møde nogen kraftig Modstand, saa overførtes den vandrende Stammes patriarchalske Samfundsorden uforandret paa dens nye Forholde som fast bosat. Hver Familiefader i Hæren tog Land som Odel d. e. fri Eiendom (óðal) for sig og Sine, og blev Bonde (bóndi, búandi) d. e. bofast Mand i Heredet. Han var fri Herre paa sin Eiendom, i sit Huus og over sit Tyende, hvoriblandt og efter Tidens Skik befandt sig Træle, oprindelig Krigsfanger af fremmed Folkefærd og deres Afkom. Derhos vedblev Hovedet for den mest anseede Æt i Hæren at betragtes som alle

Heredsbøndernes Formand. Navnet for Ihændehaveren af denne arvelige patriarchalske Verdighed var: Herser (hersir) d. e. Hær- eller Heredsforstander. Han var Heredsboernes Anfører i Krig og tillige Forstander for deres Gudstjeneste og den dermed nærforbundne Retspleie, paa een Gang verdslig Høvding og Prest, i hvilken sidste Egenskab han ogsaa benævntes: Gode (goði). Herseren stod saaledes i Spidsen for Heredsstyrelsen, dog ikke anderledes end som den første blandt sine Lige. Heredsbønderne, forsamlede til Thing (þing), havde den afgjørende Stemme i alle Heredets Anliggender. Ved denne Samfundsorden i den engere Kreds hævedes ikke den videre Forening. Fylket vedblev at betragtes som et større Heelt, og dets Anliggender afgjordes paa Forsamlinger af alle Fylkets Bønder — Fylkesthing, eller i ældre Tider maaskee Alsherjar-Thing (alle Hæres Thing) — under Ledning af samtlige Folkets Hersere. — Saadan maa Norges Fylkesforfatning antages oprindelig at have været. Hvert Fylke dannede et Statsforbund med en demokratisk-patriarchalsk Forfatning. Folket bestod af frie Bønder; ufrie eller livegne Bønder gaves ikke, men vel Huustræle, hvilke betragtedes som sine Herrers Eiendom.

Hvor længe denne oprindelige Samfundsorden hos Nordmændene har staaet ved Magt, vides ikke. Ved den Tid, da Historien kaster sit Lys over Forholdene i Norge, sees Fylkesstyrelsen i Almindelighed at have antaget et mere monarchisk Præg, dog saaledes at den ældre Forfatning endnu tydelig skinner igjennem de senere Afændringer. Man finder nemlig allerede da Kongedømmet og Jarledømmet som Herserverdigheden overordnede idetmindste i Navnet, og Konger eller Jarler i Spidsen for de fleste Fylker.

Anledningen til, at en Magt fremstod i Fylket overordnet Herserverdigheden, maa udentvivl søges deels i en naturlig Udvikling af den ældre Fylkesforfatning, deels i ydre Forholde, især efter at den norrøne Stamme var optraadt som erobrende.

I hvert Fylke var, som ovenanført, almindelig flere Hersere, nemlig een for hvert af de Hereder, hvilke Fylket indbefattede. Uagtet nu

vistnok Fylkesstyrelsen oprindelig forestodes af disse Hersere i Forening, saa var der dog Omstændigheder, som i Tidens Løb maatte give Een af dem et Slags Forrang for de øvrige. Religiøse og krigerske Forholde vare udentvivl her samvirkende.

Ligesom hvert Hered havde sin Helligdom, sit Tempel (hof), der forestodes af Herseren som Gode, og ved hvilket tillige Heredsmændene havde sit Thingsted, saaledes synes det af disse Templer, ved hvilket Fylkesthinget holdtes, at have været anseet som en Helligdom for det hele Fylke. Den Herser, der forestod dette Tempel, blev naturligviis betragtet ikke alene som sit eget Hereds, men ogsaa som hele Fylkets Gode (d. e. Prest og Retsforstander), og var saaledes den første af Fylkets Hersere.

Derhos var Fylket et Forbund af Hereder til Forsvar mod ydre Fiender. I Krig, som sikkerlig ofte opstod mellem Fylkerne indbyrdes, tiltrængtes en Fylkesanfører. At en af Fylkets Hersere helst valgtes hertil, var naturligt, ligesom og at fortrinsviis den af dem valgtes, der allerede som Gudstjenestens og Retspleiens Bestyrer havde Forrangen.

Paa denne Maade kunde da den øverste Ledning af Fylkets almindelige Anliggender komme i een Mands Hænder. Vistnok maa en saadan Fylkesforstanders Myndighed antages at have været høist indskrænket baade ved hans Medhersere og ved Folket, men hans Stilling blev dog i flere Henseender de øvrige Herseres overordnet, og Verdigheden maatte i Tidens Løb vinde større Anseelse og Fasthed derved at den, i Lighed med Heredsforstanderskabet, nedarvedes i en vis Herseræt. To allerede i Norges første historiske Tidsalder ganske forældede Verdighedsnavne, Drotten og Fylker (dróttinn, fýlkir), synes at vidne om en Verdighed som den ovenomtalte. Drotten var i de ældste Tider Benævnelse for Sviarnes øverste Styrer. Fylker er kun tilbage i de gamle Skaldekvad som et Navn for Kongen. Det første har udentvivl betegnet Fylkesforstanderen nærmest i Egenskab af øverste Prest og Retsforstander; det sidste i Egenskab af øverste Stridshøvding.

Men uagtet et Slags monarchisk Centralmagt saaledes i enkelte Fylker har kunnet udvikle sig af selve den ældre Samfundsorden,

ja endogsaa, som Tilfældet var i Svithjod med Drottnen i Upsal, danne Middelpunktet i et videre Folkeforbund, — saa er dog neppe heri Oprindelsen at søge til Kongenavnet og det egentlige Kongedømme. Dette udsprang udentvivl af senere ydre Forholde.

Ifølge et gammelt Sagn opkom Verdighedsnavnet konungr først i de danske Lande samtidig med de der af den norrøne Stamme stiftede Riger, og blev senere ogsaa blandt Sviarne og Nordmændene antaget af Folkenes øverste Styrere. Det er altsaa opkommet under den norrøne Stammes Forhold som erobrende eller herskende inden den tydske Folkestammes Enemerker; og den Magt, som Navnet udtrykker, har her først udviklet sig. Navnet selv tilhører ligesaavel den tydske som den norrøne Sprogstamme (Oldn. konungr; Gl. Høit. chuninc; Gl. Sax. kuning; Anglsax. cyning). Det maa udledes af kon (eller kyn), Slægt, og betegner saaledes, ligesom det forældede konr, egentlig en Mand af Slægt, en høibyrdig Mand. Det synes oprindelig at have været tillagt de Anførere, som i Spidsen for udvandrende Krigerskarer grundede den norrøne Stammes Herredømme i forhenværende tydske Lande. Disse Anførere vare udentvivl oftest af Herseræt (hersakyn), og kunde paa Grund heraf fortrinsviis kaldes Slægtbaarne eller Høibyrdige. Deres Ledsagere vare mest yngre Sønner af Familierne, udløste af den fædrene Odel, for at ei denne altformeget skulde udstykkes, og bundne til sin Fører ved et engere Tjenesteforhold. Det Navn, som nu engang var disse Førere tillagt i Egenskab af Krigshøvdinger, beholdt de efter at være blevne Styrere af vundne, ofte vidtløftige Riger; og den Anseelse og Magt, som nu ledsagede Navnet, lod det snart i Folkemeningen fordunkle de ældre, af mindre Glands og Myndighed omgivne Verdighedsnavne.

Hos Sviarne ombyttedes blot det ældre Navn Drotten med det nyere og anseligere Konge. I Norge kan vel ogsaa i enkelte Fylker noget lignende have fundet Sted med den Herser, der stod i Spidsen for Fylkesstyrelsen; men at dette ikke var det Almindelige, derom synes Kongedømmets særegne eenslige Stilling i de fleste af Norges Smaastater at vidne.

11 12

Den norske *Fylkeskonge* optræder mere som *Hærfører* end som *Landsstyrer*. Naar det ei gjaldt Fylkets Vern mod ydre Fiender, strakte hans Myndighed sig ikke videre end over *den Skare af Krigere, der dannede hans* Huussinde og *Følge*; Herserne vare fremdeles *Fylkesbøndernes Formænd* og *Ledere*.

Men Fylkeskongerne vare desuden ei de eneste, der bare *Kongenavn*. Norges Kystland udsendte over Søen en sand Vrimmel af Konger. Mangen af disse eiede kun paa Landjorden en Gaard, hvor han kunde sidde Vinteren over med sine Mænd for i Ro at fortære det om Sommeren paa Søtoge vundne Bytte. Ja den rette Søkonge eiede ikke en Fodbred Jord; Skibet var hans Hjem, Havet hans Rige.

Af disse Forholde synes fremlyse, at *Kongenavnet* oprindelig er indbragt i *Norge* ved *Krigshøvdinger, som paa sine Toge i fremmede Lande havde antaget det*. De beholdt det efter sin Hjemkomst, hvad enten nu den vundne Krigerhæder bragte dem i Spidsen for et Fylke som dettes *øverste Hærfører* d. e. *Fylkeskonge*, eller de, uden noget saadant Kald, sloge sig til Ro i sin Hjemstavn, eller de endelig vedbleve herfra at drive sin krigerske Syssel paa Havet. Saaledes kunde især i Norges Kystlande denne Mængde af Konger fremstaa, og deres Tal forøgedes derved, at en Konges Verdighedsnavn almindelig nedarvedes paa *alle* hans *Sønner*.

Den krigerske Aand, som rørte sig hos Nordmændene i Norge fuldt saa sterkt som hos deres Stammebrødre i Nordens andre Lande, maatte ganske naturlig lade dem opfatte den af Krigerhæder omstraalede Høvdings Stilling med et Slags Forkjærlighed og derfor indrømme *Kongen* den *første Rang*, om end ikke den *største Magt* i Statssamfundet. *Kongedømmets* Ophøielse over *Herserverdigheden* betegner saaledes i Norges Fylker det Tidspunkt, da *Krigshøvdingen* i Folkets Mening vandt Fortrinnet for *Religionens* og *Rettens Forstander*, da Krigens Syssel sattes over Fredens.

Hvad *Jarledømmet* angaar, da er der al Sandsynlighed for, at det skylder de samme Forholde sin Oprindelse som Kongedømmet, og at det ligeledes egentlig betegner en *krigersk Verdighed*, men *Kongedømmet underordnet*. Overført paa Landsstyrelsen sees det ogsaa meget sjælden — som Tilfældet var i Ladejarlernes Æt i det nord-

ligste Norge — at betegne en selvstændig, arvelig Myndighed, medens det derimod i Almindelighed kun betegner en Embedsmyndighed, udøvet paa Kongedømmets Vegne og ifølge dets Fuldmagt.

I Norge er det udentvivl først gjennem et længere Tidsløb og ved en Nedarvning af Kongedømmet gjennem flere Slægtled, at Grændsen mellem dette og dets Hjelpemagt Jarledømmet paa den ene Side, og Herserverdigheden paa den anden som hine underordnet, er bleven skarpt afstukken, og Kongenavnet forbeholdt den Kongebaarne, man kan næsten sige som en udelukkende Ret. Der var dog ogsaa Egne, hvor, lige til det norske Riges Opkomst som samlet Stat, ingen Magt erkjendtes som Herserverdigheden overordnet; saaledes i Gudbrandsdalen, maaskee ogsaa hos Thrønderne.

Fylkeskongedømmet i Norge maa altsaa overhovedet antages fremkommet ikke ved nogen jævn Udvikling af den oprindelige patriarchalsk-demokratiske Samfundsorden, men heller ikke ved noget voldsomt, forstyrrende Indgreb i samme; — det er fremstaaet ved Siden af den, og det fandt i sin senere overordnede Stilling netop i hiin Samfundsordens Væsen sin naturlige og sterke Skranke.

Anden Forelæsning.

Jeg har i det Foregaaende stræbt at forklare, hvorledes den Samfundsorden fremstod i Norge, som vi der i de ældste historiske Tider forefinde, — hvorledes der Fylkes- og Heredsforfatningen, Folkefriheden, den patriarchalsk-demokratiske Styrelse med Hersere i sin Spidse, og endelig Kongedømmet med det underordnede Jarledømme, — alt har udviklet sig af den norrøne Folkestammes ældste historiske Forholde under dens Indvandring i det skandinaviske Norden og under dens Udbredelse over de Lande, hvor den nu er bosat. Hvad hidtil er fremsat, maa derhos ansees som et Forsøg paa at tydeliggjøre sig Samfundsordenens Tilstand hos Nordmændene i deres forhistoriske Tid. Vistnok har i denne Fremstilling ofte Gisninger og endnu oftere Slutninger fra senere, bekjendte Forholde maattet træde i den historiske Visheds Sted; men dette er

Historiegranskerens almindelige Skjebne, naar han vil forfølge Udviklingen af et Folks Samfundsorden op til dens tidligste Stadier. Og dog er der ikke mange Stater, hvor de oprindelige Forholde skinne klarere igjennem senere Tiders betydelige Afændringer, end netop i den *norske*. Norge havde desuden i denne Henseende det Held, at da dets *ældste Samfundsorden ved det norske Riges Oprettelse som samlet Stat* var paa Veie til at undergaa en Hovedforandring, — denne Samfundsorden med de til Island udvandrende, misnøiede Nordmænd overføres til denne fjærne, eensligliggende Øe, for der endnu i et Par Aarhundreder at fortsættes og selvstændig udvikle sig. Islands Forfatning i de første Aarhundreder efter dets Bebyggelse fra Norge er saa at sige en historisk Afspeiling af Moderlandets i et ældre, tildeels forhistorisk Tidsrum.

Vi vende os nu til den Tid, da Historie og Love tale tydeligere. Dette Tidsrum begynder med de *norske Fylkers Forening til en samlet Stat*, med *det norske Riges Opkomst* ved Midten af det 9de Aarhundrede. Men før vi gaa over til at omtale denne vigtige Begivenhed, skulle vi med et hurtigt Overblik opfatte Norges indre Tilstand paa den Tid da den indtraadte.

Norge omfattede 28 *Fylker*, af hvilke ethvert endnu dannede en selvstændig Stat. I nogle af dem var vel indtraadt en Udstykning i flere smaa Riger, hvert under sin Konge, medens enkelte andre vare forenede med hinanden, under een og samme Konge, eller uden noget saadant Overhoved, blot ved et indbyrdes Forbund; men i alle Tilfælde betragtedes ligefuldt hvert Fylke som et for sig bestaaende Heelt. Med faa Undtagelser erkjendtes *Kongedømmet for den høieste Verdighed* i Staten, dog betragtedes det i Grunden blot som en *arvelig Hærførerverdighed*, ikke som *Middelpunktet for den indre Landsstyrelse*. Denne hvilede derimod hos *Herserne*, hvilke, som Bøndernes Høvdinger, med en arvelig patriarchalsk Myndighed og under demokratiske Former, forestode Gudstjenesten og Retspleien hver i sit Hered. *Bønderne* vare deels *Odelsbønder* eller *Haulder*, hvilke *eiede sin Jord som Odel* d. e. som fuld Eiendom uden Erkjendelse af Nogens Overeiendomsret, deels *Leilændinger*, hvilke *leiede Andres Jord til Brug*. De sidste vare min-

15 16

dre anseede, men dog i alle Maader frie Mænd. Tilsammen dannede de Folket, og havde, forsamlede paa Thing, den afgjørende Stemme i alle offentlige Anliggender. Trælene vare Huustræle, betragtede som sine Herrers Eiendom, og ikkun i denne Egenskab under Lovens Beskyttelse; men ved Frigivelse eller Løskjøbning kunde de erholde personlig Ret, og deres Afkom gaa over i de fuldkommen frie Mænds Tal.

Dette er Grundtrækkene i den Samfundsorden, som bestod i Norges Fylker nærmest før deres Forening til en samlet Stat. Hvorledes denne Forening foregik og hvilke Forandringer i Samfundsordenen derved nærmest bevirkedes, bliver nu Gjenstanden for vor Opmerksomhed.

Ved Midten af det 7de Aarhundrede kom den fra Upsal fordrevne Ynglinge-Æt til Norge. Den grundlagde her i Landets sydøstlige Deel et Rige, der snart ved gunstige Familieforbindelser og tildeels ogsaa ved lykkelige Krige hævede sig til Anseelse og Indflydelse i Viken og den sydlige Deel af Oplandene. Dets egentlige Kjerne var Vestfold (det nuværende Jarlsbergs og Laurviks Amt) og Raumafylke (det nuværende Akershuus Amt og noget af Hedemarkens Amt). Kong Halfdan Svarte gav det ved Midten af det 9de Aarhundrede en større Betydenhed. Han ikke alene udvidede dets Grændser i det sydøstlige Norge og knyttede dets herværende Bestanddele nærmere sammen; men han bragte ogsaa et heelt Fylke i det vestlige Norge, nemlig Sogn, under sit Herredømme. Det store Verk at forene hele Norge til een Stat var imidlertid hans Søn, den berømte Harald Haarfager, forbeholdt.

Harald udførte det ved Vaabenmagt. Efter først at have indlemmet i sit Rige de Dele af Viken og Oplandene, som endnu manglede ham, drog han med en Hær nord over Dovrefjeld. Han erobrede først Throndhjem (Þrándheimr), hvis 8 Fylker rimeligviis allerede dengang dannede et Folkeforbund, og derpaa de nordenfor liggende Fylker. Han betragtede siden Throndhjem som sit Riges Middelpunkt og sit Kongedømmes Hovedsæde. Norges vestlige og sydvestlige Fylker, dette Fosterland for de egte Søkonger, maatte endelig ogsaa bøie sig under ham, og Seieren i det store Søslag i Ha-

16—18

fersfjord (den nuværende Hafsvaag nær Stavanger) i Aaret 872 hævede ham til hele Norges Konge.

I Løbet af 12 Aar (860—72) skal Harald, endnu dengang i sin fremblomstrende Ynglingsalder, have fuldendt dette Verk. Hvad der lettede ham det, var udentvivl den ældre Samfundsordens Beskaffenhed. Hans Kamp var egentlig mod Fylkeskongerne og deres Mænd, samt de med dem forbundne Hærkonger eller Søkonger, — ikke mod Fylkernes Hersere og Bønder; tvertimod der er de tydeligste Tegn til, at Herserne snarere begunstigede end modsatte sig ham under hans Kamp for Enevældet i Norge. Det er ogsaa let tænkeligt, at under Fylkeskongernes daværende Stilling, eensligstaaende som de oftest vare, støttende sig alene til sine tjenstbundne Krigere, ligeoverfor en omkring Herserne sammentrængt Bondemagt, og under den Usikkerhed paa Person og Eiendom, som Søkongernes tiltagende Mængde og Vikingelivets voxende Vildhed maatte fremkalde, — Kongedømmet i det Hele ei kunde vække nogen sterk Medfølelse hos den roligere Deel af Landets Befolkning, hos den egentlige Bondealmue. Bønderne saa op til den seierrige Enekonge som til en mægtig Verner om deres fredelige Forholde; og Herserne haabede under hans Enevælde at see deres gamle patriarchalske Myndighed bedre sikkret, end under det ustadige, ofte udentvivl i deres Rettigheder indgribende Fylkeskongedømme. De understøttede derfor Harald eller lagde ham idetmindste ingen synderlig Hindring i Veien i hans Stræben for at udrydde Fylkeskongerne. De anede ikke, at Haralds Enekongedømme snart skulde falde som et tungt Aag paa deres egne Skuldre.

Allerede i Foreningen af Norges Fylker som et Heelt under een Konges øverste Styrelse og i Maaden, paa hvilken denne Forening foregik, nemlig ved en seierrig Helts krigerske Virksomhed, laa en kraftig Spire til Forandringer i Folkets ældre Samfundsorden. Harald Haarfagers Personlighed fremskyndede dem.

Harald var en kraftig Herskeraand efter hans Tiders Maalestok, — en Konge, som satte sit eget Herredømmes Glands, Magt og Fasthed over sit Folks Frihed og Lykke. Hans Øiemed var at grunde et kraftigt Enevælde, og Midlerne, hvorved han vilde udvirke dette, vare i det Hele de for hine Tiders Erobrere almindelige. Folkefriheden skulde tæm-

18 19

mes, Høvdingernes patriarchalske Myndighed tilintetgjøres, hele Landsstyrelsen overhovedet sammentrænges i Kongedømmet. Vel hævede ikke Harald Beboerne af sit oprindelige Rige paa de erobrede Fylkers Bekostning; tvertimod det erobrede Throndhjem gjorde han til sit Riges Middelpunkt. Hans Seier gav saaledes ikke Anledning til Opkomsten af nogen Herrestand i Staten. Men han vilde have hele Landet betragtet som Kongens Eiendom, eller efter de gamle Sagaers Udtryk: han tilegnede sig al Odel i Landet. Bønderne skulde besidde sin Jord ikke som Odelsmænd eller fuldkomne Eiere, men med Erkjendelse af Kongens Overeiendomsret, som hans landskyldydende eller skattepligtige Leilændinger. I hvert Fylke skulde Landsstyrelsen øves paa Kongens Vegne ved en af ham beskikket Jarl. Under denne skulde igjen de i Fylket værende Hersere lyde, som kongelige Embedsmænd, hvilke til sit Underhold havde en vis Deel af Kongedømmets Gods, men derfor ogsaa stode i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongen.

Dette var ifolge Sagaernes eenstemmige Vidnesbyrd Haralds Plan. Var den kommen til Udførelse, var med det samme den ældre Samfundsorden fra Grunden af omstyrtet, og paa dens Ruiner reist et Enevælde — man kan næsten sige — uden Skranker og uden Ansvar. At Planen var der, have vi ingen Grund til at betvivle; men dens Udførelse mødte, al Haralds Kraft uagtet, uovervindelige Hindringer.

Haralds Fremgangsmaade kunde ikke andet end vække et retfærdigt Misnøie, og det for største Delen netop hos dem, som, ved at unddrage Fylkeskongerne sin Hjelp, havde bidraget til deres Undergang og Enevældets Seier. Herserne fandt sig skuffede i Haabet om en større Uafhængighed, og Odelsbønderne saa sin dyrebareste Rettighed krænket. Over hele Landet lød aabenlydt den Klage, at Harald gjorde alt Landsfolket til sine Træle. Men at bringe nogen stor Forbindelse istand mellem de Misnøiede, hvilken kunde byde Kongens Herskesyge Spidsen, var ikke let; deels fordi Norges Fylker endnu vare fremmede for en kraftig Samvirken, deels fordi Harald overalt havde vidst at erhverve sig enkelte formaaende og hengivne Venner,

19 20

deels endelig fordi hans store Egenskaber og glimrende Seire havde grundfæstet den Tro hos Mængden, at hans Lykke var uimodstaaelig. Norges mange misnøiede Stormænd valgte derfor en anden Udvei. De forlode Landet med talrige Skarer af Tilhængere, der knyttede sin Skjebne til deres. De yngre og mere krigerske af dem forøgede Søkongernes Hære, eller optraadte selv som uafhængige Vikinger for at herje paa fremmede Landes Kyster. Endnu flere søgte med Familie, Venner og Undergivne et nyt Hjem. Jæmteland og Herjedalen bleve bebyggede af udvandrede Nordmænd; ligesaa Færøerne og tildeels de skotske Øer. Men fremfor Alt var det Island, som just ved denne Tid var opdaget af Nordmændene, der skjenkede Mængden af de Udvandrende et Tilflugtssted. Til denne af Naturen kun sparsomt udstyrede Ø flyttede mange Høvdinger af Norges mægtigste og mest anseede Slægter med Familie, Tyende og rørligt Gods; ja de førte endog med sig over Havet Mulden under sine Templer, for i sit nye Hjem at kunne reise dem igjen paa en hellig Grund. De agtede Flytningens Uleiligheder og de nye Bopæles Fattigdom for Intet mod den Vished, at have fundet paa hiin afsondrede Ø et Fristed, hvor ingen Herskers Overmagt skulde forstyrre deres Uafhængighed.

Disse Udflytninger fra Norge, der skulle have varet i henved 60 Aar, vidne tilfulde om hvor dybt indgribende i Landets ældre Samfundsorden Haralds Styrelsesmaade var i Folkets Øine. De vakte endog omsider Kongens Frygt for, at hans Rige derved skulde ødelægges. Det er høist sandsynligt, at netop Erkjendelsen af disse skadelige Følger af hans Regjeringssystem har mægtig bidraget til at rokke Haralds faste Ungdomsvillie og lade ham i sine mere fremskridende Aar frafalde dens Gjennemførelse i den oprindelig paatænkte Udstrækning. Han maa derhos have indseet, at den Orden og Fred, som han forresten ivrigt ønskede at tilveiebringe i Rigets Indre, vanskelig kunde haandhæves uden gjennem Vedligeholdelsen af de ældre, Folket tilvante Former. Dette tilsammentaget frembragte uden Tvivl et større Maadehold i Haralds Regjeringsgrundsætninger og formildede disses Virkninger med Hensyn til Folkets Stilling.

Saameget er sikkert, at den Statsforfatning, som det var

20 21

Haralds oprindelige Plan at grunde, aldrig traadte i fuld Kraft. Ja de Indretninger, som han i den senere Deel af sin lange, syttiaarige Rigsstyrelse foretog, gave endog Stødet til en saa sterk Tilbageskriden mod de ældre Forholde, at selve Statens Eenhed atter truede med at gaa tabt.

Harald havde nemlig med sine mange Hustruer, for det meste Døttre af Landets mægtigste Høvdinger, et stort Antal Sønner, hvilke han lod opfostre i Landets forskjellige Dele hos deres mødrene Frænder. Da disse Sønner voxte til, fik han vedtaget som Landslov, at de alle efter ham skulde arve Kongenavnet, og hver en Deel af Riget, dog under en Overkonge som øverste Styrer. Siden lod han endogsaa Delingen virkelig træde i Kraft, idet han forbeholdt sig selv Overkongens Myndighed med Ret til at bestemme, hvilken af hans Sønner heri skulde følge ham.

Dette var et aabenbart Tilbageskridt til Fylkeskongedømmet og Rigets Splittelse. Indstiftelsen af en Overkonges Verdighed viiste sig snart utilstrækkelig til Enevældets Opretholdelse i dets fulde Kraft og Uindskrænkethed. Da Harald udkaarede en af sine yngre Sønner, Erik, kaldet Blodøxe, til hiin Verdighed, vakte hans øvrige Sønner voldsomme Uroligheder, og Harald oplevede at see Riget sønderrevet ved indvortes Krige, og den stolte Bygning, som hans Ungdoms Seiervindinger havde reist, i hans Alderdomsdage nærme sig sin Sammenstyrtning.

Men disse indre Uroligheder, disse Kampe mellem Haralds Sønner, skjønt de i mange Maader fremkaldte en forvirret, lovløs Tilstand i Landet, vare dog ikke uden gavnlig Indflydelse til atter at hæve den sunkne Folkefrihed og med det samme den ældre patriarchalske Magt i Samfundet. De indbyrdes stridende Konger trængte til Bøndernes velvillige Bistand, og der kunde under saadanne Omstændigheder ikke længer blive Tale om en Udøvelse af Kongedømmets Myndighed over Land og Folk i den Udstrækning, som Harald Haarfager oprindelig havde havt for Øie. Jarlerne forsvandt næsten overalt som kongelige Statholdere i Fylkerne, — Haralds Sønner taalte dem ikke; men med det samme løsnede Herserne sig meer og meer fra deres Tjenesteforhold til Kongedømmet, for derimod

atter at nærme sig til det gamle patriarchalske Forhold som Bøndernes Høvdinger og Folkets Talsmænd.

Saadan var Norges indre Stilling, da Harald Haarfager i Aaret 933 døde. Hans lange Regjeringsvirksomhed danner det første Hovedvendepunkt i Udviklingen af Norges Samfundsorden. Skjønt — som vi have seet — de af ham paatænkte Statsindretninger ikke vandt fuldkomment Grundfæste og ikke heller gjennemdreves i fuld Udstrækning, saa vare dog hans Planer og Regjeringshandlinger ikke uden mægtig Indvirkning paa Norges fjærnere Fremtid. Norge var samlet til et Heelt, og skjønt Baandet, som sammenholdt dets Fylker, endnu var løst og usikkert, saa vare dog Nordmændene under Haralds lange Regjering blevne vante til at ansee sig som Medlemmer af et videre Statssamfund end det blotte Fylke. De vare blevne vante til at betragte Norge som et Rige og sig selv som Norgesmænd (Noregsmenn); og denne Tanke, der aldrig siden udslukkedes, om den end stundom midlertidig fordunkledes, indlemmede og opretholdt Norge i Staternes Række.

Tredie Forelæsning.

Vi have betragtet Harald Haarfagers Virksomhed til det norske Riges Oprettelse; vi have seet hans Planer til at grundfæste sit Verk og disses Planers nærmeste Følger; vi skulle nu henvende vor Opmerksomhed paa de fjærnere Følger af Haralds Foreningsverk og see, hvorledes Norge som Stat videre udviklede sig og endelig efter megen Vaklen vandt Fasthed paa den af ham lagte Grundvold.

Den af Haralds Sønner, hvem Faderen havde indsat til sin Efterfølger i Overkongens Verdighed, Erik Blodøxe nemlig, manglede ei Villie til at opretholde Enevældet. Men Faderens store Egenskaber fattedes ham. Harald besad med al sin Herskesyge og voldsomme Egenraadighed tillige en Sjælshøihed og Ædelmodighed, der forenet med en skarp Forstand fængslede Folket til ham i Ærefrygt under selve hans Folkefriheden krænkende Fremfærd. Erik derimod var vel skjøn og tapper, men hans Tapperhed plettedes ved Grumhed og nedrig List, og hans Sjæls Svaghed bragte ham i hans onde

og forhadte Dronnings, Gunnhilds Ledebaand. Nordmændene taalte ei af ham, hvad de havde taalt af hans store Fader. Ved at dræbe den ene efter anden af sine Brødre indbildte vel Erik sig at komme sit Maal, Enevældet over Norge, nærmere; men i Virkeligheden vakte han kun derved meer og meer Folkets Uvillie og Foragt.

Da ankom til Norge i 934 den yngste af Harald Haarfagers Sønner, Haakon, der var bleven opfostret i England af Kong Adalsteen og derfor kaldtes Adalsteensfostre. Han havde hidtil ingen Deel havt af Riget og fordrede nu sin Ret. Han henvendte sig til Thrønderne og lovede, at hvis han blev tagen til Konge, da skulde Bønderne gjenerholde sin Odel og blive Odelsbaarne til sin Jord. Dette Løfte virkede som et Trolddomsord. Med Jubel toges Haakon til Konge, og strax, sige Sagaerne, løb Rygtet „som Ild i det tørre Græs" over hele Norges Land, at Thrønderne havde taget sig en Konge, der i Alt lignede Harald Haarfager, undtagen deri, at Harald havde gjort alt Folket til Træle, medens Haakon derimod vilde give det dets Odel tilbage. Folket reiste sig som een Mand. Man kappedes om at erkjende Haakon for hele Norges Konge, og Erik Blodøxe maatte, forladt af baade Høvdinger og Almue, rømme Landet med sin Slægt.

Denne almindelige Iver, denne første frivillige Samvirken af hele det norske Folk fremkaldtes ved Løftet om, at Folket skulde gjenerholde sin Odel. Dette viser tilfulde, i hvilken høi Betydning man opfattede denne Ret, hvilken siden stedse vedblev at agtes som en af Grundstøtterne for Norges Lykke, selv efter at dens oprindelige Begreb under forandrede Forholde var traadt i Baggrunden, og Navnet kun heftede ved en af dens maaskee mindre væsentlige Bestanddele, Gjenløsningsretten. Hiin Tidsalders Anskuelse medførte, at man i Folkets Odelsret saa Folkefrihedens Grundlag. Erkjendelsen af Folkets Odel, af Folkets fulde Eiendomsret til det Land, det beboede, var jo tillige en Erkjendelse af, at al Magt i Staten udgik fra Folket, at den øverste styrende Myndighed udøvedes af Kongedømmet ikke ifølge en ved Erobring vunden landsherrelig Ret, men ifølge en Ret, der frivillig var det overdragen af Folket, en Ret, der havde sine lov-

bestemte Grændser, hvilke, engang fastsatte ved Overeenskomst mellem Folk og Konge, ikke fra nogen af Siderne vilkaarligen maatte overskrides.

Betragter man den første Forhandling mellem Kong Haakon og Nordmændene fra dette Synspunkt — og saaledes maa den betragtes af den, som sætter sig ind i Tidens Aand — vil man ikke finde det underligt, at den gjorde et saa dybt Indtryk paa det hele Folk. Den var en Pagt mellem Folket og det af Harald Haarfager oprettede Kongedømme, hvorved dette ved Folkets frie Villie sattes i Spidsen for Landsstyrelsen, imod at det fra sin Side tilsikkrede Folket den samme Frihed og den samme Stilling i Statssamfundet, som det havde nydt og indtaget før Harald Haarfagers Dage.

Saaledes var da en Ligevegt tilveiebragt mellem Konge og Folk, og Norge som Stat havde i Kongedømmet erholdt en af Folket selv lovlig anerkjendt Samholdskraft.

Haakons senere Landsstyrelse svarede til dens Begyndelse og erhvervede ham Folkets udeelte Kjærlighed og Tilnavnet: den gode. Den udmerkedes ved tvende vigtige Statsindretninger, som ved Kongens Virksomhed gjennem Lovens Vei bleve istandbragte, og som ikke lidet bidroge til at knytte Baandet fastere mellem Rigets Fylker og give det Hele mere Eenhed og Kraft. Ved den ene af disse Indretninger ordnedes Rigets Lovgivningsvæsen og Retspleie, ved den anden dets Forsvarsvæsen. Vi skulle nærmere betragte dem hver for sig.

Den ældre Fylkesforfatning medførte, at hvert Fylke egentlig havde sin Lov og sin uafhængige Retspleie. Fylkesthinget var, som allerede forhen berørt, for hvert især dets øverste Domstol og, hvad dermed i de Tider altid forenedes, dets lovgivende Forsamling. Lighed i Retsvedtægter har rimeligviis tidlig i enkelte Dele af Landet fremkaldt en videre Forening mellem flere Fylker under samme Lov og med et for dem alle fælles Alsherjar-Thing. Men saadanne Foreninger kunne ei antages at have været almindelige. De fleste Fylker stode upaatvivlelig endnu i denne Henseende isolerede, da Harald Haarfager forenede dem

under sit Kongedømme. Hans Enevælde synes imidlertid ikke at have frembragt nogen væsentlig Forandring i ovennævnte Tingenes Orden. Man maa vistnok antage, at han, i Overeensstemmelse med sine Styrelsesgrundsætninger i det Hele, har underordnet baade Lovgivning og Retspleie Kongedømmets Magtfylde; men man finder intet Spor til, at han har benyttet denne for at bringe større Eenhed i hine Grene af Statsstyrelsen. Haakon derimod fik istandbragt, at alle Norges nordlige Fylker forenede sig med de 8 thrøndske under een Lov med et fælles Lagthing paa Frosta i Strindafylke, og ligeledes, at alle Norges vestlige og sydvestlige Fylker indbyrdes forbandt sig paa samme Maade og vedtoge et fælles Lagthing paa Gula paa Nord-Hørdaland. Saaledes opstod de to Lagdømmer, Frostathingslagen og Gulathingslagen, hvert med sin særegne Lov, med Bibehold af de ældre Fylkesthing og Heredsthing som underordnede Folkeforsamlinger til Retspleiens Overholdelse i engere Kredse. Disse to Lagdømmer omfattede den Deel af Norge, som umiddelbart laa under Kong Haakons Styrelse. I den øvrige Deel af Landet raadede derimod endnu Fylkeskonger af Harald Haarfagers Æt; her kunde derfor Haakon kun virke middelbart i Egenskab af Overkonge. Vel bestod i Norges sydøstlige Deel en ved Halfdan Svarte stiftet Forening af lignende Beskaffenhed mellem nogle Fylker, der havde sit fælles Lagthing paa Eidsvold, paa Raumarike; dog bleve her disse Forholde ikke fuldkommen ordnede før omtrent 60 Aar efter Haakons Dage, under Kong Olaf den hellige, da Oplandene forenedes til et Lagdømme, kaldet Eidsivathingslag med sit Lagthing paa Eidsvold, og Viken, eller Norges sydøstlige Kystfylker, til et andet, kaldet Borgarthingslag med sit Lagthing i Borg eller Sarpsborg. Saaledes opstod paa den af Haakon den gode lagte Grundvold Norges Inddeling i fire Lagdømmer (lög), hvert med sin særegne Lov og sit Lagthing, der paa een Gang var øverste Domstol og lovgivende Forsamling for alle de Fylker, som Lagdømmet omfattede. Til en Forening af det hele Land under een Lov og een lovgivende Forsamling var Folket endnu ikke modent. Imidlertid tjente Indretningen, selv i sin Ufuldkommenhed, ikke blot til at forene hvert Lagdømmes Fylker

fastere, men ogsaa, idet den medførte Bestemmelser for Lagdømmernes retslige Forhold indbyrdes, til at levendegjøre den Forestilling, at alle Nordmænd, fra hvilken Deel af Landet de end maatte være, vare forpligtede til at see sine Tvistigheder Mand og Mand imellem afgjorte paa Rettens Vei og under Beskyttelse af en Magt, Kongedømmet nemlig, der omfattede hele Norge.

Et *for Norge almindeligt Forsvarsvæsen* kunde ikke finde Sted, saalænge som intet politisk Baand sammenholdt Landets Fylker, men disse meget mere ofte stode fiendtlige mod hinanden. Til hvert enkelt Fylkes Forsvar vare Fylkesmændene pligtige paa Opbud at følge Fylkeskongen eller den øverste Styrer, — men ikke udenfor Fylkets Grændser. Efter Norges Forening under Harald Haarfager synes denne vilkaarlig at have opbudet Folket til Krigstjeneste saa ofte og i den Udstrækning ham bedst tyktes. Dertil maatte han ogsaa ansee sig beføiet ifølge sin anmassede Ret som *Landets Eiendomsherre*, og ifølge den Magt, han i det Hele tiltog sig over sine Undersaatter. Med Haakon den godes Antagelse til Konge indtraadte, som allerede viist, et nyt Forhold mellem Kongedømmet og Folket, som udelukkede al Vilkaarlighed fra det førstes Side. Skulde der indføres et almindeligt Landevern — og dette paafordrede Rigets Eenhed — saa maatte det ordnes ved en fast Overeenskomst mellem Kongedømmet og Bønderne. Dette skede ved Haakons Bestræbelser og svarende til Norges dengang bestaaende Forholde.

Norge var paa Landsiden affondret fra Sverige ved store, lidet befarne og for det meste ufarbare øde Fjeld- og Skovstrækninger, og Sveriges folkerige Egne, dets egentlige Landsstyrke, vare desuden langt fjærnede fra denne Rigernes Grændse. Fra den Side var saaledes Norge af Naturen temmelig sikkret for Angreb. Derhos medførte i det Hele den almindelige Brug i Norden helst at krige til Søs. Disse Omstændigheder gjorde, at *Kystforsvaret* og *Søkrigsvæsenet* maatte betragtes som vigtigst for Norges Landevern. Saaledes opfattedes ogsaa Sagen af Haakon.

Alle Fylker langs Norges Søkyst bleve inddeelte, hvert i et vist Antal *Skibreder*, i det Hele 309. Hver Skibredes Bønder skulde udruste og vedligeholde eet *Skib*, hvis Størrelse var forskjellig

28 29

bestemt i de forskjellige Dele af Landet. Dette fulde Antal Skibe, bemandede og provianterede efter faststatte Regler, kunde Kongen udbyde til Leding (leiðangr) eller Krigstjeneste under sin frie Raadighed, og føre dem hvorhen han vilde inden Rigets Grændser, i en Tid af to Maaneder om Aaret. Dette benævntes: Almenning. Det halve Antal, halv Almenning, kunde han føre udenfor Riget, dog ikke for længere Tid end ovennævnt. Vilde han overskride den lovbestemte Ledingstid, da maatte han dertil have Ledingsfolkets eller Bøndernes særskilte Samtykke. Forresten skulde i den Deel af Landet, som blev fiendtlig angreben, alle vaabenføre Mænd, endog Trælene, være pligtige at lyde Opbud til Forsvar; og Loven bestemte, hvilke Vaaben enhver Mand, efter sin Stilling i Samfundet, altid skulde have. I Forbindelse hermed blev den ældgamle Indretning med Viter eller Varder paa Fjeldtopperne, hvilke antændtes for at forkynde Fiendeanfald, bragt i en lovbestemt Orden over det hele Land, saaledes at Hærbud eller Krigsbud med Hurtighed kunde gaa fra den ene Ende til den anden.

Denne Landevernsindretning maa, ikke mindre end Oprettelsen af de større Lagdømmer, ansees at have bidraget til at sammenknytte Norges Fylker. Igjennem den udtalte sig først bestemt deres Forpligtelse til, naar det gjaldt Forsvar eller Krig, da at staa alle tilsammen som et sluttet Heelt ligeoverfor Udlandet.

Begge Indretninger have upaatvivlelig kraftigen samvirket til at holde en Gnist af Almeenaand i Live hos Nordmændene under de for Norges Eenhed og Selvstændighed saa uheldige Forholde, som indtraadte efter Haakon den godes Død 960; og denne Konges Landsstyrelse blev saaledes med Hensyn til Vedligeholdelsen af Rigets Eenhed ikke mindre indflydelsesrig, end den var med Hensyn til Gjenoprettelsen af Folkets Frihed.

I meer end 50 Aar efter Haakon den godes Død var Norges indre Tilstand høist vaklende og forvirret. Kongedømmet havde i den allerstørste Deel af denne Tid, som sammenholdende Kraft i Staten, liden eller ingen Betydning.

Nærmest efter Haakon raadede Erik Blodøxes Sønner, med Harald Graafeld i Spidsen, under en Fællesstyrelse som

Norges Overkonger (960—75). De lode sig ligesom deres Fader lede af deres onde Moder Gunnhild, og vare som han forhadte af Folket. De havde ved Siden af sig flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Slægt i Viken og paa Oplandene, og maatte desuden deres hele Regjeringstid igjennem kjæmpe mod Throndernes mægtige, tappre og underfundige Høvding, Haakon Jarl af Lade, hvis Fader de lumskeligen havde myrdet; og denne Haakon tilrev sig omsider ved den danske Konge Harald Gormssøns Hjelp deres Rige.

Haakon Jarl, som ikke var af Kongeætten, antog ikke heller Kongenavn, men styrede med en Konges Myndighed den nordlige og vestlige Deel af Norge, nemlig Frostathings og Gulathings Lagdømmer, medens flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Stamme raadede for Oplandene og Viken. Disse saavel som Haakon Jarl erkjendte en Tid lang den danske Konge Harald Gormssøns Overhøihed, og en fremmed Konge var saaledes, i Navnet idetmindste, Norges Overkonge. Vel var hans Indflydelse i Norge liden eller ingen, og Haakon Jarl for sin Deel unddrog sig snart ganske hans Overhøihed; imidlertid var dog Riget splittet, og Baandet mellem dets nordlige og vestlige Fylker, som Haakon Jarl styrede, paa den ene Side, og Viken og Oplandene under Fylkeskongerne, paa den anden, blev stedse løsere og løsere.

Efter Haakon Jarls Drab (995) kom Overkongedømmet igjen tilbage i Harald Haarfagers Æt, da Olaf Tryggvessøn blev tagen til Konge over hele Norge og den danske Overhøihed afkastet. Olaf besad stor Kraft og glimrende Helteegenskaber; men hans Virksomhed i den indre Rigsstyrelse optoges saagodtsom udelukkende af hans Bestræbelser for at indføre Christendommen; og for at naa dette Maal sparede han hverken List eller Grumhed. Dog vidste han at vedligeholde Folkets Kjærlighed, og Kongedømmet vilde rimeligviis have vundet sin Fasthed tilbage, om han havde levet længe. Men Olaf faldt efter en kort Regjering i Aaret 1000 i det berømte Søslag ved Svolder mod de forenede Konger af Sverige og Danmark samt Haakon Jarls to Sønner, Jarlerne Erik og Svein. Mellem alle disse blev nu Norge formeligen deelt, medens derimod de oplandske Fylkeskonger beholdt sine Riger, men under den danske Konges Overhøihed.

31 32

Denne Norges Adsplittelse truede med at blive varig og tilintetgjørende for dets Selvstændighed. Intet Spor af nogen Riget sammenholdende Statsmagt var levnet. Jarlerne Erik og Svein, der foruden sin egen Andeel af Norge ogsaa havde modtaget Styrelsen af de danske og svenske Kongers Andele under disses Overhøihed, vare ædle og dygtige Mænd, dog, som det lader, uden varm Følelse for Norges Eenhed. Hævede til sin Stilling ved fremmede Kongers Hjelp, bleve de sin Forpligtelse mod disse tro. De oplandske Fylkeskonger paa den anden Side sluttede sig nærmere sammen, næsten til en Fællesstyrelse; dog skede dette ingenlunde i den Hensigt at løsrive sig fra den fremmede Indflydelse, eller hæve nogen af deres egen Midte eller af Harald Haarfagers Slægt til Norges Overkonge, men heller for at opretholde den nærværende Tingenes Orden, ved hvilken de fandt sig vel. En langt fraværende fremmed Konges Overhøihed faldt dem mindre trykkende, end en norsk Overkonges ofte havde været.

Det norske Rige var saaledes sin Undergang nær; men det fandt en Redder i Olaf Haraldssøn, siden kaldet den hellige. Denne, en Sønnesønssøn af Harald Haarfager, havde, efter den Tids Kongesønners almindelige Skik, fra sit 12te Aar sværmet om paa Søtoge under sin Fosterfaders Ledning. Da han var kommen til en moden Alder, vendte han (1014) hjem til Fædrenelandet for at kræve sin Andeel af Riget. Lykken begunstigede hans Mod og Klogskab. Antagen til Overkonge og erkjendt som saadan af de oplandske Fylkeskonger, unddrog han Norge fra den Overhøihed, som Kongerne af Sverige og Danmark nu i længere Tid havde øvet. Han bemægtigede sig først Jarlernes Deel af Riget. Derpaa, da Fylkeskongerne, som først havde hjulpet ham, siden indgik en hemmelig Forbindelse mod ham, ryddede han ogsaa dem afveien, bemægtigede sig deres Rige, og var nu Norges virkelige Enekonge.

Olaf besad ikke sin ældre Navnes Gaver til at vinde sine Undersaatters Kjærlighed; men han arbeidede med klar Bevidsthed og urokkelig Fasthed mod et stort Maal; og benyttede han endog for at naa dette meget ofte Midler, som vor Tids Anskuelser med Ret fordømme, saa maa dette undskyldes som en Feil, der tilhørte hans Tidsalder

32 33

meer end hans Personlighed. Olaf kan med Rette kaldes det norske Riges anden Stifter.

Ved at afskaffe Fylkeskongedømmet for stedse gav han Bestyrelsen en Eenhed og Kraft, som den ei havde besiddet siden Harald Haarfagers Dage. Men derhos holdt han fast ved de Grundsætninger, paa hvilke Forholdet mellem Kongedømme og Folk under Haakon den gode var blevet bygget. Han hævede Christendommen til Landsreligion og bragte med Folkets Indvilgning Landets Love i Samklang med den nye Tro. Han var Norges christelige Lovgivnings første Ordner, og ved Overeenskomst mellem ham og Folket blev Kongedømmets Ret ligeoverfor Folkets saaledes fastsat, som den siden i mere end 200 Aar bestod, idet man fra begge Sider henholdt sig til denne Overeenskomst som til en hellig Pagt.

Olafs store Fortjenester af Norge formaaede dog ikke at gjøre hans Bestyrelse elsket. Hans haarde Fremgangsmaade med at indføre Christendommen og hans Strenghed mod visse af Rigets overmægtige Stormænd vakte ham Fiender i selve Landet. Med dem forbandt sig Danmarks og Englands kloge og herskesyge Konge Knut den mægtige, og Olaf faldt i Slaget ved Stiklestad (1030) for deres forenede Kræfter.

Norge bøiede sig endnu engang frivillig under fremmed Overhøihed og modtog Knuts Søn Svein som Konge. Men de Danskes Herredømme, som dennegang var mere end blot i Navnet, øvedes med Overmod. Det krænkede ikke alene Folkets, nu til en mere levende Bevidsthed vakte, Nationalfølelse, men ogsaa dets Odel og personlige Frihed, og blev derfor snart yderst forhadt. Nordmændene angrede sit Oprør mod Kong Olaf og kappedes om at erkjende den faldne Konge som en hellig Martyr. De reiste sig allerede 1035 i Masse mod de Danske, drev Kong Svein af Landet og hævede Olafs Søn Magnus paa Norges Kongestol.

Hermed var Norges Kongedømme paa ny reist paa den af Harald Haarfager, Haakon den gode og Olaf Haraldssøn lagte Grundvold, og det fastere end nogensinde før. Thi nu havde fremmed Undertrykkelse først lært Nordmændene ret at skatte deres Fædrenelands Een=

hed og Uafhængighed, og at virke i kraftig Samdrægtighed til begges Opretholdelse.

Da det Folk, som havde fældet Kong Olaf, fæstede Helgenglorien om hans Hoved, helligede det dermed hans Verk, og erkjendte sig gjennemtrængt af den samme Bevidsthed, der havde ledet ham, nemlig at Norges Lykke hviler paa dets Selvstændighed.

Fjerde Forelæsning.

Vi have seet, hvorledes den norske Stat fremstod ved Harald Haarfagers Erobring, hvorledes den langsomt og usikkert udviklede sig i det første Halvandethundrede Aar af sin Tilværelse, og hvorledes den endelig under Olaf den helliges Styrelse vandt Fasthed. De Danskes trykkende Herredømme, som fulgte paa Olafs Fald, var kun kort og forbigaaende; det efterlod ingen væsentlige Følger, men var i Grunden gavnligt, forsaavidt det satte Almeenaanden i Bevægelse for at bryde Aaget og derved skjerpede Folkets Selvstændighedsfølelse.

Med Magnus den godes Regjeringstiltrædelse 1035 begynder et hundredeaarigt Tidsrum, i hvilket Norges Samfundsorden under indvortes Ro og gunstige udvortes Forholde udviklede sig paa den under Olaf den hellige befæstede Grundvold med stadig Gang, uden store indgribende Forandringer. Den Gjæring, som omskabte Norge fra en usammenhængende Masse af Smaastater til et politisk Heelt, til et Rige, havde nu sat sig. Statsstyrelsen havde vundet en fast Holdning og var indtraadt i lovbestemte Former. Vi skulle nu, da vi have gjort os fortrolige med de historiske Begivenheder, der fremkaldte og befæstede denne Tingenes Stilling, med et Overblik stræbe at opfatte Samfundsordenen, saaledes som den i det 11te og Begyndelsen af det 12te Aarhundrede fremtræder, førend dens videre Udvikling, ved flere sammenstødende vigtige Omstændigheder, antog en ny Retning. Og vi ville saameget hellere dvæle et Oieblik ved Betragtningen af Norges Samfundsorden i dette Tidsrum, som den netop da frembyder de største Eiendommeligheder, og fordi vi, ved klart at opfatte den paa dette Stadium af dens Udvikling, sætte os i Stand til lettere at forstaa dens senere Afændringer, om end disse kun i største Korthed antydes.

35 36

Kongedømmet var den høieste styrende Magt i Staten og dannede dens Samholdskraft. Det havde at paasee Statens indre og ydre Sikkerhed, at sørge for Lovens Jagttagelse og Rigets Forsvar.

Kongedømmet var arveligt i Harald Haarfagers Æt, i dens mandlige Linie, uden Jagttagelse af Førstefødselsret og uden noget Fortrin for egte Fødsel, saaledes at alle en Konges Sønner, egtefødte og uegtefødte, vare lige berettigede til Kongenavn og Andeel i Udøvelsen af den kongelige Myndighed. Dette grundede sig i ældgammel Sedvane før Norges Forening, og det stadfæstedes ved den af Harald Haarfager istandbragte Arvefølgelov. Denne medførte — som før er viist — en virkelig Deling af Riget mellem alle forhaandenværende Kongesønner, dog saaledes, at et Overkongedømme skulde danne Styrelsens Middelpunkt. Men efterat Olaf den hellige havde ganske ophævet Underkongernes eller Fylkeskongernes Verdighed, blev det en fast Vedtægt, at Kongedømmets Deelbarhed ei skulde drage nogen virkelig Landsdeling til Følge, men kun fremtræde i en Fællesstyrelse, saaledes at, naar der paa een Gang vare flere Arvinger til Kongedømmet, da skulde disse, med lige Deel i Kongenavnet og de Kongedømmet tilkommende Rettigheder, regjere i Forening. Saaledes udøvedes Landsstyrelsen af Magnus den gode og dennes Farbroder Harald Haardraade, medens de vare hinandens Medregenter, saaledes af Haralds Sønner, Magnus og Olaf Kyrre, saaledes endelig af Magnus Barfods tre Sønner, Sigurd Jorsalafarer, Eystein og Olaf. Paa denne Maade skulde Statens Eenhed opretholdes uden Krænkelse af den gamle fra Hedenold vedtagne Kongearvefølge.

Uagtet sin Arvelighed tiltraadtes imidlertid Kongedømmet først ved en høitidelig Erkjendelse fra Folkets Side. I hver enkelt af Landets fire Hoveddele eller Lagdømmer skulde de til Thing forsamlede Bønder undersøge den vordende Konges Arveret, og dernæst, naar denne var befunden at være i sin Orden, skulde de tilkjende ham de Rettigheder, der efter Loven tilkom ham som Konge. Denne Erkjendelse fra Folkets Side udtaltes i Form af en Dom, deraf den Tids Udtryksmaade: at tildømme Kongen Riget efter Loven. Der=

paa meddeelte en Bonde ham paa Folkets Vegne Kongenavn med dertil hørende Ret. Kongen aflagde nu en høitidelig Ed, at ville overholde og bestyrke Landets Lov og Folkets Rettigheder; og Folket tilsvor igjen ham undersaatlig Lydighed (þegnskapr). Naar dette var skeet, kaldtes han Konge og Folket hans Thegner (þegnar) d. e. frie Undersaatter, og først nu kunde han lovligen udøve den kongelige Myndighed og Landsstyrelsen. Ved denne Kongens Antagelse havde i Regelen Thrønderne den første Stemme, og den afgaves paa en Forsamling af de 8 thrøndske Fylkers Bønder til Ore-Thing, saa kaldet, fordi det holdtes paa Oren eller Stranden ved Nidaros. Siden skulde Kongen gjennemfare Riget for ogsaa i de øvrige Landsdele at blive paa samme Maade antagen.

Nærmest om sin Person havde Kongen et Antal udvalgte Mænd, der vare traadte i et engere Tjenesteforhold til ham, og benævntes hans edsvorne eller haandgangne Mænd, fordi de ved en særegen Troskabsed vare gangne Kongen tilhaande d. e. indtraadte i hans Tjeneste. De benævntes almindelig under Eet Kongens Hird (egentlig Bevogtning, Livvagt). Det oprindelige Forhold mellem Kongen og hans Hird var en Huusbondes til hans Tyende; derfor var ogsaa den ældste Benævnelse paa disse Mænd Kongens Huuskarle, og i Fylkeskongernes Tid var det disse, som dannede Kongedømmets egentlige Styrke, da de udgjorde Kongernes Huustropper eller staaende Hær, der underholdtes og lønnedes af dem. Fra Harald Haarfagers Tid hævedes Kongens Hird til en større Anseelse, og efterhaanden opkom der flere Klasser i den, nemlig Hirdmænd, Gjester og Huuskarle, hvortil endnu i Olaf Kyrres Tid kom to: Skutilsvende — egentlig Bordsvende — hvilke indtoge den første Plads i Hirden, og Kertesvende, et Slags Pager. Der opstod ogsaa visse Embeder i Hirden, der med Tiden bleve de vigtigste Statsembeder, nemlig Stallare, et Slags Marskalk, og Merkesmand d. e. Fanebærer, hvilke to Embedsmænd allerede vare til i Hedendommens Tid; de regnedes for Hirdens Anførere og benævntes senere tilligemed Skutilsvendene under Eet Hirdstyrere (hirðstjórar). Drotseten eller Huushovmesteren var paa denne Tid endnu ringere i Verdighed, men blev i et sildigere Tidsrum Rigets første Embedsmand. Hertil kom efter Chri-

37—39

stendommens Indførelse een eller flere Hirdprester, af hvilke den fornemste benævntes Kongens Kapellan. Denne besørgede foruden de gudstjenstlige Forretninger i Hirden ogsaa alle skriftlige Udfærdigelser paa Kongens Vegne, og var stundom derhos Kongens Fehirder eller Skatmester. Af denne Stilling uddannede sig i en følgende Periode det vigtige Kantsler-Embede. Ikke alle til Hirden hørende Personer vare altid om Kongen; mange af dem vare spredte omkring i Landet i forskjellige Bestillinger paa Kongens Vegne, eller sad hjemme i Kongens Orlov, som det hed. Var der flere samstyrende Konger i Riget, da havde almindelig hver sin Hird. Forholdet mellem Kongen og hans Hird betragtedes som aldeles personligt og ansaaes derfor at ophøre med Kongens Død. Det var imidlertid sedvanligt, at den nytiltrædende Konge stadfæstede sin Formands Hird i dens Stilling, idet han modtog af den en ny Tjeneste-Ed; og dette skede paa et Hirdstevne eller Hirdmøde, som ordentligviis holdtes Dagen efter Kongens første Antagelse. Hirdens Pligter med Hensyn til dens Medlemmers Forhold indbyrdes og til Kongen indeholdtes i en egen Lov, Hirdlov eller Hirdskraa. Hvor anseet end Hirden, idetmindste dens øverste Klasser, var, saa gaves der dog endnu paa denne Tid mange Bønder, som sloge Foragt paa den bundne Stilling, i hvilken man indtraadte ved at optages i den.

Kongedømmets Indtægter (konungstekjur) vare af forskjellig Art. Den betydeligste var uden Tvivl af Kongedømmets store Jordegods omkring i det hele Land. Dette benyttedes paa forskjellige Maader: enten som Leieland d. e. til Bortbygsling mod Landskyld, eller som Veitsleland eller Gjesteland d. e. til Overdragelse imod visse Bidrag til Kongens Underholdning paa hans Reiser i Landets forskjellige Dele, eller endelig som Kongsgaarde, til at drives for Kongens Regning ved hans Aarmænd eller Gaardsfogder. — En anden Indtægt var Ledingen (leiðangr) og Visøren (víss eyrir). Ledingen som Skat til Kongedømmet havde sin Oprindelse fra Landevernsindretningen og var i dette Tidsrum reen personlig. Kongen havde nemlig, ifølge hvad der var vedtaget i den før omtalte Overeenskomst mellem Haakon den gode og Landets Bønder, Ret til at udbyde Krigstjeneste eller Leding i en vis lovbestemt Udstrækning

hvert Aar, — fuld Leding eller Almenning i Tilfælde af fiendtligt Angreb paa Riget, halv Leding endog naar dette ikke fandt Sted. Naar nu intet virkeligt Krigsudbud behøvedes, saa opbar Kongen ligefuldt den Proviant og den Pengeydelse, som Bønderne efter lovbestemte Regler og efter Mandtalsligning ellers skulde have leveret til Krigsfolkets Underhold. I de indre Dele af Riget, hvor Ledingsloven ikke gjaldt, der traadte Visøren i Stedet, som en ligeledes een Gang for alle bestemt Skat, udentvivl ogsaa udredet efter Mandtalsligning. Det laa nemlig i den Tids Begreb om Böndernes Odel, at ingen Jordeiendom var skattepligtig til Kongedømmet, undtagen Kongedømmets eget Jordegods, hvilket betragtedes som dets Odel. Begge de nævnte Skatter gjorde saaledes Fyldest for personlig Tjeneste, og maatte ifølge heraf udlignes efter Mandtal, ikke efter Eiendom. En tredie Indtægt var den saakaldte Sagøre (sakeyrir) d. e. Bøder til Kongedømmet for visse Lovovertrædelser. — Disse tre Indtægter vare udentvivl de vigtigste. Hertil kom endnu Landøre eller Told af fremmede Handelsskibe, som besøgte Norge, samt desuden nogle flere mindre betydelige. Oppebørselen af Kongedømmets Indtægter var i dette Tidsrum almindelig overdragen Kongens Aarmænd eller Gaardsfogder, senere hans Sysselmænd. Anvendelsen af alle dets Indtægter var, saavidt skjønnes, overladt Kongens uindskrænkede Raadighed. Med Hensyn til de faste Eiendomme derimod synes tidlig at være skjelnet mellem Kongedømmets Gods og Kongens private Gods; af det første synes vel Kongen at have havt uindskrænket Brug, men uden dog at kunne afhænde det, idetmindste ikke længere end for sin egen Levetid. Naar flere Konger regjerede tilsammen, deeltes Kongedømmets Gods og Indtægter mellem dem efter indbyrdes Overeenskomst.

Paa de Reiser, som Kongen idelig gjorde omkring i Landet for at paasee Overholdelsen af den indre Orden, var det Bøndernes Forpligtelse at skydse ham og hans Følge. Iøvrigt havde de ikke at bidrage til hans Underholdning; denne besørgedes nemlig af dem, som havde kongeligt Veitslegods eller Gjestegods til Benyttelse, samt af Kongens Aarmænd eller Gaardsfogder. De mange Kongsgaarde rundt om i Landet tjente paa saadanne Reiser til Opholdssted for Kongen.

40 41

Jarledømmet vedligeholdtes som den Kongedømmet nærmeste Verdighed, hvilken dog ikkun af Kongen kunde meddeles, og hvis Omraade afhang af hans nærmere Bestemmelse. Verdigheden var saaledes *ikke arvelig, ei heller knyttet til Bestyrelsen af en vis Landsdeel.* Fra Olaf den helliges Tid blev det fast Vedtægt, at der ei skulde være mere end een Jarl ad Gangen i Norge. Oftest var i det her omhandlede Tidsrum Jarledømmet ubesat. Anderledes forholdt det sig med Jarledømmet over Norges Skatland, *Orknøerne*: dette var nemlig at betragte som et *Arvelen* af Norges Kongedømme.

Herserverdigheden, hvis oprindelige Myndighed ved Harald Haarfagers Enevælde fik et haardt Knæk, hævede sig atter efter hans Dage til en Stilling i Statssamfundet, som ei med Hensyn til Indflydelse paa Landsstyrelsen var stort ringere end i Hedenold. Den indtraadte vel i et nyt Forhold til Kongedømmet og mistede desuden ved Christendommens Indførelse sin prestelige Betydning, men beholdt ligefuldt derfor endnu i lang Tid sin egte patriarchalske Charakteer. Harald Haarfagers Hensigt var — som allerede ovenfor er sagt — den, at bringe Herserne i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongedømmet, at forvandle dem til dettes Embedsmænd. Derfor tvang han dem til at blive sine *haandgangne Mænd* og satte dem under Jarlernes Opsyn; men indrømmede dem derhos, til Opretholdelse af deres Verdighed og som et Slags Embedsløn, kongeligt *Veitsleland*. Denne sidste Omstændighed gav Anledning til, at Herserne fra nu af fremtraadte under et nyt Navn, nemlig som *Lendermænd* d. e. Mænd begavede med Kongedømmets *Land* eller *Jordegods*; — og saaledes maa vi for Fremtiden benævne dem. — Uagtet det aabenbart var Haralds oprindelige Plan ganske at undertrykke Verdighedens patriarchalske Natur og derved med det samme dens Arvelighed, saa var dog dette vanskeligt at bringe til Udførelse, og det blev ganske vist heller ikke udført. Da nu Forholdene efter Haralds Død efterhaanden forandrede sig, saa indtoge *Lendermændene* Hersernes gamle Stilling med Hensyn til Bønderne, uden derfor at give Slip paa de Fordele, som deres nye Stilling til Kongedømmet i visse Henseender gav dem. Dog blev deres Forhold som *Bondehøvdinger* nu atter det overveiende

og fordunklede for længere Tid næsten ganske deres Forhold som Kongedømmets tjenstbundne Mænd.

Lendermandsverdigheden vedblev i Grunden at være arvelig i de gamle Herserætter, skjønt den i Formen meddeeltes af Kongen. Det var en Sjældenhed i dette Tidsrum, at Kongen ved Meddelelsen af Ledermandsverdigheden gik udenfor de saakaldte Lenderbaarne. Det ansaaes i Grunden for en Selvfølge, at efter en Lendermands Død en af hans Sønner, og fortrinsviis den ældste, blev hans Eftermand i Verdigheden; men Verdighedsnavnet og den dermed følgende Ret og lovbestemte Veitsle maatte overdrages ham af Kongen, hvorved han med det samme blev Kongens haandgangne Mand. Var Sønnen umyndig ved Faderens Død, meddeeltes Verdigheden ham, som det lader, først med den myndige Alder. Kongen kunde fratage en Lendermand hans Veitsle, men ikke hans Verdighed og dertil hørende personlige Ret, undtagen naturligviis i det Tilfælde at Lendermanden begik en Handling, hvorved han blev unddraget Lovens Beskyttelse f. Ex. Landsforræderi. Hver enkelt Lendermands Virkekreds var forresten ikke skarpt afmaalt. Han var den naturlige Høvding for sit Hereds Bønder og deres Talsmand og Forsvarer mod Indgreb fra Kongemagtens Side. Hvad Vigtighed han kunde erhverve i en videre Kreds, beroede paa hans personlige Egenskaber og andre tilfældige Omstændigheder. Hans Myndighed støttede sig ganske til Bøndernes Velvillie mod ham og hans Æt. Paa den anden Side betragtedes Lendermændene som Kongens naturlige Raadgivere, og i denne Egenskab vare altid nogle af dem, efter Kongens Kaldelse, i hans Hird, hvor de da indtoge den første Rang næst efter Jarlen og regnedes med blandt Hirdstyrerne. De ansaaes derhos som Rigets Styrere i Tilfælde af Kongens Fraværelse eller Umyndighed. Lendermændene indtoge saaledes, som det sees, en overordentlig vigtig Plads i den norske Samfundsorden: de dannede en patriarchalsk Magt i Staten, der paa een Gang var et Organ for Folkevillien, en ledende Kraft for Folkefrihedens Yttringer, og tillige et forbindende Led mellem Kongedømmet og Folket, et naturligt og folkeligt Kongens Raad.

Folket som Statsmagt dannedes af Landets frie Mænd. Trælene vare nemlig fremdeles betragtede som værende udenfor

43 44
Statssamfundet, som sine Herrers blotte Eiendom. Trælen kunde alligevel ved Frigivelse eller Løskjøbning indtræde i Statssamfundet, men i en underordnet og afhængig Stilling for sin egen Person; hvorimod hans Afkom — dog først gjennem flere Led — kunde rykke op i en fuldkommen fri Mands Stilling. Christendommen bidrog paa forskjellige Maader til at lette Trælenes Kaar og befordre deres Overgang i de frie Mænds Samfund; og inden Midten af det 13de Aarhundrede var Trældommen ganske ophørt i Norge.

Det *frie Folk* benævntes almindelig efter dets vigtigste Bestanddeel: *Bønder*. Dets Rettigheder i Staten vare meget omfattende og udøvedes paa dets Forsamlinger eller *Thing*. Disse vare af forskjelligt Omraade. Det som omfattede den engeste Kreds var *Heredsthinget*, d. e. Forsamling af alle et Hereds Bønder paa et bestemt *Thingsted*. Dette samledes saa ofte en Heredsmand paafordrede det. Dernæst var *Fylkesthinget* d. e. Forsamling af alle Fylkets Bønder til Afgjørelse af Anliggender, som enten angik det hele Fylke, eller et af dets Hereder, men da ikke havde kunnet afgjøres paa dette Heredsthing paa Grund af Thingmændenes ulige Meninger. I Throndhjem, hvor ingen egentlige Heredsthing gaves, var *Fylkesthinget den engeste Forsamling af Folket*, og Thing af to, fire eller alle otte Fylkers Bønder vare der de *videre* Forsamlinger, der afgjorde, hvad ei de engere havde kunnet enes om. Høiest blandt Folkeforsamlingerne stode Landets 4 *Lagthing*: Frostathing, Gulathing, Eidsivathing, Borgarthing. Hvert af disse holdtes kun een Gang om Aaret, og dertil vare naturligviis ikke *alle* Lagdømmets Bønder pligtige at møde, men kun et vist Antal *Nevndarmænd* af hvert derunder hørende Fylke, hvilke udnævntes af *Lendermændene og de kongelige Aarmænd i Forening*, og udstyredes af de Hjemmesiddende. Folket dannede ellers forskjellige *Klasser*. Øverst stode *Haulderne* eller *Odelsbønderne* og deres Æt; de dannede Kjernen af Landets Beboere og dets egentlige Eiermænd. Til deres Klasse henførtes Lendermands- eller Herser-Ætterne. Den næste Klasse udgjorde *Bønder uden Odel* og deres Æt. Derpaa fulgte de *Frigivnes* Klasse. Ingen af disse Klasser var imidlertid saa afsluttet, at jo en Overgang fra den ene til den anden gjennem flere Led kunde

28*

finde Sted. Forskjellen mellem Klasserne tilkjendegaves i Loven ved den enhver tilkommende personlige Ret, det vil sige: ved Størrelsen af den Bod, En tilkom for Overlast paa hans Person. — En anden Afdeling i Folket frembragte i Løbet af dette Tidsrum Kjøbstædernes Opkomst, da man nemlig derved kom til at skjelne mellem Heredsmænd og Kjøbstadsmænd. Disse sidste fik efterhaanden sin egen Byforfatning og Bylov, den saakaldte Bjarkøret. Hos dem traadte Bymøder (mót) i Stedet for Thingene paa Landet. Alle bosatte Kjøbstadsmænd regnedes til Hauldernes Klasse. Kjøbstæderne i Norge vare imidlertid endnu altfor ubetydelige til at deres Beboere skulde kunne øve nogen merkelig Indflydelse paa Statens Anliggender, eller danne nogen egentlig Stand. Heller ikke var dette sidste endnu Tilfælde med den christne Geistlighed, som i det Væsentlige sluttede sig ganske til Bønderne.

Statsmagterne i den Tids Samfundsorden vare altsaa: Kongen, Lendermændene og Folket; men hver enkelts Omraade var ingenlunde bestemt afstukket, — hvilket ogsaa af det, som allerede er sagt, viser sig. — Den øverste styrende Myndighed hvilede vistnok, ifølge Overdragelse af Folket, hos Kongen; dog maatte han i dens Udøvelse væsentlig støtte sig til Lendermændene, eftersom det egentlige Embedsvæsen endnu kun var i sin Barndom. Kongen havde i Begyndelsen af dette Tidsrum egentlig blot sine Aarmænd til at paasee sine Rettigheder i de forskjellige Landsdele, hvor han ei selv var tilstede. Senere traadte i deres Sted de kongelige Sysselmænd med større Myndighed, men som dog endnu ikke kunde maale sig med Lendermændenes, forsaavidt ikke Sysselmanden selv hørte til disses Klasse, hvilket i senere Tider blev meer og meer almindeligt.

Den lovgivende og dømmende Myndighed hvilede saa godt som udelukkende hos Folket. Begge vare paa det Nøieste forenede, og den første udgik paa en Maade af den sidste, — Lovene bleve til gjennem Domme. — De 4 Lagthing vare Rigets lovgivende Forsamlinger, indbyrdes uafhængige, hvert alene for sit Lagdømme. Kongedømmet synes ikke meget at have blandet sig i Lovgivningen, uden alene hvor det gjaldt dets egen Ret; thi i denne

45—47 kunde ingen Forandring gjøres, hverken til Udvidelse eller Indskrænkning, uden gjennem Overeenskomst mellem Konge og Folk. Kjøbstadlovgivningen og Kirkelovgivningen vare kun at ansee som fuldstændiggjørende Tillæg til de almindelige Landslove. — En vigtig Deel af Lovens Indhold udgjorde Bestemmelsen af Bøder for Krænkelse af Person og Eiendom; thi Dødsstraf og legemlig Revselse fandt i Regelen kun Sted for Tyveri. Boden var egentlig kun en Frikjøbelse fra Hevn og en Betaling for atter at maatte træde under Lovens Beskyttelse, naar man ved sine egne Handlinger havde unddraget sig denne. I Drabssager var det de Angjældendes Familier, der stode mod hinanden, og Bøderne erlagdes derfor efter en vis lovbestemt Fordeling af Drabsmandens hele Slægt til den Dræbtes Slægt. Desuden erlagdes i dette og mange andre Tilfælde en egen Bod til Kongen, som Lovens Opretholder.

Hvad den dømmende Myndighed angaar, da optraadte vel Kongen ofte som Voldgiftsmand, naar de stridende Parter dertil valgte ham, men neppe nogensinde som en af Loven anerkjendt Dommer. — Det var en almindelig Regel, at enhver Retssag først skulde behandles og paakjendes i den engere Kreds, til hvilken begge eller den ene af Parterne hørte, det vil sige paa deres Heredsthing, eller, i de Dele af Landet, hvor Heredsthing ikke gaves, paa deres Fylkesthing. Her undersøgtes og paakjendtes Sagen af visse blandt de forsamlede Thingmænd udvalgte Dommere, men deres Kjendelse blev først til en fuldgyldig Dom, naar den samtyktes af de tilstedeværende Thingmænd. Var Sagen paa denne Maade afgjort, kunde den ei gaa videre; men fandt en betydelig Meningsforskjel Sted mellem Thingmændene, da kunde den stevnes for en høiere Ret, nemlig til Fylkesthinget, eller, hvor dette var første Instants, der til et Thing af flere Fylker. Her fandt nu den samme Fremgangsmaade Sted, og hvis endnu en betydelig Meningsforskjel gav sig tilkjende, da kunde Sagen endelig stevnes for vedkommende Lagthing i sidste Instants; og her dannede den saa kaldte Lagrette (lögrétta), bestaaende af 36 blandt samtlige Nevndarmænd udvalgte Lagrettesmænd, den egentlige Ret.

Dette er en kortfattet Fremstilling af Samfundsordenen i Norge, saaledes som Historien og Lovene vise os den at have været i det ovenbetegnede Tidsrum, nemlig det første Aarhundrede efter dens Befæstelse ved Olaf den hellige. Dens Mangler falde let i Oinene, helst naar den sammenlignes med nyere Tiders Statsindretninger; og disse Mangler virkede, som vi i det Følgende skulle see, under ugunstige ydre Omstændigheder og en forandret Aandsretning, kraftigt til dens Forfald. Imidlertid var den vist i hiint Tidsrum og under Norges daværende Forholde heldbringende. Landet trivedes ved den og vandt en Kraft, som satte det istand til at udholde de Storme, som i det 12te Aarhundrede brøde løs over det og truede med at rokke dets Grundvold.

Femte Forelæsning.

Ved den ovenfor skildrede Norges Statsforfatning i det 11te og 12te Aarhundrede var der een Feil, som strax falder i Oinene, og fra hvilken de indvortes Krige, der i det 12te og 13de Aarhundrede rystede Statsbygningen, droge sin første Oprindelse, — og denne Feil var: Kongedømmets Deelbarhed.

Vel maa det ansees som et Fremskridt til det Bedre, at Kongedømmets Deelbarhed ophørte i den Betydning, hvori den toges under Harald Haarfager og hans nærmeste Efterfølgere, da den medførte en virkelig Landsdeling mellem Kongerne; — men den Fællesstyrelse, som traadte i Stedet, indeholdt dog ligefuldt en Spire til indvortes Uroligheder. At ingen saadanne af Betydenhed reiste sig i det første Aarhundrede efter Olaf den helliges Død, var ikkun en Følge af tilfældige Omstændigheder, og især deraf, at de fleste af de i dette Tidsrum indtrædende Fællesregjeringer hver for sig ikkun var af kort Varighed. Ganske andre Omstændigheder indtraadte ved Sigurd Jorsalafarers Død 1130, og nu traadte ogsaa det Mislige ved den gjældende Kongearvefølge ret klart for Dagen.

Den Anledning til indvortes Splid, som en Fællesstyrelse i og for sig medførte, forøgedes endnu betydelig derved, at der i Kongearvefølgen ei skjelnedes mellem egte og uegte Fødsel. I den norske

48 49
private Arvelov udelukkede fra ældgammel Tid den egtefødte Arving den uegtefødte med Hensyn til al Eiendom. Men paa den anden Side bestemte Loven, at det uegte Barn, naar det blot var født af en fri Moder, og erkjendt af Faderen, skulde nyde sin Faders *personlige Ret* d. e. regnes til den samme Klasse af Samfundet som Faderen og tage de samme Bøder for tilføiet personlig Overlast. Hørte f. Ex. Faderen til Hauldernes Klasse, saa regnedes og Sønnen dertil, om han end var avlet udenfor Egteskab og med en Moder af ringere personlig Ret, f. Ex. en frigiven Kvinde. Nu betragtedes Kongedømmet, endskjønt dertil hørte stort Odelsgods, alligevel nærmere som en *arvelig personlig Ret*, end som arveligt *Gods*; og det nedarvedes følgelig efter de for den personlige Ret gjældende Grundsætninger ligesaavel paa den uegtefødte som paa de egtefødte Sønner, *naar kun de første vare erkjendte af Faderen*. Tidligere var aldrig det Tilfælde indtruffet, at nogen Tvivl i sidstnævnte Henseende havde fundet Sted. Men under Sigurd Jorsalafarer fremstod en paa Irland født Mand ved Navn Harald Gillechrist med den Paastand, at han var Kong Magnus Barfods Søn og Sigurds Broder, og tilbød sig at bevise denne Paastand ved det gloende Jærns Prøve, et Ordal eller en Gudsdom, der med Christendommen var bleven indført som Beviismiddel netop i Tilfælde af tvivlsom Byrd. Kong Sigurd tillod ham at føre Beviset; Prøven lykkedes, og Harald blev erkjendt for Magnus Barfods Søn. Da nu Harald, paa Grund heraf, ved Sigurds Død blev tagen til Konge af Folket tilligemed Sigurds Søn Magnus, saa var herved Beviismaaden med gloende Jærn kjendt gyldig fra Folkets Side i Tilfælde af tvivlsom Kongebyrd. Men dette var, som altforsnart viiste sig, et Skridt, der satte Topmaalet paa Arvefølgelovens Fordærvelighed. Det aabnede nemlig Adgang for hvilkensomhelst dristig Lykkejæger til, naar andre Beviser for Kongebyrd manglede ham, da ved Hjælp af Jærnprøven at indtrænge sig i Kongedømmet. Geistligheden, i hvis Haand Prøvens Udfald egentlig hvilede, var ikke ubestikkelig, og Partigjængere, som vilde understøtte en saadan Æventyrers Fremtræden, manglede aldrig.

Saaledes udbrød ved Sigurd Jorsalafarers Død (1130) de *indvortes Krige*, som i meer end 100 Aar ødelagde Norge. Men det

var ikke disse alene, der fremkaldte Forandringer i Norges Samfundsorden; hertil virkede ogsaa Geistlighedens Stræben efter Standsselvstændighed og Uafhængighed af Staten. Vi skulle nu betragte disse Omstændigheder hver for sig og søge at tydeliggjøre os deres Indflydelse paa Samfundsordenens videre Udvikling i det 12te og 13de Aarhundrede.

De indvortes Krige kunde ikke andet end svække Lovens Kraft og hyppig give Retten til Priis for Magten. I Førstningen vare de imidlertid at betragte mere som Kampe mellem de stridende Kongers haandgangne Mænd, eller mellem forskjellige Krigerflokke og deres Høvdinger, i hvilke Kampe Folket i det Hele kun lidet blandede sig. Men mod Slutningen af det 12te Aarhundrede antoge disse Uroligheder en fordærveligere Charakteer. Landsfolket selv begyndte nu at splitte sig for at hjelpe det ene eller det andet af de kjæmpende Partier, og herved bleve disse ulykkelige Stridigheder mere indgribende i Samfundsordenen. Især var den berømte Sverrers Optræden i Birkebenernes Spidse for at vinde Norges Kongedømme ledsaget af voldsomme Rystelser i Rigets Indre. Sverrers Modstander, Kong Magnus Erlingssøn, talte paa sin Side saa godt som alle Rigets gamle Høvdingeætter, medens Sverrers Tilhang oprindelig var en Flok af raa Krigere uden nogensomhelst Anseelse i Samfundet. Disse Mennesker, der havde deres Sverd og deres store Anførers Aand at takke for Alt, hævedes ved Sverrers endelige Seier til en udmerket Stilling i Staten, endog til Lendermænd, og dette skede naturligviis paa de ældre Høvdingeætters Bekostning. Men disse nyskabte Høvdinger kunde, al deres personlige Dygtighed uagtet, ikke udfylde den Plads, som de ældre Høvdinger i Almuens Øine havde indtaget, og som var grundet i det ældgamle patriarchalske Forhold. De stode, som naturligt var, sin Anfører, nu Norges Konge, langt nærmere end Folket; de vare mere skikkede til paa Krigeres Viis at udføre hans Bud, end til at optræde som et frit Folks Talsmænd mod Kongemagtens Indgreb. Det var paa den anden Side heller ikke at vente, at Bønderne med Tillid og Hengivenhed skulde lægge sin Sag i Mænds Hænder, som de nylig havde seet brænde deres Gaarde og rane deres Gods, — om nu end Kongen noksaameget hævede dem, gjorde dem til

51 52
Lendermænd og udstyrede dem med Eiendom og Magt, der var de ældre naturlige Bondehøvdinger frarøvet. En forøget Embedsmyndighed maatte hos disse nye Lendermænd tjene til at opveie de ældres patriarchalske Anseelse, og derfor bleve de almindelig tillige udnævnte til Kongens Sysselmænd. Det var nu egentlig kun i Egenskab af kongelige Embedsmænd, de udøvede sin Myndighed, — ikke i Egenskab af Bondehøvdinger, som Fortidens Hersere eller Lendermænd. Den selvstændige patriarchalske Magt i Staten, en Hovedbestanddeel af den ældre Samfundsorden, fik herved sit Hovedknæk og hævede sig aldrig meer til sin gamle Betydenhed. Men dette var et Stød, som ikke alene rammede de gamle Høvdingeætter, men ogsaa Folket i det Hele. Samholdskraften i dets Selvstyrelse i de engere Kredse blev nemlig derved svækket, og det Organ tabtes, hvorigjennem Folkevillien tilforn saa kraftigen havde udtalt sig; medens en Embedsmagt traadte i Stedet, der havde sin Rod i Kongedømmet, støttede sig til dette og arbeidede til dets Bedste. Og til samme Tid som Folket saaledes blev fjærnet fra sine naturlige Ledere, forstyrrede den bestandige krigerske Tummel den gamle Orden paa Thingene, hvorved disses Anseelse og Kraft ogsaa kom til at dale. Disse sammenstødende Omstændigheder, umiddelbare Følger af de indre Uroligheder, maatte ganske naturligt efterhaanden vende Folkets Blik mod Kongedømmet som den eneste Statsmagt, af hvilken Beskyttelse og Redning var at vente. Kongemagtens Udvidelse blev saaledes ei blot begunstiget af ydre Omstændigheder, men vandt endog lidt efter lidt en Støtte i Folkemeningen.

Under de indvortes Uroligheder i Norge og tildeels begunstiget af disse udviklede sig hos den norske Geistlighed en den forhen ukjendt hierarchisk Aand. Dens Bestræbelser gik ud paa ikke alene at danne en selvstændig Stand i Samfundet, men ogsaa at unddrage sig den verdslige Styrelse, ja vel endog at gjøre sig denne underdanig. Disse Bestræbelser begunstigedes af Tidsaanden i hele det romersk-katholske Europa. Geistlighedens Uafhængighed af den verdslige Magt (Immunitet) var fra Midten af det 11te Aarhundrede aabenlydt fordret af den romerske Pave, og Fordringen var allerede i større og mindre Udstrækning indrømmet i de fleste europæiske Stater. Derhos var

52 53

Grundsætningen udtalt om Verdens tvende synlige Hoveder: Paven og den romerske Keiser, af hvilke Paven, som Christi Statholder paa Jorden, indtog den første Rang, medens Keiseren ikkun ved Paven paa Guds Vegne, gjennem Salvelsen og Kroningen, indtog sin Verdighed som Jordens verdslige Overhoved. Den romerske Keisers verdslige Overherredømme blev, som bekjendt, stedse en blot Idee, der aldrig fremtraadte i Virkeligheden. Pavens aandelige Overherredømme blev derimod efterhaanden anerkjendt overalt i det romersk-katholske Europa, og Anerkjendelsen deraf til Slutning betragtet som en Troessag, som en Skyldighed for enhver rettroende Christen. Det blev følgelig Geistlighedens Pligt overalt, saa meget som muligt, at affondre sig fra det øvrige Statssamfund, for som et sluttet Heelt at sammentrænge sig om sit og Kirkens Hoved; — samt derhos af alle Kræfter at arbeide paa Virkeliggjørelsen af den Grundsætning, at den aandelige Magt i Verden, hvilken Kirken betegnede, og af hvilken Geistligheden paa Guds Vegne var Ihændehaver, skulde beherske den verdslige, der betegnes ved Kongedømmet.

Den norske Geistlighed savnede længe de ydre Betingelser for at kunne optræde med Kraft til Virkeliggjørelsen af hine Ideer. Men da den først havde vundet nogen Rigdom og derved større Selvstændighed, og den derhos i Midten af det 12te Aarhundrede (1152) i Nidaros's Erkebiskop havde faaet en naturlig Anfører, — saa undlod den ikke at indtage sin Plads i Rækken af de romerske Grundsætningers Forfegtere. Men saalænge den ældre Samfundsorden stod i sin fulde Kraft, var det ingen let Sag for Geistligheden at skaffe hine hierarchiske Grundsætninger Indpas. Da derimod Samfundsordenen under de indvortes Krige begyndte at vakle, og da enkelte Landsstyrere begyndte at søge sin egen Fordeel i Føielighed med Hensyn til Geistlighedens Fordringer, — saa tog Sagen en anden Vending.

I Aaret 1161 fik den kloge Lendermand, Erling Ormsøn, kaldet med Tilnavnet Skakke, udvirket, at hans Søn Magnus, i Egenskab af Kong Sigurd Jorsalafarers Dattersøn, blev tagen til Norges Konge tvertimod den gamle Kongearvefølge. Da nu det Ulovlige heri laa klart for Dagen, fandt Erling det nødvendigt at søge

53—55
Geistlighedens Bistand, og Kroningen — ved denne Leilighed for første Gang anvendt i Norge (1164) — maatte, som en gjennem Kirken erhvervet guddommelig Stadfæstelse, bøde paa den Mangel i lovlig Henseende, der klæbede ved Magnus's Kongedømme. Herved havde Geistligheden opnaaet et af sine Hovedønsker. Kongedømmet var modtaget som en Gave af Gud gjennem Geistlighedens Haand; og idet Magnus desuden formeligen tog sit Rige til Len af den hellige Olaf, for at styre det som hans Vikarius, erkjendte han i Grunden Nidaros's Kirkes og dens Erkebiskops Overhøihed. Norge havde saaledes nu en Konge af Guds Naade i den Betydning, som Datidens Geistlighed helst vilde have disse Ord forstaaede, nemlig: — af Kirkens Naade.

Denne glimrende Stilling indtog den norske Geistlighed imidlertid ikke længe. Da Sverrer i 1177 optraadte som Magnus Erlingssøns Modstander, fordrede og erholdt han Kongedømmet som Kongesøn, ifølge den gamle Arvefølgelov; og han forkastede Magnus's Kongedømme som uretmæssigt, fordi det ikke støttede sig til Landets Lov. Han traadte saaledes strax i en aabenbar Kamp mod Geistligheden og dens tydelig udtalte hierarchiske Grundsætninger. Sverrer havde vistnok en stor Fordeel deri, at han kunde støtte sin Ret til den fra gammel Tid i Norge lovhjemlede Statsform; men Omstændighederne gjorde det dog vanskeligt for ham strengt at slutte sig til den ældre Samfundsorden i dens Heelhed. Han havde nemlig i al sin Regjeringstid at kjæmpe mod en afgjort Uvillie hos den langt overlegne Deel af sit Riges Indbyggere; og da han saaledes ikke kunde haabe at støtte sit Kongedømme paa Folkets almindelige Kjærlighed og frivillige Bistand, maatte han søge det befæstet ved selve Kongemagtens Udvidelse. Dette opnaaede han kun for en Deel ved sine Birkebeners Vaaben. Han følte Nødvendigheden af at stille sin Kongeverdighed for Folkets Oine under Guds Beskyttelse, og han lod sig, ligesom sin Formand, høitideligen krone (1194) af Norges Biskopper, hvilke dog for største Parten saa godt som tvungne forrettede denne Handling. Det var heller ikke Sverrers Mening at give Kroningen den Betydning, som Magnus Erlingssøn havde givet den, eller knytte den til lignende Indrømmelser. Han vilde ingenlunde, at Fol-

ket skulde ansee ham for at have modtaget Kronen af Geistlighedens Naade, eller Riget som et Len af Nidaros's Kirke. Han vilde derimod levendegjøre og befæste den Tanke hos Folket, at han af Gud var kaldet til og stadfæstet i Rigsstyrelsen, og at Ulydighed mod Kongen, som den af Gud beskikkede Øvrighed, var Ulydighed mod Gud selv. Denne Anskuelse af Kongedømmets Væsen forfegtede Sverrer ved enhver given Anledning, og søgte heri et Vern ligesaavel mod Geistlighedens Angreb som mod Folkets Uvillie. Denne Anskuelse, saa lidet den end passede til Kongedømmets tidligere Stilling i Samfundet, fandt dog efterhaanden ogsaa Indgang hos Folket, og var kraftig medvirkende til at forberede i den offentlige Mening den afgjorte Overvegt i Staten, som snart skulde blive Kongedømmet til Deel. Geistlighedens hierarchiske Stræben rakte her uvilkaarlig Haanden til Kongemagtens Udvidelse.

Det lykkedes saaledes ikke den norske Geistlighed at gjøre sig Kongedømmet underdanigt. Men den havde ikke desto mindre vundet Fordele, som vanskeligen atter kunde berøves den. Den var nu fremstaaet som Stand, som en afsluttet Deel af Samfundet, hvilken fordrede sine Særrettigheder; og den havde heri en Støtte i den over hele det romersk-katholske Europa herskende Folkemening. Den kunde nu ei tvinges tilbage i de gamle Forholde, i den Afhængighed af Konge og Folk, hvilken Landets Lov dog endnu opstillede som gjældende Statsorden.

Saaledes befandt da Norge sig ved Udgangen af det 12te Aarhundrede i en stor Gjæring. Nye Anskuelser med Hensyn til Samfundsordenen havde indtrængt sig, hvilke deels stode ligeoverfor de ældre i skarp Modsætning, deels havde paa en forvirret Maade blandet sig med disse. Betragtningen af Kongedømmet som en guddommelig Indstiftelse begyndte at gjøre sig gjældende til samme Tid, som Folkets Modstandskraft svækkedes og berøvedes den Støtte, hvilken den før havde havt i Lendermændenes patriarchalske Magt. Geistligheden affsondrede sig som Stand fra det øvrige Folk, medens de Klasser, som dette tilforn havde dannet, meer og meer smeltede sammen, deels ved de Omvæltninger i Eiendom, som de indvortes Krige frembragte, deels ved Trældommens gradvise Ophør.

56 57
Den patriarchalske Magt i Samfundet var knækket og med det samme var det Baand brudt, som før havde opretholdt Hereds- og Fylkesforfatningen i en vis Selvstændighed under Erkjendelsen af Statens Enhed. Til disse nye Grundsætninger og nye Forholde passede ikke længer den gamle Lovgivning; den maatte undergaa en gjennemgribende Forandring.

Denne af Tidsaanden og Tidsomstændighederne fremkaldte Lovreform forberededes i Sverrers Sønnesøns, Kong Haakon Haakonssøns lange og til Slutning rolige og lykkelige Regjering (1217—63), under hvilken Gjæringen fik Tid til at sætte sig, og Forholdene lidt efter lidt udjevnede sig og vandt Fasthed. Men Lovforandringen indtraadte dog først egentlig under Haakons Søn og Efterfølger Magnus (1263—80), som af dette Verk fik sit Tilnavn: Lagabøter d. e. Lovforbedrer.

Kong Magnus gjorde først paa hvert af Landets fire Lagthing Folket bekjendt med de Hovedforandringer i Lovene, som han ansaa for nødvendige, og de Grundsætninger, hvorpaa de vare byggede. Da de foreslagne Forandringer havde fundet Folkets Bifald, blev han af dette bemyndiget til at indføre dem i Loven og forresten omarbeide denne i den Form, som ham syntes hensigtsmæssigst. Han tog nu de klogeste og lovkyndigste Mænd i Landet paa Raad med sig og udarbeidede en ny, paa de fire ældre Love grundet almindelig Lovbog for det hele Land. Med denne indfandt atter Kongen sig paa alle Lagthing, lod den paa hvert især oplæse for Almuen og fik den lovtagen. De Afvigelser, der vare nødvendige for Kjøbstædernes Vedkommende, bleve indførte i en egen Bylov, hvilken blev antagen i de forskjellige Byer paa samme Maade som Landsloven paa Lagthingene. Geistlighedens Forhold med Hensyn til Staten ordnedes ved en særskilt Overeenskomst (af 1277), uden at dog nogen herpaa bygget ny Kirkelov eller Christenret for det første kom istand.

Hermed var da det nye Lovgivningsverk fuldført, og med dette maa man regne et nyt Tidsrum i Udviklingen af Norges Samfundsorden at begynde.

De Grundsætninger med Hensyn til Samfundsordenen i det Hele, som den nye Lov meer eller mindre ligefrem udtaler, ere i Hovedsagen

følgende: — Kongedømmet er udeleligt og arveligt efter visse i Loven bestemte Regler; — Kongen har sin Verdighed af Guds Naade, han er en af Gud beskikket Øvrighed, i hvilken Egenskab alt Folket er ham Lydighed skyldigt; han er Kilden for al verdslig styrende Myndighed, og øver den ved sine Embedsmænd, dog i Overeensstemmelse med Loven, og uden Ret til at fordre Andet af sine Undersaatter, end hvad gammel Overeenskomst hjemler; — Loven er een for det hele Land, dog med Vedligeholdelse af de fire gamle Lagthing; — Folket deeltager som fra gammel Tid i den lovgivende og dømmende Myndighed paa Lagthingene, men Kongen har dog i begge Henseender en overordnet Myndighed; — som Kongen i verdslige Ting, saaledes er Geistligheden eller dens Hoveder Biskopperne i aandelige Ting den af Gud beskikkede Øvrighed.

Vi see her netop de Grundsætninger udtalte, som Forholdene ved det foregaaende Tidsrums Slutning havde fremkaldt. De vare saaledes ingenlunde Fostre af den nye Lovgivning eller af dennes Ophavsmands personlige Ærgjerrighed eller gunstige Stemning for Hierarchiet. De vare fremspirede paa en reen historisk Grundvold. Baade Konge og Folk fulgte igrunden kun Tidens Strøm. De adløde Tidsaandens Kald uden nogen ret klar Bevidsthed om hvad de fra enhver af Siderne vandt eller bortgav. Geistligheden var udentvivl den eneste Part i Sagen, som med Selvbevidsthed arbeidede mod et bestemt Maal.

Det falder let i Øinene, at Kongedømmet ifølge den nye Lovgivning indtager en langt mere overordnet Stilling i Staten end efter den ældre. Folket derimod træder som Statsmagt mere i Skyggen, idet dets Indflydelse baade som lovgivende og dømmende Magt meget indskrænkes. Lovens Eenhed for det hele Rige var vistnok i mange Henseender et stort Gode; men da den ikke ledsagedes af nogen almindelig Repræsentations Indretning for det hele Folk, bar den i sig en Spire til den gamle Folkestyrelses Forfald, hvilket igjen drog i Følge med sig en voxende Ligegyldighed hos Landets Almue for de offentlige Anliggender og for Folkets naturlige Rettigheder. Idet der nemlig skulde være een Lov i Landet, men fire Lagthing eller lovgivende Forsamlinger, maatte jo ganske naturlig den egentlige lovgivende Myndighed tilfalde Kongen, som Lovens

59 60
øverste Hoved, og Lagthingene lidt efter lidt nedsynke til blotte raadgivende eller ansøgende Forsamlinger, der mest kun for Formens og gammel Vedtægts Skyld satte Stadfæstelsens Stempel paa Kongens Forordninger. Ogsaa Lagthingene som øverste Domstole tabte meget af deres Betydning, idet ved den nye Lovgivning meget af den dømmende Myndighed, som før udelukkende havde tilkommet Lagthinget, lagdes i Hænderne paa de af Kongens beskikkede Lagmænd.

Vi bør alligevel ganske vist ikke i Vedligeholdelsen af de fire Lagthing see nogen dybt lagt Plan fra Kongedømmets Side til at splitte Folkevilliens Kraft og derved hæve sig selv til uindskrænket Enevælde. Tvertimod, der er al Anledning til at tro, at de fire Lagthing ene vedbleve for at føie Almuens Hængen ved de gamle Former. Indretningen var ærverdig ved sin Ælde og ved de Minder om den gamle Fylkes- og Forbundsforfatning, som knyttede sig til den. Derfor havde Folket den kjær og ønskede den opretholdt, uden at indsee, hvor lidet den i Grunden under de nye Forholde svarede til sin oprindelige Bestemmelse eller fyldestgjorde dets naturlige Rettigheders Krav.

Norges Statsforfatning havde saaledes ved Magnus Lagabøters Lovreform antaget et streng-monarchisk Præg, og i denne Retning vedblev den at udvikle sig under Magnus's tvende nærmeste Efterfølgere, hans Sønner Erik (1280—99) og Haakon (1299—1319), og især under den sidste. Han ophævede aldeles Lendermandsverdigheden og udslettede derved Mindet om den gamle patriarchalske Magt i Staten. Men denne Verdighed havde ogsaa tabt sin oprindelige Betydning. Vel havde Lendermændene, eller, som de fra Magnus Lagabøters Tid ogsaa betitledes, Baronerne, atter hævet sig til en vis Selvstændighed; men denne grundede sig nu paa deres Rigdom og paa et fast Samhold mellem dem selv indbyrdes, — ikke paa Folkets Deltagelse og Hengivenhed for dem som dets naturlige Høvdinger. Idet Haakon ophævede Lendermandsverdigheden, skadede han neppe Folkets Frihed. Lendermændene vare ei længer Folkets Mænd i gammel Betydning, og Udviklingen af deres Magt paa den Vei, de nu havde slaaet ind paa, kunde i Tidens Løb ligesaavel have ledet til Folkets Undertrykkelse som til Kongedømmets Indskrænkning. Alligevel er det utvivlsomt, at Kongedømmet vandt et større Omraade ved hiint Skridt af Kong

60 61

Haakon. At han derimod begunstigede Ridderverdigheden, der var indført under Magnus Lagaböter og tillagt den første Klasse i Hirden, medførte ingen Fare for Kongedømmet, men bidrog snarere til at forøge dets Glands. Den bedre Orden, som Kong Haakon bragte i Embedsvæsenet, og den større Myndighed, han tildeelte sine Embedsmænd, var naturligviis ikke mindre til Kongedømmets end til Folkets Fordeel. Uagtet alt dette ingenlunde udsprang af noget planmæssigt Undertrykkelsessystem, saa var det dog ganske naturligt, at, idet Kongemagten fra alle Sider befæstedes, medens intet Skridt foretoges for at skaffe Folket gjennem en hensigtsmæssig Repræsentation Anledning til med Kraft at udtale sin Villie, — Folket meer og meer tabte af Sigte sin Ret til en afgjørende Deeltagelse i Statsstyrelsen, meer og meer vante sig til at see Staten i Kongedømmet, og Kongedømmet i Kongens Person alene.

I Norges Statsforfatning, saadan som vi see den under Kong Haakon Magnussøn ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, havde altsaa Kongedømmet antaget en afgjort Overvegt over enhver anden Magt i Staten. Selv Geistligheden maatte bøie sig under det i Lydighed, for saaledes at bevare sine vundne Særrettigheder. Men denne Kongedømmets store Magt var langtfra at være forhadt af Folket, eller i sine Yttringer Folkefriheden fiendsk. Den lod Folkets Liv bevæge sig i de gamle Former og støttede sig i Grunden umiddelbart paa Folkets Hengivenhed og Tillid. Udsprunget af en fri Indvilgelse fra Folkets Side var det et Kongedømme efter Folkets Sind, et Kongedømme som den almindelige Mening blandt den Tids Nordmænd fordrede det.

Kong Haakon Magnussøn døde 1319 uden at efterlade sig Sønner, og hans treaarige Dattersøn Magnus Erikssøn af den svenske Folkungeæt blev nu tagen til Norges Konge efter Rigets Arvefølgelov. Magnus blev i samme Aar ogsaa Sveriges Konge ved Valg. Denne Omstændighed ledede imidlertid ikke til nogen nærmere Forbindelse mellem Norge og Sverige, og Foreningen under samme Overhoved opløstes igjen, da Kong Magnus i 1355 aftraadte Regjeringen i Norge til sin yngre Søn Haakon, medens han overdrog Sverige til sin ældre Søn Erik.

Kong Magnus Erikssøns lange Mindreaarighed (1319—1332) og senere hans Stilling som Konge i Sverige tillige, hvilken gjorde at

han ofte for længere Tid ad Gangen maatte være borte fra Norge, var vistnok gunstig for Opkomsten af et Høvdingevælde i Norge, et Sidestykke til hvad der allerede fandt Sted baade i Sverige og Danmark. Den Rigsstyrelse af 12 Mænd, som Kong Haakon før sin Død havde forordnet under sin Dattersøns Mindreaarighed, ombyttedes snart (1323) med en mere aristokratisk, i hvilken Kongens Drotsete stilledes som Formand med næsten kongelig Myndighed, medens Biskopperne og Kongens haandgangne Mænd, nemlig Ridderne og de Høiere i Hirden, stillede sig ved denne Rigsforstanders Side som et Rigets Raad. Denne Formynderregjering styrede dog i Kongens Navn og uden at tilegne sig nogen Kongedømmet sideordnet Myndighed. Da Magnus selv antog sig Rigsstyrelsen, traadte Rigsraadet atter i Baggrunden. Skjønt det vedblev i Navnet, var det dog i Virkeligheden ei andet end et Kongens Raad, som han selv valgte sig, og hverken fra Folkets eller Kongedømmets Side erkjendtes det for en selvstændig Statsmagt. Folket tænkte sig fremdeles Statsstyrelsen som udgaaende fra Kongen alene, og saaledes vedblev det at være, indtil i 1387 Kong Olaf Haakonssøns Død og i 1397 Foreningen mellem de tre nordiske Riger i Kalmar bragte Norge i en ganske ny Stilling.

Ideen at danne et mægtigt Statsforbund i Norden ved en Forening mellem de tre nordiske Riger var ved denne Forenings første Afsluttelse langtfra ikke klar for de egentlige Stiftere, end mindre for Folket i de tiltrædende Riger, og allermindst udentvivl for det norske Folk, hvis Tiltrædelse i Grunden var bestemt ved et blot Tilfælde. Den Konge nemlig, som alle tre Riger ved Kalmarforeningen valgte til sit fælles Hoved, Erik af Pommern, var allerede siden 1389 Norges særskilte Konge ifølge Rigets Arvefølgelov.

Overeensstemmende med Foreningens Aand skulde nu vistnok Norge blive et Valgrige ligesaavel som Sverige og Danmark, og Unionskongen for Fremtiden vælges ved Overeenskomst mellem alle tre Riger. Men denne Valgindretning var og blev Nordmændene fremmed. Den almindelige Mening hang stedse ved Begrebet om Kongedømmets Arvelighed efter Landets Love, og denne Mening fandt Unionskongerne alt for ofte sin personlige Fordeel ved at opfriske.

Det laa videre i Foreningens Aand, at Unionskongen skulde repræsentere selve Foreningen, medens ved Siden heraf hvert enkelt Rige, som selvstændigt, skulde repræsenteres af en egen Statsmagt, nemlig et Rigsraad. Et saadant havde nu allerede Sverige og Danmark hver for sig, beklædt med en Myndighed, der satte det istand til at udfylde Kongens Plads og verne om Rigets Selvstændighed, — en Myndighed, som fandt sin faste Støtte i tvende privilegerede Stænder, Adel og Geistlighed, og i den historiske Udvikling af begge Rigers Statsforfatning. I Norge derimod udgjorde Kongedømmet i det sidste Aarhundrede den eneste virkelige Samholdskraft i Staten, Middelpunktet, hvorom den hele Statsmaskine dreiede sig. Idet Unionen, saa at sige, berøvede Norge dets Kongedømme, satte den i Stedet en Indretning, som ingen sand Deeltagelse fandt i den offentlige Mening, der endnu i Norge udtaltes af Bønderne. Det norske Rigsraad, som nu skulde repræsentere og verne om Rigets Selvstændighed, dannedes af Nidaros's Erkebiskop og Landets øvrige Biskopper, Repræsentanter for Rigets eneste privilegerede Stand Geistligheden, samt en Deel Verdslige, der udmerkedes enten ved deres Embedsstilling eller deres Stilling i Kongens Hird eller Hof. Men denne Statsmagt hverken erkjendtes af Landets ældre Lovgivning, eller var bleven oprettet ved Folkets udtrykkelige Samtykke.

Allerede Magnus Lagabøters Lov hjemlede Erkebiskoppen af Nidaros, i Tilfælde af at Kongedømmet ved Mangel paa Arveberettigede blev ledigt, et Slags Rigsforstanderskab; og ved Unionen blev han virkelig paa en Maade den norske Regjerings stadige Hoved. Hans høie Stilling, der desuden støttede sig til en rig og anseet privilegeret Stand, gav ham vistnok en ikke ringe Indflydelse paa Folket; dog var det uvant for dette at see en Geistlig i Spidsen for Rigets verdslige Anliggender. Det kunde desuden neppe undgaa Nordmændenes Opmerksomhed, at Erkebiskoppens og Geistlighedens Forhold til Paven ofte fjærnede deres Stands Interesse fra Statens og ofte forledede dem til at lade denne vige for hiin. De geistlige Rigsraader kunde saaledes ikke besidde Folkets udeelte Tillid.

Hvad de verdslige Rigsraader angik, da grundede disses Verdig-

hed sig — som før sagt — hverken paa Folkets Valg eller paa deres Stilling som Repræsentanter for en anerkjendt og privilegeret høiere Stand i Samfundet, men blot paa deres Stilling som Kongens Embedsmænd eller Hofmænd. Fra Kongedømmet, det vil nu sige: fra Unionskongen, maatte de i Folkets Øine laane al deres Myndighed.

Det norske Rigsraad var saaledes ingenlunde skikket til at danne en mægtig Samholdskraft i Staten, der kunde udfylde det gamle norske Kongedømmes Plads til at verne om Rigets Selvstændighed. Langtfra at sammentrænge sig om Rigsraadet som det rette Organ for Rigets Selvstændighed, gik det norske Folk enten sit Rigsraad forbi, henvendende sig til Unionskongens Personlighed, eller ogsaa lod det sin Kraft fortæres i indvortes Splittelse. Men det første var ikke stort bedre end det sidste. Unionskongens Interesse var en ganske anden end den fordums norske Konges. For Unionskongen var Norges Selvstændighed og Nordmændenes Frihed en temmelig ligegyldig Sag. Beskyttede han den, saa var det mest, fordi han deri saa sin Persons eller sin Families Fordeel; men for denne var han ogsaa rede til at opoffre den, som virkelig Christian den 3die gjorde i 1537.

Naar man tager Hensyn til alle disse Omstændigheder, saa kan det ei vække nogen stor Forundring, at Kalmarunionen bragte Ulykke over Norge og omsider gjorde det til sit medforbundne Riges Danmarks Undergivne, og det uagtet Norge ved Foreningens Tiltrædelse efter al Sandsynlighed kunde maale sig med Danmark baade i indre Kraft og i Statens Hjelpekilder. At Norge nedsank til den ubetydelige Stilling, det under Foreningen med Danmark indtog, var en Følge af en slet ordnet og efter Forholdene ikke afpasset Statsforfatning, samt af en derved fremavlet Ligegyldighed hos Folket for dets offentlige Anliggender.

Norges Rigsvaaben og Flag.

Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag.

(Særskilt trykt. Christiania 1842. 8.)

Et Riges Flag staar i saa mangehaande Berørelser med dets Vaaben, at man i en historisk Undersøgelse vanskelig kan skille det ene fra det andet; og da Flaget af Mange antages for at have sin Oprindelse fra Rigsvaabenet, saa er det formeentlig den rette Orden at begynde med dette sidste og forfølge det igjennem dets Udvikling og Forandringer, for siden at see, hvorledes Nationalflaget har dannet sig.

I denne Orden vil jeg altsaa gaa frem i nærværende historiske Undersøgelse, der gjælder Norges Rigsvaaben og Flag.

Norges Rigsvaaben.

Det er almindelig og vistnok med god Grund antaget, at Brugen af heraldiske Vaabenmerker skriver sig fra den germaniske Folkeklasse, under hvilken jeg indbefatter Nordmændenes Stamme.

Allerede Tacitus beretter om sin Tids Tydske, at de betegnede sine Skjolde med de udvalgteste Farver[1]). Hvad Nordmændene angaar, da finde vi i vore ældste historiske Efterretninger, at ogsaa deres Høvdinger bemalede sine Skjolde med forskjellige Farver og Figurer.

Saadanne Skjoldemerker vare imidlertid i sin Oprindelse blot *personlige Kjendetegn*; først i en sammenligningsviis meget nyere Tid gik de over til at blive *Familiemerker*, og endelig til *Rigs-* eller *Territorialvaaben*.

[1]) Germ. 6.

Brugen af faste Familievaaben eller Familieskjoldemerker kan ei med Sandsynlighed føres høiere op i Tiden end til det 11te Aarhundrede, eller til Begyndelsen af Korstogene. Et Aarhundrede senere begyndte i de fleste europæiske Riger den regjerende Æts Vaabenmerke at betragtes som Rigsvaaben.

Saaledes finder man først de gyldne Lilier i blaat Felt som Frankriges Rigsvaaben fra Kong Philip Augusts Tid (1180—1223); de tre gyldne Leoparder i rødt Felt som Englands fra Kong Richard Løvehjertes Tid (1189—1199); den røde Løve i gyldent Felt som Skotlands fra Kong Vilhelms Tid (1165—1214); og Ørnen som det tydske Rigsvaaben skriver sig omtrent fra samme Tidspunkt.

Hvad Norges tvende Naboriger angaar, da synes deres Rigsvaabener ligeledes at være opkomne i denne samme Periode. Det danske Vaaben, tre blaa Leoparder (eller Løver) i et med røde Hjerter bestrøet gyldent Skjold, findes først i Kong Valdemar 2dens Segl (1202—1241). I Sverige begyndte ogsaa i det 13de Aarhundrede tre gyldne Kroner i blaat Felt at bruges som Rigsvaaben, skjønt endnu vexlende med den gyldne Løve, springende over tre Strømme i blaat Felt, hvilket sidste i sin Oprindelse synes at have været Gøtarikes, eller egentlig den derfra stammende Folkungeæts, Vaabenmerke. Om det Vaklende i Brugen af det svenske Rigsvaaben skal jeg senere hen udførligere tale.

At Norges Rigsvaaben skulde være betydelig ældre end noget af de ovennævnte Rigers, synes der ikke at være nogen gyldig historisk Grund til at antage. Naar Bergraad Petersen i sin Afhandling over det norske Vaaben [1]) anfører, at den norske Konge Olaf Tryggvessøn i sit røde Skjold havde afbildet en gylden Løve, da grunder dette sig paa en Feiltagelse, idet nemlig paa det Sted i Laxdølasaga, hvortil hans nærmeste Kilde, Schøning, henholder sig, ikke er Tale om bemeldte Kong Olaf, men om den islandske Høvding Olaf Paa, der levede i det 10de Aarhundrede [2]). Paalideligere er derimod den Beretning, som i flere af vore Oldsagaer findes om Kong Magnus Barfod, at han i det Slag paa Irland, hvori han tilsatte Livet, bar et rødt Skjold

[1]) Trykt i den Constitutionelle 1836. No. 101. Tillæg.
[2]) Laxd. s. 21.

2 3
med en gylden Løve, og en rød Silkekjortel med en guul Løve foran og bag[1]. Jeg tror imidlertid, det vil være dristigt af denne Beretning at slutte til det norske Rigsvaabens Tilværelse paa Magnus Barfods Tid. Sikkrere bliver det vel at ansee ovenbeskrevne Kong Magnus's Vaabenmerke for endnu at være blot personligt, saalænge man ei kan paapege nogen stadig Brug af samme Merke af de nærmest efterfølgende norske Konger.

Fra Kong Haakon Haakonssøns Regjeringstid (1217—1263) derimod kan Løven med Bestemthed paavises som Norges stadige Vaabenmerke, idet den nemlig findes baade i denne Konges Søns og Medregents, Kong Haakon den yngres, og i hans anden Søns og Eftermands, Kong Magnus Lagabøters (1263—1280) Majestætssegl, i den paa Bagsiden til Hest afbildede Konges Skjold. Det er imidlertid, hvad disse Kongers Segl angaar, endnu uvist, om Løven i Skjoldet har været kronet, og om den har baaret Øxen; de hidtil fundne Aftryk ere for utydelige eller for meget beskadigede til at man med Sikkerhed kan bedømme dette. Men fra Kong Erik Magnussøns Tid (1280—1299) findes stadigen i Rigsseglet ligesom og paa Mynterne Løven i Vaabenet baade kronet og med Øxe, altsaa i Hovedsagen saaledes afbildet, som den senere stedse har været fremstillet i Rigsvaabenet[2].

Segl fra Kongerne Erik Magnussøn (Prestehader) og hans Broder Haakon Magnussøn (1299—1319) forekomme under flere gamle Pergamentsbreve, saa vel vedligeholdte, at man kan gjøre sig en fuldkommen bestemt Forestilling om Rigsvaabenets Udseende i deres Regjeringstid. Disse Segl fremstille paa Forsiden Kongen paa sin Throne, og paa Bagsiden enten Kongen til Hest med et fremad vendt Vaabenskjold, eller og blot et stort Vaabenskjold. I begge Tilfælde er Skjoldet triangulært med de tvende Sider noget udadbøiede efter den Tids almindelige Brug, og undertiden omgivet med en Rand af Stjerner, oftere dog uden nogen saadan. Skjoldet er udeelt og indeholder kun een Figur nemlig en mod Høire vendende kronet Løve, fremadskridende

[1]) Snorre Magnus Barfods Saga 26.

[2]) Carstens „om det norske Vaabens Opkomst og Forandringer" i det kjøbenhavnske Videnskabsselskabs Skrifter. Ny Samling I 156—209.

i opret Stilling og holdende i begge Forlabber en almindelig Stridsøxe med ret Skaft. Skjoldets Felt er i et af Kong Eriks Segl overstrøet med Roser, ellers i Almindelighed uden Zirater. Skjoldet er ikke bedækket af nogen Hjælm og har heller ingen Skjoldholdere, hvor det staar særskilt. Aldeles ligedan er Vaabenet paa disse tvende Kongers Mynter [1]).

I Kong Magnus Erikssøns norske Segl (1319—1355) fremstilles Norges Vaaben ganske paa samme Maade som i hans tvende nærmeste Formænds. Norges under bemeldte Konge stedfindende Forbindelse med Sverige findes ei at have foranlediget nogen Forandring med Hensyn til noget af de forenede Rigers Vaaben, eller nogen Sammensmeltning af dem i eet Vaabenskjold, skjønt hvert Riges særskilte Segl i det Hele antyder Rigernes Forening under samme Konge og fuldkomne Lighed i Rettigheder. I Magnus's norske Segl nemlig (af hvilket et særdeles vel vedligeholdt Aftryk findes under et Brev af 1322 i vort Universitets Diplomsamling) [2]) forestilles paa Forsiden Kongen paa sin Throne med Krone, Scepter og Rigsæble, og paa hans venstre Side lige overfor Rigsæblet et triangulært Skjold, hvori den gotiske Løve springende over tre Strømme; paa Bagsiden et stort triangulært Skjold, hvori den norske kronede Løve med Øxen; i Seglets latinske Omskrift, der indeholder Kongens Titel, nævnes Norge først. I hans svenske Segl fremstilles paa Forsiden Kongen paa sin Throne ligesom i det norske, og ved hans venstre Side et triangulært Skjold med den norske kronede Løve; paa Bagsiden et stort Skjold af samme Form med den gotiske Løve over de tre Strømme; i Titelen nævnes Sverige først.

Kong Haakon Magnussøn den yngres (1355—1380) norske Segl forekommer sjælden ubeskadiget. Det eneste nogenlunde vel konserverede Aftryk, som jeg har seet, fremstiller paa Forsiden et til Høire heldende triangulært Skjold med Løven paa den forhen beskrevne Maade, og ovenover Skjoldets opstaaende venstre Spidse en lukket Hjælm og til Hjælmtegn Løven, ligesom i Skjoldet, men omgiven af 5 Straaler; paa Bagsiden er ingen Figur.

[1]) Afbildninger hos Carstens og i Diplomatarium Arnamagnæanum 2den Deel.
[2]) Nu i Rigsarkivet. Trykt i Dipl. Norv. I No. 166.

4—6

Kong Olaf Haakonssøns (1380—1387) norske Segl har ogsaa blot een Side og fremstiller Kongen paa sin Throne og ved hans høire Haand det norske Vaaben, paa samme Maade fremstillet som i de førnævnte Kongers Segl, ved hans venste det danske Vaaben med de tre Leoparder; begge Vaabenskjolde lige store, triangulære, uden Hjælm eller Skjoldholdere.

Det norske Vaaben i Tidsrummet 1280—1387, d. e. indtil Norges Forening med Danmark og Sverige i Kalmarunionen, var altsaa uforandret et triangulært Skjold, hvori en opret fremadskridende kronet Løve med en ligeskaftet Stridsøxe i begge sine Forlabber. Til nogen Kvadrering eller anden Deling af Skjoldet findes intet Spor, ligesaalidet som til flere sammenføiede Vaabenfigurer eller forenede Vaabenskjolde.

Spørges nu om Farverne, da maa vel indrømmes, at hverken Segl eller Mynter derom give nogen Oplysning; og de kunne heller ikke give det, da den saakaldte Schravering, hvorved Farvene tilkjendegives ved Streger eller Punkter, i den her omhandlede Periode endnu ikke var brugelig (den skriver sig først fra den tidligere Halvdeel af det 17de Aarhundrede). Der er imidlertid paa den anden Side Intet, som antyder, at nogen Forandring i Farverne senere er foregaaet, eller at disse nogensinde have været anderledes end de nu ere og kunne paavises med Bestemthed at have været lige fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Man maa desuden erindre, at i Magnus Lagabøters Gulathingslov[1]) bestemmes, at hver Mand, som eiede indtil 6 Mark Sølv, skulde eie et rødt Skjold, — en Bestemmelse, som temmelig ligefrem synes antyde, at den røde Farve paa Skjoldet allerede dengang var den nationale, og følgelig den, som ogsaa dannede Feltet i Rigets eller Kongens Vaabenskjold. Men var nu Rigsvaabenets Felt rødt, saa burde efter den dagjældende heraldiske Regel, at hvor Feltet er farvet, der skal Figuren være af Metal, og omvendt, — Løven enten være af Guld eller Sølv (d. e. guul eller hvid); og at man af disse Metaller foretrak Guldet, lader sig let forklare af Hensyn baade til dettes Fortrin i Verdi, og til Løvens naturlige Farve. Om det allerede da har været vedtaget, at Øxens Blad skulde være af Sølv, hvilket senere findes, lader sig ikke bestemme.

[1]) Landevernsbalken 11.

6 7

Det vil formeentlig af det hidtil Anførte være klart, hvorledes Norges Rigsvaaben var beskaffet ved Begyndelsen af Kalmarunionen. Denne Union frembragte, som bekjendt, en Forvirring i det norske Riges gamle Forholde, og var heller ikke ganske uden Indflydelse paa Rigets Vaaben, idetmindste paa dettes Sammenstilling med de tvende øvrige forenede Rigers.

Efter en kort Mellemregjering, i hvilken Dronning Margreta, den danske Konge Valdemars Datter og den sidste norske Konge Olafs Moder, stod i Spidsen for Rigsstyrelsen (1387—1389), blev den pommerske Hertug Erik, ifølge den norske Arvefølgelov, antagen til Norges Konge. Hvorledes han har brugt Norges Vaaben i sit Segl og paa sine Mynter, førend han i Aaret 1397 blev alle de tre nordiske Rigers Konge, er hidtil ikke oplyst. Men fra sidstnævnte Aar af finder man, at han i sit Majestætssegl, paa Forsiden, har ført et stort Skjold, firedeelt ved et Kors, og med et Middelskjold; i de øverste Kvarterer, til Høire de danske 3 Leoparder, til Venstre de svenske 3 Kroner; i de nederste Kvarterer, til Høire en Løve (den norske?) og til Venstre den vendiske Drage, i Middelskjoldet den norske Løve i samme Skikkelse som i de ældre norske Kongers Vaabenskjold. At det norske Vaaben har sin Plads i Middelskjoldet, maa vistnok udledes deraf, at Erik betragtede Norge som sit Arverige, medens han i de tvende andre Riger var Valgkonge. Paa Seglets Bagside findes enten et Kors eller 3 Kroner, — det Sidste efter de Svenskes Paastand, i Seglet for de Breve, som angaa Sverige[1]). Om Erik for sine norske Breve har brugt noget særeget norsk Segl, og i saa Fald hvorledes det har været beskaffet, har jeg ikke af de Dokumenter, som hidtil ere komne mig for Øie, kunnet udfinde.

De Segl af Eriks Efterfølger, Kristoffer af Bayern, hvilke i Afbildning findes ved Slutningen af Resens Frederik d. 2dens Krønike, maa antages for at være hans danske Segl, da hverken Norges eller Sveriges Vaabenmerker deri sees. At han altsaa har brugt et eget norsk Segl, er rimeligt; men noget Aftryk eller nogen Afbildning af dette har jeg hidtil ei stødt paa.

Den svenske Konge Karl Knutssøn under sin kortvarende Regjering

[1]) See Afbildningerne ved Enden af Resens Frederik den 2dens Krønike.

i Norge (1449—1450) førte et for Norge og Sverige fælles Segl, hvori et med Kors kvadreret Skjold, i hvis første og fjerde Kvarteer de svenske 3 Kroner, og i andet og tredie den norske Løve med Oxen noget krumskaftet; i Middelskjoldet hans Familievaaben, en Baad[1]).

De følgende Unionskonger, Christian 1ste, Hans og Christian 2den, have, saavidt jeg har formaaet at opdage, ikke brugt noget eget norsk Segl, men et fælles for alle de tre forenede Riger, i hvis Vaabenskjold, der ved et Kors er deelt i 4 Kvarterer, det norske Vaaben almindelig har sin Plads i det tredie Kvarteer, nemlig det nederste til Høire; medens i de tvende øvre Kvarterer findes til Høire det danske og til Venstre det svenske Vaaben, og i 4de Kvarteer den vendiske Drage; i Middelskjoldet, der ogsaa er kvadreret, det slesvig-holsteenske Vaaben, og i Hjerteskjoldet det oldenburgske. Ikkun i Christian 1stes Segl før han blev Sveriges Konge findes det norske Vaaben i andet Kvarteer. Det norske Skjoldemerke har forøvrigt her ikkun undergaaet den Forandring, at Løven har faaet en mere forover heldende Stilling, og at Oxens Skaft er bøiet og saaledes forlænget, at det rækker hen under alle Løvens fire Been; — en Stilling, som siden er bleven vedligeholdt. Paa enkelte norske Mynter fra disse Kongers Tid findes det norske Vaaben særskilt og indeholder heller ikke da noget uden Løven med krumskaftet Oxe.

Da Kong Christian 2den 1531—1532 opholdt sig i Norge, findes han ved sine, Norge udelukkende vedkommende, aabne Breve at have benyttet det ovenbeskrevne Unionssegl, — en Omstændighed, der tilfulde synes at overtyde om, at Norge dengang intet særskilt Rigssegl har havt.

Ved Christian 2dens Forjagelse i 1523 traadte, som bekjendt, Sverige ud af Unionen. Kong Frederik 1ste findes at have benyttet et for Norge og Danmark fælles Majestætssegl, indeholdende 8 særskilte Vaabenskjolde, af hvilke det oldenburg-delmenhorstske indtager den midterste Plads, og de øvrige ere ordnede rundt om dette saaledes, at lige ovenfor samme findes et Skjold med et simpelt Kors, til Høire af dette sidste det enkelte danske Vaaben, og til Venstre det norske, indeholdende Løven alene med den krumskaftede Oxe. Ellers findes denne

[1]) Scheffer: de insignibus regni Sveciæ Pag. 90.

Konge hyppigst at have beseglet sine norske Breve med det slesvig-holsteenske Vaaben, hvilket han brugte kvadreret uden Kors, med den norske Løve i første Kvarteer for at udtrykke sin Paastand, at være Arving til Norge.

De Breve fra den her omhandlede Periode, hvilke ere udstedte af det norske Rigsraad, ere alle, saavidt jeg har kunnet udfinde, beseglede med de enkelte Rigsraaders Segl, uden at noget Rigssegl er vedhængt.

Af dette om Unionstiden Anførte vil fremlyse, at Norges særskilte Vaaben under Rigets Forening som selvstændigt Rige med Danmark og Sverige og siden med Danmark alene ingen anden Forandring har undergaaet fra hiin ældre Form, end at Løven har faaet en mere fremadbøiet Stilling, og Ørens Skaft er blevet krumt og udstrakt under alle Løvens fire Labber; — en Stilling, som forresten hverken er saa udtryksfuld eller saa heraldisk rigtig som den ældre. Til nogen Kvadrering af Skjoldet eller Optagelse i samme af andre Skjoldemerker findes her ligesaalidet som i det ældre Tidsrum det ringeste Spor.

Med Christian 3dies Regjeringstiltrædelse (1537) foregik en Hovedforandring i Norges hele Forhold til Danmark, og fra nu af blev der naturligviis langt mindre end under de foregaaende Unionskonger Spørgsmaal om noget eget norsk Majestætssegl. I Christian 3dies tidligere for begge hans Riger fælles Segl forekommer et kvadreret Vaabenskjold, hvor det norske Vaaben indtager det 2det Kvarteer, nemlig det øvre til Venstre, istedetfor i de tidligere Unionsvaaben de svenske 3 Kroner, hvilke nu for det første bleve udeladte. Men senere hen, efter 1548, optog Christian de tre Kroner i Vaabenet, dog saaledes, at han lod Norges Vaaben beholde den Plads, han engang havde givet det, nemlig i 2det Kvarteer, medens derimod de 3 Kroner nu fik Plads i det 3die. Dette Skridt af Christian foranledigede de bekjendte langvarige Tvistigheder mellem Danmark og Sverige om Brugen af Vaabenmerket de 3 Kroner. De Svenske paastode nemlig, at den danske Konge dem til Fornedrelse og for at tilkjendegive sine Fordringer paa Sverige havde usurperet det svenske Vaaben; de Danske derimod paastode, at de 3 Kroner aldrig havde været Sveriges udelukkende Vaaben,

men at det var et Unionsvaaben, indført ved Kalmarunionen, hvilket ethvert af de tre engang forenede Riger havde lige Ret til at føre, og hvilket altsaa den dansk-norske Konge, der regjerede over tvende af disse Riger, uden nogen Usurpation mod Sverige kunde føre sammenstillet med sine øvrige Vaabener som et historisk Merke paa den fordums Forening mellem de tre nordiske Riger.

Fra begge Sider fremsatte man Grundene for sin Paastand. At opregne disse her i deres Udførlighed vilde blive for vidtløftigt; de findes fremstillede i Scheffers ovenciterede Verk, og jeg vil her kun fremstille dem kortelig i deres Hovedpunkter.

De Danske havde væsentlig ikkun een nogenlunde antagelig Grund at anføre for sin Paastand, og det var den, at Dronning Margreta og Erik af Pommern undertiden havde brugt et Segl med 3 Kroner alene, hvilket nu paastodes at have været et Unionssegl. Sveriges rette Vaaben, sagde de, var Løven springende over tre Strømme, medens de 3 Kroner var indført deri som et blot Unionsmerke.

De Svenske besvarede denne de Danskes Beviisgrund med den Paastand, at naar Dronning Margreta og Kong Erik saaledes som anført havde brugt de 3 Kroner alene i sit Segl, da var dette ved Breve, der vedkom Sverige udelukkende eller fortrinsviis. Derimod beviiste de med ugjendrivelige Grunde: — 1) At de tre Kroner havde været Sveriges principale Vaaben allerede længe før Unionen, — noget som tilstrækkelig kan godtgjøres baade af Segl og Mynter, uden at man derfor behøver at gaa ind paa de Overdrivelser, hvori mange svenske Lærde have gjort sig skyldige med Hensyn til dette Vaabenmerkes Ælde. Vel maa det indrømmes, at der har været i ældre Tider nogen Vaklen i det svenske Vaabens Skikkelse, og det er sikkert, at Kongerne af Folkeungeætten i sine Segl fortrinsviis brugte som Skjoldemerke Løven over de 3 Strømme; men baade er Spor til, at enkelte ældre svenske Konger have brugt 3 Kroner i sine Segl, ligesom og i enkelte af Folkungen Kong Magnus Ladelaas's Segl de 3 Kroner findes stillede udenom Vaabenskjoldet med Løven over Strømmene, hvorhos paa Folkungekongernes Mynter de 3 Kroner idelig forekomme paa den ene Side, indesluttende Kongens Navnechiffer, medens paa den anden Side findes afbildet et Skjold med Løven over de tre Strømme, — og, hvad der

10 11

er det vigtigste, det er udenfor al Modsigelse, at Kong Albrecht (1363—1389) gjennem sin hele Regjeringstid brugte som sit Riges Vaaben baade i Segl og paa Mynter de 3 Kroner alene. — 2) At under Unionen de 3 Kroner vare baade af de Svenske selv anseede for at være Sveriges principale Vaaben, og af Unionskongerne erkjendte herfor; — noget som ligesaa ugjendrivelig lader sig bevise deels deraf, at de Svenske i denne Periode brugte de 3 Kroner i sit Rigsbanner og i sit særegne under Rigsforstanderne anvendte Rigssegl, hvori netop dette Merke forekommer ganske alene, — deels deraf, at Unionskongerne i sine Majestætssegl anviiste de 3 Kroner Plads i Vaabenskjoldets andet Kvarteer, uden noget andet Vaabenmerke for Sverige, og udelode dem ganske af Vaabenet i flere Perioder, naar de ei vare anerkjendte og kronede som Sveriges Konger. — Endelig 3) at, i Erkjendelse af dette Merkes sande Betydning, baade Kong Fredrik den 1ste og Kong Christian den 3die, i dennes tidligere Regjeringsaar, havde udeladt de 3 Kroner af deres Majestætsvaaben, og derhos ladet upaatalt, at Sveriges Konge, Gustav Vasa, lige fra sin Regjerings Tiltrædelse 1523 havde ført i sit Segl de 3 Kroner som det egentlige Svearikes Vaaben kvadreret med Løven over de tre Strømme som Gotarikes Vaaben.

Naar disse Grunde fra begge Sider veies mod hinanden, maa det formeentlig være indlysende for enhver Upartisk, at Retten i den omhandlede Strid var paa de Svenskes Side. Alligevel vilde de Danske ikke lade sig overbevise eller opgive sin Anmasselse. Striden blev fra Aar til Aar mere heftig og blev omsider een blandt de væsentlig medvirkende Aarsager til Udbruddet af den nordiske Syvaarskrig mellem Danmark og Norge paa den ene Side og Sverige paa den anden (1563—1570). Denne Krig endtes ved Freden til Stettin den 13de December 1570.

Da det nu er Fleres Mening[1]), at ved denne Fredsslutning ikke alene Brugen af de 3 Kroner i Sveriges og Danmarks Vaabener reguleredes, men at ogsaa en Ret indtraadte for Norge til at optage de 3 Kroner som et historisk Merke paa Kalmarunionen i sit særegne

¹) Saaledes Bergraad Petersens i hans ovenciterede Afhandling i den Constitutionelle for 1836 No. 101. Till.

Rigsvaaben, og at dette herved skulde have undergaaet en Hovedforandring, som med Hensyn til dets Skikkelse endnu skulde have Retsgyldighed, — saa maa den Artikel i Fredstraktaten, som angaar denne Gjenstand, nærmere betragtes.

Ordene i det paa Tydsk affattede Fredsdokument lyde, hvad nærværende Sag angaar, som følger:

„Art. 4. Nachdem auch zwischen ihren kön. W. unter andern fürnemlich deßhalb Streit und Irrunge fürgestanden, daß die kön. W. zu Schweden der dreyer Cronen, als des Königreichs Schweden Zugehörend eigen Wapen und Schildzeichen, allein zu gebrauchen befugt seyn, und der kön. W. zu Dännemarck keiner Gerechtigkeit daran geständig seyn wollen, — die Kön. W. zu Dännemarck aber die drey Cronen nicht vor des Königreichs Schweden eigen, sondern vor aller dreyer Reiche, Dännemarck, Schweden und Norwegen gemein Wapen gehalten, und dieweil Ihr kön. W. zwei derselben Königreiche, Dännemarck und Norwegen, und die kön. W. zu Schweden allein derselben eins unter ihrem Gewalt und Gebiete hätte, sich von deßwegen zu dem Gebrauch der dreyen Cronen mehr, oder ihr so viel als die kön. W. zu Schweden berechtiget zu seyn geachtet; — so haben wir vor gut, und zu Erhaltung Freundschafft und Nachbarschafft dienlich erachtet, dieweil beyder Ihrer kön. Mai. Hern Vätter, weyland König Christian 3. zu Dännemark und Norwägen &c., und Kön. Gustaff zu Schweden, beyde hochmilter Gedächtnüß, bey ihrem Leben die drey Cronen im Wapen geführet, daß beyde ihre kön. W. hinführ gleicher Gestalt solche drey Cronen ins gemein führen solten, doch daß sich darab kein Theil zu des andern Königreichen oder Landen einiger Herrschafft anmassete. Nachdem aber die Kön. Schwedische Gesandten sich darauf erkläret, daß sie solches einzugehen kein Anbefehlich hätten, und ob wir wol darüber noch andere mehr Mittel fürgeschlagen, doch dieselbige, etliche von dem einen, etliche von dem andern Theil nicht haben angenommen werden wollen; so ist leztlich diese Sache durch uns dahin behandlet, daß die kön. Dänmärckische und Schwedische Abgesandten

beyderseits, von ihrer gnädigsten Könige und Herrn wegen, angenommen, gewilliget und versprochen, das Ihre Kön. W., derselben Nachkommen und Erben, auch beyder Reiche, Stände und Verwandten, einer gegen den andern von wegen der Gerechtigkeit mehr berührtes Wapen der dreyer Cronen, zu ewigen Zeiten keinen Krieg oder unnachbarlichen Willen anfangen, noch auch nichts Thätliches oder Feindliches fürnehmen, sondern sich vermöge dieses zwischen Ihren Kön. W. behandelten, beschlossenen und aufgerichten, für und für währenden Friedens, freundlich und nachbarlich verhalten wollen. Damit aber diese Sache nicht in der Ungewißheit und Unrichtigheit bleibe, und künfftiglich dadurch wiederumb Unruhe und Wiederwärtigkeit erreget werde, so haben die Kön. Gesandten beyderseits, im Namen und von wegen ihren gnädigsten Könige und Herrn, und auf entfangenen Gewalt und Befelich diesen Articul zu der Röm. Käys. Mai., deß Churfürsten zu Sachsen ꝛc. — als von beyden Kön. Theilen in gemein und besonders hiezu benenter und erwehlter willkürlichen Schiedsrichter, endlichen Spruch und Erkändtnüß gestellet, und in dieselbe mächtiglich compromittiret und bewilliget."

Nu følger en vidtløftig Fremstilling af de Former, som med Hensyn til disse Voldgiftsmænd skulde iagttages; derpaa fortfares:

„In Mittlerzeit aber, und so lang bis dieser Gerechtigkeit halber von der Röm. Käys. Majest. Chur- und Fürsten obenangeregter Gestalt endlich erkandt und erkläret, sollen die Kön. W. zu Dännemarck und Schweden beyderseits das Wappen der dreyen Cronen unverhindert führen und gebrauchen, und damit, wie es von beyder Ihrer Kön. W. Herrn Vättern, weiland König Christiano und Gustavo, auf Ihre Kön. W. bracht, und in dem Stande, darinn es jeziger Zeit noch ist, gelassen werden, und sich beyderseits Ihre Kön. vor sich, auch ihre Nachkommen und Erben, einer des andern Königreichs Wappen (ausserhalb des, was der dreyer Cronen halber oben ver-

13 14

meldet, und zu rechtlicher Erkändtnüß außgesetzet) hinfort nicht gebrauchen, jedoch daß auch hiedurch einem und dem andern Theil an seinen Probationibus des obberührten, zu rechtlichem Erkändtnüß gestalten Streits halber nichts benommen[1])."

Hovedindholdet af denne Fredsartikel er altsaa: at Tvisten om Brugen af de 3 Kroner underkastes fra begge Sider visse udvalgte Voldgiftsmænds Kjendelse, og at indtil en saadan Kjendelse faldt, begge Konger maatte føre de 3 Kroner i sit Vaaben, paa den samme Maade som de ved nærværende Freds Afslutning førtes, uden dog derpaa at grunde nogensomhelst Fordring den Ene paa den Andens Land og Riger; — men at forresten begge Konger og deres Efterkommere skulde afholde sig fra at bruge den Ene den Andens Kongeriges Vaaben.

Tvisten om Brugen af de tre Kroner i Vaabenet kan følgelig ingenlunde siges at være afgjort ved Stettinerfreden. Heller ikke kom den til de udnævnte Voldgiftsmænds Afgjørelse, og Sagen blev, skjønt idelig bragt paa Bane, dog udsat fra Tid til anden[2]). Først ved Freden til Knærød mellem Gustav Adolf og Christian 4de i 1613 kan Sagen siges at være kommen til en endelig Afgjørelse. Den Artikel i Fredsfordraget, der handler herom, lyder som følger:

„Art. 2. Iligemaade eftersom baade før det stettinske Fordrag og siden altid haver været Tvist imellem Rigerne om det Vaaben, de 3 Kroner, hvilket Sveriges Konger formene at være det rette svenske Vaaben eller Skjoldmerke. Men vi tvertimod holde det for et Unionsvaaben, som begge Rigerne til at føre ligestor Rettighed og Jus haver. Da ere vi saaledes om denne fornævnte Irring overeens kommen, at den fornævnte Disputation om de 3 Kroner skal være herefter afskaffet og aldrig igjen repeteres af Efterkommere Konninger i Danmark (og Sverige), men være begge Rigers Konninger over Danmark og Sverige frit fornævnte Vaaben, de 3 Kroner, at føre og bruge til evig Tid. Dog at vi og vore Efterkommere Konninger i Danmark ikke med det fornævnte Vaaben,

[1]) Resen Fredr. 2den Krøn. S. 375, jfr. S. 239, hvor det Samme findes i dansk Oversættelse.

[2]) Scheffers ovenciterede Verk Pag. 219—241.

de tre Kroner, skulle tilholde sig nogen Jus eller Rettighed til Sveriges Rige; men dermed at holdes ved den Renunciation, som det stettinske Foredrag formelder" [1]).

Jeg overlader nu til Retskyndige at bedømme, hvorvidt Udtrykkene i bemeldte tvende Fredsfordrag hjemle Norge en bestemt Ret til at føre de 3 Kroner i sit Vaaben. Mig forekommer den Sag idetmindste meget tvivlsom. Saameget er vist, at de Svenske aldrig, hverken i Ord eller Brug, have erkjendt de 3 Kroner i sit eget Vaaben for et Unionsmerke, men stedse have anseet dem, efter ovennævnte Fredsslutninger som forud, for Sveriges principale Vaaben.

Hvad nu angaar de Afbildninger af Norges, Sveriges og Danmarks Rigsvaabener, hvilke Bergraad Petersen har meddeelt i sin ovenciterede Afhandling, og som, ifølge hans Mening, ere Kopier af de ved Fredsforhandlingerne til Stettin fremlagte Tegninger af de 3 Rigers Vaabener, saaledes som de dengang vare beskafne, og som de ved bemeldte Fredsslutning antoges at skulle forblive uforandrede i Fremtiden, — da maa bemerkes: 1) at hverken Fredsdokumentet selv eller de historiske Beretninger om Fredsslutningen, hvilke ere komne mig for Øie, omtale nogen saadan Fremlæggelse af Vaabentegninger; — 2) at Norges Vaaben, i den Skikkelse som det der er afbildet, aldrig enten før eller siden forekommer hverken i Segl eller paa Mynter; — 3) at hverken Sveriges eller Danmarks Vaaben her har den Skikkelse, som det ellers har i Segl og paa Mynter nærmest før og efter bemeldte Fredsslutning; — og endelig 4) at, om end saadanne Tegninger ved Fredsforhandlingerne til Stettin virkelig skulde være fremlagte (hvorom der som sagt maa næres den høieste Tvivl), da kunne de saaledes beskafne Rigsvaabener, efter vedkommende Artikels Ord, umulig antages ved den afsluttede Fred at have erholdt en Anerkjendelse, der gjorde dem stabile og uforanderlige.

Jeg veed vel, at det er Fleres Mening, at der er en historisk Hjemmel for, at det fuldstændige norske Rigsvaaben fremstillede, ligesom i Bergraad Petersens omtalte Afbildning, et hvidt Lilie- eller og Kløverkors, der deelte det røde Felt i 4 Kvarterer, af hvilke Løven med Øxen indtog det øverste til Høire, og Islands, Færøernes og

[1]) Slanges Christian 4des Hist. S. 336.

Grønlands Vaabenmerker de tre øvrige; — denne Mening maa jeg derfor omhandle noget nærmere.

Det hvide Kors benævner man St. Olafs Kors, og antager det at have sin Oprindelse som Vaabenmerke fra Slaget ved Stiklestad, i hvilket Olaf den hellige, efter Sagaernes Beretning, lod sine Stridsmænd til Kjendetegn drage hvide Kors paa deres Hjælme og Skjolde. Men herved maa bemerkes: 1) at det efter Beretningens Sammenhæng er tydeligt nok, at Korstegnet her var det væsentlige, ikke Farven, og at den hvide Farve rimeligviis brugtes af de ringere Stridsmænd, fordi den var lettest at erholde, medens derimod Kong Olaf selv, i dette Slag ligesom tidligere i Slaget ved Nesjar, i hvilket han tilkjæmpede sig Norges Kongedømme, udtrykkelig siges at have baaret et hvidt Skjold med gyldent Kors. — 2) At et saadant hvidt Kors, saavidt mig bekjendt, i senere Tider aldrig findes omtalt, hverken i Sagaerne eller vore andre historiske Kilder, som et Merke for de norske Konger eller deres Stridsmænd, med mindre man vil uddrage en saadan Slutning af Birkebenernes almindelige Krigsraab: „Frem Kristmænd! Korsmænd! den hellige Kong Olafs Mænd!" — hvoraf man dog vel i det Høieste ikkun kan slutte, at Birkebenerne i Kampen betegnede sig, til Adskillelse fra sine Fiender, med et Kors, uvist af hvilken Farve. — Endelig 3) at selve Benævnelsen: St. Olafs Kors, saavidt mig bekjendt, ingen anden historisk Hjemmel har end den, at et Kors af ovenbeskrevne Form, men uvist af hvilken Farve, mellem tvende fravendte Oxer førtes i Nidaros's Erkebispedømmes Segl og Mynter ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, dog heller ikke tidligere, hvilket de mange endnu tilværende Erkebiskopssigiller fra forskjellig Tid noksom godtgjøre.

Hvad Vaabenmerkerne for de tre norske Skatlande angaar, hvilke efter den anførte Mening skulde findes i Skjoldets andet, tredie og fjerde Kvarteer, da tror jeg, at deres Tilværelse før ved Midten af det 16de Aarhundrede vanskelig lader sig bevise. Fra Frederik 2dens Tid finder man dem paa Sigiller og senere ogsaa paa Mynter, baade særskilte og indlemmede i det store dansk-norske Kongevaaben, men aldrig, saaledes som i Bergraad Petersens Tegning, kvadrerede sammen med den norske Løve, tvertimod i det fuld-

stændige Majestætsvaaben altid adskilte fra den norske Løve og i et andet Kvarteer.

Jeg kan følgelig ikke andet end ansee den formeentlige historiske Hjemmel for det ved et hvidt Kors firedeelte norske Rigsvaaben med Norges og Skatlandenes kvadrerede Vaabenmerker for at hvile paa den allersvageste Grundvold.

Naar Norges Vaaben under de dansk-norske Konger fra Christian den 3die i Segl og paa Mynter forekommer særskilt, da indeholder det aldrig mere, end hvad det indeholder som Kvarteer i det samlede Majestætsvaaben, nemlig Løven med den krumskaftede Øxe, — i hvilken Skikkelse det er forplantet til vore Tider.

Efter min Formening er der saaledes ingensomhelst historisk Hjemmel for noget andet norsk Rigsvaaben end det nu brugelige, nemlig: et udeelt rødt Skjold, hvori en mod Høire vendende gylden kronet Løve, holdende en Øxe med gyldent Skaft og Blad af Sølv. Den eneste Forandring i dets nuværende Skikkelse, som maaskee kunde synes passende og historisk hjemlet, vilde det være, om man gjengav det dets Form før Kalmarunionen, saaledes at Skjoldet blev mere triangulært, Øxen ligeskaftet, og Løven fik en mere opretstaaende Stilling med Øxen i de tvende Forlabber og hævet som til Hug. En saadan Forandring vilde, i mine Tanker, gjøre Vaabenet smukkere, udtryksfuldere og mere heraldisk rigtigt. At der tilføiedes Skjoldholdere, f. Ex. to Løver, eller, efter Bergraad Petersens Forslag, en Løve og en Bjørn, kunde maaskee være i sin Orden.

Da Norges og Sveriges indbyrdes Forhold synes at udkræve, til Brug ved Udfærdigelsen af Dokumenter, der angaa begge Rigers fælles Anliggender, et Majestætssegl, der tillige er et Unionssegl, og som udtrykker Rigernes fuldkommen sideordnede Forhold i Unionen, saa maa jeg med nogle faa Ord berøre, hvorledes, efter min Formening, et saadant Segl efter andre forenede Rigers Exempel heraldisk rigtigst kunde indrettes.

Den heraldiske Brug hjemler i denne Henseende 3 Hovedformer:

1) Et kvadreret Skjold, med det ene Riges Vaaben i 1ste og 4de Kvarteer, det andet Riges i 2det og 3die. Saaledes brugtes Englands og Frankriges Vaabener i det engelske Majestætssegl kvadrerede

med hinanden fra Edvard 3dies indtil Jakob 1stes Tid; saaledes Sveriges og Norges i Kong Karl Knutssøns ovenbeskrevne Segl, Polens og Lithauens i det gamle polske Vaaben, Svearikes og Gøtarikes i det nuværende svenske Vaaben, Kastiliens og Leons i det spanske o. fl.

2) Et efter Længden ligedeelt Skjold, med hvert af Rigernes Vaaben i sin Halvedeel. Saaledes brugtes Englands og Skotlands Vaabener i Dronning Annas storbritanniske Majestætssegl efter Rigernes Union i 1706.

3) To fuldkommen lige, ved Siden af hinanden stillede Skjolde, hvert med det ene Riges Vaaben. Saaledes brugtes Frankrigs og Navarras Vaabener af de franske Konger af den bourbonske Linie indtil Revolutionen.

Af disse 3 Maader forekommer mig den sidste at være langt at foretrække for de tvende andre, hvad enten man nu vil give de to Skjolde en fælles Krone, eller, hvad der vel er det rigtigere, lade hvert af dem have sin særegne Krone. Den høire Side (fra Skjoldholderen at regne), hvilken i Heraldiken ansees som den fornemste, kunde formeentlig uden Anstød mod Nationalfølelsen indrømmes det større og mægtigere Rige.

Norges Flag.

Flag i Nutidens Betydning, nemlig en Dug af een eller flere bestemte Farver, hvorved et Skibs, Kjøbskibs eller Krigsskibs, Nationalitet betegnes, er ligesaa lidet i Brugen som i Navnet gammelt i Norden.

Vel førte fra ældgamle Tider Nordmændene farvede eller forgyldte Fløie (veðrviti d. e. Veirviser) paa Mastetoppen af sine Skibe, ligesom de og brugte til Søs som til Lands at hæve i Veiret et Skjold af en vis Farve for at tilkjendegive, om de kom som Venner eller Fiender, nemlig i første Tilfælde et hvidt, i sidste et rødt; — men Intet af dette svarer til de nyere Tiders Brug af Flag.

Mere nærmer sig hertil de Gamles Merker eller Faner. Det var nemlig lige fra en fjærn Oldtid Skik blandt Nordmændene som blandt mange flere Folkefærd, at enhver Høvding af nogen Betydenhed lod i

Krig bære foran sig et vist Merke til et Foreningstegn for sine Stridsmænd, og dette bestod oftest i et paa en lang Stang heftet Stykke hvidt eller farvet Tøi, dannet i en vis Form eller besat med visse Figurer, som Høvdingen selv valgte. Var man til Søs, havde dette Merke eller denne Fane sin Plads i Forstavnen paa Høvdingens eget Skib. Efter at Norge var blevet samlet til eet Rige, blev Brugen af Merke eller Fane et Verdighedstegn for Kongerne og Jarlerne. Fra den Tid af, at Norge fik sit bestemte Rigsvaaben, maa man vistnok antage, — skjønt dette intetsteds, saavidt mig bekjendt, udtrykkelig berettes — at Kongernes Merke eller Fane har fremstillet Rigsvaabenet, og som tilforn havt sin Plads i Forstavnen paa Kongeskibet. Men dette var endnu ikke Flag i Nutidens Betydning, idet det ikkun var et Merke i Krig og for Høvdingens Person, men ikke noget Tegn paa Nationaliteten for Handelsskibe.

At Flag i denne sidste Betydning har været brugt af Nordmændene før Kalmarunionen, lader sig neppe bevise. Hvad hidtil som Beviis har været anført af flere Lærde, grunder sig paa lutter Vildfarelser og Misforstaaelser af Kildeskrifternes Ord [1]).

Det samme, tror jeg, gjælder om Kalmarunionens første Tider. Hvad denne Periode angaar, veed jeg vel, at man almindelig paaberaaber sig Albert Krantz's Beretning i hans Norvagia lib. VI c. 12; men naar man med Opmerksomhed gransker Stedet i dets hele Sammenhæng, bortfalder formeentlig dets Beviiskraft, hvilket ogsaa Justitiarius Berg antager paa nysciterede Sted S. 525 Not. 2. — Efter at nemlig Krantz har fortalt, at Christian af Oldenburg efter Kristoffer af Bayern blev de tre nordiske Rigers Konge, siger han: „Norvagia quoque tum pacem habuit. Inventus est tamen ex militibus quidam Olauus Nicolai, quem ferunt rebus novis clam studuisse. Conspecta est uxor ejus navigare *velo purpureo, cui inerant arma Norvagiæ*,“ d. e. „Norge havde ogsaa da Fred. Dog fandtes der af Ridderne en vis Olaf Nicolaussøn (eller Nielssøn), hvem man beretter hemmeligen arbeidede paa at vække Uroligheder. Hans Hustru

[1]) G. L. Badens Undersøgelse om Flags Ælde i Norden, med Justitiarius J. C. Bergs Anmerkninger, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie II 514—529.

saaes at seile med et purpurfarvet Segl, hvori Norges Vaaben." Derpaa beretter Forfatteren, at denne Olaf Nielssøn faldt de tydske Handlende i Bergen besværlig, og da disse antoge, ifølge Udtrykkene i et kongeligt Brev, at det ei vilde fortryde Kong Christian, om de tugtede Olaf for hans Overmod, saa vakte de et Opløb mod ham i Bergen og dræbte ham (1455).

For det første bliver her Spørgsmaal om Betydningen af det latinske Ord velum. Den almindelige er som bekjendt: Seil, og det var aldeles stemmende med den Tids Brug, at føre farvede Seil med Vaabenmerker i. Der er i saa Fald her aldeles ikke Tale om Flag. Dernæst, om man nu end vil tage velum i den usedvanligere Betydning: Flag, mon man da af nærværende Sted kan udlede noget Beviis for den daværende Brug af et norsk Nationalflag af det her beskrevne Udseende, ogsaa anvendt paa Handelsskibe? Jeg tror det ikke. Havde nemlig saadant været Tilfælde, hvad usedvanligt, anstødeligt, overmodigt eller mistænkeligt kunde der da være deri, at Olaf Nielssøns Frue for med dette Flag? — og det er det jo netop som Fortællingen antyder. Men antager man derimod, at Retten til at føre Rigets Vaaben som Merke (enten i Skibsseil eller Fane) endnu, efter ældre Tiders Brug, var indskrænket til Kongens Person, eller den Mands, som Kongen havde givet Overanførselen eller Overbefalingen paa sine Vegne, saa er Krantz's hele Fortælling klar og tydelig. Brugen af Norges Konges eller Riges Høihedsmerke — man maa antage uden Kong Christians Indvilgelse — var en Usurpation, som maatte vække Kongens Vrede og hans Mistanke om, at Brugeren, der havde været en Tilhænger af Christians Medbeiler til Norges Rige, Karl Knutssøn, havde oprørske Planer fore.

Dette Beviis for et norsk Nationalflags Tilværelse i det 15de Aarhundrede maa saaledes ansees for ugyldigt.

Da man nu, saavidt hidtil bekjendt, ikke finder Navnet Flag — et Ord, som upaatvivlelig er laant fra det tydske Sprog — anvendt af Nordens Skribenter førend henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel [1]), saa bliver det vel høist sand-

[1]) See ovenciterede Badens Afhandling S. 527—28 med Just. Bergs Not. 2.

synligt, at heller ikke Brugen af Flag i Nutidens Bemerkelse er synderlig ældre i noget af de tre nordiske Riger, skjønt man vistnok finder baade Brugen og Navnet (vloghel og vlugh) hos de tydske Hansestæder Hamburg og Lübeck allerede ved Slutningen af det 13de Aarhundrede [1]).

Jeg tror følgelig, at man uden Betænkelighed kan antage, at Brugen af Flag ikke er indført i Norden førend ikke alene efter Kalmarunionen, men ogsaa efter Omvæltningen i 1537, der bragte Norge i et aldeles underordnet Forhold til Danmark.

Spørgsmaalet bliver nu, hvorvidt Norge, da Brugen af Flag indførtes, fik sit særegne Nationalflag, eller om det fik fælles Flag med Danmark. Til dette Spørgsmaals Besvarelse mangle imidlertid bestemte Data, og man maa nøies med Formodninger.

Naar man tager Hensyn til de forhaandenværende Omstændigheder, saa maa man visseligen indrømme, at der kun er saare liden Rimelighed for, at den Tids dansk-norske Konger, hvilke paa enhver Maade søgte at undertrykke Norges Nationalitet og bringe den i Forglemmelse baade hos Udlændingen og hos Folket selv, — at de skulde have indrømmet Norge et særeget fra det danske forskjelligt Nationalflag. Man maa ogsaa oprigtig tilstaa, at i hidtil bekjendte Mindesmerker intet Spor findes til et saadant.

Det er, som bekjendt, Fleres Mening, at indtil ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, ja vel indtil Midten af samme, da ved Forordning af 11te Juli 1748 det danske, eller rettere dansk-norske Flag bestemt reguleredes — det danske Flag var guult med blaat Kors, det norske derimod rødt med hvidt Kors, og at først i Anledning af ovennævnte Forordning det gule Flag ganske afskaffedes, og det røde, egentlig det norske, blev fælles Flag for begge Riger. Gyldige Beviser for denne Paastand have imidlertid hidindtil ei været fremførte, og flere end een Omstændighed tale formeentlig mod dens Rigtighed.

Man siger: „hvorfra skulde vel de Danske have faaet den røde og hvide Farve i sit Flag, da dog disse Farver ere fremmede for deres Rigsvaaben, der fremstiller 3 blaa Leoparder i gyldent Felt? — I det norske Rigsvaaben derimod findes det røde Felt, og det hvide

[1]) Saml. til det norske Folks Sprog og Historie V 618—19 Note 4.

21—23
Kors er St. Olafs Korset, som Norge fra ældgamle Tider har ført i sit Merke."

Hvad det saakaldte hvide eller sølverne St. Olafs Kors i Norges Vaaben angaar, da maa jeg henholde mig til hvad jeg ovenfor har anført om den fuldkomne Mangel paa historisk Hjemmel for dets Tilværelse. Hvad Farverne angaar, da indrømmer jeg vistnok deres Uovereensstemmelse med Farverne i det principale danske Vaaben. Men hvoraf bevises, at Farverne i Flag og Vaaben netop skulle sammensvare? — Den vedtagne Brug blandt Europas søfarende Nationer taler ei for en saadan Paastand. Frankriges Nationalflag var under Bourbonnerne, som bekjendt, hvidt, medens Vaabenet var et blaat Felt med gyldne Lilier. England har hyppigen brugt et hvidt Flag, eller hvidt med rødt Kors, uagtet Rigsvaabenet er gyldne Leoparder i rød Grund. Holland har i to Aarhundreder idetmindste stadigen havt sit Nationalflag trefarvet med Rødt, Hvidt og Blaat, skjønt Vaabenet har været en gylden Løve i rødt Felt. Flere lignende Exempler kunne anføres. — Flaget i Almindelighed har upaatvivlelig sin Oprindelse af en dobbelt Kilde, nemlig deels af Rigs- eller Kongefanen, hvori Rigsvaabenet, hvilken efter ældgammel Sedvane skulde have sin Plads i det Skib, paa hvilket Kongen selv var ombord (deraf den nyere Tids Kongeflag, hvori efter vedtagen Skik Rigsvaabenet findes i Midten), — deels af de Signaler, som baade i Fred og Krig heisedes paa Skibene, og i hvilke Farverne, der i det Fjærne vare meget mere iøinefaldende end Figurerne, vare det egentlig betegnende. Disse Signalflag var det vel især, som efterhaanden gik over til Nationalflag, og deraf kan man lettelig forklare sig baade Farvernes Uovereensstemmelse med Rigsvaabenets, og derhos den Omstændighed, at een og samme Nation eller Stat meget ofte har flere Flag, saaledes t. Ex. Storbritannien et rødt, et hvidt og et blaat, i hvilke kun Unionsmerket er fælles.

Desuden maa man vel merke, at det hvide Kors i rød Grund, som nu kvadrerer Danmarks Rigsvaaben, ingenlunde er nyt i dette. Jeg lægger naturligviis ingen Vegt paa selve Fabelen om det himmelfaldne Danebrog, en rød Fane med hvidt Kors, som skal have hjulpet den danske Konge Valdemar den 2den til Seiren over de hedenske Ester i Aaret 1219; — men saameget er vist, at Arild Huitfeld, der skrev

sin Danmarks Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede, idet han under Aar 1219 beretter om hiin Fane, udtrykkelig siger, at fra den herledes det hvide Kors i Danmarks Vaaben. Et saadant hvidt Kors fandtes altsaa i det danske Vaaben paa Arild Huitfelds Tid. Og at det fandtes der allerede fra det 16de Aarhundredes Begyndelse, det vise de Afbildninger og Beskrivelser af de danske Kongers Christian den 3dies og Christian den 2dens Vaabener, som findes i det franske heraldiske Verk „La vraye et parfaite science des armoiries. Paris 1664“ Pag 593 og 611—12. I begge er nemlig Hovedskjoldet kvadreret ved et stort hvidt Kors i rød Bund, eller med røde Kanter. Hertil kommer, at Petrus Parvus Rosæfontanus (Hans Svaning den ældre), i sin „Historia Joannis regis Daniæ,“ udkommen 1560, beskriver den i Ditmarsken Aar 1500 tabte danske Rigsfane med disse Ord „vexillum regni albo et rubro in formam crucis discretum“ d. e. „Rigets Fane deelt ved Hvidt og Rødt i Skikkelse af Kors“ [1]). De dansk-norske Konger have altsaa beviseligen lige fra Begyndelsen af det 16de Aarh. i sit Vaaben og sin Fane ført et hvidt Kors i rød Bund; og at det Kors, som allerede tidligere, nemlig fra Erik af Pommerns Tid, deler Unionskongernes Vaaben, endogsaa naar Norges Merke deri ikke findes optaget, f. Ex. Kong Kristoffer af Bayerns [2]), — at det har havt nogen anden Farve, derfor savnes idetmindste hidtil ethvert Beviis.

Endelig maa jeg anføre, at det ei var usedvanligt i Middelalderen, at eet og samme Rige havde tvende ganske forskjellige Rigsfaner, af hvilke den ene ansaaes for mere hellig og almindelig var merket med Korsets Tegn. Saaledes havde England foruden sin Fane med Rigets Vaaben ogsaa det saakaldte St. Georgs Banner, der var hvidt med et rødt Kors; Skotland havde foruden sit Banner med den røde Løve i gyldent Felt ogsaa en blaa Fane med et hvidt Andreaskors; den franske Oriflamme, der var ildrød uden noget Kors, kan ogsaa regnes herhen. Disse Korsfaner have udentvivl almindelig sin Oprindelse fra Korstogene. Hvad urimeligt er der nu vel i, at Danmark

[1]) Jfr. Saml. t. det norske Folks Sprog og Historie IV 528, Justitiarius Bergs Note.

[2]) See Afb. hos Resen.

24 25
ligeledes kan have havt en saadan Korsfane, muligen ældre end dets Rigsvaaben og af andre Farver end dette? Kong Valdemar 2dens Tog til Estland var virkelig et Slags Korstog, og Sagnet har maaskee — al fabelagtig Udsmykkelse fraregnet — ikke Uret, naar det henfører den danske Korsfanes Oprindelse til dette Tog. Merkeligt bliver det derhos altid, at i den gamle danske Kjæmpevise om Kong Erik Menveds Tog til Rostok i Aaret 1312 heder det om Kongens Riddere og Mænd: „de havde røde Vaabenrocke paa, derudi sade hvide Kors"[1]).

Man seer af alt dette, at Oprindelsen til et dansk Flag, rødt med hvidt Kors, meget vel lader sig forklare, uden at man behøver at antage det for laant fra Norge. En anden Sag vilde det være, om sidstnævnte Rige før Foreningen med Danmark virkeligen havde ført et hvidt Kors i sit Vaaben eller Banner; men dette er, som forhen anført, hidtil ubeviist, og, i mine Tanker, af de nu bekjendte Kilder ubeviseligt.

Angaaende noget ældre dansk Flag, som skulde have været guult med blaat Kors, har jeg af de for mig tilgjængelige Kilder ingen Oplysning kunnet finde. I „Dictionnaire de Marine. Amsterdam 1722" findes Beskrivelse og Afbildning af 1) et slesvig-holsteensk Flag: rødt, splittet, med Slesvigs Vaaben i Midten; 2) et dansk Flag: splittet, rødt med hvidt Kors; 3) et kongeligt dansk Flag (dansk Orlogsflag): splittet med Tunge, rødt med hvidt Kors; 4) et Flag for Bergen i Norge: uden Split, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori en rød Løve med et Sverd, omgiven af en grøn Krands; — noget dansk Flag derimod, guult med blaat Kors, findes hverken omtalt eller afbildet, ligesaalidet som noget særskilt almindeligt norsk Flag. I et andet Verk med Titel: „L'art de batir les vaisseaux. Amsterdam 1719" findes de ovennævnte Flag under samme Navne ligedan beskrevne og afbildede, og derhos et Flag, som kaldes: „Pavillon de Christian 5, roi de Danemarc": uden nogen egentlig Split, men dog noget tilspidset i begge de ydre Hjørner, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori Kongens sorte Navnechiffer under en gylden Krone; — hvorimod her ligesaalidet som i førstnævnte Verk

[1]) See Et hundrede udvalgte danske Viser. S. 270.

noget dansk Flag, guult med blaat Kors, eller noget særskilt almindeligt norsk Flag findes omtalt. Heraf maa da sluttes, at i alle Fald før Aar 1700, altsaa et halvt Aarhundrede før Forordningen af 1748, det gule Flag med det blaa Kors — hvis noget saadant dansk Flag virkelig nogensinde har været til — maa være ganske gaaet af Brug, og at det røde Flag med det hvide Kors da har været det almindelige fælles Flag for Norge og Danmark. Ældre Afbildninger af det danske eller norske Flag har jeg ei hidtil kunnet finde. Ordene i den paabe-raabte Forordning af 1748 give forøvrigt ingen Anledning til at for-mode, at den har gjældet nogen Omregulering med Hensyn til Flagets Farve, men at derved kun er tilsigtet en Bestemmelse af Flagets Form og de forhen brugte Farvers indbyrdes Forhold.

Jeg maa følgelig, saalænge indtil gyldige Beviser for det Modsatte fremføres, være af den Formening, at ligesom Norge før Kalmar-unionen ikke kan bevises at have havt noget egentligt Flag, i Ordets nuværende Betydning, saaledes har det heller ikke under Unionen med Danmark havt noget særeget Nationalflag, men benyttet et for begge Riger fælles Flag, rødt med hvidt Kors.

Af hvad jeg har yttret i ovenstaaende Undersøgelse om Beskaffenheden af Norges Vaaben og Flag i Fortiden, vil lettelig sees, at jeg i flere Punkter maa være uenig med det til Norges nu forsamlede Storthing indleverede og af Repræsentanten Byfoged Finne vedtagne Forslag til Lov angaaende Kongeriget Norges Flag.

Naar det saaledes her i Præmisserne heder, at det ved Kundgjørelse af 27de Februar 1814 bestemte norske Flag, rødt med hvidt Kors og gylden Løve i den øverste Firkant ved Flagstangen, „saavel med Hensyn til Form og Farve som til Vaabenmerke var Norges egentlige gamle og eneste historisk rigtige Flag," — saa er dette formeentlig, efter hvad ovenfor er udviklet, en Paastand, som hidtil er

ubeviist, som vanskelig lader sig bevise, og som ikke har nogen høi Grad af Sandsynlighed for sig, saafremt ved ovenanførte Udtryk forstaaes, at dette Flag er norsk i sin Oprindelse og et for Norge særeget ældre Nationalflag. Naar det fremdeles sammesteds siges, at dette Flag „ogsaa endnu er Norges eneste ved Lovskraft tilblevne og ved ingen senere Lov tilbagekaldte Flag," — saa maa de Retskyndige afgjøre Rigtigheden heraf, ligesom og af den senere hen fremsatte Paastand, at, ifølge Grundlovens § 111, hvor det heder: „dets (Norges) Orlogsflag bliver et Unionsflag," — skal „dette Flag (nemlig det ovenfor beskrevne), og intet andet" lempes til et Unionsflag.

Jeg maa være enig med Forslagets Præmisser deri, at det nunærende saakaldte Unionsflag er upassende og for den norske Nationalfølelse krænkende, ligesom og deri, at det norske Nationalflag (nemlig det nu brugelige) bedst lempes til et Unionsflag ved deri at anbringe et Unionsmerke; — men naar der som saadant foreslaaes et i Midten af Korset anbragt blaat Skjold med 3 gyldne Kroner, da maa jeg ansee dette for aldeles upassende og historisk urigtigt. Ved Udtrykket: „Unionsflag" maa vel Grundloven antages at mene: et Flag, der betegner den nu bestaaende Forbindelse mellem Norge og Sverige, — ikke et Flag, der betegner den forlængst ophævede Kalmarunion; og Andet end denne sidstnævnte Union kan vel ei de 3 Kroner betegne. Det vil desuden, som jeg haaber, af det ovenfor Udviklede fremlyse, hvor tvivlsom Norges Ret til at føre 3 Kroner i sit Vaaben maa ansees for at være, ligesom og hvor tvetydigt dette Merke vil blive, al den Stund Sverige — og det med fuld Ret — fører det samme som sit principale Vaaben. I mine Tanker bør Unionsmerket, efter Storbritanniens Exempel, dannes ved en Sammenstilling af begge de forenede Rigers Farver, og denne indføres i den ene Kvadrat (den øverste nærmest Flagstangen) af hvert Riges særegne Flag.

Nødvendigheden af, eller det historisk rigtige i, at i Handelsflagets øverste Kvadrat nærmest Flagstangen anbringes den gyldne kronede Løve med Oxen, kan jeg ikke erkjende. Flaget er noksom betegnende uden denne heraldiske Figur, og den har, som ovenfor viist, hvad Flaget angaar ingen grundet Hjemmel i ældre Tiders Brug. I Unionsflaget

maa saadan Figur ligeledes ansees overflødig, ja den kommer endog til at staa i Veien, hvis omtalte Kvarteer — hvilket synes mest passende — vælges til deri at anbringe Unionsmerket. I Kongeflaget derimod bør naturligviis det norske Rigsvaaben anbringes, efter almindelig Brug, i Midten af Korset. Om noget *samlet* norsk Rigsvaaben kan efter min Mening ikke blive Tale, da jeg antager, at der ingen historisk Hjemmel gives for noget andet norsk Rigsvaaben end det enkelte: *den gyldne kronede Løve med Øxen i rødt Felt.*

Christiania den 19de April 1842.

MAR -0 1943

LIBRARY OF CONGRESS
0 028 102 606 9